
3 1761 08825071 7

UNIV.
OF TORONTO
LIBRARY

5 Vols

PLUTARCHI VITAE.

PLUTARCHI

VITAE

INTER SE COMPARATAE.

EDIDIT

IMMANUEL BEKKER.

VOL. III.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLVI.

ADNOTATIO CRITICA.

Vitae XXXVIII, 2, 3, 7. *δημαγωγοῦν* St: *δημαγωγῶν*. ‖ 4, 6. *παρεῖχε* C: *παρέχειν*. ‖ 6, 1, 4. *κολούοντα* Muretus: *κωλύοντα*. ‖ 8, 1, 4. *ἤγαγεν* Wyttenbachius: *ἤνεγκεν*. ‖ 9, 6, 4. *συμβαίνοντες* C: *συμβάλλοντες*. ‖ 10, 1, 3. *προτέρων* R: *πρότερον*. ‖ 4, 4. *προεντυγχάνοντες* R: *προσεντυγχάνοντες*. ‖ 12, 1, 1. *δ' οὖν**: *γοῦν*. ‖ 3. *βουλῆς*] *βοῆς* R, *σπουδῆς* E. ‖ 4, 4. *πραότητα*] *θρασύτητα* So, *θερμότητα* S, *προπέτειαν* Dobraeus. ‖ 13, 6, 3. *κἀκεῖνον* C: *κἀκεῖνα*. ‖ 7, 3. *ἦγον* Muretus: *εἶχον*. ‖ 14, 3, 9. *ῥώμην* Sch. ‖ *ὑπεξέλυσε* R: *ἐπεξέλυσε*. ‖ 4, 4. *αὐτοῖς* R. ‖ 15, 3, 2. *ἑαυτῷ* R: *ἑαυτοῦ*. ‖ 16, 3, 5. *ἐλείπετο* S: *λείπεσθαι*. ‖ 6. *ἤλπιζεν* C: *ἤλπισεν*. ‖ 7, 3. *αὖθις* E: *εὐθὺς*. ‖ 18, 4, 3. *εἰς*] *ἦλθεν εἰς* S. ‖ 6, 7. *καθαράν*] *καταίροντος* C. ‖ 19, 4, 7. *εἰσίν*] *φησίν?** ‖ 6, 4. *διαστολὰς*] *τὰς Ἐπιστολὰς* C. ‖ 20, 5, 5. *ἄριστον* C: *ἀριστερόν*. ‖ 21, 2, 9. *ᾗ* Pflugkius: *καὶ*. ‖ 6, 3. *ἐπιβαῖνον* R: *ἀποβαῖνον*. ‖ 22, 4, 3. *παρέσχε*] *παρέστη* C. ‖ 23, 2, 1. *συντυγχάνουσα* C: *συντυγχάνουσαν*. ‖ 5. *τε* R: *γε*. ‖ 24, 4, 8. *ἤδη* S: *ἤδη δὲ*. ‖ 25, 1, 1. *ἐπεὶ δ'* S: *ἐπειδὴ*. ‖ 26, 2, 6. *ὑπέμεινεν* R: *διέμεινεν*. ‖ *ἀψευδῶς ἔδεισεν ὑπὸ* Muretus: *ἀψευδῶς καὶ ἔδεισε μὴ τὸ*. ‖ 26, 6, 5. *λαμπρυνάμενος* R: *λαμπρυνόμενος*. ‖ 27, 4, 1. *μόρος*] *φθόρος* S. ‖ 6, 6. *ὧν* R: *ὃν*. ‖ 29, 3, 6. *δὴ* R: *δὲ*, quo servato scribendum fortasse *ὅτε* pro *ὅτι*. ‖ *τοὺς Καννίους* R: *τοῦ Καννίου*. ‖ 30, 1, 3. *κουρείῳ* C, *κουρείου* R.

XXXIX, 1, 2, 3. *Πλωτίου* Wyttenbachius: *Πλωτίνου*. ‖ 2, 2, 2. *ὑπατείαν* E: *πολιτείαν*. ‖ 3, 7. *κρατίστοις* C: *ἀκρατήτοις*. ‖ 8, 4. *ἀπηρτημένως* C: *ἀπηρτημένος*. ‖ 3, 4, 5. post *ἀπῃτεῖτο* libri *φεῦ τῆς ὑπομονῆς· οὐδὲ τὴν πενίαν ὁ τλήμων ἀδιάφορον ἡγούμενος*. ‖ 4, 1, 1. *Κίννας καὶ Μάριος κρατήσαντες* R: *Κίννα καὶ Μαρίου κρατήσαντος*. ‖ 2, 6. *ἐπιλιπόντων* R: *ἀπολειπόντων*. rectius fortasse *ἐπιλειπόντων*. ‖ 4, 3. *λαύραν ἄγουσαν* C: *αὔραν ἀνάγουσαν*. ‖ 5. *ἀλλήλων* B: *ἄλλων*. ‖ 6, 6, 3. *δὲ* add. Muretus. ‖ 7, 2, 5. *ᾗ* R: *ἦν*. ‖ 9, 5. *ἔφησεν* R: *φησὶν*. ‖ 8, 1, 3. *Βαρβάτου* Muretus. ‖ 9, 5, 9. *αὐτὰς* C: *αὐτοὺς*. ‖ 10, 6, 3. *ἐπιλειπούσης* R: *ὑπολειπούσης*. ‖ 11, 5, 7. *ἦσαν*] *ἔφησαν* R, *εἶπον* Muretus. ‖ 9. *παραστρατοπεδεύσας* B: *παραστρατοπεδεύσασθαι*. ‖ 7, 6. *διαφυγόντες ἐμπεσόντες* C: *διαπεσόντες*. ‖ 12, 3, 4. *Γάιος* Muretus: *Ὀνάτιος*. ‖ 14, 3, 1. *ἀρθεὶς* E: *αἱρεθεὶς*. ‖ 5, 2. *Λοῦκαν* Muretus: *Λουκίαν*. ‖ 15, 2, 4. *συμφέρει μετιέναι* R: *μετιέναι συμφέρει*. ‖ 5, 2. *βῆμα* E: *οἴκημα*. ‖ 16, 3, 1. *τοῦτον* R: *τοῦτο*. ‖ 17, 4, 3. *δεξόμενος* B: *δεξάμενος*. ‖ 22, 4, 2. *αὖθις* male habet. ‖ 6. *βύθιον* R: *βυθὸν*. ‖ 23, 2, 6. *αὐτοὶ?** ‖ 25, 12, 4. *ὑπολελειμμένους* C: *ἀπολελειμμένους*. ‖ 32, 4, 3. *πρόσθεν* C: *πρόσωθεν*.

XL, 1, 1, 5. *τόποις* Muretus: *τοῖς*. ‖ 4, 5. *ἦν* Muretus: *ᾗ*. ‖ 8. *εἶτ' ἀχρήστως* E: *εἶτα χρηστῶς*. ‖ 2, 4, 1. *ἀνεπίφθονον* C: *ἐπίφθονον*.

XLI, 1, 1, 6. *ἀριθμῷ* Muretus: *ἀριθμῶν*. ‖ *συμπλέκεται* C: *ἐμπλέκεται*. ‖ 2, 1, 2. *Νουρσίᾳ* X. ‖ 3, 1, 2. *Καιπίωνι* X: *Σκιπίωνι*. ‖ 4, 4. *Ὠριτανῶν* So: *Γυρισοινῶν*. ‖ 5, 2, 2. *ὑπολειπόμενον* C: *ἀπολειπόμενον*. ‖ 5, 3. *πλουσίους* Amiotus: *πολλοὺς*. ‖ 9, 3, 4. *Τίγγιν* X: *Τίγιννιν*. ‖ 4, 1. *Τιγγῖται* X: *Τιγεννῖται*. ‖ 10, 4, 8. *γινομένων πονηρῶν* C: *γινόμενον πονηρὸν*. ‖ 12,

4, 6. *Μάλλιον* So: *Λόλλιον*. ‖ 17, 2, 7. *μὴ* C: *τὸ μὴ*. ‖ 3, 2. *ἀλύων* R: *δ' ἀλύων*. ‖ 22, 7, 1. *εὖ*] *οὐκ εὖ* alii. ‖ 2. *ἡσύχιον ἔχων ἐπιεικῶς δίαιταν* E. ‖ 4. *ἀρεταῖς* R. ‖ 26, 5, 2. *θρασύτητι* E: *βραδυτῆτι*.

XLII, 1, 3, 10. *συνῴκιοε* C: *συνῴκιζε*. ‖ 6, 3, 3. *προῆγεν* R: *προσῆγεν*. ‖ 4, 5. *τούτου* So: *τοῦτο*. ‖ 6, 2. *γῆς* Muretus: *τῆς*. ‖ 7, 7, 4. *παρέψαυε* Amiotus: *παρέψαυσε*. ‖ 5. *ὑποβάς* C. ‖ 9, 4, 6. *φυλάξασθαι* B: *φράξασθαι*. ‖ 6, 7. *ὑμῶν* C: *ἡμῶν*. ‖ 11, 1, 2. *ἐγκρατῶς* S: *ἐγκρατὴς*. ‖ 2, 1. *φιλοφροσύνην* R: *φιλοφροσύνῃ*. ‖ 3, 6. *μαραινομένων* Muretus: *μαραινόμενον*. ‖ 15, 3, 6. *βραχεῖαν* Dacerius, *ταχεῖαν* R: *τραχεῖαν*. ‖ 5, 8. *περιβαλόμενος* R: *περιβαλλόμενος*. ‖ 6, 1. *γενομένου* R: *γινομένου*. ‖ 16, 6, 7. *ῥᾷον*? ‖ 18, 1, 1. *ἄγει* So. ‖ 3, 6. *προσίετο* R: *προσήγετο*.

XLIII, 1, 2, 7. *τοίνυν* R: *ταῖς νῦν*. ‖ 2, 1, 1. *στρατηγίαν* R: *στρατείαν*. ‖ 5. *γενομένῳ* Muretus: *γενόμενος*.

XLIV, 1, 1, 5. *βιοτεύσειν* Sch: *βιοτεύειν*. ‖ 2, 1, 1. *συντρεφομένων* Muretus: *συστρεφομένων*. ‖ 4, 1, 7. *ὃ* So: *ὡς*. ‖ 2, 1. *ἐστὶ* R: *τὸ ἐκ*. ‖ 5, 3, 4. *πάντα* R: *ταῦτα*. ‖ 6, 3, 6. *διαπεπρᾶχθαι* E: *ἅμα πεπρᾶχθαι*. ‖ 7, 1, 5. *ὄντα*] *ἔχοντα* R. ‖ 6. *κύριον*] *κύριον ὄντα* R. ‖ 10, 1, 5. *ἅψεσθαι* B: *ἅψασθαι*. ‖ 11, 7, 3. *δεινὸν* R: *δεῖν*. ‖ 13, 4, 1. *φέρεται* S: *ἀναφέρεται*. ‖ 16, 4, 2. post *Κόρινθον* libri *καὶ ἄνδρας τῶν πάνυ ἐνδόξων ὡς ἔνι μάλιστα αἰφνίδιον ἀπολωλέναι*. quae delevit Sch. ‖ 27, 3, 4. *ὅπου* add. C. ‖ 36, 2, 1. *κεἰ* E: *καὶ* vel *εἰ*.

XLV, 4, 4, 3. *πελάται* S: *αἰγελάται*. ‖ 6, 1, 5. *ἀπολείποντας* C: *ἀπολιπόντας*. ‖ 7, 3, 5. *ἐφέντος* R: *ἀφέντος*. ‖ 11, 2, 3. *Μέμμιον* X: *Μόμμιον*. ‖ 3, 5. *ἀποτεθειμένων* C: *ἀποτιθεμένων*. ‖ 14, 2, 5. *κολούσων* So: *κωλύσων*. ‖ 17, 1, 5. *Πίῳ* X: *Ἀππίῳ*. ‖ 21, 4, 5. *δημαρχίας* R: *βουλῆς*. ‖ 22, 2, 4. *ἐλάττονα τοῦ* R: *ἔλαττον αὐτοῦ*. ‖ 24, 3, 8. *ἐπαργύροις* Sch: *ὑπαργύροις*. ‖ 5, 10. *πρῶτον* R: *πρότερον*. ‖ 25, 4, 5. *μὲν* R: *τε*. ‖ 6, 6. *τυφωθῆναι* So post Amiotum: *τυφλωθῆναι*. ‖ 27, 4, 8. *ἐκόλαζεν* R: *ἐκόμιζεν*. ‖ 30, 1, 3. *Μανίλιος* X: *Μάλλιος*. ‖ 31, 2, 4. *ὁμοῦ*] *ὁμοίως* Sch. ‖ 32, 8, 7. *Σίνωρα* C: *Ἰνώρα*. ‖ 33, 2, 5. *δὲ* ante *τοὺς* So: ante 3, 1. *ἐπορεύετο*. ‖ 3, 6. *ἀπολυσάμενος* R: *ἀποδυσάμενος*. ‖ 4, 3. *ἱδρυσάμενος* R: *ἱδρύσασθαι*. ‖ 38, 1, 4. *ἃ* So: *ἅς*. ‖ 2, 3. *δυναστῶν* So: *τῶν*. ‖ 41, 2, 8. *περὶ* Wyttenbachius: *ἐπὶ*. ‖ 44, 2, 4. *ἀμῶς* R: *ἄλλως*. ‖ 45, 5, 3. *τρίς* R: *τρεῖς*. ‖ 7. *ὑπῆχθαι* R: *ἐπῆχθαι*. ‖ 46, 1, 4. *πεντήκοντα* X. ‖ 47, 6, 1 et 4. *Καιπίωνι* X: *Σκηπίωνι*. ‖ 48, 2, 4. *καταντὴς πρᾶξιν* Wyttenbachius: *κατ' ἀντείσπραξιν*. ‖ 4, 3. *ἐξέπεμπε* C: *ἐξέπεμψε*. ‖ 7, 8. *ἀπεκρίναντο* C: *ἀπεκρίνοντο*. ‖ 51, 5, 5. *μὲν ἂν* Sch: *μὲν δὴ*. ‖ 52, 2, 8. *ἀντὶ δὲ Κάτωνος* S: *Ἀντίαν δὲ καὶ*. ‖ 53, 7, 4. *ἐπέσχεν*] *ἐπήρκεσεν* vel *ἀπέχρησεν* C. ‖ 54, 1, 1. *ποτε* So: *τότε*. ‖ 6, 4. *φράσειν* St: *φράζειν*. ‖ 58, 1, 7. *ἀμηχάνων* Sch: *ἀμηχάνῳ*. ‖ 2, 1. *ὠφελεῖτο* E: *ὠφείλετο*. ‖ 58, 5, 6. *δεξιούμενον* R: *δεξάμενον*. ‖ 62, 2, 1. *τοῦτο* Haitinger: *τὸ*. ‖ 64, 3, 3. *Λαβιηνὸς* X: *Λαβεὼν*. ‖ 65, 4, 6. *δυσχερείαις* C: *δυσχωρίαις*. ‖ 66, 5, 6. *τὸν — πολεμοῦντα* Muretus: *τῶν — πολεμούντων*. ‖ 67, 5, 3. *στρατιᾶς* B: *στρατηγίας*. ‖ 68, 3, 3. *ἀρθεῖσα* Heldius: *ἀφθεῖσα*. ‖ 6. *πρὸς Σκοτοῦσσαν* X cum Amioto: *πρὸ σκότους*. 70, 1, 3. *ἕκαστος ἐσκόπει τὸ* S: *ἐσκοπεῖτο ἕκαστος*. ‖ 4, 1. *μαχούμενοι συνῄεσαν* C: *μαχόμενοι συνῆσαν*. ‖ 71, 3, 5. *ἀνασχεῖν* C: *ἐνσχεῖν*. ‖ 4, 3. *ἐμβαλοῦντες* B: *ἐμβαλόντες*. ‖ 72, 2, 5. *συνεισέπιπτον* Sch: *συνέπιπτον*. ‖ 73, 4, 3. *ἑωράκει* Sch: *ἑώρακε*. ‖ 5, 4. *ἐπιστήσας* E: *ἐπιστὰς*. ‖ 74, 1, 2. *ἐπεραιοῦτο* C: *ἐπέρα οὕτω*. ‖ 3, 5. *περιπλεύσαντα**: *παραπλεύσαντα*. ‖ 76, 5, 4. *ἀπολιπόντα* Sch: *ἀπολιπόντας*. ‖ 79, 3, 3. *ἤρχετο* X: *ἤρετο*. ‖ 80,

4, 4. *καθορώμενος* R: *καθορώμενον.* ‖ 5, 2. *ἄγους τοσούτου καταπεπλησμένην* E: *αὔγουστος οὕτω καταπεπληγμένην.* ‖ 6, 7. *τὸ* St: *τόν.*

XLVI, 1, 3, 4. *τῶν* C: *καὶ τῶν.* ‖ 2, 1, 6. *Εὐρυπωντίδαι* Valckenarius: *Εὐρυτίωνι δὲ.* ‖ 2, 1. *μέντοι* R: *μὲν.* ‖ 2. *ἴαμα* X vel Amiotus: *ἅμα.* ‖ 3, 2, 4. *ὁμόκληρον* So: *ὁλόκληρον.* ‖ 4, 1, 2. *ὄντα* R: *τὸ* ‖ 8. *ὑφ'* C: *ἀφ'.* ‖ *ἂν* add. R. ‖ 3, 2. *ἂν* add. C. ‖ 5, 2. *Θηβαίοις* So: *Θηβαίων.* ‖ 6, 4. *προαπολέσθαι* So: *προσαπολέσθαι.*

XLVII, 1, 2, 5. *πολιορκίαι* B: *πολιορκία* vel *πολιορκίας.* ‖ 2, 1, 6. *πατράδελφον* X. ‖ 3, 3, 4. *ᾧ γ'* S: *ὡς.* ‖ 4, 1, 3. *ἃ* add. Sch. ‖ 5, 1, 6. *πολέμους* R: *πολεμίους.* ‖ 4, 4. *οὐ* B: *οὖν.* ‖ 6, 3, 5. *εὐθὺς*] *αὐτὸς* C. ‖ 4, 4. *παραλαβὼν* G. Hermannus. ‖ 7, 3, 5. *βαθυτέρων* C: *βαρυτέρων.* ‖ 8, 2, 5. *Ὀνησίκριτος* So: *Ὀνησικράτης.* ‖ 10, 2, 6. *ἰόντα* St: *ὄντα.* ‖ 3, 7. *δ' Ἐρίγυιον* Schmiederus: *δὲ Φρύγιον.* ‖ 11, 3, 5. *αὐτοῖς Ἀθηναίους* So: *αὐτοὺς Ἀθηναίοις ἐθέλων ἀνὴρ φανῆναι.* ‖ 13, 1, 3. *χερσὶν* Sch: *χεροῖν.* ‖ 3, 2. *Ἰνδοὺς* S: *Ἰνδοῖς.* ‖ 15, 1, 2. *τετρακισχιλίους* R: *πεντακισχιλίους.* ‖ 16, 1, 7. *τὸ — νενομισμένον* Sch: *τῶν — νενομισμένων.* ‖ 5, 8. *μέλας* Blancardus: *μέγας.* ‖ 17, 3, 7. *λεπροὺς* Toupius. ‖ 19, 5, 3. *ἐπιλιπεῖν* C: *ἐπιλείπειν.* ‖ 6. *ῥαΐσας* Sch: *ῥώσας.* ‖ 20, 3, 7. *Πινάρῳ* B: *Πινδάρῳ.* ‖ 8, 7. *ἀξίαν* R: *ἄξια.* ‖ 21, 2, 4. *μᾶλλον*: plerique *μᾶλλον γενομέναις αἰχμαλώτοις.* ‖ 4, 9. *γενναίας* Schmiederus: *γενναίας καὶ τὸ κάλλος.* ‖ 22, 1, 1. *θαλάττῃ**: *θαλάττης.* ‖ 2, 1. *Ἅγνωνι* B: *Ἅγνωνι νεανίσκῳ.* ‖ 3, 3. *βεβουλημένος**: *βεβουλευμένος.* ‖ 5, 5. *ἔλυεν* C: *ἔλυσεν.* ‖ 6. *ἐντέθεικεν* E: *συντέθεικεν.* ‖ 23, 2, 5. *ἢ δικάζων ἢ συντάττων* S: *ἢ συντάττων ἢ δικάζων.* ‖ 6, 1. *ἑαυτῷ**: *πολλάκις ἑαυτῷ.* ‖ 24, 5, 3. *ὑπεξέφευγε* C: *ὑπεξέφυγε.* ‖ 25, 3, 3. *ἐφ'* C: *ὑφ'.* ‖ 26, 2, 3. *οὔκουν* C: *οὔκουν οὐκ.* ‖ 5, 8. *μέγεθος* E: *μεγάλοι.* ‖ 9. *ὑπέλιπον* B: *ὑπελίποντο.* ‖ 28, 3, 6. *δ' οὖν**: *γοῦν.* ‖ 29, 1, 2. *κυκλίων* C: *ἐγκυκλίων.* ‖ 30, 2, 3. *γενέσθαι*] *γενέσθαι ἔδει* R, *γενέσθαι ἐποίησε* C. ‖ 5, 4. *καταισχύνειν* C: *καταισχῦναι.* ‖ 7, 1. *εἵμαρτο ἥκειν*?* ‖ 31, 1, 5. *διηρηκέναι* R: *διηρημένα.* ‖ 5, 1. *Φόβῳ* Amiotus: *Φοίβῳ.* ‖ 32, 5, 3. *ὑπένδυμα* C: *ἐπένδυμα.* ‖ 35, 2, 3. *ἐλαφρῶς.* ‖ 5, 7. *ἐγγύθεν* B: *ἐκεῖθεν.* ‖ 6, 4. *τοῖς* R: *τοῖς ἄλλοις.* ‖ 36, 1, 4. *φασὶ* C: *φησὶ.* ‖ 37, 1, 6. *λύκος* C: *Λύκιος.* ‖ 39, 4, 1. *ἔδωκε* Sch: *δέδωκε.* ‖ 6, 6. *οἶκον τὸν περὶ Σοῦσα, ἐν ᾧ λέγεται χιλίων* Schmiederus: *οἶκον ἐν ᾧ λέγεται τῶν περὶ Σούσων χιλίων.* G. Hermannus ludebat *τῶν περιουσιῶν* *ex opibus quas ea domus habebat.* ‖ 41, 4, 1. *κἀκεῖνον* Sch: *κἀκείνῳ.* ‖ 5, 9. *ἐλευθέρας* libri. ‖ 42, 2, 5. *πάροδον* R: *παρόδων πίστιν.* ‖ 43, 1, 2. *συνεισπεσεῖν* Sch: *συνεκπεσεῖν.* ‖ 44, 3, 4. *ἄγοντες* S: *αὐτῷ ἄγοντες.* ‖ 46, 1, 5. *Θεαγγελεὺς* Reinesius: *εἰσαγγελεὺς.* ‖ 47, 2, 1. *ἀφιέναι**: *ἀπιέναι.* ‖ 3, 1. *ᾠμοίου τε* R: *ᾠμοιοῦτο.* ‖ 4, 2. *χορῷ* Wyttenbachius: *χρόνῳ.* ‖ 48, 1, 4. *γοῦν* C: *δ' οὖν.* ‖ 2, 3. *τότε δὴ*] *τοῦτο δὴ* C, *τοῦ βασιλέως*?* ‖ 49, 1, 1. *τούτου* S: *τοῦτο.* ‖ 3, 2. *Κεβαλίνῳ* Diodorus et Curtius: *Βαλείνῳ.* ‖ 4, 1. *ὑποψίαν* B: *ὑπεροψίαν.* ‖ 2. *ἕτερον*] *Μέτρωνα* Curtius. ‖ 6, 2. *ἀναπετάσαντες* alii. ‖ 50, 3, 2. *Κλεομένει* Wyttenbachius. ‖ 5. *ἰδεῖν**: *εἶδεν.* ‖ 4, 4. *Παννίχου* alii. an *Πανίχου*?* ‖ 51, 4, 1. *Ἀριστόνου* Arrianus et Curtius. ‖ 52, 4, 5. *πολλὰ*] *τἆλλα* E. ‖ 54, 4, 1. *Ἀλέξανδρον*: *Ἀλέξανδρον ἐν τῷ συμποσίῳ.* ‖ 55, 1, 1. *ὑπογενομένης* C: *ὑπογινομένης.* ‖ 2, 4. *προβαλόντι* R: *προβάλλοντι.* ‖ 5. *εἶπεν* R: *εἰπεῖν.* ‖ 5, 6. *ἐτρώθη*: *ἐν Μαλλοῖς Ὀξυδράκαις ἐτρώθη.* ‖ *Ἰνδικὴν*?* ‖ 58, 2, 2. *ἀπρόσμαχον* Sch: *ἀπρόσβατον.* ‖ 60, 3, 4. *αὐτοὺς* Sch: *αὐτὸς.* ‖ 5, 8. *Κοῖνον* Blancardus: *κοινῇ.* ‖ 7, 4. *προσμαχομένους* B: *προμαχομένους.* ‖ 8,

1. *ἐξήρει* C: *ἐξῆρε.* ‖ 61, 1, 2. *ἀπὸ* S: *ὑπὸ.* ‖ 63, 4, 2. *καὶ τὸ σῶμα* R: *τὸ σῶμα καὶ.* ‖ 4. *προέστησαν* B: *προσέστησαν.* ‖ 5, 7. *ἐνὶ* R: *ἐν ἐνὶ.* ‖ 6, 7. *ἀνήχθη* R: *ἀνῆλθε.* ‖ 64, 3, 3. *βουλόμενος* B: *βουλόμενον.* ‖ 5, 1. *ἔχοι* B: *ἔχει* vel *ἔχον.* ‖ 7. *ἀποκρινάμενον* R: *ἀποκρινόμενον.* ‖ 67, 3, 2. *ταῖς φιάλαις*] *ὁ φάλης* Faber. ‖ 68, 2, 6. *ἐνεποίησε* C: *ἐπεποίησε.* ‖ 3, 7. *πολέμων*] *πολεμίων* plerique, *πόλεων* R. ‖ 70, 1, 5. *τὸ* B: *τὸν.* ‖ *ταλαντιαῖον* Meinekes: *τάλαντον.* ‖ 2, 5. *ἄλλον* C: *καλὸν.* ‖ 72, 3, 3. *Κοσσαίων* C: *Κουσσαῖον.* ‖ 73, 3, 5. *συσφαιρίζοντες* R. ‖ 75, 2, 3. *ἢ* et 4. *καταρρέοντος* add. C. ‖ *κατάφοβον* C: *καὶ φόβον.*

XLVIII, 5, 3, 2. *Ἐθέτεροι* X: *Βαίτωρι.* ‖ 6, 2, 5. *ἄδηλος* R: *ἄδηλον.* ‖ 3, 4. *εἰ τετιθάσευται* R: *εἴτε τιθασεύεται.* ‖ 11, 2, 3. *παρερχομένου* R: *παρερχομένους.* ‖ 12, 2, 6. *στρατειῶν* Sch: *στρατηγιῶν.* ‖ 13, 2, 5. *ἀπ'* R: *ὑπ'.* ‖ 14, 4, 2. *ἐπιδραττόμενος* C: *ὑποδραττόμενος.* ‖ 3. *Καιπίωνι* St: *Σκιπίωνι.* ‖ 16, 4, 5. *ἑλόντες* S: *ἔχοντες.* ‖ 18, 1, 6. *ὁμαλεῖς* R. ‖ 4, 3. *περιόντων* B: *παρόντων.* ‖ 19, 2, 8. *πορεύσεσθαι* C: *πορεύεσθαι.* ‖ 3, 10. *μὴ* B: *ὃ μὴ.* ‖ 21, 1, 6. *αὐτὸς δ'* *: *καὶ γὰρ αὐτὸς.* ‖ 23, 1, 5. *ἀσπαζομένους*] *ἀσπαζομένους Οὐβίους* E. ‖ 24, 3, 5. *ἐνοικοδομεῖν* C: *ἀνοικοδομεῖν.* ‖ 25, 3, 1. *πάγοι* So: *πάγοις.* ‖ 26, 2, 1. *χρῆσθαι* R: *χρῆσθαι δοκῶν.* ‖ 4, 3. *ὅλοις* R: *ἄλλοις.* ‖ 4. *φόνῳ* R: *φόβῳ.* ‖ 28, 2, 5. *ἀπὸ* R: *ἐπὶ.* ‖ 4, 2. *ναῦν* add. R. ‖ 29, 3, 1. *ὑπατεύοντι* S: *ὑπάτῳ ὄντι.* ‖ 3. *προσεκόσμησεν* So: *προσεκόμισεν.* ‖ 32, 3, 6. *τοὺς* R: *καὶ τοὺς.* ‖ 33, 3, 6. *ὡς*] *ὧν*?* ‖ 34, 2, 7. *ἐξέλειπον* C: *ἐξέλιπον.* ‖ 36, 1, 5. *τῷ* add. R. ‖ 37, 3, 3. *πολέμων* X: *πολεμίων.* ‖ 38, 2, 4. *Ἀώου*: *Ἀνίου.* ‖ 39, 3, 4. *ἐκινδύνευσεν* R: *ἐκινδύνευσε μὲν.* ‖ 4, 8. *ἐπήρατο* R: *ἐπειρᾶτο.* ‖ 41, 1, 1. *Πομπήιον — βουλόμενον* C: *Πομπηίῳ — βουλομένῳ.* an *συνεπήνει*?* ‖ 44, 5, 4. *ἅμιλλαν* E: *ἄμυναν.* ‖ 6, 8. *αἰχμὴν* St: *ἀκμὴν.* ‖ 45, 4, 5. *ἥττης*] *ὅττης* R. ‖ 5, 6. *οἵαις* R: *ταῖς.* ‖ 48, 4, 2. *ἐκέλευεν* C: *ἐκέλευσεν.* ‖ 52, 2, 7. *εἴτ' ἐκφλαυρίζων* R. ‖ 6, 3. *ὅτε*] *ὅ τι*?* ‖ 53, 2, 5. *ὑφ'* R: *ἐφ'.* ‖ 3, 7. *σειομένην* S: *σειόμενον.* ‖ 54, 3, 6. *Κικέρωνα* R. ‖ 56, 1, 4. *συνειλοχότας* Orellius: *συνειληχότας.* ‖ 2, 4. *λαβόντες* R: *λαβόντας.* ‖ 4, 9. *δημοσίᾳ* R: *δημόσια.* ‖ 58, 4, 5. *Ταρρακίνῃ* R: *Ταρρακίνην.* ‖ 5, 1. *Πωμέντιον* So: *Νομέντινον.* ‖ 59, 2, 2. *ἡλιακὴν*] *ἡλικίαν* E. ‖ 3, 8. *γοῦν* S: *οὖν* vel *γὰρ.* ‖ 61, 3, 2. *ὑπὲρ τῶν*?* sicut 60, 3, 2. ‖ 66, 1, 4. *προσκεκοσμένων* So: *προκεκομισμένων.* ‖ 4, 7. *βαθεῖαν* B. ‖ 7, 1. *ἀπὸ* R: *ὑπὸ.* ‖ 2. *ὑπὸ* So: *ἀπὸ.* ‖ 67, 4, 7. *ἐψηφίσατο* C: *ἐψηφίσαντο.* ‖ 68, 1, 5. *πένθος* E: *πλῆθος.*

ΝΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΚΡΑΣΣΟΣ.

*Ἐπεὶ δοκοῦμεν οὐκ ἀτόπως τῷ Νικίᾳ τὸν Κράσσον
παραβάλλειν καὶ τὰ Παρθικὰ παθήματα τοῖς Σικελικοῖς,
ὥρα παραιτεῖσθαι καὶ παρακαλεῖν ὑπὲρ ἐμοῦ τοὺς ἐντυγ-
χάνοντας τοῖς συγγράμμασι τούτοις, ὅπως ἐπὶ ταῖς διη-
γήσεσιν αἷς Θουκυδίδης, αὐτὸς αὑτοῦ περὶ ταῦτα παθητι-
κώτατος ἐναργέστατος ποικιλώτατος γενόμενος, ἀμιμήτως
ἐξενήνοχε, μηδὲν ἡμᾶς ὑπολάβωσι πεπονθέναι Τιμαίῳ
πάθος ὅμοιον, ὃς ἐλπίσας τὸν μὲν Θουκυδίδην ὑπερβα- 2
λεῖσθαι δεινότητι, τὸν δὲ Φίλιστον ἀποδείξειν παντάπασι
φορτικὸν καὶ ἰδιώτην, διὰ μέσων ὠθεῖται τῇ ἱστορίᾳ τῶν
μάλιστα κατωρθωμένων ἐκείνοις ἀγώνων καὶ ναυμαχιῶν
καὶ δημηγοριῶν, οὐ μὰ Δία παρὰ Λύδιον ἅρμα πεζὸς
οἰχνεύων, ὥς φησι Πίνδαρος, ἀλλ' ὅλως τις ὀψιμαθὴς καὶ
μειρακιώδης φαινόμενος ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὸν Δίφιλον
παχύς, ὠνθυλευμένος στέατι Σικελικῷ, πολλαχοῦ δ' ὑπορ-
ρέων εἰς τὸν Ξέναρχον, ὥσπερ ὅταν λέγῃ τοῖς Ἀθηναίοις 3
οἰωνὸν ἡγήσασθαι γεγονέναι τὸν ἀπὸ τῆς νίκης ἔχοντα
τοὔνομα στρατηγὸν ἀντειπόντα πρὸς τὴν στρατηγίαν, καὶ
τῇ περικοπῇ τῶν Ἑρμῶν προσημαίνειν αὐτοῖς τὸ δαιμό-
νιον ὡς ὑπὸ Ἑρμοκράτους τοῦ Ἕρμωνος πλεῖστα πείσον-
ται παρὰ τὸν πόλεμον, ἔτι δ' εἰκὸς εἶναι τὸν Ἡρακλέα τοῖς
μὲν Συρακουσίοις βοηθεῖν διὰ τὴν Κόρην, παρ' ἧς ἔλαβε
τὸν Κέρβερον, ὀργίζεσθαι δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι τοὺς
Αἰγεστέας ἀπογόνους ὄντας Τρώων ἔσωζον, αὐτὸς δ' ὑπὸ
Λαομέδοντος ἀδικηθεὶς ἀνάστατον ἐποίησε τὴν πόλιν.
ἀλλὰ τούτῳ μὲν ἴσως ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐμμελείας ταῦτά τε 4
γράφειν ἐπῄει καὶ τὴν Φιλίστου διάλεκτον εὐθύνειν καὶ
τοῖς περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην λοιδορεῖσθαι· ἐμοὶ
δ' ὅλως μὲν ἡ περὶ λέξιν ἅμιλλα καὶ ζηλοτυπία πρὸς ἑτέ-
ρους μικροπρεπὲς φαίνεται καὶ σοφιστικόν, ἂν δὲ πρὸς
τὰ ἀμίμητα γίνηται, καὶ τελέως ἀναίσθητον. ἃς γοῦν 5*

Θουκυδίδης ἐξήνεγκε πράξεις καὶ Φίλιστος, ἐπεὶ παρελθεῖν οὐκ ἔστι, μάλιστά γε δὴ τὸν τρόπον καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων παθῶν καλυπτομένην περιεχούσας, ἐπιδραμὼν βραχέως καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων, ἵνα μὴ παντάπασιν ἀμελὴς δοκῶ καὶ ἀργὸς εἶναι, τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλοὺς ὑφ᾽ ἑτέρων δ᾽ εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψηφίσμασιν εὑρημένα παλαιοῖς πεπείραμαι συναγαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν, ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἤθους καὶ τρόπου παραδιδούς.

2 Ἔνεστιν οὖν περὶ Νικίου πρῶτον εἰπεῖν ὃ γέγραφεν Ἀριστοτέλης, ὅτι τρεῖς ἐγένοντο βέλτιστοι τῶν πολιτῶν καὶ πατρικὴν ἔχοντες εὔνοιαν καὶ φιλίαν πρὸς τὸν δῆμον, Νικίας ὁ Νικηράτου καὶ Θουκυδίδης ὁ Μελησίου καὶ Θηραμένης ὁ Ἅγνωνος, ἧττον δὲ οὗτος ἢ ἐκεῖνοι· καὶ γὰρ εἰς δυσγένειαν ὡς ξένος ἐκ Κέω λελοιδόρηται, καὶ διὰ τὸ μὴ μόνιμον ἀλλ᾽ ἐπαμφοτερίζον ἀεὶ τῇ προαιρέσει τῆς πο-
2 λιτείας ἐπεκλήθη Κόθορνος. ἐκείνων δὲ πρεσβύτερος μὲν ὁ Θουκυδίδης ἦν, καὶ πολλὰ καὶ Περικλεῖ δημαγωγοῦντι τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν προϊστάμενος ἀντεπολιτεύσατο, νεώτερος δὲ Νικίας γενόμενος ἦν μὲν ἔν τινι λόγῳ καὶ Περικλέους ζῶντος, ὥστε κἀκείνῳ συστρατηγῆσαι καὶ καθ᾽ αὑτὸν ἄρξαι πολλάκις, Περικλέους δ᾽ ἀποθανόντος εὐθὺς εἰς τὸ πρωτεύειν προήχθη, μάλιστα μὲν ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ γνωρίμων, ἀντίταγμα ποιουμένων αὐτὸν πρὸς τὴν Κλέωνος βδελυρίαν καὶ τόλμαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν
3 δῆμον εἶχεν εὔνουν καὶ συμφιλοτιμούμενον. ἴσχυε μὲν γὰρ ὁ Κλέων μέγα γεροντανωγῶν κἀναμισθαρνεῖν διδούς, ὅμως δὲ καὶ τὴν πλεονεξίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰταμότητα καὶ τὸ θράσος ὁρῶντες αὐτοὶ οἷς πρὸς χάριν ἔπραττεν, οἱ πολλοὶ τὸν Νικίαν ἐπήγοντο. καὶ γὰρ οὐκ ἦν αὐστηρὸν οὐδ᾽ ἐπαχθὲς ἄγαν αὐτοῦ τὸ σεμνόν, ἀλλ᾽ εὐλαβείᾳ τινὶ μεμιγμένον αὐτῷ τῷ δεδιέναι δοκοῦντι τοὺς πολλοὺς δημα-
4 γωγοῦν. τῇ φύσει γὰρ ὢν ἀθαρσὴς καὶ δύσελπις ἐν μὲν τοῖς πολεμικοῖς ἀπέκρυπτεν εὐτυχίᾳ τὴν δειλίαν· κατώρθου γὰρ ὁμαλῶς στρατηγῶν· τὸ δ᾽ ἐν τῇ πολιτείᾳ ψοφοδεὲς καὶ πρὸς τοὺς συκοφάντας εὐθορύβητον αὐτοῦ καὶ

δημοτικὸν ἐδόκει, καὶ δύναμιν οὐ μικρὰν ἀπ' εὐνοίας τοῦ δήμου παρεῖχε τῷ δεδιέναι τοὺς ὑπερορῶντας, αὔξειν δὲ τοὺς δεδιότας. τοῖς γὰρ πολλοῖς τιμὴ μεγίστη παρὰ τῶν μειζόνων τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι.

Περικλῆς μὲν οὖν ἀπό τ' ἀρετῆς ἀληθινῆς καὶ λόγου 3
δυνάμεως τὴν πόλιν ἄγων οὐδενὸς ἐδεῖτο σχηματισμοῦ πρὸς τὸν ὄχλον οὐδὲ πιθανότητος, Νικίας δὲ τούτοις μὲν λειπόμενος οὐσίᾳ δὲ προέχων ἀπ' αὐτῆς ἐδημαγώγει. καὶ 2
τῇ Κλέωνος εὐχερείᾳ καὶ βωμολοχίᾳ πρὸς ἡδονὴν μεταχειριζομένῃ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν ὁμοίων ἀντιπαρεξάγειν ἀπίθανος ὤν, χορηγίαις ἀνελάμβανε καὶ γυμνασιαρχίαις ἑτέραις τε τοιαύταις φιλοτιμίαις τὸν δῆμον, ὑπερβαλλόμενος πολυτελείᾳ καὶ χάριτι τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἅπαντας. εἱστήκει δὲ καὶ τῶν ἀναθημά- 3
των αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς τό τε Παλλάδιον ἐν ἀκροπόλει, τὴν χρύσωσιν ἀποβεβληκός, καὶ ὁ τοῖς χορηγικοῖς τρίποσιν ὑποκείμενος ἐν Διονύσου νεώς· ἐνίκησε γὰρ πολλάκις χορηγήσας, ἐλείφθη δ' οὐδέποτε. λέγεται δ' ἔν τινι χορηγίᾳ παρελθεῖν οἰκέτης αὐτοῦ κεκοσμημένος εἰς σχῆμα Διονύσου, κάλλιστος ὀφθῆναι καὶ μέγιστος, οὔπω γενειῶν· ἡσθέντων δὲ τῶν Ἀθηναίων τῇ ὄψει καὶ κροτούντων ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀναστὰς ὁ Νικίας εἶπεν ὡς οὐχ ὅσιον ἡγοῖτο δουλεύειν καταπεφημισμένον θεῷ σῶμα, καὶ τὸν νεανίσκον ἀπηλευθέρωσεν. μνημονεύεται δ' αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ 4
Δῆλον ὡς λαμπρὰ καὶ θεοπρεπῆ φιλοτιμήματα. τῶν γὰρ χορῶν, οὓς αἱ πόλεις ἔπεμπον ᾀσομένους τῷ θεῷ, προσπλεόντων μὲν ὡς ἔτυχεν, εὐθὺς δ' ὄχλου πρὸς τὴν ναῦν ἀπαντῶντος ᾄδειν κελευομένων κατ' οὐδένα κόσμον, ἀλλ' ὑπὸ σπουδῆς ἀσυντάκτως ἀποβαινόντων ἅμα καὶ στεφανουμένων καὶ μεταμφιεννυμένων, ἐκεῖνος ὅτε τὴν θεωρίαν ἦγεν, αὐτὸς μὲν εἰς Ῥήνειαν ἀπέβη τὸν χορὸν ἔχων καὶ τὰ 5
ἱερεῖα καὶ τὴν ἄλλην παρασκευήν, ζεῦγμα δὲ πεποιημένον Ἀθήνησι πρὸς τὰ μέτρα καὶ κεκοσμημένον ἐκπρεπῶς χρυσώσεσι καὶ βαφαῖς καὶ στεφάνοις καὶ αὐλαίαις κομίζων, διὰ νυκτὸς ἐγεφύρωσε τὸν μεταξὺ Ῥηνείας καὶ Δήλου πόρον οὐκ ὄντα μέγαν, εἶθ' ἅμ' ἡμέρᾳ τήν τε πομπὴν τῷ θεῷ καὶ τὸν χορὸν ἄγων κεκοσμημένον πολυτελῶς καὶ

6 ᾄδοντα διὰ τῆς γεφύρας ἀπεβίβαζεν. μετὰ δὲ τὴν θυσίαν
καὶ τὸν ἀγῶνα καὶ τὰς ἑστιάσεις τόν τε φοίνικα τὸν χαλ-
κοῦν ἔστησεν ἀνάθημα τῷ θεῷ, καὶ χωρίον μυρίων δρα-
χμῶν πριάμενος καθιέρωσεν, οὗ τὰς προσόδους ἔδει Δη-
λίους καταθύοντας ἑστιᾶσθαι, πολλὰ καὶ ἀγαθὰ Νικίᾳ
παρὰ τῶν θεῶν αἰτουμένους· καὶ γὰρ τοῦτο τῇ στήλῃ ἐνέ-
γραψεν, ἣν ὥσπερ φύλακα τῆς δωρεᾶς ἐν Δήλῳ κατέλιπεν.
ὁ δὲ φοῖνιξ ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν πνευμάτων ἀποκλασθεὶς
ἐνέπεσε τῷ Ναξίων ἀνδριάντι τῷ μεγάλῳ καὶ ἀνέτρεψεν.

4 Τούτοις δ᾽ ὅτι μὲν πολὺ τὸ πρὸς δόξαν καὶ φιλοτιμίαν
πανηγυρικὴν καὶ ἀγοραῖον ἔνεστιν, οὐκ ἄδηλον, ἀλλὰ τῷ
λοιπῷ τρόπῳ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἤθει πιστεύσειεν ἄν τις
εὐσεβείας ἐπακολούθημα τὴν τοιαύτην χάριν καὶ δημα-
γωγίαν γενέσθαι· σφόδρα γὰρ ἦν τῶν ἐκπεπληγμένων τὰ
δαιμόνια καὶ θειασμῷ προσκείμενος, ὥς φησι Θουκυδί-
2 δης. ἐν δέ τινι τῶν Πασιφῶντος διαλόγων γέγραπται ὅτι
καθ᾽ ἡμέραν ἔθυε τοῖς θεοῖς, καὶ μάντιν ἔχων ἐπὶ τῆς
οἰκίας προσεποιεῖτο μὲν ἀεὶ σκέπτεσθαι περὶ τῶν δημο-
σίων, τὰ δὲ πλεῖστα περὶ τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα περὶ
τῶν ἀργυρείων μετάλλων· ἐκέκτητο γὰρ ἐν τῇ Λαυρεωτικῇ
πολλά, μεγάλα μὲν εἰς πρόσοδον, οὐκ ἀκινδύνους δὲ τὰς
ἐργασίας ἔχοντα· καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων ἔτρεφεν αὐτόθι,
3 καὶ τῆς οὐσίας ἐν ἀργυρίῳ τὸ πλεῖστον εἶχεν. ὅθεν οὐκ
ὀλίγοι περὶ αὐτὸν ἦσαν αἰτοῦντες καὶ λαμβάνοντες· ἐδί-
δου γὰρ οὐχ ἧττον τοῖς κακῶς ποιεῖν δυναμένοις ἢ τοῖς
εὖ πάσχειν ἀξίοις, καὶ ὅλως πρόσοδος ἦν αὐτοῦ τοῖς τε
πονηροῖς ἡ δειλία καὶ τοῖς χρηστοῖς ἡ φιλανθρωπία.
λαβεῖν δὲ περὶ τούτων μαρτυρίαν καὶ παρὰ τῶν κωμικῶν
4 ἔστι. Τηλεκλείδης μὲν γὰρ εἴς τινα τῶν συκοφαντῶν ταυτὶ
πεποίηκεν

Χαρικλέης μὲν οὖν ἔδωκε μνᾶν, ἵν᾽ αὐτὸν μὴ λέγῃ
ὡς ἔφυ τῇ μητρὶ παίδων πρῶτος ἐκ βαλλαντίου·
τέσσαρας δὲ μνᾶς ἔδωκε Νικίας Νικηράτου.
ὧν δ᾽ ἕκατι τοῦτ᾽ ἔδωκε, καίπερ εὖ εἰδὼς ἐγώ
οὐκ ἐρῶ· φίλος γὰρ ἁνήρ, σωφρονεῖν δέ μοι δοκεῖ.

5 ὁ δ᾽ ὑπ᾽ Εὐπόλιδος κωμῳδούμενος ἐν τῷ Μαρικᾷ παράγων
τινὰ τῶν ἀπραγμόνων καὶ πενήτων λέγει

Α. πόσου χρόνου γὰρ συγγεγένησαι Νικίᾳ;
Β. οὐδ' εἶδον, εἰ μὴ 'ναγχος ἑστῶτ' ἐν ἀγορᾷ.
Α. ἀνὴρ ὁμολογεῖ Νικίαν ἑορακέναι.
καίτοι τί μαθὼν ἂν εἶδεν, εἰ μὴ προὐδίδου;
Γ. ἠκούσατ' ὦ ξυνήλικες
ἐπ' αὐτοφώρῳ Νικίαν εἰλημμένον.
Β. ὑμεῖς γάρ, ὦ φρενοβλαβεῖς,
λάβοιτ' ἂν ἄνδρ' ἄριστον ἐν κακῷ τινί;

ὁ δ' Ἀριστοφάνους Κλέων ἀπειλῶν λέγει 6

λαρυγγιῶ τοὺς ῥήτορας καὶ Νικίαν ταράξω.

ὑποδηλοῖ δὲ καὶ Φρύνιχος τὸ ἀθαρσὲς αὐτοῦ καὶ καταπεπληγμένον ἐν τούτοις

ἦν γὰρ πολίτης ἀγαθός, ὡς εὖ οἶδ' ἐγώ,
κοὐχ ὑποταγεὶς ἐβάδιζεν ὥσπερ Νικίας.

Οὕτω δὴ διακείμενος εὐλαβῶς πρὸς τοὺς συκοφάντας 5
οὔτε συνεδείπνει τινὶ τῶν πολιτῶν οὔτε κοινολογίαις οὔτε συνδιημερεύσεσιν ἐνέβαλλεν ἑαυτόν, οὐδ' ὅλως ἐσχόλαζε ταῖς τοιαύταις διατριβαῖς, ἀλλ' ἄρχων μὲν ἐν τῷ στρατηγίῳ διετέλει μέχρι νυκτός, ἐκ δὲ βουλῆς ὕστατος ἀπῄει πρῶτος ἀφικνούμενος. εἰ δὲ μηδὲν ἐν κοινῷ πράττειν ἔχοι, δυσπρόσοδος ἦν καὶ δυσέντευκτος οἰκουρῶν καὶ κατακεκλεισμένος. οἱ δὲ φίλοι τοῖς ἐπὶ ταῖς θύραις φοιτῶ- 2
σιν ἐνετύγχανον, καὶ παρῃτοῦντο συγγνώμην ἔχειν ὡς καὶ τότε Νικίου πρὸς δημοσίας χρείας τινὰς καὶ ἀσχολίας ὄντος. καὶ ὁ μάλιστα ταῦτα συντραγῳδῶν καὶ συμπεριτιθεὶς ὄγκον αὐτῷ καὶ δόξαν Ἱέρων ἦν, ἀνὴρ τεθραμμένος ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ Νικίου περί τε γράμματα καὶ μουσικὴν ἐξησκημένος ὑπ' αὐτοῦ, προσποιούμενος δ' υἱὸς εἶναι Διονυσίου τοῦ Χαλκοῦ προσαγορευθέντος, οὗ καὶ ποιήματα σῴζεται, καὶ τῆς εἰς Ἰταλίαν ἀποικίας ἡγεμὼν γενόμενος ἔκτισε Θουρίους. οὗτος οὖν ὁ Ἱέρων τά τε πρὸς 3
τοὺς μάντεις ἀπόρρητα διεπράττετο τῷ Νικίᾳ, καὶ λόγους ἐξέφερεν εἰς τὸν δῆμον ὡς ἐπίπονόν τινα καὶ ταλαίπωρον διὰ τὴν πόλιν ζῶντος αὐτοῦ βίον· ᾧ γ' ἔφη καὶ περὶ λουτρὸν ὄντι καὶ περὶ δεῖπνον ἀεί τι προσπίπτειν δημόσιον· "ἀμελῶν δὲ τῶν ἰδίων ὑπὸ τοῦ τὰ κοινὰ φροντίζειν μόλις ἄρχεται καθεύδειν περὶ πρῶτον ὕπνον. ὅθεν αὐτῷ καὶ 4

τὸ σῶμα διάκειται κακῶς, καὶ τοῖς φίλοις οὐ προσηνὴς οὐδ' ἡδύς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τούτους προσαποβέβληκε τοῖς χρήμασι πολιτευόμενος. οἱ δ' ἄλλοι καὶ φίλους κτώμενοι καὶ πλουτίζοντες αὑτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος εὐπαθοῦσι καὶ προσπαίζουσι τῇ πολιτείᾳ." τῷ δ' ὄντι τοιοῦτος ἦν ὁ Νικίου βίος ὥστ' αὐτὸν εἰπεῖν τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος εἰς αὑτόν "προστάτην δὲ τοῦ βίου τὸν ὄγκον ἔχομεν, τῷ δ' ὄχλῳ δουλεύομεν."

6 Ὁρῶν δὲ τῶν ἐν λόγῳ δυνατῶν ἢ τῷ φρονεῖν διαφερόντων ἀποχρώμενον εἰς ἔνια ταῖς ἐμπειρίαις τὸν δῆμον, ὑφορώμενον δ' ἀεὶ καὶ φυλαττόμενον τὴν δεινότητα καὶ κολούοντα τὸ φρόνημα καὶ τὴν δόξαν, ὡς δῆλον ἦν τῇ Περικλέους καταδίκῃ καὶ τῷ Δάμωνος ἐξοστρακισμῷ καὶ τῇ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν Ῥαμνούσιον ἀπιστίᾳ τῶν πολλῶν,
2 καὶ μάλιστα δὴ τοῖς περὶ Πάχητα τὸν ἑλόντα Λέσβον, ὃς εὐθύνας διδοὺς τῆς στρατηγίας ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ σπασάμενος ξίφος ἀνεῖλεν ἑαυτόν, τὰς μὲν ἐργώδεις πάνυ καὶ μακρὰς ἐπειρᾶτο διακρούεσθαι στρατηγίας, ὅπου δ' αὐτὸς στρατεύοιτο τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενος καὶ τὰ πλεῖστα κατορθῶν, ὡς εἰκός, εἰς οὐδεμίαν αὑτοῦ σοφίαν ἢ δύναμιν ἢ ἀρετὴν ἀνέφερε τὰς πράξεις, ἀλλὰ παρεχώρει τῇ τύχῃ καὶ κατέφευγεν εἰς τὸ θεῖον, τῷ φθόνῳ τῆς δόξης
3 ὑφιέμενος. ἐπεμαρτύρει δὲ καὶ τὰ πράγματα· πολλῶν γὰρ τότε προσκρουσμάτων τῇ πόλει καὶ μεγάλων γενομένων οὐδενὸς ἁπλῶς ἐκεῖνος μετέσχεν, ἀλλὰ περὶ Θρᾴκην μὲν ἡττήθησαν ὑπὸ Χαλκιδέων Καλλιάδου τε καὶ Ξενοφῶντος στρατηγούντων, τὸ δ' Αἰτωλικὸν πταῖσμα συνέβη Δημοσθένους ἄρχοντος, ἐν δὲ Δηλίῳ χιλίους αὐτῶν ἀπέβαλον Ἱπποκράτους ἡγουμένου, τοῦ δὲ λοιμοῦ τὴν πλείστην αἰτίαν ἔλαβε Περικλῆς διὰ τὸν πόλεμον εἰς τὸ ἄστυ κατακλείσας τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὄχλον, ἐκ τῆς μεταβολῆς
4 τῶν τόπων καὶ διαίτης ἀήθους γενομένου. Νικίας δὲ τούτων ἁπάντων ἀναίτιος ἔμεινε, καὶ στρατηγῶν εἷλε μὲν Κύθηρα, νῆσον εὖ κατὰ τῆς Λακωνικῆς πεφυκυῖαν καὶ Λακεδαιμονίους ἔχουσαν οἰκήτορας, ἔλαβε δὲ καὶ πολλὰ τῶν ἐπὶ Θρᾴκης ἀφεστώτων καὶ προσηγάγετο, κατακλείσας δὲ Μεγαρεῖς εἰς τὴν πόλιν εὐθὺς μὲν ἔσχε Μίνῳαν

τὴν νῆσον, ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἐκ ταύτης ὁρμώμενος Νισαίας
ἐκράτησεν, εἰς δὲ τὴν Κορινθίαν ἀποβὰς ἐνίκησε μάχῃ καὶ
διέφθειρε Κορινθίων πολλοὺς καὶ Λυκόφρονα τὸν στρα-
τηγόν. ἔνθα δὴ αὐτῷ συνέβη τῶν οἰκείων δύο νεκροὺς 5
ἀπολιπεῖν διαλαθόντας περὶ τὴν ἀναίρεσιν. ὡς οὖν τοῦτ'
ἔγνω, τάχιστα τὸν στόλον ἐπιστήσας ἔπεμψε κήρυκα πρὸς
τοὺς πολεμίους περὶ ἀναιρέσεως. καίτοι κατὰ νόμον τινὰ
καὶ συνήθειαν ἐδόκουν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες
ἀναίρεσιν ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην, καὶ τρόπαιον ἱστάναι
τοὺς τούτου τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· νικᾶν γὰρ τοὺς
κρατοῦντας, μὴ κρατεῖν δὲ τοὺς αἰτοῦντας ὡς λαβεῖν μὴ
δυναμένους. ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ὑπέμεινε μᾶλλον προέσθαι 6
τὸ νίκημα καὶ τὴν δόξαν ἢ καταλιπεῖν ἀτάφους δύο τῶν
πολιτῶν. πορθήσας δὲ τὴν παραλίαν τῆς Λακωνικῆς καὶ
τοὺς ἀντιστάντας Λακεδαιμονίων τρεψάμενος εἷλε Θυρέαν
Αἰγινητῶν ἐχόντων, καὶ τοὺς αἱρεθέντας ἀπήγαγε ζῶντας
εἰς Ἀθήνας.

Ἐπεὶ δὲ Δημοσθένους Πύλον τειχίσαντος ἐπεστράτευ- 7
σαν ἅμα πεζῷ καὶ ναυσὶ Πελοποννήσιοι, καὶ μάχης γενο-
μένης ἀπελήφθησαν ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ νήσῳ Σπαρτιατῶν
ἄνδρες ἀμφὶ τοὺς τετρακοσίους, μέγα μέν, ὥσπερ ἦν,
ἡγούμενοι τὸ λαβεῖν αὐτοὺς Ἀθηναῖοι, χαλεπῆς δὲ καὶ
δυσέργου τῆς πολιορκίας οὔσης ἐν χωρίοις ἀνύδροις, καὶ
θέρους μὲν μακρὰν καὶ πολυτελῆ τὴν περιαγωγὴν τῶν
ἐπιτηδείων ἐχούσης, σφαλερὰν δὲ χειμῶνος καὶ παντελῶς
ἄπορον, ἤχθοντο καὶ μετεμέλοντο πρεσβείαν Λακεδαιμο-
νίων ἀπωσάμενοι περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης ἀφικομένην
πρὸς αὐτούς. ἀπεώσαντο δὲ Κλέωνος ἐναντιωθέντος οὐχ 2
ἥκιστα διὰ Νικίαν· ἐχθρὸς γὰρ ὢν αὐτοῦ, καὶ προθύμως
ὁρῶν συμπράττοντα τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἔπεισε τὸν δῆ-
μον ἀποψηφίσασθαι τὰς σπονδάς. ὡς οὖν ἥ τε πολιορ-
κία μῆκος ἐλάμβανε καὶ δεινὰς ἀπορίας ἐπυνθάνοντο
περιεστάναι τὸ στρατόπεδον, δι' ὀργῆς εἶχον τὸν Κλέωνα.
τοῦ δ' εἰς τὸν Νικίαν ἐκτρέποντος τὴν αἰτίαν, καὶ κατη- 3
γοροῦντος ὅτι δειλίᾳ καὶ μαλακίᾳ προΐεται τοὺς ἄνδρας
ὡς αὐτοῦ γε στρατηγοῦντος οὐκ ἂν περιγενομένους χρόνον
τοσοῦτον, τοῖς Ἀθηναίοις εἰπεῖν παρέστη "τί δ' οὐχὶ καὶ

νῦν αὐτὸς σὺ πλεῖς ἐπὶ τοὺς ἄνδρας;" ὅ τε Νικίας ἀναστὰς ἐξίστατο τῆς ἐπὶ Πύλον στρατηγίας αὐτῷ, καὶ λαμβάνειν ὁπόσην βούλεται δύναμιν ἐκέλευσε, καὶ μὴ θρασύνεσθαι λόγοις ἀκινδύνοις, ἀλλ' ἔργον τι τῇ πόλει παρασχεῖν
4 ἄξιον σπουδῆς. ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀνεδύετο, τῷ μὴ προσδοκῆσαι τοῦτο θορυβούμενος· ἐγκελευομένων δὲ ταὐτὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Νικίου καταβοῶντος ἐξαρθεὶς καὶ ἀναφλεχθεὶς τὸ φιλότιμον ὑπεδέξατό τε τὴν στρατηγίαν, καὶ προσδιωρίσατο πλεύσας ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν ἢ κατακτενεῖν ἐκεῖ τοὺς ἄνδρας ἢ ζῶντας ἄξειν Ἀθήναζε. τοῖς δ' Ἀθηναίοις ἐπῆλθε γελάσαι μέγα μᾶλλον ἢ πιστεῦσαι· καὶ γὰρ ἄλλως εἰώθεσαν αὐτοῦ τὴν κουφότητα καὶ μανίαν
5 φέρειν μετὰ παιδιᾶς οὐκ ἀηδῶς. λέγεται γὰρ ἐκκλησίας ποτὲ οὔσης τὸν μὲν δῆμον καθήμενον ἄνω περιμένειν πολὺν χρόνον, ὀψὲ δ' εἰσελθεῖν ἐκεῖνον ἐστεφανωμένον καὶ παρακαλεῖν ὑπερθέσθαι τὴν ἐκκλησίαν εἰς αὔριον· "ἀσχολοῦμαι γάρ" ἔφη "σήμερον, ἑστιᾶν μέλλων ξένους καὶ τεθυκὼς τοῖς θεοῖς." τοὺς δ' Ἀθηναίους γελάσαντας ἀναστῆναι καὶ διαλῦσαι τὴν ἐκκλησίαν.

8 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε τύχῃ χρησάμενος ἀγαθῇ καὶ στρατηγήσας ἄριστα μετὰ Δημοσθένους, ἐντὸς οὗ προεῖπε χρόνου, τῶν Σπαρτιατῶν ὅσοι μὴ κατὰ μάχην ἔπεσον τὰ ὅπλα παραδόντας ἤγαγεν αἰχμαλώτους. καὶ τοῦτο τῷ Νικίᾳ μεγάλην ἤνεγκεν ἀδοξίαν· οὐ γὰρ ἀσπίδος ῥῖψις ἀλλ' αἴσχιόν τι καὶ χεῖρον ἐδόκει τὸ δειλίᾳ τὴν στρατηγίαν ἀποβαλεῖν ἑκουσίως καὶ προέσθαι τῷ ἐχθρῷ τηλικούτου κατορθώματος ἀφορμάς, αὐτὸν ἀποχειροτονήσαντα τῆς
2 ἀρχῆς. σκώπτει δ' αὐτὸν εἰς ταῦτα πάλιν Ἀριστοφάνης ἐν μὲν Ὄρνισιν οὕτω πως λέγων

καὶ μὴν μὰ τὸν Δί' οὐχὶ νυστάζειν γ' ἔτι
ὥρα 'στὶν ἡμῖν, οὐδὲ μελλονικιᾶν,

ἐν δὲ Γεωργοῖς ταῦτα γράφων

Α. ἐθέλω γεωργεῖν. Β. εἶτα τίς σε κωλύει;
Α. ὑμεῖς, ἐπεὶ δίδωμι χιλίας δραχμάς,
ἐάν με τῶν ἀρχῶν ἀφῆτε. Β. δεχόμεθα·
δισχίλιαι γάρ εἰσι σὺν ταῖς Νικίου.

3 καὶ μέντοι καὶ τὴν πόλιν ἔβλαψεν οὐ μικρά, τῷ Κλέωνι

τοσοῦτον προσγενέσθαι δόξης ἐάσας καὶ δυνάμεως, ὑφ'
ἧς εἰς βαρὺ φρόνημα καὶ θράσος ἐμπεσὼν ἀκάθεκτον ἄλ-
λας τε τῇ πόλει προσετρίψατο συμφοράς, ὧν οὐχ ἥκιστα
καὶ αὐτὸς ἀπέλαυσε, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ βήματος κόσμον
ἀνελὼν καὶ πρῶτος ἐν τῷ δημηγορεῖν ἀνακραγὼν καὶ πε-
ρισπάσας τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν μηρὸν πατάξας καὶ δρόμῳ
μετὰ τοῦ λέγειν ἅμα χρησάμενος τὴν ὀλίγον ὕστερον
ἅπαντα τὰ πράγματα συγχέασαν εὐχέρειαν καὶ ὀλιγωρίαν
τοῦ πρέποντος ἐνεποίησε τοῖς πολιτευομένοις.

Ἤδη δέ που καὶ Ἀλκιβιάδης ἐνεφύετο τηνικαῦτα τοῖς 9
Ἀθηναίοις δημαγωγὸς οὐχ ὁμοίως ἄκρατος, ἀλλ' οἷον ἡ
Αἰγυπτίων χώρα λέγεται δι' ἀρετὴν ἐκφέρειν ὁμοῦ φάρ-
μακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα πολλὰ δὲ λυγρά, οὕτως
ἡ Ἀλκιβιάδου φύσις ἐπ' ἀμφότερα πολλὴ ῥυεῖσα καὶ λαμ-
πρὰ μεγάλων ἐνέδωκεν ἀρχὰς νεωτερισμῶν. ὅθεν οὐδ' 2
ἀπαλλαγεὶς τοῦ Κλέωνος ὁ Νικίας καιρὸν ἔσχε παντάπα-
σιν ἀναπαῦσαι καὶ καταστορέσαι τὴν πόλιν, ἀλλ' εἰς ὁδὸν
τὰ πράγματα σωτήριον καταστήσας ἐξέπεσε, ῥύμῃ καὶ
σφοδρότητι τῆς Ἀλκιβιάδου φιλοτιμίας αὖθις ἐξωσθεὶς
εἰς τὸν πόλεμον. ἐπράχθη δ' οὕτως. οἱ μάλιστα προσ-
πολεμοῦντες τῇ εἰρήνῃ τῆς Ἑλλάδος Κλέων καὶ Βρασίδας
ἦσαν, ὧν ὁ πόλεμος τοῦ μὲν ἀπέκρυπτε τὴν κακίαν τοῦ
δὲ τὴν ἀρετὴν ἐκόσμει· τῷ μὲν γὰρ ἀδικημάτων μεγάλων
τῷ δὲ κατορθωμάτων ἀφορμὰς παρεῖχεν. τούτων οὖν 3
ἅμα πεσόντων ἐν μάχῃ μιᾷ περὶ Ἀμφίπολιν, εὐθὺς ὁ Νι-
κίας παραλαβὼν τοὺς μὲν Σπαρτιάτας ἔκπαλαι τῆς εἰρή-
νης ὀρεγομένους τοὺς δ' Ἀθηναίους οὐκέτι τῷ πολέμῳ
θαρροῦντας, ἀμφοτέρους δ' οἷον ἐκλελυμένους καὶ παρα-
καθιέντας ἑκουσίως τὰς χεῖρας, ἔπραττεν ὅπως εἰς φιλίαν
τὰς πόλεις συναγαγὼν καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀπαλλά-
ξας κακῶν καὶ ἀναπαυσάμενος βέβαιον οὕτω τὸ τῆς εὐτυ-
χίας ὄνομα πρὸς τὸν αὖθις χρόνον ποιοῖτο. τοὺς μὲν οὖν 4
εὐπόρους καὶ πρεσβυτέρους καὶ τῶν γεωργῶν τὸ πλῆθος
αὐτόθεν εἰρηνικὸν εἶχεν· ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων πολλοῖς
ἐντυγχάνων ἰδίᾳ καὶ διδάσκων ἀμβλυτέρους ἐποίησε πρὸς
τὸν πόλεμον, οὕτως ἤδη τοῖς Σπαρτιάταις ἐλπίδας ἐνδι-
δοὺς προεκαλεῖτο καὶ προὔτρεπεν ἔχεσθαι τῆς εἰρήνης.

οἱ δ' ἐπίστευον αὐτῷ διά τε τὴν ἄλλην ἐπιείκειαν, καὶ
ὅτι τοῖς ἡλωκόσι περὶ Πύλον καὶ δεδεμένοις ἐπιμελόμε-
νος καὶ περιέπων φιλανθρώπως ἐλαφροτέραν ἐποίει τὴν
5 ἀτυχίαν. ἦσαν οὖν πρότερον πεποιημένοι τινὰ πρὸς ἀλ-
λήλους ἐκεχειρίαν ἐνιαύσιον, ἐν ᾗ συνιόντες εἰς ταὐτὸ καὶ
γευόμενοι πάλιν ἀδείας καὶ σχολῆς καὶ πρὸς ξένους καὶ
οἰκείους ἐπιμιξίας ἐπόθουν τὸν ἀμίαντον καὶ ἀπόλεμον
βίον, ἡδέως μὲν ᾀδόντων τὰ τοιαῦτα χορῶν ἀκούοντες
"κείσθω δόρυ μοι μίτον ἀμφιπλέκειν ἀράχναις," ἡδέως
δὲ μεμνημένοι τοῦ εἰπόντος ὅτι τοὺς ἐν εἰρήνῃ καθεύδον-
6 τας οὐ σάλπιγγες ἀλλ' ἀλεκτρυόνες ἀφυπνίζουσιν. λοιδο-
ροῦντες οὖν καὶ προβαλλόμενοι τοὺς λέγοντας ὡς τρὶς
ἐννέα ἔτη διαπολεμηθῆναι πέπρωται τὸν πόλεμον, ἔπειθ'
οὕτω περὶ παντὸς εἰς λόγους συμβαίνοντες ἐποιήσαντο
τὴν εἰρήνην, δόξα τε παρέστη τοῖς πλείστοις ἀπαλλαγὴν
κακῶν σαφῆ γεγονέναι, καὶ τὸν Νικίαν διὰ στόματος εἶχον,
ὡς ἀνὴρ εἴη θεοφιλὴς καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτῷ δι' εὐ-
σέβειαν ἐπωνύμῳ γενέσθαι τοῦ μεγίστου καὶ καλλίστου
7 τῶν ἀγαθῶν δέδωκε. τῷ γὰρ ὄντι Νικίου τὴν εἰρήνην
ἐνόμιζον ἔργον ὡς Περικλέους τὸν πόλεμον· ὃ μὲν γὰρ
ἐπ' αἰτίαις μικραῖς εἰς συμφορὰς μεγάλας ἐμβαλεῖν ἐδόκει
τοὺς Ἕλληνας, ὃ δὲ τῶν μεγίστων κακῶν ἔπεισεν ἐκλα-
θέσθαι φίλους γενομένους. διὸ καὶ τὴν εἰρήνην ἐκείνην
ἄχρι νῦν Νικίειον καλοῦσιν.

10 Γενομένων δὲ συνθηκῶν ὅπως τὰ χωρία καὶ τὰς πό-
λεις, ἃς εἶχον ἀλλήλων, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδιδῶσι,
προτέρων ἀποδιδόντων τῶν κλήρῳ λαχόντων, ὠνήσατο
τὸν κλῆρον ὁ Νικίας κρύφα χρήμασιν, ὥστε προτέρους
2 ἀποδιδόναι τοὺς Λακεδαιμονίους. καὶ τοῦτο μὲν ἱστορεῖ
Θεόφραστος· ἐπεὶ δὲ Κορίνθιοι καὶ Βοιωτοὶ πρὸς τὰ
πραττόμενα δυσκολαίνοντες αἰτίαις καὶ μέμψεσιν αὖθις
ἐδόκουν ἀνακαλεῖσθαι τὸν πόλεμον, ἔπεισεν ὁ Νικίας τοὺς
Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους τῇ εἰρήνῃ τὴν συμμαχίαν
ὥσπερ κράτος ἢ δεσμὸν ἐπιθέντας φοβερωτέρους τε τοῖς
3 ἀφισταμένοις καὶ βεβαιοτέρους ἀλλήλοις γενέσθαι. πραττ-
τομένων δὲ τούτων ὁ Ἀλκιβιάδης οὔτε πρὸς ἡσυχίαν εὖ
πεφυκώς, καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀχθόμενος ὅτι τῷ Νι-

κίᾳ προσέκειντο καὶ προσεῖχον, αὐτὸν δ' ὑπερεώρων καὶ κατεφρόνουν, ἐν ἀρχῇ μὲν εὐθὺς ὑπεναντιωθεὶς τῇ εἰρήνῃ καὶ ἀντιστὰς οὐδὲν ἐπέραινεν, ὀλίγῳ δ' ὕστερον ὁρῶν οὐκέτι τοῖς Ἀθηναίοις ὁμοίως ἀρέσκοντας τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλ' ἀδικεῖν δοκοῦντας ὅτι Βοιωτοῖς ἔθεντο συμμαχίαν καὶ Πάνακτον ἑστῶσαν οὐ παρέδωκαν οὐδ' Ἀμφίπολιν, ἐπεφύετο ταῖς αἰτίαις καὶ παρώξυνε τὸν δῆμον ἐφ' ἑκάστῃ. τέλος δὲ πρεσβείαν μεταπεμψάμενος Ἀργείων 4
ἔπραττε συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. ἐπεὶ δὲ πρέσβεις ἐλθόντες ἐκ Λακεδαίμονος αὐτοκράτορες καὶ τῇ βουλῇ προεντυγχάνοντες ἔδοξαν ἐπὶ πᾶσιν ἥκειν τοῖς δικαίοις, δείσας ὁ Ἀλκιβιάδης μὴ καὶ τὸν δῆμον ἀπὸ τῶν αὐτῶν λόγων ἐπαγάγωνται, περιῆλθεν αὐτοὺς δι' ἀπάτης καὶ ὅρκων ὡς ἅπαντα συμπράξων, ἂν μὴ φῶσι μηδ' ὁμολογήσωσιν ἥκειν αὐτοκράτορες· μάλιστα γὰρ οὕτως ἃ βούλονται γενήσεσθαι. πεισθέντων δὲ καὶ μεταστάντων ἀπὸ 5
τοῦ Νικίου πρὸς ἐκεῖνον, ἐμβαλὼν αὐτοὺς εἰς τὸν δῆμον ἠρώτα πρῶτον εἰ περὶ πάντων ἥκουσιν αὐτοκράτορες· ὡς δ' ἠρνοῦντο, παρ' ἐλπίδας μεταβαλόμενος τήν τε βουλὴν ἐπεκαλεῖτο μάρτυρα τῶν λόγων, καὶ τὸν δῆμον ἐκέλευε μὴ προσέχειν μηδὲ πιστεύειν οὕτω περιφανῶς ψευδομένοις καὶ νῦν μὲν ταῦτα νῦν δὲ τἀναντία περὶ τῶν αὐτῶν λέγουσι. θορυβουμένων δ' ὡς εἰκὸς αὐτῶν, καὶ τοῦ Νικίου 6
μηδὲν ἔχοντος εἰπεῖν ἀλλ' ἄχει καὶ θαύματι πεπληγότος, ὁ μὲν δῆμος εὐθὺς ὥρμητο τοὺς Ἀργείους καλεῖν καὶ ποιεῖσθαι συμμάχους, ἐβοήθησε δὲ τῷ Νικίᾳ σεισμός τις διὰ μέσου γενόμενος καὶ διαλύσας τὴν ἐκκλησίαν. τῇ δ' ὑστεραίᾳ πάλιν τοῦ δήμου συνελθόντος πολλὰ ποιήσας καὶ εἰπὼν ἔπεισε μόλις ἐπισχεῖν τὰ πρὸς Ἀργείους, αὐτὸν δὲ πέμψαι πρὸς Λακεδαιμονίους ὡς πάντων καλῶς γενησομένων. ἐλθὼν δ' εἰς Σπάρτην τἆλλα μὲν ὡς ἀνὴρ ἀγα- 7
θὸς καὶ πρόθυμος εἰς αὐτοὺς ἐτιμήθη, πράξας δ' οὐδὲν ἀλλὰ κρατηθεὶς ὑπὸ τῶν βοιωτιαζόντων ἐπανῆλθεν, οὐ μόνον ἀδοξῶν καὶ κακῶς ἀκούων, ἀλλὰ καὶ δεδιὼς τοὺς Ἀθηναίους λυπουμένους καὶ ἀγανακτοῦντας ὅτι πεισθέντες ὑπ' ἐκείνου τοσούτους καὶ τοιούτους ἄνδρας ἀπέδωκαν· οἱ γὰρ ἐκ Πύλου κομισθέντες ἦσαν ἐξ οἴκων τε πρώτων

τῆς Σπάρτης, καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς τοὺς δυνατωτά-
8 τους ἔχοντες. οὐ μὴν ἔπραξάν τι τραχύτερον ὀργῇ πρὸς
ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν Ἀλκιβιάδην στρατηγὸν εἵλοντο, καὶ Μαν-
τινεῖς καὶ Ἠλείους Λακεδαιμονίων ἀποστάντας ἐποιήσαντο
συμμάχους μετ᾽ Ἀργείων, καὶ λῃστὰς εἰς Πύλον ἔπεμψαν
κακουργεῖν τὴν Λακωνικήν· ἐξ ὧν αὖθις εἰς πόλεμον κατ-
έστησαν.

11 Ἀκμαζούσης δὲ τῆς πρὸς τὸν Νικίαν τοῦ Ἀλκιβιάδου
διαφορᾶς, καὶ γινομένης ὀστρακοφορίας, ἣν εἰώθει διὰ
χρόνου τινὸς ὁ δῆμος ποιεῖσθαι, ἕνα τῶν ὑπόπτων ἢ διὰ
δόξαν ἄλλως ἢ πλοῦτον ἐπιφθόνων ἀνδρῶν τῷ ὀστράκῳ
μεθιστὰς εἰς δέκα ἔτη, πολὺς θόρυβος ἀμφοτέρους πε-
ριίστατο καὶ κίνδυνος ὡς θατέρου πάντως ὑποπεσουμέ-
2 νου τῷ ἐξοστρακισμῷ. τοῦ μὲν γὰρ Ἀλκιβιάδου καὶ τὸν
βίον ἐβδελύττοντο καὶ τὸ θράσος ὠρρώδουν, ὡς μᾶλλον
ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γραφομένοις δηλοῦται, τὸν δὲ Νικίαν
ὅ τε πλοῦτος ἐπίφθονον ἐποίει, καὶ μάλιστα τῆς διαίτης
τὸ μὴ φιλάνθρωπον μηδὲ δημοτικὸν ἀλλ᾽ ἄμικτον καὶ ὀλι-
γαρχικὸν ἀλλόκοτον ἐδόκει, πολλὰ δ᾽ ἤδη ταῖς ἐπιθυμίαις
αὐτῶν ἀντιτείνων, παρὰ γνώμην βιαζόμενος πρὸς τὸ συμ-
3 φέρον, ἐπαχθὴς ἦν. ὡς δ᾽ ἁπλῶς εἰπεῖν, νέων ἦν καὶ
πολεμοποιῶν ἅμιλλα πρὸς εἰρηνοποιοὺς καὶ πρεσβυτέ-
ρους, τῶν μὲν εἰς τοῦτον τῶν δ᾽ εἰς ἐκεῖνον τὸ ὄστρακον
τρεπόντων. ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔμμορε τι-
μῆς, ὥς που καὶ τότε διαστὰς ὁ δῆμος δίχα χώραν ἔδωκε
τοῖς ἰταμωτάτοις καὶ πανουργοτάτοις, ὧν ἦν καὶ Ὑπέρ-
βολος ὁ Περιθοίδης, ἄνθρωπος ἀπ᾽ οὐδεμιᾶς τολμῶν δυ-
νάμεως, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ τολμᾶν εἰς δύναμιν προελθὼν καὶ
γενόμενος δι᾽ ἣν εἶχεν ἐν τῇ πόλει δόξαν ἀδοξία τῆς πό-
4 λεως. οὗτος ἐν τῷ τότε χρόνῳ τοῦ μὲν ὀστράκου πόρρω
τιθέμενος ἑαυτὸν ἅτε δὴ τῷ κύφωνι μᾶλλον προσήκων,
ἐλπίζων δὲ θατέρου τῶν ἀνδρῶν ἐκπεσόντος αὐτὸς ἀντί-
παλος τῷ λειπομένῳ γενέσθαι, καταφανὴς ἦν ἡδόμενός
τε τῇ διαφορᾷ καὶ παροξύνων τὸν δῆμον ἐπ᾽ ἀμφοτέρους.
συνιδόντες οὖν τὴν μοχθηρίαν οἱ περὶ τὸν Νικίαν καὶ τὸν
Ἀλκιβιάδην, καὶ λόγον δόντες ἀλλήλοις κρύφα, καὶ τὰς
στάσεις συναγαγόντες εἰς ἓν ἀμφοτέρας καὶ ἀναμίξαντες,

ἐκράτησαν ὥστε μηδέτερον αὐτῶν ἀλλὰ τὸν Ὑπέρβολον
ἐξοστρακισθῆναι. καὶ παραυτίκα μὲν ἡδονὴν τοῦτο καὶ 5
γέλωτα τῷ δήμῳ παρέσχεν, ὕστερον δ' ἠγανάκτουν ὡς καθυβρισμένον τὸ πρᾶγμα τοῦτο πρὸς ἄνθρωπον ἀνάξιον γεγονέναι νομίζοντες (εἶναι γάρ τι καὶ κολάσεως ἀξίωμα), μᾶλλον δὲ κόλασιν τὸν ἐξοστρακισμὸν ἡγούμενοι Θουκυδίδῃ καὶ Ἀριστείδῃ καὶ τοῖς ὁμοίοις, Ὑπερβόλῳ δὲ τιμὴν καὶ προσποίησιν ἀλαζονείας, εἰ διὰ μοχθηρίαν ἔπαθε
ταὐτὰ τοῖς ἀρίστοις, ὥς που καὶ Πλάτων ὁ κωμικὸς εἴ- 6
ρηκε περὶ αὐτοῦ

> καίτοι πέπραχε τῶν τρόπων μὲν ἄξια,
> αὑτοῦ δὲ καὶ τῶν στιγμάτων ἀνάξια·
> οὐ γὰρ τοιούτων εἵνεκ' ὄστραχ' εὑρέθη.

καὶ τὸ πέρας οὐδεὶς ἔτι τὸ παράπαν ἐξωστρακίσθη μετὰ Ὑπέρβολον, ἀλλ' ἔσχατος ἐκεῖνος, πρῶτος δ' Ἵππαρχος ὁ Χολαργεὺς συγγενής τις ὢν τοῦ τυράννου. ἄκριτον δ' ἡ
τύχη πρᾶγμα καὶ ἄληπτον λογισμῷ· Νικίας γὰρ εἰ τὸν 7
περὶ ὀστράκου κίνδυνον ἀνέρριψε πρὸς Ἀλκιβιάδην, ἢ κρατήσας ἂν ἀσφαλῶς ᾤκει τὴν πόλιν ἐκεῖνον ἐξελάσας, ἢ κρατηθεὶς αὐτὸς ἐξῄει πρὸ τῶν ἐσχάτων ἀτυχιῶν, τὸ δοκεῖν ἄριστος εἶναι στρατηγὸς διαφυλάξας. οὐκ ἀγνοῶ δ' ὅτι Θεόφραστος ἐξοστρακισθῆναί φησι τὸν Ὑπέρβολον Φαίακος, οὐ Νικίου πρὸς Ἀλκιβιάδην ἐρίσαντος. ἀλλ' οἱ πλείονες οὕτω γεγράφασιν.

Ὁ δ' οὖν Νικίας, τῶν Αἰγεστέων πρέσβεων καὶ Λεοντί- 12
νων παραγενομένων καὶ πειθόντων τοὺς Ἀθηναίους στρατεύειν ἐπὶ Σικελίαν, ἀνθιστάμενος ἡττᾶτο τῆς βουλῆς Ἀλκιβιάδου καὶ φιλοτιμίας, πρὶν ὅλως ἐκκλησίαν γενέσθαι, κατασχόντος ἤδη πλῆθος ἐλπίσι καὶ λόγοις προδιεφθαρμένον, ὥστε καὶ νέους ἐν παλαίστραις καὶ γέροντας ἐν ἐργαστηρίοις καὶ ἡμικυκλίοις συγκαθεζομένους ὑπογράφειν τὸ σχῆμα τῆς Σικελίας καὶ τὴν φύσιν τῆς περὶ αὐτὴν θαλάσσης καὶ λιμένας καὶ τόπους οἷς τέτραπται πρὸς
Λιβύην ἡ νῆσος. οὐ γὰρ ἆθλον ἐποιοῦντο τοῦ πολέμου 2
Σικελίαν ἀλλ' ὁρμητήριον, ὡς ἀπ' αὐτῆς διαγωνισόμενοι πρὸς Καρχηδονίους καὶ σχήσοντες ἅμα Λιβύην καὶ τὴν ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν θάλασσαν. ὡς οὖν ὥρμηντο

πρὸς ταῦτα, ὁ Νικίας ἐναντιούμενος οὔτε πολλοὺς οὔτε
δυνατοὺς εἶχε συναγωνιστάς· οἱ γὰρ εὔποροι δεδιότες μὴ
δοκῶσι τὰς λειτουργίας καὶ τριηραρχίας ἀποδιδράσκειν,
3 παρὰ γνώμην ἡσύχαζον. ὃ δ' οὐκ ἔκαμνεν οὐδ' ἀπηγόρευεν,
ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ψηφίσασθαι τὸν πόλεμον Ἀθηναίους
καὶ στρατηγὸν ἑλέσθαι πρῶτον ἐκεῖνον μετ' Ἀλκιβιάδου
καὶ Λαμάχου πάλιν ἐκκλησίας γενομένης ἀναστὰς ἀπέ-
τρεπε καὶ διεμαρτύρετο, καὶ τελευτῶν διέβαλε τὸν Ἀλκι-
βιάδην ἰδίων ἕνεκα κερδῶν καὶ φιλοτιμίας τὴν πόλιν εἰς
4 χαλεπὸν ἐξωθεῖν καὶ διαπόντιον κίνδυνον. ἔπραξε δ' οὐδὲν
μᾶλλον, ἀλλ' ὑπ' ἐμπειρίας δόξας ἐπιτηδειότερος εἶναι,
καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν ἕξειν πρὸς τὴν Ἀλκιβιάδου τόλμαν
καὶ τὴν Λαμάχου πραότητα τῆς ἐκείνου συγκεραννυμένης
εὐλαβείας, βεβαιοτέραν ἐποίησε τὴν χειροτονίαν. ἀναστὰς
γὰρ ὁ μάλιστα τῶν δημαγωγῶν ἐπὶ τὸν πόλεμον παροξύ-
νων τοὺς Ἀθηναίους Δημόστρατος ἔφη τὸν Νικίαν προ-
φάσεις λέγοντα παύσειν, καὶ ψήφισμα γράψας ὅπως
αὐτοκράτορες ὦσιν οἱ στρατηγοὶ κἀνταῦθα κἀκεῖ βου-
λευόμενοι καὶ πράττοντες, ἔπεισε τὸν δῆμον ψηφίσασθαι.
13 Καίτοι λέγεται πολλὰ καὶ παρὰ τῶν ἱερέων ἐναντιοῦ-
σθαι πρὸς τὴν στρατείαν· ἀλλ' ἑτέρους ἔχων μάντεις ὁ
Ἀλκιβιάδης ἔκ δὴ τινῶν λογίων προὔφερε παλαιῶν μέγα
κλέος τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ Σικελίας ἔσεσθαι. καὶ θεο-
πρόποι τινὲς αὐτῷ παρ' Ἄμμωνος ἀφίκοντο χρησμὸν κο-
μίζοντες ὡς λήψονται Συρακουσίους ἅπαντας Ἀθηναῖοι.
2 τὰ δ' ἐναντία φοβούμενοι δυσφημεῖν ἔκρυπτον. οὐδὲ γὰρ
τὰ προῦπτα καὶ καταφανῆ τῶν σημείων ἀπέτρεπεν, ἥ τε
τῶν Ἑρμῶν περικοπὴ μιᾷ νυκτὶ πάντων ἀκρωτηριασθέν-
των, πλὴν ἑνὸς ὃν Ἀνδοκίδου καλοῦσιν, ἀνάθημα μὲν τῆς
Αἰγηίδος φυλῆς, κείμενον δὲ πρὸ τῆς τότε οὔσης Ἀνδοκί-
δου οἰκίας, καὶ τὸ πραχθὲν περὶ τὸν βωμὸν τῶν δώδεκα
θεῶν· ἄνθρωπος γάρ τις ἐξαίφνης ἀναπηδήσας ἐπ' αὐτόν,
3 εἶτα περιβὰς ἀπέκοψεν αὑτοῦ λίθῳ τὸ αἰδοῖον. ἐν δὲ
Δελφοῖς Παλλάδιον ἕστηκε χρυσοῦν ἐπὶ φοίνικος χαλκοῦ
βεβηκός, ἀνάθημα τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν Μηδικῶν ἀρι-
στείων· τοῦτ' ἔκοπτον ἐφ' ἡμέρας πολλὰς προσπετόμενοι
κόρακες, καὶ τὸν καρπὸν ὄντα χρυσοῦν τοῦ φοίνικος ἀπέ-

τρωγον καὶ κατέβαλλον. οἱ δὲ ταῦτα μὲν ἔφασαν εἶναι 4
Δελφῶν πλάσματα πεπεισμένων ὑπὸ Συρακουσίων· χρη-
σμοῦ δέ τινος κελεύοντος αὐτοὺς ἐκ Κλαζομενῶν τὴν
ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς ἄγειν μετεπέμψαντο τὴν ἄνθρωπον.
ἐκαλεῖτο δὲ Ἡσυχία· καὶ τοῦτ᾽ ἦν, ὡς ἔοικεν, ὃ παρῄνει
τῇ πόλει τὸ δαιμόνιον, ἐν τῷ παρόντι τὴν ἡσυχίαν ἄγειν.
εἴτε δὴ ταῦτα δείσας εἴτ᾽ ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ τὴν στρα- 5
τείαν φοβηθεὶς ὁ ἀστρολόγος Μέτων (ἦν γὰρ ἐφ᾽ ἡγεμο-
νίας τινὸς τεταγμένος) προσεποιεῖτο τὴν οἰκίαν ὑφάπτειν
ὡς μεμηνώς. οἱ δέ φασιν οὐ μανίαν σκηψάμενον, ἀλλὰ
νύκτωρ ἐμπρήσαντα τὴν οἰκίαν προελθεῖν εἰς τὴν ἀγορὰν
ταπεινόν, καὶ δεῖσθαι τῶν πολιτῶν ὅπως ἐπὶ συμφορᾷ
τοσαύτῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ μέλλοντα πλεῖν τριήραρχον εἰς
Σικελίαν ἀφῶσι τῆς στρατείας. Σωκράτει δὲ τῷ σοφῷ 6
τὸ δαιμόνιον, οἷς εἰώθει συμβόλοις χρησάμενον πρὸς αὐ-
τόν, ἐμήνυσε κἀκεῖνον τὸν ἔκπλουν ἐπ᾽ ὀλέθρῳ τῆς πόλεως
πραττόμενον· ὃ δὲ τοῖς συνήθεσι καὶ φίλοις ἔφρασε, καὶ
διῆλθεν εἰς πολλοὺς ὁ λόγος. οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τὰ τῶν 7
ἡμερῶν ἐν αἷς τὸν στόλον ἐξέπεμπον ὑπέθραττεν· Ἀδώνια
γὰρ ἦγον αἱ γυναῖκες τότε, καὶ προύκειτο πολλαχόθι τῆς
πόλεως εἴδωλα, καὶ ταφαὶ περὶ αὐτὰ καὶ κοπετοὶ γυναι-
κῶν ἦσαν, ὥστε τοὺς ἐν λόγῳ ποιουμένους τινὶ τὰ τοιαῦτα
δυσχεραίνειν καὶ δεδιέναι περὶ τῆς παρασκευῆς ἐκείνης
καὶ δυνάμεως, μὴ λαμπρότητα καὶ ἀκμὴν ἐπιφανεστάτην
σχοῦσα ταχέως μαρανθῇ.

Τὸ μὲν οὖν ἐναντιωθῆναι ψηφιζομένῃ τῇ στρατείᾳ τὸν 14
Νικίαν, καὶ μήθ᾽ ὑπ᾽ ἐλπίδων ἐπαρθέντα μήτε πρὸς τὸ
τῆς ἀρχῆς μέγεθος ἐκπλαγέντα μεταθέσθαι τὴν γνώμην,
ἀνδρὸς ἦν χρηστοῦ καὶ σώφρονος· ἐπεὶ δ᾽ οὔτε τοῦ πολέ-
μου τὸν δῆμον ἀποτρέψαι πειρώμενος οὔθ᾽ αὑτὸν ἐξελέ-
σθαι τῆς στρατηγίας δεόμενος ἴσχυσεν, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀρά-
μενος καὶ φέρων αὐτὸν ὁ δῆμος ἐπέθηκε τῇ δυνάμει
στρατηγόν, οὐδεὶς ἔτι καιρὸς ἦν τῆς πολλῆς εὐλαβείας 2
καὶ μελλήσεως, ὥστε παιδὸς δίκην ἀπὸ τῆς νεὼς ὀπίσω
βλέποντα καὶ τὸ μὴ κρατηθῆναι τοῖς λογισμοῖς ἀναλαμ-
βάνοντα καὶ στρέφοντα πολλάκις ἐναμβλῦναι καὶ τοὺς
συνάρχοντας αὐτῷ καὶ τὴν ἀκμὴν διαφθεῖραι τῶν πρά-

ξεων, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἔδει τοῖς πολεμίοις ἐμφύντα καὶ προσ-
3 κείμενον ἐλέγχειν τὴν τύχην ἐπὶ τῶν ἀγώνων. ὃ δὲ Λα-
μάχου μὲν ἄντικρυς ἀξιοῦντος πλεῖν ἐπὶ Συρακούσας καὶ
μάχην ἔγγιστα τῆς πόλεως τιθέναι, Ἀλκιβιάδου δὲ τὰς
πόλεις ἀφιστάναι Συρακουσίων, εἶθ᾽ οὕτως ἐπ᾽ αὐτοὺς
βαδίζειν, τὰ ἐναντία λέγων καὶ κελεύων ἀτρέμα παρὰ τὴν
Σικελίαν κομιζομένους καὶ περιπλέοντας ἐπιδείξασθαι τὰ
ὅπλα καὶ τὰς τριήρεις, εἶτ᾽ ἀποπλεῖν Ἀθήναζε μικρὸν
τῆς δυνάμεως Αἰγεστεῦσιν ἀπαρξαμένους, αὐτίκα τε τὴν
γνώμην ὑπεξέλυσε καὶ κατέβαλε τὸ φρόνημα τῶν ἀνδρῶν,
4 καὶ μετ᾽ ὀλίγον χρόνον Ἀλκιβιάδην Ἀθηναίων μεταπεμψα-
μένων εἰς κρίσιν, λόγῳ μὲν ἀποδειχθεὶς δεύτερος ἡγεμών,
δυνάμει δὲ μόνος ὢν οὐκ ἐπαύσατο καθήμενος ἢ περι-
πλέων ἢ βουλευόμενος, πρὶν ἐγγηρᾶσαι μὲν αὐτῷ τὴν
ἀκμὴν τῆς ἐλπίδος, ἐκρυῆναι δὲ τῶν πολεμίων τὸ θάμβος
καὶ τὸν φόβον ὃν ἡ πρώτη παρέθηκεν αὐτοῖς ὄψις τῶν
5 δυνάμεων. ἔτι δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου παρόντος ἑξήκοντα ναυσὶ
πλεύσαντες ἐπὶ Συρακούσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνεῖχον ὑπὲρ
τοῦ λιμένος ἔξω παρατάξαντες, δέκα δὲ κατήλαυνον εἴσω
κατασκοπῆς εἵνεκα· καὶ Λεοντίνους ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἀπο-
καλοῦσαι διὰ κήρυκος αὗται λαμβάνουσι ναῦν πολεμίαν
σανίδας κομίζουσαν, εἰς ἃς ἀπεγράφοντο κατὰ φυλὰς αὐ-
τοὺς οἱ Συρακούσιοι· κείμεναι δ᾽ ἄπωθεν τῆς πόλεως ἐν
ἱερῷ Διὸς Ὀλυμπίου τότε πρὸς ἐξέτασιν καὶ κατάλογον
6 τῶν ἐν ἡλικίᾳ μετεπέμφθησαν. ὡς οὖν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων
ἁλοῦσαι πρὸς τοὺς στρατηγοὺς ἐκομίσθησαν καὶ τὸ πλῆ-
θος ὤφθη τῶν ὀνομάτων, ἠχθέσθησαν οἱ μάντεις μή
ποτε ἄρα τὸ χρεὼν ἐνταῦθα τοῦ χρησμοῦ περαίνοι, λέ-
γοντος ὡς Ἀθηναῖοι λήψονται Συρακουσίους ἅπαντας. οὐ
μὴν ἀλλ᾽ ἑτέρῳ φασὶν ἔργῳ τοῦτο τοῖς Ἀθηναίοις γενέσθαι
ἐπιτελὲς καθ᾽ ὃν χρόνον ἀποκτείνας Δίωνα Κάλλιππος ὁ
Ἀθηναῖος ἔσχε Συρακούσας.

15 Ἀποπλεύσαντος δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου μετ᾽ ὀλίγον ἐκ Σι-
κελίας, τὸ πᾶν ἤδη κράτος ὁ Νικίας ἔσχεν. ὁ δὲ Λάμαχος
ἦν μὲν ἀνδρώδης καὶ δίκαιος ἀνὴρ καὶ τῇ χειρὶ χρώμενος
ἀφειδῶς κατὰ τὰς μάχας, πένης δὲ τοσοῦτον καὶ λιτὸς
ὥστε καθ᾽ ἑκάστην στρατηγίαν ἀπολογίζεσθαι τοῖς Ἀθη-

ναίοις μικρὸν ἀργύριον εἰς ἐσθῆτα καὶ κρηπῖδας ἑαυτῷ. τοῦ δὲ Νικίου καὶ διὰ τἆλλα μέγας ἦν καὶ διὰ τὸν πλοῦ- 2
τον καὶ διὰ τὴν δόξαν ὁ ὄγκος. λέγεται δ' ἐν τῷ στρατηγίῳ ποτὲ βουλευομένων τι κοινῇ τῶν συναρχόντων κελευσθεὶς ὑπ' αὐτοῦ πρῶτος εἰπεῖν γνώμην Σοφοκλῆς ὁ ποιητὴς ὡς πρεσβύτατος ὢν τῶν συστρατήγων "ἐγώ" φάναι "παλαιότατος εἰμί, σὺ δὲ πρεσβύτατος." οὕτω δὴ καὶ τότε τὸν 3
Λάμαχον ἄγων ὑφ' ἑαυτῷ στρατηγικώτερον ὄντα, καὶ χρώμενος εὐλαβῶς καὶ διὰ μελλήσεως ἀεὶ τῇ δυνάμει, πρῶτον μὲν ἀπωτάτω τῶν πολεμίων ἐκπεριπλέων Σικελίαν θάρσος ἔδωκεν αὐτοῖς, ἔπειτα προσβαλὼν Ὕβλῃ πολιχνίῳ μικρῷ καὶ πρὶν ἑλεῖν ἀποστὰς κομιδῇ κατεφρονήθη. καὶ τέλος εἰς Κατάνην ἀπῆλθε πράξας οὐδὲν ἢ 4
καταστρεψάμενος Ὕκκαρα, βαρβαρικὸν χωρίον, ὅθεν λέγεται καὶ Λαΐδα τὴν ἑταίραν ἔτι κόρην ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις πραθεῖσαν εἰς Πελοπόννησον κομισθῆναι.

Τοῦ δὲ θέρους διελθόντος, ἐπεὶ τοὺς Συρακουσίους 16
ἐπυνθάνετο προτέρους ἐπ' αὐτοὺς ἀφίξεσθαι τεθαρρηκότας, οἱ δ' ἱππεῖς ὕβρει προσελαύνοντες ἤδη πρὸς τὸ στρατόπεδον ἠρώτων εἰ Καταναίοις συνοικήσοντες ἢ Λεοντίνους κατοικιοῦντες ἥκουσι, μόλις ὁ Νικίας ὥρμησε πλεῖν ἐπὶ Συρακούσας. καὶ βουλόμενος ἀδεῶς καὶ καθ' 2
ἡσυχίαν ἱδρῦσαι τὸν στρατόν, ὑπέπεμψεν ἄνθρωπον ἐκ Κατάνης κελεύοντα τοὺς Συρακουσίους, εἰ βούλονται λαβεῖν ἔρημον ἀνδρῶν τὸ στρατόπεδον καὶ τὰ ὅπλα τῶν Ἀθηναίων, ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ πρὸς Κατάνην πανστρατιᾷ παραγενέσθαι, τῶν δ' Ἀθηναίων ἐν τῇ πόλει τὰ πλεῖστα διατριβόντων ἐγνωκέναι τοὺς Συρακουσίων φίλους, ὅταν ἐκείνους προσιόντας αἴσθωνται, τάς τε πύλας καταλαμβάνειν ἅμα καὶ τὸν ναύσταθμον ὑποπιμπράναι· πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς συνεστῶτας ἤδη καὶ τὴν ἐκείνων περιμένοντας ἄφιξιν. τοῦτ' ἄριστα Νικίας ἐστρατήγησε περὶ Σικε- 3
λίαν· πανστρατιᾷ γὰρ ἐξαγαγὼν τοὺς πολεμίους καὶ τὴν πόλιν ὁμοῦ τι ποιήσας ἔρημον ἀνδρῶν, αὐτὸς ἐκ Κατάνης ἀναχθεὶς τῶν τε λιμένων ἐκράτησε καὶ τῷ στρατοπέδῳ κατέλαβε χώραν, ὅθεν ἥκιστα βλαπτόμενος οἷς ἐλείπετο τῶν πολεμίων, ἤλπιζεν ἐξ ὧν ἐθάρρει πολεμήσειν ἀκωλύ-

4 τως. ἐπεὶ δ' ἀναστρέψαντες ἐκ Κατάνης οἱ Συρακούσιοι
παρετάξαντο πρὸ τῆς πόλεως, ἐπαγαγὼν ταχὺ τοὺς Ἀθη-
ναίους ἐκράτησε. καὶ πολλοὺς μὲν οὐκ ἀπέκτεινε τῶν
πολεμίων· οἱ γὰρ ἱππεῖς ἐμποδὼν ἐγένοντο τῇ διώξει·
τοῦ δὲ ποταμοῦ διαφθείρων καὶ ἀποκόπτων τὰς γεφύρας,
παρέσχεν Ἑρμοκράτει λέγειν παραθαρρύνοντι τοὺς Συρα-
κουσίους ὅτι γελοῖός ἐστιν ὁ Νικίας, ὅπως οὐ μαχεῖται
5 στρατηγῶν, ὥσπερ οὐκ ἐπὶ μάχῃ πεπλευκώς. οὐ μὴν
ἀλλὰ φόβον τε καὶ κατάπληξιν ἰσχυρὰν ἐνειργάσατο τοῖς
Συρακουσίοις, ὥστ' ἀντὶ τῶν ὄντων τότε πεντεκαίδεκα
στρατηγῶν ἑτέρους ἑλέσθαι τρεῖς, οἷς πίστιν ἔδωκεν ὁ
6 δῆμος δι' ὅρκων, ἦ μὴν ἐάσειν ἄρχειν αὐτοκράτορας. τοῦ
δ' Ὀλυμπιείου πλησίον ὄντος ὥρμησαν οἱ Ἀθηναῖοι κατα-
λαβεῖν, πολλῶν ὄντων ἐν αὐτῷ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀνα-
θημάτων. ὁ δὲ Νικίας ἐπίτηδες ἀναβαλλόμενος ὑστέρησε
καὶ περιεῖδε φρουρὰν εἰσελθοῦσαν παρὰ τῶν Συρακου-
σίων, ἡγούμενος, ἐὰν τὰ χρήματα διαρπάσωσιν οἱ στρα-
τιῶται, τὸ μὲν κοινὸν οὐκ ὠφεληθήσεσθαι, τὴν δ' αἰτίαν
7 αὐτὸς ἕξειν τοῦ ἀσεβήματος. τῇ δὲ νίκῃ περιβοήτῳ γενο-
μένῃ χρησάμενος εἰς οὐδέν, ὀλίγων ἡμερῶν διαγενομένων
αὖθις ἀνεχώρησεν εἰς Νάξον, κἀκεῖ διεχείμασε πολλὰ μὲν
ἀναλίσκων στρατιᾷ τοσαύτῃ, πράττων δὲ μικρὰ πρὸς Σι-
κελούς τινας ἀφισταμένους πρὸς αὐτόν, ὥστε τοὺς Συρα-
κουσίους αὖθις ἀναθαρρήσαντας ἐξελάσαι πρὸς Κατάνην
καὶ τήν τε χώραν τεμεῖν καὶ τὸ στρατόπεδον κατακαῦσαι
8 τῶν Ἀθηναίων. ἃ δὴ πάντες ᾐτιῶντο τὸν Νικίαν ὡς ἐν
τῷ διαλογίζεσθαι καὶ μέλλειν καὶ φυλάττεσθαι τὸν τῶν
πράξεων ἀπολλύντα καιρόν, ἐπεὶ τάς γε πράξεις οὐδεὶς
ἂν ἐμέμψατο τοῦ ἀνδρός· ὁρμῆσαι γὰρ ἦν ἐνεργὸς καὶ
δραστήριος, τολμῆσαι δὲ μελλητὴς καὶ ἄτολμος.

17 Ὡς δ' οὖν ἐκίνησε τὴν στρατιὰν πάλιν ἐπὶ τὰς Συρα-
κούσας, οὕτως ἐστρατήγησε καὶ μετὰ τοσαύτης ὀξύτητος
ἅμα καὶ ἀσφαλείας ἐπῆλθεν ὥστε λαθεῖν μὲν εἰς Θάψον
ταῖς ναυσὶ προσμίξας καὶ ἀποβάς, φθάσαι δὲ τὰς Ἐπι-
πολὰς κατασχών, τῶν δὲ προσβοηθούντων λογάδων κρα-
τήσας ἑλεῖν μὲν τριακοσίους, τρέψασθαι δὲ καὶ τὴν ἵππον
2 τῶν πολεμίων ἄμαχον εἶναι δοκοῦσαν. ὁ δὲ πάντων μά-

λιστα καὶ Σικελιώτας ἐξέπληξε καὶ τοῖς Ἕλλησιν ἀπιστίαν
παρέσχεν, ὀλίγῳ χρόνῳ περιετείχισε Συρακούσας, πόλιν
Ἀθηνῶν οὐκ ἐλάττονα, δυσεργοτέραν δὲ χωρίων ἀνωμα-
λίαις καὶ θαλάσσῃ γειτνιώσῃ καὶ παρακειμένοις ἕλεσι
τεῖχος κύκλῳ περὶ αὐτὴν τοσοῦτον ἀγαγεῖν. ἀλλὰ τοῦτ' 3
ἐξεργάσασθαι μικρὸν ἐδέησε τοῦ παντὸς ἄνθρωπος οὐδ'
ὑγιαίνοντι χρώμενος ἑαυτῷ πρὸς τοσαύτας φροντίδας,
ἀλλὰ νόσον νοσῶν νεφρῖτιν, ἧς τὸ μὴ προσεκπονηθὲν
λεῖμμα ποιεῖσθαι δίκαιον ἐστί. θαυμάζω δὲ τοῦ στρα-
τηγοῦ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀνδραγα-
θίαν ἐν οἷς κατώρθουν. ὁ μὲν γὰρ Εὐριπίδης μετὰ τὴν 4
ἧτταν αὐτῶν καὶ τὸν ὄλεθρον γράφων ἐπικήδειον ἐποίησεν

οἵδε Συρακοσίους ὀκτὼ νίκας ἐκράτησαν
ἄνδρες, ὅτ' ἦν τὰ θεῶν ἐξ ἴσου ἀμφοτέροις·

οὐκ ὀκτὼ δὲ νίκας ἀλλὰ πλείονας ἄν τις εὕροι Συρακου-
σίους νενικημένους ὑπ' αὐτῶν, πρὶν ἐκ θεῶν ὄντως ἢ τύχης
ἀντίστασίν τινα γενέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ πλεῖστον
αἰρομένοις δυνάμεως.

Ταῖς μὲν οὖν πλείσταις πράξεσι βιαζόμενος τὸ σῶμα 18
παρῆν ὁ Νικίας· ἀκμὴν δέ ποτε τῆς ἀρρωστίας λαβούσης
ὁ μὲν ἐν τείχεσι μετ' ὀλίγων ὑπηρετῶν κατέκειτο, τὴν δὲ
στρατιὰν ἔχων ὁ Λάμαχος προσεμάχετο τοῖς Συρακουσίοις
ἐκ τῆς πόλεως τεῖχος ἀνάγουσι πρὸς τὸ τῶν Ἀθηναίων,
ὃ κωλύσειν ἔμελλε διὰ μέσου τὸν ἀποτειχισμόν. τῷ δὲ 2
κρατεῖν τῶν Ἀθηναίων ἀτακτότερον φερομένων πρὸς τὰς
διώξεις, ἀπομονωθεὶς ὁ Λάμαχος ὑπέστη τῶν Συρακου-
σίων τοὺς ἱππεῖς ἐπιφερομένους. ἦν δὲ πρῶτος αὐτῶν
Καλλικράτης, ἀνὴρ πολεμικὸς καὶ θυμοειδής. πρὸς τοῦ-
τον ἐκ προκλήσεως καταστὰς ὁ Λάμαχος ἐμονομάχησε,
καὶ λαβὼν πληγὴν πρότερος, εἶτα δοὺς καὶ πεσὼν ὁμοῦ
συναπέθανε τῷ Καλλικράτει. καὶ τὸ μὲν σῶμα κρατήσαν- 3
τες αὐτοῦ μετὰ τῶν ὅπλων ἐξῆραν οἱ Συρακούσιοι, δρόμῳ
δ' ἐφέροντο πρὸς τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἐν οἷς ὁ Νικίας
ἦν οὐκ ἔχων τοὺς βοηθοῦντας. ὅμως δ' ὑπὸ τῆς ἀνάγκης
ἐξαναστὰς καὶ κατιδὼν τὸν κίνδυνον ἐκέλευσε τοὺς καθ'
ἑαυτόν, ὅσα ξύλα πρὸ τῶν τειχῶν ἐτύγχανεν εἰς μηχανὰς
παραβεβλημένα, καὶ τὰς μηχανὰς αὐτὰς πῦρ κομίσαντας

ἅψαι. τοῦτο τοὺς Συρακουσίους ἐπέσχε καὶ τὸν Νικίαν ἔσωσε καὶ τὰ τείχη καὶ τὰ χρήματα τῶν Ἀθηναίων· φλόγα γὰρ ἀρθεῖσαν διὰ μέσου πολλὴν ἰδόντες ἀπετράπησαν οἱ Συρακούσιοι.

4 Τούτων δὲ πραχθέντων ἀπολέλειπτο μὲν ὁ Νικίας μόνος τῶν στρατηγῶν, ἦν δ' ἐλπίδος μεγάλης· καὶ γὰρ πόλεις μεθίσταντο καὶ πλοῖα μεστὰ σίτου πολλαχόθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, τοῖς πράγμασιν εὖ φερομένοις πάντων προστιθεμένων. καὶ λόγοι τινὲς ἤδη παρὰ τῶν Συρακουσίων ἐγίνοντο περὶ συμβάσεως πρὸς αὐτόν, ἀπεγνωκότων

5 τὴν πόλιν. ὅπου καὶ Γύλιππος ἐκ Λακεδαίμονος πλέων βοηθὸς αὐτοῖς, ὡς ἤκουσε κατὰ πλοῦν τὸν ἀποτειχισμὸν καὶ τὰς ἀπορίας, οὕτως ἔπλει τὸ λοιπὸν ὡς ἐχομένης μὲν ἤδη τῆς Σικελίας, Ἰταλιώταις δὲ τὰς πόλεις διαφυλάξων, εἰ καὶ τοῦτό πως ἐγγένοιτο· μεγάλη γὰρ ἡ δόξα διεφοίτα τοῦ κρατεῖν πάντα τοὺς Ἀθηναίους καὶ στρατηγὸν ἔχειν

6 ἄμαχον δι' εὐτυχίαν καὶ φρόνησιν. ὁ δὲ Νικίας αὐτὸς καὶ παρὰ φύσιν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ παρόντι ῥώμης καὶ τύχης ἀνατεθαρρηκώς, μάλιστα δὲ τοῖς ἐκ Συρακουσῶν διαλεγομένοις κρύφα καὶ πέμπουσι πρὸς αὐτὸν ὅσον οὔπω τὴν πόλιν ἐνδίδοσθαι κατὰ συμβάσεις νομίζων, οὐδένα τοῦ Γυλίππου λόγον ἔσχε προσπλέοντος, οὐδὲ φυλακὴν ἐποιήσατο καθαράν, ἀλλὰ τῷ παντελῶς ὑπερορᾶσθαι καὶ καταφρονεῖσθαι λαθὼν αὐτὸν ὁ ἀνὴρ εἰσέπλευσε διὰ πορθμοῦ, καὶ προσκομισθεὶς ἀπωτάτω τῶν Συρακουσῶν στρατιὰν συνηγάγετο πολλήν, οὐδ' εἰ πάρεστι τῶν Συρακουσίων ἐπι-

7 σταμένων οὐδὲ προσδοκώντων. διὸ καὶ παρήγγελτο μὲν αὐτοῖς ἐκκλησία περὶ τῶν πρὸς τὸν Νικίαν ὁμολογιῶν, καί τινες ἐβάδιζον ἤδη, πρὶν ἢ παντελῶς ἀποτειχισθῆναι τὴν πόλιν οἰόμενοι δεῖν γενέσθαι τὰς διαλύσεις· βραχὺ γὰρ ἦν κομιδῇ τὸ ἀπολειπόμενον τοῦ ἔργου, καὶ τοῦτο παραβεβλημένην εἶχε τὴν παρασκευὴν τῆς τειχοδομίας σύμπασαν.

19 Ἐν τούτῳ δὲ καιροῦ παρόντος τοῦ κινδύνου ἀφικνεῖται Γογγύλος ἐκ Κορίνθου μιᾷ τριήρει· καὶ συνδραμόντων πρὸς αὐτόν, ὡς εἰκός, πάντων ἔφραζεν ὅτι Γύλιππος ἀφίξεται διὰ ταχέων καὶ νῆες ἄλλαι βοηθοὶ προσπλέου-

σιν. οὔπω δὲ τῷ Γογγύλῳ πιστευόντων βεβαίως, ἧκεν 2
ἄγγελος παρὰ τοῦ Γυλίππου κελεύοντος ἀπαντᾶν. οἱ δὲ
θαρρήσαντες ἐξωπλίζοντο· καὶ προσῆγεν εὐθὺς ὁ Γύλιπ-
πος ἐξ ὁδοῦ παρατεταγμένος ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. ὡς δὲ
κἀκείνους ἀντέταξεν ὁ Νικίας, θέμενος ἐπὶ τοὺς Ἀθηναί-
ους ὁ Γύλιππος τὰ ὅπλα καὶ κήρυκα πέμψας ἔλεγε διδό-
ναι τοῖς Ἀθηναίοις ἄδειαν ἀπιοῦσιν ἐκ Σικελίας. ὁ μὲν 3
οὖν Νικίας οὐθὲν ἠξίωσεν ἀποκρίνασθαι· τῶν δὲ στρα-
τιωτῶν τινὲς καταγελῶντες ἠρώτων εἰ διὰ παρουσίαν ἑνὸς
τρίβωνος καὶ βακτηρίας Λακωνικῆς οὕτως ἰσχυρὰ τὰ Συ-
ρακουσίων ἐξαίφνης γέγονεν ὥστ᾽ Ἀθηναίων καταφρονεῖν,
οἳ πολὺ ῥωμαλεωτέρους Γυλίππου καὶ μᾶλλον κομῶντας
τριακοσίους ἔχοντες ἐν πέδαις δεδεμένους ἀπέδωκαν Λα-
κεδαιμονίοις. Τίμαιος δὲ καὶ τοὺς Σικελιώτας φησὶν ἐν 4
μηδενὶ λόγῳ ποιεῖσθαι τὸν Γύλιππον, ὕστερον μὲν αἰ-
σχροκέρδειαν αὐτοῦ καὶ μικρολογίαν καταγνόντας, ὡς δὲ
πρῶτον ὤφθη, σκώπτοντας εἰς τὸν τρίβωνα καὶ τὴν κό-
μην. εἶτα μέντοι φησὶν αὐτὸς ὅτι τῷ Γυλίππῳ φανέντι
καθάπερ γλαυκὶ πολλοὶ προσέπτησαν ἑτοίμως στρατευό-
μενοι. καὶ ταῦτα τῶν πρώτων ἀληθέστερα εἰσίν· ἐν γὰρ
τῇ βακτηρίᾳ καὶ τῷ τρίβωνι τὸ σύμβολον καὶ τὸ ἀξίωμα
τῆς Σπάρτης καθορῶντες συνίσταντο. κἀκείνου τὸ πᾶν 5
ἔργον γεγονέναι φησὶν οὐ Θουκυδίδης μόνον ἀλλὰ καὶ Φί-
λιστος, ἀνὴρ Συρακούσιος καὶ τῶν πραγμάτων ὁρατὴς
γενόμενος. τῇ μὲν οὖν πρώτῃ μάχῃ κρατήσαντες οἱ Ἀθη-
ναῖοι τῶν Συρακουσίων ὀλίγους τινὰς ἀπέκτειναν καὶ Γογ-
γύλον τὸν Κορίνθιον· εἰς δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔδειξεν
ὁ Γύλιππος οἷόν ἐστιν ἐμπειρία. τοῖς γὰρ αὐτοῖς ὅπλοις
καὶ ἵπποις καὶ χωρίοις χρησάμενος οὐχ ὡσαύτως, ἀλλὰ
μεταθεὶς τὴν τάξιν, ἐνίκησε τοὺς Ἀθηναίους. καὶ φυγόν- 6
των εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπιστήσας τοὺς Συρακουσίους,
τοῖς λίθοις οἷς ἐκεῖνοι προσεκόμιζον καὶ τῇ ὕλῃ παροι-
κοδομῶν εἰς διαστολὰς ἀπέκοψε τὸν ἐκείνων περιτειχι-
σμόν, ὥστ᾽ αὐτοῖς μηδὲν εἶναι πλέον κρατοῦσιν. ἐκ τούτου
δὲ θαρρήσαντες οἱ Συρακούσιοι τάς τε ναῦς ἐπλήρουν, καὶ
τοῖς ἱππεῦσι τοῖς ἑαυτῶν καὶ ἀκολούθοις περιελαύνοντες
πολλοὺς ᾕρουν. καὶ ὁ Γύλιππος ἐπιὼν ἐπὶ τὰς πόλεις 7

αὐτὸς ἐξώρμα καὶ συνίστη πάντας ἐρρωμένως ὑπακού-
οντας αὐτῷ καὶ συλλαμβανομένους, ὥστε τὸν Νικίαν αὖ-
θις εἰς ἐκείνους ἀποτρεπόμενον τοὺς πρώτους λογισμοὺς
καὶ συμφρονοῦντα τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν ἀθυ-
μεῖν, καὶ γράφειν τοῖς Ἀθηναίοις κελεύοντα πέμπειν
ἕτερον στρατὸν ἢ καὶ τοῦτον ἀπαγαγεῖν ἐκ Σικελίας, αὐτῷ
δὲ πάντως αἰτούμενον τῆς στρατηγίας ἄφεσιν διὰ τὴν
νόσον.

20 Οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ πρότερον μὲν ὥρμηντο πέμπειν
ἑτέραν δύναμιν εἰς Σικελίαν, φθόνῳ δὲ τῶν πρῶτον πρατ-
τομένων πρὸς εὐτυχίαν τοῦ Νικίου τοσαύτην πολλὰς δια-
τριβὰς ἐμβαλόντων τότε γοῦν ἔσπευδον βοηθεῖν. καὶ Δη-
μοσθένης μὲν ἔμελλε μεγάλῳ στόλῳ πλεῖν ἐκ χειμῶνος,
Εὐρυμέδων δὲ διὰ χειμῶνος προεξέπλευσε χρήματα κομί-
ζων καὶ συστρατήγους ἀποφαίνων ᾑρημένους τῷ Νικίᾳ
τῶν αὐτόθι στρατευομένων Εὐθύδημον καὶ Μένανδρον.
2 ἐν τούτῳ δὲ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐξαίφνης
ἐπιχειρούμενος ὁ Νικίας ταῖς μὲν ναυσὶν ἡττώμενος τὸ
πρῶτον ὅμως ἐξέωσε καὶ κατέδυσε πολλὰς τῶν πολεμίων,
πρὸς δὲ τὸ πεζὸν οὐκ ἔφθασε βοηθῶν, ἀλλ' ἄφνω προσ-
πεσὼν ὁ Γύλιππος εἷλε τὸ Πλημμύριον, ἐν ᾧ σκευῶν τριη-
ρικῶν καὶ χρημάτων πολλῶν ἀποκειμένων ἐκράτησε πάν-
των καὶ διέφθειρεν ἄνδρας οὐκ ὀλίγους καὶ ζῶντας ἔλαβε.
3 τὸ δὲ μέγιστον, ἀφείλετο τοῦ Νικίου τῆς ἀγορᾶς τὴν εὐ-
πέτειαν· ἦν γὰρ ἡ κομιδὴ παρὰ τὸ Πλημμύριον ἀσφαλὴς
καὶ ταχεῖα τῶν Ἀθηναίων κρατούντων, ἐκπεσόντων δὲ
χαλεπὴ καὶ μετὰ μάχης ἐγίνετο πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκεῖ
ναυλοχοῦντας. ἔτι δὲ καὶ τὸ ναυτικὸν τοῖς Συρακουσίοις
οὐκ ἀπὸ κράτους ἐφαίνετο νενικημένον, ἀλλ' ἀταξίᾳ περὶ
τὴν δίωξιν. αὖθις οὖν ἐπεχείρουν παρασκευαζόμενοι λαμ-
4 πρότερον. ὁ δὲ Νικίας οὐκ ἐβούλετο ναυμαχεῖν, ἀλλὰ πολ-
λὴν ἀβελτερίαν ἔλεγεν εἶναι, στόλου τοσούτου προσπλέον-
τος αὐτοῖς καὶ δυνάμεως ἀκραιφνοῦς, ἣν ἦγε Δημοσθένης
σπεύδων, ἀπ' ἐλαττόνων καὶ χορηγουμένων φαύλως δια-
γωνίσασθαι. τοῖς δὲ περὶ τὸν Μένανδρον καὶ τὸν Εὐθύ-
δημον ἀρτίως εἰς τὴν ἀρχὴν καθισταμένοις φιλοτιμία καὶ
ζῆλος ἦν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς στρατηγούς, τὸν μὲν Δη-

μοσθένην φθῆναι πράξαντάς τι λαμπρόν, ὑπερβαλέσθαι
δὲ τὸν Νικίαν. πρόσχημα δ᾽ ἦν ἡ δόξα τῆς πόλεως, ἣν 5
ἀπόλλυσθαι καὶ καταλύεσθαι παντάπασι φάσκοντες εἰ
φοβηθήσονται Συρακουσίους ἐπιπλέοντας, ἐξεβιάσαντο
ναυμαχῆσαι. καὶ καταστρατηγηθέντες ὑπ᾽ Ἀρίστωνος τοῦ
Κορινθίων κυβερνήτου τοῖς περὶ τὸ ἄριστον, ὡς εἴρηκε
Θουκυδίδης, κατὰ κράτος ἡττήθησαν καὶ πολλοὺς ἀπέβα-
λον. καὶ ἀθυμία πολλὴ περιεστήκει τὸν Νικίαν τῇ τε
μοναρχίᾳ κακοπαθοῦντα καὶ σφαλλόμενον αὖθις ὑπὸ τῶν
συναρχόντων.

Ἐν τούτῳ δὲ Δημοσθένης ὑπὲρ τῶν λιμένων ἐπεφαί- 21
νετο λαμπρότατος τῇ παρασκευῇ καὶ δεινότατος τοῖς πο-
λεμίοις, ἐπὶ νεῶν ἑβδομήκοντα καὶ τριῶν ἄγων ὁπλίτας
πεντακισχιλίους, ἀκοντιστὰς δὲ καὶ τοξότας καὶ σφενδο-
νήτας τρισχιλίων οὐκ ἐλάττους, ὅπλων δὲ κόσμῳ καὶ
παρασήμοις τριήρων καὶ πλήθει κελευστῶν καὶ αὐλητῶν
θεατρικῶς καὶ πρὸς ἔκπληξιν πολεμίων ἐξησκημένος. ἦν 2
οὖν, ὡς εἰκός, αὖθις ἐν φόβῳ μεγάλῳ τὰ Συρακουσίων
εἰς οὐδὲν πέρας οὐδ᾽ ἀπαλλαγήν, ἀλλὰ πονοῦντας ἄλλως
καὶ φθειρομένους αὑτοὺς μάτην ὁρώντων. τὸν δὲ Νικίαν
οὐ πολὺν χρόνον εὔφρανεν ἡ παρουσία τῆς δυνάμεως,
ἀλλ᾽ ἅμα τῷ πρῶτον ἐν λόγοις γενέσθαι, τοῦ Δημοσθέ-
νους εὐθὺς ἐπιχειρεῖν τοῖς πολεμίοις κελεύοντος καὶ τῷ
ταχίστῳ τῶν κινδύνων περὶ τοῦ παντὸς διαγωνισαμένους
ἑλεῖν Συρακούσας ἢ ἀποπλεῖν οἴκαδε, δείσας καὶ θαυμά-
σας τὴν ὀξύτητα καὶ τόλμαν ἐδεῖτο μηδὲν ἀπεγνωσμένως
πράττειν μηδ᾽ ἀνοήτως· τὴν γὰρ τριβὴν εἶναι κατὰ τῶν 3
πολεμίων οὔτε χρήματα κεκτημένων ἔτι, μήτε τῶν συμ-
μάχων αὐτοῖς πολὺν χρόνον παραμενούντων, εἰ δὲ θλί-
βοιντο ταῖς ἀπορίαις, ταχὺ πάλιν ἐπ᾽ αὐτὸν ἐπὶ συμβά-
σεις τραπησομένων, ὡς πρότερον. καὶ γὰρ ἦσαν ἄνδρες
οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐν Συρακούσαις διαλεγόμενοι τῷ Νικίᾳ
κρύφα, καὶ μένειν κελεύοντες ὡς καὶ νῦν ὑπερπονούντων
τῷ πολέμῳ καὶ τὸν Γύλιππον βαρυνομένων, ἐὰν δὲ μι-
κρὸν ἐπιτείνωσιν αἱ ἀνάγκαι, παντάπασιν ἀπαγορευσόν-
των. τούτων ὁ Νικίας τὰ μὲν αἰνιττόμενος τὰ δ᾽ οὐ θέλων 4
ἐν φανερῷ λέγειν, ἀτολμίας παρέσχε τοῖς στρατηγοῖς δό-

ξαν, καὶ ταῦτ᾽ ἐκεῖνα πάλιν ἥκειν φάσκοντες αὐτοῦ, μελ-
λήματα καὶ διατριβὰς καὶ ἀκριβολογίας, αἷς ἀπώλεσε τὴν
ἀκμὴν οὐκ εὐθὺς ἐπιχειρῶν τοῖς πολεμίοις ἀλλ᾽ ἕωλος καὶ
καταφρονούμενος, τῷ Δημοσθένει προσετίθεντο. καὶ ὁ
5 Νικίας μόλις συνεχώρησεν ἐκβιασθείς. οὕτω δὴ τὴν πε-
ζὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν ὁ Δημοσθένης νυκτὸς ἐπεχείρει
ταῖς Ἐπιπολαῖς, καὶ τοὺς μὲν φθάσας πρὶν αἰσθέσθαι τῶν
πολεμίων ἀπέκτεινε, τοὺς δ᾽ ἀμυνομένους ἐτρέψατο. καὶ
κρατῶν οὐκ ἔμενεν, ἀλλ᾽ ἐχώρει προσωτέρω, μέχρι οὗ τοῖς
Βοιωτοῖς ἐνέτυχε· πρῶτοι γὰρ οὗτοι συστρέψαντες ἑαυ-
τοὺς καὶ συνδραμόντες εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίοις τοῖς
δόρασι μετὰ βοῆς ἐώσαντο καὶ πολλοὺς αὐτοῦ κατέβαλον.
6 δι᾽ ὅλου δὲ τοῦ στρατεύματος εὐθὺς ἦν πτοία καὶ ταραχή,
καὶ τοῦ φεύγοντος ἤδη καταπιμπλάμενον τὸ ἔτι νικῶν,
καὶ τὸ ἐπιβαῖνον καὶ προσφερόμενον ὑπὸ τῶν πεφοβη-
μένων ἀνακοπτόμενον ἑαυτῷ περιέπιπτε, τοὺς μὲν φεύ-
γοντας οἰόμενον διώκειν, τοῖς δὲ φίλοις ὡς πολεμίοις
7 χρώμενον. ἡ γὰρ ἄτακτος ἀνάμιξις ἐν ταὐτῷ μετὰ φόβου
καὶ ἀγνοίας, καὶ τὸ τῆς ὄψεως ἄπιστον ἐν νυκτὶ μήτε
σκότος ἄκρατον μήτε φῶς ἐχούσῃ βέβαιον, ἀλλ᾽ οἵαν εἰκὸς
ἤδη καταφερομένης σελήνης καὶ περισκιαζομένης ὅπλοις
πολλοῖς καὶ σώμασι κινουμένοις διὰ τοῦ φωτὸς μὴ δια-
σαφοῦσαν τὰ εἴδη φόβῳ τοῦ πολεμίου καὶ τὸ οἰκεῖον
ποιεῖν ὕποπτον, εἰς δεινὰς ἀπορίας καὶ περιπετείας
8 καθίστη τοὺς Ἀθηναίους. ἔτυχον δέ πως καὶ τὴν σελή-
νην ἔχοντες ὄπισθεν· ὅθεν αὐτοὶ μὲν αὐτοῖς τὰς σκιὰς
ἐπιβάλλοντες ἀπέκρυπτον τὸ πλῆθος τῶν ὅπλων καὶ τὴν
λαμπρότητα, τοὺς δ᾽ ἐναντίους ὁ πρὸς τὴν σελήνην τῶν
ἀσπίδων ἀντιφωτισμὸς πολὺ πλείονας ὁρᾶσθαι καὶ λαμ-
9 προτέρους ἐποίει. τέλος δὲ πανταχόθεν αὐτοῖς, ὡς ἐνέ-
δοσαν, προσκειμένων τῶν πολεμίων φεύγοντες οἱ μὲν ὑπ᾽
ἐκείνων οἱ δ᾽ ὑπ᾽ ἀλλήλων ἀπέθνησκον, οἱ δὲ κατὰ τῶν
κρημνῶν ὀλισθαίνοντες· τοὺς δ᾽ ἀποσκεδασθέντας καὶ
πλανωμένους ἡμέρας ἐπιγενομένης οἱ ἱππεῖς καταλαμ-
βάνοντες διέφθειρον. ἐγένοντο δὲ νεκροὶ δισχίλιοι, καὶ
τῶν περιγενομένων ὀλίγοι μετὰ τῶν ὅπλων ἀπεσώθησαν.
22 Ὁ μὲν οὖν Νικίας πληγεὶς οὐκ ἀπροσδοκήτως ᾐτιᾶτο

τοῦ Δημοσθένους τὴν προπέτειαν, ἐκεῖνος δὲ περὶ τού-
των ἀπολογησάμενος ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν τὴν ταχίστην·
οὔτε γὰρ ἄλλην ἀφίξεσθαι δύναμιν αὐτοῖς, οὔτ' ἀπὸ τῆς
παρούσης τῶν πολεμίων κρατεῖν, ὅπου γε καὶ κρατοῦντας 2
ἐκείνων ἔδει μεταστῆναι καὶ φυγεῖν τὸ χωρίον, ἀεὶ μέν,
ὡς πυνθάνονται, βαρὺ καὶ νοσῶδες ὂν στρατοπέδῳ, νῦν
δ', ὡς βλέπουσι, καὶ διὰ τὴν ὥραν ὀλέθριον· μετοπώρου
γὰρ ἦν ἡ ἀρχή, καὶ πολλοὶ μὲν ἠσθένουν ἤδη, πάντες δὲ
ἠθύμουν. ὁ δὲ Νικίας χαλεπῶς ἤκουε τὴν φυγὴν καὶ τὸν
ἀπόπλουν, οὐ τῷ μὴ δεδιέναι τοὺς Συρακουσίους, ἀλλὰ
τῷ μᾶλλον τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὰς ἐκείνων δίκας καὶ συκο-
φαντίας φοβεῖσθαι. δεινὸν μὲν οὖν οὐδὲν αὐτόθι προσδο- 3
κᾶν ἔφασκεν, εἰ δὲ συμβαίη, μᾶλλον αἱρεῖσθαι τὸν ὑπὸ
τῶν πολεμίων θάνατον ἢ τὸν ὑπὸ τῶν πολιτῶν, οὐχ ὅμοια
φρονῶν οἷς ὕστερον ὁ Βυζάντιος Λέων εἶπε πρὸς τοὺς
ἑαυτοῦ πολίτας ("βούλομαι" γὰρ ἔφη "μᾶλλον ὑφ' ὑμῶν
ἢ μεθ' ὑμῶν ἀποθανεῖν"), περὶ μέντοι τόπου καὶ χώρας
εἰς ἣν μετάξουσι τὸ στρατόπεδον, βουλεύσεσθαι καθ'
ἡσυχίαν. ταῦτα δ' αὐτοῦ λέγοντος ὁ μὲν Δημοσθένης οὐδὲ 4
τῇ προτέρᾳ γνώμῃ κατευτυχήσας ἐπαύσατο βιαζόμενος,
τοῖς δ' ἄλλοις παρέσχε τὸν Νικίαν προσδοκῶντα καὶ πι-
στεύοντα τοῖς ἔνδον οὕτως ἐρρωμένως ἀναμάχεσθαι περὶ
τῆς ἀποβάσεως· διὸ καὶ συνεχώρησαν. ὡς μέντοι στρα-
τιὰ Συρακουσίοις ἐπῆλθεν ἄλλη καὶ μᾶλλον ἥπτετο τῶν
Ἀθηναίων ἡ νόσος, ἤδη καὶ τῷ Νικίᾳ συνεδόκει μεθίστα-
σθαι, καὶ παρήγγειλε τοῖς στρατιώταις εὐτρεπεῖς εἶναι
πρὸς ἀπόπλουν.

Ὡς δ' ἦν ἕτοιμα ταῦτα πάντα καὶ τῶν πολεμίων οὐδεὶς 23
παρεφύλαττεν ἅτε δὴ μὴ προσδοκώντων, ἐξέλιπεν ἡ σε-
λήνη τῆς νυκτός, μέγα δέος τῷ Νικίᾳ καὶ τῶν ἄλλων τοῖς
ὑπ' ἀπειρίας ἢ δεισιδαιμονίας ἐκπεπληγμένοις τὰ τοιαῦτα.
τοῦ μὲν γὰρ ἡλίου τὴν περὶ τὰς τριακάδας ἐπισκότησιν
ἁμῶς γέ πως ἤδη συνεφρόνουν καὶ οἱ πολλοὶ γινομένην
ὑπὸ τῆς σελήνης· αὐτὴν δὲ τὴν σελήνην, ᾧ τινὶ συντυγχά- 2
νουσα καὶ πῶς αἰφνίδιον ἐκ πανσελήνου τὸ φῶς ἀπόλλυσι
καὶ χρόας ἵησι παντοδαπάς, οὐ ῥάδιον ἦν καταλαβεῖν, ἀλλ'
ἀλλόκοτον ἡγοῦντο καὶ πρὸ συμφορῶν τινῶν μεγάλων ἐκ

θεοῦ γινόμενον σημεῖον. ὁ γὰρ πρῶτος σαφέστατόν τε
πάντων καὶ θαρραλεώτατον περὶ σελήνης καταυγασμῶν
καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν καταθέμενος Ἀναξαγόρας οὔτ'
αὐτὸς ἦν παλαιὸς οὔθ' ὁ λόγος ἔνδοξος, ἀλλ' ἀπόρρητος
ἔτι καὶ δι' ὀλίγων καὶ μετ' εὐλαβείας τινὸς ἢ πίστεως βα-
3 δίζων. οὐ γὰρ ἠνείχοντο τοὺς φυσικοὺς καὶ μετεωρολέ-
σχας τότε καλουμένους, ὡς εἰς αἰτίας ἀλόγους καὶ δυνά-
μεις ἀπρονοήτους καὶ κατηναγκασμένα πάθη διατρίβοντας
τὸ θεῖον, ἀλλὰ καὶ Πρωταγόρας ἔφυγε, καὶ Ἀναξαγόραν
εἱρχθέντα μόλις περιεποιήσατο Περικλῆς, καὶ Σωκράτης,
οὐδὲν αὐτῷ τῶν γε τοιούτων προσῆκον, ὅμως ἀπώλετο
4 διὰ φιλοσοφίαν. ὀψὲ δ' ἡ Πλάτωνος ἐκλάμψασα δόξα
διὰ τὸν βίον τοῦ ἀνδρός, καὶ ὅτι ταῖς θείαις καὶ κυριω-
τέραις ἀρχαῖς ὑπέταξε τὰς φυσικὰς ἀνάγκας, ἀφεῖλε τὴν
τῶν λόγων τούτων διαβολήν, καὶ τοῖς μαθήμασιν εἰς
ἅπαντας ὁδὸν ἐνέδωκεν. ὁ γοῦν ἑταῖρος αὐτοῦ Δίων, καθ'
ὃν χρόνον ἔμελλεν ἄρας ἐκ Ζακύνθου πλεῖν ἐπὶ Διονύσιον,
ἐκλιπούσης τῆς σελήνης οὐδὲν διαταραχθεὶς ἀνήχθη καὶ
5 κατασχὼν ἐν Συρακούσαις ἐξέβαλε τὸν τύραννον. τῷ μέν-
τοι Νικίᾳ συνηνέχθη τότε μηδὲ μάντιν ἔχειν ἔμπειρον (ὁ
γὰρ συνήθης αὐτοῦ καὶ τὸ πολὺ τῆς δεισιδαιμονίας ἀφαι-
ρῶν Στιλβίδης ἐτεθνήκει μικρὸν ἔμπροσθεν), ἐπεὶ τὸ ση-
μεῖον, ὥς φησι Φιλόχορος, φεύγουσιν οὐκ ἦν πονηρὸν
ἀλλὰ καὶ πάνυ χρηστόν· ἐπικρύψεως γὰρ αἱ σὺν φόβῳ
6 πράξεις δέονται, τὸ δὲ φῶς πολέμιόν ἐστιν αὐταῖς. ἄλ-
λως τε καὶ τῶν περὶ ἥλιον καὶ σελήνην ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας
ἐποιοῦντο φυλακήν, ὡς Αὐτοκλείδης διέγραψεν ἐν τοῖς
ἐξηγητικοῖς· ὁ δὲ Νικίας ἄλλην ἔπεισε σελήνης ἀναμένειν
περίοδον, ὥσπερ οὐκ εὐθὺς θεασάμενος αὐτὴν ἀποκαθαρ-
θεῖσαν, ὅτε τὸν σκιερὸν τόπον καὶ ὑπὸ τῆς γῆς ἀντι-
24 φραττόμενον παρῆλθεν. μικροῦ δὲ πάντων ἀφέμενος τῶν
ἄλλων ἔθυέ τε καὶ διεμαντεύετο καθήμενος, ἕως ἐπῆλθον
αὐτοῖς οἱ πολέμιοι, τῷ μὲν πεζῷ τὰ τείχη καὶ τὸ στρα-
τόπεδον αὐτῶν πολιορκοῦντες, ταῖς δὲ ναυσὶ κύκλῳ τὸν
λιμένα περιλαμβάνοντες, οὐκ αὐτοὶ μόνον ταῖς τριήρεσιν,
ἀλλὰ καὶ τὰ παιδάρια πανταχόθεν ἐπιβαίνοντα τῶν ἁλιά-
δων καὶ ταῖς σκάφαις προσπλέοντα προυκαλεῖτο τοὺς

Ἀθηναίους καὶ προυπηλάκιζεν. ὧν ἕνα, παῖδα γνωρίμων 2
γονέων, Ἡρακλείδην, προεξελάσαντα τῷ πλοίῳ ναῦς Ἀτ-
τικὴ διώκουσα κατελάμβανε. δείσας δὲ περὶ αὐτῷ Πόλ-
λιχος ὁ θεῖος ἀντελαύνει δέκα τριήρεσιν ὧν ἦρχεν· οἱ δ'
ἄλλοι περὶ τοῦ Πολλίχου φοβηθέντες ὡσαύτως ἀνήγοντο.
καὶ ναυμαχίας ἰσχυρᾶς γενομένης ἐνίκησαν οἱ Συρακού-
σιοι, καὶ τὸν Εὐρυμέδοντα πολλῶν μετ' ἄλλων διέφθειραν.
Ἦν οὖν οὐκέτι μένειν ἀνασχετὰ Ἀθηναίοις, ἀλλὰ τῶν 3
στρατηγῶν κατεβόων πεζῇ κελεύοντες ἀναχωρεῖν. καὶ γὰρ
οἱ Συρακούσιοι νικήσαντες εὐθὺς ἐνέφραξαν καὶ ἀπέκλει-
σαν τὸν διέκπλουν τοῦ λιμένος. οἱ δὲ περὶ τὸν Νικίαν
τοῦτο μὲν οὐκ ἐπείθοντο· δεινὸν γὰρ ἦν ἀπολιπεῖν ὁλ-
κάδας τε πολλὰς καὶ τριήρεις ὀλίγον ἀριθμῷ διακοσίων
ἀποδεούσας· ἐμβιβάσαντες δὲ τῶν πεζῶν τοὺς ἀρίστους 4
καὶ τῶν ἀκοντιστῶν τοὺς ἀλκιμωτάτους ἐπλήρωσαν ἑκα-
τὸν καὶ δέκα τριήρεις· αἱ γὰρ ἄλλαι ταρσῶν ἐνδεεῖς ἦσαν.
τὸν δὲ λοιπὸν ὄχλον ἔστησε παρὰ θάλασσαν ὁ Νικίας,
ἐκλιπὼν τὸ μέγα στρατόπεδον καὶ τὰ τείχη τὰ συνάπτοντα
πρὸς τὸ Ἡράκλειον, ὥστε μὴ τεθυκότων τὴν εἰθισμένην
θυσίαν τῷ Ἡρακλεῖ τῶν Συρακουσίων, θῦσαι τότε τοὺς
ἱερεῖς καὶ στρατηγοὺς ἀναβάντας ἤδη πληρουμένων τῶν
τριήρων. ἐπεὶ δ' οἱ μάντεις τοῖς Συρακουσίοις ἀπήγγει- 25
λαν ἐκ τῶν ἱερῶν λαμπρότητα καὶ νίκην μὴ καταρχομένοις
μάχης ἀλλ' ἀμυνομένοις (καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων
κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειρούμενον), ἀνήχθησαν.
ἡ δὲ ναυμαχία πολὺ μεγίστη καὶ καρτερωτάτη γενομένη,
καὶ μηδὲν ἐλάττονα πάθη καὶ θορύβους παρασχοῦσα τοῖς
θεωμένοις ἢ τοῖς ἀγωνιζομένοις διὰ τὴν παντὸς ἐπίβλε-
ψιν τοῦ ἔργου ποικίλας μεταβολὰς καὶ ἀπροσδοκήτους
ἐν ὀλίγῳ λαμβάνοντος, ἔβλαπτε ταῖς αὐτῶν παρασκευαῖς
οὐχ ἧττον τῶν πολεμίων τοὺς Ἀθηναίους. ἀθρόαις γὰρ 2
ἐμάχοντο ταῖς ναυσὶ καὶ βαρείαις πρὸς κούφας ἀλλαχό-
θεν ἄλλας ἐπιφερομένας, καὶ βαλλόμενοι λίθοις ὁμοίαν
ἔχουσι τὴν πληγὴν πανταχόθεν ἀντέβαλλον ἀκοντίοις καὶ
τοξεύμασιν, ὧν ὁ σάλος τὴν εὐθυβολίαν διέστρεφεν, ὥστε
μὴ πάντα κατ' αἰχμὴν προσφέρεσθαι. ταῦτα δ' Ἀρίστων
ὁ Κορίνθιος κυβερνήτης ἐδίδαξε τοὺς Συρακουσίους, καὶ

παρὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἀγωνιζόμενος προθύμως ἔπεσεν
ἤδη κρατούντων τῶν Συρακουσίων.
3 Γενομένης δὲ μεγάλης τροπῆς καὶ φθορᾶς ἡ μὲν κατὰ
θάλασσαν φυγὴ τοῖς Ἀθηναίοις ἀποκέκοπτο· χαλεπὴν δὲ
καὶ διὰ γῆς τὴν σωτηρίαν ὁρῶντες οὔτε ναῦς ἀφέλκοντας
ἐγγύθεν ἔτι τοὺς πολεμίους ἐκώλυον οὔτε νεκρῶν ᾔτησαν
ἀναίρεσιν, ἅτε δὴ τῆς ἐκείνων ἀταφίας τὴν τῶν νοσούν-
των καὶ τετρωμένων ἀπόλειψιν οἰκτροτέραν οὖσαν πρὸ
ὀφθαλμῶν ἔχοντες, αὐτοὺς δὲ κἀκείνων ἐπιπονωτέρους
ἡγούμενοι, μετὰ πλειόνων κακῶν ἐπὶ ταὐτὸ πάντως ἀφι-
26 ξομένους τέλος. ὡρμημένων δ᾽ αὐτῶν ἀπαίρειν διὰ νυκτὸς
οἱ μὲν περὶ τὸν Γύλιππον, ὁρῶντες ἐν θυσίαις καὶ πό-
τοις τοὺς Συρακουσίους διά τε τὴν νίκην καὶ τὴν ἑορτὴν
ὄντας, οὔτε πείσειν οὔτε βιάσεσθαι προσεδόκων ἀναστάν-
τας ἤδη προσφέρεσθαι τοῖς πολεμίοις ἀπιοῦσιν, Ἑρμο-
κράτης δ᾽ αὐτὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ συνθεὶς ἐπὶ τὸν Νικίαν ἀπά-
2 την, ἔπεμψέ τινας τῶν ἑταίρων πρὸς αὐτόν, ἀπ᾽ ἐκείνων
μὲν ἥκειν τῶν ἀνδρῶν φάσκοντας οἳ καὶ πρότερον εἰώθε-
σαν κρύφα τῷ Νικίᾳ διαλέγεσθαι, παραινοῦντας δὲ μὴ
πορεύεσθαι διὰ τῆς νυκτὸς ὡς τῶν Συρακουσίων ἐνέδρας
πεποιημένων αὐτοῖς καὶ προκατεχόντων τὰς παρόδους.
τούτῳ δὲ καταστρατηγηθεὶς ὁ Νικίας ὑπέμεινεν ἃ ψευ-
3 δῶς ἔδεισεν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀληθῶς παθεῖν. προελ-
θόντες γὰρ ἅμ᾽ ἡμέρᾳ τὰς δυσχωρίας τῶν ὁδῶν κατέλαβον
καὶ τὰς διαβάσεις τῶν ποταμῶν ἀπετείχισαν τάς τε γε-
φύρας ἀπέκοψαν, ἐν δὲ τοῖς ὁμαλοῖς καὶ πεδινοῖς τοὺς
ἱππεῖς ἔταξαν, ὥστε μηδένα λελεῖφθαι τοῖς Ἀθηναίοις
τόπον ἀμαχεὶ προελθεῖν. οἳ δὲ καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην
καὶ τὴν νύκτα τὴν ἑτέραν ἐπιμείναντες ἐπορεύοντο κλαυθμῷ
καὶ ὀλοφυρμῷ, καθάπερ ἐκ πατρίδος, οὐ πολεμίας ἀνι-
στάμενοι, διὰ τὰς ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων καὶ τὰς ἀπο-
λείψεις τῶν ἀδυνάτων φίλων καὶ συνήθων, ὅμως τὰ παρ-
όντα κακὰ κουφότερα τῶν προσδοκωμένων νομίζοντες
4 εἶναι. πολλῶν δὲ δεινῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ φαινομένων
οὐδὲν ἦν οἰκτρότερον αὐτοῦ Νικίου θέαμα, κεκακωμένου
μὲν ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, συνεσταλμένου δὲ παρ᾽ ἀξίαν εἰς
ἀναγκαίαν δίαιταν καὶ τὰ μικρότατα τῶν ἐφοδίων εἰς τὸ

σῶμα πολλῶν διὰ τὴν νόσον δεόμενον, πράττοντος δὲ
μετ᾽ ἀρρωστίας καὶ καρτεροῦντος ἃ πολλοὶ τῶν ἐρρωμέ-
νων μόλις ὑπέμενον, καταφανοῦς δὲ πᾶσιν ὄντος οὐ δι᾽
αὑτὸν οὐδὲ τῷ φιλοψυχεῖν τοῖς πόνοις ἐμμένοντος, ἀλλὰ
δι᾽ ἐκείνους τὴν ἐλπίδα μὴ προϊεμένου. καὶ γὰρ εἰς δά- 5
κρυα καὶ ὀδυρμοὺς τῶν ἄλλων ὑπὸ φόβου καὶ λύπης τρε-
πομένων, ἐκεῖνος εἴ ποτε βιασθείη τοῦτο ποιῆσαι, δῆλος
ἦν τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ ἀκλεὲς τῆς στρατείας ἀναλογιζόμενος
πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν δόξαν ὧν ἤλπιζε κατορθώσειν.
οὐ μόνον δ᾽ αὐτοῦ τὴν ὄψιν ὁρῶντες, ἀλλὰ καὶ τῶν λόγων 6
μνημονεύοντες καὶ τῶν παραινέσεων ἃς ἐποιήσατο κωλύων
τὸν ἔκπλουν, ἔτι μᾶλλον ἐνόμιζον ἀναξίως ταλαιπωρεῖν·
καὶ πρὸς τὰς ἐκ θεῶν ἐλπίδας ἀθύμως εἶχον, ἐννοοῦντες
ὡς ἀνὴρ θεοφιλὴς καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα λαμπρυνάμενος
πρὸς τὸ θεῖον οὐδενὸς ἐπιεικεστέρᾳ τύχῃ χρῆται τῶν κα-
κίστων ἐν τῷ στρατεύματι καὶ ταπεινοτάτων.

Οὐ μὴν ἀλλ᾽ ὅ γε Νικίας ἐπειρᾶτο καὶ φωνῇ καὶ προσ- 27
ώπῳ καὶ δεξιώσει κρείττων ὁρᾶσθαι τῶν δεινῶν. καὶ
παρὰ πᾶσάν γε τὴν πορείαν ἐφ᾽ ἡμέρας ὀκτὼ βαλλόμενος
καὶ τραυματιζόμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀήττητον ἐφύ-
λαττε τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν, ἄχρι οὗ Δημοσθένης ἑάλω
καὶ τὸ μετ᾽ ἐκείνου στράτευμα, περὶ τὴν Πολυζήλειον αὐ-
λὴν ἐν τῷ διαμάχεσθαι καὶ ὑπολείπεσθαι κυκλωθέν. αὐ- 2
τὸς δὲ Δημοσθένης σπασάμενος τὸ ξίφος ἔπληξε μὲν ἑαυ-
τόν, οὐ μὴν ἀπέθανε, ταχὺ τῶν πολεμίων περισχόντων
καὶ συλλαβόντων αὐτόν. ὡς δὲ τῷ Νικίᾳ προσελάσαντες
ἔφραζον οἱ Συρακούσιοι καὶ πέμψας ἱππέας ἔγνω τὴν
ἐκείνου τοῦ στρατεύματος ἅλωσιν, ἠξίου σπείσασθαι πρὸς
τὸν Γύλιππον, ὅπως ἀφῶσι τοὺς Ἀθηναίους ἐκ Σικελίας
ὅμηρα λαβόντες ὑπὲρ τῶν χρημάτων, ὅσα Συρακουσίοις
ἀνάλωτο πρὸς τὸν πόλεμον. οἳ δ᾽ οὐ προσεῖχον, ἀλλὰ πρὸς 3
ὕβριν καὶ μετ᾽ ὀργῆς ἀπειλοῦντες καὶ λοιδοροῦντες ἔβαλ-
λον ἤδη πάντων ἐνδεῶς ἔχοντα τῶν ἀναγκαίων. οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τὴν νύκτα διεκαρτέρησε καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέ-
ραν προῄει βαλλόμενος πρὸς τὸν Ἀσίναρον ποταμόν. ἐκεῖ
δὲ τοὺς μὲν οἱ πολέμιοι συνενεγκόντες ἐνέσεισαν εἰς τὸ
ῥεῖθρον, οἳ δὲ φθάνοντες ὑπὸ δίψους ἔρριπτον ἑαυτούς.

4 καὶ πλεῖστος ἐνταῦθα φόνος ἦν καὶ ὠμότατος ἐν τῷ πο-
ταμῷ πινόντων ἅμα καὶ σφαττομένων, ἄχρι Νικίας Γυ-
λίππῳ προσπεσὼν εἶπεν "ἔλεος ὑμᾶς ὦ Γύλιππε λαβέτω
νικῶντας, ἐμοῦ μὲν μηδείς, ὃς ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις
ὄνομα καὶ δόξαν ἔσχον, τῶν δ' ἄλλων Ἀθηναίων, ἐννοη-
θέντας ὅτι κοιναὶ μὲν αἱ τύχαι τοῦ πολέμου, μετρίως δ'
αὐταῖς καὶ πράως ἐχρήσαντο ἐν οἷς εὐτύχουν Ἀθηναῖοι
5 πρὸς ὑμᾶς." τοιαῦτα τοῦ Νικίου λέγοντος ἔπαθε μέν τι
καὶ πρὸς τὴν ὄψιν αὐτοῦ καὶ πρὸς τοὺς λόγους ὁ Γύλιπ-
πος (ᾔδει γὰρ τοὺς Λακεδαιμονίους εὖ πεπονθότας ὑπ'
αὐτοῦ περὶ τὰς γενομένας διαλύσεις), μέγα δ' ἡγεῖτο πρὸς
δόξαν εἰ ζῶντας ἀπαγάγοι τοὺς ἀντιστρατήγους. διὸ τόν
τε Νικίαν ἀναλαβὼν ἐθάρρυνε καὶ τοὺς ἄλλους ζωγρεῖν
παρήγγειλε. βραδέως δὲ τοῦ παραγγέλματος διικνουμένου
πολλῷ τῶν φονευθέντων ἐλάττονες οἱ διασωθέντες ἐγέ-
νοντο· καίτοι πολλοὶ διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν.
6 τοὺς δὲ φανερῶς ἑαλωκότας ἀθροίσαντες τὰ μὲν κάλλιστα
καὶ μέγιστα δένδρα τῶν περὶ τὸν ποταμὸν ἀνέδησαν αἰχμα-
λώτοις πανοπλίαις, ἐστεφανωμένοι δὲ αὐτοὶ καὶ κοσμή-
σαντες ⟨τοὺς⟩ ἵππους διαπρεπῶς, κείραντες δὲ τοὺς τῶν
πολεμίων εἰσήλαυνον εἰς τὴν πόλιν, ἀγῶνα λαμπρότατον
ὧν Ἕλληνες πρὸς Ἕλληνας ἠγωνίσαντο καὶ νίκην τελεω-
τάτην κράτει πλείστῳ καὶ ῥώμῃ μεγίστῃ προθυμίας καὶ
ἀρετῆς κατωρθωκότες.

28 Ἐκκλησίας δὲ πανδήμου Συρακουσίων καὶ συμμάχων
γενομένης, Εὐρυκλῆς ὁ δημαγωγὸς ἔγραψε πρῶτον μὲν
τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ τὸν Νικίαν ἔλαβον ἱερὰν ἔχειν, θύοντας
καὶ σχολάζοντας ἔργων, Ἀσιναρίαν τὴν ἑορτὴν ἀπὸ τοῦ
ποταμοῦ καλοῦντας (ἡμέρα δ' ἦν τετρὰς φθίνοντος τοῦ
Καρνείου μηνός, ὃν Ἀθηναῖοι Μεταγειτνιῶνα προσαγο-
2 ρεύουσι), τῶν δ' Ἀθηναίων τοὺς μὲν οἰκέτας ἀποδόσθαι
καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους, αὐτοὺς δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Σι-
κελίας φρουρεῖν ἐμβαλόντας εἰς τὰς λατομίας, πλὴν τῶν
στρατηγῶν, ἐκείνους δ' ἀποκτεῖναι. ταῦτα προσδεχομένων
τῶν Συρακουσίων, Ἑρμοκράτης μὲν εἰπὼν ὅτι τοῦ νικᾶν
κρεῖττόν ἐστι τὸ καλῶς χρῆσθαι τῇ νίκῃ, οὐ μετρίως
ἐθορυβήθη, Γύλιππον δὲ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων

ἐξαιτούμενον ζῶντας ἀγαγεῖν Λακεδαιμονίοις ὑβρίζοντες
ἤδη τοῖς εὐτυχήμασιν οἱ Συρακούσιοι κακῶς ἔλεγον, ἄλ- 3
λως τε καὶ παρὰ τὸν πόλεμον αὐτοῦ τὴν τραχύτητα καὶ
τὸ Λακωνικὸν τῆς ἐπιστασίας οὐ ῥᾳδίως ἐνηνοχότες, ὡς
δὲ Τίμαιός φησι, καὶ μικρολογίαν τινὰ καὶ πλεονεξίαν κατ-
εγνωκότες, ἀρρώστημα πατρῷον, ἐφ᾽ ᾧ καὶ Κλεανδρίδης
ὁ πατὴρ αὐτοῦ δώρων ἁλοὺς ἔφυγε, καὶ οὗτος αὐτός, ἀπὸ
τῶν χιλίων ταλάντων ἃ Λύσανδρος ἔπεμψεν εἰς Σπάρτην
ὑφελόμενος τριάκοντα καὶ κρύψας ὑπὸ τὸν ὄροφον τῆς
οἰκίας, εἶτα μηνυθείς, αἴσχιστα πάντων ἐξέπεσεν. ἀλλὰ 4
ταῦτα μὲν ἐν τῷ Λυσάνδρου βίῳ μᾶλλον διηκρίβωται,
Δημοσθένην δὲ καὶ Νικίαν ἀποθανεῖν Τίμαιος οὔ φησιν
ὑπὸ Συρακουσίων καταλευσθέντας, ὡς Φίλιστος ἔγραψε
καὶ Θουκυδίδης, ἀλλ᾽ Ἑρμοκράτους πέμψαντος ἔτι τῆς ἐκ-
κλησίας συνεστώσης, καὶ δι᾽ ἑνὸς τῶν φυλάκων παρέντων,
αὐτοὺς δι᾽ αὑτῶν ἀποθανεῖν· τὰ μέντοι σώματα πρὸς ταῖς
πύλαις ἐκβληθέντα κεῖσθαι φανερὰ τοῖς δεομένοις τοῦ
θεάματος. πυνθάνομαι δὲ μέχρι νῦν ἐν Συρακούσαις 5
ἀσπίδα κειμένην πρὸς ἱερῷ δείκνυσθαι Νικίου μὲν λεγο-
μένην, χρυσοῦ δὲ καὶ πορφύρας εὖ πως πρὸς ἄλληλα με-
μιγμένων δι᾽ ὑφῆς συγκεκροτημένην.

Τῶν δ᾽ Ἀθηναίων οἱ μὲν πλεῖστοι διεφθάρησαν ἐν ταῖς 29
λατομίαις ὑπὸ νόσου καὶ διαίτης πονηρᾶς, εἰς ἡμέραν
ἑκάστην κοτύλας δύο κριθῶν λαμβάνοντες καὶ μίαν ὕδα-
τος, οὐκ ὀλίγοι δ᾽ ἐπράθησαν διακλαπέντες ἢ καὶ διαλα-
θόντες ὡς οἰκέται. καὶ τούτους ὡς οἰκέτας ἐπώλουν,
στίζοντες ἵππον εἰς τὸ μέτωπον· ἀλλ᾽ ἦσαν οἱ καὶ τοῦτο
πρὸς τῷ δουλεύειν ὑπομένοντες. ἐβοήθει δὲ καὶ τούτοις 2
ἥ τ᾽ αἰδὼς καὶ τὸ κόσμιον· ἢ γὰρ ἠλευθεροῦντο ταχέως ἢ
τιμώμενοι παρέμενον τοῖς κεκτημένοις. ἔνιοι δὲ καὶ δι᾽
Εὐριπίδην ἐσώθησαν. μάλιστα γάρ, ὡς ἔοικε, τῶν ἐκτὸς
Ἑλλήνων ἐπόθησαν αὐτοῦ τὴν μοῦσαν οἱ περὶ Σικελίαν,
καὶ μικρὰ τῶν ἀφικνουμένων ἑκάστοτε δείγματα καὶ γεύ-
ματα κομιζόντων ἐκμανθάνοντες ἀγαπητῶς μετεδίδοσαν
ἀλλήλοις. τότε γοῦν φασι τῶν σωθέντων οἴκαδε συχνοὺς 3
ἀσπάσασθαι τὸν Εὐριπίδην φιλοφρόνως, καὶ διηγεῖσθαι
τοὺς μὲν ὅτι δουλεύοντες ἀφείθησαν ἐκδιδάξαντες ὅσα

τῶν ἐκείνου ποιημάτων ἐμέμνηντο, τοὺς δ' ὅτι πλανώμε-
νοι μετὰ τὴν μάχην τροφῆς καὶ ὕδατος μετέλαβον τῶν
μελῶν ᾄσαντες. οὐ δεῖ δὴ θαυμάζειν ὅτι τοὺς Καυνίους
φασὶ πλοίου προσφερομένου τοῖς λιμέσιν ὑπὸ λῃστρίδων
διωκομένου μὴ δέχεσθαι τὸ πρῶτον ἀλλ' ἀπείργειν, εἶτα
μέντοι διαπυνθανομένους εἰ γινώσκουσιν ᾄσματα τῶν Εὐ-
ριπίδου, φησάντων ἐκείνων, οὕτω παρεῖναι καὶ καταγα-
γεῖν τὸ πλοῖον.

30 Ἀθηναίοις δέ φασι τὴν συμφορὰν οὐχ ἥκιστα διὰ τὸν
ἄγγελον ἄπιστον γενέσθαι. ξένος γάρ τις, ὡς ἔοικεν, ἀπο-
βὰς εἰς Πειραιᾶ καὶ καθίσας ἐπὶ κουρεῖον ὡς ἐγνωκότων
ἤδη τῶν Ἀθηναίων λόγους ἐποιεῖτο περὶ τῶν γεγονότων.
ὁ δὲ κουρεὺς ἀκούσας, πρὶν ἄλλους πυνθάνεσθαι, δρόμῳ
συντείνας εἰς τὸ ἄστυ καὶ προσβαλὼν τοῖς ἄρχουσιν εὐ-
2 θὺς κατ' ἀγορὰν ἐνέβαλε τὸν λόγον. ἐκπλήξεως δὲ καὶ
ταραχῆς, ὡς εἰκός, γενομένης οἱ μὲν ἄρχοντες ἐκκλησίαν
συναγαγόντες εἰσήγαγον τὸν ἄνθρωπον· ὡς δ' ἐρωτώμε-
νος παρ' οὗ πύθοιτο σαφὲς οὐδὲν εἶχε φράζειν, δόξας
λογοποιὸς εἶναι καὶ ταράττειν τὴν πόλιν, εἰς τὸν τρο-
χὸν καταδεθεὶς ἐστρεβλοῦτο πολὺν χρόνον, ἕως ἐπῆλ-
θον οἱ τὸ πᾶν κακόν, ὡς εἶχεν, ἀπαγγέλλοντες. οὕτω
μόλις ὁ Νικίας ἐπιστεύθη παθὼν ἃ πολλάκις αὐτοῖς
προεῖπεν.

1 Μάρκος δὲ Κράσσος ἦν τιμητικοῦ καὶ θριαμβικοῦ πα-
τρός, ἐτράφη δ' ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ μετὰ δυοῖν ἀδελφῶν. καὶ
τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ γυναῖκες ἦσαν ἔτι τῶν γονέων ζών-
των, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐφοίτων τράπεζαν, ὅθεν
οὐχ ἥκιστα δοκεῖ καὶ διὰ τοῦτο σώφρων καὶ μέτριος γε-
νέσθαι περὶ τὴν δίαιταν. ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἑτέρου
τῶν ἀδελφῶν τῇ γυναικὶ συνῴκησε καὶ τοὺς παῖδας ἐξ
ἐκείνης ἔσχεν, οὐδενὸς ἧττον καὶ περὶ ταῦτα Ῥωμαίων
2 εὔτακτος γενόμενος. καίτοι προϊὼν καθ' ἡλικίαν αἰτίαν
ἔσχε Λικινίᾳ συνιέναι, τῶν Ἑστιάδων μιᾷ παρθένων· καὶ
δίκην ἔφυγεν ἡ Λικινία Πλωτίου τινὸς διώκοντος. ἦν δὲ
προάστειον αὐτῇ καλόν, ὃ βουλόμενος λαβεῖν ὀλίγης τιμῆς
ὁ Κράσσος καὶ διὰ τοῦτο προσκείμενος ἀεὶ τῇ γυναικὶ καὶ
θεραπεύων εἰς τὴν ὑποψίαν ἐκείνην ἐνέπεσε· καὶ τρόπον

τινὰ τῇ φιλοπλουτίᾳ τὴν αἰτίαν τῆς φθορᾶς ἀπολυσάμενος ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀφείθη. τὴν δὲ Λικινίαν οὐκ ἀνῆκε πρότερον ἢ τοῦ κτήματος κρατῆσαι.

Ῥωμαῖοι μὲν οὖν λέγουσι πολλαῖς ἀρεταῖς τοῦ Κράσσου 2
κακίαν μόνην ἐπισκοτῆσαι τὴν φιλοπλουτίαν· ἔοικε δὲ μία πασῶν ἐρρωμενεστέρα τῶν ἐν αὐτῷ κακιῶν γενομένη τὰς ἄλλας ἀμαυρῶσαι. τεκμήρια δὲ τῆς φιλοπλουτίας αὐτοῦ μέγιστα ποιοῦνται τόν τε τρόπον τοῦ πορισμοῦ καὶ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος· τριακοσίων γὰρ οὐ πλείω κεκτημένος 2
ἐν ἀρχῇ ταλάντων, εἶτα παρὰ τὴν ὑπατείαν ἀποθύσας μὲν τῷ Ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας, τρεῖς δὲ μῆνας ἑκάστῳ Ῥωμαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχών, ὅμως πρὸ τῆς ἐπὶ Πάρθους στρατείας αὐτὸς αὑτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν τῆς οὐσίας εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα πρὸς ἑπτακισχιλίοις. τὰ δὲ πλεῖστα τούτων, 3
εἰ δεῖ μετὰ βλασφημίας εἰπεῖν τὸ ἀληθές, ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. ὅτε γὰρ Σύλλας ἑλὼν τὴν πόλιν ἐπώλει τὰς οὐσίας τῶν ἀνῃρημένων ὑπ᾽ αὐτοῦ, λάφυρα καὶ νομίζων καὶ ὀνομάζων, καὶ βουλόμενος ὅτι πλείστοις καὶ κρατίστοις προσομόρξασθαι τὸ ἄγος, οὔτε λαμβάνων οὔτ᾽ ὠνούμενος ἀπεῖπε. πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶν τὰς συγ- 4
γενεῖς καὶ συνοίκους τῆς Ῥώμης κῆρας ἐμπρησμοὺς καὶ συνιζήσεις διὰ βάρος καὶ πλῆθος οἰκοδομημάτων, ἐωνεῖτο δούλους ἀρχιτέκτονας καὶ οἰκοδόμους, εἶτ᾽ ἔχων τούτους ὑπὲρ πεντακοσίους ὄντας, ἐξηγόραζε τὰ καιόμενα καὶ γειτνιῶντα τοῖς καιομένοις, διὰ φόβον καὶ ἀδηλότητα τῶν δεσποτῶν ἀπ᾽ ὀλίγης τιμῆς προϊεμένων, ὥστε τῆς Ῥώμης τὸ πλεῖστον μέρος ὑπ᾽ αὐτῷ γενέσθαι. τοσούτους δὲ κε- 5
κτημένος τεχνίτας οὐδὲν ᾠκοδόμησεν αὐτὸς ἢ τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ἀλλ᾽ ἔλεγε τοὺς φιλοικοδόμους αὐτοὺς ὑφ᾽ ἑαυτῶν καταλύεσθαι χωρὶς ἀνταγωνιστῶν. ὄντων δ᾽ αὐτῷ παμπόλλων ἀργυρείων, πολυτιμήτου δὲ χώρας καὶ τῶν ἐργαζομένων ἐν αὐτῇ, ὅμως ἄν τις ἡγήσαιτο μηδὲν εἶναι ταῦτα πάντα πρὸς τὴν τῶν οἰκετῶν τιμήν· τοσούτους ἐκέκτητο 6
καὶ τοιούτους, ἀναγνώστας ὑπογραφεῖς ἀργυρογνώμονας διοικητὰς τραπεζοκόμους, αὐτὸς ἐπιστατῶν μανθάνουσι

καὶ προσέχων καὶ διδάσκων, καὶ ὅλως νομίζων τῷ δεσπότῃ
προσήκειν μάλιστα τὴν περὶ τοὺς οἰκέτας ἐπιμέλειαν ὡς
7 ὄργανα ἔμψυχα τῆς οἰκονομικῆς. καὶ τοῦτο μὲν ὀρθῶς ὁ
Κράσσος, εἴπερ, ὡς ἔλεγεν, ἡγεῖτο τὰ μὲν ἄλλα διὰ τῶν
οἰκετῶν χρῆναι τοὺς δ' οἰκέτας δι' αὐτοῦ κυβερνᾶν· τὴν
γὰρ οἰκονομικὴν ἐν ἀψύχοις χρηματιστικὴν οὖσαν ἐν ἀν-
θρώποις πολιτικὴν γινομένην ὁρῶμεν· ἐκεῖνο δ' οὐκ εὖ,
τὸ μηδένα νομίζειν μηδὲ φάσκειν εἶναι πλούσιον, ὃς οὐ
8 δύναται τρέφειν ἀπὸ τῆς οὐσίας στρατόπεδον (ὁ γὰρ πό-
λεμος οὐ τεταγμένα σιτεῖται κατὰ τὸν Ἀρχίδαμον, ὥσθ'
ὁ πρὸς πόλεμον πλοῦτος ἀόριστος), καὶ πολὺ τῆς Μαρίου
γνώμης ἀπηρτημένως. ἐκεῖνος γὰρ ἐπεὶ κατ' ἄνδρα νείμας
ἑκάστῳ δέκα καὶ τέσσαρα πλέθρα γῆς ἔγνω πλέον ἐπιζη-
τοῦντας "μηδείς" ἔφη "γένοιτο Ῥωμαίων ὀλίγην ἡγούμε-
νος τὴν τρέφειν ἀρκοῦσαν."

3 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ ξένους ἦν φιλότιμος ὁ Κράσσος·
ἀνέῳκτο γὰρ ἡ οἰκία πᾶσι, καὶ τοῖς φίλοις ἐδάνειζεν ἄνευ
τόκων, ἀπῄτει δ' ἀποτόμως τοῦ χρόνου παρελθόντος εἰς
ὃν ἐδάνειζε, καὶ τὸ προῖκα πολλῶν ἐγίνετο τόκων ἐπα-
χθέστερον. ἐν δὲ τοῖς δείπνοις ἡ μὲν κλῆσις ἦν ὡς τὰ
πολλὰ δημοτικὴ καὶ λαώδης, ἡ δ' εὐτέλεια τὴν καθαριό-
τητα καὶ τὴν φιλοφροσύνην ἡδίονα τοῦ πολυτελοῦς εἶχεν.
2 παιδείας δὲ τῆς περὶ λόγον μάλιστα μὲν τὸ ῥητορικὸν
καὶ χρειῶδες εἰς πολλοὺς ἤσκησε, καὶ γενόμενος δεινὸς
εἰπεῖν ἐν τοῖς μάλιστα Ῥωμαίων ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ τοὺς
εὐφυεστάτους ὑπερέβαλεν· οὐδεμίαν γὰρ οὕτω δίκην φασὶ
μικρὰν οὐδ' εὐκαταφρόνητον γενέσθαι πρὸς ἣν ἀπαρά-
σκευος ἦλθεν, ἀλλὰ καὶ Πομπηίου πολλάκις ὀκνοῦντος
καὶ Καίσαρος ἐξαναστῆναι καὶ Κικέρωνος ἐκεῖνος ἀνεπλή-
ρου τὴν συνηγορίαν. καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἤρεσκεν ὡς
3 ἐπιμελὴς καὶ βοηθητικός. ἤρεσκε δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς
δεξιώσεις καὶ προσαγορεύσεις φιλάνθρωπον αὐτοῦ καὶ
δημοτικόν· οὐδενὶ γὰρ οὕτως ἀπήντησε Ῥωμαίων ἀδόξῳ
καὶ ταπεινῷ Κράσσος ὃν ἀσπασάμενον οὐκ ἀντιπροση-
γόρευσεν ἐξ ὀνόματος. λέγεται δὲ καὶ πολυμαθὴς καθ'
ἱστορίαν γενέσθαι, καί τι καὶ φιλοσοφῆσαι τοῖς Ἀριστο-
τέλους λόγοις προσθέμενος, ὧν διδάσκαλον εἶχεν Ἀλέξαν-

δρον, ἄνθρωπον εὐκολίας καὶ πραότητος ἀπόδειξιν διδόντα
τὴν πρὸς Κράσσον συνήθειαν. οὐ γὰρ ἦν ἀποφήνασθαι 4
ῥαδίως πότερον προσῆλθεν αὐτῷ πενέστερος ἢ προσελ-
θὼν ἐγένετο. μόνος γοῦν ἀεὶ τῶν φίλων αὐτῷ συναπο-
δημῶν στέγαστρον ἐλάμβανεν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τοῦτ' ἐπαν-
ελθὼν ἀπῃτεῖτο.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον· ἐπεὶ δὲ Κίννας καὶ Μάριος 4
κρατήσαντες εὐθὺς ἦσαν ἔνδηλοι κατιόντες οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ
τῆς πατρίδος, ἐπ' ἀναιρέσει δ' ἄντικρυς καὶ ὀλέθρῳ τῶν
ἀρίστων, οἱ μὲν ἐγκαταληφθέντες ἀπέθνησκον, ὧν ἦν καὶ
ὁ πατὴρ Κράσσου καὶ ὁ ἀδελφός, αὐτὸς δὲ νέος ὢν παν-
τάπασι τὸ μὲν αὐτίκα δεινὸν ἐξέφυγε, πάντῃ δὲ περιβαλ-
λόμενον ἑαυτὸν αἰσθανόμενος καὶ κυνηγετούμενον ὑπὸ
τῶν τυράννων τρεῖς φίλους ἀναλαβὼν καὶ θεράποντας
δέκα, τάχει δ' ὑπερβάλλοντι χρησάμενος εἰς Ἰβηρίαν ἔφυγε,
γεγονὼς πάλαι στρατηγοῦντος τοῦ πατρὸς αὐτόθι καὶ φί-
λους πεποιημένος. εὑρὼν δὲ πάντας περιδεεῖς καὶ τὴν 2
ὠμότητα τὴν Μαρίου καθάπερ ἐφεστῶτος αὐτοῖς τρέμον-
τας, οὐδενὶ γενέσθαι φανερὸς ἐθάρρησεν, ἀλλ' εἰς ἀγροὺς
ἐμβαλὼν παραλίους Οὐιβίου Πακιανοῦ, σπήλαιον ἔχοντας
εὐμέγεθες, ἔκρυψεν ἑαυτόν. πρὸς δὲ τὸν Οὐίβιον ἔπεμψεν
ἕνα δοῦλον ἀποπειρώμενος, ἤδη καὶ τῶν ἐφοδίων ἐπιλι-
πόντων. ὁ δὲ Οὐίβιος ἀκούσας ἥσθη τε σωζομένῳ καὶ 3
πυθόμενος τὸ πλῆθος τῶν σὺν αὐτῷ καὶ τὸν τόπον αὐτὸς
μὲν οὐκ ἦλθεν εἰς ὄψιν, τὸν δὲ τῶν χωρίων ἐπίτροπον
προσαγαγὼν ἐγγὺς ἐκέλευσε καθ' ἡμέραν δεῖπνον πεποιη-
μένον κομίζειν, καὶ τιθέντα παρὰ τὴν πέτραν ἀπέρχεσθαι
σιωπῇ καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν μηδ' ἐξετάζειν, προειπὼν
πολυπραγμονοῦντι θάνατον, συμπράττοντι δὲ τοῦτο πι-
στῶς ἐλευθερίαν. τὸ δὲ σπήλαιον οὐκ ἄπωθεν μέν ἐστι 4
θαλάσσης, κρημνοὶ δὲ περὶ αὐτὸ συμφερόμενοι λεπτὴν
καὶ ἀσαφῆ παραπέμπουσι λαύραν ἄγουσαν εἴσω, παρελ-
θόντι δ' ὕψος τε θαυμαστὸν ἀναπέπταται, καὶ κατ' εὖρος
ἔχει κόλπους δι' ἀλλήλων ἀνοιγομένους μεγάλαις περιφε-
ρείαις. ἀμοιρεῖ δ' οὔτε ὕδατος οὔτε φωτός, ἀλλὰ πηγὴ μὲν 5
ἡδίστου νάματος ὑπορρεῖ παρὰ τὸν κρημνόν, αὐτοφυεῖς
δὲ ῥωχμοὶ τῆς πέτρας ᾗ μάλιστα περιπίπτει τὸ φῶς ἔξω-

θεν ὑπολαμβάνουσι, καὶ καταλάμπεται ἡμέρας τὸ χωρίον.
ὁ δ᾽ ἐντὸς ἀὴρ ἀστάλακτος καὶ καθαρός, πυκνότητι τῆς
πέτρας τὸ νοτερὸν καὶ ἀποτηκόμενον εἰς τὴν πηγὴν ἐκ-
πιεζούσης.

5 Ἐνταῦθα διατρίβοντι τῷ Κράσσῳ τὰ ἐπιτήδεια καθ᾽
ἡμέραν ἐφοίτα κομίζων ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν οὐχ ὁρῶν
ἐκείνους οὐδὲ γινώσκων, ὑπ᾽ ἐκείνων δὲ καθορώμενος εἰ-
δότων καὶ παραφυλαττόντων τὸν καιρόν. ἦν δ᾽ ἄφθονα
καὶ πρὸς ἡδονήν, οὐ μόνον χρείαν ποιούμενα τὰ πρὸς τὸ
2 δεῖπνον· ἐγνώκει γὰρ ὁ Οὐίβιος ἁπάσῃ φιλοφροσύνῃ θε-
ραπεύειν τὸν Κράσσον, ᾧ γε καὶ τὸ τῆς ὥρας ἐν νῷ λαβεῖν
ἐπῆλθεν, ὡς παντάπασι νεανίας εἴη καί τι καὶ ταῖς καθ᾽
ἡλικίαν ἡδοναῖς αὐτοῦ χαριστέον, ἐπεὶ τήν γε χρείαν
ἀναγκαίως μᾶλλον ἢ προθύμως ὑπουργοῦντος εἶναι. δύο
δὴ θεραπαινίδας εὐπρεπεῖς ἀναλαβὼν ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν
θάλασσαν, ὡς δ᾽ ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, δείξας τὴν ἄνοδον
3 ἐκέλευεν εἴσω πορεύεσθαι καὶ θαρρεῖν. οἱ δὲ περὶ τὸν
Κράσσον ἰδόντες προσερχομένας ἔδεισαν μὴ καταφανὲς
καὶ γνώριμον εἴη τὸ χωρίον· ἀνέκρινον οὖν αὐτὰς τί βού-
λονται καὶ τίνες εἰσίν. ὡς δ᾽ ἀπεκρίναντο δεδιδαγμέναι
δεσπότην ζητεῖν ἐνταῦθα κρυπτόμενον, μαθὼν ὁ Κράσσος
τοῦ Οὐιβίου τὴν πρὸς αὐτὸν παιδιὰν καὶ φιλοφροσύνην
4 ἀνέλαβε τὰς παιδίσκας· καὶ συνῆσαν αὐτῷ τὸν λοιπὸν
χρόνον, ὧν ἐδεῖτο φράζουσαι καὶ διαγγέλλουσαι πρὸς τὸν
Οὐίβιον. τούτων φησὶ τὴν ἑτέραν ἤδη πρεσβῦτιν οὖσαν ὁ
Φαινεστέλλας ἰδεῖν αὐτός, καὶ πολλάκις ἀκοῦσαι μεμνη-
μένης ταῦτα καὶ διεξιούσης προθύμως.

6 Ὁ δὲ Κράσσος ὀκτὼ μῆνας οὕτω διαγαγὼν καὶ διακλα-
πείς, ἅμα τῷ πυθέσθαι τὴν Κίννα τελευτὴν φανερὸς γε-
νόμενος, συνδραμόντων πρὸς αὐτὸν οὐκ ὀλίγων ἀνθρώπων
ἐπιλεξάμενος δισχιλίους καὶ πεντακοσίους ἐπήρχετο τὰς
πόλεις, καὶ μίαν γε διήρπασε Μαλάκην, ὡς πολλοὶ γε-
γράφασιν, αὐτὸν δέ φασιν ἀρνεῖσθαι καὶ διαμάχεσθαι
2 πρὸς τοὺς λέγοντας. ἐκ τούτου συναγαγὼν πλοῖα καὶ
διαπεράσας εἰς Λιβύην ἀφίκετο πρὸς Μέτελλον Πίον, ἔν-
δοξον ἄνδρα, συνειλοχότα στρατιὰν οὐκ εὐκαταφρόνητον.
οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἐνταῦθα παρέμεινεν, ἀλλὰ στασιάσας

τῷ Μετέλλῳ πρὸς Σύλλαν ἀπῆρε, καὶ συνῆν ἐν τοῖς μάλιστα τιμώμενος. ἐπεὶ δὲ διαβὰς εἰς Ἰταλίαν ὁ Σύλλας πάντας ἐβούλετο τοὺς σὺν αὐτῷ νέους ἔχειν ἐνεργοὺς καὶ πρὸς ἄλλην ἄλλον ἔταττε πρᾶξιν, ἀποστελλόμενος εἰς Μαρσοὺς ἐπὶ στρατιὰν ὁ Κράσσος ᾔτει φύλακας· ἡ γὰρ πάροδος ἦν παρὰ τοὺς πολεμίους. εἰπόντος δὲ τοῦ Σύλλα 3
σὺν ὀργῇ καὶ σφόδρα πρὸς αὐτόν "δίδωμί σοι φύλακας τὸν πατέρα, τὸν ἀδελφόν, τοὺς φίλους, τοὺς συγγενεῖς, ὧν παρανόμως καὶ ἀδίκως ἀναιρεθέντων ἔργῳ μετέρχομαι τοὺς φονεῖς," οὕτω παθών τι καὶ παροξυνθεὶς ὁ Κράσσος εὐθὺς ἐξῆλθε, καὶ διὰ τῶν πολεμίων ὠσάμενος εὐρώστως δύναμίν τε συχνὴν ἤθροισε καὶ πρόθυμον αὑτὸν ἐν τοῖς ἀγῶσι τῷ Σύλλᾳ παρεῖχεν. ἀπ' ἐκείνων δὲ τῶν 4
πράξεων λέγουσιν αὐτῷ πρῶτον ἐγγενέσθαι τὴν πρὸς Πομπήιον ὑπὲρ δόξης ἅμιλλαν καὶ φιλοτιμίαν. ὁ γὰρ Πομπήιος ἡλικίᾳ τε λειπόμενος αὐτοῦ, καὶ πατρὸς γεγονὼς ἀδοξήσαντος ἐν Ῥώμῃ καὶ μισηθέντος ἔσχατον μῖσος ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασιν ἐξέλαμψε καὶ διεφάνη μέγας, ὥστε Σύλλαν, ἃ πρεσβυτέροις καὶ ἰσοτίμοις οὐ πάνυ πολλάκις παρεῖχεν, ὑπεξανίστασθαι προσιόντος αὐτοῦ καὶ κεφαλὴν ἀποκαλύπτεσθαι καὶ προσειπεῖν αὐτοκράτορα. ταῦτα διέκαιε καὶ παρώξυνε τὸν 5
Κράσσον οὐκ ἀλόγως ἐλασσούμενον· ἐμπειρίας τε γὰρ ἐνδεὴς ἦν καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ τὴν χάριν ἀφῄρουν αἱ συγγενεῖς κῆρες ἐπιφερόμεναι, φιλοκέρδεια καὶ μικρολογία· καὶ γὰρ πόλιν Ὀμβρικὴν Τουδερτίαν ἑλὼν ἔδοξε πλεῖστα τῶν χρημάτων σφετερίσασθαι, καὶ διεβλήθη πρὸς Σύλλαν. ἀλλ' ἔν γε τῷ περὶ τὴν Ῥώμην ἀγῶνι πάντων 6
γενομένῳ μεγίστῳ καὶ τελευταίῳ Σύλλας μὲν ἡττήθη, τῶν κατ' αὐτὸν ὠσθέντων, ἐνίων δὲ καὶ συντριβέντων, Κράσσος δὲ τὸ δεξιὸν κέρας ἔχων ἐνίκησε καὶ μέχρι νυκτὸς διώξας τοὺς πολεμίους ἔπεμψε πρὸς Σύλλαν, δεῖπνον αἰτῶν τοῖς στρατιώταις καὶ τὸ κατόρθωμα φράζων. ἐν δὲ ταῖς προγραφαῖς καὶ δημεύσεσι πάλιν κακῶς ἤκουσεν, ὠνούμενός τε τιμῆς βραχείας μεγάλα πράγματα καὶ δωρεὰς αἰτῶν. ἐν δὲ Βρεττίοις λέγεται καὶ προγράψαι τινὰ 7
οὐ Σύλλα κελεύσαντος, ἀλλ' ἐπὶ χρηματισμῷ, διὸ καὶ

Σύλλαν καταγνόντα πρὸς μηθὲν ἔτι χρῆσθαι δημόσιον αὐτῷ. καίτοι δεινότατος ἦν Κράσσος πάντας ἀνθρώπους κολακείᾳ κατεργάσασθαι, πάλιν δ' αὐτὸς ὑπὸ πάντων διὰ κολακείας εὐάλωτος. ἴδιον δὲ κἀκεῖνο περὶ αὐτοῦ λέγεται, φιλοκερδέστατον ὄντα μάλιστα μισεῖν καὶ λοιδορεῖν τοὺς ὁμοίους.

7 *Ἠνία δὲ Πομπήιος αὐτὸν εὐημερῶν ἐν ἡγεμονίαις, καὶ πρὶν ἢ βουλῆς μεταλαβεῖν θριαμβεύων, καὶ Μάγνος, ὅπερ ἐστὶ μέγας, ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀναγορευθείς. καί ποτε καὶ φήσαντός τινος ὡς Πομπήιος Μάγνος πρόσεισι, γελάσας*
2 *ἠρώτησεν ὁπηλίκος. ἀπογνοὺς δὲ τοῖς πολεμικοῖς ἐξισώσασθαι πρὸς ἐκεῖνον, ὑπεδύετο τὴν πολιτείαν, σπουδαῖς καὶ συνηγορίαις καὶ δανεισμοῖς καὶ τῷ συμπαραγγέλλειν καὶ συνεξετάζεσθαι τοῖς δεομένοις τι τοῦ δήμου κτώμενος δύναμιν ἀντίπαλον καὶ δόξαν ᾗ Πομπήιος εἶχεν ἀπὸ πολ-*
3 *λῶν καὶ μεγάλων στρατειῶν. καὶ πρᾶγμα συνέβαινέν αὐτοῖς ἴδιον. μεῖζον γὰρ ἦν ἀπόντος ὄνομα τοῦ Πομπηίου καὶ κράτος ἐν τῇ πόλει διὰ τὰς στρατείας· παρὼν δὲ πολλάκις ἠλαττοῦτο τοῦ Κράσσου, διὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ πρόσχημα τοῦ βίου φεύγων τὰ πλήθη καὶ ἀναδυόμενος ἐξ ἀγορᾶς, καὶ τῶν δεομένων ὀλίγοις καὶ μὴ πάνυ προθύμως βοηθῶν, ὡς ἀκμαιοτέραν ἔχοι τὴν δύναμιν ὑπὲρ*
4 *αὑτοῦ χρώμενος. ὁ δὲ Κράσσος ἐνδελεχὲς τὸ χρήσιμον ἔχων καὶ σπάνιος οὐκ ὢν οὐδὲ δυσπρόσοδος, ἀλλ' ἐν μέσαις ἀεὶ ταῖς σπουδαῖς ἀναστρεφόμενος, τῷ κοινῷ καὶ φιλανθρώπῳ περιεγίνετο τῆς ἐκείνου σεμνότητος. σώματος δ' ἀξίωμα καὶ λόγου πειθὼ καὶ προσώπου χάριν*
5 *ἀγωγὸν ἀμφοτέροις ὁμοίως προσεῖναι λέγουσιν. οὐ μέντοι πρὸς ἔχθραν τινὰ τὸν Κράσσον ἢ κακόνοιαν ἐξήνεγκεν οὗτος ὁ ζῆλος, ἀλλὰ καὶ Πομπηίῳ καὶ Καίσαρι τιμωμένοις μὲν ὑπὲρ αὐτὸν ἤχθετο, τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ δυσμένειαν ἢ κακοήθειαν οὐ συνῆπτε· καίτοι Καῖσαρ ὑπὸ λῃστῶν ἁλοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ φρουρούμενος ἀνεβόησεν "ἡλίκης ὦ Κράσσε χαρᾶς ἀπολαύσεις πυθόμενος τὴν ἐμὴν*
6 *ἅλωσιν." ἀλλ' ὕστερόν γε φιλικῶς ἀλλήλοις προσεφέροντο· καί ποτε τῷ Καίσαρι μέλλοντι μὲν εἰς Ἰβηρίαν ἐξιέναι στρατηγῷ χρήματα δ' οὐκ ἔχοντι τῶν δανειστῶν*

ἐπιπεσόντων καὶ τῆς παρασκευῆς ἐπιλαμβανομένων ὁ
Κράσσος οὐ περιεῖδεν, ἀλλ' ἀπήλλαξεν ὑποθεὶς αὑτὸν
ἔγγυον τριάκοντα καὶ ὀκτακοσίων ταλάντων. καθόλου δὲ 7
τῆς Ῥώμης εἰς τρεῖς νενεμημένης δυνάμεις, τὴν Πομπηίου,
τὴν Καίσαρος, τὴν Κράσσου (Κάτωνος γὰρ ἡ δόξα μείζων
ἦν τῆς δυνάμεως, καὶ τὸ θαυμαζόμενον πλέον ἴσχυεν), ἡ
μὲν ἔμφρων καὶ καθεστῶσα μερὶς ἐν τῇ πόλει Πομπήιον
ἐθεράπευε, τὸ δ' ὀξὺ καὶ φερόμενον μετ' εὐχερείας ταῖς
Καίσαρος ἐλπίσιν ἐπηκολούθει, Κράσσος δὲ μέσος ὢν 8
ἀμφοτέραις ἐχρῆτο, καὶ πλείστας μεταβολὰς ἐν τῇ πολι-
τείᾳ μεταβαλλόμενος οὔτε φίλος ἦν βέβαιος οὔτ' ἀνήκεστος
ἐχθρός, ἀλλὰ ῥᾳδίως καὶ χάριτος καὶ ὀργῆς ἐξέπιπτεν ὑπὸ
τοῦ συμφέροντος, ὥστε πολλάκις μὲν ἀνθρώπων πολλά-
κις δὲ νόμων ἐν ὀλίγῳ φανῆναι τῶν αὐτῶν συνήγορος καὶ
ἀντίδικος. ἴσχυε δὲ καὶ χάριτι καὶ φόβῳ, φόβῳ δ' οὐκ 9
ἔλαττον. ὁ γοῦν πλεῖστα πράγματα παρασχὼν τοῖς καθ'
αὑτὸν ἄρχουσι καὶ δημαγωγοῖς, Σικίνιος, πρὸς τὸν εἰπόντα
τί δὴ μόνον οὐ σπαράττει τὸν Κράσσον ἀλλὰ παρίησι, χόρ-
τον αὐτὸν ἔχειν ἔφησεν ἐπὶ τοῦ κέρατος. εἰώθεσαν δὲ
Ῥωμαῖοι τὸν κυρίττοντα τῶν βοῶν ὑπὲρ τοῦ φυλάττεσθαι
τοὺς ἐντυγχάνοντας χόρτῳ περιελίσσειν τὸ κέρας.

Ἡ δὲ τῶν μονομάχων ἐπανάστασις καὶ λεηλασία τῆς 8
Ἰταλίας, ἣν οἱ πολλοὶ Σπαρτάκειον πόλεμον ὀνομάζου-
σιν, ἀρχὴν ἔλαβεν ἐκ τοιαύτης αἰτίας. Λέντλου τινὸς Βα-
τιάτου μονομάχους ἐν Καπύῃ τρέφοντος, ὧν οἱ πολλοὶ
Γαλάται καὶ Θρᾷκες ἦσαν, ἐξ αἰτιῶν οὐ πονηρῶν ἀλλ'
ἀδικίᾳ τοῦ πριαμένου συνειρχθέντες ὑπ' ἀνάγκης ἐπὶ τῷ
μονομαχεῖν, ἐβουλεύσαντο μὲν διακόσιοι φεύγειν, γενομέ- 2
νης δὲ μηνύσεως οἱ προαισθόμενοι καὶ φθάσαντες ὀγδοή-
κοντα δυοῖν δέοντες ἔκ τινος ὀπτανείου κοπίδας ἀράμενοι
καὶ ὀβελίσκους ἐξεπήδησαν, ἐντυχόντες δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν
ἁμάξαις ὅπλα κομιζούσαις μονομάχων εἰς ἑτέραν πόλιν
ἀφήρπασαν καὶ ὡπλίσαντο· καὶ τόπον τινὰ καρτερὸν κα-
ταλαβόντες ἡγεμόνας εἵλοντο τρεῖς, ὧν πρῶτος ἦν Σπάρ-
τακος, ἀνὴρ Θρᾷξ τοῦ νομαδικοῦ γένους, οὐ μόνον φρόνημα
μέγα καὶ ῥώμην ἔχων, ἀλλὰ καὶ συνέσει καὶ πρᾳότητι τῆς
τύχης ἀμείνων καὶ τοῦ γένους ἑλληνικώτερος. τούτῳ δὲ 3

λέγουσιν, ὅτε πρῶτον εἰς Ῥώμην ὤνιος ἤχθη, δράκοντα κοιμωμένῳ περιπεπλεγμένον φανῆναι περὶ τὸ πρόσωπον· ἡ γυνὴ δ' ὁμόφυλος οὖσα τοῦ Σπαρτάκου, μαντικὴ δὲ καὶ κάτοχος τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς, ἔφραζε τὸ σημεῖον εἶναι μεγάλης καὶ φοβερᾶς περὶ αὐτὸν εἰς ἀτυχὲς τέλος ἐσομένης δυνάμεως. ἣ καὶ τότε συνῆν αὐτῷ καὶ συνέφευγεν.

9 Καὶ πρῶτον μὲν τοὺς ἐκ Καπύης ἐλθόντας ὠσάμενοι καὶ πολλῶν ὅπλων ἐπιλαβόμενοι πολεμιστηρίων ἄσμενοι ταῦτα μετελάμβανον, ἀπορρίψαντες ὡς ἄτιμα καὶ βάρβαρα τὰ τῶν μονομάχων· ἔπειτα Κλωδίου στρατηγοῦ μετὰ τρισχιλίων πεμφθέντος ἐκ Ῥώμης, καὶ πολιορκοῦντος αὐτοὺς ἐν ὄρει μίαν ἔχοντι καὶ χαλεπὴν καὶ στενὴν ἄνοδον,
2 ἣν ὁ Κλώδιος ἐφρούρει, τὰ δ' ἄλλα κρημνοὺς ἀποτόμους καὶ λισσάδας, ἄμπελον δὲ πολλὴν ἀγρίαν ἐπιπολῆς πεφυκυῖαν, ἔτεμνον τῶν κλημάτων τὰ χρήσιμα, καὶ συμπλέκοντες ἐξ αὐτῶν κλιμακίδας εὐτόνους καὶ βαθείας, ὥστ' ἄνωθεν ἀνηρτημένας παρὰ τὸ κρημνῶδες ἅπτεσθαι τῶν ἐπιπέδων, κατέβαινον ἀσφαλῶς δι' αὐτῶν πλὴν ἑνός. οὗτος δὲ τῶν ὅπλων ἕνεκα μείνας, ἐπεὶ κατέβησαν, ἠφίει κάτω τὰ ὅπλα καὶ βαλὼν ἅπαντα τελευταῖος ἀπεσώζετο
3 καὶ αὐτός. ταῦτ' ἠγνόουν οἱ Ῥωμαῖοι· διὸ καὶ περιελθόντες αὐτοὺς ἐξέπληξαν τῷ αἰφνιδίῳ, καὶ φυγῆς γενομένης ἔλαβον τὸ στρατόπεδον. καὶ προσεγίνοντο πολλοὶ τῶν αὐτόθι βοτήρων καὶ ποιμένων αὐτοῖς, πλῆκται καὶ ποδώκεις ἄνδρες, ὧν τοὺς μὲν ὥπλιζον, τοῖς δὲ προδρό-
4 μοις καὶ ψιλοῖς ἐχρῶντο. δεύτερος ἐκπέμπεται πρὸς αὐτοὺς στρατηγὸς Πόπλιος Οὐαρῖνος, οὗ πρῶτα μὲν ὑποστράτηγόν τινα Φούριον ἔχοντα δισχιλίους στρατιώτας ἐτρέψαντο συμβαλόντες· ἔπειτα σύμβουλον αὐτῷ καὶ συνάρχοντα Κοσσίνιον ἀποσταλέντα μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐπιτηρήσας ὁ Σπάρτακος λουόμενον περὶ Σαλίνας
5 μικρὸν ἐδέησε συναρπάσαι. χαλεπῶς δὲ καὶ μόλις ἐκφυγόντος εὐθὺς μὲν ἐκράτησε τῆς ἀποσκευῆς, ἐκ ποδὸς δὲ κατέχων καὶ διώκων φόνῳ πολλῷ τὸ στρατόπεδον εἷλεν. ἔπεσε δὲ καὶ Κοσσίνιος. αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγὸν ἄλλαις μάχαις πολλαῖς καταγωνισάμενος, τέλος δὲ τούς τε ῥαβ-

*δούχους καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ λαβών, ἤδη μὲν μέγας καὶ
φοβερὸς ἦν, ἐφρόνει δὲ τὰ εἰκότα, καὶ μὴ προσδοκῶν
ὑπερβαλέσθαι τὴν Ῥωμαίων δύναμιν ἦγεν ἐπὶ τὰς Ἄλπεις
τὸν στρατόν, οἰόμενος δεῖν ὑπερβαλόντας αὐτὰς ἐπὶ τὰ
οἰκεῖα χωρεῖν, τοὺς μὲν εἰς Θρᾴκην τοὺς δ' εἰς Γαλατίαν.
οἱ δὲ πλήθει τε ὄντες ἰσχυροὶ καὶ μέγα φρονοῦντες οὐχ* 6
*ὑπήκουον, ἀλλ' ἐπόρθουν ἐπιπορευόμενοι τὴν Ἰταλίαν.
οὐκέτ' οὖν τὸ παρ' ἀξίαν καὶ τὸ αἰσχρὸν ἠνώχλει τῆς
ἀποστάσεως τὴν σύγκλητον, ἀλλὰ δὴ διὰ φόβον τε καὶ
κίνδυνον ὡς πρὸς ἕνα τῶν δυσκολωτάτων πολέμων καὶ
μεγίστων ἀμφοτέρους ἐξέπεμπον τοὺς ὑπάτους. ὧν Γέλ-* 7
*λιος μὲν τὸ Γερμανικὸν ὕβρει καὶ φρονήματι τῶν Σπαρ-
τακείων ἀποσχισθὲν ἐξαίφνης ἐμπεσὼν ἅπαν διέφθειρε,
Λέντλου δὲ τὸν Σπάρτακον μεγάλοις στρατοπέδοις περι-
λαβόντος ὁρμήσας ὁμόσε καὶ μάχην συνάψας ἐκράτησε
μὲν τῶν πρεσβευτῶν, ἔλαβε δὲ τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν.
ὠθουμένῳ δ' αὐτῷ πρὸς τὰς Ἄλπεις Κάσσιος ὁ τῆς περὶ
Πάδον Γαλατίας στρατηγὸς ἔχων μυρίους ἀπήντησε, καὶ
γενομένης μάχης κρατηθεὶς καὶ πολλοὺς ἀποβαλὼν μόλις
αὐτὸς ἐξέφυγεν.*

Ταῦθ' ἡ βουλὴ πυθομένη τοὺς μὲν ὑπάτους πρὸς ὀρ- 10
*γὴν ἐκέλευσεν ἡσυχίαν ἄγειν, Κράσσον δὲ τοῦ πολέμου
στρατηγὸν εἵλετο· καὶ πολλοὶ διὰ δόξαν αὐτῷ καὶ φιλίαν
συνεστράτευον τῶν ἐπιφανῶν. αὐτὸς μὲν οὖν ὑπέμεινε
πρὸ τῆς Πικηνίδος ὡς τὸν Σπάρτακον ἐκεῖ φερόμενον
δεξόμενος, Μόμμιον δὲ πρεσβευτὴν ἄγοντα δύο τάγματα
κύκλῳ περιέπεμψεν, ἕπεσθαι κελεύσας τοῖς πολεμίοις,
συμπλέκεσθαι δὲ μὴ μηδ' ἀψιμαχεῖν. ὁ δ' ἅμα τῷ πρῶ-* 2
*τον ἐπ' ἐλπίδος γενέσθαι μάχην θέμενος ἡττήθη· καὶ
πολλοὶ μὲν ἔπεσον, πολλοὶ δ' ἄνευ τῶν ὅπλων φεύγοντες
ἐσώθησαν. ὁ δὲ Κράσσος αὐτόν τε τὸν Μόμμιον ἐδέξατο
τραχέως, καὶ τοὺς στρατιώτας ὁπλίζων αὖθις ἐγγυητὰς
ᾔτει τῶν ὅπλων, ὅτι φυλάξουσι, πεντακοσίους δὲ τοὺς
πρώτους, καὶ μάλιστα τοὺς τρέσαντας, εἰς πεντήκοντα
διανείμας δεκάδας ἀφ' ἑκάστης ἀπέκτεινεν ἕνα τὸν κλήρῳ
λαχόντα, πάτριόν τι τοῦτο διὰ πολλῶν χρόνων κόλασμα
τοῖς στρατιώταις ἐπαγαγών· καὶ γὰρ αἰσχύνη τοῦ θανά-* 3

του τῷ τρόπῳ πρόσεστι, καὶ δρᾶται πολλὰ φρικώδη καὶ σκυθρωπὰ περὶ τὴν κόλασιν ἁπάντων θεωμένων. οὕτω δ᾽ ἐπιστρέψας τοὺς ἄνδρας ἦγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. ὁ δὲ Σπάρτακος ὑπεξεχώρει διὰ Λευκανίας εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν δὲ πορθμῷ λῃστρίσι Κιλίσσαις ἐπιτυχὼν ὥρμησεν ἅψασθαι Σικελίας καὶ δισχιλίους ἄνδρας ἐμβαλὼν εἰς τὴν νῆσον αὖθις ἐκζωπυρῆσαι τὸν δουλικὸν ἐκεῖ πόλεμον, οὔπω πολὺν χρόνον ἀπεσβηκότα καὶ μικρῶν πάλιν ὑπεκκαυμά-
4 των δεόμενον. ὁμολογήσαντες δ᾽ οἱ Κίλικες αὐτῷ καὶ δῶρα λαβόντες ἐξηπάτησαν καὶ ἀπέπλευσαν. οὕτω δὴ πάλιν ἀπὸ θαλάσσης ἀναζεύξας ἐκάθισε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ῥηγίνων χερρόνησον. ἐπελθὼν δ᾽ ὁ Κράσσος, καὶ τοῦ τόπου τὴν φύσιν ὁρῶν ὑφηγουμένην τὸ δέον, ὥρμησεν ἀποτειχίσαι τὸν ἰσθμόν, ἅμα καὶ τὴν σχολὴν τῶν στρατιωτῶν ὑφαι-
5 ρῶν καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν πολεμίων. μέγα μὲν οὖν ἦν καὶ χαλεπὸν τὸ ἔργον, ἤνυσε δὲ καὶ κατειργάσατο παρὰ δόξαν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, τάφρον ἐμβαλὼν ἐκ θαλάσσης εἰς θάλασσαν διὰ τοῦ αὐχένος σταδίων τριακοσίων, εὖρος δὲ καὶ βάθος ἴσον πεντεκαίδεκα ποδῶν· ὑπὲρ δὲ τῆς τάφρου
6 τεῖχος ἔστησεν ὕψει καὶ ῥώμῃ θαυμαστόν. ὧν ὁ Σπάρτακος ἠμέλει καὶ κατεφρόνει τὸ πρῶτον· ὡς δὲ τῆς λείας ἐπιλειπούσης προϊέναι βουλόμενος συνεῖδε τὸν ἀποτειχισμὸν καὶ λαμβάνειν οὐδὲν ἦν ἐκ τῆς χερρονήσου, νύκτα νιφετώδη καὶ πνεύματι χειμέριον παραφυλάξας ἔχωσε τῆς τάφρου μέρος οὐ πολὺ γῇ καὶ ὕλῃ καὶ κλάδοις δένδρων,
11 ὥστε τῆς στρατιᾶς περαιῶσαι τὸ τρίτον. ἐφοβήθη μὲν οὖν ὁ Κράσσος μὴ λάβοι τις ὁρμὴ τὸν Σπάρτακον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν, ἐθάρρησε δὲ πολλῶν ἐκ διαφορᾶς ἀποστάντων αὐτοῦ καὶ στρατοπεδευσαμένων καθ᾽ αὑτοὺς ἐπὶ Λευκανίδος λίμνης, ἥν φασι τρέπεσθαι διὰ χρόνου γινομένην γλυκεῖαν καὶ αὖθις ἁλμυρὰν καὶ ἄποτον. τούτοις ἐπελθὼν ὁ Κράσσος ἐξέωσε μὲν ἀπὸ τῆς λίμνης, ἀφῃρέθη δὲ τὸν φόνον καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν ἐπιφανέντος ὀξέως τοῦ Σπαρτάκου καὶ τὴν φυγὴν ἐπιστήσαντος.

2 Γεγραφὼς δὲ τῇ βουλῇ πρότερον ὡς χρὴ καὶ Λούκουλλον ἐκ Θρᾴκης καλεῖν καὶ Πομπήιον ἐξ Ἰβηρίας, μετενόει, καὶ πρὶν ἥκειν ἐκείνους ἔσπευδε διαπράξασθαι τὸν πόλε-

μον, εἰδὼς ὅτι τοῦ προσγενομένου καὶ βοηθήσαντος, οὐκ
αὑτοῦ τὸ κατόρθωμα δόξει. πρῶτον μὲν οὖν διαγνοὺς
τοῖς ἀφεστῶσι καὶ κατ' ἰδίαν στρατευομένοις, ὧν ἀφη-
γοῦντο Γάιος Καννίκιος καὶ Κάστος, ἐπιθέσθαι, λόφον
τινὰ προκαταληψομένους ἄνδρας ἑξακισχιλίους ἀπέστειλε,
λανθάνειν πειρᾶσθαι κελεύσας. οἳ δ' ἐπειρῶντο μὲν τὴν 3
αἴσθησιν ἀποκρύπτειν τὰ κράνη καταμπέχοντες, ὀφθέντες
δ' ὑπὸ δυοῖν γυναικῶν προθυομένων τοῖς πολεμίοις ἐκιν-
δύνευσαν, εἰ μὴ Κράσσος ὀξέως ἐπιφανεὶς μάχην ἔθετο
πασῶν καρτερωτάτην, ἐν ᾗ τριακοσίους ἐπὶ δισχιλίοις καὶ
μυρίοις καταβαλὼν δύο μόνους εὗρε κατὰ νώτου τετρω-
μένους, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἑστῶτες ἐν τάξει καὶ μαχόμενοι
τοῖς Ῥωμαίοις ἀπέθανον. Σπαρτάκῳ δὲ μετὰ τὴν τούτων 4
ἧτταν ἀναχωροῦντι πρὸς τὰ ὄρη τὰ Πετηλῖνα Κόιντος τῶν
περὶ Κράσσον ἡγεμόνων καὶ Σκρώφας ταμίας ἐξαπτόμενοι
παρηκολούθουν. ἐπιστρέψαντος δὲ γίνεται φυγὴ μεγάλη
τῶν Ῥωμαίων, καὶ μόλις τρωθέντα τὸν ταμίαν ἁρπάσαντες
ἀπεσώθησαν. τοῦτο τὸν Σπάρτακον ἀπώλεσε τὸ κατόρ-
θωμα, φρονήματος ἐπιγενομένου τοῖς δραπέταις· οὐκέτι 5
γὰρ ἠξίουν φυγομαχεῖν οὐδ' ἐπείθοντο τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλ'
ἤδη καθ' ὁδὸν ὄντας ἐν τοῖς ὅπλοις περισχόντες ἠνάγκα-
σαν αὖθις ὀπίσω διὰ τῆς Λευκανίας ἄγειν ἐπὶ τοὺς Ῥω-
μαίους, εἰς ταὐτὸ τῷ Κράσσῳ σπεύδοντες. ἤδη γὰρ ὁ
Πομπήιος προσιὼν ἀπηγγέλλετο, καὶ δὴ ἀρχαιρεσιάζοντες
ἦσαν οὐκ ὀλίγοι τὴν νίκην ἐκείνῳ τοῦ πολέμου προσήκειν·
ἐλθόντα γὰρ εὐθὺς μαχεῖσθαι καὶ καταλύσειν τὸν πόλε-
μον. ἐπειγόμενος οὖν διαγωνίσασθαι καὶ παραστρατο-
πεδεύσας τοῖς πολεμίοις ὤρυττε τάφρον, πρὸς ἣν ἐκπη-
δῶντες οἱ δοῦλοι προσεμάχοντο τοῖς ἐργαζομένοις. ἀεὶ 6
δὲ πλειόνων ἑκατέρωθεν ἐκβοηθούντων ὁρῶν τὴν ἀνάγκην
ὁ Σπάρτακος ἅπαν παρέταξε τὸ στράτευμα. καὶ πρῶτον
μὲν τοῦ ἵππου προσαχθέντος αὐτῷ σπασάμενος τὸ ξίφος,
καὶ εἰπὼν ὅτι νικῶν μὲν ἕξει πολλοὺς ἵππους καὶ καλοὺς
τῶν πολεμίων, ἡττώμενος δὲ οὐ δεῖται, κατέσφαξε τὸν
ἵππον· ἔπειτα πρὸς Κράσσον αὐτὸν ὠθούμενος διὰ πολ-
λῶν ὅπλων καὶ τραυμάτων ἐκείνου μὲν οὐκ ἔτυχεν, ἑκα-
τοντάρχας δὲ δύο συμπεσόντας ἀνεῖλεν. τέλος δὲ φυγόν- 7

*των τῶν περὶ αὐτόν, αὐτὸς ἑστὼς καὶ κυκλωθεὶς ὑπὸ
πολλῶν ἀμυνόμενος κατεκόπη. Κράσσου δὲ τῇ τύχῃ χρη-
σαμένου καὶ στρατηγήσαντος ἄριστα καὶ τὸ σῶμα τῷ
κινδύνῳ παρασχόντος, ὅμως οὐ διέφυγε τὸ κατόρθωμα
τὴν Πομπηίου δόξαν· οἱ γὰρ δια⟨φυγόντες ἐμ⟩πεσόντες
αὐτῷ διεφθάρησαν, ὥστε καὶ γράψαι πρὸς τὴν σύγκλητον
ὅτι μάχῃ μὲν τοὺς δραπέτας φανερᾷ Κράσσος νενίκηκεν,
8 αὐτὸς δὲ τοῦ πολέμου τὴν ῥίζαν ἀνῄρηκεν. Πομπήιος μὲν
οὖν ἀπὸ Σερτωρίου καὶ Ἰβηρίας ἐπιφανῶς ἐθριάμβευσε,
Κράσσος δὲ τὸν μὲν μέγαν θρίαμβον οὐδ᾽ αὐτὸς αἰτεῖν
ἐπεχείρησεν, ἐδόκει δὲ καὶ τὸν πεζόν, ὄβαν δὲ καλούμενον,
ἀγεννῶς καὶ παρ᾽ ἀξίαν ἐπὶ δουλικῷ πολέμῳ θριαμβεῦσαι.
τί δ᾽ οὗτος ἐκείνου διαφέρει, καὶ περὶ τῆς κλήσεως, ἐν τῷ
Μαρκέλλου βίῳ γέγραπται.*

12 *Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ Πομπηίου αὐτόθεν ἐπὶ τὴν ὑπα-
τείαν καλουμένου, ἐλπίδας ἔχων ὁ Κράσσος συνάρξειν
ὅμως οὐκ ὤκνησε τοῦ Πομπηίου δεηθῆναι. δεξάμενος δὲ
τὴν χρείαν ἀσμένως ἐκεῖνος (ἐπεθύμει γὰρ ἁμῶς γέ πως
ἀεὶ χάριτός τινος ὀφειλέτην λαβεῖν τὸν Κράσσον) ἐσπού-
δασε προθύμως, καὶ τέλος εἶπεν ἐκκλησιάζων ὡς οὐκ
ἐλάττονα περὶ τοῦ συνάρχοντος ἕξει χάριν ἢ περὶ τῆς
2 ἀρχῆς. οὐ μὴν ἔμειναν ἐπὶ ταύτης τῆς φιλοφροσύνης εἰς
τὴν ἀρχὴν καταστάντες, ἀλλ᾽ ὀλίγου δεῖν περὶ πάντων
διαφερόμενοι καὶ πάντα δυσκολαίνοντες ἀλλήλοις καὶ φι-
λονεικοῦντες ἀπολίτευτον καὶ ἄπρακτον αὐτοῖς τὴν ὑπα-
τείαν ἐποίησαν, πλὴν ὅτι Κράσσος Ἡρακλεῖ μεγάλην
θυσίαν ποιησάμενος εἱστίασε τὸν δῆμον ἀπὸ μυρίων
3 τραπεζῶν καὶ σῖτον ἐμέτρησεν εἰς τρίμηνον. ἤδη δὲ τῆς
ἀρχῆς αὐτοῖς τελευτώσης ἔτυχον μὲν ἐκκλησιάζοντες, ἀνὴρ
δέ τις οὐ τῶν ἐπιφανῶν, ἱππεὺς Ῥωμαίων, ἀγροῖκος δὲ
τῷ βίῳ καὶ ἰδιώτης, Γάιος Αὐρήλιος, ἀναβὰς ἐπὶ τὸ
βῆμα καὶ προσελθὼν ὄψιν διηγεῖτο κατὰ τοὺς ὕπνους
αὐτῷ γενομένην· "ὁ γὰρ Ζεύς" ἔφη "μοι φανεὶς προσέ-
ταξεν εἰς κοινὸν εἰπεῖν ὅπως μὴ πρότερον περιίδητε τοὺς
4 ὑπάτους ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἢ φίλους γενέσθαι." ταῦτα
λέγοντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ δήμου διαλλάττεσθαι
κελεύοντος ὁ μὲν Πομπήιος ἡσυχίαν ἦγεν ἑστώς, ὁ δὲ*

Κράσσος ἐμβαλὼν τὴν δεξιὰν αὐτῷ πρότερος "οὐδέν" εἶπεν "ὦ ἄνδρες, οἶμαι, πολῖται, ταπεινὸν πράττειν οὐδ' ἀνάξιον ἐμαυτοῦ καταρχόμενος εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς Πομπήιον, ὃν ὑμεῖς μήπω γενειῶντα μέγαν ἀνηγορεύσατε καὶ μήπω μετέχοντι βουλῆς ἐψηφίσασθε θρίαμβον."

Ἡ μὲν οὖν ὑπατεία τοῦ Κράσσου ταῦτ' ἔσχεν ἄξια μνή- 13
μης, ἡ δὲ τιμητεία παντάπασιν ἀτελὴς καὶ ἄπρακτος αὐτῷ διῆλθεν (οὔτε γὰρ βουλῆς ἐξέτασιν οὔθ' ἱππέων ἐπίσκεψιν οὔτ' ἀποτίμησιν πολιτῶν ἐποιήσατο) καίτοι συνάρχοντα Ῥωμαίων ἔχοντι τὸν πραότατον Λουτάτιον Κάτλον. ἀλλά φασιν ἐπὶ δεινὸν ὁρμήσαντι τῷ Κράσσῳ πολίτευμα καὶ βίαιον, Αἴγυπτον ποιεῖν ὑποτελῆ Ῥωμαίοις, ἀντιβῆναι τὸν Κάτλον ἐρρωμένως, ἐκ δὲ τούτου γενομένης διαφορᾶς ἑκόντας ἀποθέσθαι τὴν ἀρχήν. ἐν δὲ τοῖς περὶ Κατιλίναν 2
πράγμασι μεγάλοις καὶ μικροῦ δεήσασιν ἀνατρέψαι τὴν Ῥώμην ἥψατο μέν τις ὑπόνοια τοῦ Κράσσου καὶ προσῆλθεν ἄνθρωπος ὀνομάζων ἀπὸ τῆς συνωμοσίας, οὐδεὶς δ' ἐπίστευσεν. ὅμως δ' ὁ Κικέρων ἔν τινι λόγῳ φανερὸς ἦν 3
Κράσσῳ καὶ Καίσαρι τὴν αἰτίαν προστριβόμενος. ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος ἐξεδόθη μετὰ τὴν ἀμφοῖν τελευτήν, ἐν δὲ τῷ περὶ ὑπατείας ὁ Κικέρων νύκτωρ φησὶ τὸν Κράσσον ἀφικέσθαι πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν κομίζοντα περὶ τοῦ Κατιλίνα, καὶ ζητουμένην ὡς ἤδη βεβαιοῦντα τὴν συνωμοσίαν. ὁ δ' οὖν Κράσσος ἀεὶ μὲν ἐμίσει τὸν Κικέρωνα 4
διὰ τοῦτο, τοῦ δὲ βλάπτειν ἀναφανδὸν ἐμποδὼν εἶχε τὸν υἱόν· ὁ γὰρ Πόπλιος ὢν φιλολόγος καὶ φιλομαθὴς ἐξήρτητο τοῦ Κικέρωνος, ὥστε καὶ συμμεταβαλεῖν αὐτῷ τὴν ἐσθῆτα κρινομένῳ καὶ τοὺς ἄλλους νέους ταὐτὰ ποιοῦντας παρασχεῖν. τέλος δὲ τὸν πατέρα πείσας φίλον ἐποίησεν.

Ὁ δὲ Καῖσαρ ὡς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, παρα- 14
σκευαζόμενος ὑπατείαν μετιέναι καὶ Κράσσον ὁρῶν καὶ Πομπήιον αὖθις ἐν διαφοραῖς πρὸς ἀλλήλους ὄντας, οὔτε θατέρου δεηθεὶς ἐβούλετο λαβεῖν ἐχθρὸν τὸν ἕτερον, οὔτε μηδετέρου συνεργοῦντος ἤλπιζε κατορθώσειν. ἔπραττεν 2
οὖν διαλλαγὰς αὐτοῖς προσκείμενος καὶ διδάσκων ὡς καταλύοντες ἀλλήλους αὔξουσι Κικέρωνας καὶ Κάτλους καὶ Κάτωνας, ὧν οὐδεὶς λόγος ἂν ἐκεῖνοι συνενεγκόντες εἰς

ταὐτὸ τὰς φιλίας καὶ τὰς ἑταιρείας ἑνὶ κράτει καὶ μιᾷ
γνώμῃ τὴν πόλιν ἄγωσι. πείσας δὲ καὶ διαλλάξας συν-
ήγαγε καὶ συνέστησεν ἐκ τῶν τριῶν ἰσχὺν ἄμαχον, ᾗ κατέ-
λυσε Ῥωμαίων τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον, οὐκ ἐκείνους δι'
ἀλλήλων μείζονας ἀλλὰ δι' ἐκείνων ἑαυτὸν μέγιστον ἀπερ-
3 γασάμενος. εὐθὺς γὰρ ἀρθεὶς ὑπ' ἀμφοτέρων ὕπατος
ἀπεδείχθη λαμπρῶς. ὑπατεύοντι δ' αὐτῷ [καλῶς] ψη-
φισάμενοι στρατευμάτων ἡγεμονίαν καὶ Γαλατίαν ἐγχει-
ρίσαντες ὥσπερ εἰς ἀκρόπολιν κατέστησαν, οἰόμενοι καθ'
ἡσυχίαν νεμήσεσθαι τὰ λοιπὰ πρὸς ἀλλήλους, ἐκείνῳ
4 βεβαιοῦντες ἣν ἔλαχεν ἀρχήν. Πομπήιος μὲν οὖν ὑπὸ
φιλαρχίας ἀμέτρου ταῦτ' ἔπραττε· τῶν δὲ Κράσσου νοση-
μάτων τὸ ἀρχαῖον ἡ φιλοπλουτία καινὸν ἔρωτα προσλα-
βοῦσα καὶ ζῆλον ἐπὶ ταῖς Καίσαρος ἀριστείαις τροπαίων
καὶ θριάμβων, οἷς γε μόνοις ἐλαττοῦσθαι προύχοντα τοῖς
ἄλλοις, αὐτὸν οὐκ ἀνῆκεν οὐδ' ἐλώφησε πρὶν εἰς ὄλεθρον
5 ἀκλεῆ καὶ δημοσίας συμφορὰς τελευτῆσαι. Καίσαρος γὰρ
εἰς Λοῦκαν πόλιν ἐκ Γαλατίας καταβάντος ἄλλοι τε πολ-
λοὶ Ῥωμαίων ἀφίκοντο, καὶ Πομπήιος καὶ Κράσσος ἰδίᾳ
συγγενόμενοι πρὸς αὐτὸν ἔγνωσαν ἐγκρατέστερον ἔχεσθαι
τῶν πραγμάτων καὶ πᾶσαν ὑφ' ἑαυτοῖς ποιεῖσθαι τὴν
ἡγεμονίαν, Καίσαρος μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις μένοντος, ἄλλας
δ' ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα Πομπηίου καὶ Κράσσου λα-
6 βόντων. ἐνταῦθα δ' ὁδὸς ἦν μία δευτέρας ὑπατείας αἴ-
τησις· ἣν μετιόντων ἐκείνων ἔδει συμπράττειν Καίσαρα,
τοῖς τε φίλοις γράφοντα καὶ τῶν στρατιωτῶν πέμποντα
πολλοὺς ἀρχαιρεσιάσοντας.

15 Ἐπὶ τούτοις οἱ περὶ Κράσσον εἰς Ῥώμην ἐπανελθόντες
εὐθὺς ἦσαν ὕποπτοι, καὶ πολὺς ἐχώρει διὰ πάντων λό-
γος οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ γεγονέναι τὴν σύνοδον αὐτῶν. ἐν δὲ
τῇ βουλῇ Μαρκελλίνου καὶ Δομιτίου Πομπήιον ἐρωτών-
των εἰ μέτεισιν ὑπατείαν, ἀπεκρίνατο τυχὸν μὲν μετιέναι
τυχὸν δὲ μὴ μετιέναι· καὶ πάλιν ἐρωτώμενος ἔφη μετιέναι
2 τοῖς δικαίοις πολίταις, μὴ μετιέναι δὲ τοῖς ἀδίκοις. τού-
του δὲ δόξαντος ὑπερηφάνους ἀποκρίσεις καὶ τετυφω-
μένας ποιεῖσθαι μετριώτερον ὁ Κράσσος εἶπεν, εἰ τῇ πόλει
συμφέρει, μετιέναι τὴν ἀρχήν, εἰ δὲ μή, πεπαύσεσθαι. διὸ

καί τινες ἐθάρρησαν ὑπατείαν μετελθεῖν, ὧν ἦν καὶ Δομίτιος. γενομένων δὲ φανερῶν ἐκείνων ἐν ταῖς παραγγελίαις οἱ μὲν ἄλλοι δείσαντες ἀπέστησαν, Δομίτιον δὲ Κάτων οἰκεῖον ὄντα καὶ φίλον ἐθάρρυνεν ἐγκελευόμενος καὶ παρορμῶν ἔχεσθαι τῆς ἐλπίδος ὡς ὑπερμαχοῦντα τῆς κοινῆς ἐλευθερίας· οὐ γὰρ ὑπατείας Πομπήιον δεῖσθαι καὶ Κράσσον ἀλλὰ τυραννίδος, οὐδ' ἀρχῆς αἴτησιν ἀλλ' ἁρπαγὴν ἐπαρχιῶν καὶ στρατοπέδων εἶναι τὰ πραττόμενα.
ταῦτα δὲ καὶ λέγων οὕτω καὶ φρονῶν ὁ Κάτων μόνον οὐ 3
βίᾳ προῆγεν εἰς ἀγορὰν τὸν Δομίτιον, καὶ συνίσταντο πολλοὶ πρὸς αὐτούς. καὶ τὸ θαυμάζον οὐκ ὀλίγον ἦν "τί δὴ δευτέρας οὗτοι χρῄζουσιν ὑπατείας; τί δὲ πάλιν μετ' ἀλλήλων; τί δ' οὐ μεθ' ἑτέρων; πολλοὶ δ' εἰσὶν ἄνδρες ἡμῖν οὐκ ἀνάξιοι δή που Κράσσῳ καὶ Πομπηίῳ συνάρχειν."
ἐκ τούτου δείσαντες οἱ περὶ Πομπήιον οὐδενὸς ἀπείχοντο 4
τῶν ἀκοσμοτάτων καὶ βιαιοτάτων, ἀλλὰ πρὸς πᾶσι τοῖς ἄλλοις λόχον ὑφέντες τῷ Δομιτίῳ νυκτὸς ἔτι μετὰ τῶν ἄλλων κατερχομένῳ κτείνουσι μὲν τὸν ἀνέχοντα τὸ φῶς πρὸ αὐτοῦ, συντιτρώσκουσι δὲ πολλούς, ὧν ἦν καὶ Κάτων. τρεψάμενοι δὲ καὶ κατακλείσαντες εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνους
ἀνηγορεύθησαν ὕπατοι. καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον αὖθις 5
ὅπλοις περισχόντες τὸ βῆμα καὶ τὸν Κάτωνα τῆς ἀγορᾶς ἐκβαλόντες καί τινας ὑποστάντας ἀποκτείναντες, Καίσαρι μὲν ἄλλην ἐπέδοσαν πενταετίαν τῆς ἀρχῆς, αὑτοῖς δὲ τῶν ἐπαρχιῶν ἐψηφίσαντο Συρίαν καὶ Ἰβηρίας συναμφοτέρας. κληρουμένων δὲ Συρίαν ἔλαχε Κράσσος, τὰ δ' Ἰβηρικὰ Πομπήιος.

Ἦν δ' οὐκ ἀκούσιος ὁ κλῆρος ἅπασιν· οἵ τε γὰρ πολλοὶ 16
Πομπήιον μὴ μακρὰν εἶναι τῆς πόλεως ἐβούλοντο, καὶ Πομπήιος ἐρῶν τῆς γυναικὸς αὐτόθι τὰ πολλὰ διατρίβειν ἔμελλε, Κράσσος δ' ὑπὸ χαρᾶς εὐθὺς ἐκπεσόντι τῷ κλήρῳ καταφανὴς ἦν οὐδὲν εὐτύχημα λαμπρότερον ἑαυτῷ γεγονέναι τοῦ παρόντος ἡγούμενος, ὡς μόλις ἐν ἀλλοτρίοις καὶ πολλοῖς ἡσυχίαν ἄγειν, πρὸς δὲ τοὺς συνήθεις πολλὰ κενὰ καὶ μειρακιώδη λέγειν παρ' ἡλικίαν τὴν ἑαυτοῦ καὶ φύσιν, ἥκιστα κομπαστὴς ἢ σοβαρὸς τῷ βίῳ γεγονώς.
τότε δ' ἐπηρμένος κομιδῇ καὶ διεφθαρμένος οὐ Συρίαν 2

οὐδὲ Πάρθους ὅρον ἐποιεῖτο τῆς εὐπραξίας, ἀλλ' ὡς παιδιὰν ἀποφανῶν τὰ Λουκούλλου πρὸς Τιγράνην καὶ Πομπηίου πρὸς Μιθριδάτην ἄχρι Βακτρίων καὶ Ἰνδῶν καὶ τῆς ἔξω θαλάσσης ἀνῆγεν ἑαυτὸν ταῖς ἐλπίσιν. καίτοι τῷ γραφέντι περὶ τούτων νόμῳ Παρθικὸς πόλεμος οὐ προσῆν.
3 ᾔδεσαν δὲ πάντες ὅτι πρὸς τοῦτον Κράσσος ἐπτόηται· καὶ Καῖσαρ ἐκ Γαλατίας ἔγραφεν αὐτῷ τὴν ὁρμὴν ἐπαινῶν καὶ παροξύνων ἐπὶ τὸν πόλεμον. ἐπεὶ δὲ δημαρχῶν Ἀτήιος ἔμελλε πρὸς τὴν ἔξοδον ἐναντιώσεσθαι, καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν ἀλλ' ἐνσπόνδοις πολεμήσων ἄπεισι, δείσας ὁ Κράσσος
4 ἐδεήθη Πομπηίου παραγενέσθαι καὶ συμπροπέμψαι. μέγα γὰρ ἦν ἐκείνου τὸ πρὸς τὸν ὄχλον ἀξίωμα· καὶ τότε παρεσκευασμένους πολλοὺς ἐνίστασθαι καὶ καταβοᾶν ὁρώμενος πρὸ αὐτοῦ φαιδρῷ βλέμματι καὶ προσώπῳ κατεπράυνεν ὁ Πομπήιος, ὥσθ' ὑπείκειν σιωπῇ δι' αὐτῶν προϊοῦσιν. ὁ δ' Ἀτήιος ἀπαντήσας πρῶτον μὲν ἀπὸ φωνῆς ἐκώλυε καὶ διεμαρτύρετο μὴ βαδίζειν, ἔπειτα τὸν ὑπηρέτην ἐκέ-
5 λευεν ἁψάμενον τοῦ σώματος κατέχειν. ἄλλων δὲ δημάρχων οὐκ ἐώντων ὁ μὲν ὑπηρέτης ἀφῆκε τὸν Κράσσον, ὁ δ' Ἀτήιος προδραμὼν ἐπὶ τὴν πύλην ἔθηκεν ἐσχαρίδα καιομένην, καὶ τοῦ Κράσσου γενομένου κατ' αὐτὴν ἐπιθυμιῶν καὶ κατασπένδων ἀρὰς ἐπηρᾶτο δεινὰς μὲν αὐτὰς καὶ φρικώδεις, δεινοὺς δέ τινας θεοὺς καὶ ἀλλοκότους ἐπ'
6 αὐταῖς καλῶν καὶ ὀνομάζων. ταύτας φασὶ Ῥωμαῖοι τὰς ἀρὰς ἀποθέτους καὶ παλαιὰς τοιαύτην ἔχειν δύναμιν ὡς περιφυγεῖν μηδένα τῶν ἐνσχεθέντων αὐταῖς, κακῶς δὲ πράσσειν καὶ τὸν χρησάμενον, ὅθεν οὐκ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν αὐτὰς οὐδ' ὑπὸ πολλῶν ἀρᾶσθαι. καὶ τότ' οὖν ἐμέμφοντο τὸν Ἀτήιον, εἰ δι' ἣν ἐχαλέπαινε τῷ Κράσσῳ πόλιν, εἰς αὐτὴν ἀρὰς ἀφῆκε καὶ δεισιδαιμονίαν τοσαύτην.

17 Ὁ δὲ Κράσσος εἰς Βρεντέσιον ἦλθεν, ἔτι δ' ἀστατούσης χειμῶσι τῆς θαλάσσης οὐ περιέμεινεν, ἀλλ' ἀνήχθη καὶ συχνὰ τῶν πλοίων ἀπέβαλε, τὴν δ' ἄλλην ἀναλαβὼν δύναμιν ἠπείγετο πεζῇ διὰ Γαλατίας. εὑρὼν δὲ τὸν βασιλέα Δηιόταρον πάνυ μὲν ὄντα γηραιὸν ἤδη, κτίζοντα δὲ νέαν πόλιν, ἐπέσκωψεν εἰπὼν "ὦ βασιλεῦ, δωδεκάτης

ὥρας οἰκοδομεῖν ἄρχῃ." γελάσας δ' ὁ Γαλάτης "ἀλλ' οὐδ' 2
αὐτός" εἶπεν "ὦ αὐτόκρατορ, ὡς ὁρῶ, πρωὶ λίαν ἐπὶ Πάρθους ἐλαύνεις." ἦν δ' ὁ Κράσσος ἑξήκοντα μὲν ἔτη παραλλάττων, πρεσβύτερος δὲ τὴν ὄψιν ἢ καθ' ἡλικίαν. ἀφικόμενον δ' αὐτὸν ἐδέξατο τὰ πράγματα τῆς ἐλπίδος ἀξίως τὸ πρῶτον· καὶ γὰρ ἔζευξε ῥᾳδίως τὸν Εὐφράτην, καὶ διήγαγε τὸν στρατὸν ἀσφαλῶς, καὶ πόλεις πολλὰς ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ κατέσχεν ἑκουσίως προσθεμένας. ἐν μιᾷ 3
δ', ἧς Ἀπολλώνιος ἐτυράννει, στρατιωτῶν ἑκατὸν ἀναιρεθέντων ἐπαγαγὼν τὴν δύναμιν αὐτοῖς καὶ κρατήσας διήρπασε τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπέδοτο· Ζηνοδοτίαν ἐκάλουν τὴν πόλιν οἱ Ἕλληνες. ἐπὶ ταύτης ἁλούσης δεξάμενος αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἀναγορευθῆναι πολλὴν ὦφλεν αἰσχύνην, καὶ ταπεινὸς ἐφάνη καὶ περὶ τὰ μείζονα δύσελπις οὕτω πλεονέκτημα μικρὸν ἠγαπηκώς. ἐμβαλὼν δὲ φρουρὰς ταῖς προσκεχωρηκυίαις πόλεσιν, ὧν 4
ἀριθμὸς ἦν ἑπτακισχίλιοι πεζοὶ χίλιοι δ' ἱππεῖς, ἀνεχώρησεν αὐτὸς ἐν Συρίᾳ διαχειμάσων καὶ δεξόμενος αὐτόθι τὸν υἱόν, ἥκοντα παρὰ Καίσαρος ἐκ Γαλατίας αὐτόν τε κεκοσμημένον ἀριστείοις καὶ χιλίους ἱππεῖς ἐπιλέκτους ἄγοντα. τοῦτο πρῶτον ἁμαρτεῖν ἔδοξεν ὁ Κράσσος μετά γε τὴν στρατείαν αὐτὴν μέγιστον ἁμάρτημα τῶν γενομένων, ὅτι πρόσω χωρεῖν δέον ἔχεσθαί τε Βαβυλῶνος καὶ Σελευκείας, δυσμενῶν ἀεὶ Πάρθοις πόλεων, χρόνον ἐνέδωκε τοῖς πολεμίοις παρασκευῆς. ἔπειτα τὰς ἐν Συρίᾳ 5
διατριβὰς ᾐτιῶντο χρηματιστικὰς μᾶλλον οὔσας ἢ στρατηγικάς· οὐ γὰρ ὅπλων ἀριθμὸν ἐξετάζων οὐδὲ γυμνασιῶν ποιούμενος ἁμίλλας, ἀλλὰ προσόδους πόλεων ἐκλογιζόμενος καὶ τὰ χρήματα τῆς ἐν Ἱεραπόλει θεοῦ σταθμοῖς καὶ τρυτάναις μεταχειριζόμενος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐπιγράφων δὲ καὶ δήμοις καὶ δυναστείαις στρατιωτῶν καταλόγους, εἶτ' ἀνιεὶς ἀργύριον διδόντας, ἠδόξει καὶ κατεφρονεῖτο τούτοις. γίνεται δὲ πρῶτον αὐτῷ σημεῖον ἀπὸ τῆς θεοῦ 6
ταύτης, ἣν οἱ μὲν Ἀφροδίτην οἱ δὲ Ἥραν, οἱ δὲ τὴν ἀρχὰς καὶ σπέρματα πᾶσιν ἐξ ὑγρῶν παρασχοῦσαν αἰτίαν καὶ φύσιν νομίζουσι, καὶ τὴν πάντων εἰς ἀνθρώπους ἀρχὴν ἀγαθῶν καταδείξασαν. ἐξιόντων γὰρ ἐκ τοῦ ἱεροῦ πρῶ-

τος ἐσφάλη κατὰ τὰς πύλας ὁ νεανίας Κράσσος, εἶτ' ἐπ' αὐτῷ περιπεσὼν ὁ πρεσβύτερος.

18 Ἤδη δὲ τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν χειμαδίων συναθροίζοντος αὐτοῦ πρέσβεις ἀφίκοντο παρ' Ἀρσάκου βραχύν τινα λόγον κομίζοντες· ἔφασαν γάρ, εἰ μὲν ὑπὸ Ῥωμαίων ὁ στρατὸς ἀπέσταλται, πόλεμον ἄσπονδον εἶναι καὶ ἀδιάλλακτον, εἰ δὲ τῆς πατρίδος ἀκούσης, ὡς πυνθάνονται, Κράσσος ἰδίων ἕνεκα κερδῶν ὅπλα Πάρθοις ἐπενήνοχε καὶ χώραν κατείληφε, μετριάζειν Ἀρσάκην καὶ τὸ μὲν Κράσσου γῆρας οἰκτείρειν, ἀφιέναι δὲ Ῥωμαίοις τοὺς ἄνδρας,
2 οὓς ἔχει φρουρουμένους μᾶλλον ἢ φρουροῦντας. πρὸς ταῦτα Κράσσου κομπάσαντος ὡς ἐν Σελευκείᾳ δώσει τὰς ἀποκρίσεις, γελάσας ὁ πρεσβύτατος τῶν πρέσβεων Ὀαγίσης καὶ τῆς χειρὸς ὑπτίας δείξας τὸ μέσον "ἐντεῦθεν" εἶπεν "ὦ Κράσσε φύσονται τρίχες πρότερον ἢ σὺ ὄψει Σελεύκειαν." οὗτοι μὲν οὖν ἀπήλαυνον ὡς βασιλέα Ὑρώδην πολεμητέα φράσοντες, ἐκ δὲ τῶν πόλεων ἃς ἐφρούρουν Ῥωμαῖοι τῆς Μεσοποταμίας, παραβόλως τινὲς διεκπε-
3 σόντες ἄξια φροντίδων ἀνήγγελλον, αὐτόπται μὲν γεγονότες τοῦ τε πλήθους τῶν πολεμίων καὶ τῶν ἀγώνων ὧν ἠγωνίσαντο προσμαχόμενοι ταῖς πόλεσιν, οἷα δὲ φιλεῖ, πάντα πρὸς τὸ δεινότερον ἐξαγγέλλοντες, ὡς ἄφυκτοι μὲν οἱ ἄνδρες διώκοντες ἄληπτοι δὲ φεύγοντες, βέλη δὲ καινὰ προθέοντα τῆς ὄψεως καὶ πρὶν ὀφθῆναι τὸν βάλλοντα χωροῦντα διὰ τοῦ προστυχόντος, τῶν δὲ καταφράκτων ὅπλα τὰ μὲν διὰ παντὸς ὠθεῖσθαι τὰ δὲ πρὸς μηδὲν ἐν-
4 διδόναι πεποιημένα. ταῦτα τῶν στρατιωτῶν ἀκουόντων τὸ θράσος ὑπέπιπτε· πεπεισμένοι γὰρ οὐδὲν Ἀρμενίων διαφέρειν Πάρθους οὐδὲ Καππαδοκῶν, οὓς ἄγων καὶ φέρων Λούκουλλος ἀπεῖπε, καὶ τοῦ πολέμου τὸ χαλεπώτατον ἡγούμενοι μακρὰν ὁδὸν ἔσεσθαι καὶ δίωξιν ἀνθρώπων εἰς χεῖρας οὐκ ἀφιξομένων, παρ' ἐλπίδας ἀγῶνα καὶ κίνδυνον μέγαν προσεδόκων, ὥστε καὶ τῶν ἐν τέλει τινὰς οἴεσθαι δεῖν ἐπισχόντα τὸν Κράσσον αὖθις ὑπὲρ τῶν
5 ὅλων γνώμην προθέσθαι. τούτων ἦν Κάσσιος ὁ ταμίας. ἡσυχῇ δὲ παρεδήλουν καὶ οἱ μάντεις ὡς ἀεὶ πονηρὰ σημεῖα καὶ δυσέκθυτα προφαίνοιτο τῷ Κράσσῳ διὰ τῶν

ἱερῶν. ἀλλ᾽ οὔτε τούτοις προσεῖχεν οὔτε τοῖς ἕτερόν τι πλὴν ἐπείγεσθαι παραινοῦσιν.

Οὐχ ἥκιστα δ᾽ αὐτὸν Ἀρταβάζης ὁ Ἀρμενίων βασιλεὺς 19
ἐπέρρωσεν· ἦλθε γὰρ εἰς τὸ στρατόπεδον μεθ᾽ ἑξακισχιλίων ἱππέων. καὶ οὗτοι μὲν ἐλέγοντο φύλακες καὶ προπομποὶ βασιλέως· ἑτέρους δὲ μυρίους ὑπισχνεῖτο καταφράκτους καὶ τρισμυρίους πεζοὺς οἰκοσίτους. ἔπειθε δὲ 2
Κράσσον ἐμβαλεῖν δι᾽ Ἀρμενίας εἰς τὴν Παρθίαν· οὐ γὰρ μόνον ἐν ἀφθόνοις διάξειν τὴν στρατιὰν αὐτοῦ παρέχοντος, ἀλλὰ καὶ πορεύσεσθαι δι᾽ ἀσφαλείας, ὄρη πολλὰ καὶ λόφους συνεχεῖς καὶ χωρία δύσιππα πρὸς τὴν ἵππον, ἣ μόνη Πάρθων ἀλκή, προβαλλόμενον. ὁ δὲ τὴν προθυμίαν αὐτοῦ καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς βοηθείας μετρίως ἠγάπησε, βαδιεῖσθαι δ᾽ ἔφη διὰ Μεσοποταμίας, ὅπου πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς Ῥωμαίων ἄνδρας ἀπέλιπεν. ὁ μὲν οὖν 3
Ἀρμένιος ἐπὶ τούτοις ἀπήλαυνε, τῷ δὲ Κράσσῳ διαβιβάζοντι τὴν στρατιὰν κατὰ τὸ Ζεῦγμα πολλαὶ μὲν ὑπερφυεῖς βρονταὶ περιερρήγνυντο, πολλὰ δὲ καὶ ἤστραπτεν ἐναντία τῷ στρατῷ, πνεῦμα δὲ νέφει καὶ πρηστῆρι μεμιγμένον ἐρεῖσαν αὐτοῦ κατὰ τῆς σχεδίας ἀνέρρηξε πολλὰ καὶ συνέτριψεν. ἐβλήθη δὲ καὶ κεραυνοῖς δυσὶν ὁ χῶρος οὗ στρα- 4
τοπεδεύειν ἔμελλεν. ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον, εἰς τὸ ῥεῖθρον ὑποβρύχιος ἠφανίσθη. λέγεται δὲ καὶ τῶν ἀετῶν ὁ πρῶτος ἀρθεὶς ἀπὸ ταὐτομάτου μεταστραφῆναι. πρὸς δὲ τούτοις συνέπεσε μετὰ τὴν διάβασιν μετρουμέ- 5
νοις τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις πρῶτα πάντων δοθῆναι φακοὺς καὶ ἅλας, ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα καὶ προτίθενται τοῖς νέκυσιν. αὐτοῦ τε Κράσσου δημηγοροῦντος ἐξέπεσε φωνὴ δεινῶς συγχέασα τὸν στρατόν· ἔφη γὰρ τὸ ζεῦγμα τοῦ ποταμοῦ διαλύειν ὅπως μηδεὶς αὐτῶν ἐπανέλθῃ. καὶ δέον, ὡς ᾔσθετο τοῦ ῥήματος τὴν ἀτοπίαν, ἀναλαβεῖν καὶ διασαφῆσαι πρὸς τοὺς ἀποδειλιῶντας τὸ εἰρημένον, ἠμέλησεν ὑπ᾽ αὐθαδείας. τέλος 6
δὲ τὸν εἰθισμένον καθαρμὸν ἐσφαγιάζετο, καὶ τὰ σπλάγχνα τοῦ μάντεως αὐτῷ προσδόντος ἐξέβαλε τῶν χειρῶν· ἐφ᾽ ᾧ καὶ μάλιστα δυσχεραίνοντας ἰδὼν τοὺς παρόντας ἐμει-

*δίασε καὶ “τοιοῦτον” ἔφη “τὸ γῆρας· ἀλλὰ τῶν γε ὅπλων
οὐδὲν ἂν ἐκφύγοι τὰς χεῖρας.”*

20 *Ἐκ τούτου παρὰ τὸν ποταμὸν ἐξήλαυνεν ἑπτὰ μὲν ἔχων
ὁπλιτῶν τάγματα καὶ τετρακισχιλίων ὀλίγον ἀποδέοντας
ἱππεῖς, ψιλοὺς δὲ τοῖς ἱππεῦσι παραπλησίους. τῶν δὲ
προδρόμων τινὲς ἀπὸ σκοπιᾶς ἐπανελθόντες ἤγγελλον ἀν-
θρώπων μὲν ἔρημον εἶναι τὴν χώραν, ἵππων δ' ἐντετυχη-
κέναι πολλῶν ἴχνεσιν οἷον ἐκ μεταβολῆς ὀπίσω διωκομέ-
νων. ὅθεν αὐτός τε Κράσσος ἔτι μᾶλλον εὔελπις ἦν, καὶ
τοῖς στρατιώταις παντάπασι τῶν Πάρθων παρέστη κα-*
2 *ταφρονεῖν ὡς οὐκ ἀφιξομένων εἰς χεῖρας. ὅμως δ' οἱ περὶ
Κάσσιον αὖθις διελέγοντο τῷ Κράσσῳ, καὶ παρῄνουν
μάλιστα μὲν ἐν πόλει τινὶ τῶν φρουρουμένων ἀναλαβεῖν
τὴν δύναμιν, ἄχρι οὗ τι πύθηται περὶ τῶν πολεμίων βέ-
βαιον, εἰ δὲ μή, χωρεῖν ἐπὶ Σελευκείας παρὰ τὸν ποτα-
μόν· εὐπορίαν γὰρ τὰ σιτηγὰ τῆς ἀγορᾶς παρέξειν ἅμα
συγκαταίροντα πρὸς τὸ στρατόπεδον, καὶ φύλακα τοῦ μὴ
κυκλωθῆναι τὸν ποταμὸν ἔχοντας ἀπ' ἴσης ἀεὶ πρὸς ἐναν-
τίους μαχεῖσθαι τοὺς πολεμίους.*

21 *Ταῦτα τοῦ Κράσσου διασκοποῦντος ἔτι καὶ βουλευο-
μένου παραγίνεται φύλαρχος Ἀράβων, Ἀριάμνης ὄνομα,
δολερὸς καὶ παλίμβολος ἀνὴρ καὶ πάντων, ὅσα συνήνεγκεν
εἰς ὄλεθρον ἡ τύχη κακά, μέγιστον αὐτοῖς καὶ τελειότατον*
2 *γενόμενον. τοῦτον δ' ᾔδεσαν ἔνιοι τῶν Πομπηΐῳ συνεστρα-
τευμένων ἀπολαύσαντά τι τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας καὶ
δόξαντα φιλορρώμαιον εἶναι· τότε δ' ὑφεῖτο τῷ Κράσσῳ
μετὰ γνώμης τῶν βασιλέως στρατηγῶν, εἰ δύναιτο παρα-
τρέψας αὐτὸν ἀπωτάτω τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν ὑπωρειῶν
εἰς πεδίον ἐκβαλεῖν ἀχανὲς καὶ περιελαυνόμενον· πάντα
γὰρ διενοοῦντο μᾶλλον ἢ κατὰ στόμα προσφέρεσθαι Ῥω-*
3 *μαίοις. ἐλθὼν οὖν πρὸς τὸν Κράσσον ὁ βάρβαρος (ἦν δὲ
καὶ πιθανὸς εἰπεῖν) Πομπήιον μὲν ὡς εὐεργέτην ἐπῄνει,
Κράσσον δὲ τῆς δυνάμεως μακαρίσας ἐμέμφετο τῆς δια-
τριβῆς μέλλοντα καὶ παρασκευαζόμενον, ὥσπερ ὅπλων
αὐτῷ δεῆσον, οὐ χειρῶν οὐδὲ ποδῶν τῶν ταχίστων ἐπ'
ἀνθρώπους οἳ πάλαι ζητοῦσιν ἁρπάσαντες τὰ τιμιώτατα
τῶν χρημάτων καὶ σωμάτων εἰς Σκύθας ἢ Ὑρκανοὺς ἀνα-*

πτέσθαι. "καίτοι μάχεσθαι μέλλοντας" ἔφη "σπεύδειν 4
ἔδει, πρὶν ἅπασαν ἐν ταὐτῷ γενέσθαι τὴν δύναμιν ἀναθαρσήσαντος βασιλέως, ἐπεὶ νῦν γε Σουρήνας ὑμῖν προβέβληται καὶ Σιλλάκης ἐφ' αὐτοὺς ἀναδεξάμενοι τὴν δίωξιν, ὁ δ' οὐδαμῇ φανερός ἐστιν." ταῦτα δ' ἦν ψευδῆ πάντα. 5
διχῇ γὰρ εὐθὺς Ὑρώδης διελὼν τὴν δύναμιν αὐτὸς μὲν Ἀρμενίαν ἐπόρθει τιννύμενος Ἀρταβάσδην, Σουρήναν δ' ἀφῆκεν ἐπὶ Ῥωμαίους, οὐχ ὑπερφροσύνῃ χρώμενος, ὡς ἔνιοί φασιν· οὐ γὰρ ἦν τοῦ αὐτοῦ Κράσσον μὲν ἀπαξιοῦν ἀνταγωνιστήν, ἄνδρα Ῥωμαίων πρῶτον, Ἀρταβάσδῃ δὲ προσπολεμεῖν καὶ τὰς Ἀρμενίων ἐπιόντα κώμας ἐξαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ πάνυ δοκεῖ καταδείσας τὸν κίνδυνον αὐτὸς μὲν ἐφεδρεύειν καὶ καραδοκεῖν τὸ μέλλον, Σουρήναν δὲ προκαθεῖναι πειρασόμενον μάχης καὶ περιέλξοντα τοὺς πολεμίους. οὐδὲ γὰρ ἦν τῶν τυχόντων ὁ Σουρήνας, ἀλλὰ 6
πλούτῳ μὲν καὶ γένει καὶ δόξῃ μετὰ βασιλέα δεύτερος, ἀνδρείᾳ δὲ καὶ δεινότητι τῶν καθ' αὑτὸν ἐν Πάρθοις πρῶτος, ἔτι δὲ μεγέθει καὶ κάλλει σώματος ὡς οὐδεὶς ἕτερος. ἐξήλαυνε δὲ καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίαις σκευοφορούμενος καμήλοις, καὶ διακοσίας ἀπήνας ἐπήγετο παλλακίδων· ἱππεῖς δὲ κατάφρακτοι χίλιοι, πλείονες δὲ τῶν κούφων παρέπεμπον, εἶχε δὲ τοὺς σύμπαντας ἱππεῖς ὁμοῦ πελάτας τε καὶ δούλους μυρίων οὐκ ἀποδέοντας. κατὰ γένος 7
μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτητο βασιλεῖ γενομένῳ Πάρθων ἐπιτιθέναι τὸ διάδημα πρῶτος, Ὑρώδην δὲ τοῦτον αὐτὸν ἐξεληλαμένον εἰς Πάρθους κατήγαγε, καὶ Σελεύκειαν αὐτῷ τὴν μεγάλην εἷλε, πρῶτος ἐπιβὰς τοῦ τείχους καὶ τρεψάμενος ἰδίᾳ χειρὶ τοὺς ἀντιστάντας. οὔπω δὲ γεγονὼς ἔτη τριάκοντα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εὐβουλίας καὶ συνέσεως δόξαν εἶχε μεγίστην, οἷς οὐχ ἥκιστα καὶ τὸν Κράσσον ἔσφηλε, διὰ θάρσος καὶ φρόνημα πρῶτον, εἶτα ὑπὸ δέους καὶ συμφορῶν ταῖς ἀπάταις εὐχείρωτον γενόμενον.

Τότ' οὖν ὁ βάρβαρος ὡς ἔπεισεν αὐτόν, ἀποσπάσας 22
τοῦ ποταμοῦ διὰ μέσων ἦγε τῶν πεδίων ὁδὸν ἐπιεικῆ καὶ κούφην τὸ πρῶτον, εἶτα μοχθηράν, ἄμμου βαθείας ὑποδεχομένης καὶ πεδίων ἀδένδρων καὶ ἀνύδρων καὶ πρὸς οὐδὲν οὐδαμῇ πέρας ἐφικτὸν αἰσθήσει παυομένων, ὥστε

μὴ μόνον δίψει καὶ χαλεπότητι τῆς πορείας ἀπαγορεύειν,
2 ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ὄψεως ἀπαραμύθητον ἀθυμίαν παρέχειν
οὐ φυτὸν ὁρῶσιν, οὐ ῥεῖθρον, οὐ προβολὴν ὄρους καθιέν-
τος, οὐ πόαν διαβλαστάνουσαν, ἀλλ' ἀτεχνῶς πελάγιόν τι
χεῦμα θινῶν ἐρήμων περιεχόντων τὸν στρατόν. ἦν μὲν
οὖν καὶ ἀπὸ τούτων ὁ δόλος ὕποπτος· ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ
Ἀρταβάσδου τοῦ Ἀρμενίου παρῆσαν ἄγγελοι φράζοντες
ὡς πολλῷ συνέχοιτο πολέμῳ ῥυέντος ἐπ' αὐτὸν Ὑρώδου,
3 καὶ πέμπειν μὲν ἐκείνῳ βοήθειαν οὐ δύναται, παραινεῖ
δὲ Κράσσῳ μάλιστα μὲν ἐκεῖ τραπέσθαι καὶ γενόμενον
μετ' Ἀρμενίων ὁμοῦ διαγωνίσασθαι πρὸς τὸν Ὑρώδην, εἰ
δὲ μή, πορεύεσθαι καὶ στρατοπεδεύειν ἀεὶ τὰ ἱππάσιμα
φεύγοντα καὶ προσχωροῦντα τοῖς ὀρεινοῖς, Κράσσος μὲν
οὐδὲν ἀντιγράψας ὑπ' ὀργῆς καὶ σκαιότητος ἀπεκρίνατο
νῦν μὲν Ἀρμενίοις μὴ σχολάζειν, αὖθις δ' ἀφίξεσθαι δίκην
4 ἐπιθήσων Ἀρταβάσδῃ τῆς προδοσίας. οἱ δὲ περὶ Κάσ-
σιον αὖθις ἠγανάκτουν, καὶ Κράσσον μὲν ἀχθόμενον αὐ-
τοῖς ἐπαύσαντο νουθετοῦντες, ἰδίᾳ δὲ τὸν βάρβαρον ἐλοι-
δόρουν· "τίς σε δαίμων πονηρός, ὦ κάκιστε ἀνθρώπων,
ἤγαγε πρὸς ἡμᾶς; τίσι δὲ φαρμάκοις καὶ γοητείαις ἔπει-
σας Κράσσον εἰς ἐρημίαν ἀχανῆ καὶ βύθιον ἐκχέαντα τὴν
στρατιὰν ὁδὸν ὁδεύειν Νομάδι ληστάρχῃ μᾶλλον ἢ Ῥω-
5 μαίων αὐτοκράτορι προσήκουσαν;" ὁ δὲ βάρβαρος ἀνὴρ
ὢν ποικίλος ἐκείνους μὲν ὑποπίπτων ἐθάρρυνε καὶ παρε-
κάλει μικρὸν ἔτι καρτερῆσαι, τοὺς δὲ στρατιώτας ἅμα
συμπαραθέων καὶ παραβοηθῶν ἐπέσκωπτε μετὰ γέλω-
τος· "ὑμεῖς δὲ διὰ Καμπανίας ὁδεύειν οἴεσθε, κρήνας καὶ
νάματα καὶ σκιὰς καὶ λουτρὰ δηλαδὴ καὶ πανδοκεῖα πο-
θοῦντες; οὐ μέμνησθε δὲ τὴν Ἀράβων διεξιόντες καὶ
6 Ἀσσυρίων μεθορίαν;" οὕτω μὲν ὁ βάρβαρος διεπαιδα-
γώγησε τοὺς Ῥωμαίους, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι φανερὸς
ἐξαπατῶν ἀφίππευσεν, οὐ λαθὼν τὸν Κράσσον, ἀλλὰ καὶ
τοῦτο πείσας, ὡς ὑπεργάσεται καὶ διαταράξει τὰ τῶν
πολεμίων.

23 Λέγεται δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὸν Κράσσον οὐχ ὥσπερ
ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίων στρατηγοῖς ἐν φοινικίδι προελθεῖν,
ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι, καὶ τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀλλάξαι προ-

νοήσαντα, τῶν δὲ σημαιῶν ἐνίας μόλις ὥσπερ πεπηγυίας πολλὰ παθόντας ἀνελέσθαι τοὺς φέροντας. ὧν ὁ Κράσ- 2
σος καταγελῶν ἐπετάχυνε τὴν πορείαν, προσβιαζόμενος ἀκολουθεῖν τὴν φάλαγγα τοῖς ἱππεῦσι, πρίν γε δὴ τῶν ἐπὶ κατασκοπὴν ἀποσταλέντων ὀλίγοι προσπελάσαντες ἀπήγγειλαν ἀπολωλέναι τοὺς ἄλλους ὑπὸ τῶν πολεμίων, αὐτοὺς δὲ μόλις ἐκφυγεῖν, ἐπιέναι δὲ μαχουμένους πλήθει πολλῷ καὶ θάρσει τοὺς ἄνδρας. ἅπαντες μὲν οὖν ἐθορυ- 3
βήθησαν, ὁ δὲ Κράσσος ἐξεπλάγη παντάπασι καὶ διὰ σπουδῆς οὐ πάνυ καθεστηκὼς παρέταττε, πρῶτον μέν, ὡς οἱ περὶ Κάσσιον ἠξίουν, ἀραιὰν τὴν φάλαγγα τῶν ὁπλιτῶν ἐπὶ πλεῖστον ἀνάγων τοῦ πεδίου πρὸς τὰς κυκλώσεις, τοὺς δ' ἱππεῖς διανέμων τοῖς κέρασιν· ἔπειτα μετέδοξε, καὶ συναγαγὼν ἀμφίστομον ἐποίησε καὶ βαθὺ πλινθίον ἐν δώδεκα σπείραις προερχομένης τῶν πλευρῶν ἑκάστης. παρὰ δὲ σπεῖραν ἴλην ἱππέων ἔταξεν, ὡς μηδὲν 4
ἔχοι μέρος ἐνδεὲς ἱππικῆς βοηθείας, ἀλλὰ πανταχόθεν ὁμαλῶς προσφέροιτο πεφραγμένος. τῶν δὲ κεράτων τὸ μὲν Κασσίῳ τὸ δὲ τῷ νέῳ Κράσσῳ παρέδωκεν, αὐτὸς δ' εἰς μέσον κατέστη. καὶ προάγοντες οὕτως ἐπὶ ῥεῖθρον ἦλθον ὃ καλεῖται Βάλισσος, οὐ πολὺ μὲν ἄλλως οὐδ' ἄφθονον, ἀσμένοις δὲ τότε τοῖς στρατιώταις φανὲν ἐν αὐχμῷ καὶ καύματι καὶ παρὰ τὴν ἄλλην ἐπίπονον καὶ ἄνυδρον πορείαν. οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν ἡγεμόνων 5
ᾤοντο δεῖν ἐνταῦθα καταυλισαμένους καὶ νυκτερεύσαντας, καὶ πυθομένους, ἐφ' ὅσον οἷόν τε, πλῆθος καὶ τάξιν τῶν πολεμίων, ἅμ' ἡμέρᾳ χωρεῖν ἐπ' αὐτούς· Κράσσος δὲ τῷ παιδὶ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἱππεῦσιν ἐγκελευομένοις ἄγειν καὶ συνάπτειν ἐπαρθεὶς ἐκέλευσεν ἑστῶτας ἐν τάξει φαγεῖν καὶ πιεῖν τοὺς δεομένους. καὶ πρὶν ἢ τοῦτο διὰ 6
πάντων γενέσθαι καλῶς, ἦγεν οὐ σχέδην οὐδ' ὡς ἐπὶ μάχην διαναπαύων, ἀλλ' ὀξείᾳ καὶ συντόνῳ χρώμενος τῇ πορείᾳ μέχρι οὗ κατώφθησαν οἱ πολέμιοι, παρὰ δόξαν οὔτε πολλοὶ φανέντες οὔτε σοβαροὶ τοῖς Ῥωμαίοις. τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ὑπέστειλε τοῖς προτάκτοις Σουρήνας, τὴν δὲ λαμπρότητα κατέκρυβε τῶν ὅπλων ἱμάτια καὶ διφθέρας προΐσχεσθαι κελεύσας. ὡς δ' ἐγγὺς ἐγένοντο καὶ ση-

μεῖον ἤρθη παρὰ τοῦ στρατηγοῦ, πρῶτον μὲν ἐπίμπλατο
7 φθογγῆς βαρείας καὶ βρόμου φρικώδους τὸ πεδίον. Πάρ-
θοι γὰρ οὐ κέρασιν οὐδὲ σάλπιγξιν ἐποτρύνουσιν ἑαυτοὺς
εἰς μάχην, ἀλλὰ ῥόπτρα βυρσοπαγῆ καὶ κοῖλα περιτείναν-
τες ἠχείοις χαλκοῖς ἅμα πολλαχόθεν ἐπιδουποῦσι, τὰ δὲ
φθέγγεται βύθιόν τι καὶ δεινόν, ὠρυγῇ θηριώδει καὶ τρα-
χύτητι βροντῆς μεμιγμένον, εὖ πως συνεωρακότες ὅτι τῶν
αἰσθητηρίων ἀκοὴ ταρακτικώτατόν ἐστι τῆς ψυχῆς καὶ
τὰ περὶ ταύτην πάθη τάχιστα κινεῖ καὶ μάλιστα ἐξίστησι
24 τὴν διάνοιαν. ἐκπεπληγμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὸν
ἦχον, ἐξαίφνης τὰ προκαλύμματα τῶν ὅπλων καταβαλόν-
τες ὤφθησαν αὐτοί τε φλογοειδεῖς κράνεσι καὶ θώραξι,
τοῦ Μαργιανοῦ σιδήρου στίλβοντος ὀξὺ καὶ περιλαμπές,
οἵ θ' ἵπποι καταπεφραγμένοι χαλκοῖς καὶ σιδηροῖς σκε-
2 πάσμασιν, ὁ δὲ Σουρήνας μέγιστος καὶ κάλλιστος αὐτός,
τῇ δὲ κατ' ἀνδρείαν δόξῃ τὴν θηλύτητα τοῦ κάλλους οὐκ
ἐοικώς, ἀλλὰ μηδικώτερον ἐσκευασμένος ἐντρίμμασι προ-
σώπου καὶ κόμης διακρίσει, τῶν ἄλλων Πάρθων ἔτι σκυ-
3 θικῶς ἐπὶ τὸ φοβερὸν τῶν ἀνασίλλων κομώντων. καὶ
πρῶτον μὲν διενοοῦντο τοῖς κοντοῖς εἰσελαύνοντες ὠθεῖν
καὶ βιάζεσθαι τοὺς προτάκτους· ὡς δ' ἑώρων τό τε βά-
θος τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῶν ἀνδρῶν τὸ μόνιμον καὶ
παρεστηκός, ἀνῆγον ὀπίσω καὶ σκίδνασθαι δοκοῦντες ἅμα
καὶ διαλύειν τὴν τάξιν ἐλάνθανον ἐν κύκλῳ περιβάλλοντες
4 τὸ πλινθίον αὐτῶν. Κράσσου δὲ τοὺς ψιλοὺς ἐκδραμεῖν
κελεύσαντος οὗτοι μὲν οὐ πολὺ προῆλθον, ἀλλὰ πολλοῖς
τοξεύμασιν ἐντυχόντες ταχὺ καὶ συμπαρέντες αὖθις ἐνε-
δύοντο τοῖς ὁπλίταις, καὶ παρεῖχον ἀκοσμίας ἀρχὴν καὶ
δέους, ὁρῶσι τὸν τόνον τῶν ὀιστῶν καὶ τὴν ῥώμην ὅπλα
τε ῥηγνύντων καὶ διὰ παντὸς φερομένων ὁμοίως ἀντιτύ-
5 που καὶ μαλακοῦ στεγάσματος. οἱ δὲ Πάρθοι διαστάν-
τες ἐκ μήκους ἤρξαντο τοξεύειν ἅμα πανταχόθεν, οὐ τὴν
ἀκριβῆ τοξείαν (ἡ γὰρ συνέχεια καὶ πυκνότης τῶν Ῥω-
μαίων οὐδὲ τῷ βουλομένῳ διαμαρτάνειν ἀνδρὸς παρεῖχεν),
εὐτόνους δὲ τὰς πληγὰς καὶ βιαίους διδόντες ἀπὸ τόξων
κραταιῶν καὶ μεγάλων καὶ τῇ σκολιότητι τῆς καμπῆς
6 ἠναγκασμένον τὸ βέλος ἀποστελλόντων. ἦν οὖν αὐτόθεν

ἤδη μοχθηρὰ τὰ Ῥωμαίων· καὶ γὰρ μένοντες ἐν τάξει
συνετιτρώσκοντο, καὶ χωρεῖν ὁμόσε πειρώμενοι τοῦ μὲν
ποιεῖν ἴσον ἀπεῖχον, ὁμοίως δ' ἔπασχον. ὑπέφευγον γὰρ
ἅμα βάλλοντες οἱ Πάρθοι, καὶ τοῦτο κράτιστα ποιοῦσι
μετὰ Σκύθας· καὶ σοφώτατόν ἐστιν ἀμυνομένους ἔτι σώ-
ζεσθαι καὶ τῆς φυγῆς ἀφαιρεῖν τὸ αἰσχρόν.

Ἄχρι μὲν οὖν ἤλπιζον αὐτοὺς ἐκχεαμένους τὰ βέλη 25
σχήσεσθαι μάχης ἢ συνάψειν εἰς χεῖρας, ἐκαρτέρουν· ὡς
δ' ἔγνωσαν ὅτι πολλαὶ κάμηλοι παρεστᾶσι τοξευμάτων
πλήρεις, ἀφ' ὧν περιελαύνοντες οἱ πρῶτοι λαμβάνουσιν,
οὐδὲν πέρας ὁρῶν ὁ Κράσσος ἠθύμει, καὶ σκοπεῖν ἐκέ-
λευεν, ἀγγέλους πέμψας πρὸς τὸν υἱόν, ὅπως προσμῖξαι
βιάσεται τοῖς ἐναντίοις πρὶν ἢ κυκλωθῆναι· μάλιστα γὰρ
ἐκείνῳ προσέπιπτον καὶ περιίππευον τὸ κέρας ὡς κατὰ
νώτου γενησόμενοι. λαβὼν οὖν ὁ νεανίας ἱππεῖς τε χι- 2
λίους τριακοσίους, ὧν οἱ χίλιοι παρὰ Καίσαρος ἦσαν, καὶ
τοξότας πεντακοσίους καὶ τῶν ἔγγιστα θυρεοφόρων ὀκτὼ
σπείρας συνήγαγεν εἰς ἐμβολήν. τῶν δὲ Πάρθων οἱ πε-
ριελαύνοντες, εἴτε τέλμασιν ἐντυχόντες, ὥς ἔνιοί φασιν,
εἴτε λαβεῖν τὸν Κράσσον ἀπωτάτω τοῦ πατρὸς στρατη-
γοῦντες, ὀπίσω στρέψαντες ἐδίωκον. ὁ δὲ βοήσας ὡς οὐ 3
μένουσιν οἱ ἄνδρες ἤλαυνε, καὶ σὺν αὐτῷ Κηνσωρῖνός τε
καὶ Μεγάβακχος, ὁ μὲν εὐψυχίᾳ καὶ ῥώμῃ διαφέρων, Κην-
σωρῖνος δὲ βουλευτικὸν ἔχων ἀξίωμα καὶ δεινὸς εἰπεῖν,
ἑταῖροι δὲ Κράσσου καὶ παραπλήσιοι καθ' ἡλικίαν. ἐπι-
σπομένων δὲ τῶν ἱππέων οὐδὲ τὸ πεζὸν ἀπελείπετο προ-
θυμίᾳ καὶ χαρᾷ τῆς ἐλπίδος· νικᾶν γὰρ ᾤοντο καὶ διώκειν,
ἄχρι οὗ πολὺ προελθόντες ᾔσθοντο τὴν ἀπάτην, μετα-
βαλλομένων ἅμα τῶν φεύγειν δοκούντων καὶ πλειόνων
ἄλλων ἐπιφερομένων. ἐνταῦθα ἔστησαν, οἰόμενοι συνά- 4
ψειν αὐτοῖς εἰς χεῖρας ὀλίγοις οὖσι τοὺς πολεμίους. οἱ
δὲ τοὺς καταφράκτους προτάξαντες ἐναντίους τοῖς Ῥω-
μαίοις, τὴν δ' ἄλλην ἵππον ἄτακτον περὶ αὐτοὺς ἐλαύνον-
τες, καὶ συνταράττοντες τὸ πεδίον, ἀνίστασαν ἐκ βυθοῦ
θῖνας ἄμμου κονιορτὸν ἐπαγούσας ἄπλετον, ὡς μήτε διο-
ρᾶν ῥᾳδίως μήτε φθέγγεσθαι τοὺς Ῥωμαίους, εἱλουμένους 5
δ' ἐν ὀλίγῳ καὶ συμπίπτοντας ἀλλήλοις βάλλεσθαι καὶ

ἀποθνήσκειν οὐ ῥᾴδιον οὐδ' ὀξὺν θάνατον, ἀλλ' ὑπὸ σπα-
σμοῦ καὶ ὀδύνης δυσανασχετοῦντας καὶ κυλινδουμένους
περὶ τοῖς ὀιστοῖς ἐναποθραύειν τοῖς τραύμασι, βίᾳ τε
πειρωμένους ἐξέλκειν ἠγκιστρωμένας ἀκίδας καὶ δεδυ-
κυίας διὰ φλεβῶν καὶ νεύρων προσαναρρηγνύναι καὶ λυ-
6 μαίνεσθαι σφᾶς αὐτούς. οὕτω δὲ πολλῶν ἀποθνησκόν-
των ἄπρακτοι καὶ οἱ ζῶντες ἦσαν πρὸς ἀλκήν· καὶ τοῦ
Ποπλίου παρακαλοῦντος ἐμβαλεῖν εἰς τὴν κατάφρακτον,
ἐπεδείκνυσαν ἑαυτῶν χεῖράς τε θυρεοῖς συμπεπερονημέ-
νας καὶ πόδας διαμπὰξ προσεληλαμένους πρὸς τοὔδαφος,
ὥστε καὶ πρὸς φυγὴν ἀμηχάνους εἶναι καὶ πρὸς ἄμυναν.
7 αὐτὸς οὖν τοὺς ἱππεῖς παρορμήσας προσέβαλε μὲν ἐρρω-
μένως καὶ συνῆψε τοῖς ἀνδράσιν, ἦν δ' ἄνισος ἔν τε ταῖς
πληγαῖς καὶ τῷ φυλάττεσθαι, παίων μὲν ἀσθενέσι καὶ
μικροῖς δορατίοις θώρακας ὠμοβύρσους καὶ σιδηροῦς,
παιόμενος δὲ κοντοῖς εἰς εὐσταλῆ καὶ γυμνὰ σώματα τῶν
Γαλατῶν· τούτοις γὰρ ἐθάρρει μάλιστα, καὶ μετὰ τού-
8 των ἔργα θαυμαστὰ διεπράττετο. τῶν τε γὰρ κοντῶν
ἐπελαμβάνοντο, καὶ συμπλεκόμενοι τοὺς ἄνδρας ἀπὸ τῶν
ἵππων ἐώθουν τῇ βαρύτητι τοῦ ὁπλισμοῦ δυσκινήτους
ὄντας, πολλοὶ δὲ τοὺς ἑαυτῶν ἀπολείποντες ἵππους καὶ
ὑποδυόμενοι τοῖς ἐκείνων ἔτυπτον εἰς τὰς γαστέρας· οἱ
δ' ἀνεσκίρτων ὑπ' ὀδύνης, καὶ συμπατοῦντες ἐν ταὐτῷ
τοὺς ἐπιβάτας καὶ τοὺς πολεμίους ἀναπεφυρμένους ἀπέ-
9 θνησκον. ἐπίεζε δὲ τοὺς Γαλάτας μάλιστα τό τε θάλπος
καὶ τὸ δίψος, ἀμφοτέρων ἀήθεις ὄντας· καὶ τῶν ἵππων
ἀπολώλεσαν οἱ πλεῖστοι πρὸς ἐναντίους ἐλαυνόμενοι τοὺς
κοντούς. ἐβιάσθησαν οὖν ἀναχωρῆσαι πρὸς τοὺς ὁπλίτας,
ἔχοντες τὸν Πόπλιον ὑπὸ τραυμάτων ἤδη κακῶς διακείμε-
νον. ἰδόντες δὲ θῖνα βουνώδη πλησίον ἐχώρουν ἐπ' αὐτήν,
καὶ τοὺς μὲν ἵππους ἐν μέσῳ κατέδησαν, ἔξωθεν δὲ τοῖς
θυρεοῖς συγκλείσαντες ᾤοντο ῥᾷον ἀμυνεῖσθαι τοὺς βαρ-
10 βάρους. ἀπέβαινε δὲ τοὐναντίον· ἐν μὲν γὰρ τῷ ὁμαλῷ
τοῖς ὄπισθεν ἁμῶς γέ πως παρέχουσιν οἱ πρότακτοι ῥᾳ-
στώνην, ἐκεῖ δ' ἄλλον ὑπὲρ ἄλλον διὰ τὴν ἀνωμαλίαν ἀνέ-
χοντος τοῦ χωρίου καὶ μᾶλλον ἀεὶ τὸν κατόπιν ἐξαίροντος
οὐδὲν ἦν τὸ διαφεῦγον, ἀλλ' ἐβάλλοντο πάντες ὁμαλῶς,

ὀδυρόμενοι τὴν ἀκλεῆ καὶ ἄπρακτον αὑτῶν τελευτήν. ἦσαν 11 δὲ περὶ τὸν Πόπλιον ἄνδρες Ἕλληνες δύο τῶν αὐτόθι κατοικούντων ἐν Κάρραις, Ἱερώνυμος καὶ Νικόμαχος, οἳ συνέπειθον αὐτὸν ὑπεξελθεῖν μετ' αὐτῶν καὶ διαφεύγειν εἰς Ἴχνας, πόλιν ᾑρημένην τὰ Ῥωμαίων καὶ οὐ μακρὰν οὖσαν. ὁ δὲ φήσας οὐδένα δεινὸν οὕτως ἔσεσθαι θάνατον ὃν φοβηθεὶς Πόπλιος ἀπολείψει τοὺς ἀπολλυμένους δι' αὐτόν, ἐκείνους μὲν ἐκέλευσε σώζεσθαι καὶ δεξιωσάμενος ἀπέλυσεν, αὐτὸς δὲ τῇ χειρὶ χρήσασθαι μὴ δυνάμενος (διελήλατο γὰρ βέλει) τὸν ὑπασπιστὴν ἐκέλευσε πατάξαι τῷ ξίφει, παρασχὼν τὸ πλευρόν. ὁμοίως δὲ καὶ 12 Κηνσωρῖνον ἀποθανεῖν λέγουσι· Μεγάβακχος δ' αὐτὸς αὑτὸν διεχρήσατο, καὶ τῶν ἄλλων οἱ δοκιμώτατοι. τοὺς δ' ὑπολελειμμένους ἀναβαίνοντες οἱ Πάρθοι τοῖς κοντοῖς διήλαυνον μαχομένους· ζῶντας δ' οὐ πλείονας ἁλῶναί φασι πεντακοσίων. τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν περὶ τὸν Πόπλιον ἀποκόψαντες ἤλαυνον εὐθὺς ἐπὶ τὸν Κράσσον.

Εἶχε δὲ τὰ κατ' αὐτὸν οὕτως. ὡς ἐκέλευσε τὸν υἱὸν 26 ἐμβαλεῖν τοῖς Πάρθοις, καί τις ἤγγειλεν αὐτῷ μακρὰν τροπὴν εἶναι καὶ δίωξιν ἰσχυρὰν τῶν πολεμίων, ἑώρα δὲ καὶ τοὺς καθ' αὑτὸν οὐκέτι προσκειμένους ὁμοίως (ἐκεῖ γὰρ ἐρρύησαν οἱ πλεῖστοι), μικρὸν ἀνεθάρρησε καὶ συναγαγὼν ὑπέστειλεν ἐν χωρίοις προσάντεσι τὸν στρατόν, αὐτίκα προσδοκῶν τὸν υἱὸν ἐπανήξειν ἀπὸ τῆς διώξεως. τῶν δὲ πεμφθέντων ὑπὸ τοῦ Ποπλίου πρὸς αὐτόν, ὡς 2 ἐκινδύνευεν, οἱ μὲν πρῶτοι διεφθάρησαν ἐμπεσόντες εἰς τοὺς βαρβάρους, οἱ δ' ὕστεροι μόγις διαφυγόντες ἀπήγγελλον οἴχεσθαι τὸν Πόπλιον, εἰ μὴ ταχεῖα καὶ πολλὴ βοήθεια παρ' ἐκείνου γένοιτο. τὸν δὲ Κράσσον ἅμα πολλὰ 3 πάθη κατέσχε, καὶ λογισμῷ μὲν οὐδὲν ἔτι τῶν πραγμάτων ἑώρα, φόβῳ δὲ περὶ τοῦ σύμπαντος ἅμα καὶ πόθῳ τοῦ παιδὸς ἑλκόμενος βοηθεῖν καὶ μὴ βοηθεῖν, τέλος ὥρμησε προάγειν τὴν δύναμιν. ἐν τούτῳ δ' οἱ πολέμιοι προσεφέροντο κλαγγῇ καὶ παιᾶνι φοβερώτεροι, καὶ πολλὰ τῶν τυμπάνων αὖθις περιεμυκᾶτο τοὺς Ῥωμαίους, ἑτέρας μάχης ἀρχὴν προσδοκῶντας. οἳ δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ 4 Ποπλίου κομίζοντες ὑπὲρ αἰχμῆς ἀναπεπηγυῖαν ἐγγὺς

προσελάσαντες ἀνέδειξαν, ὕβρει πυνθανόμενοι τοκέας
αὐτοῦ καὶ γένος· οὐ γὰρ δὴ πρέπειν γε Κράσσου πατρὸς
ἀνανδροτάτου καὶ κακίστου γενναῖον οὕτω παῖδα καὶ λαμ-
πρὸν ἀρετῇ γενέσθαι. τοῦτο τὸ θέαμα Ῥωμαίων ὑπὲρ
ἅπαντα τἆλλα δεινὰ τὰς ψυχὰς κατέκλασε καὶ παρέλυσεν,
οὐ θυμοῦ πρὸς ἄμυναν, ὥσπερ ἦν εἰκός, ἀλλὰ φρίκης καὶ
5 *τρόμου πᾶσιν ἐγγενομένου. καίτοι τόν γε Κράσσον αὐτοῦ*
λαμπρότατον ἐν τῷ τότε πάθει φανῆναι λέγουσιν· ἐβόα
γὰρ ἐπιὼν τὰς τάξεις "ἐμὸν ὦ Ῥωμαῖοι τοῦτο τὸ πένθος
ἴδιον ἐστίν· ἡ δὲ μεγάλη τύχη καὶ δόξα τῆς Ῥώμης ἐν
ὑμῖν ἕστηκε σωζομένοις ἄθραυστος καὶ ἀήττητος. εἰ δὲ
καὶ ἐμοῦ τις οἶκτος ἀφῃρημένου παῖδα πάντων ἄριστον,
ἐπιδείξασθε τοῦτ' ὀργῇ πρὸς τοὺς πολεμίους. ἀφέλεσθε
τὴν χαρὰν αὐτῶν, τιμωρήσασθε τὴν ὠμότητα, μὴ κατα-
πλαγῆτε τοῖς γεγενημένοις, εἰ δεῖ τι καὶ παθεῖν μεγάλων
6 *ἐφιεμένους. οὐδὲ Λούκουλλος Τιγράνην ἀναιμωτὶ καθεῖ-*
λεν, οὐδὲ Σκιπίων Ἀντίοχον, χιλίας δὲ ναῦς οἱ παλαιοὶ
περὶ Σικελίαν ἀπώλεσαν, ἐν δ' Ἰταλίᾳ πολλοὺς αὐτοκρά-
τορας καὶ στρατηγούς, ὧν οὐδεὶς προηττηθεὶς ἐκώλυσεν
αὐτοὺς κρατῆσαι τῶν νενικηκότων. οὐ γὰρ εὐτυχίᾳ τὰ
Ῥωμαίων, ἀλλὰ τλημοσύνῃ καὶ ἀρετῇ πρὸς τὰ δεινὰ χω-
ρούντων εἰς τοῦτο προῆλθε δυνάμεως."

27 *Τοιαῦτα λέγων καὶ παραθαρσύνων ὁ Κράσσος οὐ πολ-*
λοὺς ἑώρα προθύμως ὑπακούοντας, ἀλλὰ καὶ συναλαλάξαι
κελεύσας ἤλεγξε τοῦ στρατοῦ τὴν κατήφειαν, ὡς ἀσθενῆ
καὶ ὀλίγην καὶ ἀνώμαλον κραυγὴν ἐποιήσαντο· ἡ δὲ παρὰ
τῶν βαρβάρων λαμπρὰ καὶ θρασεῖα κατεῖχεν. τραπομέ-
νων δὲ πρὸς ἔργον οἱ μὲν οἰκέται καὶ πελάται πλάγιοι
περιελαύνοντες ἐτόξευον, αὐτοὶ δὲ τοῖς κοντοῖς οἱ πρό-
τακτοι χρώμενοι συνέστελλον εἰς ὀλίγον τοὺς Ῥωμαίους,
2 *πλὴν ὅσοι τὸν ὑπὸ τῶν τοξευμάτων φεύγοντες θάνατον*
ἀπετόλμων παραβόλως εἰς αὐτοὺς φέρεσθαι, μικρὰ μὲν
βλάπτοντες, ὀξέως δὲ θνήσκοντες ὑπὸ τραυμάτων μεγά-
λων καὶ καιρίων, παχὺν ἐπωθούντων τῷ σιδήρῳ τὸν κον-
τὸν εἰς τοὺς ἵππους, πολλάκις δὲ καὶ διὰ δυοῖν ἀνδρῶν
ὑπὸ ῥύμης διαπορευόμενον. οὕτω δ' ἀγωνισάμενοι νυκτὸς
ἐπιούσης ἀπηλλάγησαν, εἰπόντες ὅτι Κράσσῳ χαρίζονται

νύκτα μίαν ἀποθρηνῆσαι τὸν υἱόν, ἣν ἄρα μὴ βέλτιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ σκεψάμενος ἐλθεῖν μᾶλλον ἐθελήσῃ πρὸς Ἀρσάκην ἢ κομισθῆναι.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐπαυλισάμενοι πλησίον ἐν ἐλπίσι μεγά- 3
λαις ἦσαν· νὺξ δὲ χαλεπὴ τοὺς Ῥωμαίους κατελάμβανεν, οὔτε ταφῆς τῶν κειμένων οὔτε θεραπείας τῶν τετρωμένων καὶ ψυχορραγούντων ποιουμένους λόγον, ἑκάστου δ' ἑαυτὸν ἀποκλαίοντος. ἄφυκτα γὰρ ἐφαίνετο τήν τε ἡμέραν αὐτοῦ προσμείνασι καὶ νύκτωρ εἰς πεδίον ἀχανὲς ἐμβαλοῦσιν· οἵ τε τραυματίαι πολλὴν ἀπορίαν παρεῖχον, καὶ κομίζειν, ἐμποδὼν τῷ τάχει τῆς φυγῆς ἐσόμενοι, καὶ ἀπολείπειν, βοῇ τὴν ἀπόδρασιν ἐξαγγελοῦντες. τοῦ δὲ 4
Κράσσου, καίπερ αἴτιον ἁπάντων νομίζοντες, ἐπόθουν ὅμως τήν τε ὄψιν καὶ τὴν φωνήν. ὁ δὲ καθ' ἑαυτὸν ἐγκεκαλυμμένος ὑπὸ σκότους ἔκειτο, παράδειγμα τοῖς πολλοῖς τύχης, τοῖς δ' εὖ φρονοῦσιν ἀβουλίας καὶ φιλοτιμίας, δι' ἣν οὐκ ἠγάπα πρῶτος ὢν καὶ μέγιστος ἐν μυριάσιν ἀνθρώπων τοσαύταις, ἀλλ' ὅτι δυοῖν μόνον ἀνδρῶν ὕστερος ἐκρίνετο, τοῦ παντὸς ἀποδεῖν νομίζων. τότε δ' οὖν αὐτὸν 5
Ὀκτάβιος ὁ πρεσβευτὴς καὶ Κάσσιος ἀνίστασαν καὶ παρεθάρρυνον. ὡς δ' ἀπηγορεύκει παντάπασιν, αὐτοὶ συγκαλέσαντες ἑκατοντάρχας καὶ λοχαγούς, ὡς ἔδοξε βουλευομένοις μὴ μένειν, ἀνίστασαν τὸν στρατὸν ἄνευ σάλπιγγος καὶ δι' ἡσυχίας τὸ πρῶτον. εἶτ' αἰσθομένων ὡς ἀπελείποντο τῶν ἀδυνάτων, ἀκοσμία δεινὴ καὶ σύγχυσις μετ' οἰμωγῆς καὶ βοῆς τὸ στρατόπεδον κατεῖχεν. ἐκ τούτου 6
δὲ ταραχὴ καὶ πτοία προϊόντας αὐτοὺς ὑπελάμβανεν ὡς ἐπιφερομένων τῶν πολεμίων· καὶ πολλάκις μὲν ἐκτρεπόμενοι πολλάκις δ' εἰς τάξιν καθιστάμενοι, τῶν δὲ τραυματιῶν ὅσοι παρηκολούθουν τοὺς μὲν ἀναλαμβάνοντες τοὺς δ' ἀποτιθέμενοι, διατριβὴν εἶχον, πλὴν τριακοσίων ἱππέων, οὓς Ἰγνάτιος ἔχων προσέμιξε ταῖς Κάρραις περὶ μέσας νύκτας. φθεγξάμενος δὲ ῥωμαϊστὶ τοῖς τειχοφυ- 7
λακοῦσιν, ὡς ὑπήκουσαν, ἐκέλευσε Κωπωνίῳ τῷ ἄρχοντι φράζειν ὅτι γέγονε μάχη μεγάλη Κράσσῳ πρὸς Πάρθους, ἄλλο δ' οὐδὲν εἰπὼν οὐδ' αὑτὸν ὅστις ἦν ἀπήλαυνεν ἐπὶ τὸ Ζεῦγμα, καὶ διέσωσε μὲν τοὺς σὺν αὑτῷ, κακῶς

8 δ᾽ ἤκουσε καταλιπὼν τὸν στρατηγόν. οὐ μὴν ἀλλ᾽ ὤνησέ
γε τὸν Κράσσον ἡ προσριφεῖσα τότε τῷ Κωπωνίῳ φωνή·
συμφρονήσας γὰρ ὅτι οὐδὲν χρηστὸν ἀγγέλλειν ἔχοντός
ἐστι τὸ τάχος καὶ τὸ συγκεχυμένον τοῦ λόγου, παρήγγει-
λεν εὐθὺς ἐξοπλίζεσθαι τοὺς στρατιώτας, καὶ ἅμα τῷ
πρῶτον αἰσθέσθαι τὸν Κράσσον ἐν ὁδῷ γεγενημένον ἀπαν-
τήσας ἀνελάμβανε καὶ παρέπεμπε τὴν στρατιὰν εἰς τὴν
πόλιν.

28 Οἱ δὲ Πάρθοι νυκτὸς μὲν αἰσθόμενοι τὴν ἀπόδρασιν
οὐκ ἐδίωκον, ἅμα δ᾽ ἡμέρᾳ τοὺς μὲν ἐν τῷ στρατοπέδῳ
καταλειφθέντας οὐ μείους τετρακισχιλίων ἐπελθόντες
ἀπέσφαξαν, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πλανωμένους πολλοὺς ἱπ-
2 πασάμενοι συνέλαβον. τέσσαρας δ᾽ ὁμοῦ σπείρας, ἃς ἔτι
νυκτὸς ἀπέρρηξε Ἐργοντήιος ὁ πρεσβευτής, ἐκπεσούσας
τῆς ὁδοῦ περισχόντες ἔν τινι λόφῳ διέφθειραν ἀμυνομέ-
νας, πλὴν ἀνδρῶν εἴκοσι· τούτους δὲ γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν
ὠθουμένους δι᾽ αὐτῶν θαυμάσαντες εἶξαν, καὶ διέξοδον
ἀπιοῦσι βάδην εἰς τὰς Κάρρας ἐδίδοσαν. τῷ δὲ Σουρήνᾳ
προσέπεσε ψευδὴς λόγος ἐκπεφευγέναι Κράσσον μετὰ τῶν
ἀρίστων, τὸ δ᾽ εἰς Κάρρας συνερρυηκὸς ὄχλον εἶναι σύμ-
3 μικτον οὐκ ἀξίων σπουδῆς ἀνθρώπων. οἰόμενος οὖν
ἀποβεβληκέναι τὸ τῆς νίκης τέλος, ἔτι δ᾽ ἀμφιδοξῶν καὶ
μαθεῖν βουλόμενος τἀληθές, ὅπως ἢ προσμένων ἐνταῦθα
πολιορκοίη Κράσσον ἢ διώκοι χαίρειν ἐάσας Καρρηνούς,
ὑποπέμπει τινὰ τῶν παρ᾽ αὐτῷ διγλώττων πρὸς τὰ τείχη,
κελεύσας ἱέντα Ῥωμαϊκὴν διάλεκτον καλεῖν Κράσσον αὐτὸν
ἢ Κάσσιον ὡς Σουρήνα διὰ λόγων ἐθέλοντος αὐτοῖς συγ-
4 γενέσθαι. ταῦτα τοῦ διγλώττου φράσαντος, ὡς ἀπηγγέλη
τοῖς περὶ Κράσσον, ἐδέχοντο τὰς προκλήσεις. καὶ μετὰ
μικρὸν ἧκον ἀπὸ τῶν βαρβάρων Ἄραβες, οἳ Κράσσον εὖ
καὶ Κάσσιον ἀπ᾽ ὄψεως ἐγνώριζον, ἐν τῷ στρατοπέδῳ
πρὸ τῆς μάχης γεγονότες. οὗτοι τὸν Κάσσιον ἰδόντες
ἀπὸ τοῦ τείχους ἔλεγον ὅτι Σουρήνας σπένδεται καὶ δί-
δωσιν αὐτοῖς φίλοις οὖσι βασιλέως σώζεσθαι, Μεσοπο-
ταμίαν ἐκλιποῦσι· τοῦτο γὰρ ὁρᾶν λυσιτελὲς ἀμφοτέροις
5 πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. δεξαμένου δὲ τοῦ Κασσίου,
καὶ τόπον ὁρισθῆναι καὶ χρόνον ἀξιοῦντος ἐν ᾧ συνίασι

Σουρήνας καὶ Κράσσος, οὕτω φάμενοι ποιήσειν ἀπή-
λαυνον.

Ἡσθεὶς οὖν ὁ Σουρήνας ἐπὶ τῷ τοὺς ἄνδρας ἐνέχεσθαι 29
τῇ πολιορκίᾳ, μεθ' ἡμέραν ἐπῆγε τοὺς Πάρθους πολλὰ
καθυβρίζοντας καὶ κελεύοντας, εἰ βούλονται τυχεῖν σπον-
δῶν Ῥωμαῖοι, Κράσσον ἐγχειρίσαι σφίσι καὶ Κάσσιον δε-
δεμένους. οἳ δ' ἤχθοντο μὲν ἠπατημένοι, μακρὰς δὲ καὶ 2
κενὰς τὰς Ἀρμενίων ἐλπίδας καταβάλλειν τῷ Κράσσῳ
φράσαντες εἴχοντο δρασμοῦ. καὶ τοῦτ' ἔδει μηδένα πρὸ
καιροῦ Καρρηνῶν πυθέσθαι. πυνθάνεται δ' ὁ πάντων
ἀπιστότατος Ἀνδρόμαχος, ὑπὸ Κράσσου καὶ τοῦτο πι-
στευθεὶς καὶ τῆς ὁδοῦ τὴν ἡγεμονίαν. οὐδὲν οὖν ἔλαθε
τοὺς Πάρθους, ἐξαγγέλλοντος τοῦ Ἀνδρομάχου καθ' ἕκα-
στον. ἐπεὶ δὲ νυκτομαχεῖν οὐ πάτριον αὐτοῖς ἐστὶν οὐδὲ 3
ῥᾴδιον, ἐξῄει δὲ νύκτωρ ὁ Κράσσος, ὅπως μὴ καθυστε-
ρήσωσι πολὺ τῇ διώξει στρατηγῶν ὁ Ἀνδρόμαχος ἄλλοτε
ἄλλας ὁδοὺς ὑφηγεῖτο, καὶ τέλος ἐξέτρεψεν εἰς ἕλη βαθέα
καὶ χωρία τάφρων μεστὰ τὴν πορείαν, χαλεπὴν καὶ πολυ-
πλανῆ γινομένην τοῖς ἐπισπομένοις. ἐγένοντο γάρ τινες 4
οἳ μηδὲν ὑγιὲς τὸν Ἀνδρόμαχον στρέφειν καὶ περιελίττειν
εἰκάσαντες οὐκ ἠκολούθησαν, ἀλλὰ Κάσσιος μὲν ἐπανῆλ-
θεν εἰς Κάρρας πάλιν, καὶ τῶν ὁδηγῶν (Ἄραβες δ' ἦσαν)
ἀναμένειν κελευόντων ἄχρι ἂν σελήνη παραλλάξῃ τὸν σκορ-
πίον, "ἀλλ' ἔγωγε" εἰπών "ἔτι τούτου μᾶλλον φοβοῦμαι
τὸν τοξότην" ἀπήλαυνεν εἰς Συρίαν μεθ' ἱππέων πεντα-
κοσίων· ἄλλοι δὲ χρησάμενοι πιστοῖς ὁδηγοῖς ἐλάβοντο 5
χωρίων ὀρεινῶν, ἃ καλεῖται Σίννακα, καὶ κατέστησαν ἐν
ἀσφαλεῖ πρὸ ἡμέρας. οὗτοι περὶ πεντακισχιλίους ἦσαν,
ἡγεῖτο δ' αὐτῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς Ὀκτάβιος. τὸν δὲ Κράσσον
ἡμέρα κατελάμβανεν ἔτι ἀγόμενον ὑπ' Ἀνδρομάχου περὶ
τὰς δυσχωρίας καὶ τὸ ἕλος. ἦσαν δὲ τέσσαρες σπεῖραι 6
σὺν αὐτῷ θυρεοφόρων, ἱππεῖς δὲ παντελῶς ὀλίγοι καὶ
πέντε ῥαβδοῦχοι, μεθ' ὧν ἐπιπόνως εἰς τὴν ὁδὸν καὶ
μόλις καταστάς, ἤδη τῶν πολεμίων ἐπικειμένων, ὅσον
δώδεκα σταδίους ἀπολιπὼν τοῦ συμμῖξαι τοῖς περὶ τὸν
Ὀκτάβιον ἐπ' ἄλλον ἀναφεύγει λόφον, οὐχ οὕτω μὲν
ἄφιππον οὐδ' ὀχυρόν, ὑποκείμενον δὲ τοῖς Σιννάκοις καὶ

συνηρτημένον αὐχένι μακρῷ διὰ μέσου κατατείνοντι τοῦ πεδίου πρὸς τοῦτον. ἦν οὖν ἐν ὄψει τοῖς περὶ τὸν Ὀκτάβιον ὁ κίνδυνος αὐτοῦ. 7 καὶ πρῶτος Ὀκτάβιος ἔθει μετ' ὀλίγων ἄνωθεν ἐπιβοηθῶν, εἶτα οἱ λοιποὶ κακίσαντες ἑαυτοὺς ἐπεφέροντο, καὶ προσπεσόντες καὶ ὠσάμενοι τοὺς πολεμίους ἀπὸ τοῦ λόφου περιέσχον ἐν μέσῳ τὸν Κράσσον καὶ προεβάλλοντο τοὺς θυρεούς, μεγαληγοροῦντες ὡς οὐκ ἔστι Πάρθοις βέλος ὃ προσπεσεῖται τῷ σώματι τοῦ αὐτοκράτορος πρὶν ἢ σφᾶς ἅπαντας ὑπὲρ αὐτοῦ μαχομένους ἀποθανεῖν.

30 Ὁρῶν οὖν ὁ Σουρήνας τούς τε Πάρθους ἀμβλύτερον ἤδη κινδυνεύοντας, καὶ ἢν ἥ τε νὺξ ἐπίσχῃ καὶ τῶν ὀρῶν οἱ Ῥωμαῖοι λάβωνται, παντάπασιν αὐτοὺς ἐσομένους ἀλήπτους, ἐπῆγε τῷ Κράσσῳ δόλον. ἀφείθησαν μὲν γὰρ ἔνιοι τῶν αἰχμαλώτων ἀκηκοότες ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν βαρβάρων πρὸς ἀλλήλους ἐπίτηδες διαλεγομένων ὡς οὐ βούλεται βασιλεὺς ἄσπονδον αὐτῷ τὸν πόλεμον εἶναι πρὸς Ῥωμαίους, τὴν δὲ φιλίαν ἀναλαβεῖν χάριτι, Κράσσῳ χρησάμενος φιλανθρώπως, 2 ἔσχοντο δὲ μάχης οἱ βάρβαροι, Σουρήνας δὲ μετὰ τῶν ἀρίστων προσελάσας ἀτρέμα τῷ λόφῳ τοῦ μὲν τόξου τὸν τόνον ἀνῆκε, τὴν δὲ δεξιὰν προύτεινεν, ἐκάλει δὲ τὸν Κράσσον ἐπὶ συμβάσεις, εἰπὼν ὅτι τῆς μὲν ἀνδρείας καὶ δυνάμεως ἄκοντος πεπείραται βασιλέως, πραότητα δ' αὐτοῖς καὶ φιλοφροσύνην ἑκὼν ἐπιδείκνυται σπενδόμενος ἀπιοῦσι καὶ παρέχων σώζεσθαι. 3 ταῦτα τοῦ Σουρήνα λέγοντος οἱ μὲν ἄλλοι προθύμως ἐδέξαντο καὶ περιχαρεῖς ἦσαν, ὁ δὲ Κράσσος οὐδὲν ὅ τι μὴ δι' ἀπάτης ἐσφαλμένος ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὸ αἰφνίδιον τῆς μεταβολῆς ἄλογον ἡγούμενος, οὐχ ὑπήκουεν ἀλλ' ἐβου-
4 λεύετο. τῶν δὲ στρατιωτῶν βοώντων καὶ κελευόντων, εἶτα λοιδορούντων καὶ κακιζόντων ὡς προβάλλοντα μαχουμένους αὐτοὺς οἷς αὐτὸς ἀνόπλοις εἰς λόγους οὐ θαρρεῖ συνελθεῖν, πρῶτον μὲν ἐπειρᾶτο δεῖσθαι καὶ λέγειν ὅτι τὸ λειπόμενον μέρος τῆς ἡμέρας διακαρτερήσαντες ἐν τοῖς ὀρεινοῖς καὶ τραχέσι δύνανται διὰ νυκτὸς ἰέναι, καὶ τὴν ὁδὸν ἐδείκνυε, καὶ παρεκάλει τὴν ἐλπίδα μὴ προέσθαι
5 τῆς σωτηρίας ἐγγὺς οὔσης· ὡς δὲ χαλεπαίνοντες αὐτῷ καὶ

τὰ ὅπλα κρούοντες ἠπείλουν, φοβηθεὶς ἐχώρει, καὶ τοσοῦτον εἶπε μεταστραφείς "Ὀκτάβιε καὶ Πετρώνιε καὶ ὅσοι πάρεστε Ῥωμαίων ἄρχοντες, ὑμεῖς ὁρᾶτε τῆς ἐμῆς ὁδοῦ τὴν ἀνάγκην, καὶ σύνιστε παρόντες ὡς αἰσχρὰ πάσχω καὶ βίαια, τοῖς δ' ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις λέγετε σωθέντες ὡς Κράσσος ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὐκ ἐκδοθεὶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀπώλετο."

Οὐ μὴν ἔμειναν οἱ περὶ τὸν Ὀκτάβιον, ἀλλὰ συγκατέ- 31
βαινον ἀπὸ τοῦ λόφου· τοὺς δὲ ῥαβδούχους ἑπομένους ὁ Κράσσος ἀπήλασε. πρῶτοι δὲ τῶν βαρβάρων ἀπήντησαν αὐτῷ δύο μιξέλληνες, οἳ καὶ προσεκύνησαν τὸν Κράσσον ἀπὸ τῶν ἵππων ἁλόμενοι, καὶ προσαγορεύσαντες ἑλλάδι φωνῇ παρεκάλουν προπέμψαι τινάς, οἷς ἐπιδείξεται Σουρήνας ἑαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνόπλους καὶ ἀσιδήρους προσερχομένους. ὁ δὲ Κράσσος ἀπεκρίνατο μὲν ὡς, εἰ καὶ 2
τὸν ἐλάχιστον εἶχε τοῦ ζῆν λόγον, οὐκ ἂν εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἦλθεν, ὅμως δὲ δύο Ῥωσκίους ἀδελφοὺς ἔπεμψε πευσομένους ἐπὶ τίσι καὶ πόσοι συνίασιν. οὓς εὐθὺς συλλαβὼν ὁ Σουρήνας κατέσχεν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἀρίστων ἱππότης προσῄει καί "τί τοῦτ';" ἔφη "πεζὸς ὁ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ, ἡμεῖς δ' ὀχούμεθα;" καὶ προσαγαγεῖν ἐκέλευσεν ἵππον αὐτῷ. τοῦ δὲ Κράσσου φήσαντος οὔτε αὐτὸν ἁμαρ- 3
τάνειν οὔτ' ἐκεῖνον, ὡς ἑκατέρῳ πάτριόν ἐστι ποιουμένους τὴν σύνοδον, εἶναι μὲν αὐτόθεν ἔφη σπονδὰς καὶ εἰρήνην ὁ Σουρήνας Ὑρώδῃ τε βασιλεῖ καὶ Ῥωμαίοις, δεῖν δὲ γράψασθαι τὰς συνθήκας ἐπὶ τὸν ποταμὸν προελθόντας· "οὐ γὰρ ὑμεῖς γε" ἔφη "πάνυ μνήμονες ὁμολογιῶν οἱ Ῥωμαῖοι," καὶ προύτεινε τὴν δεξιὰν αὐτῷ. μεταπεμπομένου δ' ἵππον οὐδὲν ἔφη δεῖν· "βασιλεὺς γάρ σοι δίδωσι τοῦτον." ἅμα 4
δ' ἵππος τε τῷ Κράσσῳ παρέστη χρυσοχάλινος, οἵ τ' ἀναβολεῖς αὐτὸν ἀράμενοι περιεβίβασαν, καὶ παρείποντο πληγῇ τὸν ἵππον ἐπιταχύνοντες. Ὀκτάβιος δὲ πρῶτος ἀντιλαμβάνεται τῶν χαλινῶν, καὶ μετ' ἐκεῖνον εἷς τῶν χιλιάρχων Πετρώνιος· εἶτα οἱ λοιποὶ περιίσταντο τόν τε ἵππον ἀνακόπτειν πειρώμενοι καὶ τοὺς πιεζοῦντας τὸν Κράσσον ἐξ ἑκατέρου μέρους ἀφέλκοντες. ὠθισμοῦ δὲ γενομένου 5
καὶ ταραχῆς, εἶτα πληγῶν, Ὀκτάβιος μὲν ἀνασπάσας τὸ

ξίφος ἑνὸς τῶν βαρβάρων κτείνει τὸν ἱπποκόμον, ἕτερος δὲ τὸν Ὀκτάβιον ἐκ τῶν ὄπισθεν πατάξας. Πετρώνιος δὲ ὅπλου μὲν οὐκ εὐπόρησεν, εἰς δὲ τὸν θώρακα πληγεὶς ἀπεπήδησεν ἄτρωτος. τὸν δὲ Κράσσον [ὄνομα] Πομαξά-
6 θρης Πάρθος ἀπέκτεινεν. οἱ δ᾽ οὔ φασιν, ἀλλ᾽ ἕτερον μὲν εἶναι τὸν ἀποκτείναντα, τοῦτον δὲ κειμένου τὴν κεφαλὴν ἀποκόψαι καὶ τὴν δεξιάν. εἰκάζεται δὲ ταῦτα μᾶλλον ἢ γινώσκεται· τῶν γὰρ παρόντων οἱ μὲν ἐκεῖ μαχόμενοι περὶ τὸν Κράσσον ἀνῃρέθησαν, οἱ δ᾽ εὐθὺς ἀνεπήδησαν
7 ἐπὶ τὸν λόφον. ἐπελθόντων δὲ τῶν Πάρθων καὶ λεγόντων ὅτι Κράσσος μὲν δίκην δέδωκε, τοὺς δ᾽ ἄλλους κελεύει Σουρήνας κατιέναι θαρροῦντας, οἱ μὲν ἐνεχείρισαν αὑτοὺς καταβάντες, οἱ δὲ τῆς νυκτὸς ἐσπάρησαν. καὶ τούτων ὀλίγοι παντάπασι διεσώθησαν· τοὺς δ᾽ ἄλλους ἐκθηρεύοντες οἱ Ἄραβες συνελάμβανον καὶ διέφθειρον. λέγονται δ᾽ οἱ πάντες δισμύριοι μὲν ἀποθανεῖν μύριοι δὲ ἁλῶναι ζῶντες.

32 Ὁ δὲ Σουρήνας τὴν κεφαλὴν τοῦ Κράσσου καὶ τὴν χεῖρα πρὸς Ὑρώδην ἔπεμψεν εἰς Ἀρμενίαν, αὐτὸς δὲ διαδοὺς λόγον ὑπ᾽ ἀγγέλων εἰς Σελεύκειαν ὡς ζῶντα Κράσσον ἄγοι, παρεσκευάζετο πομπήν τινα γελοίαν ὕβρει προσαγορεύων
2 θρίαμβον. ὁ μὲν γὰρ ἐμφερέστατος Κράσσῳ τῶν αἰχμαλώτων Γάιος Πακιανός, ἐσθῆτα βασιλικὴν γυναικὸς ἐνδὺς καὶ διδαχθεὶς Κράσσος ὑπακούειν καὶ αὐτοκράτωρ τοῖς καλοῦσιν, ἐφ᾽ ἵππου καθήμενος ἤγετο· πρὸ αὐτοῦ δὲ σαλπιγκταὶ καὶ ῥαβδοῦχοί τινες ὀχούμενοι καμήλοις ἤλαυνον· ἐξήρτητο δὲ τῶν ῥάβδων βαλάντια καὶ παρὰ τοὺς πελέ-
3 κεις πρόσφατοι κεφαλαὶ Ῥωμαίων ἀποτετμημέναι. κατόπιν δ᾽ εἵποντο Σελευκιάδες ἑταῖραι μουσουργοί, πολλὰ βωμολόχα καὶ γελοῖα δι᾽ ᾀσμάτων εἰς θηλύτητα καὶ ἀνανδρίαν τοῦ Κράσσου λέγουσαι. ταῦτα μὲν οὖν πάντες ἐθεῶντο, τὴν δὲ γερουσίαν τῶν Σελευκέων ἀθροίσας εἰσήνεγκεν ἀκόλαστα βιβλία τῶν Ἀριστείδου Μιλησιακῶν, οὔτοι ταῦτά γε καταψευσάμενος· εὑρέθη γὰρ ἐν τοῖς Ῥωσκίου σκευοφόροις, καὶ παρέσχε τῷ Σουρήνᾳ καθυβρίσαι πολλὰ καὶ κατασκῶψαι τοὺς Ῥωμαίους, εἰ μηδὲ πολεμοῦντες ἀπέχεσθαι πραγμάτων καὶ γραμμάτων δύνανται τοι-

οὕτων. τοῖς μέντοι Σελευκεῦσιν ἐδόκει σοφὸς ἀνὴρ Αἴ- 4
σωπος εἶναι, τὸν Σουρήναν ὁρῶσι τὴν τῶν Μιλησιακῶν
ἀκολαστημάτων πήραν ἐξηρτημένον πρόσθεν, ὄπισθεν δὲ
Παρθικὴν Σύβαριν ἐφελκόμενον ἐν τοσαύταις παλλακίδων
ἁμάξαις, τρόπον τινὰ ταῖς λεγομέναις ἐχίδναις καὶ σκυ-
τάλαις ἀντιμόρφως τὰ μὲν ἐμφανῆ καὶ πρόσθια μέρη
φοβερὰ καὶ θηριώδη δόρασι καὶ τόξοις καὶ ἵπποις προ-
βαλλομένην, κατ' οὐρὰν δὲ τῆς φάλαγγος εἰς χορείας καὶ 5
κρόταλα καὶ ψαλμοὺς καὶ παννυχίδας ἀκολάστους μετὰ
γυναικῶν τελευτῶσαν. ψεκτὸς μὲν γὰρ ὁ Ῥώσκιος, ἀναι-
δεῖς δὲ Πάρθοι τὰ Μιλησιακὰ ψέγοντες, ὧν πολλοὶ βεβα-
σιλεύκασιν ἐκ Μιλησίων καὶ Ἰωνίδων ἑταιρῶν γεγονότες
Ἀρσακίδαι.

33 Τούτων δὲ πραττομένων Ὑρώδης ἐτύγχανεν ἤδη διηλ-
λαγμένος Ἀρταβάσδῃ τῷ Ἀρμενίῳ καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ
γυναῖκα Πακόρῳ τῷ παιδὶ καθωμολογημένος, ἑστιάσεις
τε καὶ πότοι δι' ἀλλήλων ἦσαν αὐτοῖς, καὶ πολλὰ παρεισ-
ήγετο τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀκουσμάτων. ἦν γὰρ οὔτε 2
φωνῆς οὔτε γραμμάτων Ὑρώδης Ἑλληνικῶν ἄπειρος, ὁ δ'
Ἀρταβάσδης καὶ τραγῳδίας ἐποίει καὶ λόγους ἔγραφε καὶ
ἱστορίας, ὧν ἔνιαι διασῴζονται. τῆς δὲ κεφαλῆς τοῦ Κράσ-
σου κομισθείσης ἐπὶ θύρας ἀπηρμέναι μὲν ἦσαν αἱ τρά-
πεζαι, τραγῳδιῶν δὲ ὑποκριτὴς Ἰάσων ὄνομα Τραλλιανὸς
ᾖδεν Εὐριπίδου Βακχῶν τὰ περὶ τὴν Ἀγαυήν. εὐδοκι-
μοῦντος δ' αὐτοῦ Σιλλάκης ἐπιστὰς τῷ ἀνδρῶνι καὶ προσ-
κυνήσας προὔβαλεν εἰς μέσον τοῦ Κράσσου τὴν κεφαλήν.
κρότῳ δὲ τῶν Πάρθων μετὰ κραυγῆς καὶ χαρᾶς ἀραμέ- 3
νων, τὸν μὲν Σιλλάκην κατέκλιναν οἱ ὑπηρέται βασιλέως
κελεύσαντος, ὁ δ' Ἰάσων τὰ μὲν τοῦ Πενθέως σκευοποι-
ήματα παρέδωκέ τινι τῶν χορευτῶν, τῆς δὲ τοῦ Κράσσου
κεφαλῆς λαβόμενος καὶ ἀναβακχεύσας ἐπέραινεν ἐκεῖνα τὰ
μέλη μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ᾠδῆς "φέρομεν ἐξ ὄρεος ἕλικα
νεότομον ἐπὶ μέλαθρα, μακαρίαν θήραν." καὶ ταῦτα μὲν 4
πάντας ἔτερπεν· ᾀδομένων δὲ τῶν ἐφεξῆς ἀμοιβαίων πρὸς
τὸν χορόν "τίς ἐφόνευσεν; ἐμὸν τὸ γέρας" ἀναπηδήσας ὁ
Πομαξάθρης (ἐτύγχανε δὲ δειπνῶν) ἀντελαμβάνετο τῆς
κεφαλῆς, ὡς ἑαυτῷ λέγειν ταῦτα μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ προσ-

ἧκον. ἡσθεὶς δ᾿ ὁ βασιλεὺς τὸν μὲν οἷς πάτριόν ἐστιν ἐδωρήσατο, τῷ δ᾿ Ἰάσονι τάλαντον ἔδωκεν. εἰς τοιοῦτό φασιν ἐξόδιον τὴν Κράσσου στρατηγίαν ὥσπερ τραγῳδίαν τελευτῆσαι. δίκη μέντοι καὶ τῆς ὠμότητος Ὑρώδην καὶ τῆς ἐπιορκίας Σουρήναν ἀξία μετῆλθε. Σουρήναν μὲν γὰρ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον Ὑρώδης φθόνῳ τῆς δόξης ἀπέκτεινεν, Ὑρώδῃ δὲ ἀποβαλόντι Πάκορον ὑπὸ Ῥωμαίων μάχῃ κρατηθέντα, καὶ νοσήσαντι νόσον εἰς ὕδρωπα τραπεῖσαν, Φραάτης ὁ υἱὸς ἐπιβουλεύων ἀκόνιτον ἔδωκεν. ἀναδεξαμένης δὲ τῆς νόσου τὸ φάρμακον εἰς ἑαυτὴν ὥστε συνεκκριθῆναι, καὶ τοῦ σώματος κουφισθέντος, ἐπὶ τὴν ταχίστην τῶν ὁδῶν ἐλθὼν ὁ Φραάτης ἀπέπνιξεν αὐτόν.

1 Ἐν δὲ τῇ συγκρίσει πρῶτον ὁ Νικίου πλοῦτος τῷ Κράσ-
σου παραβαλλόμενος ἀμεμπτοτέραν ἔχει τὴν κτῆσιν. ἄλ-
λως μὲν γὰρ οὐκ ἄν τις δοκιμάσειε τὴν ἀπὸ μετάλλων
ἐργασίαν, ἧς τὰ πλεῖστα περαίνεται διὰ κακούργων ἢ
βαρβάρων, ἐνίων δεδεμένων καὶ φθειρομένων ἐν τόποις
ὑπούλοις καὶ νοσεροῖς· παραβαλλομένη δὲ πρὸς τὰ Σύλλα
δημιόπρατα καὶ τὰς περὶ τὸ πῦρ ἐργολαβίας ἐπιεικεστέρα
2 φανεῖται. ταύταις γὰρ ὁ Κράσσος ἀναφανδὸν ὡς τῷ γε-
ωργεῖν ἐχρῆτο καὶ τῷ δανείζειν· ἃ δ᾿ ἔξαρνος ἦν ἐλεγχό-
μενος, ἐπὶ κέρδεσιν ἐν βουλῇ λέγειν καὶ τοὺς συμμάχους
ἀδικεῖν καὶ γύναια περιιὼν κολακεύειν καὶ συνεπικρύπτειν
τοὺς πονηρούς, τούτων αἰτίαν οὐδὲ ψευδῆ ποτε Νικίας
ἔλαβεν, ἄλλως δὲ διδοὺς καὶ προϊέμενος ἀργύριον ὑπὸ
δειλίας τοῖς συκοφάνταις ἐχλευάζετο, πρᾶγμα ποιῶν Περι-
κλεῖ μὲν ἴσως καὶ Ἀριστείδῃ μὴ πρέπον, αὐτῷ δ᾿ ἀναγκαῖον
3 οὐκ εὖ πεφυκότι πρὸς τὸ θαρρεῖν. ᾧ καὶ Λυκοῦργος ὕστε-
ρον ὁ ῥήτωρ ἐπαρρησιάσατο πρὸς τὸν δῆμον, αἰτίαν ἔχων
ἐξωνήσασθαί τινα τῶν συκοφαντῶν· "ἥδομαι" γὰρ εἶπεν
"εἰ τοσοῦτον χρόνον πεπολιτευμένος παρ᾿ ὑμῖν διδοὺς πε-
4 φώραμαι πρότερον ἢ λαμβάνων." ἦν δὲ ταῖς δαπάναις
πολιτικώτερος μὲν ὁ Νικίας ἀναθήμασι καὶ γυμνασιαρ-
χίαις καὶ διδασκαλίαις χορῶν φιλοτιμούμενος, ὧν δ᾿ ὁ
Κράσσος ἀνάλωσεν ἑστιάσας ἅμα τοσαύτας μυριάδας ἀν-
θρώπων, εἶτα θρέψας πάλιν, οὐδὲν ἦν μέρος ἃ Νικίας
ἐκέκτητο σὺν οἷς ἀνάλωσεν, ὥστε θαυμάζειν εἴ τινα λέ-

ληθε τὸ τὴν κακίαν ἀνωμαλίαν εἶναί τινα τρόπου καὶ ἀνομολογίαν, ὁρῶντα τοὺς αἰσχρῶς συλλέγοντας εἶτ᾽ ἀχρήστως ἐκχέοντας.

Περὶ μὲν τοῦ πλούτου τοσαῦτα, τοῖς δὲ πολιτεύμασι 2
τοῦ μὲν Νικίου πανοῦργον οὐδὲν οὐδ᾽ ἄδικον οὐδὲ βίαιον πρόσεστιν οὐδὲ θρασύτης, ἀλλ᾽ ἐξηπατᾶτο μᾶλλον ὑπ᾽ Ἀλκιβιάδου καὶ τῷ δήμῳ προσῄει μετ᾽ εὐλαβείας· τοῦ δὲ Κράσσου πολλὴν μὲν ἐν ταῖς πρὸς ἔχθραν καὶ φιλίαν μεταβολαῖς ἀπιστίαν καὶ ἀνελευθερίαν κατηγοροῦσι, βίᾳ δ᾽ οὐδ᾽ αὐτὸς ἠρνεῖτο τὴν ὑπατείαν μετιέναι, μισθωσάμενος ἄνδρας τοὺς Κάτωνι καὶ Δομιτίῳ τὰς χεῖρας προσοίσοντας. ἐν δὲ τῇ περὶ τῶν ἐπαρχιῶν ψηφοφορίᾳ τοῦ δήμου 2
πολλοὶ μὲν ἐτρώθησαν, ἔπεσον δὲ τέσσαρες, αὐτὸς δ᾽, ὅπερ ἡμᾶς ἐν τῇ διηγήσει παρελήλυθε, Λεύκιον Ἀννάλιον, ἄνδρα βουλευτήν, ἀντιλέγοντα πὺξ πατάξας εἰς τὸ πρόσωπον ἐξέβαλεν ᾑμαγμένον. ὡς δὲ περὶ ταῦτα βίαιος ὁ 3
Κράσσος καὶ τυραννικός, οὕτως αὖ πάλιν ἐκείνου τὸ ψοφοδεὲς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἄτολμον καὶ τοῖς κακίστοις ὑφειμένον τῶν μεγίστων ἐπιλήψεων ἄξιον· ὁ δὲ Κράσσος ὑψηλὸς περί γε ταῦτα καὶ μεγαλόφρων, οὐ πρὸς Κλέωνας οὐδ᾽ Ὑπερβόλους μὰ Δία τοῦ ἀγῶνος ὄντος ἀλλὰ πρὸς τὴν Καίσαρος λαμπρότητα καὶ τρεῖς τοῦ Πομπηίου θριάμβους, οὐχ ὑπείξας ἀλλ᾽ ἀντάρας ἑκατέρῳ τὴν δύναμιν, ἀξιώματι δὲ τῆς τιμητικῆς ἀρχῆς καὶ Πομπήιον ὑπερβαλόμενος. δεῖ γὰρ ἐπὶ μεγίστοις οὐ τὸ ἀνεπίφθονον ἀλλὰ 4
τὸ λαμπρὸν ἐν πολιτείᾳ λαμβάνειν, μεγέθει δυνάμεως ἐξαμαυροῦντα τὸν φθόνον. εἰ δ᾽ ἐξ ἅπαντος ἀγαπᾷς ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν, καὶ δέδιας Ἀλκιβιάδην μὲν ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐν δὲ Πύλῳ Λακεδαιμονίους, Περδίκκαν δ᾽ ἐν Θρᾴκῃ, πολλὴν εὐρυχωρίαν ἡ πόλις ἔχει σχολῆς ἐκ μέσου γενόμενον καθῆσθαι πλέκοντα τῆς ἀταραξίας σεαυτῷ στέφανον, ὥς ἔνιοι σοφισταὶ λέγουσιν. ὁ μὲν γὰρ τῆς εἰρήνης 5
ἔρως θεῖος ἦν ὡς ἀληθῶς, καὶ τὸ λῦσαι τὸν πόλεμον Ἑλληνικώτατον πολίτευμα· καὶ τῆς πράξεως ἕνεκα ταύτης οὐκ ἄξιον Νικίᾳ παραβαλεῖν Κράσσον, οὐδ᾽ εἰ τὸ Κάσπιον φέρων πέλαγος ἢ τὸν Ἰνδὸν ὠκεανὸν τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ προσώρισεν· πόλει μέντοι χρώμενον ἀρετῆς αἰσθα- 3

νομένῃ καὶ κρείττονα ὄντα τῇ δυνάμει χώραν οὐ δοτέον τοῖς πονηροῖς οὐδ᾽ ἀρχὴν μὴ ἄρχουσιν οὐδὲ πίστιν ἀπιστουμένοις, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Νικίας, τὸν Κλέωνα μηδὲν ὄντα πλέον ἐν τῇ πόλει τῆς ἀπὸ τοῦ βήματος ἀναισχυντίας καὶ κραυγῆς αὐτὸς εἰς τὸ στρατηγεῖν καταστήσας.
2 οὐκ ἐπαινῶ μὲν ⟨γὰρ⟩ ἐγὼ τὸν Κράσσον ἐν τοῖς Σπαρτακείοις ἐπειχθέντα θᾶσσον ἢ ἀσφαλέστερον διαγωνίσασθαι· καίτοι φιλοτιμίας ἦν τὸ δεῖσαι μὴ Πομπήιος ἐλθὼν ἀφέληται τὴν δόξαν αὐτοῦ, καθάπερ ἀφείλετο Μετέλλου Μόμμιος τὴν Κόρινθον· τὸ δὲ τοῦ Νικίου παντάπασιν ἄτοπον καὶ δεινόν. οὐ γὰρ ἐλπίδας οὐδὲ ῥᾳστώνην ἐχούσης ἐξέστη τῷ ἐχθρῷ φιλοτιμίας καὶ ἀρχῆς, ἀλλὰ κίνδυνον ὑφορώμενος ἐν τῇ στρατηγίᾳ μέγαν ἠγάπησε, τὸ καθ᾽ αὑτὸν
3 ἐν ἀσφαλεῖ θέμενος, προέσθαι τὸ κοινόν. καίτοι ὅ γε Θεμιστοκλῆς, ἵνα μὴ φαῦλος ἄνθρωπος ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ἄφρων στρατηγήσας ἀπολέσῃ τὴν πόλιν, ἀργυρίῳ τῆς ἀρχῆς ἀπέστησεν αὐτόν, καὶ Κάτων ὅτε μάλιστα ἑώρα πράγματα καὶ κινδύνους ἔχουσαν ὑπὲρ τῆς πόλεως τὴν
4 δημαρχίαν μετῆλθεν· ὁ δ᾽ αὑτὸν ἐπὶ τὴν Μίνῳαν καὶ Κύθηρα καὶ Μηλίους τοὺς ταλαιπώρους φυλάττων στρατηγόν, εἰ ⟨δὲ⟩ δέοι μάχεσθαι Λακεδαιμονίοις, ἀποδυόμενος τὴν χλαμύδα καὶ τῇ Κλέωνος ἀπειρίᾳ καὶ θρασύτητι ναῦς καὶ ἄνδρας καὶ ὅπλα καὶ στρατηγίαν ἐμπειρίας ἄκρας δεομένην παραδιδούς, οὐ τὴν ἑαυτοῦ προΐεται δόξαν ἀλλὰ
5 ⟨τὴν⟩ τῆς πατρίδος ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν. ὅθεν ὕστερον οὐχ ἑκὼν οὐδὲ βουλόμενος Συρακουσίοις πολεμεῖν ἠναγκάζετο, δοκῶν οὐ λογισμῷ τοῦ συμφέροντος ἀλλὰ ῥᾳστώνῃ καὶ μαλακίᾳ τὸ παρ᾽ αὑτὸν ἀποστερεῖν Σικελίας τὴν πόλιν. ἐκεῖνο μέντοι μεγάλης ἐπιεικείας σημεῖον, ὅτι δυσχεραίνοντα τὸ πολεμεῖν ἀεὶ καὶ φεύγοντα τὸ στρατηγεῖν οὐκ ἐπαύοντο χειροτονοῦντες ὡς ἐμπειρότατον καὶ
6 βέλτιστον· τῷ δὲ Κράσσῳ παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἐφιεμένῳ στρατηγίας οὐχ ὑπῆρξε τυχεῖν, πλὴν ἐπὶ τὸν δουλικὸν πόλεμον ἐξ ἀνάγκης, Πομπηίου καὶ Μετέλλου καὶ Λουκούλλων ἀμφοτέρων ἀπόντων, καίτοι τότε τιμωμένῳ μάλιστα καὶ δυναμένῳ πλεῖστον. ἀλλ᾽ ὡς ἔοικε, καὶ τοῖς σπουδάζουσι περὶ αὐτὸν ἐδόκει κατὰ τὸν κωμικὸν ἀνὴρ

ἄριστος εἶναι τἆλλα πλὴν ἐν ἀσπίδι. καὶ τοῦτο Ῥωμαίους 7
οὐδὲν ὤνησεν ἐκβιασθέντας ὑπὸ τῆς φιλαρχίας αὐτοῦ καὶ
φιλοτιμίας. Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ ἄκοντα Νικίαν ἐξέπεμψαν
ἐπὶ τὸν πόλεμον, Ῥωμαίους δὲ Κράσσος ἄκοντας ἐξήγαγε·
καὶ διὰ μὲν τοῦτον ἡ πόλις, ἐκεῖνος δὲ διὰ τὴν πόλιν
ἠτύχησεν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔστιν ἐν τούτοις τὸν Νικίαν ἐπαι- 4
νεῖν ἢ ψέγειν τὸν Κράσσον. ὁ μὲν γὰρ ἐμπειρίᾳ καὶ λο-
γισμῷ χρησάμενος ἡγεμόνος ἔμφρονος οὐ συνηπατήθη
ταῖς ἐλπίσι τῶν πολιτῶν, ἀλλ᾽ ἀπεῖπε καὶ ἀπέγνω λήψε-
σθαι Σικελίαν· ὁ δ᾽ ὡς ἐπὶ ῥᾷστον ἔργον τὸν Παρθικὸν
ὁρμήσας πόλεμον ἥμαρτεν. ὠρέχθη δὲ μεγάλων, Καίσα- 2
ρος τὰ ἑσπέρια καὶ Κελτοὺς καὶ Γερμανοὺς καταστρεφο-
μένου καὶ Βρεττανίαν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὴν Ἰνδικὴν
ἐλάσαι θάλασσαν καὶ προσεργάσασθαι τὴν Ἀσίαν οἷς
Πομπήιος ἐπῆλθε καὶ Λούκουλλος ἀντέσχεν, ἄνδρες εὐμε-
νεῖς καὶ πρὸς πάντας ἀγαθοὶ διαμείναντες, προελόμενοι
δ᾽ ὅμοια Κράσσῳ καὶ τὰς αὐτὰς ὑποθέσεις λαβόντες, ἐπεὶ 3
καὶ Πομπηίῳ τῆς ἀρχῆς διδομένης ἡ σύγκλητος ἠναν-
τιοῦτο, καὶ Καίσαρα μυριάδας τριάκοντα Γερμανῶν τρε-
ψάμενον συνεβούλευεν ὁ Κάτων ἐκδοῦναι τοῖς ἡττημένοις
καὶ τρέψαι τὸ μήνιμα τοῦ παρασπονδήματος εἰς ἐκεῖνον·
ὁ δὲ δῆμος ἐρρῶσθαι φράσας Κάτωνι, πεντεκαίδεκα ἡμέ-
ρας ἔθυεν ἐπινίκια καὶ περιχαρὴς ἦν. πῶς οὖν ἂν διε- 4
τέθη καὶ πόσας ἔθυσεν ἡμέρας, εἰ Κράσσος ἐκ Βαβυλῶνος
ἔγραψε νικᾶν, εἶτ᾽ ἐπελθὼν Μηδίαν Περσίδα Ὑρκανοὺς
Σοῦσα Βάκτρα Ῥωμαίων ἐπαρχίας ἀπέδειξεν; εἴπερ γὰρ
ἀδικεῖν χρή, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ἡσυχίαν ἄγειν μὴ δυνα-
μένους μηδὲ χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς εἰδότας, οὐ
Σκάνδειαν, οὐ Μένδην ἐκκοπτέον, οὐδὲ φεύγοντας Αἰγι-
νήτας ἀπολελοιπότας τὴν ἑαυτῶν, ὥσπερ ὄρνιθας εἰς 5
ἑτέραν χώραν ἀποκεκρυμμένους, ἐκθηρατέον, ἀλλὰ πολλοῦ
τιμητέον τὸ ἀδικεῖν, μὴ ῥᾳδίως μηδ᾽ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν,
ὥς τι φαῦλον ἢ μικρόν, προϊεμένους τὸ δίκαιον. οἱ δὲ
τὴν μὲν τῆς Ἀλεξάνδρου στρατείας ὁρμὴν ἐπαινοῦντες,
τὴν δὲ Κράσσου ψέγοντες οὐκ εὖ τὰ πρῶτα κρίνουσιν ἀπὸ
τῶν τελευταίων.

5 *Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις αὐταῖς Νικίου μὲν οὐκ ὀλίγα γενναῖα· καὶ γὰρ μάχαις πολλαῖς ἐνίκησε τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦ λαβεῖν Συρακούσας ὀλίγον ἐδέησε, καὶ πάντα δι' αὑτὸν οὐκ ἔπταισεν, ἀλλὰ καὶ νόσον ἄν τις αἰτιάσαιτο καὶ φθόνον τῶν οἴκοι πολιτῶν· Κράσσος δὲ διὰ πλῆθος ἁμαρτημάτων οὐδὲν τῇ τύχῃ χρηστὸν ἀποδείξασθαι παρῆκεν, ὥστε θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν ἀβελτερίαν οὐ τῆς Πάρθων δυνάμεως ἡττηθεῖσαν ἀλλὰ τῆς Ῥωμαίων εὐτυχίας περι-*
2 *γενομένην. ἐπεὶ δ' ὃ μὲν μηδενὸς τῶν ἀπὸ μαντικῆς καταφρονῶν ὃ δὲ πάντα ὑπερορῶν ὁμοίως ἀπώλοντο, χαλεπὴ μὲν ἐν τούτοις ἡ ἀσφάλεια καὶ δύσκριτος, ἐπιεικέστερον δὲ [αὐτῆς] τοῦ παρανόμου καὶ αὐθάδους τὸ μετὰ δόξης παλαιᾶς καὶ συνήθους δι' εὐλάβειαν ἁμαρτανόμενον. περὶ μέντοι τὴν τελευτὴν ἀμεμπτότερος ὁ Κράσσος οὐ παραδοὺς ἑαυτὸν οὐδὲ δεθεὶς οὐδὲ φενακισθείς, ἀλλ' εἴξας τοῖς φίλοις δεομένοις καὶ παρασπονδηθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὁ δὲ Νικίας αἰσχρᾶς καὶ ἀκλεοῦς ἐλπίδι σωτηρίας ὑποπεσὼν τοῖς πολεμίοις αἰσχίονα ἑαυτῷ τὸν θάνατον ἐποίησεν.*

ΣΕΡΤΩΡΙΟΣ ΚΑΙ ΕΥΜΕΝΗΣ.

Θαυμαστὸν μὲν ἴσως οὐκ ἔστιν, ἐν ἀπείρῳ τῷ χρόνῳ τῆς τύχης ἄλλοτε ἄλλως ῥεούσης, ἐπὶ ταὐτὰ συμπτώματα πολλάκις καταφέρεσθαι τὸ αὐτόματον. εἴτε γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ὑποκειμένων ὡρισμένον τὸ πλῆθος, ἄφθονον ἔχει τῆς τῶν ἀποτελουμένων ὁμοιότητος χορηγὸν ἡ τύχη τὴν τῆς ὕλης εὐπορίαν· εἴτ' ἐκ τινῶν ὡρισμένων ἀριθμῷ συμπλέκεται τὰ πράγματα, πολλάκις ἀνάγκη ταὐτὰ γίνεσθαι
2 *διὰ τῶν αὐτῶν περαινόμενα. ἐπεὶ δ' ἀγαπῶντες ἔνιοι τὰ τοιαῦτα συνάγουσιν ἱστορίᾳ καὶ ἀκοῇ τῶν κατὰ τύχην γεγονότων ὅσα λογισμοῦ καὶ προνοίας ἔργοις ἔοικεν, οἷον ὅτι δυοῖν Ἄττεων γενομένων ἐμφανῶν, τοῦ μὲν Σύρου τοῦ δ' Ἀρκάδος, ἑκάτερος ὑπὸ συὸς ἀπώλετο, δυοῖν δ' Ἀκταιώνων ὃ μὲν ὑπὸ τῶν κυνῶν ὃ δ' ὑπὸ τῶν ἐραστῶν διεσπάσθη, δυοῖν δὲ Σκιπιώνων ὑφ' οὗ μὲν ἐνικήθησαν*
3 *Καρχηδόνιοι πρότερον, ὑφ' οὗ δ' ὕστερον ἄρδην ἀνῃρέθησαν, ἑάλω δὲ τὸ Ἴλιον ὑφ' Ἡρακλέους διὰ τὰς Λαομέδοντος*

ἵππους καὶ ὑπ' Ἀγαμέμνονος διὰ τοῦ δουρείου προσαγορευθέντος ἵππου, τρίτον δ' ὑπὸ Χαριδήμου, ταῖς πύλαις ἵππου τινὸς ἐμπεσόντος ἀποκλεῖσαι ταχὺ τῶν Ἰλιέων μὴ δυνηθέντων, δυοῖν δὲ ὁμωνύμων τοῖς εὐωδεστάτοις φυτοῖς πόλεων, Ἴου καὶ Σμύρνης, τὸν ποιητὴν Ὅμηρον ἐν ᾗ
μὲν γενέσθαι λέγουσιν ἐν ᾗ δ' ἀποθανεῖν, φέρε καὶ τοῦτο 4
προσθῶμεν αὐτοῖς, ὅτι καὶ τῶν στρατηγῶν οἱ πολεμικώτατοι καὶ πλεῖστα δόλῳ κατεργασάμενοι μετὰ δεινότητος ἑτερόφθαλμοι γεγόνασι, Φίλιππος Ἀντίγονος Ἀννίβας ⟨καὶ⟩ περὶ οὗ τόδε τὸ σύγγραμμα Σερτώριος, ὃν Φιλίππου μὲν ἄν τις ἀποφαίνοιτο σωφρονέστερον περὶ τὰς γυναῖκας,
Ἀντιγόνου δὲ πιστότερον περὶ φίλους, Ἀννίβου δὲ ἡμε- 5
ρώτερον πρὸς πολεμίους, λειπόμενον δὲ συνέσει μὲν οὐδενὸς τούτων τύχῃ δὲ πάντων, ᾗ πολὺ τῶν ἐμφανῶν πολεμίων χαλεπωτέρᾳ περὶ πάντα χρησάμενος ἐπανίσωσεν ἑαυτὸν ἐμπειρίᾳ μὲν τῇ Μετέλλου, τόλμῃ δὲ τῇ Πομπηίου, τύχῃ δὲ τῇ Σύλλα, δυνάμει δὲ τῇ Ῥωμαίων, φυγὰς
καὶ βαρβάρων ἔπηλυς ἄρχων ἀντιταξάμενος. τούτῳ δὴ 6
μάλιστα τῶν Ἑλλήνων τὸν Καρδιανὸν ὁμοιοῦμεν Εὐμενῆ· ἀμφότεροι γὰρ ἀρχικοὶ καὶ σὺν δόλῳ πολεμικοί, καὶ τῆς μὲν αὐτῶν ἀποξενωθέντες ἡγησάμενοι δ' ἀλλοδαπῶν, τύχῃ δὲ χρησάμενοι βιαίῳ καὶ ἀδίκῳ περὶ τὴν τελευτήν· ἐπιβουλευθέντες γὰρ ἀμφότεροι, μεθ' ὧν τοὺς πολεμίους ἐνίκων, ὑπὸ τούτων ἀνῃρέθησαν.

Κοΐντῳ Σερτωρίῳ γένος ἦν οὐκ ἀσημότατον ἐν πόλει 2
Νούσσοις τῆς Σαβίνων, τραφεὶς δὲ κοσμίως ὑπὸ μητρὶ χήρᾳ πατρὸς ὀρφανὸς ὑπερφυῶς δοκεῖ φιλομήτωρ γενέσθαι. ὄνομα τῆς μητρὸς Ῥέαν λέγουσιν. ἤσκητο μὲν οὖν καὶ περὶ δίκας ἱκανῶς, καί τινα καὶ δύναμιν ἐν τῇ πόλει μειράκιον ὢν ἀπὸ τοῦ λέγειν ἔσχεν· αἱ δὲ περὶ τὰ στρατιωτικὰ λαμπρότητες αὐτοῦ καὶ κατορθώσεις ἐνταῦθα τὴν φιλοτιμίαν μετέστησαν.

Πρῶτον μὲν οὖν Κίμβρων καὶ Τευτόνων ἐμβεβληκότων 3
εἰς Γαλατίαν στρατευόμενος ὑπὸ Καιπίωνι, κακῶς ἀγωνισαμένων τῶν Ῥωμαίων καὶ τροπῆς γενομένης ἀποβεβληκὼς τὸν ἵππον καὶ κατατετρωμένος τὸ σῶμα τὸν Ῥοδανὸν διεπέρασεν, αὐτῷ τε τῷ θώρακι καὶ θυρεῷ πρὸς ἐναντίον

ῥεῦμα πολὺ νηχόμενος· οὕτω τὸ σῶμα ῥωμαλέον ἦν αὐτῷ
2 καὶ διάπονον τῇ ἀσκήσει. δεύτερον δὲ τῶν αὐτῶν ἐπερχομένων μυριάσι πολλαῖς καὶ δειναῖς ἀπειλαῖς, ὥστε καὶ τὸ μένειν ἄνδρα Ῥωμαῖον ἐν τάξει τότε καὶ τὸ πείθεσθαι τῷ στρατηγῷ μέγα ἔργον εἶναι, Μάριος μὲν ἡγεῖτο, Σερτώριος δὲ κατασκοπὴν ὑπέστη τῶν πολεμίων. ἐσθῆτι δὲ Κελτικῇ σκευασάμενος, καὶ τὰ κοινότατα τῆς διαλέκτου πρὸς ἔντευξιν ἐπὶ καιροῦ παραλαβών, ἀναμίγνυται τοῖς βαρβάροις· καὶ τὰ μὲν ἰδὼν τὰ δ᾽ ἀκοῇ πυθόμενος τῶν
3 ἐπειγόντων ἐπανῆλθε πρὸς Μάριον. τότε μὲν οὖν ἀριστείων ἔτυχεν, ἐν δὲ τῇ λοιπῇ στρατείᾳ πολλὰ καὶ συνέσεως ἔργα καὶ τόλμης ἀποδειξάμενος εἰς ὄνομα καὶ πίστιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ προήχθη. μετὰ δὲ τὸν Κίμβρων καὶ Τευτόνων πόλεμον ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Δειδίῳ στρατηγῷ χιλίαρχος ἐπ᾽ Ἰβηρίας ἐν τῇ πόλει Κάστλωνι
4 παρεχείμαζε τῆς Κελτιβήρων. ἐπεὶ δὲ τῶν στρατιωτῶν ἐν ἀφθόνοις ὑβριζόντων καὶ τὰ πολλὰ μεθυόντων καταφρονήσαντες οἱ βάρβαροι μετεπέμψαντο νυκτὸς ἐπικουρίαν παρὰ τῶν ἀστυγειτόνων Ὠριτανῶν καὶ κατ᾽ οἰκίας ἐπιόντες ἔκτεινον αὐτούς, ὑπεκδὺς ὁ Σερτώριος μετ᾽ ὀλίγων καὶ τοὺς ἐκπίπτοντας συναγαγὼν κύκλῳ τὴν πόλιν περιῆλθε, καὶ καθ᾽ ἃς οἱ βάρβαροι πύλας ἔλαθον παρεισπεσόντες, ἀνεῳγμένας εὑρὼν οὐ ταὐτὸν ἐκείνοις ἔπαθεν, ἀλλὰ φρουρὰς ἐπιστήσας καὶ καταλαβὼν πανταχόθεν τὴν
5 πόλιν ἔκτεινε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας. ὡς δ᾽ ἀνῃρέθησαν, ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας πάντας τὰ μὲν αὑτῶν ὅπλα καὶ τὴν ἐσθῆτα καταθέσθαι, τοῖς δὲ τῶν βαρβάρων ἐνσκευασαμένους ἕπεσθαι πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ἐξ ἧς ἀπεστάλησαν οἱ νύκτωρ ἐπιπεσόντες αὐτοῖς. ψευσάμενος δὲ τῇ τῶν ὅπλων ὄψει τοὺς βαρβάρους τάς τε πύλας ἀνεῳγμένας εὗρε καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἔλαβεν οἰομένων ἀπαντᾶν εὖ πεπραγόσι φίλοις καὶ πολίταις. διὸ πλεῖστοι μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐσφάττοντο περὶ τὰς πύλας, οἱ δὲ λοιποὶ παραδόντες ἑαυτοὺς ἐπράθησαν.

4 Ἐκ τούτου Σερτώριος ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ διεβοήθη· καὶ ὅτε πρῶτον ἐπανῆκεν εἰς Ῥώμην, ταμίας ἀποδείκνυται τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας, ἐν δέοντι· τοῦ γὰρ Μαρσικοῦ πο-

λέμου συνισταμένου στρατιώτας τε προσταχθὲν αὐτῷ κα-
ταλέγειν καὶ ὅπλα ποιεῖσθαι, σπουδὴν καὶ τάχος προσθεὶς
τῷ ἔργῳ παρὰ τὴν τῶν ἄλλων νέων βραδυτῆτα καὶ μαλα-
κίαν ἀνδρὸς ἐμπράκτως βιωσομένου δόξαν ἔσχεν. οὐ μὴν 2
ὑφήκατο τῆς στρατιωτικῆς τόλμης εἰς ἀξίωμα προεληλυ-
θὼς ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ χειρὸς ἐπιδεικνύμενος ἔργα θαυ-
μαστά, καὶ τὸ σῶμα τοῖς ἀγῶσιν ἀφειδῶς ἐπιδιδούς, τῶν
ὄψεων ἀπέβαλε τὴν ἑτέραν ἐκκοπεῖσαν. ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ
καλλωπιζόμενος ἀεὶ διετέλει· τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους οὐκ ἀεὶ
τὰ μαρτύρια τῶν ἀριστειῶν περιφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἀποτί-
θεσθαι στρεπτὰ καὶ δόρατα καὶ στεφάνους, αὑτῷ δὲ τῆς
ἀνδραγαθίας παραμένειν τὰ γνωρίσματα, τοὺς αὐτοὺς
ἔχοντι τῆς ἀρετῆς ἅμα καὶ τῆς συμφορᾶς θεατάς. ἀπέ- 3
δωκε δὲ καὶ ὁ δῆμος αὐτῷ τιμὴν πρέπουσαν· εἰσελθόντα
γὰρ εἰς θέατρον ἐξεδέξαντό τε κρότῳ καὶ κατευφήμησαν,
ὧν οὐδὲ τοῖς πάνυ προήκουσιν ἡλικίᾳ τε καὶ δόξῃ τυχεῖν
ἦν ῥᾴδιον. δημαρχίαν μέντοι μετιὼν Σύλλα καταστασιά-
σαντος αὐτὸν ἐξέπεσε· διὸ καὶ δοκεῖ γενέσθαι μισοσύλλας.
ἐπεὶ δὲ Μάριος μὲν ὑπὸ Σύλλα κρατηθεὶς ἔφευγε, Σύλλας 4
δὲ Μιθριδάτῃ πολεμήσων ἀπῇρε, τῶν δὲ ὑπάτων Ὀκτά-
βιος μὲν ἐπὶ τῆς Σύλλα προαιρέσεως ἔμενε, Κίννας δὲ
νεωτερίζων ὑποφερομένην ἀνεκαλεῖτο τὴν Μαρίου στάσιν,
τούτῳ προσένειμεν αὑτὸν ὁ Σερτώριος, ἄλλως τε καὶ τὸν
Ὀκτάβιον ὁρῶν αὐτὸν μὲν ἀμβλύτερον ὄντα, τοῖς δὲ Μα-
ρίου φίλοις ἀπιστοῦντα. γενομένης δὲ τοῖς ὑπάτοις ἐν 5
ἀγορᾷ μάχης μεγάλης Ὀκτάβιος μὲν ἐκράτησε, Κίννας δὲ
καὶ Σερτώριος οὐ πολλῷ ἐλάττους τῶν μυρίων ἀποβα-
λόντες ἔφυγον, καὶ τῶν περὶ τὴν Ἰταλίαν ἔτι διεσπαρμέ-
νων στρατοπέδων προσαγόμενοι τὰ πλεῖστα πειθοῖ ταχὺ
κατέστησαν ἀξιόμαχοι τοῖς περὶ τὸν Ὀκτάβιον.

Μαρίου δὲ καταπλεύσαντος ἐκ Λιβύης καὶ τῷ Κίννᾳ 5
προστιθέντος ἑαυτὸν ὡς ἰδιώτην ὑπάτῳ, τοῖς μὲν ἄλλοις
ἐδόκει δέχεσθαι, Σερτώριος δ᾽ ἀπηγόρευεν, εἴτε τὸν Κίν-
ναν ἧττον οἰόμενος ἑαυτῷ προσέξειν ἀνδρὸς ἡγεμονικωτέ-
ρου παρόντος, εἴτε τὴν βαρύτητα τοῦ Μαρίου δεδοικώς,
μὴ πάντα τὰ πράγματα συγχέῃ θυμῷ μέτρον οὐκ ἔχοντι
πέρα δίκης ἐν τῷ κρατεῖν προερχόμενος. ἔλεγεν οὖν μι- 2

κρὸν εἶναι τὸ ὑπολειπόμενον ἔργον αὐτοῖς ἤδη κρατοῦσι, δεξαμένων δὲ τὸν Μάριον τὸ σύμπαν οἴσεσθαι τῆς δόξης ἐκεῖνον καὶ τῆς δυνάμεως, χαλεπὸν ὄντα πρὸς κοινωνίαν ἀρχῆς καὶ ἄπιστον. εἰπόντος δὲ τοῦ Κίννα ταῦτα μὲν ὀρθῶς ὑπολογίζεσθαι τὸν Σερτώριον, αἰδεῖσθαι δὲ καὶ διαπορεῖν ὅπως ἀπώσεται τὸν Μάριον αὐτὸς ἐπὶ κοινωνίᾳ
3 πραγμάτων κεκληκώς, ὑπολαβὼν ὁ Σερτώριος εἶπεν "ἀλλ' ἐγὼ μὲν αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ Μάριον ἥκειν νομίζων εἰς Ἰταλίαν τὸ συμφέρον ἐσκόπουν, σοὶ δὲ τὴν ἀρχὴν οὐδὲ βουλεύεσθαι καλῶς εἶχεν ἥκοντος ὃν αὐτὸς ἐλθεῖν ἠξίωσας, ἀλλὰ χρῆσθαι καὶ δέχεσθαι, τῆς πίστεως μηδενὶ λογισμῷ χώραν διδούσης." οὕτω μεταπέμπεται τὸν Μάριον Κίννας, καὶ τριχῇ τῆς δυνάμεως διανεμηθείσης ἦρχον οἱ τρεῖς.
4 διαπολεμηθέντος δὲ τοῦ πολέμου, καὶ τῶν περὶ τὸν Κίνναν καὶ Μάριον ἐμφορουμένων ὕβρεώς τε καὶ πικρίας ἁπάσης, ὥστε χρυσὸν ἀποδεῖξαι Ῥωμαίοις τὰ τοῦ πολέμου κακά, Σερτώριος λέγεται μόνος οὔτ' ἀποκτεῖναί τινα πρὸς ὀργὴν οὔτ' ἐνυβρίσαι κρατῶν, ἀλλὰ καὶ τῷ Μαρίῳ δυσχεραίνειν καὶ τὸν Κίνναν ἐντυγχάνων ἰδίᾳ καὶ δεόμενος
5 μετριώτερον ποιεῖν. τέλος δὲ τῶν δούλων, οὓς Μάριος συμμάχους μὲν ἐν τῷ πολέμῳ δορυφόρους δὲ τῆς τυραννίδος ἔχων ἰσχυροὺς καὶ πλουσίους ἐποίησε, τὰ μὲν ἐκείνου διδόντος καὶ κελεύοντος τὰ δὲ καὶ βίᾳ παρανομούντων εἰς τοὺς δεσπότας, σφαττόντων μὲν αὐτούς, ταῖς δὲ δεσποίναις πλησιαζόντων καὶ βιαζομένων τοὺς παῖδας, οὐκ ἀνασχετὰ ποιούμενος ὁ Σερτώριος ἅπαντας ἐν ταὐτῷ στρατοπεδεύοντας κατηκόντισεν, οὐκ ἐλάττους τετρακισχιλίων ὄντας.

6 Ἐπεὶ δὲ Μάριος μὲν ἐτελεύτησε καὶ Κίννας ἀνῃρέθη μικρὸν ὕστερον, ὁ δὲ νεανίας Μάριος ἄκοντος αὐτοῦ παρὰ τοὺς νόμους ὑπατείαν ἔλαβε, Κάρβωνες δὲ καὶ Νωρβανοὶ καὶ Σκιπίωνες ἐπιόντι Σύλλᾳ κακῶς ἐπολέμουν, καὶ τὰ μὲν ἀνανδρίᾳ καὶ μαλακίᾳ τῶν στρατηγῶν ἐφθείρετο τὰ
2 δ' οἱ προδιδόντες ἀπώλλυσαν, ἔργον δ' οὐδὲν ἦν αὐτοῦ παρόντος τοῖς πράγμασι μοχθηρῶς ὑποφερομένοις διὰ τὸ χεῖρον φρονεῖν τοὺς μᾶλλον δυναμένους, τέλος δὲ Σύλλας Σκιπίωνι παραστρατοπεδεύσας καὶ φιλοφρονούμενος ὡς

εἰρήνης ἐσομένης διέφθειρε τὸ στράτευμα, καὶ ταῦτα
προλέγων Σκιπίωνι καὶ διδάσκων Σερτώριος οὐκ ἔπειθε,
παντάπασιν ἀπογνοὺς τὴν πόλιν ὥρμησεν εἰς Ἰβηρίαν ὡς,
εἰ φθάσει τὴν ἐκεῖ κρατυνάμενος ἀρχήν, καταφυγὴ τοῖς
πταίουσιν ἐνταῦθα τῶν φίλων ἐσόμενος. χειμῶσι δὲ χα- 3
λεποῖς χρησάμενος ἐν χωρίοις ὀρεινοῖς ὑπὸ βαρβάρων
ἐπράττετο τέλη καὶ μισθοὺς τοῦ παρελθεῖν τὴν ὁδόν.
ἀγανακτούντων δὲ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ δεινολογουμένων εἰ
Ῥωμαίων ἀνθύπατος τέλη καταβαλεῖ βαρβάροις ὀλέθροις,
μικρὰ φροντίσας τοῦ δοκοῦντος αἰσχροῦ, καὶ καιρὸν ὠνεῖ-
σθαι φήσας, οὗ σπανιώτερον οὐδὲν ἀνδρὶ μεγάλων ἐφιε-
μένῳ, τοὺς μὲν βαρβάρους ἐθεράπευσε χρήμασι, τὴν δ'
Ἰβηρίαν ἐπειχθεὶς κατέσχεν. παραλαβὼν δ' ἔθνη πλήθει 4
μὲν καὶ ἡλικίᾳ ἀκμάζοντα, πλεονεξίᾳ δὲ καὶ ὕβρει τῶν
πεμπομένων ἑκάστοτε στρατηγῶν πρὸς ὅλην κακῶς δια-
κείμενα τὴν ἡγεμονίαν, ἀνελάμβανεν ὁμιλίᾳ τε τοὺς δυνα-
τοὺς καὶ φόρων ἀνέσει τοὺς πολλούς. μάλιστα δὲ τῶν
ἐπισταθμιῶν ἀπαλλάξας ἠγαπήθη· τοὺς γὰρ στρατιώτας
ἠνάγκαζεν ἐν τοῖς προαστείοις χειμάδια πήγνυσθαι, πρῶ-
τος αὐτὸς οὕτω κατασκηνῶν. οὐ μὴν ἐπὶ τῇ τῶν βαρβά- 5
ρων εὐνοίᾳ τὸ πᾶν ἐποιήσατο, Ῥωμαίων δὲ τῶν αὐτόθι
μετοικούντων τοὺς ἐν ἡλικίᾳ καθοπλίσας, μηχανάς τε
παντοδαπὰς καὶ ναυπηγίας τριήρων ὑποβαλόμενος, διὰ
χειρὸς εἶχε τὰς πόλεις, ἥμερος μὲν ὢν ἐν ταῖς εἰρηνικαῖς
χρείαις, φοβερὸς δὲ τῇ παρασκευῇ κατὰ τῶν πολεμίων
φαινόμενος.

Ὡς δὲ Σύλλαν μὲν ἐπυνθάνετο τῆς Ῥώμης κρατεῖν, ἔρ- 7
ρειν δὲ τὴν Μαρίου καὶ Κάρβωνος στάσιν, αὐτίκα προσ-
δοκῶν στρατιὰν διαπολεμήσουσαν αὐτῷ μεθ' ἡγεμόνος
ἀφίξεσθαι φράγνυται τὰ Πυρηναῖα ὄρη διὰ Ἰουλίου Σα-
λινάτορος ἑξακισχιλίους ὁπλίτας ἔχοντος. καὶ μετ' οὐ πολὺ
Γάιος Ἄννιος ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Σύλλα καὶ τὸν Ἰούλιον
ἀπρόσμαχον ὁρῶν ἐν ἀπόρῳ καθῆστο παρὰ ταῖς ὑπωρεί-
αις. Καλπουρνίου δέ τινος ἐπίκλησιν Λαναρίου δολοφο- 2
νήσαντος τὸν Ἰούλιον καὶ τῶν στρατιωτῶν τὰ ἄκρα τῆς
Πυρήνης ἐκλιπόντων, ὑπερβαλὼν Ἄννιος ἐπῄει χειρὶ μεγάλῃ
τοὺς ἐμποδὼν ἀνιστάς. Σερτώριος δ' οὐκ ὢν ἀξιόμαχος

μετὰ τρισχιλίων εἰς Καρχηδόνα τὴν νέαν καταφυγών, κἀ-
κεῖθεν ἐπιβὰς τῶν νεῶν καὶ διαπεράσας τὸ πέλαγος,
3 Λιβύῃ κατὰ τὴν Μαυρουσίαν προσέσχεν. ἀφυλάκτοις δὲ
τοῖς στρατιώταις ὑδρευομένοις τῶν βαρβάρων ἐπιπεσόν-
των, συχνοὺς ἀποβαλὼν αὖθις εἰς Ἰβηρίαν ἀπέπλει. καὶ
ταύτης μὲν ἀποκρούεται, Κιλισσῶν δὲ λῃστρίδων αὐτῷ
προσγενομένων Πιτυούσσῃ νήσῳ προσέβαλε, καὶ ἀπέβη
τὴν παρ' Ἀννίου φρουρὰν βιασάμενος. Ἄννιος δὲ μετ' οὐ
πολὺ παρῆν ναυσί τε πολλαῖς καὶ πεντακισχιλίοις ὁπλίταις,
πρὸς ὃν ἐπεχείρησε μὲν διαναυμαχεῖν, καίπερ ἐλαφροῖς
καὶ πρὸς τάχος, οὐ πρὸς ἀλκὴν πεποιημένοις σκάφεσι
4 χρώμενος, ζεφύρῳ δὲ λαμπρῷ τοῦ πελάγους ἀνισταμένου
καὶ τὰ πολλὰ τῶν τοῦ Σερτωρίου πλοίων ὑπὸ κουφότητος
πλάγια ταῖς ῥαχίαις περιβάλλοντος, αὐτὸς ὀλίγαις ναυσὶ
τῆς μὲν θαλάσσης ὑπὸ τοῦ χειμῶνος εἰργόμενος τῆς
δὲ γῆς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἡμέρας δέκα σαλεύων πρὸς
ἐναντίον κῦμα καὶ κλύδωνα τραχὺν ἐπιπόνως διεκαρτέ-
ρησεν.

8 Ἐνδόντος δὲ τοῦ πνεύματος φερόμενος νήσοις τισὶν
ἐναυλίζεται σποράσιν ἀνύδροις· κἀκεῖθεν ἄρας καὶ διεκ-
βαλὼν τὸν Γαδειραῖον πορθμὸν ἐν δεξιᾷ τοῖς ἐκτὸς ἐπι-
βάλλει τῆς Ἰβηρίας, μικρὸν ὑπὲρ τῶν τοῦ Βαίτιος ἐκβο-
λῶν, ὃς εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν ἐκφερόμενος θάλατταν ὄνομα
2 τῇ περὶ αὐτὸν Ἰβηρίᾳ παρέσχεν. ἐνταῦθα ναῦταί τινες
ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ νέον ἐκ τῶν Ἀτλαντικῶν νήσων ἀνα-
πεπλευκότες, αἳ δύο μέν εἰσι λεπτῷ παντάπασι πορθμῷ
διαιρούμεναι, μυρίους δ' ἀπέχουσι Λιβύης σταδίους καὶ
ὀνομάζονται Μακάρων. ὄμβροις δὲ χρώμεναι μετρίοις
σπανίως, τὰ δὲ πλεῖστα πνεύμασι μαλακοῖς καὶ δροσο-
βόλοις, οὐ μόνον ἀροῦν καὶ φυτεύειν παρέχουσιν ἀγαθὴν
καὶ πίονα χώραν, ἀλλὰ καὶ καρπὸν αὐτοφυῆ φέρουσιν
ἀποχρῶντα πλήθει καὶ γλυκύτητι βόσκειν ἄνευ πόνων καὶ
3 πραγματείας σχολάζοντα δῆμον. ἀὴρ δ' ἄλυπος ὡρῶν
τε κράσει καὶ μεταβολῆς μετριότητι κατέχει τὰς νήσους.
οἱ μὲν γὰρ ἐνθένδε τῆς γῆς ἀποπνέοντες ἔξω βορέαι καὶ
ἀπηλιῶται διὰ μῆκος ἐκπεσόντες εἰς τόπον ἀχανῆ δια-
σπείρονται καὶ προαπολείπουσι, πελάγιοι δὲ περιρρέοντες

ἀργέσται καὶ ζέφυροι βληχροὺς μὲν ὑετοὺς καὶ σποράδας ἐκ θαλάττης ἐπάγοντες, τὰ δὲ πολλὰ νοτεραῖς αἰθρίαις ἐπιψύχοντες ἡσυχῇ τρέφουσιν, ὥστε μέχρι τῶν βαρβάρων διῖχθαι πίστιν ἰσχυρὰν αὐτόθι τὸ Ἠλύσιον εἶναι πεδίον καὶ τὴν τῶν εὐδαιμόνων οἴκησιν, ἣν Ὅμηρος ὕμνησεν.

Ταῦθ᾿ ὁ Σερτώριος ἀκούσας ἔρωτα θαυμαστὸν ἔσχεν 9
οἰκῆσαι τὰς νήσους καὶ ζῆν ἐν ἡσυχίᾳ, τυραννίδος ἀπαλλαγεὶς καὶ πολέμων ἀπαύστων. αἰσθόμενοι δὲ οἱ Κίλικες, οὐθὲν εἰρήνης δεόμενοι καὶ σχολῆς ἀλλὰ πλούτου καὶ λαφύρων, εἰς Λιβύην ἀπέπλευσαν, Ἄσκαλιν τὸν Ἴφθα κατάξοντες ἐπὶ τὴν Μαυρουσίων βασιλείαν. οὐ μὴν ἀπέκαμεν 2
ὁ Σερτώριος, ἀλλὰ τοῖς πρὸς τὸν Ἄσκαλιν διαπολεμοῦσιν ἔγνω βοηθεῖν, ὡς οἱ σὺν αὐτῷ καινήν τινα λαβόντες ἐλπίδων ἀρχὴν καὶ πράξεων ἑτέρων ὑπόθεσιν μὴ διαλυθεῖεν ὑπὸ τῆς ἀπορίας. ἀσμένοις δὲ τοῖς Μαυρουσίοις ἀφικόμενος εἴχετο ἔργου, καὶ καταμαχεσάμενος τὸν Ἄσκαλιν ἐπολιόρκει. Σύλλα δὲ Πακιανὸν ἐκπέμψαντος βοηθῆσαι 3
τοῖς περὶ τὸν Ἄσκαλιν μετὰ δυνάμεως, συμβαλὼν ὁ Σερτώριος τὸν μὲν Πακιανὸν ἀπέκτεινε, τὴν δὲ στρατιὰν κρατήσας προσηγάγετο, καὶ τὴν Τίγγιν, εἰς ἣν ὁ Ἄσκαλις συνέφυγε μετὰ τῶν ἀδελφῶν, ἐξεπολιόρκησεν. ἐνταῦθα τὸν Ἀνταῖον οἱ Λίβυες ἱστοροῦσι κεῖσθαι, καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ Σερτώριος διέσκαψε τοῖς βαρβάροις ἀπιστῶν διὰ μέγεθος· ἐντυχὼν δὲ τῷ σώματι πηχῶν ἑξήκοντα μῆκος, ὥς φασί, κατεπλάγη, καὶ σφάγιον ἐντεμὼν συνέχωσε τὸ μνῆμα, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ τιμήν τε καὶ φήμην συνηύξησε. Τιγγῖται δὲ μυθολογοῦσιν Ἀνταίου τελευτήσαντος τὴν γυ- 4
ναῖκα Τίγγην Ἡρακλεῖ συνελθεῖν, Σόφακα δ᾿ ἐξ αὐτῶν γενόμενον βασιλεῦσαι τῆς χώρας καὶ πόλιν ἐπώνυμον τῆς μητρὸς ἀποδεῖξαι, Σόφακος δὲ παῖδα γενέσθαι Διόδωρον, ᾧ πολλὰ τῶν Λιβυκῶν ἐθνῶν ὑπήκουσεν Ἑλληνικὸν ἔχοντι στράτευμα τῶν αὐτόθι κατῳκισμένων ὑφ᾿ Ἡρακλέους Ὀλβιανῶν καὶ Μυκηναίων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνακείσθω τῇ 5
Ἰόβα χάριτι τοῦ πάντων ἱστορικωτάτου βασιλέων· ἐκείνου γὰρ ἱστοροῦσι τοὺς προγόνους Διοδώρου καὶ Σόφακος ἀπογόνους εἶναι· Σερτώριος δὲ πάντων ἐγκρατὴς γενόμενος τοὺς δεηθέντας αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας οὐκ

ἠδίκησεν, ἀλλὰ καὶ χρήματα καὶ πόλεις καὶ τὴν ἀρχὴν
ἀπέδωκεν αὐτοῖς, ὅσα καλῶς εἶχε δεξάμενος διδόντων.

10 Ἐντεῦθεν ὅποι χρὴ τραπέσθαι βουλευόμενον ἐκάλουν
Λυσιτανοὶ πρέσβεις πέμψαντες ἐφ' ἡγεμονίᾳ, πάντως μὲν
ἄρχοντος ἀξίωμα μέγα καὶ ἐμπειρίαν ἔχοντος δεόμενοι
πρὸς τὸν ἀπὸ Ῥωμαίων φόβον, ἐκείνῳ δὲ πιστεύοντες
αὐτοὺς μόνῳ [καὶ] πυνθανόμενοι παρὰ τῶν συγγεγονότων
2 τὸ ἦθος αὐτοῦ. λέγεται γὰρ ὁ Σερτώριος οὔτε ὑφ' ἡδονῆς
οὔτε ὑπὸ δέους εὐάλωτος γενέσθαι, φύσει δ' ἀνέκπληκτος
ὢν παρὰ τὰ δεινὰ καὶ μέτριος εὐτυχίαν ἐνεγκεῖν, καὶ πρὸς
μὲν εὐθυμαχίαν οὐδενὸς ἀτολμότερος τῶν καθ' ἑαυτὸν
ἡγεμόνων, ὅσα δὲ κλωπείας ἐν πολέμοις ἔργα καὶ πλεο-
νεξίας περὶ τόπους ἐχυροὺς καὶ διαβάσεις τάχους δεομέ-
νας ἀπάτης τε καὶ ψευδῶν ἐν δέοντι, σοφιστὴς δεινό-
3 τατος. ἐν δὲ ταῖς τιμαῖς τῶν ἀνδραγαθημάτων δαψιλὴς
φαινόμενος, περὶ τὰς τιμωρίας ἐμετρίαζε τῶν ἁμαρτημά-
των. καίτοι δοκεῖ περὶ τὸν ἔσχατον αὐτοῦ βίον ὠμότητος
καὶ βαρυθυμίας τὸ περὶ τοὺς ὁμήρους πραχθὲν ἔργον
ἐπιδεῖξαι τὴν φύσιν οὐκ οὖσαν ἥμερον, ἀλλ' ἐπαμπεχομέ-
4 νην λογισμῷ διὰ τὴν ἀνάγκην. ἐμοὶ δ' ἀρετὴν μὲν εἰλι-
κρινῆ καὶ κατὰ λόγον συνεστῶσαν οὐκ ἄν ποτε δοκεῖ τύχη
τις ἐκστῆσαι πρὸς τοὐναντίον, ἄλλως δὲ προαιρέσεις καὶ
φύσεις χρηστὰς ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων παρ' ἀξίαν κα-
κωθείσας οὐκ ἀδύνατον τῷ δαίμονι συμμεταβαλεῖν τὸ
ἦθος. ὃ καὶ Σερτώριον οἶμαι παθεῖν ἤδη τῆς τύχης αὐ-
τὸν ἐπιλειπούσης, ἐκτραχυνόμενον ὑπὸ τῶν πραγμάτων
γινομένων πονηρῶν πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας.

11 Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε γε τῶν Λυσιτανῶν καλούντων ἀπῆ-
ρεν ἐκ Λιβύης, καὶ τούτους συνέταττεν εὐθὺς αὐτοκράτωρ
στρατηγός, καὶ τὴν ἐγγὺς Ἰβηρίαν ὑπήκοον ἐποιεῖτο, τῶν
πλείστων ἑκουσίως προστιθεμένων, μάλιστα μὲν διὰ τὸ
πρᾶον αὐτοῦ καὶ δραστήριον, ἔστι δ' ἃ καὶ σοφιστικῶς
αὐτὸς εἰς ἀπάτην καὶ κήλησιν ἐμηχανᾶτο. καὶ πρῶτόν γε
2 πάντων τὸ περὶ τὴν ἔλαφον. ἦν δὲ τοιόνδε. Σπανὸς ἀνὴρ
δημότης τῶν ἐπὶ χώρας βιούντων ἐλάφῳ νεοτόκῳ φευ-
γούσῃ κυνηγέτας ἐπιτυχὼν αὐτῆς μὲν ἀπελείφθη, τὴν δὲ
νεβρὸν ἐκπλαγεὶς τῇ καινότητι τῆς χρόας (λευκὴ γὰρ ἦν

πᾶσα) λαμβάνει διώξας. κατὰ τύχην δὲ Σερτωρίου τοῖς
τόποις ἐναυλισαμένου, καὶ πᾶν ὅ τις ἐξ ἄγρας ἢ γεωργίας
ἥκοι κομίζων δῶρον ἀσμένως δεχομένου καὶ φιλοφρόνως
ἀμειβομένου τοὺς θεραπεύοντας, ἐγχειρίζει φέρων αὐτῷ
τὴν νεβρόν. ὁ δὲ δεξάμενος αὐτίκα μὲν ἥσθη μετρίως, 3
χρόνῳ δὲ ποιησάμενος τιθασὸν οὕτω καὶ φιλάνθρωπον
ὥστε καὶ καλοῦντος ἀκούειν καὶ βαδίζοντί ποι παρακο-
λουθεῖν, ὄχλου τε καὶ θορύβου παντὸς ἀνέχεσθαι στρα-
τιωτικοῦ, κατὰ μικρὸν ἐξεθείαζε φάσκων Ἀρτέμιδος δῶρον
τὴν ἔλαφον εἶναι, καὶ πολλὰ τῶν ἀδήλων ἐπεφήμιζεν αὐτῷ
δηλοῦν, γινώσκων εὐάλωτον εἰς δεισιδαιμονίαν εἶναι φύ-
σει τὸ βαρβαρικόν. ὁ δὲ καὶ προσετεχνᾶτο τοιάδε· γνοὺς 4
γὰρ ἂν κρύφα τοὺς πολεμίους ἐμβεβληκότας ποι τῆς ὑπ᾽
αὐτὸν χώρας ἢ πόλιν ἀφιστάντας, προσεποιεῖτο τὴν ἔλα-
φον αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους διειλέχθαι, κελεύουσαν ἐν
ἑτοίμῳ τὰς δυνάμεις ἔχειν. αὖθις δὲ νίκην τινὰ τῶν ἑαυ-
τοῦ στρατηγῶν ἀκούσας τὸν μὲν ἄγγελον ἔκρυπτε, τὴν δ᾽
ἔλαφον ἐστεφανωμένην ἐπ᾽ εὐαγγελίοις προῆγεν, εὐθυ-
μεῖσθαι παρακαλῶν καὶ τοῖς θεοῖς θύειν ὡς ἀγαθόν τι
πευσομένους.

Οὕτω δὲ χειροήθεις ποιησάμενος αὐτοὺς ἐχρῆτο πρὸς 12
ἅπαντα μετριωτέροις, οὐχ ὑπ᾽ ἀνδρὸς ἀλλοδαποῦ λογι-
σμῶν ἀλλ᾽ ὑπὸ θεοῦ στρατηγεῖσθαι πειθομένοις, ἅμα καὶ
τῶν πραγμάτων ἐπιμαρτυρούντων τῷ παρὰ λόγον τὴν
δύναμιν αὐξάνεσθαι. δισχιλίοις γὰρ ἑξακοσίοις οὓς ὠνό- 2
μαζε Ῥωμαίους, συμμίκτοις δ᾽ ἑπτακοσίοις Λιβύων εἰς
Λυσιτανίαν αὐτῷ συνδιαβᾶσι πελταστὰς τετρακισχιλίους
Λυσιτανῶν καὶ ἱππεῖς ἑπτακοσίους προσλαβὼν ἐπολέμει
τέτταρσι Ῥωμαίων στρατηγοῖς, ὑφ᾽ οἷς ἦσαν πεζῶν μὲν
δώδεκα μυριάδες, ἱππεῖς δ᾽ ἑξακισχίλιοι, τοξόται δὲ καὶ
σφενδονῆται δισχίλιοι, πόλεις δὲ ἀναρίθμητοι τὸ πλῆ-
θος, αὐτὸς εἴκοσι τὰς πάσας ἐν ἀρχῇ κεκτημένος. ἀλλ᾽ 3
ὅμως ἀσθενὴς οὕτω καὶ μικρὸς ἀρξάμενος οὐ μόνον
ἐθνῶν ἐκράτησε μεγάλων καὶ πόλεις εἷλε πολλάς, ἀλλὰ
καὶ τῶν ἀντιστρατήγων Κότταν μὲν ἐν τῷ περὶ τὴν Μελ-
λαρίαν πορθμῷ κατεναυμάχησε, Φουφίδιον δὲ τὸν ἄρχοντα
τῆς Βαιτικῆς περὶ τὸν Βαῖτιν ἐτρέψατο δισχιλίους ἀπο-

κτείνας Ῥωμαίων, Δομέτιον δὲ Καλβίσιον ἀνθύπατον ὄντα
4 τῆς ἑτέρας Ἰβηρίας διὰ τοῦ ταμίου καταγωνισάμενος, καὶ
Θωράνιον, ἄλλον ἡγεμόνα τῶν ὑπὸ Μετέλλου πεμφθέντων
μετὰ δυνάμεως, ἀνεῖλεν. αὐτόν τε τὸν Μέτελλον, ἄνδρα
Ῥωμαίων ἐν τοῖς τότε μέγιστον καὶ δοκιμώτατον, οὐκ
ὀλίγοις σφάλμασι περιβαλὼν εἰς τοσαύτην ἀπορίαν κατ-
έστησεν ὥστε Λεύκιον μὲν Μάλλιον ἐκ τῆς περὶ Ναρβῶνα
Γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῷ βοηθόν, Πομπήιον δὲ Μάγνον ἐκ
5 Ῥώμης κατὰ τάχος ἀποσταλῆναι μετὰ δυνάμεως. οὐ γὰρ
εἶχεν ὁ Μέτελλος ὅ τι χρήσαιτο προσπολεμῶν ἀνδρὶ τολ-
μητῇ πάσης ἐξαναδυομένῳ φανερᾶς μάχης, πᾶσαν δὲ
μεταβαλλομένῳ μεταβολὴν εὐσταλείᾳ καὶ κουφότητι τῆς
Ἰβηρικῆς στρατιᾶς, αὐτὸς ὁπλιτικῶν καὶ νομίμων ἀσκητὴς
γεγονὼς ἀγώνων καὶ στρατηγὸς ἐμβριθοῦς καὶ μονίμου
φάλαγγος, ὤσασθαι μὲν εἰς χεῖρας ἐλθόντας πολεμίους
καὶ καταβαλεῖν ἄριστα γεγυμνασμένης, ὀρειβατεῖν δὲ καὶ
συνηρτῆσθαι διώξεσι καὶ φυγαῖς ἀπαύστοις ἀνθρώπων
ὑπηνεμίων καὶ λιμὸν ἀνέχεσθαι καὶ δίαιταν ἄπυρον
13 καὶ ἄσκηνον, ὥσπερ ἐκεῖνοι, μὴ δυναμένης. ἔτι δ' αὐ-
τὸς μὲν ἤδη πρεσβύτερος ἦν καί τι καὶ πρὸς ἀνειμένην
ἤδη καὶ τρυφερὰν δίαιταν ἐκ πολλῶν ἀγώνων καὶ με-
γάλων ἐνδεδωκώς, τῷ δὲ Σερτωρίῳ συνειστήκει πνεύμα-
τος ἀκμαίου γέμοντι καὶ κατεσκευασμένον ἔχοντι θαυ-
2 μασίως τὸ σῶμα ῥώμῃ καὶ τάχει καὶ λιτότητι. μέθης
μὲν γὰρ οὐδὲ ῥαθυμῶν ἥπτετο, πόνους δὲ μεγάλους καὶ
μακρὰς ὁδοιπορίας καὶ συνεχεῖς ἀγρυπνίας ὀλίγοις εἴθι-
στο καὶ φαύλοις ἀρκούμενος σιτίοις διαφέρειν, πλάνοις
δὲ χρώμενος ἀεὶ καὶ κυνηγεσίοις ὁπότε σχολάζοι, πάσης
διεκδύσεως φεύγοντι καὶ διώκοντι κυκλώσεως ἀβάτων τε
καὶ βασίμων τόπων ἐμπειρίαν προσειλήφει. διὸ τῷ μὲν
εἰργομένῳ μάχης ὅσα νικώμενοι πάσχουσιν ἄνθρωποι
βλάπτεσθαι συνέβαινεν, ὁ δὲ τῷ φεύγειν εἶχε τὰ τῶν
3 διωκόντων. καὶ γὰρ ὑδρείας ἀπέκοπτε καὶ σιτολογίας
εἶργε, καὶ προϊόντι μὲν ἐκποδὼν ἦν, ἐκίνει δ' ἱδρυνθέντα,
πολιορκοῦντι δ' ἄλλους ἐπιφαινόμενος ἀντεπολιόρκει ταῖς
τῶν ἀναγκαίων ἀπορίαις, ὥστε τοὺς στρατιώτας ἀπαγο-
ρεύειν καὶ τοῦ Σερτωρίου μονομαχῆσαι προκαλουμένου

τὸν Μέτελλον βοᾶν καὶ κελεύειν μάχεσθαι στρατηγὸν στρατηγῷ καὶ Ῥωμαῖον Ῥωμαίῳ, ἀναδυόμενον δὲ χλευάζειν. ὃ δὲ τούτων μὲν εὖ ποιῶν κατεγέλα· στρατηγοῦ 4
γάρ, ὡς ἔφη Θεόφραστος, δεῖ θάνατον ἀποθνήσκειν τὸν στρατηγόν, οὐ πελταστοῦ τοῦ τυχόντος· ὁρῶν δὲ τοὺς Λαγγοβρίτας οὐ μικρὰ τῷ Σερτωρίῳ συλλαμβανομένους, δίψῃ δ' ὄντας εὐαλώτους (ἓν γὰρ ἦν αὐτοῖς φρέαρ ἐν τῇ πόλει, τῶν δ' ἐν τοῖς προαστείοις καὶ παρὰ τὰ τείχη ναμάτων ὁ πολιορκῶν ἐπικρατεῖν ἔμελλεν), ἧκεν ἐπὶ τὴν πόλιν ὡς ἡμέραις δυσὶ συναιρήσων τὴν πολιορκίαν, ὕδατος οὐκ ὄντος. διὸ καὶ πέντε ἡμερῶν ἐπιφέρεσθαι σιτία μόνον προείρητο τοῖς στρατιώταις. ὁ Σερτώριος δ' ὀξέως 5
βοηθήσας ἐκέλευσε δισχιλίους ἀσκοὺς ὕδατος ἐμπλῆσαι, καθ' ἕκαστον ἀσκὸν ἀργύριον συχνὸν τάξας. καὶ πολλῶν μὲν Ἰβήρων πολλῶν δὲ Μαυρουσίων ὑφισταμένων τὸ ἔργον, ἐπιλεξάμενος ἄνδρας εὐρώστους ἅμα καὶ ποδώκεις ἔπεμψε διὰ τῆς ὀρεινῆς, κελεύσας, ὅταν παραδῶσι τοὺς ἀσκοὺς τοῖς ἐν τῇ πόλει, τὸν ἄχρηστον ὑπεξαγαγεῖν ὄχλον, ὅπως ἐξαρκῇ τοῖς ἀμυνομένοις τὸ ποτόν. ἐκπύστου δὲ 6
τούτου γενομένου πρὸς τὸν Μέτελλον, ἤχθετο μὲν ἤδη τὰ ἐπιτήδεια τῶν στρατιωτῶν ὑπαναλωκότων, ἐξέπεμψε δ' ἐπὶ σιτολογίαν Ἀκυῖνον ἑξακισχιλίων ἡγούμενον. αἰσθόμενος δ' ὁ Σερτώριος καὶ προλοχίσας τὴν ὁδὸν ἐπανερχομένῳ τῷ Ἀκυίνῳ τρισχιλίους ἄνδρας ἔκ τινος συσκίου χαράδρας ἐπανίστησιν, αὐτὸς δὲ κατὰ στόμα προσβαλὼν τρέπεται, καὶ τοὺς μὲν διαφθείρει τοὺς δὲ λαμβάνει ζῶντας. Ἀκυῖνον δὲ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τὸν ἵππον ἀποβεβληκότα δεξάμενος Μέτελλος αἰσχρῶς ἀπῄει, πολλὰ χλευαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰβήρων.

Ἔκ τε δὴ τούτων θαυμαζόμενος ἠγαπᾶτο παρὰ τοῖς 14
βαρβάροις ὁ Σερτώριος, καὶ ὅτι Ῥωμαϊκοῖς ὁπλισμοῖς καὶ τάξεσι καὶ συνθήμασιν ἀφαιρῶν τὸ μανικὸν καὶ θηριῶδες αὐτῶν τῆς ἀλκῆς ἀντὶ ληστηρίου μεγάλου στρατὸν ἐποιεῖτο τὴν δύναμιν. ἔτι δ' ἀργύρῳ χρώμενος ἀφειδῶς καὶ χρυσῷ 2
κράνη τε κατεκόσμει καὶ θυρεοὺς αὐτῶν διεποίκιλλε, καὶ χλαμύσιν ἀνθιναῖς καὶ χιτῶσι χρῆσθαι διδάσκων καὶ χορηγῶν εἰς ταῦτα καὶ συμφιλοκαλῶν ἐδημαγώγει. μάλιστα

δ' εἷλεν αὐτοὺς τὰ τῶν παίδων. τοὺς γὰρ εὐγενεστάτους
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συναγαγὼν εἰς Ὄσκαν, πόλιν μεγάλην,
διδασκάλους ἐπιστήσας Ἑλληνικῶν τε καὶ Ῥωμαϊκῶν μα-
θημάτων ἔργῳ μὲν ἐξωμηρεύσατο λόγῳ δ' ἐπαίδευεν, ὡς
ἀνδράσι γενομένοις πολιτείας τε μεταδώσων καὶ ἀρχῆς.
3 οἱ δὲ πατέρες ἥδοντο θαυμαστῶς τοὺς παῖδας ἐν περι-
πορφύροις ὁρῶντες μάλα κοσμίως φοιτῶντας εἰς τὰ διδα-
σκαλεῖα, καὶ τὸν Σερτώριον ὑπὲρ αὐτῶν μισθοὺς τελοῦντα,
καὶ πολλάκις ἀποδείξεις λαμβάνοντα, καὶ γέρα τοῖς ἀξίοις
νέμοντα, καὶ τὰ χρυσᾶ περιδέραια δωρούμενον ἃ Ῥωμαῖοι
4 βούλλας καλοῦσιν. ἔθους δ' ὄντος Ἰβηρικοῦ τοὺς περὶ
τὸν ἄρχοντα τεταγμένους συναποθνήσκειν αὐτῷ πεσόντι,
καὶ τοῦτο τῶν ἐκεῖ βαρβάρων κατάσπεισιν ὀνομαζόντων,
τοῖς μὲν ἄλλοις ἡγεμόσιν ὀλίγοι τῶν ὑπασπιστῶν καὶ
τῶν ἑταίρων, Σερτωρίῳ δὲ πολλαὶ μυριάδες ἀνθρώπων
5 κατεσπεικότων ἑαυτοὺς ἠκολούθουν. λέγεται δὲ πρός τινι
πόλει τροπῆς γενομένης καὶ τῶν πολεμίων ἐπικειμένων
τοὺς Ἴβηρας ἀμελήσαντας αὑτῶν τὸν Σερτώριον σώζειν
καὶ τοῖς ὤμοις ἐπαραμένους ἄλλους πρὸ ἄλλων ἀνακου-
φίσαι πρὸς τὰ τείχη, γενομένου δ' ἐν ἀσφαλεῖ τοῦ ἄρχον-
τος, οὕτω τρέπεσθαι πρὸς φυγὴν ἕκαστον αὐτῶν.

15 Οὐ μόνον δὲ τοῖς Ἴβηρσιν ἦν ποθεινός, ἀλλὰ καὶ τοῖς
ἐξ Ἰταλίας στρατευομένοις. Περπέννα γοῦν Οὐέντωνος ἀπὸ
τῆς αὐτῆς Σερτωρίῳ στάσεως εἰς Ἰβηρίαν παραγενομένου
μετὰ χρημάτων πολλῶν καὶ μεγάλης δυνάμεως, ἰδίᾳ δὲ
καθ' ἑαυτὸν ἐγνωκότος πολεμεῖν πρὸς τὸν Μέτελλον, ἐδυσ-
χέραινον οἱ στρατιῶται, καὶ πολὺς ἦν τοῦ Σερτωρίου
λόγος ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τὸν Περπένναν ἀνιῶν εὐγενείᾳ
2 καὶ πλούτῳ τετυφωμένον. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ Πομπήιος
ἠγγέλλετο τὴν Πυρήνην ὑπερβάλλων, ἀναλαβόντες οἱ στρα-
τιῶται τὰ ὅπλα καὶ τὰ σημεῖα τῶν τάξεων ἀναρπάσαντες
κατεβόησαν τοῦ Περπέννα, κελεύοντες ὡς τὸν Σερτώριον
ἄγειν αὐτούς· εἰ δὲ μή, καταλιπόντες ἐκεῖνον ἠπείλουν
αὐτοὶ βαδιεῖσθαι πρὸς ἄνδρα σώζεσθαι καὶ σώζειν δυ-
νάμενον. συγχωρήσας δ' ὁ Περπέννας ἤγαγεν αὐτούς, καὶ
συνέμιξε τῷ Σερτωρίῳ πεντήκοντα καὶ τρεῖς ἔχων σπείρας.

16 Σερτώριος δέ, τῶν ἐντὸς Ἴβηρος αὐτῷ ποταμοῦ πάν-

των ὁμοῦ τι προστιθεμένων, πλήθει μὲν ἦν μέγας· ἐπέρ-
ρεον γὰρ ἀεὶ καὶ συνεφέροντο πανταχόθεν πρὸς αὐτόν·
ἀταξίᾳ δὲ βαρβαρικῇ καὶ θρασύτητι ταραττόμενος ἐπι-
χειρεῖν τοῖς πολεμίοις βοώντων καὶ τὴν τριβὴν δυσανα-
σχετούντων ἐπειρᾶτο παραμυθεῖσθαι διὰ λόγων. ὡς δ' 2
ἑώρα χαλεπαίνοντας καὶ βιαζομένους ἀκαίρως, προήκατο
καὶ περιεῖδε συμπλεκομένους τοῖς πολεμίοις ἐν οἷς οὐ
παντελῶς συντριβέντας ἀλλὰ πληγὰς λαβόντας ἤλπιζε
πρὸς τὰ λοιπὰ κατηκόους μᾶλλον ἕξειν. ὧν δ' εἴκαζε
γενομένων, ἐπιβοηθήσας ἀνέλαβέ τε φεύγοντας αὐτοὺς καὶ
κατέστησεν ἀσφαλῶς εἰς τὸ στρατόπεδον. βουλόμενος δὲ 3
καὶ τὴν ἀθυμίαν ἀφελεῖν, μεθ' ἡμέρας ὀλίγας πάνδημον
ἐκκλησίαν ἀθροίσας ἵππους εἰσήγαγε δύο, τὸν μὲν ἀσθενῆ
τελέως καὶ πρεσβύτερον ἤδη, τὸν δ' ἕτερον εὐμεγέθη
μὲν αὐτὸν καὶ ἰσχυρόν, θαυμαστὴν δὲ πυκνότητι καὶ κάλ-
λει τριχῶν οὐρὰν ἔχοντα. παρειστήκει δὲ τῷ μὲν ἀσθε-
νεῖ μέγας ἀνὴρ καὶ ῥωμαλέος, τῷ δ' ἰσχυρῷ μικρὸς ἕτερος
καὶ τὴν ὄψιν εὐκαταφρόνητος. σημείου δὲ δοθέντος αὐ-
τοῖς ὁ μὲν ἰσχυρὸς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τοῦ ἵππου τὴν
κέρκον ὡς ἀπορρήξων εἷλκε βίᾳ πρὸς αὑτόν, ὁ δ' ἀσθενὴς
τοῦ ἰσχυροῦ κατὰ μίαν τῶν τριχῶν ἐξέτιλλεν. ἐπεὶ δ' ὁ 4
μὲν οὐκ ὀλίγα πράγματα μάτην ἑαυτῷ καὶ πολὺν γέλωτα
τοῖς θεωμένοις παρασχὼν ἀπεῖπεν, ὁ δ' ἀσθενὴς ἀκαρεὶ
καὶ σὺν οὐδενὶ πόνῳ ψιλὴν τριχῶν ἀπέδειξε τὴν οὐράν,
ἀναστὰς ὁ Σερτώριος "ὁρᾶτε" εἶπεν, "ἄνδρες σύμμαχοι,
τὴν ἐπιμονὴν ἀνυσιμωτέραν τῆς βίας οὖσαν καὶ πολλὰ
τῶν ἀθρόως ἀλήπτων ἐνδιδόντα τῷ κατὰ μικρόν. ἄμα- 5
χον γὰρ τὸ ἐνδελεχές, ᾧ πᾶσαν ἐπιὼν ὁ χρόνος αἱρεῖ καὶ
κατεργάζεται δύναμιν, εὐμενὴς ὢν σύμμαχος τοῖς δεχο-
μένοις λογισμῷ τὸν καιρὸν αὐτοῦ, τοῖς δ' ἀκαίρως ἐπει-
γομένοις πολεμιώτατος."

Τοιαῦτα μὲν ὁ Σερτώριος ἑκάστοτε πλέκων παραμύθια
τοῖς βαρβάροις διεπαιδαγώγει τὸν καιρόν· οὐδενὸς δὲ ἧτ- 17
τον αὐτοῦ τῶν πολεμικῶν ἔργων ἐθαυμάσθη τὸ περὶ τοὺς
λεγομένους Χαρακιτανούς. εἰσὶ δὲ δῆμος ὑπὲρ τὸν Τα-
γώνιον ποταμόν, οὐκ ἄστεσιν οὐδὲ κώμαις ἐνοικοῦντες,
ἀλλὰ λόφος ἐστὶν εὐμεγέθης καὶ ὑψηλὸς ἄντρα καὶ κοι-

λώματα πετρῶν βλέποντα πρὸς βορέαν περιέχων. ἡ δ' ὑποκειμένη πᾶσα χώρα πηλὸν ἀργιλώδη καὶ γῆν ὑπὸ χαυνότητος εὔθρυπτον ἀναδίδωσιν, οὔτε τοὺς ἐπιβαίνοντας ἀνέχεσθαι καρτεράν, καὶ μικρὸν ἁψαμένων, ὥσπερ ἄσβε-
2 στον ἢ τέφραν, ἐπὶ πολὺ διαχεομένην. τῶν οὖν βαρβάρων, ὁσάκις φόβῳ πολέμου καταδύντες εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὴν λείαν εἴσω συναγαγόντες ἀτρεμοῖεν, ὄντων ἀλήπτων ὑπὸ βίας, τὸν δὲ Σερτώριον τότε διακεκριμένον ἀπὸ τοῦ Μετέλλου καὶ καταστρατοπεδεύσαντα παρὰ τὸν λόφον ὑπερφρονούντων ὡς κεκρατημένον, εἴτε ὑπ' ὀργῆς ἐκεῖνος εἴτε μὴ δοκεῖν φεύγειν βουλόμενος, ἅμ' ἡμέρᾳ προσελάσας
3 κατεσκέπτετο τὸν τόπον. οὐδαμόθεν δὲ προσβολὴν ἔχοντος, ἄλλως ἀλύων καὶ κεναῖς χρώμενος ἀπειλαῖς ὁρᾷ τῆς γῆς ἐκείνης κονιορτὸν ἄνω πολὺν ὑπὸ πνεύματος ἐπ' αὐτοὺς φερόμενον. τέτραπται μὲν γάρ, ὡς ἔφην, τὰ σπήλαια πρὸς βορέαν, ὁ δ' ἀπὸ τῆς ἄρκτου ῥέων ἄνεμος (Καικίαν ἔνιοι καλοῦσιν) ἐπέχει μάλιστα καὶ πλεῖστός ἐστι τῶν ἐκεῖ πνευμάτων, ἐξ ὑγρῶν πεδίων καὶ νιφοβόλων συμφυσώμενος ὀρῶν· τότε δὲ καὶ θέρους ἀκμάζοντος ἰσχύων καὶ τρεφόμενος τῇ τῶν ὑπαρκτίων ἀνέσει πάγων ἥδιστος ἐπέπνει καὶ κατεῖχεν αὐτούς τε καὶ βοτὰ δι' ἡμέ-
4 ρας ἀναψύχων. ταῦτα δὴ συλλογιζόμενος ὁ Σερτώριος καὶ παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἀκούων, ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας τῆς ἀραιᾶς καὶ τεφρώδους γῆς ἐκείνης ἀποσπῶντας καὶ παραφέροντας καταντικρὺ τοῦ λόφου θῖνα ποιεῖν, ἣν οἱ βάρβαροι χώματος ἐπ' αὐτοὺς εἶναι κατασκευὴν ὑπονοοῦν-
5 τες ἐχλεύαζον. τότε μὲν οὖν ἐργασαμένους τοὺς στρατιώτας ἄχρι νυκτὸς ἀπήγαγεν· ἅμα δ' ἡμέρᾳ πρῶτον μὲν αὔρα μαλακὴ προαπέπνει διακινοῦσα τῆς συμπεφορημένης γῆς τὸ λειότατον ὥσπερ ἄχνην σκιδνάμενον, ἔπειτα σοβαροῦ τοῦ Καικίου πρὸς τὸν ἥλιον ἐκχεομένου καὶ τῶν λόφων κονιωμένων ἐπιστάντες οἱ στρατιῶται τόν τε χοῦν ἀνέτρεπον διὰ βάθους καὶ τὸν σπίλον ἔκοπτον, ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς ἵππους ἄνω καὶ κάτω διεξήλασαν ἀνιστάντες τὸ χαύ-
6 νωμα καὶ τῇ πνοῇ μετέωρον παραδιδόντες. ἡ δ' ὑπολαμβάνουσα πᾶν τὸ θρυπτόμενον καὶ κινούμενον ἄνω προσέβαλλε τοῖς οἰκήμασι τῶν βαρβάρων, κατὰ θύρας δεχομένοις

τὸν Καικίαν. οἱ δ', ἅτε δὴ τῶν σπηλαίων μίαν ἐκείνην ἀναπνοὴν ἐχόντων ᾗ τὸ πνεῦμα προσέπιπτε, ταχὺ μὲν ἀπεσκοτοῦντο τὰς ὄψεις, ταχὺ δ' ἀνεπίμπλαντο πνιγώδους ἄσθματος, τραχὺν ἀέρα καὶ πολλῇ κόνει συμπεφυρμένον ἕλκοντες. ὅθεν ἡμέρας δύο μόλις ἀνασχόμενοι τῇ 7
τρίτῃ παρέδωκαν ἑαυτούς, οὐ τοσοῦτον Σερτωρίῳ δυνάμεως ὅσον δόξης προσθέντες, ὡς τὰ δι' ὅπλων ἀνάλωτα σοφίᾳ κατεργασαμένῳ.

Μέχρι μὲν οὖν τοῖς περὶ Μέτελλον ἐπολέμει, τὰ πλεῖ- 18
στα κατευτυχεῖν ἐδόκει, γήρᾳ καὶ φυσικῇ βραδυτῆτι τοῦ Μετέλλου πρὸς ἄνδρα τολμητὴν καὶ λῃστρικῆς μᾶλλον ἢ στρατιωτικῆς ἡγούμενον δυνάμεως οὐκ ἀναφέροντος· ἐπεὶ δὲ καὶ Πομπηΐῳ τὴν Πυρήνην ὑπερβαλόντι παραστρατοπεδεύσας, καὶ πᾶσαν ἅμα μὲν διδοὺς ἅμα δὲ λαμβάνων στρατηγικῶν παλαισμάτων πεῖραν, ἀντιτεχνώμενός τε καὶ φυλαττόμενος πλεῖον εἶχε, κομιδῇ διεβοήθη μέχρι Ῥώμης ὡς δεινότατος ὢν πόλεμον μεταχειρίσασθαι τῶν τότε στρατηγῶν. οὐ γάρ τι μικρὸν ἦν τὸ Πομπηΐου κλέος, ἀλλ' 2
ἤνθει τότε μάλιστα πρὸς δόξαν ἐκ τῶν περὶ Σύλλαν ἀνδραγαθημάτων, ἐφ' οἷς καὶ Μάγνος ὑπ' αὐτοῦ, τουτέστι μέγας, ἐπωνομάσθη τιμῶν τε θριαμβικῶν οὔπω γενειῶν ἔτυχεν. ὅθεν καὶ πολλαὶ τῶν ὑπὸ Σερτωρίῳ πόλεων ἀποβλέψασαι πρὸς αὐτὸν ὁρμὴν μεταβολῆς ἔσχον, εἶτ' ἐπαύσαντο τοῦ περὶ Λαύρωνα πάθους παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα συμβάντος. Σερτωρίου γὰρ πολιορκοῦντος αὐτοὺς ἧκε 3
Πομπήϊος πανστρατιᾷ βοηθήσων· εἶτα ὃ μὲν λόφον εὖ δοκοῦντα πεφυκέναι κατὰ τῆς πόλεως προληψόμενος, ὃ δὲ τοῦτο κωλύσων ἠπείγετο. τοῦ δὲ Σερτωρίου φθάσαντος ἐπιστήσας τὸν στρατὸν ὁ Πομπήϊος ἔχαιρε τῇ συντυχίᾳ, νομίζων ἐν μέσῳ τῆς πόλεως καὶ τῆς αὑτοῦ στρατιᾶς ἀπειλῆφθαι τὸν Σερτώριον· καὶ πρὸς τοὺς Λαυρωνίτας εἰσέπεμψε, θαρρεῖν κελεύων καὶ καθῆσθαι περὶ τὰ τείχη θεωμένους πολιορκούμενον Σερτώριον. ἐκεῖνος δ' ἀκού- 4
σας ἐγέλασε, καὶ τὸν Σύλλα μαθητήν (οὕτω γὰρ τὸν Πομπήϊον ἐπισκώπτων προσηγόρευεν) αὐτὸς ἔφη διδάξειν ὅτι δεῖ τὸν στρατηγὸν κατόπιν μᾶλλον ἢ κατὰ πρόσωπον βλέπειν. ταῦτα δὲ λέγων ἅμα τοῖς πολιορκουμένοις ἐπεδεί-

κνυεν ἑξακισχιλίους ὁπλίτας ὑπ' αὐτοῦ καταλελειμμένους
ἐπὶ τοῦ προτέρου χάρακος, ὅθεν ὁρμηθεὶς κατειλήφει τὸν
λόφον, ὅπως ἐπὶ σφᾶς τρεπομένῳ τῷ Πομπηίῳ κατὰ νώ-
5 του προσπέσοιεν. ὃ δὴ καὶ Πομπήιος ὀψὲ μάλα συμφρο-
νήσας ἐπιχειρεῖν μὲν οὐκ ἐθάρρει κύκλωσιν δεδοικώς,
ἀπολιπεῖν δ' ᾐσχύνετο κινδυνεύοντας ἀνθρώπους, παρὼν
δὲ καὶ καθήμενος ἠναγκάζετο ὁρᾶν ἀπολλυμένους· ἀπέ-
γνωσαν γὰρ αὐτοὺς οἱ βάρβαροι καὶ τῷ Σερτωρίῳ παρέ-
6 δωκαν. ὁ δὲ τῶν μὲν σωμάτων ἐφείσατο καὶ πάντας
ἀφῆκε, τὴν δὲ πόλιν κατέπρησεν, οὐχ ὑπ' ὀργῆς οὐδ' ὠμό-
τητος (ἐλάχιστα γὰρ δοκεῖ θυμῷ χαρίσασθαι τῶν στρα-
τηγῶν οὗτος ἀνήρ) ἀλλ' ἐπ' αἰσχύνῃ καὶ κατηφείᾳ τῶν
τεθαυμακότων Πομπήιον, ἵνα ᾖ λόγος ἐν τοῖς βαρβάροις
ὅτι παρὼν ἐγγὺς καὶ μόνον οὐ θερμαινόμενος τῷ πυρὶ
τῶν συμμάχων οὐ προσήμυνεν.

19 Ἧτται μὲν οὖν τῷ Σερτωρίῳ πλείονες συνέβαινον, αὐ-
τὸν μὲν ἀήττητον ἀεὶ φυλάττοντι καὶ τοὺς καθ' αὑτόν,
θραυομένῳ δὲ περὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας· ἐκ δὲ ὧν ἐπην-
ωρθοῦτο τὰς ἥττας μᾶλλον ἐθαυμάζετο νικώντων τῶν
ἀντιστρατήγων, οἷον ἐν τῇ περὶ Σούκρωνα μάχῃ πρὸς
Πομπήιον, καὶ πάλιν ἐν τῇ περὶ Τουττίαν πρός τε τοῦ-
2 τον ὁμοῦ καὶ Μέτελλον. ἡ μὲν οὖν περὶ Σούκρωνα μάχη
λέγεται γενέσθαι τοῦ Πομπηίου κατεπείξαντος, ὡς μὴ
μετάσχοι τῆς νίκης Μέτελλος· ὁ δὲ Σερτώριος ἐβούλετο
μὲν τῷ Πομπηίῳ, πρὶν ἐπελθεῖν τὸν Μέτελλον, διαγωνί-
σασθαι, παραγαγὼν δ' ἑσπέρας ἤδη συνέβαλεν, οἰόμενος
ξένοις οὖσι καὶ ἀπείροις τῶν χωρίων τοῖς πολεμίοις τὸ
σκότος ἔσεσθαι καὶ φεύγουσιν ἐμπόδιον καὶ διώκουσι.
3 γενομένης δὲ τῆς μάχης ἐν χερσὶν ἔτυχε μὲν οὐ πρὸς Πομ-
πήιον αὐτὸς ἀλλὰ πρὸς Ἀφράνιον ἐν ἀρχῇ συνεστηκὼς
ἔχοντα τὸ ἀριστερόν, αὐτὸς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τεταγμένος·
ἀκούσας δὲ τῷ Πομπηίῳ τοὺς συνεστῶτας ὑποχωρεῖν ἐγκει-
μένῳ καὶ κρατεῖσθαι, τὸ μὲν δεξιὸν ἐπ' ἄλλοις ἐποιήσατο
στρατηγοῖς, πρὸς δ' ἐκεῖνο τὸ νικώμενον αὐτὸς ἐβοηδρό-
4 μει. καὶ τοὺς μὲν ἤδη τρεπομένους τοὺς δ' ἔτι μένοντας
ἐν τάξει συναγαγὼν καὶ ἀναθαρρύνας ἐξ ὑπαρχῆς ἐνέβαλε
τῷ Πομπηίῳ διώκοντι, καὶ φυγὴν ἐποιήσατο πολλήν, ὅτε

καὶ Πομπήιος ἐγγὺς ἐλθὼν ἀποθανεῖν καὶ τραυματισθεὶς
παραλόγως διέφυγεν· οἱ γὰρ μετὰ Σερτωρίου Λίβυες ὡς
ἔλαβον αὐτοῦ τὸν ἵππον χρυσῷ κεκοσμημένον καὶ φαλά-
ρων ἀνάπλεων πολυτελῶν, ἐν τῷ διανέμεσθαι καὶ διαφέ-
ρεσθαι πρὸς ἀλλήλους προήκαντο τὴν δίωξιν. Ἀφράνιος 5
δὲ τοὺς ἀνθεστῶτας πρὸς αὐτὸν ἅμα τῷ Σερτώριον ἀπελ-
θεῖν ἐπὶ θάτερα βοηθοῦντα τρεψάμενος εἰς τὸ στρατό-
πεδον κατήραξε, καὶ συνεισπεσὼν ἐπόρθει σκότους ἤδη
ὄντος, μήτε τὴν Πομπηίου φυγὴν εἰδὼς μήτε τοὺς στρατιώ-
τας τῆς ἁρπαγῆς ἐπισχεῖν δυνάμενος. ἐν τούτῳ δὲ Σερτώ-
ριος ἀνέστρεψε τὸ καθ' αὑτὸν νενικηκώς, καὶ τοῖς Ἀφρανίου
δι' ἀταξίαν ταρασσομένοις ἐπιπεσὼν πολλοὺς διέφθειρε.
πρωὶ δ' αὖθις ἐξοπλισθεὶς ἐπὶ μάχην κατέβαινεν, εἶτα Μέ- 6
τελλον αἰσθόμενος ἐγγὺς εἶναι λύσας τὴν τάξιν ἀνέζευξεν,
εἰπὼν "ἀλλ' ἔγωγε τὸν παῖδα τοῦτον, εἰ μὴ παρῆν ἡ γραῦς
ἐκείνη, πληγαῖς ἂν νουθετήσας εἰς Ῥώμην ἀπεστάλκειν."

Ἠθύμει δὲ δεινῶς διὰ τὸ μηδαμοῦ φανερὰν τὴν ἔλα- 20
φον ἐκείνην εἶναι· μηχανῆς γὰρ ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐστέ-
ρητο θαυμαστῆς, τότε δὴ μάλιστα παραμυθίας δεομένους.
εἶτα μέντοι νυκτὸς ἄλλως πλανώμενοί τινες ἐπιτυγχάνου-
σιν αὐτῇ, καὶ γνωρίσαντες ἀπὸ τῆς χρόας λαμβάνουσιν.
ἀκούσας δ' ὁ Σερτώριος ἐκείνοις μὲν ὡμολόγησεν, ἂν μη- 2
δενὶ φράσωσι, χρήματα πολλὰ δώσειν, ἀποκρύψας δὲ τὴν
ἔλαφον καὶ διαλιπὼν ὀλίγας ἡμέρας προῄει μάλα φαι-
δρὸς ἀπ' ὄψεως ἐπὶ τὸ βῆμα, διηγούμενος τοῖς ἡγεμόσι
τῶν Ἰβήρων ὡς ἀγαθόν τι μέγα τοῦ θεοῦ προμηνύοντος
αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους· εἶτ' ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα τοῖς
ἐντυγχάνουσιν ἐχρημάτιζεν. ἡ δ' ἔλαφος ὑπὸ τῶν φυλατ- 3
τόντων αὐτὴν ἐγγὺς ἀφεθεῖσα καὶ κατιδοῦσα τὸν Σερτώ-
ριον ἐχώρει δρόμῳ περιχαρὴς πρὸς τὸ βῆμα, καὶ παρα-
στᾶσα τὴν κεφαλὴν ἐπέθηκε τοῖς γόνασιν αὐτοῦ καὶ τῷ
στόματι τῆς δεξιᾶς ἔψαυεν, εἰθισμένη καὶ πρότερον τοῦτο
ποιεῖν. ἀντιφιλοφρονουμένου δὲ τοῦ Σερτωρίου πιθανῶς
καί τι καὶ δακρύσαντος, ἔκπληξις εἶχε τοὺς παρόντας τὸ
πρῶτον, εἶτα κρότῳ καὶ βοῇ τὸν Σερτώριον ὡς δαιμόνιον
ἄνδρα καὶ θεοῖς φίλον οἴκαδε προπέμψαντες ἐν εὐθυ-
μίαις καὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ἦσαν.

21 Ἐν δὲ τοῖς τῶν Σαγουντίνων πεδίοις εἰς τὰς ἐσχάτας
ἀπορίας κατακεκλεικὼς τοὺς πολεμίους, ἠναγκάσθη συμ-
βαλεῖν αὐτοῖς καταβαίνουσιν ἐφ' ἁρπαγὴν καὶ σιτολογίαν.
ἠγωνίσθη δὲ λαμπρῶς παρ' ἀμφοτέρων, καὶ Μέμμιος μὲν
ὁ τῶν ὑπὸ Πομπηΐῳ στρατηγῶν ἡγεμονικώτατος ἐν τῷ
καρτερωτάτῳ τῆς μάχης ἔπεσεν, ἐκράτει δὲ Σερτώριος
καὶ φόνῳ πολλῷ τῶν ἔτι συνεστώτων ἐωθεῖτο πρὸς αὐτὸν
2 Μέτελλον. ὁ δὲ παρ' ἡλικίαν ὑποστὰς καὶ περιφανῶς ἀγω-
νιζόμενος παίεται δόρατι. τοῦτο τοὺς μὲν ἰδόντας τῶν
Ῥωμαίων τοὺς δ' ἀκούσαντας αἰδὼς ἔσχεν ἐγκαταλιπεῖν
τὸν ἡγεμόνα, καὶ θυμὸς ἅμα πρὸς τοὺς πολεμίους παρ-
έστη· προθέμενοι δὲ τοὺς θυρεοὺς καὶ συνεξενεγκόντες
3 εὐρώστως ἐξωθοῦσι τοὺς Ἴβηρας. καὶ γενομένης οὕτω
παλιντρόπου τῆς νίκης, ὁ Σερτώριος ἐκείνοις τε φυγὰς
ἀδεεῖς μηχανώμενος καὶ τεχνάζων ἑτέραν αὑτῷ δύναμιν
συνελθεῖν ἐφ' ἡσυχίας, εἰς πόλιν ὀρεινὴν καὶ καρτερὰν ἀνα-
φυγὼν ἐφράγνυτο τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας ὠχυροῦτο, πάντα
4 μᾶλλον ἢ πολιορκίαν ὑπομένειν διανοούμενος. ἀλλ' ἐξη-
πάτα τοὺς πολεμίους· ἐκείνῳ γὰρ προσκαθεζόμενοι καὶ
τὸ χωρίον οὐ χαλεπῶς λήψεσθαι προσδοκῶντες, τούς τε
φεύγοντας τῶν βαρβάρων προΐεντο καὶ τῆς ἀθροιζομένης
αὖθις τῷ Σερτωρίῳ δυνάμεως ἠμέλησαν. ἠθροίζετο δὲ
πέμψαντος ἡγεμόνας ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ κελεύον-
τος, ὅταν ἤδη πολλοὺς ἔχωσιν, ἄγγελον ἀποστεῖλαι πρὸς
5 αὐτόν. ἐπεὶ δ' ἀπέστειλαν, σὺν οὐδενὶ πόνῳ διεκπαισά-
μενος τοὺς πολεμίους συνέμιξε τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ πάλιν
ἐπῄει πολὺς γεγονὼς καὶ περιέκοπτεν αὐτῶν τὴν μὲν ἀπὸ
τῆς γῆς εὐπορίαν ἐνέδραις καὶ κυκλώσεσι καὶ τῷ πανταχ-
χόσε φοιτᾶν ὀξὺς ἐπιών, τὰ δ' ἐκ θαλάττης λῃστρικοῖς
σκάφεσι κατέχων τὴν παραλίαν, ὥστ' ἠναγκάσθησαν οἱ
στρατηγοὶ διαλυθέντες ὁ μὲν εἰς Γαλατίαν ἀπελθεῖν, Πομ-
πήιος δὲ περὶ Οὐακκαίους διαχειμάσαι μοχθηρῶς ὑπ' ἀχρη-
ματίας, γράφων πρὸς τὴν σύγκλητον ὡς ἀπάξει τὸν στρα-
τόν, εἰ μὴ πέμποιεν ἀργύριον αὐτῷ· καταναλωκέναι γὰρ
6 ἤδη τὰ αὑτοῦ προπολεμῶν τῆς Ἰταλίας. καὶ πολὺς ἦν
οὗτος ἐν Ῥώμῃ λόγος, ὡς Πομπηίου πρότερος εἰς Ἰτα-
λίαν ἀφίξοιτο Σερτώριος· εἰς τοσοῦτον τοὺς πρώτους

καὶ δυνατωτάτους τῶν τότε στρατηγῶν ἡ Σερτωρίου δει-
νότης κατέστησεν.

Ἐδήλωσε δὲ καὶ Μέτελλος ἐκπεπληγμένος τὸν ἄνδρα 22
καὶ μέγαν ἡγούμενος· ἐπεκήρυξε γάρ, εἴ τις αὐτὸν ἀνέλοι
Ῥωμαῖος, ἑκατὸν ἀργυρίου τάλαντα δώσειν καὶ πλέθρα
δισμύρια γῆς, εἰ δὲ φυγάς, κάθοδον εἰς Ῥώμην, ὡς ἀπο-
γνώσει φανερᾶς ἀμύνης ὠνούμενος τὸν ἄνδρα διὰ προδο-
σίας. ἔτι δὲ νικήσας ποτὲ μάχῃ τὸν Σερτώριον οὕτως 2
ἐπήρθη καὶ τὴν εὐτυχίαν ἠγάπησεν ὥστ' αὐτοκράτωρ ἀνα-
γορευθῆναι, θυσίαις δ' αὐτὸν αἱ πόλεις ἐπιφοιτῶντα καὶ
βωμοῖς ἐδέχοντο. λέγεται δὲ καὶ στεφάνων ἀναδέσεις
προσίεσθαι καὶ δείπνων σοβαρωτέρων ὑποδοχάς, ἐν οἷς
ἐσθῆτα θριαμβικὴν ἔχων ἔπινε καὶ Νῖκαι πεποιημέναι δι'
ὀργάνων ἐπιδρόμων χρύσεα τρόπαια καὶ στεφάνους δια-
φέρουσαι κατήγοντο, καὶ χοροὶ παίδων καὶ γυναικῶν ἐπι-
νικίους ὕμνους ᾖδον εἰς αὐτόν. ἐφ' οἷς εἰκότως ἦν κατα- 3
γέλαστος, εἰ δραπέτην Σύλλα καὶ λείψανον τῆς Κάρβωνος
φυγῆς ἀποκαλῶν τὸν Σερτώριον οὕτω κεχαύνωται καὶ πε-
ριχαρὴς γέγονεν, ὑποχωρήσαντος αὐτοῦ περιγενόμενος. με-
γαλοφροσύνης δὲ τοῦ Σερτωρίου πρῶτον μὲν τὸ τοὺς φεύ-
γοντας ἀπὸ Ῥώμης βουλευτὰς καὶ παρ' αὐτῷ διατρίβοντας
σύγκλητον ἀναγορεῦσαι, ταμίας τε καὶ στρατηγοὺς ἐξ ἐκεί- 4
νων ἀποδεικνύναι, καὶ πάντα τοῖς πατρίοις νόμοις τὰ
τοιαῦτα κοσμεῖν· ἔπειτα τὸ χρώμενον ὅπλοις καὶ χρήμασι
καὶ πόλεσι ταῖς Ἰβήρων μηδ' ἄχρι λόγου τῆς ἄκρας ἐξου-
σίας ὑφίεσθαι πρὸς αὐτούς, Ῥωμαίους δὲ καθιστάναι
στρατηγοὺς καὶ ἄρχοντας αὐτῶν, ὡς Ῥωμαίοις ἀνακτώ-
μενον τὴν ἐλευθερίαν, οὐκ ἐκείνους αὔξοντα κατὰ Ῥω-
μαίων. καὶ γὰρ ἦν ἀνὴρ φιλόπατρις καὶ πολὺν ἔχων ἵμε- 5
ρον τοῦ κατελθεῖν· ἀλλὰ δυσπραγῶν μὲν ἠνδραγάθει καὶ
ταπεινὸν οὐδὲν ἔπραττε πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐν δὲ ταῖς
νίκαις διεπέμπετο πρὸς Μέτελλον καὶ πρὸς Πομπήιον
ἕτοιμος ὢν καταθέσθαι τὰ ὅπλα καὶ βιοῦν ἰδιώτης καθ-
όδου τυχών· μᾶλλον γὰρ ἐθέλειν ἀσημότατος ἐν Ῥώμῃ
πολίτης ἢ φεύγων τὴν ἑαυτοῦ πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων
αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεσθαι. λέγεται δ' οὐχ ἥκιστα τῆς 6
πατρίδος ἐπιθυμεῖν διὰ τὴν μητέρα, τραφεὶς ὀρφανὸς ὑπ'

αὐτῇ καὶ τὸ σύμπαν ἀνακείμενος ἐκείνῃ. καλούντων δὲ τῶν περὶ τὴν Ἰβηρίαν φίλων αὐτὸν ἐφ' ἡγεμονίᾳ, πυθόμενος τὴν τελευτὴν τῆς μητρὸς ὀλίγον ἐδέησεν ὑπὸ λύπης προέσθαι τὸν βίον· ἑπτὰ γὰρ ἡμέρας οὔτε σύνθημα δοὺς οὔτ' ὀφθείς τινι τῶν φίλων ἔκειτο, καὶ μόλις οἱ συστράτηγοι καὶ ὁμότιμοι τὴν σκηνὴν περιστάντες ἠνάγκασαν αὐτὸν προελθόντα τοῖς στρατιώταις ἐντυχεῖν καὶ τῶν
7 πραγμάτων εὖ φερομένων ἀντιλαμβάνεσθαι. διὸ καὶ πολλοῖς ἔδοξεν ἥμερος ἀνὴρ φύσει γεγονὼς καὶ πρὸς ἡσυχίαν ἔχων ἐπιεικῶς δι' αἰτίας παρὰ γνώμην ταῖς στρατηγικαῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι, καὶ μὴ τυγχάνων ἀδείας ἀλλὰ συνελαυνόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ ὅπλα φρουρὰν ἀναγκαίαν τοῦ σώματος περιβάλλεσθαι τὸν πόλεμον.

23 Ἦν δὲ καὶ τὰ πρὸς Μιθριδάτην αὐτοῦ πολιτεύματα μεγαλοφροσύνης. ἐπεὶ γὰρ ἐκ τοῦ κατὰ Σύλλαν σφάλματος ὁ Μιθριδάτης ὥσπερ εἰς πάλαισμα δεύτερον ἀνιστάμενος αὖθις ἐπεχείρησε τῇ Ἀσίᾳ, μέγα δ' ἤδη τὸ Σερτωρίου κλέος ἐφοίτα πανταχόσε καὶ τῶν περὶ αὐτοῦ λόγων ὥσπερ φορτίων ξενικῶν οἱ πλέοντες ἀπὸ τῆς ἑσπέρας
2 ἀναπεπλήκεσαν τὸν Πόντον, ὥρμητο διαπρεσβεύεσθαι πρὸς αὐτόν, ἐπηρμένος μάλιστα ταῖς τῶν κολάκων ἀλαζονείαις, οἳ τὸν μὲν Σερτώριον Ἀννίβᾳ τὸν δὲ Μιθριδάτην Πύρρῳ παρεικάζοντες οὐκ ἂν ἔφασαν Ῥωμαίους πρὸς τηλικαύτας ὁμοῦ φύσεις τε καὶ δυνάμεις ἐπιχειρουμένους διχόθεν ἀντισχεῖν, τοῦ δεινοτάτου στρατηγοῦ τῷ μεγίστῳ
3 τῶν βασιλέων προσγενομένου. πέμπει δὴ πρέσβεις ὁ Μιθριδάτης εἰς Ἰβηρίαν γράμματα Σερτωρίῳ καὶ λόγους κομίζοντας, δι' ὧν αὐτὸς μὲν ἐπηγγέλλετο χρήματα καὶ ναῦς παρέξειν εἰς τὸν πόλεμον, ὑπ' ἐκείνου δ' ἠξίου τὴν Ἀσίαν αὐτῷ βεβαιοῦσθαι πᾶσαν, ἧς ὑπεχώρησε Ῥωμαίοις
4 κατὰ τὰς πρὸς Σύλλαν γενομένας συνθήκας. ἀθροίσαντος δὲ Σερτωρίου βουλὴν ἣν σύγκλητον ὠνόμαζε, καὶ τῶν ἄλλων δέχεσθαι τὰς προκλήσεις καὶ ἀγαπᾶν κελευόντων (ὄνομα γὰρ καὶ γράμμα κενὸν αἰτουμένους περὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐπ' αὐτοῖς, ἀντὶ τούτων λαμβάνειν ὧν μάλιστα δεόμενοι τυγχάνουσιν), οὐκ ἠνέσχετο ὁ Σερτώριος, ἀλλὰ Βιθυνίαν μὲν ἔφη καὶ Καππαδοκίαν λαμβάνοντι Μιθριδάτῃ

μὴ φθονεῖν, ἔθνη βασιλευόμενα καὶ μηδὲν προσήκοντα Ῥωμαίοις, ἣν δὲ τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν ἀφελόμενος καὶ κατασχὼν πολεμῶν μὲν ἐξέπεσεν ὑπὸ Φιμβρίου, σπενδόμενος δὲ πρὸς Σύλλαν ἀφῆκε, ταύτην οὐκ ἔφη περιόψεσθαι πάλιν ὑπ' ἐκείνῳ γενομένην· δεῖν γὰρ αὔξεσθαι τὴν πόλιν ὑπ' αὐτοῦ κρατοῦντος, οὐκ ἐλαττώσει τῶν ἐκείνης κρατεῖν αὐτόν· γενναίῳ γὰρ ἀνδρὶ μετὰ τοῦ καλοῦ νικᾶν αἱρετόν, αἰσχρῶς δ' οὐδὲ σώζεσθαι.

Ταῦτ' ἀπαγγελθέντα Μιθριδάτης διὰ θάμβους ἐποιεῖτο. 24
καὶ λέγεται μὲν εἰπεῖν πρὸς τοὺς φίλους "τί δῆτα προστάξει Σερτώριος ἐν Παλατίῳ καθεζόμενος, εἰ νῦν εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν ἐξεωσμένος θάλασσαν ὅρους ἡμῶν τῇ βασιλείᾳ τίθησι καὶ πειρωμένοις Ἀσίας ἀπειλεῖ πόλεμον;" οὐ 2
μὴν ἀλλὰ γίνονταί γε συνθῆκαι καὶ ὅρκοι, Καππαδοκίαν καὶ Βιθυνίαν ἔχειν Μιθριδάτην Σερτωρίου στρατηγὸν αὐτῷ καὶ στρατιώτας πέμποντος, Σερτώριον δὲ παρὰ Μιθριδάτου λαβεῖν τρισχίλια τάλαντα καὶ τεσσαράκοντα ναῦς.
πέμπεται δὲ καὶ στρατηγὸς εἰς Ἀσίαν ὑπὸ Σερτωρίου τῶν 3
ἀπὸ βουλῆς πεφευγότων πρὸς αὐτὸν Μάρκος Μάριος, ᾧ συνεξελών τινας πόλεις τῶν Ἀσιάδων ὁ Μιθριδάτης εἰσελαύνοντι μετὰ ῥάβδων καὶ πελέκεων αὐτὸς εἵπετο δευτέραν τάξιν καὶ σχῆμα θεραπεύοντος ἑκουσίως ἀνειληφώς.
ὁ δὲ τὰς μὲν ἠλευθέρου, ταῖς δ' ἀτέλειαν γράφων χάριτι 4
Σερτωρίου κατήγγελλεν, ὥστε τὴν Ἀσίαν αὖθις ἐνοχλουμένην μὲν ὑπὸ τῶν τελωνῶν, βαρυνομένην δὲ ταῖς πλεονεξίαις καὶ ὑπερηφανίαις τῶν ἐπισκήνων, ἀναπτοηθῆναι πρὸς τὴν ἐλπίδα καὶ ποθεῖν τὴν προσδοκωμένην μεταβολὴν τῆς ἡγεμονίας.

Ἐν δ' Ἰβηρίᾳ τῶν περὶ Σερτώριον συγκλητικῶν καὶ 25
ἰσοτίμων, ὡς πρῶτον εἰς ἀντίπαλον ἐλπίδα κατέστησαν ἐπανέντος τοῦ φόβου, φθόνος ἥπτετο καὶ ζῆλος ἀνόητος τῆς ἐκείνου δυνάμεως. ἐνῆγε δὲ Περπέννας δι' εὐγένειαν ἐπαιρόμενος φρονήματι κενῷ πρὸς τὴν ἡγεμονίαν, καὶ λόγους μοχθηροὺς διεδίδου κρύφα τοῖς ἐπιτηδείοις· "τίς 2
ἄρα πονηρὸς ἡμᾶς ὑπολαβὼν ἐκ κακῶν εἰς χείρονα φέρει δαίμων, οἳ Σύλλᾳ μὲν ὁμοῦ τι συμπάσης ἄρχοντι γῆς καὶ

*θαλάττης ποιεῖν τὸ προσταττόμενον οὐκ ἠξιοῦμεν οἴκοι
μένοντες, δεῦρο δὲ φθαρέντες ὡς ἐλεύθεροι βιωσόμενοι
δουλεύομεν ἑκουσίως τὴν Σερτωρίου δορυφοροῦντες φυγήν,
ὄνομα χλευαζόμενον ὑπὸ τῶν ἀκουόντων, σύγκλητος, ὄν-
τες, ὕβρεις δὲ καὶ προστάγματα καὶ πόνους οὐκ ἐλάττονας
3 Ἰβήρων καὶ Λυσιτανῶν ὑπομένοντες;" τοιούτων ἀναπιμ-
πλάμενοι λόγων οἱ πολλοὶ φανερῶς μὲν οὐκ ἀφίσταντο,
δεδοικότες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, κρύφα δὲ τάς τε πράξεις
ἐλυμαίνοντο καὶ τοὺς βαρβάρους ἐκάκουν κολάζοντες πι-
κρῶς καὶ δασμολογοῦντες ὡς Σερτωρίου κελεύοντος. ἐξ
4 ὧν ἀποστάσεις ἐγίνοντο καὶ ταραχαὶ περὶ τὰς πόλεις. οἱ
δὲ πεμπόμενοι ταῦτα θεραπεύειν καὶ ἀποπραΰνειν ἐπαν-
ήρχοντο πλείονας ἐξειργασμένοι πολέμους καὶ τὰς ὑπαρ-
χούσας ηὐξηκότες ἀπειθείας, ὥστε τὸν Σερτώριον ἐκ τῆς
προτέρας ἐπιεικείας καὶ πραότητος μεταβαλόντα περὶ
τοὺς ἐν Ὄσκῃ τρεφομένους παρανομῆσαι παῖδας τῶν Ἰβή-
ρων, τοὺς μὲν ἀνελόντα τοὺς δ' ἀποδόμενον.*

26 *Ὁ δ' οὖν Περπέννας πλείονας ἐνωμότους ἔχων πρὸς τὴν
ἐπίθεσιν προσάγεται καὶ Μάλλιον, ἕνα τῶν ἐφ' ἡγεμονίας.
οὗτος ἐρῶν τινὸς τῶν ἐν ὥρᾳ μειρακίου καὶ φιλοφρονού-
μενος πρὸς αὐτὸ φράζει τὴν ἐπιβουλήν, κελεύων ἀμελή-
σαντα τῶν ἄλλων ἐραστῶν αὐτῷ μόνῳ προσέχειν ὡς ἐντὸς
ἡμερῶν ὀλίγων μεγάλῳ γενησομένῳ. τὸ δὲ μειράκιον ἑτέρῳ
τινὶ τῶν ἐραστῶν Αὐφιδίῳ μᾶλλον προσπεπονθὸς ἐκφέρει
2 τὸν λόγον. ἀκούσας δ' ὁ Αὐφίδιος ἐξεπλάγη· καὶ γὰρ αὐ-
τὸς μετεῖχε τῆς ἐπὶ Σερτώριον συνωμοσίας, οὐ μέντοι τὸν
Μάλλιον ἐγίνωσκε μετέχοντα. Περπένναν δὲ καὶ Γρακῖνον
καί τινας ἄλλους, ὧν αὐτὸς ᾔδει συνωμοτῶν, ὀνομάζοντος
τοῦ μειρακίου, διαταραχθεὶς πρὸς ἐκεῖνον μὲν ἐξεφλαύριζε
τὸν λόγον, καὶ παρεκάλει τοῦ Μαλλίου καταφρονεῖν ὡς
κενοῦ καὶ ἀλαζόνος, αὐτὸς δὲ πρὸς τὸν Περπένναν πορευ-
θεὶς καὶ φράσας τὴν ὀξύτητα τοῦ καιροῦ καὶ τὸν κίνδυνον
3 ἐκέλευσεν ἐπιχειρεῖν. οἱ δ' ἐπείθοντο, καὶ παρασκευάσαν-
τες ἄνθρωπον γράμματα κομίζοντα τῷ Σερτωρίῳ προσή-
γαγον. ἐδήλου δὲ τὰ γράμματα νίκην τινὸς τῶν ὑπ' αὐτῷ
στρατηγῶν καὶ φόνον πολὺν τῶν πολεμίων. ἐφ' οἷς τοῦ
Σερτωρίου περιχαροῦς ὄντος καὶ θύοντος εὐαγγέλια, Περ-*

πέννας ἑστίασιν αὐτῷ καὶ τοῖς παροῦσι φίλοις (οὗτοι δ'
ἦσαν ἐκ τῆς συνωμοσίας) ἐπηγγέλλετο, καὶ πολλὰ λιπα-
ρήσας ἔπεισεν ἐλθεῖν. ἀεὶ μὲν οὖν τὰ μετὰ Σερτωρίου 4
δεῖπνα πολλὴν εἶχεν αἰδῶ καὶ κόσμον, οὔτε ὁρᾶν τι τῶν
αἰσχρῶν οὔτ' ἀκούειν ὑπομένοντος, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνόν-
τας εὐτάκτοις καὶ ἀνυβρίστοις παιδιαῖς χρῆσθαι καὶ φι-
λοφροσύναις ἐθίζοντος· τότε δὲ τοῦ πότου μεσοῦντος
ἀρχὴν ἀψιμαχίας ζητοῦντες ἀναφανδὸν ἀκολάστοις ἐχρῶντο
ῥήμασι, καὶ πολλὰ προσποιούμενοι μεθύειν ἠσέλγαινον
ὡς παροξυνοῦντες ἐκεῖνον. ὁ δ' εἴτε δυσχεραίνων τὴν 5
ἀκοσμίαν, εἴτε τὴν διάνοιαν αὐτῶν τῇ θρασύτητι τῆς
λαλιᾶς καὶ τῇ παρὰ τὸ εἰωθὸς ὀλιγωρίᾳ συμφρονήσας,
μετέβαλε τὸ σχῆμα τῆς κλισίας, ὕπτιον ἀνεὶς ἑαυτὸν ὡς
οὔτε προσέχων οὔτε κατακούων. ἐπεὶ δ' ὁ Περπέννας
φιάλην τινὰ λαβὼν ἀκράτου [καὶ] μεταξὺ πίνων ἀφῆκεν
ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ψόφον ἐποίησεν, ὅπερ ἦν αὐτοῖς σύμ-
βολον, Ἀντώνιος ὑπερκατακείμενος παίει τῷ ξίφει τὸν
Σερτώριον. ἀναστρέψαντος δὲ πρὸς τὴν πληγὴν ἐκείνου 6
καὶ συνεξανισταμένου, περιπεσὼν εἰς τὸ στῆθος κατέλαβε
τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας, ὥστε μηδ' ἀμυνόμενον πολλῶν
παιόντων ἀποθανεῖν.

Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν Ἰβήρων εὐθὺς ᾤχοντο καὶ 27
παρέδωκαν ἑαυτοὺς ἐπιπρεσβευσάμενοι τοῖς περὶ Πομ-
πήιον καὶ Μέτελλον· τοὺς δὲ συμμείναντας ὁ Περπέννας
ἀναλαβὼν ἐπεχείρει τι πράττειν. χρησάμενος δὲ ταῖς
Σερτωρίου παρασκευαῖς ὅσον ἐνασχημονῆσαι καὶ φανερὸς
γενέσθαι μήτ' ἄρχειν μήτ' ἄρχεσθαι πεφυκώς, Πομπηίῳ
προσέβαλε· καὶ ταχὺ συντριβεὶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ γενόμενος 2
αἰχμάλωτος οὐδὲ τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινε συμφορὰν ἡγεμο-
νικῶς, ἀλλὰ τῶν Σερτωρίου γραμμάτων κύριος γεγονὼς
ὑπισχνεῖτο Πομπηίῳ δείξειν ὑπατικῶν ἀνδρῶν καὶ μέγι-
στον ἐν Ῥώμῃ δυναμένων αὐτογράφους ἐπιστολάς, καλούν-
των Σερτώριον εἰς Ἰταλίαν ὡς πολλῶν ποθούντων τὰ
παρόντα κινῆσαι καὶ μεταβαλεῖν τὴν πολιτείαν. ἔργον 3
οὖν ὁ Πομπήιος οὐ νέας φρενὸς ἀλλ' εὖ μάλα βεβηκυίας
καὶ κατηρτυμένης ἐργασάμενος μεγάλων ἀπήλλαξε τὴν
Ῥώμην φόβων καὶ νεωτερισμῶν· τὰς μὲν γὰρ ἐπιστολὰς

ἐκείνας καὶ τὰ γράμματα τοῦ Σερτωρίου συναγαγὼν ἅπαντα κατέκαυσεν οὔτ᾽ ἀναγνοὺς οὔτ᾽ ἐάσας ἕτερον, αὐτὸν δὲ τὸν Περπένναν κατὰ τάχος ἀνεῖλε, φοβηθεὶς μὴ τῶν ὀνομάτων ἐξενεχθέντων πρός τινας ἀποστάσεις καὶ
4 ταραχαὶ γένωνται. τῶν δὲ τῷ Περπέννᾳ συνομοσαμένων οἳ μὲν ἐπὶ Πομπήιον ἀναχθέντες διεφθάρησαν, οἳ δὲ φεύγοντες εἰς Λιβύην ὑπὸ Μαυρουσίων κατηκοντίσθησαν. διέφυγε δ᾽ οὐδεὶς πλὴν Αὐφίδιος ὁ τοῦ Μαλλίου ἀντεραστής· οὗτος δ᾽ ἢ λαθὼν ἢ παραμεληθεὶς ἔν τινι βαρβάρῳ κώμῃ πενόμενος καὶ μισούμενος κατεγήρασεν.

1 Εὐμενῆ δὲ τὸν Καρδιανὸν ἱστορεῖ Δοῦρις πατρὸς μὲν ἁμαξεύοντος ἐν Χερρονήσῳ διὰ πενίαν γενέσθαι, τραφῆναι δ᾽ ἐλευθερίως ἐν γράμμασι καὶ περὶ παλαίστραν· ἔτι δὲ παιδὸς ὄντος αὐτοῦ Φίλιππον παρεπιδημοῦντα καὶ σχολὴν ἄγοντα τὰ τῶν Καρδιανῶν θεάσασθαι παγκράτια μειρακίων καὶ παλαίσματα παίδων, ἐν οἷς εὐημερήσαντα τὸν Εὐμενῆ καὶ φανέντα συνετὸν καὶ ἀνδρεῖον ἀρέσαι τῷ
2 Φιλίππῳ καὶ ἀναληφθῆναι. δοκοῦσι δ᾽ εἰκότα λέγειν μᾶλλον οἱ διὰ ξενίαν καὶ φιλίαν πατρῴαν τὸν Εὐμενῆ λέγοντες ὑπὸ τοῦ Φιλίππου προαχθῆναι. μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτὴν οὔτε συνέσει τινὸς οὔτε πίστει λείπεσθαι δοκῶν τῶν περὶ Ἀλέξανδρον ἐκαλεῖτο μὲν ἀρχιγραμματεύς, τιμῆς δὲ ὥσπερ οἱ μάλιστα φίλοι καὶ συνήθεις ἐτύγχανεν, ὥστε καὶ στρατηγὸς ἀποσταλῆναι κατὰ τὴν Ἰνδικὴν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ μετὰ δυνάμεως, καὶ τὴν Περδίκκου παραλαβεῖν ἱππαρχίαν, ὅτε Περδίκκας ἀποθανόντος Ἡφαιστίωνος εἰς τὴν ἐκείνου
3 προῆλθε τάξιν. διὸ καὶ Νεοπτολέμου τοῦ ἀρχιυπασπιστοῦ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν λέγοντος ὡς αὐτὸς μὲν ἀσπίδα καὶ λόγχην Εὐμενὴς δὲ γραφεῖον ἔχων καὶ πινακίδιον ἠκολούθει, κατεγέλων οἱ Μακεδόνες, μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν τὸν Εὐμενῆ καὶ τῆς κατὰ τὸν γάμον οἰκειότητος ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰδότες ἀξιωθέντα· Βαρσίνην γὰρ τὴν Ἀρταβάζου πρώτην ἐν Ἀσίᾳ γνοὺς ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξ ἧς υἱὸν ἔσχεν Ἡρακλέα, τῶν ταύτης ἀδελφῶν Πτολεμαίῳ μὲν Ἀπάμαν Εὐμενεῖ δὲ Βαρσίνην ἐξέδωκεν, ὅτε καὶ τὰς ἄλλας Περσίδας διένειμε καὶ συνῴκισε τοῖς ἑταίροις.

2 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσέκρουσε πολλάκις Ἀλεξάνδρῳ καὶ

παρεκινδύνευσε δι' Ἡφαιστίωνα. πρῶτον μὲν γὰρ Εὐίῳ τῷ αὐλητῇ τοῦ Ἡφαιστίωνος οἰκίαν κατανείμαντος ἣν οἱ παῖδες ἔτυχον τῷ Εὐμενεῖ προκατειληφότες, ἐλθὼν ὑπ' ὀργῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ὁ Εὐμενὴς ἐβόα μετὰ Μέντορος ὡς αὐλεῖν εἴη κράτιστον ἢ τραγῳδεῖν τὰ ὅπλα ῥίψαντας ἐκ τῶν χειρῶν, ὥστ' Ἀλέξανδρον αὐτῷ συναγανακτεῖν καὶ λοιδορεῖσθαι τῷ Ἡφαιστίωνι. ταχὺ μέντοι μεταπεσὼν 2
αὖθις εἶχε τὸν Εὐμενῆ δι' ὀργῆς ὡς ὕβρει μᾶλλον πρὸς ἑαυτὸν ἢ παρρησίᾳ πρὸς Ἡφαιστίωνα χρησάμενον. ἔπειτα Νέαρχον ἐκπέμπων μετὰ νεῶν ἐπὶ τὴν ἔξω θάλασσαν ᾔτει χρήματα τοὺς φίλους· οὐ γὰρ ἦν ἐν τῷ βασιλείῳ. τοῦ δ' Εὐμενοῦς αἰτηθέντος μὲν τριακόσια τάλαντα δόντος δὲ ἑκατὸν μόνα, καὶ ταῦτα γλίσχρως καὶ μόλις αὐτῷ συνειλέχθαι διὰ τῶν ἐπιτρόπων φάσκοντος, οὐδὲν ἐγκαλέσας οὐδὲ δεξάμενος ἐκέλευσε τοὺς παῖδας κρύφα τῇ σκηνῇ τοῦ Εὐμενοῦς πῦρ ἐνεῖναι, βουλόμενος ἐκκομιζομένων τῶν χρημάτων λαβεῖν ἐπ' αὐτοφώρῳ ψευδόμενον. ἔφθη δὲ ἡ σκηνὴ 3
καταφλεχθεῖσα, καὶ μετενόησε τῶν γραμμάτων διαφθαρέντων ὁ Ἀλέξανδρος. τὸ δὲ συγχυθὲν χρυσίον καὶ ἀργύριον ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀνευρέθη πλεῖον ἢ χιλίων ταλάντων. ἔλαβε δ' οὐδέν, ἀλλὰ καὶ γράψας τοῖς πανταχοῦ σατράπαις καὶ στρατηγοῖς ἀντίγραφα τῶν διεφθαρμένων ἀποστέλλειν πάντα παραλαμβάνειν ἐκέλευσε τὸν Εὐμενῆ. πάλιν δὲ 4
περὶ δωρεᾶς τινὸς εἰς διαφορὰν καταστὰς πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα, καὶ πολλὰ μὲν ἀκούσας κακῶς πολλὰ δ' εἰπών, τότε μὲν οὐκ ἔλαττον ἔσχε· μετ' ὀλίγον δὲ τελευτήσαντος Ἡφαιστίωνος περιπαθῶν ὁ βασιλεύς, καὶ πᾶσιν οὓς ἐδόκει ζῶντι μὲν ἐκείνῳ φθονεῖν ἐπιχαίρειν δὲ τεθνηκότι τραχέως ὁμιλῶν καὶ χαλεπὸς ὤν, μάλιστα τὸν Εὐμενῆ δι' ὑποψίας εἶχε, καὶ προύφερε πολλάκις τὰς διαφορὰς καὶ λοιδορίας ἐκείνας. ὁ δὲ πανοῦργος ὢν καὶ πιθανὸς 5
ἐπεχείρησεν οἷς ἀπώλλυτο σώζειν ἑαυτόν· κατέφυγε γὰρ εἰς τὴν πρὸς Ἡφαιστίωνα φιλοτιμίαν Ἀλεξάνδρου καὶ χάριν, ὑφηγούμενός τε τιμὰς αἳ μάλιστα κοσμεῖν ἔμελλον τὸν τεθνηκότα, καὶ χρήματα τελῶν εἰς τὴν τοῦ τάφου κατασκευὴν ἀφειδῶς καὶ προθύμως.

Ἀποθανόντος δὲ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς φάλαγγος διεστώ- 3

σης πρὸς τοὺς ἑταίρους, τῇ μὲν γνώμῃ τούτοις προσένειμεν ἑαυτὸν ὁ Εὐμενής, τῷ δὲ λόγῳ κοινός τις ἦν πρὸς ἀμφοτέρους καὶ ἰδιώτης, ὡς οὐδὲν αὐτῷ προσῆκον ξένῳ ὄντι πολυπραγμονεῖν ⟨ἐν⟩ ταῖς Μακεδόνων διαφοραῖς. καὶ τῶν ἄλλων ἑταίρων ἐκ Βαβυλῶνος ἀνασκευασαμένων αὐτὸς ὑπολειφθεὶς ἐν τῇ πόλει κατεπράυνε πολλοὺς τῶν πεζῶν
2 καὶ πρὸς τὰς διαλύσεις ἡδίους ἐποίησεν. ἐπεὶ δ' ἀναμιχθέντες ἀλλήλοις οἱ στρατηγοὶ καὶ καταστάντες ἐκ τῶν πρώτων ταραχῶν διενέμοντο σατραπείας καὶ στρατηγίας, Εὐμενὴς λαμβάνει Καππαδοκίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ τὴν ὑποκειμένην τῇ Ποντικῇ θαλάττῃ μέχρι Τραπεζοῦντος, οὔπω τότε Μακεδόνων οὖσαν (Ἀριαράθης γὰρ αὐτῆς ἐβασίλευεν)· ἀλλ' ἔδει Λεοννᾶτον καὶ Ἀντίγονον χειρὶ μεγάλῃ τὸν Εὐμενῆ κατάγοντας ἀποδεῖξαι τῆς χώρας σατράπην.
3 Ἀντίγονος μὲν οὖν οὐ προσέσχε τοῖς γραφεῖσιν ὑπὸ Περδίκκου, μετέωρος ὢν ἤδη καὶ περιφρονῶν ἁπάντων, Λεοννᾶτος δὲ κατέβη μὲν ἄνωθεν εἰς Φρυγίαν ἀναδεξόμενος Εὐμενεῖ τὴν στρατείαν, Ἑκαταίου δὲ τοῦ Καρδιανῶν τυράννου συμμίξαντος αὐτῷ καὶ δεομένου βοηθεῖν μᾶλλον Ἀντιπάτρῳ καὶ Μακεδόνων τοῖς ἐν Λαμίᾳ πολιορκουμένοις, ὥρμητο διαβαίνειν καὶ τὸν Εὐμενῆ παρεκάλει καὶ διήλλαττε
4 πρὸς Ἑκαταῖον. ἦν γὰρ αὐτοῖς πατρική τις ἐκ πολιτικῶν διαφορῶν ὑποψία πρὸς ἀλλήλους, καὶ πολλάκις ὁ Εὐμενὴς ἐγεγόνει φανερὸς κατηγορῶν τοῦ Ἑκαταίου τυραννοῦντος καὶ παρακαλῶν Ἀλέξανδρον ἀποδοῦναι τοῖς Καρδιανοῖς τὴν ἐλευθερίαν. διὸ καὶ τότε τοῦ Εὐμενοῦς παραιτουμένου τὴν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας στρατείαν, καὶ δεδιέναι φάσκοντος Ἀντίπατρον μή πως Ἑκαταίῳ χαριζόμενος καὶ πάλαι μισῶν αὐτὸν ἀνέλῃ, πιστεύσας ὁ Λεοννᾶτος οὐδὲν ὧν
5 ἐφρόνει πρὸς αὐτὸν ἀπεκρύψατο. λόγος μὲν γὰρ ἦν ἡ βοήθεια καὶ πρόφασις, ἐγνώκει δὲ διαβὰς εὐθὺς ἀντιποιεῖσθαι Μακεδονίας· καί τινας ἐπιστολὰς ἔδειξε Κλεοπάτρας μεταπεμπομένης αὐτὸν εἰς Πέλλαν ὡς γαμησομένης. ὁ δ' Εὐμενής, εἴτε τὸν Ἀντίπατρον δεδοικὼς εἴτε τὸν Λεοννᾶτον ἔμπληκτον ὄντα καὶ φορᾶς μεστὸν ἀβεβαίου καὶ ὀξείας ἀπογνούς, νύκτωρ ἀνέζευξε τὴν ἑαυτοῦ λαβὼν ἀποσκευήν. εἶχε δὲ τριακοσίους μὲν ἱππεῖς διακοσίους

δὲ τῶν παίδων ὁπλοφόρους, ἐν δὲ χρυσοῖς εἰς ἀργυρίου λόγον τάλαντα πεντακισχίλια. φυγὼν δ' οὕτω πρὸς Περ- 6
δίκκαν καὶ τὰ Λεοννάτου βουλεύματα κατειπὼν εὐθὺς μὲν ἴσχυε μέγα παρ' αὐτῷ καὶ τοῦ συνεδρίου μετεῖχεν, ὀλίγον δ' ὕστερον εἰς Καππαδοκίαν κατήχθη μετὰ δυνάμεως, αὐτοῦ Περδίκκου παρόντος καὶ στρατηγοῦντος. Ἀριαράθου δὲ ληφθέντος αἰχμαλώτου καὶ τῆς χώρας ὑποχειρίου γενομένης ἀποδείκνυται σατράπης. καὶ τὰς μὲν πόλεις 7
τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις παρέδωκε, καὶ φρουράρχους ἐγκατέστησε καὶ δικαστὰς ἀπέλιπε καὶ διοικητὰς οὓς ἐβούλετο, τοῦ Περδίκκου μηδὲν ἐν τούτοις πολυπραγμονοῦντος, αὐτὸς δὲ συνανέζευξεν ἐκεῖνόν τε θεραπεύων καὶ τῶν βασιλέων ἀπολείπεσθαι μὴ βουλόμενος.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Περδίκκας ἐφ' ἃ μὲν ὥρμητο πιστεύων 4
δι' αὐτοῦ προσάξεσθαι, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα δεῖσθαι δραστηρίου τε καὶ πιστοῦ φύλακος οἰόμενος, ἀπέπεμψεν ἐκ Κιλικίας τὸν Εὐμενῆ, λόγῳ μὲν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ σατραπείαν, ἔργῳ δὲ τὴν ὅμορον Ἀρμενίαν τεταραγμένην ὑπὸ Νεοπτολέμου διὰ χειρὸς ἕξοντα. τοῦτον μὲν οὖν ὁ Εὐμε- 2
νής, καίπερ ὄγκῳ τινὶ καὶ φρονήματι κενῷ διεφθαρμένον, ἐπειρᾶτο ταῖς ὁμιλίαις κατέχειν· αὐτὸς δὲ τὴν φάλαγγα τῶν Μακεδόνων ἐπηρμένην καὶ θρασεῖαν εὑρών, ὥσπερ ἀντίταγμα κατεσκεύαζεν αὐτῇ δύναμιν ἱππικήν, τῶν μὲν ἐγχωρίων τοῖς ἱππεύειν δυναμένοις ἀνεισφορίας διδοὺς καὶ ἀτελείας, τῶν δὲ περὶ αὐτὸν οἷς μάλιστα ἐπίστευεν 3
ὠνητοὺς διανέμων ἵππους, φιλοτιμίαις τε καὶ δωρεαῖς τὰ φρονήματα παροξύνων καὶ τὰ σώματα κινήσεσι καὶ μελέταις διαπονῶν, ὥστε τοὺς μὲν ἐκπλαγῆναι τοὺς δὲ θαρρῆσαι τῶν Μακεδόνων, ὁρῶντας ὀλίγῳ χρόνῳ περὶ αὐτὸν ἠθροισμένους ἱππεῖς οὐκ ἐλάττους ἑξακισχιλίων καὶ τριακοσίων.

Ἐπεὶ δὲ Κρατερὸς καὶ Ἀντίπατρος τῶν Ἑλλήνων περι- 5
γενόμενοι διέβαινον εἰς Ἀσίαν τὴν Περδίκκου καταλύσοντες ἀρχὴν καὶ προσηγγέλλοντο μέλλοντες ἐμβαλεῖν εἰς Καππαδοκίαν, ὁ Περδίκκας αὐτὸς ἐπὶ Πτολεμαῖον στρατεύων ἀπέδειξε τὸν Εὐμενῆ τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ δυνάμεων αὐτοκράτορα στρατηγόν, καὶ περὶ τούτων ἐπιστολὰς ἔπεμψεν, Ἀλκέταν μὲν καὶ Νεοπτόλεμον Εὐμενεῖ 2

προσέχειν κελεύσας, Εὐμενῆ δὲ χρῆσθαι τοῖς πράγμασιν ὅπως αὐτὸς ἔγνωκεν. Ἀλκέτας μὲν οὖν ἄντικρυς ἀπείπατο τὴν στρατείαν, ὡς τῶν ὑπ' αὐτῷ Μακεδόνων Ἀντιπάτρῳ μὲν αἰδουμένων μάχεσθαι, Κρατερὸν δὲ καὶ δέχεσθαι δι' εὔνοιαν ἑτοίμων ὄντων· Νεοπτόλεμος δὲ βουλεύων μὲν ἐπ' Εὐμενεῖ προδοσίαν οὐκ ἔλαθε, καλούμενος δ' οὐχ ὑπή-
3 κουεν ἀλλὰ παρέταττε τὴν δύναμιν. ἔνθα πρῶτον ὁ Εὐμενὴς ἀπέλαυσε τῆς ἑαυτοῦ προνοίας καὶ παρασκευῆς· ἡττώμενος γὰρ ἤδη κατὰ τὸ πεζὸν ἐτρέψατο τοῖς ἱππεῦσι τὸν Νεοπτόλεμον καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἔλαβεν αὐτοῦ, καὶ τῇ φάλαγγι διεσπαρμένῃ περὶ τὴν δίωξιν ἄθρους ἐπελάσας ἠνάγκασε τὰ ὅπλα θέσθαι καὶ ⟨δόντας καὶ⟩ λαβόντας
4 ὅρκους αὐτῷ συστρατεύειν. ὁ μὲν οὖν Νεοπτόλεμος ὀλίγους τινὰς συναγαγὼν ἐκ τῆς τροπῆς ἔφυγε πρὸς Κρατερὸν καὶ Ἀντίπατρον, παρ' ἐκείνων δ' ἀπέσταλτο πρεσβεία πρὸς Εὐμενῆ παρακαλοῦσα μεταθέσθαι πρὸς αὐτούς, καρπούμενον μὲν ἃς εἶχε σατραπείας, προσλαβόντα δὲ στρατιὰν καὶ χώραν παρ' αὐτῶν, Ἀντιπάτρῳ μὲν ἀντ' ἐχθροῦ φίλον γενόμενον, Κρατερῷ δὲ μὴ γενόμενον ἐκ
5 φίλου πολέμιον. ταῦτα ὁ Εὐμενὴς ἀκούσας Ἀντιπάτρῳ μὲν οὐκ ἂν ἔφη παλαιὸς ὢν ἐχθρὸς νῦν γενέσθαι φίλος, ὅτε αὐτὸν ὁρᾷ τοῖς φίλοις ὡς ἐχθροῖς χρώμενον, Κρατερὸν δὲ Περδίκκᾳ διαλλάττειν ἕτοιμος εἶναι καὶ συνάγειν ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ δικαίοις, ἄρχοντος δὲ πλεονεξίας τῷ ἀδικουμένῳ βοηθήσειν μέχρι ἂν ἐμπνέῃ, καὶ μᾶλλον τὸ σῶμα καὶ τὸν βίον ἢ τὴν πίστιν προήσεσθαι.

6 Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἀντίπατρον πυθόμενοι ταῦτα κατὰ σχολὴν ἐβουλεύοντο περὶ τῶν ὅλων, ὁ Νεοπτόλεμος δὲ μετὰ τὴν φυγὴν ἀφικόμενος πρὸς αὐτοὺς τήν τε μάχην ἀπήγγελλε καὶ παρεκάλει βοηθεῖν, μάλιστα μὲν ἀμφοτέρους πάντως δὲ Κρατερόν· ποθεῖσθαι γὰρ ὑπερφυῶς ἐκεῖνον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, κἂν μόνον ἴδωσι τὴν καυσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν φωνὴν ἀκούσωσι, μετὰ τῶν ὅπλων ἥξειν
2 φερομένους. καὶ γὰρ ἦν ὄντως ὄνομα τοῦ Κρατεροῦ μέγα, καὶ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν τοῦτον ἐπόθησαν οἱ πολλοί, μνημονεύοντες ὅτι καὶ πρὸς Ἀλέξανδρον ὑπὲρ αὐτῶν ἀνεδέξατο πολλάκις ἀπεχθείας πολλάς, ὑποφερο-

μένου πρὸς τὸν Περσικὸν ζῆλον ἀντιλαμβανόμενος καὶ τοῖς πατρίοις ἀμύνων διὰ τρυφὴν καὶ ὄγκον ἤδη περιυβριζομένοις. τότε δ' οὖν ὁ Κρατερὸς τὸν μὲν Ἀντίπατρον εἰς 3
Κιλικίαν ἀπέστειλεν, αὐτὸς δὲ τῆς δυνάμεως ἀναλαβὼν πολὺ μέρος ἐπὶ τὸν Εὐμενῆ μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου προῆγεν, οἰόμενος οὐ προσδεχομένῳ καὶ μετὰ πρόσφατον νίκην ἐν ἀταξίᾳ καὶ περὶ πότους ἔχοντι τὴν δύναμιν ἐπιπεσεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν προαισθέσθαι τὴν ἔφοδον αὐτοῦ τὸν Εὐμενῆ καὶ προπαρασκευάσασθαι νηφούσης ἄν τις ἡγεμονίας, οὐ μὴν ἄκρας θείη δεινότητος· τὸ δὲ μὴ μόνον 4
τοὺς πολεμίους ἃ μὴ καλῶς εἶχεν αἰσθέσθαι διαφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατευομένους ἀγνοοῦντας ᾧ μαχοῦνται προενσεῖσαι τῷ Κρατερῷ καὶ ἀποκρύψαι τὸν ἀντιστράτηγον, ἴδιον δοκεῖ τούτου τοῦ ἡγεμόνος ἔργον γενέσθαι. διέδωκε μὲν οὖν λόγον ὡς Νεοπτόλεμος αὖθις ἐπίοι καὶ Πίγρης, ἔχοντες ἱππεῖς καὶ Καππαδοκῶν καὶ Παφλαγόνων· νυκτὸς δ' ἀναζεῦξαι βουλόμενος, εἶτα καταδαρθὼν ὄψιν εἶδεν ἀλλόκοτον. ἐδόκει γὰρ ὁρᾶν Ἀλεξάν- 5
δρους δύο παρασκευαζομένους ἀλλήλοις μάχεσθαι, μιᾶς ἑκάτερον ἡγούμενον φάλαγγος· εἶτα τῷ μὲν τὴν Ἀθηνᾶν τῷ δὲ τὴν Δήμητραν βοηθοῦσαν ἐλθεῖν, γενομένου δ' ἀγῶνος ἰσχυροῦ κρατηθῆναι τὸν μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς, τῷ δὲ νικῶντι σταχύων δρεπομένην τὴν Δήμητραν συμπλέκειν στέφανον. αὐτόθεν μὲν οὖν τὴν ὄψιν εἴκαζεν εἶναι 6
πρὸς αὐτοῦ μαχομένου περὶ γῆς ἀρίστης καὶ τότε πολὺν καὶ καλὸν ἐχούσης ἐν κάλυκι στάχυν· ἅπασα γὰρ κατέσπαρτο καὶ παρεῖχεν εἰρήνῃ πρέπουσαν ὄψιν, ἀμφιλαφῶς τῶν πεδίων κομώντων· μᾶλλον δ' ἐπερρώσθη πυθόμενος σύνθημα τοῖς πολεμίοις Ἀθηνᾶν καὶ Ἀλέξανδρον εἶναι. Δήμητραν δὴ καὶ αὐτὸς ἐδίδου σύνθημα καὶ Ἀλέξανδρον, ἀναδεῖσθαί τε πάντας ἐκέλευε καὶ καταστέφειν τὰ ὅπλα τῶν σταχύων λαμβάνοντας. ὁρμήσας δὲ πολλάκις ἐξαγο- 7
ρεῦσαι καὶ φράσαι τοῖς περὶ αὐτὸν ἡγεμόσι καὶ στρατηγοῖς πρὸς ὃν ἔμελλεν ὁ ἀγὼν ἔσεσθαι, καὶ μὴ μόνος ἐν αὑτῷ θέμενος ἀποκρύψαι καὶ κατασχεῖν ἀπόρρητον οὕτως ἀναγκαῖον, ὅμως ἐνέμεινε τοῖς λογισμοῖς καὶ διεπίστευσε τῇ γνώμῃ τὸν κίνδυνον.

7 Ἀντέταξε δὲ Κρατερῷ Μακεδόνων μὲν οὐδένα, δύο δὲ ἱππαρχίας ξενικάς, ὧν Φαρνάβαζος ὁ Ἀρταβάζου καὶ Φοῖνιξ ὁ Τενέδιος ἡγοῦντο, διακελευσάμενος ὀφθέντων τῶν πολεμίων ἐλαύνειν κατὰ τάχος καὶ συμπλέκεσθαι, μὴ διδόντας ἀναστροφὴν μηδὲ φωνὴν μηδὲ κήρυκα πεμπόμενον προσιεμένους· ἐδεδίει γὰρ ἰσχυρῶς τοὺς Μακεδόνας, μὴ γνωρίσαντες τὸν Κρατερὸν οἴχωνται μεταβαλόμενοι πρὸς
2 ἐκεῖνον. αὐτὸς δὲ τοὺς ἐρρωμενεστάτους ἱππεῖς τριακοσίους εἰς ἄγημα συντάξας καὶ παρελάσας ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἔμελλε τοῖς περὶ Νεοπτόλεμον ἐπιχειρεῖν. ὡς δὲ τὸν ἐν μέσῳ λόφον ὑπερβαλόντες ὤφθησαν ὀξεῖαν καὶ μεθ' ὁρμῆς σφοδροτέρας ποιούμενοι τὴν ἔφοδον, ἐκπλαγεὶς ὁ Κρατερὸς καὶ πολλὰ λοιδορήσας τὸν Νεοπτόλεμον ὡς ἐξηπατημένος ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῆς τῶν Μακεδόνων μεταβολῆς, ἐγκελευσάμενος ἀνδραγαθεῖν τοῖς περὶ αὐτὸν ἡγεμόσιν
3 ἀντεξήλασε. γενομένης δὲ τῆς πρώτης συρράξεως βαρείας καὶ τῶν δοράτων ταχὺ συντριβέντων, τοῦ δ' ἀγῶνος ἐν τοῖς ξίφεσιν ὄντος, οὐ καταισχύνας ὁ Κρατερὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν καταβαλὼν πολλάκις δὲ τρεψάμενος τοὺς ἀντιτεταγμένους, τέλος δὲ πληγεὶς ὑπὸ Θρᾳκὸς ἐκ πλαγίων προσελάσαντος ἀπερρύη τοῦ ἵππου.
4 πεσόντα δ' αὐτὸν οἱ μὲν ἄλλοι παρήλασαν ἀγνοοῦντες, Γοργίας δὲ τῶν Εὐμενοῦς στρατηγῶν ἔγνω τε καὶ καταβὰς περιέστησε φρουρὰν τῷ σώματι κακῶς ἤδη διακειμένου καὶ δυσθανατοῦντος. ἐν τούτῳ δὲ καὶ Νεοπτόλεμος Εὐμενεῖ συνήρχετο· μισοῦντες γὰρ ἀλλήλους πάλαι καὶ δι' ὀργῆς ἔχοντες ἐν μὲν δυσὶν ἀναστροφαῖς οὐ κατεῖδον, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ γνωρίσαντες εὐθὺς ἤλαυνον, σπασάμενοι
5 τὰ ἐγχειρίδια καὶ βοῶντες. τῶν δ' ἵππων ἐξ ἐναντίας βίᾳ συμπεσόντων ὥσπερ τριήρων, τὰς ἡνίας ἀφέντες ἀλλήλων ἐπεδράξαντο ταῖς χερσί, τά τε κράνη περισπῶντες καὶ περιρρηγνύντες ἐκ τῶν ἐπωμίδων τοὺς θώρακας. πρὸς δὲ τὸν σπαραγμὸν ὑπεκδραμόντων ἅμα τῶν ἵππων, ἀπορρυέντες εἰς γῆν καὶ περιπεσόντες ἀλλήλοις ἐν λαβαῖς ἦσαν
6 καὶ διεπάλαιον. εἶτα ὁ μὲν Εὐμενὴς τοῦ Νεοπτολέμου προεξανισταμένου τὴν ἰγνύαν ὑπέκοψεν αὐτὸς εἰς ὀρθὸν φθάσας καταστῆναι, ὁ δὲ Νεοπτόλεμος εἰς θάτερον ἐρει-

σάμενος γόνυ, θάτερον δὲ πεπηρωμένος, ἠμύνετο μὲν εὐ-
ρώστως κάτωθεν, οὐ θανασίμους δὲ πληγὰς ὑποφέρων,
πληγεὶς δὲ παρὰ τὸν τράχηλον ἔπεσε καὶ παρείθη. τοῦ 7
δ' Εὐμενοῦς δι' ὀργὴν καὶ μῖσος παλαιὸν τά τε ὅπλα περι-
σπῶντος αὐτοῦ καὶ κακῶς λέγοντος, ἔτι τὸ ξίφος ἔχων
ἔλαθεν ὑπὸ τὸν θώρακα τρώσας, ᾗ παρέψαυσε τοῦ βου-
βῶνος ἀποβάς. ἡ δὲ πληγὴ μᾶλλον ἐφόβησεν ἢ ἔβλαψε
τὸν Εὐμενῆ, δι' ἀσθένειαν ἀμυδρὰ γενομένη. σκυλεύσας
δὲ τὸν νεκρὸν εἶχε μὲν χαλεπῶς ὑπὸ τραυμάτων μηροὺς
καὶ βραχίονας διακεκομμένος, ὅμως δ' ἀναβληθεὶς ἐπὶ τὸν
ἵππον ἐδίωκε πρὸς θάτερον κέρας ὡς ἔτι συνεστώτων
τῶν πολεμίων. πυθόμενος δὲ τὴν Κρατεροῦ τελευτὴν καὶ 8
προσελάσας, ὡς εἶδεν ἐμπνέοντα καὶ συνιέντα, καταβὰς
ἀπεδάκρυσε καὶ τὴν δεξιὰν ἐνέβαλε, καὶ πολλὰ μὲν ἐλοι-
δόρησε τὸν Νεοπτόλεμον, πολλὰ δ' ἐκεῖνον μὲν ᾠκτίσατο
τῆς τύχης αὑτὸν δὲ τῆς ἀνάγκης, δι' ἣν ἀνδρὶ φίλῳ καὶ
συνήθει ταῦτα πεισόμενος ἢ δράσων συνηνέχθη.

Ταύτην τὴν μάχην Εὐμενὴς ἡμέραις δέκα σχεδόν τι 8
μετὰ τὴν προτέραν ἐνίκησε, καὶ δόξῃ μὲν ἤρθη μέγας ἀπ'
αὐτῆς ὡς τὰ μὲν σοφίᾳ τὰ δ' ἀνδρείᾳ κατειργασμένος,
φθόνον δὲ πολὺν ἔσχε καὶ μῖσος ὁμαλῶς παρά τε τοῖς
συμμάχοις καὶ τοῖς πολεμίοις ὡς ἔπηλυς ἀνὴρ καὶ ξένος
ὅπλοις καὶ χερσὶ τῶν Μακεδόνων τὸν πρῶτον αὐτῶν καὶ
δοκιμώτατον ἀνῃρηκώς. ἀλλ' εἰ μὲν ἔφθη Περδίκκας πυ- 2
θόμενος τὴν Κρατεροῦ τελευτήν, οὐκ ἂν ἄλλος ἐπρώτευσε
Μακεδόνων· νυνὶ δ' ἀνῃρημένου Περδίκκου κατὰ στάσιν ἐν
Αἰγύπτῳ δυσὶν ἡμέραις πρότερον ἧκεν οὗτος ὁ περὶ τῆς
μάχης λόγος εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ πρὸς ὀργὴν εὐθὺς
οἱ Μακεδόνες θάνατον τοῦ Εὐμενοῦς κατέγνωσαν. ἀπε-
δείχθη δὲ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς αὐτὸν Ἀντίγονος μετ'
Ἀντιπάτρου στρατηγός. ἐπεὶ δ' Εὐμενὴς τοῖς βασιλικοῖς 3
ἱπποφορβίοις περὶ τὴν Ἴδην νεμομένοις ἐπιτυχών, καὶ
λαβὼν ἵππους ὅσων ἔχρῃζε, τοῖς ἐπιμεληταῖς τὴν γραφὴν
ἔπεμψε, λέγεται γελάσαι τὸν Ἀντίπατρον καὶ εἰπεῖν ὅτι
θαυμάζει τὸν Εὐμενῆ τῆς προνοίας, ἐλπίζοντα λόγον αὐ-
τοῖς ἀποδώσειν τῶν βασιλικῶν ἢ λήψεσθαι παρ' αὐτῶν.
περὶ δὲ τὰς Σάρδεις ἐβούλετο μὲν ἱπποκρατῶν ὁ Εὐμενὴς 4

τοῖς Λυδοῖς ἐναγωνίσασθαι πεδίοις, ἅμα καὶ τῇ Κλεο-
πάτρᾳ τὴν δύναμιν ἐπιδεῖξαι φιλοτιμούμενος· αὐτῆς δ'
ἐκείνης δεηθείσης (ἐφοβεῖτο γὰρ αἰτίαν τινὰ λαβεῖν ὑπὸ
τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον) ἐξήλασεν εἰς τὴν ἄνω Φρυγίαν
καὶ διεχείμαζεν ἐν Κελαιναῖς, ὅπου τῶν μὲν περὶ Ἀλκέταν
καὶ Πολέμωνα καὶ Δόκιμον ὑπὲρ ἡγεμονίας διαφιλοτι-
μουμένων πρὸς αὐτόν "τοῦτ' ἦν" ἔφη "τὸ λεγόμενον, ὀλέ-
5 θρου δ' οὐθεὶς λόγος," τοῖς δὲ στρατιώταις ὑποσχόμενος
ἐν τρισὶν ἡμέραις τὸν μισθὸν ἀποδώσειν ἐπίπρασκεν αὐ-
τοῖς τὰς κατὰ τὴν χώραν ἐπαύλεις καὶ τετραπυργίας σω-
μάτων καὶ βοσκημάτων γεμούσας. ὁ δὲ πριάμενος ἡγεμὼν
τάγματος ἢ ξεναγὸς ὄργανα καὶ μηχανὰς τοῦ Εὐμενοῦς
παρέχοντος ἐξεπολιόρκει, καὶ πρὸς τὸν ὀφειλόμενον μισθὸν
6 οἱ στρατιῶται διενέμοντο τῶν ἁλισκομένων ἕκαστον. ἐκ
δὴ τούτου πάλιν ὁ Εὐμενὴς ἠγαπᾶτο· καί ποτε γραμμά-
των ἐν τῷ στρατοπέδῳ φανέντων ἃ διέρριψαν οἱ τῶν πο-
λεμίων ἡγεμόνες, ἑκατὸν τάλαντα καὶ τιμὰς διδόντες τῷ
κτείναντι τὸν Εὐμενῆ, σφόδρα παρωξύνθησαν οἱ Μακε-
δόνες, καὶ δόγμα ποιοῦνται χιλίους τῶν ἡγεμονικῶν περὶ
αὐτὸν ἀεὶ δορυφοροῦντας εἶναι καὶ φυλάττειν ἐν περιόδῳ
7 καὶ παρανυκτερεύειν. οἱ δ' ἐπείθοντο, καὶ τιμὰς ἠγάπων
παρ' αὐτοῦ λαμβάνοντες ἃς οἱ φίλοι παρὰ τῶν βασιλέων·
ἐξῆν γὰρ Εὐμενεῖ καὶ καυσίας ἁλουργεῖς καὶ χλαμύδας
διανέμειν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ Μακεδόσιν.
9 Τὸ μὲν οὖν εὐτυχεῖν καὶ τοὺς φύσει μικροὺς συνεπι-
κουφίζει τοῖς φρονήμασιν, ὥστε φαίνεσθαί τι μέγεθος
περὶ αὐτοὺς καὶ ὄγκον ἐκ πραγμάτων ὑπερεχόντων ἀπο-
βλεπομένους· ὁ δ' ἀληθῶς μεγαλόφρων καὶ βέβαιος ἐν
τοῖς σφάλμασι μᾶλλον καὶ ταῖς δυσημερίαις ἀναφέρων
2 γίνεται κατάδηλος, ὥσπερ Εὐμενής. πρῶτον μὲν γὰρ ἐν
Ὀρκυνίοις τῆς Καππαδοκίας ἡττηθεὶς ὑπ' Ἀντιγόνου διὰ
προδοσίας καὶ διωκόμενος οὐ παρῆκε τὸν προδότην ἐκ
τῆς φυγῆς διαπεσεῖν πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ συλλα-
βὼν ἐκρέμασε. φεύγων δὲ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τοῖς διώκουσι
μετέβαλε λαθών, καὶ παραλλάξας ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τό-
πον οὗ τὴν μάχην συνέβη γενέσθαι, κατεστρατοπέδευσε,
⟨καὶ⟩ συναγαγὼν τοὺς νεκροὺς καὶ τῶν ἐν κύκλῳ κωμῶν

τὰ θυρώματα κατασχίσας ἔκαυσεν ἰδίᾳ μὲν ἡγεμόνας ἰδίᾳ
δὲ τοὺς πολλούς, καὶ πολυάνδρια χώσας ἀπῆλθεν, ὥστε
καὶ τὸν Ἀντίγονον ὕστερον ἐπελθόντα θαυμάζειν τὸ θάρ-
σος αὐτοῦ καὶ τὴν εὐστάθειαν. ἔπειτα ταῖς ἀποσκευαῖς 3
τοῦ Ἀντιγόνου περιπεσών, καὶ λαβεῖν ῥᾳδίως δυνάμενος
πολλὰ μὲν ἐλεύθερα σώματα πολλὴν δὲ θεραπείαν καὶ
πλοῦτον ἐκ πολέμων τοσούτων καὶ λεηλασιῶν ἠθροισμέ-
νον, ἔδεισε μὴ καταπλησθέντες ὠφελείας καὶ λαφύρων
οἱ σὺν αὐτῷ βαρεῖς γένωνται πρὸς τὴν φυγὴν καὶ μαλα-
κώτεροι τὰς πλάνας ὑπομένειν καὶ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ μά-
λιστα τοῦ πολέμου τὰς ἐλπίδας εἶχεν ὡς ἀποστρέψων τὸν
Ἀντίγονον. ἐπεὶ δ' ἄντικρυς χαλεπὸν ἦν ἀποτρέπειν Μα- 4
κεδόνας χρημάτων ἐν ἐφικτῷ παρόντων, ἐκέλευσε θερα-
πεύσαντας αὑτοὺς καὶ τοῖς ἵπποις χιλὸν ἐμβαλόντας οὕτω
βαδίζειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. αὐτὸς δὲ πέμπει κρύφα
πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ἀποσκευῆς τῶν πολεμίων Μένανδρον,
ὡς κηδόμενος αὐτοῦ φίλου γεγονότος καὶ συνήθους, φυ-
λάξασθαι παραινῶν καὶ ἀναχωρῆσαι τὴν ταχίστην ἐκ τῶν
ἐπιδρόμων καὶ ταπεινῶν πρὸς τὴν ἐγγὺς ὑπώρειαν ἄφιπ-
πον οὖσαν καὶ κυκλώσεις οὐκ ἔχουσαν. τοῦ δὲ Μενάνδρου 5
ταχὺ συμφρονήσαντος τὸν κίνδυνον καὶ ἀνασκευασαμένου,
κατασκόπους ἔπεμπεν ὁ Εὐμενὴς φανερῶς, καὶ παρήγ-
γειλε τοῖς στρατιώταις ὁπλίζεσθαι καὶ τοὺς ἵππους ἐγ-
χαλινοῦν ὡς προσάξων τοῖς πολεμίοις. τῶν δὲ κατασκό-
πων ἀπαγγειλάντων ὅτι παντάπασιν ὁ Μένανδρος ἄληπτος
εἴη καταπεφευγὼς εἰς τόπους χαλεπούς, ἄχθεσθαι προσ-
ποιούμενος ὁ Εὐμενὴς ἀπῆγε τὴν στρατιάν. λέγεται δέ, 6
τοῦ Μενάνδρου ταῦτα μαρτυρήσαντος πρὸς τὸν Ἀντίγονον,
καὶ τῶν Μακεδόνων ἐπαινούντων τὸν Εὐμενῆ καὶ φιλαν-
θρωπότερον διατεθέντων ὅτι καὶ παῖδας αὐτῶν ἀνδρα-
ποδίσασθαι καὶ γυναῖκας αἰσχῦναι παρὸν ἐφείσατο καὶ
παρῆκεν, "ἀλλ' ἐκεῖνός γε" φάναι τὸν Ἀντίγονον "οὐχ
ὑμῶν ὦ μακάριοι κηδόμενος παρῆκεν, ἀλλ' αὑτῷ φεύγοντι
δεδιὼς περιθεῖναι πέδας τοσαύτας."

Ἐκ τούτου πλανώμενος ὁ Εὐμενὴς καὶ ὑποφεύγων 10
ἔπεισε τοὺς πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν ἀπελθεῖν, εἴτε κη-
δόμενος αὐτῶν εἴτ' ἐφέλκεσθαι μὴ βουλόμενος ἐλάττονας

μὲν τοῦ μάχεσθαι πλείονας δὲ τοῦ λανθάνειν ὄντας. καταφυγὼν δ' εἰς Νῶρα, χωρίον ἐν μεθορίῳ Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας, μετὰ πεντακοσίων ἱππέων καὶ διακοσίων ὁπλιτῶν, κἀντεῦθεν αὖθις, ὅσοι τῶν φίλων ἐδεήθησαν ἀφεθῆναι τοῦ χωρίου τὴν χαλεπότητα καὶ τῆς διαίτης τὴν ἀνάγκην οὐ φέροντες, πάντας ἀσπασάμενος καὶ φιλο-
2 φρονηθεὶς ἀπέπεμψεν. ὡς δ' ἐπελθὼν ὁ Ἀντίγονος εἰς λόγους αὐτὸν ἐκάλει πρὸ τῆς πολιορκίας, ἀπεκρίνατο πολλοὺς εἶναι τοὺς Ἀντιγόνου φίλους καὶ μετ' Ἀντίγονον ἡγεμόνας, ὧν δ' αὐτὸς προπολεμεῖ μηδένα λείπεσθαι μετ' αὐτόν· ὁμήρους δὲ πέμπειν ἐκέλευεν, εἰ χρήζει διὰ λόγων αὐτῷ γενέσθαι. τοῦ δ' Ἀντιγόνου κελεύοντος ὡς κρείττονι λαλεῖν "οὐδένα" εἶπεν "ἐμαυτοῦ κρείττονα νομίζω,
3 μέχρι ἂν ὦ τοῦ ξίφους κύριος." ὅμως δὲ πέμψαντος τοῦ Ἀντιγόνου τὸν ἀδελφιδοῦν Πτολεμαῖον εἰς τὸ χωρίον, ὥσπερ ἠξίωσεν ὁ Εὐμενής, κατέβη, καὶ περιβαλόντες ἀλλήλους ἠσπάσαντο φιλικῶς καὶ οἰκείως ἅτε δὴ ἀλλήλοις κεχρημένοι πολλὰ καὶ συνήθεις γεγονότες. λόγων δὲ γενομένων πολλῶν καὶ τοῦ Εὐμενοῦς οὐχ ὑπὲρ ἀσφαλείας μεμνημένου καὶ διαλύσεως, ἀλλὰ καὶ τὰς σατραπείας ἀξιοῦντος αὐτῷ βεβαιοῦσθαι καὶ τὰς δωρεὰς ἀποδίδοσθαι, θαῦμα τοὺς παρόντας εἶχε τὸ φρόνημα καὶ τὴν
4 εὐτολμίαν ἀγαμένους. ἅμα δὲ πολλοὶ συνέτρεχον τῶν Μακεδόνων, ἰδεῖν ὅστις ἐστὶ τὸν Εὐμενῆ ποθοῦντες· οὐ γὰρ ἑτέρου λόγος ἦν τοσοῦτος ἐν τῷ στρατῷ μετὰ τὴν τοῦ Κρατεροῦ τελευτήν. δείσας δ' ὁ Ἀντίγονος ὑπὲρ αὐτοῦ μή τι πάθῃ βίαιον, πρῶτον μὲν ἀπηγόρευε μὴ προσιέναι βοῶν, καὶ τοῖς λίθοις ἔβαλλε τοὺς ἐπιφερομένους, τέλος δὲ ταῖς χερσὶ τὸν Εὐμενῆ περιβαλὼν καὶ τὸν ὄχλον ἀπερύκων τοῖς δορυφόροις μόλις εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποκατέστησεν.

11 Τοὐντεῦθεν ὁ μὲν περιτειχίσας τὰ Νῶρα καὶ φρουρὰν καταλιπὼν ἀνέζευξεν· Εὐμενὴς δὲ πολιορκούμενος ἐγκρατῶς, τοῦ χωρίου [γέγονε] σῖτον καὶ ὕδωρ ἄφθονον καὶ ἅλας καὶ ἄλλο μηδὲν ἔχοντος ἐδώδιμον μηδ' ἥδυσμα πρὸς τὸν σῖτον, ἐκ τῶν παρόντων ὅμως κατεσκεύαζε τοῖς συνοῦσιν ἱλαρὰν τὴν δίαιταν, ἐν μέρει τε παραλαμβάνων

πάντας ἐπὶ τὴν αὑτοῦ τράπεζαν, καὶ τὸ συσσίτιον ὁμιλίᾳ χάριν ἐχούσῃ καὶ φιλοφροσύνην ἐφηδύνων. ἦν δὲ καὶ τὸ 2
εἶδος ἡδύς, οὐ πολεμικῷ καὶ τετριμμένῳ δι' ὅπλων ἐοικώς, ἀλλὰ γλαφυρὸς καὶ νεοπρεπὴς καὶ πᾶν τὸ σῶμα διηρθρωμένος ὡς ὑπὸ τέχνης ἀκριβῶς τοῖς μέλεσι θαυμαστὴν συμμετρίαν ἔχουσιν, εἰπεῖν δ' οὐ δεινός, αἱμύλος δὲ καὶ πιθανός, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν συμβάλλειν ἔστιν.
ἐπεὶ δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ πολιορκουμένους ἡ στενοχωρία 3
μάλιστα πάντων ἔβλαπτεν, ἐν οἰκήμασι μικροῖς καὶ τόπῳ δυοῖν σταδίοιν ἔχοντι τὴν περίμετρον ἀναστρεφομένους, τροφὴν δ' ἀγυμνάστους μὲν αὐτοὺς λαμβάνοντας ἀργοῖς δὲ τοῖς ἵπποις προσφέροντας, οὐ μόνον τὸν ἄλυν αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀπραξίας μαραινομένων ἀπαλλάξαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ πρὸς φυγήν, εἰ παραπέσοι καιρός, ἁμῶς γέ πως
ἠσκημένοις χρήσασθαι, τοῖς μὲν ἀνθρώποις οἶκον, ὃς ἦν 4
μέγιστος ἐν τῷ χωρίῳ, δεκατεσσάρων πηχῶν τὸ μῆκος, ἀπέδειξε περίπατον, κατὰ μικρὸν ἐπιτείνειν τὴν κίνησιν κελεύων, τῶν δ' ἵππων ἕκαστον ῥυτῆρσι μεγάλοις εἰς τὴν ὀροφὴν ἀναδεδεμένοις ὑποζώσας ἐκ τῶν περὶ τὸν αὐχένα μερῶν ἐμετεώριζε καὶ παρήγειρε διὰ τροχιλίας, ὥστε τοῖς μὲν ὀπισθίοις σκέλεσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρείδεσθαι, τοῖς δ'
ἐμπροσθίοις ποσὶν ἀκρωνύχους ἐπιψαύειν. οὕτω δ' ἀνηρ- 5
τημένους οἱ ἱπποκόμοι παρεστῶτες ἅμα ταῖς τε κραυγαῖς καὶ ταῖς μάστιξιν ἐπηρέθιζον· οἱ δὲ πιμπλάμενοι θυμοῦ καὶ ὀργῆς τοῖς μὲν ὀπισθίοις ἐνήλλοντο καὶ διεσκίρτων σκέλεσι, τοῖς δὲ μετεώροις ἐφιέμενοι στηρίσασθαι καὶ κροτοῦντες τὸ ἔδαφος κατετείνοντο πᾶν τὸ σῶμα καὶ πολὺν ἠφίεσαν ἱδρῶτα καὶ σταλαγμόν, οὔτε πρὸς τάχος οὔτε πρὸς ῥώμην γυμναζόμενοι κακῶς. τὰς δὲ κριθὰς ἐνέβαλλον αὐτοῖς ἐπτισμένας, ἵνα κατεργάζωνται θᾶττον καὶ πέττωσι βέλτιον.

Ἤδη δὲ τῆς πολιορκίας χρόνον λαμβανούσης Ἀντίγονος 12
τεθνηκέναι πυνθανόμενος Ἀντίπατρον ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ τεταράχθαι τὰ πράγματα Κασάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος διαφερομένων, οὐδὲν ἔτι μικρὸν ἐλπίζων ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τὴν ὅλην περιβαλλόμενος ἡγεμονίαν, ἐβούλετο τὸν Εὐμενῆ φίλον ἔχειν καὶ συνεργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις. διὸ

πέμψας Ἱερώνυμον ἐσπένδετο τῷ Εὐμενεῖ, προτείνας ὅρκον, ὃν ὁ Εὐμενὴς διορθώσας ἐπέτρεψεν ἐπικρῖναι τοῖς πολιορκοῦσιν αὐτὸν Μακεδόσι, πότερος εἴη δικαιότερος.
2 *Ἀντίγονος μὲν γὰρ ἀφοσιώσεως ἕνεκεν ἐν ἀρχῇ τῶν βασιλέων ἐπιμνησθεὶς τὸν λοιπὸν ὅρκον εἰς ἑαυτὸν ὥρκιζεν, Εὐμενὴς δὲ πρώτην μὲν ἐνέγραψε τοῖς ὅρκοις Ὀλυμπιάδα μετὰ τῶν βασιλέων, ἔπειτα ὤμνυεν οὐκ Ἀντιγόνῳ μόνον εὐνοήσειν οὐδ᾽ ἐκείνῳ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν ἕξειν καὶ φίλον, ἀλλὰ καὶ Ὀλυμπιάδι καὶ τοῖς βασιλεῦσιν. ὧν δικαιοτέρων φανέντων, οἱ Μακεδόνες ταῦτα ὁρκίσαντες τὸν Εὐμενῆ τὴν πολιορκίαν ἔλυσαν, καὶ πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἀπέστελλον, ὅπως καὶ αὐτὸς ἀποδῷ τῷ Εὐμενεῖ τὸν ὅρκον.*
3 *ἐν τούτῳ δ᾽ Εὐμενὴς ὅσους εἶχεν ἐν Νώροις τῶν Καππαδοκῶν ὁμήρους ἀπεδίδου, λαμβάνων ἵππους καὶ ὑποζύγια καὶ σκηνὰς παρὰ τῶν κομιζομένων, καὶ συνῆγε τῶν στρατιωτῶν ὅσοι διασπαρέντες ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπλανῶντο κατὰ τὴν χώραν, ὥστε περὶ αὐτὸν ἱππεῖς ὀλίγῳ τῶν χιλίων ἀποδέοντας γενέσθαι. μεθ᾽ ὧν ἐξελάσας ἔφυγεν, ὀρθῶς φοβηθεὶς τὸν Ἀντίγονον· οὐ γὰρ μόνον ἐκεῖνον ἐκέλευσε πολιορκεῖν αὖθις περιτειχίσαντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς Μακεδόσι πικρῶς ἀντέγραψε δεξαμένοις τοῦ ὅρκου τὴν διόρθωσιν.*

13 *Φεύγοντι δ᾽ Εὐμενεῖ γράμματα κομίζεται παρὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ τὴν Ἀντιγόνου δεδοικότων αὔξησιν, Ὀλυμπιάδος μὲν παρακαλούσης ἐλθόντα τὸ Ἀλεξάνδρου παιδίον παραλαβεῖν καὶ τρέφειν ὡς ἐπιβουλευόμενον, Πολυσπέρχοντος δὲ καὶ Φιλίππου τοῦ βασιλέως κελευόντων Ἀντιγόνῳ πολεμεῖν τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ δυνάμεως ἄρχοντα, καὶ τῶν ἐν Κουίνδοις χρημάτων πεντακόσια μὲν τάλαντα λαβεῖν εἰς τὴν τῶν ἰδίων ἐπανόρθωσιν, εἰς δὲ τὸν πόλεμον ὁπόσοις βούλεται χρῆσθαι.*
2 *περὶ δὲ τούτων καὶ Ἀντιγένει καὶ Τευτάμῳ τοῖς τῶν ἀργυρασπίδων ἡγουμένοις ἐγεγράφεισαν. ἐπεὶ δὲ λαβόντες ἐκεῖνοι τὰ γράμματα τῷ μὲν λόγῳ φιλανθρώπως ἐδέξαντο τὸν Εὐμενῆ, φθόνου δὲ καὶ φιλονεικίας ἐφαίνοντο μεστοί, δευτερεύειν ἀπαξιοῦντες ἐκείνῳ, τὸν μὲν φθόνον ὁ Εὐμενὴς ἐθεράπευε τῷ τὰ χρήματα μὴ λαβεῖν ὡς οὐδὲν δεόμενος, ταῖς δὲ φιλονει-*

κίαις καὶ φιλαρχίαις αὐτῶν μήθ᾽ ἡγεῖσθαι δυναμένων μήθ᾽ ἕπεσθαι βουλομένων ἐπῆγε δεισιδαιμονίαν. ἔφη γὰρ 3
Ἀλέξανδρον αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους φανῆναι, καὶ δεῖξαί τινα σκηνὴν κατεσκευασμένην βασιλικῶς καὶ θρόνον ἐν αὐτῇ κείμενον· εἶτ᾽ εἰπεῖν ὡς ἐνταῦθα συνεδρεύουσιν αὐτοῖς καὶ χρηματίζουσιν αὐτὸς παρέσται καὶ συνεφάψεται βουλῆς τε πάσης καὶ πράξεως ἀρχομένοις ἀπ᾽ αὐτοῦ. ταῦτα ῥᾳδίως ἔπεισε τὸν Ἀντιγένη καὶ τὸν Τεύταμον, οὔτ᾽ ἐκείνων βαδίζειν βουλομένων πρὸς αὐτόν, οὔτ᾽ αὐτὸς ἀξιῶν ἐπὶ θύραις ἑτέρων ὁρᾶσθαι. καὶ τιθέντες οὕτω σκηνὴν 4
βασιλικὴν καὶ θρόνον Ἀλεξάνδρῳ καταπεφημισμένον ἐκεῖ συνεπορεύοντο βουλευόμενοι περὶ τῶν μεγίστων. ἐπεὶ δὲ προϊοῦσιν αὐτοῖς εἰς τὴν ἄνω χώραν ὁ Πευκέστας μετὰ τῶν ἄλλων σατραπῶν ἀπήντησε φίλος ὢν καὶ συνεμίξαντο τὰς δυνάμεις, πλήθει μὲν ὅπλων καὶ λαμπρότητι παρασκευῆς ἐπέρρωσαν τοὺς Μακεδόνας, αὐτοὶ δ᾽ ἀνάγωγοι ταῖς ἐξουσίαις καὶ μαλακοὶ ταῖς διαίταις γεγονότες μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν, καὶ φρονήματα τυραννικὰ καὶ 5
τεθραμμένα βαρβαρικαῖς ἀλαζονείαις ἐπὶ ταὐτὸ συνενεγκάμενοι, πρὸς μὲν ἀλλήλους βαρεῖς ἦσαν καὶ δυσάρμοστοι, τοὺς δὲ Μακεδόνας κολακεύοντες ἐκκεχυμένως καὶ καταχορηγοῦντες εἰς δεῖπνα καὶ θυσίας ὀλίγου χρόνου τὸ στρατόπεδον ἀσωτίας πανηγυριζούσης καταγώγιον ἐποίησαν καὶ δημαγωγούμενον ἐπὶ αἱρέσει στρατηγῶν ὄχλον ὥσπερ ἐν ταῖς δημοκρατίαις. αἰσθόμενος δ᾽ ὁ Εὐμενὴς αὐτοὺς 6
ἀλλήλων μὲν καταφρονοῦντας, αὐτὸν δὲ φοβουμένους καὶ παραφυλάττοντας ἀνελεῖν, εἰ γένοιτο καιρός, ἐσκήψατο χρημάτων δεῖσθαι καὶ συνεδανείσατο τάλαντα πολλὰ παρὰ τῶν μάλιστα μισούντων αὐτόν, ἵνα καὶ πιστεύωσι καὶ ἀπέχωνται περὶ τῶν δανείων ἀγωνιῶντες· ὥστε συνέβη τὸν ἀλλότριον πλοῦτον αὐτῷ φύλακα τοῦ σώματος ἔχειν, καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ σωτηρίᾳ διδόντων μόνον ἐκ τοῦ λαβεῖν κτήσασθαι τὴν ἀσφάλειαν.

Οὐ μὴν ἀλλ᾽ οἱ Μακεδόνες ἀδείας μὲν οὔσης ἐφθείροντο 14
πρὸς τοὺς διδόντας καὶ τὰς ἐκείνων θύρας ἐθεράπευον δορυφορουμένων καὶ στρατηγιώντων· ἐπεὶ δ᾽ Ἀντίγονος αὐτοῖς παρεστρατοπέδευσε μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ

τὰ πράγματα φωνὴν ἀφιέντα τὸν ἀληθινὸν ἐκάλει στρα-
τηγόν, οὐ μόνον οἱ στρατευόμενοι τῷ Εὐμενεῖ προσεῖχον,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ τρυφῇ μεγάλων ἐκείνων ἕκα-
στος ἐνέδωκε καὶ παρεῖχεν ἑαυτὸν σιωπῇ τὴν δοθεῖσαν
2 φυλάττοντα τάξιν. καὶ γάρ τοι περὶ τὸν Πασιτίγριν πο-
ταμὸν ἐπιχειρήσαντα διαβαίνειν τὸν Ἀντίγονον οἱ μὲν
ἄλλοι παραφυλάττοντες οὐδ᾽ ᾔσθοντο, μόνος δ᾽ Εὐμενὴς
ὑπέστη καὶ συνάψας μάχην πολλοὺς μὲν κατέβαλε καὶ
νεκρῶν ἐνέπλησε τὸ ῥεῖθρον, ἔλαβε δὲ τετρακισχιλίους
αἰχμαλώτους. μάλιστα δ᾽ οἱ Μακεδόνες περὶ τὴν συμβᾶ-
σαν ἀρρωστίαν αὐτῷ καταφανεῖς ἐγένοντο τοὺς μὲν ἄλλους
ἑστιᾶν λαμπρῶς καὶ πανηγυρίζειν, ἄρχειν δὲ καὶ πολεμεῖν
3 δυνατὸν ἡγούμενοι μόνον ἐκεῖνον. ὁ μὲν γὰρ Πευκέστας
ἐν τῇ Περσίδι λαμπρῶς αὐτοὺς ἑστιάσας καὶ κατ᾽ ἄνδρα
διαδοὺς ἱερεῖον εἰς θυσίαν ἤλπιζεν εἶναι μέγιστος· ὀλί-
γαις δ᾽ ὕστερον ἡμέραις τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοὺς πολε-
μίους βαδιζόντων, ἐτύγχανεν ὁ Εὐμενὴς ἐκ νόσου τινὸς
ἐπισφαλοῦς ἐν φορείῳ κομιζόμενος ἔξω τοῦ στρατεύμα-
τος ἐν ἡσυχίᾳ διὰ τὰς ἀγρυπνίας. μικρὸν δὲ προελθοῦσιν
αὐτοῖς ἄφνω λόφους τινὰς ὑπερβάλλοντες ἐξεφάνησαν οἱ
4 πολέμιοι, καταβαίνοντες εἰς τὸ πεδίον. ὡς οὖν αἵ τε τῶν
χρυσῶν ὅπλων αὐγαὶ πρὸς τὸν ἥλιον ἐξέλαμψαν ἀπὸ τῶν
ἄκρων τοῦ ἀγήματος ἐν τάξει πορευομένων καὶ τῶν θη-
ρίων τοὺς πύργους ἄνω καὶ τὰς πορφύρας εἶδον, ὅσπερ
ἦν αὐτοῖς κόσμος εἰς μάχην ἀγομένοις, ἐπιστήσαντες οἱ
πρῶτοι τὴν πορείαν ἐβόων Εὐμενῆ καλεῖν αὐτοῖς, οὐ γὰρ
ἂν προελθεῖν ἐκείνου μὴ στρατηγοῦντος, καὶ τὰ ὅπλα
πρὸς τὴν γῆν ἐρείσαντες ἀλλήλοις μένειν διεκελεύοντο καὶ
τοῖς ἡγεμόσιν ἡσυχίαν ἔχειν καὶ χωρὶς Εὐμενοῦς μὴ μά-
5 χεσθαι μηδὲ κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους. ἀκούσας
δ᾽ ὁ Εὐμενὴς ἧκε πρὸς αὐτοὺς δρόμῳ, τοὺς κομίζοντας
ἐπιταχύνας, καὶ τοῦ φορείου τὰς ἑκατέρωθεν αὐλαίας
ἀνακαλύψας προύτεινε τὴν δεξιὰν γεγηθώς. οἱ δ᾽ ὡς εἶ-
δον, εὐθὺς ἀσπασάμενοι μακεδονιστὶ τῇ φωνῇ τάς τε
ἀσπίδας ἀνείλοντο καὶ ταῖς σαρίσαις ἐπιδουπήσαντες
ἠλάλαξαν, προκαλούμενοι τοὺς πολεμίους ὡς τοῦ ἡγεμό-
νος αὐτοῖς παρόντος. Ἀντίγονος δὲ παρὰ τῶν ἁλισκομέ-

νων ἀκούων τὸν Εὐμενῆ νοσεῖν καὶ κομίζεσθαι κακῶς διακείμενον, οὐ μέγα ἔργον ἡγεῖτο συντρῖψαι τοὺς ἄλλους ἐκείνου νοσοῦντος. διὸ καὶ σπεύδων ἐπὶ τὴν μάχην προσῆγεν. ὡς δὲ τῶν πολεμίων εἰς τάξιν καθισταμένων παρε- 2
λάσας κατεῖδε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν, ἐκπλαγεὶς ἐπέστη πλείω χρόνον. εἶτ᾽ ὤφθη τὸ φορεῖον ἀπὸ θατέρου κέρως ἐπὶ θάτερον διαφερόμενον. γελάσας οὖν ὁ Ἀντίγονος, ὥσπερ εἰώθει, μέγα, καὶ πρὸς τοὺς φίλους εἰπών "τοῦτ᾽ ἦν τὸ φορεῖον, ὡς ἔοικε, τὸ ἀντιπαραταττόμενον ἡμῖν," εὐθὺς ἀπῆγε τὴν δύναμιν ὀπίσω καὶ κατεστρατοπέδευσεν.

Οἱ δὲ μικρὸν ἀναπνεύσαντες αὖθις ἐδημαγωγοῦντο, καὶ 3
τοῖς ἡγεμόσιν ἐντρυφῶντες σχεδὸν ὅλην εἰς τὰ χειμάδια κατενείμαντο τὴν Γαβηνῶν, ὥστε τοὺς ἐσχάτους τῶν πρώτων ἀποσκηνοῦν ὁμοῦ τι χιλίους σταδίους. ταῦτα γνοὺς ὁ Ἀντίγονος ὥρμησεν ἐξαίφνης ἐπ᾽ αὐτοὺς ὑποστρέψας χαλεπὴν ὁδὸν καὶ ἄνυδρον, σύντομον δὲ καὶ βραχεῖαν, ἐλπίζων, εἰ διεσπαρμένοις ἐπιπέσοι περὶ τὰ χειμάδια, μηδ᾽ ἂν συνελθεῖν ἔτι τὸ πλῆθος ῥᾳδίως εἰς ταὐτὸ τοῖς στρατηγοῖς. ἐμβαλόντι δ᾽ εἰς γῆν ἀοίκητον αὐτῷ πνεύματά τε δεινὰ καὶ κρύη μεγάλα διελυμαίνετο τὴν πορείαν ἐνοχλουμένου τοῦ στρατεύματος. ἦν οὖν ἀναγκαία βοήθεια 4
πυρὰ πολλὰ καίειν· ὅθεν οὐκ ἔλαθε τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ τῶν βαρβάρων οἱ τὰ βλέποντα πρὸς τὴν ἀοίκητον ὄρη νεμόμενοι θαυμάσαντες τὸ τῶν πυρῶν πλῆθος ἔπεμψαν ἱππαστρίαις καμήλοις ἀγγέλους πρὸς Πευκέσταν. ὁ δ᾽ ὡς ἤκουσεν, αὐτός τε παντάπασιν ἔκφρων ὑπὸ δέους γενόμενος καὶ τοὺς ἄλλους ὁρῶν ὁμοίως ἔχοντας ὥρμητο φεύγειν, ἀναστήσας τοὺς καθ᾽ ὁδὸν ὄντας αὐτοῖς μάλιστα τῶν στρατιωτῶν. Εὐμενὴς δὲ τὴν ταραχὴν ἀφῄρει καὶ τὸν 5
φόβον, ὑπισχνούμενος ἐπιστήσειν τῶν πολεμίων τὸ τάχος, ὥστε τρισὶν ὕστερον ἡμέραις ἢ προσδοκῶνται παραγενέσθαι. πεισθέντων δ᾽ αὐτῶν ἅμα μὲν ἀγγέλους περιέπεμπε, τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν χειμαδίων καὶ τοὺς ἄλλους ἀθροίζεσθαι κατὰ τάχος κελεύων, ἅμα δ᾽ αὐτὸς ἐξιππασάμενος μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, καὶ τόπον ἐξ ἀπόπτου καταφανῆ τοῖς ὁδεύουσι τὴν ἔρημον περιβαλόμενος καὶ

διαμετρήσας, ἐκέλευε πυρὰ πολλὰ καίειν ἐν διαστήμασιν
6 ὥσπερ οἱ στρατοπεδεύοντες. γενομένου δὲ τούτου καὶ τῶν πυρῶν τοῖς περὶ Ἀντίγονον ἐκ τῆς ὀρεινῆς καταφανέντων, ἄχθος ἔσχε καὶ δυσθυμία τὸν Ἀντίγονον, οἰόμενον ᾐσθημένους ἔκπαλαι τοὺς πολεμίους ἀπαντᾶν. ἵν᾽ οὖν μὴ κατάκοπος καὶ τετρυμένος ἐκ πορείας ἀναγκάζηται μάχεσθαι πρὸς ἀνθρώπους ἑτοίμους καὶ καλῶς κεχειμακότας, προέμενος τὴν σύντομον ἦγε διὰ κωμῶν καὶ πόλεων, καθ᾽
7 ἡσυχίαν ἀναλαμβάνων τὸ στράτευμα. μηδενὸς δ᾽ ἐμποδὼν ὄντος, ὥσπερ εἴωθεν ἀντικαθημένων πολεμίων, τῶν δὲ περιχώρων λεγόντων στράτευμα μηδὲν ὦφθαι, πυρῶν δὲ κεκαυμένων μεστὸν εἶναι τὸν τόπον, ᾔσθετο κατεστρατηγημένος ὑπ᾽ Εὐμενοῦς, καὶ βαρέως φέρων προσῆγεν ὡς φανερᾷ μάχῃ κριθησόμενος.

16 Ἐν τούτῳ δὲ τῆς δυνάμεως περὶ τὸν Εὐμενῆ τὸ πλεῖστον ἠθροισμένον ἐθαύμαζε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, καὶ μόνον ἐκέλευεν ἄρχειν· ἐφ᾽ ᾧ λυπούμενοι καὶ φθονοῦντες οἱ τῶν ἀργυρασπίδων ἡγεμόνες, Ἀντιγένης καὶ Τεύταμος, ἐπεβούλευον αὐτῷ, καὶ τοὺς πλείστους τῶν τε σατραπῶν καὶ τῶν στρατηγῶν συναγαγόντες ἐβουλεύοντο πότε χρὴ καὶ
2 πῶς τὸν Εὐμενῆ διαφθεῖραι. συνδόξαν δὲ πᾶσιν ἀποχρήσασθαι πρὸς τὴν μάχην αὐτῷ, μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθὺς ἀνελεῖν, Εὔδαμος ὁ τῶν ἐλεφάντων ἡγεμὼν καὶ Φαίδιμος ἐξαγγέλλουσι κρύφα τῷ Εὐμενεῖ τὰ δεδογμένα, δι᾽ εὔνοιαν μὲν οὐδεμίαν ἢ χάριν, εὐλαβούμενοι δὲ μὴ τῶν χρημάτων, ἃ δεδανείκεσαν αὐτῷ, στερηθῶσιν. Εὐμενὴς δὲ τούτους μὲν ἐπῄνεσεν, εἰς δὲ τὴν σκηνὴν ἀπελθὼν καὶ πρὸς τοὺς φίλους εἰπὼν ὡς ἐν πανηγύρει θηρίων ἀναστρέφοιτο, διαθήκας ἔγραψε καὶ τὰ γραμματεῖα κατέσχισε καὶ διέφθειρεν, οὐ βουλόμενος αὐτοῦ τελευτήσαντος ἐκ τῶν ἀπορρήτων αἰτίας καὶ συκοφαντήματα τοῖς γράψασι
3 γενέσθαι. ταῦτα διοικησάμενος ἐβουλεύετο τὴν νίκην παρεῖναι τοῖς ἐναντίοις, ἢ φυγὼν διὰ Μηδίας καὶ Ἀρμενίας ἐμβαλεῖν εἰς Καππαδοκίαν. οὐδὲν δὲ κυρώσας τῶν φίλων παρόντων, ἀλλ᾽ ἐπὶ πολλὰ τῇ γνώμῃ πολυτρόπῳ παρὰ τὰς τύχας οὔσῃ κινήσας αὐτόν, ἐξέταττε τὴν δύναμιν, τοὺς μὲν Ἕλληνας καὶ τοὺς βαρβάρους παρορμῶν, ὑπὸ δὲ τῆς

φάλαγγος καὶ τῶν ἀργυρασπίδων αὐτὸς παρακαλούμενος
θαρρεῖν ὡς οὐ δεξομένων τῶν πολεμίων. καὶ γὰρ ἦσαν 4
οἱ πρεσβύτατοι τῶν περὶ Φίλιππον καὶ Ἀλέξανδρον, ὥσπερ
ἀθληταὶ πολέμων ἀήττητοι καὶ ἀπτῶτες εἰς ἐκεῖνο χρόνου,
πολλοὶ μὲν ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότες, νεώτερος δὲ οὐδεὶς
ἑξηκονταετοῦς. διὸ καὶ τοῖς περὶ τὸν Ἀντίγονον ἐπιόντες
ἐβόων "ἐπὶ τοὺς πατέρας ἁμαρτάνετε, ὦ κακαὶ κεφαλαί."
καὶ μετ' ὀργῆς ἐμπεσόντες ὅλην ὁμοῦ τὴν φάλαγγα συνέ-
τριψαν, οὐδενὸς ὑποστάντος αὐτούς, τῶν δὲ πλείστων ἐν
χερσὶ διαφθαρέντων. ταύτῃ μὲν οὖν ὁ Ἀντίγονος ἡττᾶτο 5
κατὰ κράτος, τοῖς δ' ἱππεῦσιν ἐπεκράτει· τοῦ δὲ Πευκέ-
στου παντάπασιν ἐκλελυμένως καὶ ἀγεννῶς ἀγωνισαμένου
καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἔλαβε πᾶσαν, αὐτῷ τε νήφοντι χρησά-
μενος παρὰ τὰ δεινὰ καὶ τοῦ τόπου συνεργοῦντος. ἀχανὲς 6
γὰρ ἦν τὸ πεδίον, οὔτε βαθύτερον οὔτ' ἀπόκροτον καὶ
στερεόν, ἀλλὰ θινῶδες καὶ μεστὸν ἁλμυρίδος αὐχμηρᾶς,
ἣ τοσούτων μὲν ἵππων τοσούτων δ' ἀνθρώπων ξαινομένη
δρόμοις ὑπὸ τὸν τῆς μάχης καιρὸν ἐξήνθει κόνιν ὥσπερ
ἄσβεστον, ἀπολευκαίνουσαν τὸν ἀέρα καὶ τὰς ὄψεις δια-
θολοῦσαν. ᾗ καὶ ῥᾴδιον λαθὼν ὁ Ἀντίγονος τῆς ἀπο-
σκευῆς τῶν πολεμίων ἐκράτησεν.

Παυσαμένης δὲ τῆς μάχης εὐθὺς οἱ περὶ τὸν Τεύταμον 17
ἐπρεσβεύοντο περὶ τῆς ἀποσκευῆς. Ἀντιγόνου δὲ καὶ ταύ-
την ἀποδώσειν ὑπισχνουμένου τοῖς ἀργυράσπισι καὶ τἆλλα
χρήσεσθαι φιλανθρώπως, εἰ παραλάβοι τὸν Εὐμενῆ, βού-
λευμα δεινὸν οἱ ἀργυράσπιδες ἐβουλεύσαντο, ἐγχειρίσαι
ζῶντα τοῖς πολεμίοις τὸν ἄνδρα. καὶ πρῶτον μὲν ἀνυ- 2
πόπτως προσεπέλαζον αὐτῷ καὶ παρεφύλαττον, οἳ μὲν
ἀποδυρόμενοι περὶ τῆς ἀποσκευῆς, οἳ δὲ θαρρεῖν ὡς νε-
νικηκότα κελεύοντες, οἳ δὲ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων κατηγο-
ροῦντες· ἔπειτα προσπεσόντες ἐξήρπασαν τὸ ἐγχειρίδιον
αὐτοῦ καὶ τῇ ζώνῃ τὰς χεῖρας ἀποστρέψαντες ἔδησαν.
ἐπεὶ δ' ὑπ' Ἀντιγόνου Νικάνωρ ἐπέμφθη παραληψόμενος
αὐτόν, ἐδεῖτο λόγου τυχεῖν ἀγόμενος διὰ τῶν Μακεδόνων,
οὐκ εἰς δέησιν ἢ παραίτησιν, ἀλλ' ὡς περὶ τῶν ἐκείνοις
συμφερόντων διαλεξόμενος. γενομένης δὲ σιωπῆς ἐν ὑψηλῷ 3
τινὶ καταστὰς καὶ τὰς χεῖρας δεδεμένας προτείνας "ποῖον"

εἶπεν, "ὦ κάκιστοι Μακεδόνων, τρόπαιον Ἀντίγονος ἐθε-
λήσας ἂν ἔστησε καθ' ὑμῶν, οἷον ὑμεῖς καθ' αὑτῶν ἀνί-
στατε τὸν στρατηγὸν αἰχμάλωτον ἐκδιδόντες; οὐκ ἄρα
δεινὸν ἦν κρατοῦντας ὑμᾶς ἧτταν ἐξομολογεῖσθαι διὰ τὰς
ἀποσκευάς, ὡς ἐν τοῖς χρήμασιν, οὐκ ἐν τοῖς ὅπλοις τοῦ
κρατεῖν ὄντος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἡγεμόνα πέμπετε λύτρον τῆς
4 *ἀποσκευῆς. ἐγὼ μὲν οὖν ἀήττητος ἄγομαι, νικῶν τοὺς*
πολεμίους, ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀπολλύμενος· ὑμεῖς δέ,
πρὸς Διὸς στρατίου καὶ θεῶν ὁρκίων, ἐνταῦθά με δι'
αὑτῶν κτείνατε. πάντως κἀκεῖ κτεινόμενος ὑμέτερον ἔρ-
γον εἰμί. μέμψεται δ' οὐδὲν Ἀντίγονος· νεκροῦ γὰρ Εὐ-
μενοῦς δεῖται καὶ οὐ ζῶντος. εἰ δὲ φείδεσθε τῶν χειρῶν,
5 *ἀρκέσει τῶν ἐμῶν ἡ ἑτέρα λυθεῖσα πρᾶξαι τὸ ἔργον. εἰ*
δ' οὐ πιστεύετέ μοι ξίφος, ὑπορρίψατε τοῖς θηρίοις δε-
δεμένον. καὶ ταῦτα πράξαντας ὑμᾶς ἀφίημι τῆς ἐπ' ἐμοὶ
δίκης ὡς ἄνδρας ὁσιωτάτους καὶ δικαιοτάτους περὶ τὸν
αὑτῶν στρατηγὸν γενομένους."

18 *Ταῦτα τοῦ Εὐμενοῦς λέγοντος τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος*
ἄχθει κατείχετο καὶ κλαυθμὸς ἦν, οἱ δ' ἀργυράσπιδες
ἄγειν ἐβόων καὶ μὴ φλυαροῦντι προσέχειν· οὐ γὰρ εἶναι
δεινὸν εἰ Χερρονησίτης ὄλεθρος οἰμώξεται μυρίοις γυμνά-
σας πολέμοις Μακεδόνας, ἀλλ' εἰ τῶν Ἀλεξάνδρου καὶ
Φιλίππου στρατιωτῶν οἱ κράτιστοι τοσαῦτα καμόντες ἐν
γήρᾳ στέρονται τῶν ἐπάθλων καὶ τροφὴν παρ' ἑτέρων
λαμβάνουσιν, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν ἤδη τρίτην νύκτα τοῖς
πολεμίοις συγκαθεύδουσιν. ἅμα δ' ἦγον αὐτὸν ἐπιταχύ-
2 *νοντες. Ἀντίγονος δὲ δείσας τὸν ὄχλον (ἀπελείφθη γὰρ*
οὐδεὶς ἐν τῷ στρατοπέδῳ) δέκα τοὺς κρατιστεύοντας ἐλέ-
φαντας ἐξέπεμψε καὶ λογχοφόρους συχνοὺς Μήδους καὶ
Παρθυαίους διακρουσομένους τὸ πλῆθος. εἶτ' αὐτὸς μὲν
ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε τὸν Εὐμενῆ διὰ τὴν προγεγενημένην
φιλίαν καὶ συνήθειαν, πυνθανομένων δὲ τῶν παρειληφό-
των τὸ σῶμα πῶς φυλάξουσιν, "οὕτως" εἶπεν "ὡς ἐλέ-
3 *φαντα ἢ ὡς λέοντα." μετὰ μικρὸν δὲ συμπαθὴς γενόμενος*
τῶν τε δεσμῶν τοὺς βαρεῖς ἐκέλευσεν ἀφελεῖν καὶ παῖδα
παραδέξασθαι τῶν συνήθων, ὅπως ἀλείψαιτο, καὶ τῶν
φίλων ἐφῆκε τῷ βουλομένῳ συνδιημερεύειν καὶ κομίζειν

τὰ ἐπιτήδεια. βουλευόμενος δὲ περὶ αὐτοῦ πλείονας ἡμέρας προσίετο καὶ λόγους καὶ ὑποσχέσεις, Νεάρχου τε τοῦ Κρητὸς καὶ Δημητρίου τοῦ υἱοῦ φιλοτιμουμένων τὸν Εὐμενῆ σῶσαι, τῶν δὲ ἄλλων ὁμοῦ τι πάντων ἐνισταμένων
καὶ κελευόντων ἀναιρεῖν. λέγεται δὲ τὸν Εὐμενῆ τοῦ φυ- 4
λάσσοντος αὐτὸν Ὀνομάρχου πυθέσθαι τί δή ποτε Ἀντίγονος ἐχθρὸν ἄνδρα καὶ πολέμιον λαβὼν ὑποχείριον οὔτ' ἀποκτίννυσι ταχέως οὔτ' εὐγενῶς ἀφίησι· τοῦ δ' Ὀνομάρχου πρὸς ὕβριν εἰπόντος ὡς οὐ νῦν ἀλλ' ἐπὶ τῆς μάχης ἔδει πρὸς θάνατον ἔχειν εὐθαρσῶς, "ναὶ μὰ τὸν Δία" φάναι τὸν Εὐμενῆ "καὶ τότ' εἶχον· ἐροῦ δὲ τοὺς εἰς χεῖρας ἐλθόντας· ἀλλ' οὐδενὶ κρείττονι προστυχὼν οἶδα." καὶ τὸν Ὀνόμαρχον "οὐκοῦν ἐπεὶ νῦν" φάναι "τὸν κρείττονα εὕρηκας, τί οὐκ ἀναμένεις τὸν ἐκείνου καιρόν;"

Ὡς δ' οὖν ἔδοξε τῷ Ἀντιγόνῳ τὸν Εὐμενῆ κτείνειν, ἐκέ- 19
λευσεν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἀφελεῖν. καὶ δύο μὲν ἡμέρας ἢ τρεῖς ἄσιτος οὕτω προσήγετο πρὸς τὴν τελευτήν, αἰφνίδιον δ' ἀναζυγῆς γενομένης εἰσπέμψαντες ἄνθρωπον ἀποσφάττουσιν αὐτόν. τὸ δὲ σῶμα τοῖς φίλοις παραδοὺς ὁ Ἀντίγονος ἐπέτρεψε καῦσαι καὶ τὰ λείψανα συνθέντας εἰς ἀργυρᾶν ὑδρίαν κομίζειν, ἀποδοθησόμενα τῇ γυναικὶ καὶ
τοῖς παισίν. οὕτω δ' ἀποθανόντος Εὐμενοῦς οὐκ ἐπ' 2
ἄλλῳ τινὶ τὴν τιμωρίαν ἐποιήσατο τῶν προδόντων αὐτὸν ἡγεμόνων καὶ στρατιωτῶν τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' αὐτὸς Ἀντίγονος προβαλλόμενος ὡς ἀσεβεῖς καὶ θηριώδεις τοὺς ἀργυράσπιδας παρέδωκε Σιβυρτίῳ τῷ διοικοῦντι τὴν Ἀραχωσίαν, πάντα τρόπον ἐκτρῖψαι καὶ καταφθεῖραι κελεύσας, ὅπως μηδεὶς αὐτῶν εἰς Μακεδονίαν ἄπεισι μηδ' ὄψεται τὴν Ἑλληνικὴν θάλατταν.

Ταῦτ' ἐστὶν ἃ περὶ Εὐμενοῦς καὶ Σερτωρίου μνήμης 1
ἄξια παρειλήφαμεν. ἐν δὲ τῇ συγκρίσει κοινὸν μὲν ἀμφοτέροις ὑπάρχει τὸ ξένους καὶ ἀλλοδαποὺς καὶ φυγάδας ὄντας ἐθνῶν τε παντοδαπῶν καὶ στρατευμάτων μαχίμων τε καὶ μεγάλων [δυνάμεων] ἡγουμένους διατελεῖν, ἴδιον δὲ Σερτωρίῳ μὲν τὸ παρὰ πάντων τῶν συμμάχων δεδομένην ἔχειν διὰ τὸ ἀξίωμα τὴν ἀρχήν, Εὐμενεῖ δὲ τὸ πολλῶν διαφερομένων περὶ τῆς ἡγεμονίας πρὸς αὐτὸν ἐκ

τῶν πράξεων λαμβάνειν τὸ πρωτεῖον· καὶ τῷ μὲν ἄρχεσθαι βουλόμενοι δικαίως εἵποντο, τῷ δ᾽ ἄρχειν μὴ δυνάμενοι
2 πρὸς τὸ συμφέρον ὑπήκουον. καὶ γὰρ ὁ μὲν Ἰβήρων καὶ Λυσιτανῶν Ῥωμαῖος, ὁ δὲ Χερρονησίτης Μακεδόνων ἦρχεν, ὧν οἱ μὲν ἔκπαλαι Ῥωμαίοις ἐδούλευον, οἱ δὲ τότε πάντας ἀνθρώπους ἐδουλοῦντο. καὶ Σερτώριος μὲν ἀπὸ βουλῆς καὶ στρατηγίας θαυμαζόμενος, Εὐμενὴς δὲ διὰ τὴν γραμματείαν καταφρονούμενος ἐφ᾽ ἡγεμονίαν προῆλθεν. οὐ μόνον τοίνυν ἐλάττοσι πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀφορμαῖς, ἀλλὰ καὶ μείζοσι πρὸς τὴν αὔξησιν ἐχρήσατο κωλύμασιν Εὐμε-
3 νής. καὶ γὰρ ἄντικρυς τοὺς ἐνισταμένους καὶ κρύφα τοὺς ἐπιβουλεύοντας εἶχε πολλούς, οὐχ ὥσπερ τῷ ἑτέρῳ φανερῶς μὲν οὐδείς, λάθρα δ᾽ ὕστερον καὶ ὀλίγοι τῶν συμμάχων ἐπανέστησαν. διὸ τῷ μὲν ἦν πέρας τοῦ κινδυνεύειν τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους, τῷ δ᾽ ἐκ τοῦ νικᾶν ὁ κίνδυνος ὑπὸ τῶν φθονούντων.

2 Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν στρατηγίαν ἐφάμιλλα καὶ παράλληλα· τῷ δ᾽ ἄλλῳ τρόπῳ φιλοπόλεμος μὲν ὁ Εὐμενὴς καὶ φιλόνεικος, ἡσυχίας δὲ καὶ πραότητος οἰκεῖος ὁ Σερτώριος. ὁ μὲν γάρ, ἀσφαλῶς καὶ μετὰ τιμῆς βιοῦν ἐξὸν ἐκποδὼν γενομένῳ τοῖς πρώτοις, μαχόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλεσε, τῷ δ᾽ οὐδὲν δεομένῳ πραγμάτων ὑπὲρ αὐτῆς τῆς τοῦ σώματος ἀσφαλείας πρὸς οὐκ ἐῶντας εἰ-
2 ρήνην ἄγειν ἦν ὁ πόλεμος. Εὐμενεῖ μὲν γὰρ Ἀντίγονος ἐκστάντι τῶν ὑπὲρ τοῦ πρωτεύειν ἀγώνων ἡδέως ἂν ἐχρῆτο τὴν μετ᾽ αὐτὸν ἀγαπῶντι τάξιν, Σερτωρίῳ δ᾽ οἱ περὶ Πομπήιον οὐδὲ ζῆν ἀπραγμόνως ἐπέτρεπον. διὸ τῷ μὲν ἑκοντὶ συνέβαινε πολεμεῖν ἐπ᾽ ἀρχῇ, τῷ δ᾽ ἀκουσίως ἄρχειν διὰ
3 τὸ πολεμεῖσθαι. φιλοπόλεμος μὲν οὖν ὁ τῆς ἀσφαλείας τὴν πλεονεξίαν προτιμῶν, πολεμικὸς δὲ ὁ τῷ πολέμῳ κτώμενος τὴν ἀσφάλειαν. καὶ μὴν θανεῖν γε συνέβη τῷ μὲν οὐ προαισθομένῳ, τῷ δὲ καὶ προσδεχομένῳ τὴν τελευτήν, ὧν τὸ μὲν ἐπιεικείας, φίλοις γὰρ ἐδόκει πιστεύειν, τὸ δ᾽ ἀσθενείας, βουλόμενος γὰρ φυγεῖν συνελήφθη.
4 καὶ τοῦ μὲν οὐ κατήσχυνε τὸν βίον ὁ θάνατος, πάσχοντος ὑπὸ τῶν συμμάχων ἃ τῶν πολεμίων αὐτὸν οὐδεὶς ἐποίησεν· ὁ δὲ φεύγειν μὲν πρὸ αἰχμαλωσίας μὴ δυνηθείς, ζῆν

δὲ μετ' αἰχμαλωσίαν βουληθείς, οὔτ' ἐφυλάξατο καλῶς τὴν τελευτὴν οὔθ' ὑπέμεινεν, ἀλλὰ προσλιπαρῶν καὶ δεόμενος τοῦ σώματος μόνου κρατεῖν δοκοῦντα τὸν πολέμιον καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κύριον ἐποίησεν.

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΣ.

Ἀρχίδαμος ὁ Ζευξιδάμου βασιλεύσας ἐπιφανῶς Λακεδαιμονίων κατέλιπεν υἱὸν ἐκ γυναικὸς εὐδοκίμου Λαμπιδοῦς Ἆγιν, καὶ πολὺ νεώτερον ἐξ Εὐπωλίας τῆς Μελησιππίδα θυγατρὸς Ἀγησίλαον. ἐπεὶ δὲ τῆς βασιλείας Ἄγιδι προσηκούσης κατὰ τὸν νόμον ἰδιώτης ἐδόκει βιοτεύσειν ὁ Ἀγησίλαος, ἤχθη τὴν λεγομένην ἀγωγὴν ἐν Λακεδαίμονι, σκληρὰν μὲν οὖσαν τῇ διαίτῃ καὶ πολύπονον,
παιδεύουσαν δὲ τοὺς νέους ἄρχεσθαι. διὸ καί φασιν ὑπὸ 2
τοῦ Σιμωνίδου τὴν Σπάρτην προσηγορεῦσθαι δαμασίμβροτον ὡς μάλιστα διὰ τῶν ἐθῶν τοὺς πολίτας τοῖς νόμοις πειθηνίους καὶ χειροήθεις ποιοῦσαν, ὥσπερ ἵππους εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δαμαζομένους. ταύτης ἀφίησιν ὁ νόμος
τῆς ἀνάγκης τοὺς ἐπὶ βασιλείᾳ τρεφομένους παῖδας. Ἀγη- 3
σιλάῳ δὲ καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἴδιον, ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἄρχειν μὴ ἀπαίδευτον ἄρχεσθαι. διὸ καὶ πολὺ τῶν βασιλέων εὐαρμοστότατον αὐτὸν τοῖς ὑπηκόοις παρέσχε, τῷ φύσει ἡγεμονικῷ καὶ βασιλικῷ προσκτησάμενος ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς τὸ δημοτικὸν καὶ φιλάνθρωπον.

2 Ἐν δὲ ταῖς καλουμέναις ἀγέλαις τῶν συντρεφομένων παίδων Λύσανδρον ἔσχεν ἐραστήν, ἐκπλαγέντα μάλιστα τῷ κοσμίῳ τῆς φύσεως αὐτοῦ. φιλονεικότατος γὰρ ὢν καὶ θυμοειδέστατος ἐν τοῖς νέοις καὶ πάντα πρωτεύειν βουλόμενος, καὶ τὸ σφοδρὸν ἔχων καὶ ῥαγδαῖον ἄμαχον καὶ δυσεκβίαστον, εὐπειθείᾳ πάλιν αὖ καὶ πρᾳότητι τοιοῦτος ἦν οἷος φόβῳ μηδὲν αἰσχύνῃ δὲ πάντα ποιεῖν τὰ προσταττόμενα, καὶ τοῖς ψόγοις ἀλγύνεσθαι μᾶλλον ἢ
τοὺς πόνους βαρύνεσθαι. τὴν δὲ τοῦ σκέλους πήρωσιν ἥ 2
τε ὥρα τοῦ σώματος ἀνθοῦντος ἐπέκρυπτε, καὶ τὸ ῥᾳδίως φέρειν καὶ ἱλαρῶς τὸ τοιοῦτο, παίζοντα καὶ σκώπτοντα πρῶτον ἑαυτόν, οὐ μικρὸν ἦν ἐπανόρθωμα τοῦ πάθους,

ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοτιμίαν ἐκδηλοτέραν ἐποίει, πρὸς μη-
δένα πόνον μηδὲ πρᾶξιν ἀπαγορεύοντος αὐτοῦ διὰ τὴν
χωλότητα. τῆς δὲ μορφῆς εἰκόνα μὲν οὐκ ἔχομεν (αὐτὸς
γὰρ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκων ἀπεῖπε μήτε
πλαστὰν μήτε μιμηλάν τινα ποιήσασθαι τοῦ σώματος εἰ-
κόνα), λέγεται δὲ μικρός τε γενέσθαι καὶ τὴν ὄψιν εὐκα-
3 ταφρόνητος· ἡ δ' ἱλαρότης καὶ τὸ εὔθυμον ἐν ἅπαντι καιρῷ
καὶ παιγνιῶδες, ἀχθεινὸν δὲ καὶ τραχὺ μηδέποτε μήτε
φωνῇ μήτ' ὄψει, τῶν καλῶν καὶ ὡραίων ἐρασμιώτερον αὐ-
τὸν ἄχρι γήρως παρεῖχεν. ὡς δὲ Θεόφραστος ἱστορεῖ, τὸν
Ἀρχίδαμον ἐζημίωσαν οἱ ἔφοροι γήμαντα γυναῖκα μικράν·
“οὐ γὰρ βασιλεῖς” ἔφασαν “ἄμμιν, ἀλλὰ βασιλείδια γεν-
νάσει.”

3 Βασιλεύοντος δ' Ἄγιδος ἧκεν Ἀλκιβιάδης ἐκ Σικελίας
φυγὰς εἰς Λακεδαίμονα, καὶ χρόνον οὔπω πολὺν ἐν τῇ
πόλει διάγων αἰτίαν ἔσχε τῇ γυναικὶ τοῦ βασιλέως Τιμαίᾳ
συνεῖναι. καὶ τὸ γεννηθὲν ἐξ αὐτῆς παιδάριον οὐκ ἔφη
γινώσκειν ὁ Ἆγις, ἀλλ' ἐξ Ἀλκιβιάδου γεγονέναι. τοῦτο δ'
οὐ πάνυ δυσκόλως τὴν Τιμαίαν ἐνεγκεῖν φησὶ Δοῦρις, ἀλλὰ
καὶ ψιθυρίζουσαν οἴκοι πρὸς τὰς εἱλωτίδας Ἀλκιβιάδην
2 τὸ παιδίον, οὐ Λεωτυχίδην καλεῖν· καὶ μέντοι καὶ τὸν
Ἀλκιβιάδην αὐτὸν οὐ πρὸς ὕβριν τῇ Τιμαίᾳ φάναι πλη-
σιάζειν, ἀλλὰ φιλοτιμούμενον βασιλεύεσθαι Σπαρτιάτας
ὑπὸ τῶν ἐξ ἑαυτοῦ γεγονότων. διὰ ταῦτα μὲν τῆς Λακε-
δαίμονος Ἀλκιβιάδης ὑπεξῆλθε φοβηθεὶς τὸν Ἆγιν· ὁ δὲ
παῖς τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ὕποπτος ἦν τῷ Ἄγιδι καὶ γνη-
σίου τιμὴν οὐκ εἶχε παρ' αὐτῷ, νοσοῦντι δὲ προσπεσὼν
3 καὶ δακρύων ἔπεισεν υἱὸν ἀποφῆναι πολλῶν ἐναντίον. οὐ
μὴν ἀλλὰ τελευτήσαντος τοῦ Ἄγιδος ὁ Λύσανδρος, ἤδη
καταναυμαχηκὼς Ἀθηναίους καὶ μέγιστον ἐν Σπάρτῃ
δυνάμενος, τὸν Ἀγησίλαον ἐπὶ τὴν βασιλείαν προῆγεν ὡς
οὐ προσήκουσαν ὄντι νόθῳ τῷ Λεωτυχίδῃ. πολλοὶ δὲ
καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν ⟨διὰ⟩ τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀγησιλάου καὶ
τὸ συντετράφθαι καὶ μετεσχηκέναι τῆς ἀγωγῆς ἐφιλοτι-
μοῦντο καὶ συνέπραττον αὐτῷ προθύμως. ἦν δὲ Διοπεί-
θης ἀνὴρ χρησμολόγος ἐν Σπάρτῃ, μαντειῶν τε παλαιῶν
ὑπόπλεως καὶ δοκῶν περὶ τὰ θεῖα σοφὸς εἶναι καὶ περιτ-

τός. οὗτος οὐκ ἔφη θεμιτὸν εἶναι χωλὸν γενέσθαι τῆς 4 Λακεδαίμονος βασιλέα, καὶ χρησμὸν ἐν τῇ δίκῃ τοιοῦτον ἀνεγίνωσκε

φράζεο δή, Σπάρτη, καίπερ μεγάλαυχος ἐοῦσα,
μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάστῃ χωλὴ βασιλεία·
δηρὸν γὰρ νοῦσοί σε κατασχήσουσιν ἄελπτοι
φθισιβρότου τ' ἐπὶ κῦμα κυλινδόμενον πολέμοιο.

πρὸς ταῦτα Λύσανδρος ἔλεγεν ὡς, εἰ πάνυ φοβοῖντο τὸν 5 χρησμὸν οἱ Σπαρτιᾶται, φυλακτέον αὐτοῖς εἴη τὸν Λεωτυχίδην· οὐ γὰρ εἰ προσπταίσας τις τὸν πόδα βασιλεύοι, τῷ θεῷ διαφέρειν, ἀλλ' εἰ μὴ γνήσιος ὢν μηδ' Ἡρακλείδης, τοῦτο τὴν χωλὴν εἶναι βασιλείαν. ὁ δ' Ἀγησίλαος ἔφη καὶ τὸν Ποσειδῶ καταμαρτυρεῖν τοῦ Λεωτυχίδου τὴν νοθείαν, ἐκβαλόντα σεισμῷ τοῦ θαλάμου τὸν Ἆγιν· ἀπ' ἐκείνου δὲ πλέον ἢ δέκα μηνῶν διελθόντων γενέσθαι τὸν Λεωτυχίδην.

Οὕτω δὲ καὶ διὰ ταῦτα βασιλεὺς ἀποδειχθεὶς ὁ Ἀγη- 4 σίλαος εὐθὺς εἶχε καὶ τὰ χρήματα τοῦ Ἄγιδος, ὡς νόθον ἀπελάσας τὸν Λεωτυχίδην. ὁρῶν δὲ τοὺς ἀπὸ μητρὸς οἰκείους ἐπιεικεῖς μὲν ὄντας ἰσχυρῶς δὲ πενομένους, ἀπένειμεν αὐτοῖς τὰ ἡμίσεα τῶν χρημάτων, εὔνοιαν ἑαυτῷ καὶ δόξαν ἀντὶ φθόνου καὶ δυσμενείας ἐπὶ τῇ κληρονομίᾳ κατασκευαζόμενος. ὃ δέ φησιν ὁ Ξενοφῶν, ὅτι πάντα τῇ πατρίδι πειθόμενος ἴσχυε πλεῖστον, ὥστε ποιεῖν ὃ βούλοιτο, τοιοῦτον ἐστί. τῶν ἐφόρων ἦν τότε καὶ τῶν γε- 2 ρόντων τὸ μέγιστον ἐν τῇ πολιτείᾳ κράτος, ὧν οἱ μὲν ἐνιαυτὸν ἄρχουσι μόνον, οἱ δὲ γέροντες διὰ βίου ταύτην ἔχουσι τὴν τιμήν, ἐπὶ τῷ μὴ πάντα τοῖς βασιλεῦσιν ἐξεῖναι συνταχθέντες, ὡς ἐν τοῖς περὶ Λυκούργου γέγραπται. διὸ καὶ πατρικήν τινα πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ διετέλουν εὐθὺς οἱ βασιλεῖς φιλονεικίαν καὶ διαφορὰν παραλαμβάνοντες. ὁ δ' Ἀγησίλαος ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἦλθε, 3 καὶ τὸ πολεμεῖν καὶ τὸ προσκρούειν αὐτοῖς ἐάσας ἐθεράπευε, πάσης μὲν ἀπ' ἐκείνων πράξεως ἀρχόμενος, εἰ δὲ κληθείη, θᾶττον ἢ βάδην ἐπειγόμενος· ὁσάκις δὲ τύχοι καθήμενος ἐν τῷ βασιλικῷ θώκῳ καὶ χρηματίζων, ἐπιοῦσι τοῖς ἐφόροις ὑπεξανίστατο, τῶν δ' εἰς τὴν γερουσίαν

ἀεὶ καταταττομένων ἑκάστῳ χλαῖναν ἔπεμπε καὶ βοῦν ἀρι-
4 *στεῖον. ἐκ δὲ τούτων τιμᾶν δοκῶν καὶ μεγαλύνειν τὸ ἀξίωμα τῆς ἐκείνων ἀρχῆς, ἐλάνθανεν αὔξων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν καὶ τῇ βασιλείᾳ προστιθέμενος μέγεθος ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας συγχωρούμενον.*

5 *Ἐν δὲ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους πολίτας ὁμιλίαις ἐχθρὸς ἦν ἀμεμπτότερος ἢ φίλος. τοὺς μὲν γὰρ ἐχθροὺς ἀδίκως οὐκ ἔβλαπτε, τοῖς δὲ φίλοις καὶ τὰ μὴ δίκαια συνέπραττε. καὶ τοὺς μὲν ἐχθροὺς ᾐσχύνετο μὴ τιμᾶν κατορθοῦντας, τοὺς δὲ φίλους οὐκ ἐδύνατο ψέγειν ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ βοηθῶν ἠγάλλετο καὶ συνεξαμαρτάνων αὐτοῖς· οὐδὲν*
2 *γὰρ ᾤετο τῶν φιλικῶν ὑπουργημάτων αἰσχρὸν εἶναι. τοῖς δ' αὖ διαφόροις πταίσασι πρῶτος συναχθόμενος καὶ δεηθεῖσι συμπράττων προθύμως ἐδημαγώγει καὶ προσήγετο πάντας. ὁρῶντες οὖν οἱ ἔφοροι ταῦτα καὶ φοβούμενοι τὴν δύναμιν ἐζημίωσαν αὐτόν, αἰτίαν ὑπειπόντες ὅτι τοὺς*
3 *κοινοὺς πολίτας ἰδίους κτᾶται. καθάπερ γὰρ οἱ φυσικοὶ τὸ νεῖκος οἴονται καὶ τὴν ἔριν, εἰ τῶν ὅλων ἐξαιρεθείη, στῆναι μὲν ἂν τὰ οὐράνια, παύσασθαι δὲ πάντως τὴν γένεσιν καὶ κίνησιν ὑπὸ τῆς πρὸς πάντα πάντων ἁρμονίας, οὕτως ἔοικεν ὁ Λακωνικὸς νομοθέτης ὑπέκκαυμα τῆς ἀρετῆς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πολιτείαν τὸ φιλότιμον καὶ φιλόνεικον, ἀεί τινα τοῖς ἀγαθοῖς διαφορὰν καὶ ἅμιλλαν εἶναι πρὸς ἀλλήλους βουλόμενος, τὴν δ' ἀνθυπείκουσαν τῷ ἀνελέγκτῳ χάριν ἀργὴν καὶ ἀναγώνιστον οὖσαν οὐκ*
4 *ὀρθῶς ὁμόνοιαν λέγεσθαι. τοῦτο δ' ἀμέλει συνεωρακέναι καὶ τὸν Ὅμηρον οἴονται τινές· οὐ γὰρ ἂν τὸν Ἀγαμέμνονα ποιῆσαι χαίροντα τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Ἀχιλλέως εἰς λοιδορίαν προαχθέντων ἐκπάγλοις ἐπέεσσιν, εἰ μὴ μέγα τοῖς κοινοῖς ἀγαθὸν ἐνόμιζεν εἶναι τὸν πρὸς ἀλλήλους ζῆλον καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἀρίστων.*

Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἂν οὕτω τις ἁπλῶς συγχωρήσειεν· αἱ γὰρ ὑπερβολαὶ τῶν φιλονεικιῶν χαλεπαὶ ταῖς πόλεσι
6 *καὶ μεγάλους κινδύνους ἔχουσι· τοῦ δ' Ἀγησιλάου τὴν βασιλείαν νεωστὶ παρειληφότος ἀπήγγελλόν τινες ἐξ Ἀσίας ἥκοντες ὡς ὁ Περσῶν βασιλεὺς παρασκευάζοιτο μεγάλῳ στόλῳ Λακεδαιμονίους ἐκβαλεῖν τῆς θαλάσσης. ὁ δὲ Λύ-*

σανδρος ἐπιθυμῶν αὖθις εἰς Ἀσίαν ἀποσταλῆναι καὶ βοηθῆσαι τοῖς φίλοις, οὓς αὐτὸς μὲν ἄρχοντας καὶ κυρίους τῶν πόλεων ἀπέλιπε, κακῶς δὲ χρώμενοι καὶ βιαίως τοῖς πράγμασιν ἐξέπιπτον ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ ἀπέθνησκον, ἀνέπεισε τὸν Ἀγησίλαον ἐπιθέσθαι τῇ στρατείᾳ καὶ προπολεμῆσαι τῆς Ἑλλάδος, ἀπωτάτω διαβάντα καὶ φθάσαντα τὴν τοῦ βαρβάρου παρασκευήν. ἅμα δὲ τοῖς ἐν 2
Ἀσίᾳ φίλοις ἐπέστελλε πέμπειν εἰς Λακεδαίμονα καὶ στρατηγὸν Ἀγησίλαον αἰτεῖσθαι. παρελθὼν οὖν εἰς τὸ πλῆθος Ἀγησίλαος ἀνεδέξατο τὸν πόλεμον, εἰ δοῖεν αὐτῷ τριάκοντα μὲν ἡγεμόνας καὶ συμβούλους Σπαρτιάτας, νεοδαμώδεις δὲ λογάδας δισχιλίους, τὴν δὲ συμμαχικὴν εἰς ἑξακισχιλίους δύναμιν. συμπράττοντος δὲ τοῦ Λυσάνδρου 3
πάντα προθύμως ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν Ἀγησίλαον ἐξέπεμπον ἔχοντα τοὺς τριάκοντα Σπαρτιάτας, ὧν ὁ Λύσανδρος ἦν εὐθὺς πρῶτος, οὐ διὰ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ δύναμιν μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἀγησιλάου φιλίαν, ᾧ μεῖζον ἐδόκει τῆς βασιλείας ἀγαθὸν διαπεπρᾶχθαι τὴν στρατηγίαν ἐκείνην. ἀθροιζομένης δὲ τῆς δυνάμεως εἰς Γεραι- 4
στόν, αὐτὸς εἰς Αὐλίδα κατελθὼν μετὰ τῶν φίλων καὶ νυκτερεύσας ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους εἰπεῖν τινὰ πρὸς αὐτόν "ὦ βασιλεῦ Λακεδαιμονίων, ὅτι μὲν οὐδεὶς τῆς Ἑλλάδος ὁμοῦ συμπάσης ἀπεδείχθη στρατηγὸς ἢ πρότερον Ἀγαμέμνων καὶ σὺ νῦν μετ' ἐκεῖνον, ἐννοεῖς δήπουθεν· ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν αὐτῶν ἄρχεις ἐκείνῳ, τοῖς δ' αὐτοῖς πολεμεῖς, ἀπὸ δὲ τῶν αὐτῶν τόπων ὁρμᾷς ἐπὶ τὸν πόλεμον, εἰκός ἐστι καὶ θῦσαί σε τῇ θεῷ θυσίαν ἣν ἐκεῖνος ἐνταῦθα θύσας ἐξέπλευσεν." ἅμα δέ πως ὑπῆλθε τὸν 5
Ἀγησίλαον ὁ τῆς κόρης σφαγιασμός, ἣν ὁ πατὴρ ἔσφαξε πεισθεὶς τοῖς μάντεσιν. οὐ μὴν διετάραξεν αὐτόν, ἀλλ' ἀναστὰς καὶ διηγησάμενος τοῖς φίλοις τὰ φανέντα τὴν μὲν θεὸν ἔφη τιμήσειν οἷς εἰκός ἐστι χαίρειν θεὸν οὖσαν, οὐ μιμήσεσθαι δὲ τὴν ἀμαθίαν τοῦ τότε στρατηγοῦ. καὶ καταστέψας ἔλαφον ἐκέλευσεν ἀπάρξασθαι τὸν ἑαυτοῦ μάντιν, οὐχ ὥσπερ εἰώθει τοῦτο ποιεῖν ὁ ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν τεταγμένος. ἀκούσαντες οὖν οἱ βοιωτάρχαι πρὸς 6
ὀργὴν κινηθέντες ἔπεμψαν ὑπηρέτας, ἀπαγορεύοντες τῷ

Ἀγησιλάῳ μὴ θύειν παρὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ πάτρια Βοι-
ωτῶν. οἳ δὲ καὶ ταῦτ᾽ ἀπήγγειλαν καὶ τὰ μηρία διέρριψαν
ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. χαλεπῶς οὖν ἔχων ὁ Ἀγησίλαος ἀπέπλει,
τοῖς τε Θηβαίοις διωργισμένος καὶ γεγονὼς δύσελπις διὰ
τὸν οἰωνόν, ὡς ἀτελῶν αὐτῷ τῶν πράξεων γενησομένων
καὶ τῆς στρατείας ἐπὶ τὸ προσῆκον οὐκ ἀφιξομένης.

7 Ἐπεὶ δ᾽ ἧκεν εἰς Ἔφεσον, εὐθὺς ἀξίωμα μέγα καὶ δύ-
ναμις ἦν ἐπαχθὴς καὶ βαρεῖα περὶ τὸν Λύσανδρον, ὄχλου
φοιτῶντος ἐπὶ τὰς θύρας ἑκάστοτε καὶ πάντων παρακο-
λουθούντων καὶ θεραπευόντων ἐκεῖνον, ὡς ὄνομα μὲν καὶ
σχῆμα τῆς στρατηγίας τὸν Ἀγησίλαον ὄντα διὰ τὸν νόμον,
ἔργῳ δὲ κύριον ἁπάντων καὶ δυνάμενον καὶ πράττοντα
2 πάντα τὸν Λύσανδρον. οὐδεὶς γὰρ δεινότερος οὐδὲ φοβε-
ρώτερος ἐκείνου τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν ἀποσταλέντων ἐγένετο
στρατηγῶν, οὐδὲ μείζονα τοὺς φίλους ἀνὴρ ἄλλος εὐεργέ-
τησεν οὐδὲ κακὰ τηλικαῦτα τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησεν. ὧν
ἔτι προσφάτων ὄντων οἱ ἄνθρωποι μνημονεύοντες, ἄλ-
λως δὲ τὸν μὲν Ἀγησίλαον ἀφελῆ καὶ λιτὸν ἐν ταῖς ὁμι-
λίαις καὶ δημοτικὸν ὁρῶντες, ἐκείνῳ δὲ τὴν αὐτὴν ὁμοίως
σφοδρότητα καὶ τραχύτητα καὶ βραχυλογίαν παροῦσαν,
3 ὑπέπιπτον αὐτῷ παντάπασι καὶ μόνῳ προσεῖχον. ἐκ δὲ
τούτου πρῶτον μὲν οἱ λοιποὶ Σπαρτιᾶται χαλεπῶς ἔφε-
ρον ὑπηρέται Λυσάνδρου μᾶλλον ἢ σύμβουλοι βασιλέως
ὄντες· ἔπειτα δ᾽ αὐτὸς ὁ Ἀγησίλαος, εἰ καὶ μὴ φθονερὸς
ἦν μηδ᾽ ἤχθετο τοῖς τιμωμένοις, ἀλλὰ φιλότιμος ὢν σφό-
δρα καὶ φιλόνεικος ἐφοβεῖτο μή, κἂν ἐνέγκωσί τι λαμπρὸν
αἱ πράξεις, τοῦτο Λυσάνδρου γένηται διὰ τὴν δόξαν. οὕ-
4 τως οὖν ἐποίει. πρῶτον ἀντέκρουε ταῖς συμβουλίαις αὐ-
τοῦ, καὶ πρὸς ἃς ἐκεῖνος ἐσπουδάκει μάλιστα πράξεις,
ἐῶν χαίρειν καὶ παραμελῶν ἕτερα πρὸ ἐκείνων ἔπραττεν·
ἔπειτα τῶν ἐντυγχανόντων καὶ δεομένων οὓς αἴσθοιτο
Λυσάνδρῳ μάλιστα πεποιθότας, ἀπράκτους ἀπέπεμπε.
καὶ περὶ τὰς κρίσεις ὁμοίως, οἷς ἐκεῖνος ἐπηρεάζοι, τού-
τους ἔδει πλέον ἔχοντας ἀπελθεῖν, καὶ τοὐναντίον οὓς φα-
νερὸς γένοιτο προθυμούμενος ὠφελεῖν, χαλεπὸν ἦν μὴ
5 καὶ ζημιωθῆναι. γινομένων δὲ τούτων οὐ κατὰ τύχην ἀλλ᾽
οἷον ἐκ παρασκευῆς καὶ ὁμαλῶς, αἰσθόμενος τὴν αἰτίαν

ὁ Λύσανδρος οὐκ ἀπεκρύπτετο πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλ' ἔλεγεν ὡς δι' αὐτὸν ἀτιμάζοιντο, καὶ παρεκάλει θεραπεύειν ἰόντας τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μᾶλλον αὐτοῦ δυναμένους.

Ὡς οὖν ταῦτα πράττειν καὶ λέγειν ἐδόκει φθόνον ἐκείνῳ 8
μηχανώμενος, ἔτι μᾶλλον αὐτοῦ καθάψασθαι βουλόμενος Ἀγησίλαος ἀπέδειξε κρεωδαίτην καὶ προσεῖπεν, ὡς λέγεται, πολλῶν ἀκουόντων "νῦν οὖν θεραπευέτωσαν οὗτοι ἀπιόντες τὸν ἐμὸν κρεωδαίτην." ἀχθόμενος οὖν ὁ Λύ- 2
σανδρος λέγει πρὸς αὐτόν "ᾔδεις ἄρα σαφῶς Ἀγησίλαε φίλους ἐλαττοῦν." "ᾔδειν" ἔφη "τοὺς ἐμοῦ μεῖζον δύνασθαι βουλομένους." καὶ ὁ Λύσανδρος "ἀλλ' ἴσως" ἔφη "ταῦτα σοὶ λέλεκται βέλτιον ἢ ἐμοὶ πέπρακται. δὸς δέ μοί τινα τάξιν καὶ χώραν ἔνθα μὴ λυπῶν ἔσομαί σοι χρήσιμος." ἐκ τούτου πέμπεται μὲν ἐφ' Ἑλλήσποντον, καὶ 3
Σπιθριδάτην ἄνδρα Πέρσην ἀπὸ τῆς Φαρναβάζου χώρας μετὰ χρημάτων συχνῶν καὶ διακοσίων ἱππέων ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον· οὐκ ἔληγε δὲ τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ βαρέως φέρων ἤδη τὸν λοιπὸν χρόνον ἐβούλευεν ὅπως τῶν δυοῖν οἴκων τὴν βασιλείαν ἀφελόμενος εἰς μέσον ἅπασιν ἀποδοίη Σπαρτιάταις. καὶ ἐδόκει μεγάλην ἂν ἀπεργάσασθαι κίνησιν ἐκ ταύτης τῆς διαφορᾶς, εἰ μὴ πρότερον ἐτελεύτησεν εἰς Βοιωτίαν στρατεύσας. οὕτως αἱ φιλότιμοι φύ- 4
σεις ἐν ταῖς πολιτείαις τὸ ἄγαν μὴ φυλαξάμεναι, τοῦ ἀγαθοῦ μεῖζον τὸ κακὸν ἔχουσι. καὶ γὰρ εἰ Λύσανδρος ἦν φορτικὸς ὥσπερ ἦν, ὑπερβάλλων τῇ φιλοτιμίᾳ τὸν καιρόν, οὐκ ἠγνόει δήπουθεν Ἀγησίλαος ἑτέραν ἀμεμπτοτέραν ἐπανόρθωσιν οὖσαν ἀνδρὸς ἐνδόξου καὶ φιλοτίμου πλημμελοῦντος. ἀλλ' ἔοικε ταὐτῷ πάθει μήτ' ἐκεῖνος ἄρχοντος ἐξουσίαν γνῶναι μήτε οὗτος ἄγνοιαν ἐνεγκεῖν συνήθους.

Ἐπεὶ δὲ Τισαφέρνης ἐν ἀρχῇ μὲν φοβηθεὶς τὸν Ἀγη- 9
σίλαον ἐποιήσατο σπονδὰς ὡς τὰς πόλεις αὐτῷ τὰς Ἑλληνίδας ἀφήσοντος αὐτονόμους βασιλέως, ὕστερον δὲ πεισθεὶς ἔχειν δύναμιν ἱκανὴν ἐξήνεγκε τὸν πόλεμον, ἄσμενος ὁ Ἀγησίλαος ἐδέξατο. προσδοκία γὰρ ἦν μεγάλη τῆς στρα- 2
τείας, καὶ δεινὸν ἡγεῖτο τοὺς μὲν σὺν Ξενοφῶντι μυρίους ἥκειν ἐπὶ θάλατταν, ὁσάκις ἐβουλήθησαν αὐτοὶ τοσαυτάκις

βασιλέα νενικηκότας, αὐτοῦ δὲ Λακεδαιμονίων ἄρχοντος
ἡγουμένων γῆς καὶ θαλάσσης μηδὲν ἔργον ἄξιον μνήμης
φανῆναι πρὸς τοὺς Ἕλληνας. εὐθὺς οὖν ἀμυνόμενος ἀπάτῃ
δικαίᾳ τὴν Τισαφέρνους ἐπιορκίαν ἐπέδειξεν ὡς ἐπὶ Κα-
ρίαν προάξων, ἐκεῖ δὲ τὴν δύναμιν τοῦ βαρβάρου συνα-
3 θροίσαντος ἄρας εἰς Φρυγίαν ἐνέβαλεν. καὶ πόλεις μὲν
εἷλε συχνὰς καὶ χρημάτων ἀφθόνων ἐκυρίευσεν, ἐπιδει-
κνύμενος τοῖς φίλοις ὅτι τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν τῶν
θεῶν ἐστὶ καταφρονεῖν, ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς
πολεμίους οὐ μόνον τὸ δίκαιον ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ καὶ
τὸ μεθ᾽ ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι. τοῖς δ᾽ ἱππεῦσιν ἐλατ-
τωθεὶς καὶ τῶν ἱερῶν ἀλόβων φανέντων ἀναχωρήσας εἰς
Ἔφεσον ἱππικὸν συνῆγε, τοῖς εὐπόροις προειπών, εἰ μὴ
βούλονται στρατεύεσθαι, παρασχεῖν ἕκαστον ἵππον ἀνθ᾽
4 ἑαυτοῦ καὶ ἄνδρα. πολλοὶ δ᾽ ἦσαν οὗτοι, καὶ συνέβαινε
τῷ Ἀγησιλάῳ ταχὺ πολλοὺς καὶ πολεμικοὺς ἔχειν ἱππεῖς
ἀντὶ δειλῶν ὁπλιτῶν. ἐμισθοῦντο γὰρ οἱ μὴ βουλόμενοι
στρατεύεσθαι τοὺς βουλομένους στρατεύεσθαι, οἱ δὲ μὴ
βουλόμενοι ἱππεύειν τοὺς βουλομένους ἱππεύειν· καὶ
γὰρ τὸν Ἀγαμέμνονα ποιῆσαι καλῶς ὅτι θήλειαν ἵππον
ἀγαθὴν λαβὼν κακὸν ἄνδρα καὶ πλούσιον ἀπήλλαξε τῆς
5 στρατείας. ἐπεὶ δὲ κελεύσαντος αὐτοῦ τοὺς αἰχμαλώτους
ἀποδύοντες ἐπίπρασκον οἱ λαφυροπῶλαι, καὶ τῆς μὲν
ἐσθῆτος ἦσαν ὠνηταὶ πολλοί, τῶν δὲ σωμάτων λευκῶν
καὶ ἁπαλῶν παντάπασι διὰ τὰς σκιατραφίας γυμνουμέ-
νων κατεγέλων ὡς ἀχρήστων καὶ μηδενὸς ἀξίων, ἐπιστὰς
ὁ Ἀγησίλαος "οὗτοι μέν" εἶπεν "οἷς μάχεσθε, ταῦτα δὲ
ὑπὲρ ὧν μάχεσθε."

10 Καιροῦ δ᾽ ὄντος αὖθις ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πολεμίαν προ-
εῖπεν εἰς Λυδίαν ἀπάξειν, οὐκέτι ψευδόμενος ἐνταῦθα
τὸν Τισαφέρνην· ἀλλ᾽ ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἐξηπάτησε, διὰ τὴν
ἔμπροσθεν ἀπάτην ἀπιστῶν τῷ Ἀγησιλάῳ καὶ νῦν γοῦν
αὐτὸν ἅψεσθαι τῆς Καρίας νομίζων οὔσης δυσίππου πολὺ
2 τῷ ἱππικῷ λειπόμενον. ἐπεὶ δ᾽, ὡς προεῖπεν, ὁ Ἀγησί-
λαος ἧκεν εἰς τὸ περὶ Σάρδεις πεδίον, ἠναγκάζετο κατὰ
σπουδὴν ἐκεῖθεν αὖ βοηθεῖν ὁ Τισαφέρνης, καὶ τῇ ἵππῳ
διεξελαύνων διέφθειρε πολλοὺς τῶν ἀτάκτως τὸ πεδίον

πορθούντων. ἐννοήσας οὖν ὁ Ἀγησίλαος ὅτι τοῖς πολεμίοις οὔπω πάρεστι τὸ πεζόν, αὐτῷ δὲ τῆς δυνάμεως οὐδὲν ἄπεστιν, ἔσπευσε διαγωνίσασθαι. καὶ τοῖς μὲν ἱππεῦ- 3
σιν ἀναμίξας τὸ πελταστικὸν ἐλαύνειν ἐκέλευσεν ὡς τάχιστα καὶ προσβάλλειν τοῖς ἐναντίοις, αὐτὸς δ' εὐθὺς τοὺς ὁπλίτας ἐπῆγεν. γενομένης δὲ τροπῆς τῶν βαρβάρων ἐπακολουθήσαντες οἱ Ἕλληνες ἔλαβον τὸ στρατόπεδον καὶ πολλοὺς ἀνεῖλον. ἐκ ταύτης τῆς μάχης οὐ μόνον ὑπῆρξεν αὐτοῖς ἄγειν καὶ φέρειν ἀδεῶς τὴν βασιλέως χώραν, ἀλλὰ καὶ δίκην ἐπιδεῖν Τισαφέρνην διδόντα, μοχθηρὸν ἄνδρα καὶ τῷ γένει τῶν Ἑλλήνων ἀπεχθέστατον. ἔπεμψε γὰρ 4
εὐθέως ὁ βασιλεὺς Τιθραύστην ἐπ' αὐτόν, ὃς ἐκείνου μὲν τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμε, τὸν δ' Ἀγησίλαον ἠξίου διαλυσάμενον ἀποπλεῖν οἴκαδε, καὶ χρήματα διδοὺς αὐτῷ προσέπεμψεν. ὁ δὲ τῆς μὲν εἰρήνης ἔφη τὴν πόλιν εἶναι κυρίαν, αὐτὸς δὲ πλουτίζων τοὺς στρατιώτας ἥδεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτῶν αὐτός, καὶ ἄλλως γε μέντοι νομίζειν Ἕλληνας καλὸν οὐ δῶρα λαμβάνειν ἀλλὰ λάφυρα παρὰ τῶν πολεμίων. ὅμως δὲ τῷ Τιθραύστῃ χαρίζεσθαι βουλόμενος, 5
ὅτι τὸν κοινὸν ἐχθρὸν Ἑλλήνων ἐτετιμώρητο Τισαφέρνην, ἀπήγαγεν εἰς Φρυγίαν τὸ στράτευμα, λαβὼν ἐφόδιον παρ' αὐτοῦ τριακοντα τάλαντα. καὶ καθ' ὁδὸν ὢν σκυτάλην δέχεται παρὰ τῶν οἴκοι τελῶν κελεύουσαν αὐτὸν ἄρχειν ἅμα καὶ τοῦ ναυτικοῦ. τοῦτο μόνῳ πάντων ὑπῆρξεν Ἀγησιλάῳ, καὶ μέγιστος μὲν ἦν ὁμολογουμένως καὶ τῶν τότε ζώντων ἐπιφανέστατος, ὡς εἴρηκέ που καὶ Θεόπομπος, ἑαυτῷ γε μὴν ἐδίδου δι' ἀρετὴν φρονεῖν μεῖζον ἢ διὰ τὴν ἡγεμονίαν. τότε δὲ τοῦ ναυτικοῦ καταστήσας ἄρχοντα 6
Πείσανδρον ἁμαρτεῖν ἔδοξεν ὅτι πρεσβυτέρων καὶ φρονιμωτέρων παρόντων οὐ σκεψάμενος τὸ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ τὴν οἰκειότητα τιμῶν καὶ τῇ γυναικὶ χαριζόμενος, ἧς ἀδελφὸς ἦν ὁ Πείσανδρος, ἐκείνῳ παρέδωκε τὴν ναυαρχίαν.

11 Αὐτὸς δὲ τὸν στρατὸν καταστήσας εἰς τὴν ὑπὸ Φαρναβάζῳ τεταγμένην χώραν οὐ μόνον ἐν ἀφθόνοις διῆγε πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ χρήματα συνῆγε πολλά· καὶ προελθὼν ἄχρι Παφλαγονίας προσηγάγετο τὸν βασιλέα τῶν Παφλαγόνων Κότυν, ἐπιθυμήσαντα τῆς φιλίας αὐτοῦ δι' ἀρετὴν

2 καὶ πίστιν. ὁ δὲ Σπιθριδάτης ὡς ἀποστὰς τοῦ Φαρνα-
βάζου τὸ πρῶτον ἦλθε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ἀεὶ συναπε-
δήμει καὶ συνεστράτευεν αὐτῷ, κάλλιστον μὲν υἱὸν ἔχων
Μεγαβάτην, οὗ παιδὸς ὄντος ἤρα σφοδρῶς Ἀγησίλαος,
καλὴν δὲ καὶ θυγατέρα παρθένον ἐν ἡλικίᾳ γάμου. ταύ-
3 την ἔπεισε γῆμαι τὸν Κότυν ὁ Ἀγησίλαος. καὶ λαβὼν
παρ' αὐτοῦ χιλίους ἱππεῖς καὶ δισχιλίους πελταστὰς αὖ-
θις ἀνεχώρησεν εἰς Φρυγίαν, καὶ κακῶς ἐποίει τὴν Φαρ-
ναβάζου χώραν οὐχ ὑπομένοντος οὐδὲ πιστεύοντος τοῖς
ἐρύμασιν, ἀλλ' ἔχων ἀεὶ τὰ πλεῖστα σὺν ἑαυτῷ τῶν τιμίων
καὶ ἀγαπητῶν ἐξεχώρει καὶ ὑπέφευγεν ἄλλοτε ἀλλαχόσε
τῆς χώρας μεθιδρυόμενος, μέχρι οὗ παραφυλάξας αὐτὸν
ὁ Σπιθριδάτης καὶ παραλαβὼν Ἡριππίδαν τὸν Σπαρτιά-
την ἔλαβε τὸ στρατόπεδον καὶ τῶν χρημάτων ἁπάντων
4 ἐκράτησεν. ἔνθα δὴ πικρὸς ὢν ὁ Ἡριππίδας ἐξεταστὴς
τῶν κλαπέντων καὶ τοὺς βαρβάρους ἀναγκάζων ἀποτίθε-
σθαι καὶ πάντα ἐφορῶν καὶ διερευνώμενος παρώξυνε τὸν
Σπιθριδάτην, ὥστ' ἀπελθεῖν εὐθὺς εἰς Σάρδεις μετὰ τῶν
Παφλαγόνων. τοῦτο λέγεται τῷ Ἀγησιλάῳ γενέσθαι πάν-
των ἀνιαρότατον· ἤχθετο μὲν γὰρ ἄνδρα γενναῖον ἀπο-
βεβληκὼς τὸν Σπιθριδάτην καὶ σὺν αὐτῷ δύναμιν οὐκ
ὀλίγην, ᾐσχύνετο δὲ τῇ διαβολῇ τῆς μικρολογίας καὶ ἀνε-
λευθερίας, ἧς οὐ μόνον αὑτὸν ἀλλὰ καὶ τὴν πατρίδα
5 καθαρεύουσαν ἀεὶ παρέχειν ἐφιλοτιμεῖτο. χωρὶς δὲ τῶν
ἐμφανῶν τούτων ἔκνιζεν αὐτὸν οὐ μετρίως ὁ τοῦ παιδὸς
ἔρως ἐνεσταγμένος, εἰ καὶ πάνυ παρόντος αὐτοῦ τῷ φι-
λονείκῳ χρώμενος ἐπειρᾶτο νεανικῶς ἀπομάχεσθαι πρὸς
τὴν ἐπιθυμίαν. καί ποτε τοῦ Μεγαβάτου προσιόντος ὡς
6 ἀσπασομένου καὶ φιλήσοντος ἐξέκλινεν. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος
αἰσχυνθεὶς ἐπαύσατο καὶ τὸ λοιπὸν ἄπωθεν ἤδη προση-
γόρευεν, ἀχθόμενος αὖ πάλιν καὶ μεταμελόμενος τῇ φυγῇ
τοῦ φιλήματος ὁ Ἀγησίλαος προσεποιεῖτο θαυμάζειν ὅ τι
δὴ παθὼν αὐτὸν ὁ Μεγαβάτης ἀπὸ στόματος οὐ φιλο-
φρονοῖτο. "σὺ γὰρ αἴτιος" οἱ συνήθεις ἔφασαν "οὐχ
ὑποστὰς ἀλλὰ τρέσας τὸ φίλημα τοῦ καλοῦ καὶ φοβηθείς,
ἐπεὶ καὶ νῦν ἂν ἔλθοι σοι πεισθεὶς ἐκεῖνος ἐντὸς φιλή-
7 ματος· ἀλλ' ὅπως αὖθις οὐκ ἀποδειλιάσεις." χρόνον οὖν

τινὰ πρὸς ἑαυτῷ γενόμενος ὁ Ἀγησίλαος καὶ διασιωπήσας "οὐδέν" ἔφη "δεινὸν πείθειν ὑμᾶς ἐκεῖνον· ἐγὼ γάρ μοι δοκῶ τήναν τὰν μάχαν τὰν περὶ τοῦ φιλάματος ἅδιον ἂν μάχεσθαι πάλιν ἢ πάντα ὅσα τεθέαμαι χρυσία μοι γενέσθαι." τοιοῦτος μὲν ἦν τοῦ Μεγαβάτου παρόντος, ἀπελθόντος γε μὴν οὕτω περικαῶς ἔσχεν ὡς χαλεπὸν εἰπεῖν εἰ πάλιν αὖ μεταβαλομένου καὶ φανέντος ἐνεκαρτέρησε μὴ φιληθῆναι.

Μετὰ ταῦτα Φαρνάβαζος εἰς λόγους αὐτῷ συνελθεῖν 12
ἠθέλησε, καὶ συνῆγεν ἀμφοτέρους ὢν ξένος ὁ Κυζικηνὸς Ἀπολλοφάνης. πρότερος δὲ μετὰ τῶν φίλων ὁ Ἀγησίλαος ἐλθὼν εἰς τὸ χωρίον, ὑπὸ σκιᾷ τινὶ πόας οὔσης βαθείας, καταβαλὼν ἑαυτὸν ἐνταῦθα περιέμενε τὸν Φαρνάβαζον. ὁ δ' ὡς ἐπῆλθεν, ὑποβεβλημένων αὐτῷ κῳδίων τε μαλα- 2
κῶν καὶ ποικίλων δαπίδων, αἰδεσθεὶς τὸν Ἀγησίλαον οὕτω κατακείμενον κατεκλίνη καὶ αὐτός, ὡς ἔτυχεν, ἐπὶ τῆς πόας χαμᾶζε, καίπερ ἐσθῆτα θαυμαστὴν λεπτότητι καὶ βαφαῖς ἐνδεδυκώς. ἀσπασάμενοι δ' ἀλλήλους ὁ μὲν Φαρνάβαζος οὐκ ἠπόρει λόγων δικαίων ἅτε δὴ πολλὰ καὶ μεγάλα Λακεδαιμονίοις χρήσιμος γεγονὼς ἐν τῷ πρὸς Ἀθηναίους πολέμῳ, νῦν δὲ πορθούμενος ὑπ' αὐτῶν· ὁ δ' Ἀγησίλαος 3
ὁρῶν τοὺς σὺν αὐτῷ Σπαρτιάτας ὑπ' αἰσχύνης κύπτοντας εἰς τὴν γῆν καὶ διαποροῦντας (ἀδικούμενον γὰρ ἑώρων τὸν Φαρνάβαζον) "ἡμεῖς" εἶπεν "ὦ Φαρνάβαζε καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες πολεμικῶς. ἓν οὖν καὶ σὲ τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. ἀφ' ἧς δ' ἂν ἡμέρας 4
σεαυτὸν ἀξιώσῃς Ἑλλήνων φίλον καὶ σύμμαχον μᾶλλον ἢ δοῦλον λέγεσθαι βασιλέως, ταύτην νόμιζε τὴν φάλαγγα καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰς ναῦς καὶ πάντας ἡμᾶς τῶν σῶν κτημάτων φύλακας εἶναι καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἧς ἄνευ καλὸν ἀνθρώποις οὐδὲν οὐδὲ ζηλωτόν ἐστιν." ἐκ τούτου λέγει 5
πρὸς αὐτὸν ὁ Φαρνάβαζος ἣν εἶχε διάνοιαν· "ἐγὼ" γὰρ εἶπεν, "ἐὰν μὲν ἄλλον ἐκπέμψῃ βασιλεὺς στρατηγόν, ἔσομαι μεθ' ὑμῶν, ἐὰν δ' ἐμοὶ παραδῷ τὴν ἡγεμονίαν, οὐδὲν ἐλλείψω προθυμίας ἀμυνόμενος ὑμᾶς καὶ κακῶς ποιῶν

ὑπὲρ ἐκείνου." ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Ἀγησίλαος ἥσθη, καὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβόμενος καὶ συνεξαναστάς "εἴθε" εἶπεν "ὦ Φαρνάβαζε τοιοῦτος ὢν φίλος ἡμῖν γένοιο μᾶλλον ἢ πολέμιος."

13 Ἀπιόντος δὲ τοῦ Φαρναβάζου μετὰ τῶν φίλων, ὁ υἱὸς ὑπολειφθεὶς προσέδραμε τῷ Ἀγησιλάῳ καὶ μειδιῶν εἶπεν "ἐγώ σε ξένον ὦ Ἀγησίλαε ποιοῦμαι" καὶ παλτὸν ἔχων ἐν τῇ χειρὶ δίδωσιν αὐτῷ. δεξάμενος οὖν ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἡσθεὶς τῇ τ' ὄψει καὶ τῇ φιλοφροσύνῃ τοῦ παιδὸς ἐπεσκόπει τοὺς παρόντας, εἴ τις ἔχοι τι τοιοῦτον οἷον ἀντι-
2 δοῦναι καλῷ καὶ γενναίῳ δῶρον. ἰδὼν δ' ἵππον Ἀδαίου τοῦ γραφέως κεκοσμημένον φαλάροις, ταχὺ ταῦτα περισπάσας τῷ μειρακίῳ δίδωσι. καὶ τὸ λοιπὸν οὐκ ἐπαύετο μεμνημένος, ἀλλὰ καὶ χρόνῳ περιιόντι τὸν οἶκον ἀποστερηθέντος αὐτοῦ καὶ φυγόντος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν εἰς Πελοπόννησον ἰσχυρῶς ἐπεμελεῖτο. καί τι καὶ τῶν ἐρωτικῶν
3 αὐτῷ συνέπραξεν. ἠράσθη γὰρ ἀθλητοῦ παιδὸς ἐξ Ἀθηνῶν· ἐπεὶ δὲ μέγας ὢν καὶ σκληρὸς Ὀλυμπίασιν ἐκινδύνευσεν ἐκκριθῆναι, καταφεύγει πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὁ Πέρσης δεόμενος ὑπὲρ τοῦ παιδός· ὁ δὲ καὶ τοῦτο βουλόμενος αὐτῷ χαρίζεσθαι μάλα μόλις διεπράξατο σὺν πολλῇ πραγματείᾳ. τἆλλα μὲν γὰρ ἦν ἀκριβὴς καὶ νόμιμος, ἐν δὲ τοῖς φιλικοῖς πρόφασιν ἐνόμιζεν εἶναι τὸ λίαν δίκαιον.
4 φέρεται γοῦν ἐπιστόλιον αὐτοῦ πρὸς Ἰδριέα τὸν Κᾶρα τοιοῦτο· "Νικίας εἰ μὲν μὴ ἀδικεῖ, ἄφες, εἰ δ' ἀδικεῖ, ἡμῖν ἄφες, πάντως δ' ἄφες." ἐν μὲν οὖν τοῖς πλείστοις τοιοῦτος ὑπὲρ τῶν φίλων ὁ Ἀγησίλαος· ἔστι δ' ὅπου πρὸς τὸ συμφέρον ἐχρῆτο τῷ καιρῷ μᾶλλον, ὡς ἐδήλωσεν ἀναζυγῆς αὐτῷ θορυβωδεστέρας γενομένης ἀσθενοῦντα καταλιπὼν τὸν ἐρώμενον. ἐκείνου γὰρ δεομένου καὶ καλοῦντος αὐτὸν ἀπιόντα μεταστραφεὶς εἶπεν ὡς χαλεπὸν ἐλεεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν.

14 Τουτὶ μὲν Ἱερωνυμος ὁ φιλοσοφος ἱστόρηκεν· ἤδη δὲ περιιόντος ἐνιαυτοῦ δευτέρου τῇ στρατηγίᾳ πολὺς ἄνω λόγος ἐχώρει τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ δόξα θαυμαστὴ κατεῖχε τῆς τε σωφροσύνης αὐτοῦ καὶ εὐτελείας καὶ μετριότητος. ἐσκήνου μὲν γὰρ ἀποδημῶν καθ' αὑτὸν ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις

ἱεροῖς, ἃ μὴ πολλοὶ καθορῶσιν ἄνθρωποι πράττοντας
ἡμᾶς, τούτων τοὺς θεοὺς ποιούμενος ἐπόπτας καὶ μάρ-
τυρας· ἐν δὲ χιλιάσι στρατιωτῶν τοσαύταις οὐ ῥᾳδίως ἄν
τις εἶδε φαυλοτέραν στιβάδα τῆς Ἀγησιλάου. πρός τε 2
θάλπος οὕτω καὶ ψῦχος εἶχεν ὥσπερ μόνος ἀεὶ χρῆσθαι
ταῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ κεκραμέναις ὥραις πεφυκώς. ἥδιστον
δὲ θέαμα τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἀσίαν Ἕλλησιν ἦσαν οἱ
πάλαι βαρεῖς καὶ ἀφόρητοι καὶ διαρρέοντες ὑπὸ πλούτου
καὶ τρυφῆς ὕπαρχοι καὶ στρατηγοὶ δεδιότες καὶ θεραπεύ-
οντες ἄνθρωπον ἐν τρίβωνι περιιόντα λιτῷ, καὶ πρὸς ἓν
ῥῆμα βραχὺ καὶ Λακωνικὸν ἁρμόζοντες ἑαυτοὺς καὶ μετα-
σχηματίζοντες, ὥστε πολλοῖς ἐπῄει τὰ τοῦ Τιμοθέου λέ-
γειν, "Ἄρης τύραννος, χρυσὸν δὲ Ἑλλὰς οὐ δέδοικε."

Κινουμένης δὲ τῆς Ἀσίας καὶ πολλαχοῦ πρὸς ἀπόστα- 15
σιν ὑπεικούσης ἁρμοσάμενος τὰς αὐτόθι πόλεις, καὶ ταῖς
πολιτείαις δίχα φόνου καὶ φυγῆς ἀνθρώπων ἀποδοὺς τὸν
προσήκοντα κόσμον, ἐγνώκει πρόσω χωρεῖν καὶ τὸν πόλε-
μον διάρας ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς θαλάττης περὶ τοῦ σώμα-
τος βασιλεῖ καὶ τῆς ἐν Ἐκβατάνοις καὶ Σούσοις εὐδαιμο-
νίας διαμάχεσθαι, καὶ περισπάσαι πρῶτον αὐτοῦ τὴν
σχολήν, ὡς μὴ καθέζοιτο τοὺς πολέμους βραβεύων τοῖς
Ἕλλησι καὶ διαφθείρων τοὺς δημαγωγούς. ἐν τούτῳ δ' 2
ἀφικνεῖται πρὸς αὐτὸν Ἐπικυδίδας ὁ Σπαρτιάτης ἀπαγ-
γέλλων ὅτι πολὺς περιέστηκε τὴν Σπάρτην πόλεμος Ἑλ-
ληνικὸς καὶ καλοῦσιν ἐκεῖνον οἱ ἔφοροι καὶ κελεύουσι τοῖς
οἴκοι βοηθεῖν. ὦ βάρβαρ' ἐξευρόντες Ἕλληνες κακά· τί
γὰρ ἄν τις ἄλλο τὸν φθόνον ἐκεῖνον προσείποι καὶ τὴν
τότε σύστασιν καὶ σύνταξιν ἐφ' ἑαυτοὺς τῶν Ἑλλήνων; οἳ
τῆς τύχης ἄνω φερομένης ἐπελάβοντο, καὶ τὰ ὅπλα πρὸς
τοὺς βαρβάρους βλέποντα καὶ τὸν πόλεμον ἤδη τῆς Ἑλ-
λάδος ἐξῳκισμένον αὖθις εἰς ἑαυτοὺς ἔτρεψαν. οὐ γὰρ 3
ἔγωγε συμφέρομαι τῷ Κορινθίῳ Δημαράτῳ μεγάλης ἡδο-
νῆς ἀπολελεῖφθαι φήσαντι τοὺς μὴ θεασαμένους Ἕλληνας
Ἀλέξανδρον ἐν τῷ Δαρείου θρόνῳ καθήμενον, ἀλλ' εἰκότως
ἂν οἶμαι δακρῦσαι, συννοήσαντας ὅτι ταῦτ' Ἀλεξάνδρῳ καὶ
Μακεδόσιν ἀπέλιπον οἱ τότε τοὺς τῶν Ἑλλήνων στρατη-
γοὺς περὶ Λεῦκτρα καὶ Κορώνειαν καὶ Κόρινθον καὶ Ἀρ-

4 καδίαν κατανήλωσαν. Ἀγησιλάῳ μέντοι οὐδὲν κρεῖσσον ἢ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀναχωρήσεως ἐκείνης διαπεπραγμένον, οὐδὲ γέγονε παράδειγμα πειθαρχίας καὶ δικαιοσύνης ἕτερον κάλλιον. ὅπου γὰρ Ἀννίβας ἤδη κακῶς πράττων καὶ περιωθούμενος ἐκ τῆς Ἰταλίας μάλα μόλις ὑπήκουσε τοῖς ἐπὶ τὸν οἴκοι πόλεμον καλοῦσιν, Ἀλέξανδρος δὲ καὶ προσεπέσκωψε πυθόμενος τὴν πρὸς Ἆγιν Ἀντιπάτρου μάχην, εἰπὼν "ἔοικεν ὦ ἄνδρες, ὅτε Δαρεῖον ἡμεῖς ἐνικῶμεν ἐν-
5 ταῦθα, ἐκεῖ τις ἐν Ἀρκαδίᾳ γεγονέναι μυομαχία," πῶς οὐκ ἦν ἄξιον τὴν Σπάρτην μακαρίσαι τῆς Ἀγησιλάου τιμῆς πρὸς ταύτην καὶ πρὸς τοὺς νόμους τῆς εὐλαβείας; ὃς ἅμα τῷ τὴν σκυτάλην ἐλθεῖν εὐτυχίαν τοσαύτην καὶ δύναμιν παροῦσαν καὶ τηλικαύτας ἐλπίδας ὑφηγουμένας ἀφεὶς καὶ προέμενος εὐθὺς ἀπέπλευσεν ἀτελευτήτῳ ἐπὶ ἔργῳ, πολὺν ἑαυτοῦ πόθον τοῖς συμμάχοις ἀπολιπών, καὶ μάλιστα δὴ τὸν Ἐρασιστράτου τοῦ Φαίακος ἐλέγξας λόγον, εἰπόντος ὡς εἰσὶ δημοσίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι βελ-
6 τίονες ἰδίᾳ δ' Ἀθηναῖοι. βασιλέα γὰρ ἑαυτὸν καὶ στρατηγὸν ἄριστον ἐπιδειξάμενος, ἔτι βελτίονα καὶ ἡδίονα τοῖς χρωμένοις ἰδίᾳ φίλον καὶ συνήθη παρέσχεν. τοῦ δὲ Περσικοῦ νομίσματος χάραγμα τοξότην ἔχοντος, ἀναζευγνύων ἔφη μυρίοις τοξόταις ὑπὸ βασιλέως ἐξελαύνεσθαι τῆς Ἀσίας· τοσούτων γὰρ εἰς Ἀθήνας καὶ Θήβας κομισθέντων καὶ διαδοθέντων τοῖς δημαγωγοῖς ἐξεπολεμώθησαν οἱ δῆμοι πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας.

16 Ὡς δὲ διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐβάδιζε διὰ τῆς Θρᾴκης, ἐδεήθη μὲν οὐδενὸς τῶν βαρβάρων, πέμπων δὲ πρὸς ἑκάστους ἐπυνθάνετο πότερον ὡς φιλίαν ἢ ὡς πολεμίαν διαπορεύηται τὴν χώραν. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες φιλικῶς ἐδέχοντο καὶ παρέπεμπον, ὡς ἕκαστος δυνάμεως εἶχεν· οἱ δὲ καλούμενοι Τράλλεις, οἷς καὶ Ξέρξης ἔδωκεν, ὡς λέγεται, δῶρα, τῆς διόδου μισθὸν ᾔτουν τὸν Ἀγησίλαον ἑκατὸν
2 ἀργυρίου τάλαντα καὶ τοσαύτας γυναῖκας. ὁ δὲ κατειρωνευσάμενος αὐτοὺς καὶ φήσας "τί οὖν οὐκ εὐθὺς ἦλθον ληψόμενοι;" προῆγε, καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς παρατεταγμένοις ἐτρέψατο καὶ διέφθειρε πολλούς. τὸ δ' αὐτὸ καὶ τῷ βασιλεῖ τῶν Μακεδόνων ἐρώτημα προσέπεμψε· φήσαν-

τος δὲ βουλεύσεσθαι “βουλευέσθω τοίνυν ἐκεῖνος” εἶπεν,
“ἡμεῖς δὲ δὴ πορευόμεθα.” θαυμάσας οὖν τὴν τόλμαν
αὐτοῦ καὶ δείσας ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ὡς φίλον προάγειν.
τῶν δὲ Θετταλῶν τοῖς πολεμίοις συμμαχούντων ἐπόρθει 3
τὴν χώραν. εἰς δὲ Λάρισαν ἔπεμψε Ξενοκλέα καὶ Σκύθην
περὶ φιλίας· συλληφθέντων δὲ τούτων καὶ παραφυλασσο-
μένων οἱ μὲν ἄλλοι βαρέως φέροντες ᾤοντο δεῖν τὸν Ἀγη-
σίλαον περιστρατοπεδεύσαντα πολιορκεῖν τὴν Λάρισαν, ὃ
δὲ φήσας οὐκ ἂν ἐθελῆσαι Θεσσαλίαν ὅλην λαβεῖν ἀπολέ-
σας τῶν ἀνδρῶν τὸν ἕτερον ὑποσπόνδους αὐτοὺς ἀπέλα-
βεν. καὶ τοῦτ᾿ ἴσως ἐπ᾿ Ἀγησιλάῳ θαυμαστὸν οὐκ ἦν, ὃς 4
πυθόμενος μάχην μεγάλην γεγονέναι περὶ Κόρινθον καὶ
Σπαρτιατῶν μὲν ὀλίγους παντάπασι τεθνηκέναι παμπόλ-
λους δὲ τῶν πολεμίων, οὐκ ὤφθη περιχαρὴς οὐδ᾿ ἐπηρ-
μένος, ἀλλὰ καὶ πάνυ βαρὺ στενάξας “φεῦ τῆς Ἑλλάδος”
ἔφη “τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκυίας ὑφ᾿ αὑτῆς, ὅσοι
ζῶντες ἐδύναντο νικᾶν ὁμοῦ σύμπαντας τοὺς βαρβάρους
μαχόμενοι.” τῶν δὲ Φαρσαλίων προσκειμένων αὐτῷ καὶ 5
κακούντων τὸ στράτευμα, πεντακοσίοις ἱππεῦσιν ἐμβαλεῖν
κελεύσας σὺν αὐτῷ καὶ τρεψάμενος ἔστησε τρόπαιον ὑπὸ
τῷ Ναρθακίῳ. καὶ τὴν νίκην ὑπερηγάπησεν ἐκείνην, ὅτι
συστησάμενος ἱππικὸν αὐτὸς δι᾿ ἑαυτοῦ τούτῳ μόνῳ τοὺς
μέγιστον ἐφ᾿ ἱππικῇ φρονοῦντας ἐκράτησεν.

Ἐνταῦθα Διφρίδας οἴκοθεν ἔφορος ὢν ἀπήντησεν αὐτῷ 17
κελεύων εὐθὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Βοιωτίαν. ὃ δέ, καίπερ
ἀπὸ μείζονος παρασκευῆς ὕστερον τοῦτο ποιῆσαι διανο-
ούμενος, οὐδὲν ᾤετο δεῖν ἀπειθεῖν τοῖς ἄρχουσιν, ἀλλὰ
τοῖς τε μεθ᾿ ἑαυτοῦ προεῖπεν ἐγγὺς εἶναι τὴν ἡμέραν ἐφ᾿
ἣν ἐξ Ἀσίας ἥκουσι, καὶ δύο μόρας μετεπέμψατο τῶν
περὶ Κόρινθον στρατευομένων. οἱ δ᾿ ἐν τῇ πόλει Λακε- 2
δαιμόνιοι τιμῶντες αὐτὸν ἐκήρυξαν τῶν νέων ἀπογράφε-
σθαι τὸν βουλόμενον τῷ βασιλεῖ βοηθεῖν· ἀπογραψαμέ-
νων δὲ πάντων προθύμως, οἱ ἄρχοντες πεντήκοντα τοὺς
ἀκμαιοτάτους καὶ ῥωμαλεωτάτους ἐκλέξαντες ἀπέστειλαν.
ὁ δ᾿ Ἀγησίλαος εἴσω Πυλῶν παρελθὼν καὶ διοδεύσας τὴν
Φωκίδα φίλην οὖσαν, ἐπεὶ τῆς Βοιωτίας πρῶτον ἐπέβη
καὶ περὶ τὴν Χαιρώνειαν κατεστρατοπέδευσεν, ἅμα μὲν

τὸν ἥλιον ἐκλείποντα καὶ γινόμενον μηνοειδῆ κατεῖδεν,
ἅμα δ' ἤκουσε τεθνάναι Πείσανδρον ἡττημένον ναυμαχίᾳ
3 περὶ Κνίδον ὑπὸ Φαρναβάζου καὶ Κόνωνος. ἠχθέσθη μὲν
οὖν, ὡς εἰκός, ἐπὶ τούτοις καὶ διὰ τὸν ἄνδρα καὶ διὰ τὴν
πόλιν, ὅπως δὲ μὴ τοῖς στρατιώταις ἐπὶ μάχην βαδίζου-
σιν ἀθυμία καὶ φόβος ἐμπέσῃ, τἀναντία λέγειν ἐκέλευσε
τοὺς ἀπὸ θαλάττης ἥκοντας, ὅτι νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ· καὶ
προελθὼν αὐτὸς ἐστεφανωμένος ἔθυσεν εὐαγγέλια καὶ
διέπεμπε μερίδας τοῖς φίλοις ἀπὸ τῶν τεθυμένων.
18 Ἐπεὶ δὲ προϊὼν καὶ γενόμενος ἐν Κορωνείᾳ κατεῖδε
τοὺς πολεμίους καὶ κατώφθη, παρετάξατο δοὺς Ὀρχομε-
νίοις τὸ εὐώνυμον κέρας, αὐτὸς δὲ τὸ δεξιὸν ἐπῆγεν. οἱ
δὲ Θηβαῖοι τὸ μὲν δεξιὸν εἶχον αὐτοί, τὸ δ' εὐώνυμον
Ἀργεῖοι. λέγει δὲ τὴν μάχην ὁ Ξενοφῶν ἐκείνην οἵαν οὐκ
ἄλλην τῶν πώποτε γενέσθαι, καὶ παρῆν αὐτὸς τῷ Ἀγη-
2 σιλάῳ συναγωνιζόμενος, ἐξ Ἀσίας διαβεβηκώς. ἡ μὲν οὖν
πρώτη σύρραξις οὐκ ἔσχεν ὠθισμὸν οὐδ' ἀγῶνα πολύν,
ἀλλ' οἵ τε Θηβαῖοι ταχὺ τοὺς Ὀρχομενίους ἐτρέψαντο καὶ
τοὺς Ἀργείους ὁ Ἀγησίλαος· ἐπεὶ δ' ἀκούσαντες ἀμφότεροι
τὰ εὐώνυμα πιέζεσθαι καὶ φεύγειν ἀνέστρεψαν, ἐνταῦθα
τῆς νίκης ἀκινδύνου παρούσης εἰ τῆς κατὰ στόμα μάχης
ὑφέσθαι τοῖς Θηβαίοις ἠθέλησε καὶ παίειν ἑπόμενος παρ-
αλλάξαντας, ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλονεικίας ἐναντίος ἐχώρει
3 τοῖς ἀνδράσιν, ὤσασθαι κατὰ κράτος βουλόμενος. οἳ δ'
οὐχ ἧττον ἐρρωμένως ἐδέξαντο, καὶ μάχη γίνεται δι' ὅλου
μὲν ἰσχυρὰ τοῦ στρατεύματος, ἰσχυροτάτη δὲ κατ' ἐκεῖνον
αὐτὸν ἐν τοῖς πεντήκοντα τεταγμένον, ὧν εἰς καιρὸν ἔοικεν
ἡ φιλοτιμία τῷ βασιλεῖ γενέσθαι καὶ σωτήριος· ἀγωνιζό-
μενοι γὰρ ἐκθύμως καὶ προκινδυνεύοντες ἄτρωτον μὲν
αὐτὸν οὐκ ἐδυνήθησαν φυλάξαι, πολλὰς δὲ διὰ τῶν ὅπλων
δεξάμενον εἰς τὸ σῶμα πληγὰς δόρασι καὶ ξίφεσι μόλις
ἀνήρπασαν ζῶντα, καὶ συμφράξαντες πρὸ αὐτοῦ πολλοὺς
4 μὲν ἀνῄρουν πολλοὶ δ' ἔπιπτον. ὡς δὲ μέγα ἔργον ἦν
ὤσασθαι προτροπάδην τοὺς Θηβαίους, ἠναγκάσθησαν
ὅπερ ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἐβούλοντο ποιῆσαι· διέστησαν γὰρ
αὐτοῖς τὴν φάλαγγα καὶ διέσχον, εἶτ' ἀτακτότερον ἤδη
πορευομένους, ὡς διεξέπεσον, ἀκολουθοῦντες καὶ παρα-

θέοντες ἐκ πλαγίων ἔπαιον. οὐ μὴν ἐτρέψαντό γε, ἀλλ' ἀπεχώρησαν οἱ Θηβαῖοι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα μέγα τῇ μάχῃ φρονοῦντες ὡς ἀήττητοι καθ' αὑτοὺς γεγονότες.

Ἀγησίλαος δέ, καίπερ ὑπὸ τραυμάτων πολλῶν κακῶς 19
τὸ σῶμα διακείμενος, οὐ πρότερον ἐπὶ σκηνὴν ἀπῆλθεν ἢ φοράδην ἐνεχθῆναι πρὸς τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς νεκροὺς ἰδεῖν ἐντὸς τῶν ὅπλων συγκεκομισμένους. ὅσοι μέντοι τῶν πολεμίων εἰς τὸ ἱερὸν κατέφυγον, πάντας ἐκέλευσεν ἀφεθῆναι· πλησίον γὰρ ὁ νεώς ἐστιν ὁ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, 2
καὶ πρὸ αὐτοῦ τρόπαιον ἕστηκεν, ὃ πάλαι Βοιωτοὶ Σπάρτωνος στρατηγοῦντος ἐνταῦθα νικήσαντες Ἀθηναίους καὶ Τολμίδην ἀποκτείναντες ἔστησαν. ἅμα δ' ἡμέρᾳ βουλόμενος ἐξελέγξαι τοὺς Θηβαίους ὁ Ἀγησίλαος εἰ διαμαχοῦνται, στεφανοῦσθαι μὲν ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας, αὐλεῖν δὲ τοὺς αὐλητάς, ἱστάναι δὲ καὶ κοσμεῖν τρόπαιον ὡς νενικηκότας. ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν 3
αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη Πυθίων ἀγομένων, καὶ τήν τε πομπὴν ἐπετέλει τῷ θεῷ καὶ τὴν δεκάτην ἀπέθυε τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας λαφύρων, ἑκατὸν ταλάντων γενομένην.

Ἐπεὶ δ' ἀπενόστησεν οἴκαδε, προσφιλὴς μὲν ἦν εὐθὺς 4
τοῖς πολίταις καὶ περίβλεπτος ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης· οὐ γάρ, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατηγῶν, καινὸς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς ξένης καὶ κεκινημένος ὑπ' ἀλλοτρίων ἐθῶν, δυσκολαίνων πρὸς τὰ οἴκοι καὶ ζυγομαχῶν, ἀλλ' ὁμοίως τοῖς μηδεπώποτε τὸν Εὐρώταν διαβεβηκόσι τὰ παρόντα τιμῶν καὶ στέργων οὐ δεῖπνον ἤλλαξεν, οὐ λουτρόν, οὐ θεραπείαν γυναικός, οὐχ ὅπλων κόσμον, οὐκ 5
οἰκίας κατασκευήν, ἀλλὰ καὶ τὰς θύρας ἀφῆκεν οὕτως οὔσας σφόδρα παλαιὰς ὡς δοκεῖν εἶναι ταύτας ἐκείνας ἃς ἐπέθηκεν Ἀριστόδημος. καὶ τὸ κάνναθρόν φησιν ὁ Ξενοφῶν οὐδέν τι σεμνότερον εἶναι τῆς ἐκείνου θυγατρὸς ἢ τῶν ἄλλων. κάνναθρα δὲ καλοῦσιν εἴδωλα γρυπῶν ξύλινα καὶ τραγελάφων, ἐν οἷς κομίζουσι τὰς παῖδας ἐν ταῖς πομπαῖς. ὁ μὲν οὖν Ξενοφῶν ὄνομα τῆς Ἀγησιλάου θυ- 6
γατρὸς οὐ γέγραφε, καὶ ὁ Δικαίαρχος ἐπηγανάκτησεν ὡς μήτε τὴν Ἀγησιλάου θυγατέρα μήτε τὴν Ἐπαμεινώνδου

μητέρα γινωσκόντων ἡμῶν· ἡμεῖς δ' εὕρομεν ἐν ταῖς Λα-
κωνικαῖς ἀναγραφαῖς ὀνομαζομένην γυναῖκα μὲν Ἀγησιλάου
Κλεόραν, θυγατέρας δ' Εὐπωλίαν καὶ Προλύταν. ἔστι δὲ
καὶ λόγχην ἰδεῖν αὐτοῦ κειμένην ἄχρι νῦν ἐν Λακεδαίμονι
μηδὲν τῶν ἄλλων διαφέρουσαν.

20 Οὐ μὴν ἀλλ' ὁρῶν ἐνίους τῶν πολιτῶν ἀπὸ ἱπποτρο-
φίας δοκοῦντας εἶναί τινας καὶ μεγάλα φρονοῦντας ἔπεισε
τὴν ἀδελφὴν Κυνίσκαν ἅρμα καθεῖσαν Ὀλυμπίασιν ἀγω-
νίσασθαι, βουλόμενος ἐνδείξασθαι τοῖς Ἕλλησιν ὡς οὐ-
δεμιᾶς ἐστὶν ἀρετῆς ἀλλὰ πλούτου καὶ δαπάνης ἡ νίκη.
2 Ξενοφῶντα δὲ τὸν σοφὸν ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ σπουδαζόμε-
νον ἐκέλευε τοὺς παῖδας ἐν Λακεδαίμονι τρέφειν μετα-
πεμψάμενον, ὡς μαθησομένους τῶν μαθημάτων τὸ κάλ-
λιστον, ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν. τοῦ δὲ Λυσάνδρου τετελευ-
τηκότος εὑρὼν ἑταιρείαν πολλὴν συνεστῶσαν, ἣν ἐκεῖνος
εὐθὺς ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀσίας συνέστησεν ἐπὶ τὸν
Ἀγησίλαον, ὥρμησεν αὐτὸν ἐξελέγχειν οἷος ἦν ζῶν πολί-
3 της· καὶ λόγον ἀναγνοὺς ἐν βιβλίῳ ἀπολελειμμένον, ὃν
ἔγραψε μὲν Κλέων ὁ Ἁλικαρνασσεύς, ἔμελλε δὲ λέγειν ἀνα-
λαβὼν ὁ Λύσανδρος ἐν τῷ δήμῳ περὶ πραγμάτων καινῶν
καὶ μεταστάσεως τοῦ πολιτεύματος, ἠθέλησεν εἰς μέσον
ἐξενεγκεῖν. ἐπεὶ δέ τις τῶν γερόντων τὸν λόγον ἀναγνοὺς
καὶ φοβηθεὶς τὴν δεινότητα συνεβούλευσε μὴ τὸν Λύσαν-
δρον ἀνορύττειν ἀλλὰ τὸν λόγον μᾶλλον αὐτῷ συγκατο-
4 ρύττειν, ἐπείσθη καὶ καθησύχαζεν. τοὺς δ' ὑπεναντιου-
μένους αὐτῷ φανερῶς μὲν οὐκ ἔβλαπτε, διαπραττόμενος
δὲ πέμπεσθαί τινας ἀεὶ στρατηγοὺς καὶ ἄρχοντας ἐξ αὐ-
τῶν ἐπεδείκνυε γενομένους ἐν ταῖς ἐξουσίαις πονηροὺς
καὶ πλεονέκτας, εἶτα κρινομένοις πάλιν αὖ βοηθῶν καὶ
συναγωνιζόμενος οἰκείους ἐκ διαφόρων ἐποιεῖτο καὶ μεθ-
5 ίστη πρὸς αὐτόν, ὥστε μηθένα ἀντίπαλον εἶναι. ὁ γὰρ
ἕτερος βασιλεὺς Ἀγησίπολις, ἅτε δὴ πατρὸς μὲν ὢν φυ-
γάδος, ἡλικίᾳ δὲ παντάπασι μειράκιον, φύσει δὲ πρᾶος
καὶ κόσμιος, οὐ πολλὰ τῶν πολιτικῶν ἔπραττεν. οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐποιεῖτο χειροήθη. συσσιτοῦσι γὰρ οἱ
βασιλεῖς εἰς τὸ αὐτὸ φοιτῶντες φιδίτιον, ὅταν ἐπιδημῶ-
6 σιν. εἰδὼς οὖν ἔνοχον ὄντα τοῖς ἐρωτικοῖς τὸν Ἀγησίπολιν

ὥσπερ ἦν αὐτός, ἀεί τινος ὑπῆρχε λόγου περὶ τῶν ἐν ὥρᾳ, καὶ προῆγε τὸν νεανίσκον εἰς ταὐτὸ καὶ συνήρα καὶ συνέπραττε, τῶν Λακωνικῶν ἐρώτων οὐδὲν αἰσχρὸν αἰδῶ δὲ πολλὴν καὶ φιλοτιμίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἐχόντων, ὡς ἐν τοῖς περὶ Λυκούργου γέγραπται.

Μέγιστον οὖν δυνάμενος ἐν τῇ πόλει διαπράττεται Τε- 21
λευτίαν τὸν ὁμομήτριον ἀδελφὸν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ γενέσθαι· καὶ στρατευσάμενος εἰς Κόρινθον αὐτὸς μὲν ᾕρει κατὰ γῆν τὰ μακρὰ τείχη, ταῖς δὲ ναυσὶν ὁ Τελευτίας ... Ἀργείων δὲ τὴν Κόρινθον ἐχόντων τότε καὶ τὰ Ἴσθμια συντελούντων, ἐπιφανεὶς ἐκείνους μὲν ἐξήλασεν ἄρτι τῷ θεῷ τεθυκότας, τὴν παρασκευὴν ἅπασαν ἀπολιπόντας·
ἐπεὶ δὲ τῶν Κορινθίων ὅσοι φυγάδες ἔτυχον παρόντες ἐδε- 2
ήθησαν αὐτοῦ τὸν ἀγῶνα διαθεῖναι, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, αὐτῶν δ' ἐκείνων διατιθέντων καὶ συντελούντων παρέμεινε καὶ παρέσχεν ἀσφάλειαν. ὕστερον δ' ἀπελθόντος αὐτοῦ πάλιν ὑπ' Ἀργείων ἤχθη τὰ Ἴσθμια, καὶ τινὲς μὲν ἐνίκησαν πάλιν, εἰσὶ δ' οἳ νενικηκότες πρότερον ἡττη-
μένοι δ' ὕστερον ἀνεγράφησαν. ἐπὶ τούτῳ δὲ πολλὴν ἀπέ- 3
φηνε δειλίαν κατηγορεῖν ἑαυτῶν τοὺς Ἀργείους ὁ Ἀγησίλαος, εἰ σεμνὸν οὕτω καὶ μέγα τὴν ἀγωνοθεσίαν ἡγούμενοι μάχεσθαι περὶ αὐτῆς οὐκ ἐτόλμησαν. αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα πάντα μετρίως ᾤετο δεῖν ἔχειν, καὶ τοὺς μὲν οἴκοι χοροὺς καὶ ἀγῶνας ἐπεκόσμει καὶ συμπαρῆν ἀεὶ φιλοτιμίας καὶ σπουδῆς μεστὸς ὢν καὶ οὔτε παίδων οὔτε παρθένων ἁμίλλης ἀπολειπόμενος, ἃ δὲ τοὺς ἄλλους ἑώρα θαυμάζοντας
ἐδόκει μηδὲ γινώσκειν. καί ποτε Καλλιππίδης ὁ τῶν τρα- 4
γῳδιῶν ὑποκριτής, ὄνομα καὶ δόξαν ἔχων ἐν τοῖς Ἕλλησι καὶ σπουδαζόμενος ὑπὸ πάντων, πρῶτον μὲν ἀπήντησεν αὐτῷ καὶ προσεῖπεν, ἔπειτα σοβαρῶς εἰς τοὺς συμπεριπατοῦντας ἐμβαλὼν ἑαυτὸν ἐπεδείκνυτο νομίζων ἐκεῖνον ἄρξειν τινὸς φιλοφροσύνης, τέλος δ' εἶπεν "οὐκ ἐπιγινώσκεις με ὦ βασιλεῦ;" κἀκεῖνος ἀποβλέψας πρὸς αὐτὸν εἶπεν "ἀλλ' οὐ σύ γε ἐσσὶ Καλλιππίδας ὁ δεικηλίκτας;"
οὕτω δὲ Λακεδαιμόνιοι τοὺς μίμους καλοῦσιν. παρακα- 5
λούμενος δὲ πάλιν ἀκοῦσαι τοῦ τὴν ἀηδόνα μιμουμένου παρῃτήσατο φήσας "αὐτᾶς ἄκουκα." τοῦ δ' ἰατροῦ Μενε-

κράτους, ἐπεὶ κατατυχὼν ἔν τισιν ἀπεγνωσμέναις θεραπείαις Ζεὺς ἐπεκλήθη, φορτικῶς ταύτῃ χρωμένου τῇ προσωνυμίᾳ καὶ δὴ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστεῖλαι τολμήσαντος οὕτως "Μενεκράτης Ζεὺς βασιλεῖ Ἀγησιλάῳ χαίρειν," ἀντέγραψε "βασιλεὺς Ἀγησίλαος Μενεκράτει ὑγιαίνειν."

22 Διατρίβοντος δὲ περὶ τὴν Κορινθίων αὐτοῦ καὶ τὸ Ἡραῖον εἰληφότος καὶ τὰ αἰχμάλωτα τοὺς στρατιώτας ἄγοντας καὶ φέροντας ἐπιβλέποντος, ἀφίκοντο πρέσβεις ἐκ Θηβῶν περὶ φιλίας. ὁ δὲ μισῶν μὲν ἀεὶ τὴν πόλιν, οἰόμενος δὲ τότε καὶ συμφέρειν ἐνυβρίσαι, προσεποιεῖτο
2 μήθ' ὁρᾶν αὐτοὺς μήτ' ἀκούειν ἐντυγχανόντων. ἔπαθε δὲ πρᾶγμα νεμεσητόν· οὔπω γὰρ ἀπηλλαγμένων τῶν Θηβαίων ἧκόν τινες ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ τὴν μόραν ὑπ' Ἰφικράτους κατακεκόφθαι. καὶ πάθος τοῦτο μέγα διὰ πολλοῦ χρόνου συνέπεσεν αὐτοῖς· πολλοὺς γὰρ ἄνδρας ἀγαθοὺς ἀπέβαλον κρατηθέντας ὑπό τε πελταστῶν ὁπλί-
3 τας καὶ μισθοφόρων Λακεδαιμονίους. ἀνεπήδησε μὲν οὖν εὐθὺς ὁ Ἀγησίλαος ὡς βοηθήσων· ἐπεὶ δ' ἔγνω διαπεπραγμένους, αὖθις εἰς τὸ Ἡραῖον ἧκε, καὶ τοὺς Βοιωτοὺς τότε προσελθεῖν κελεύσας ἐχρημάτιζεν. ὡς δ' ἀνθυβρίζοντες ἐκεῖνοι τῆς μὲν εἰρήνης οὐκ ἐμέμνηντο, παρεθῆναι δὲ ἠξίουν εἰς Κόρινθον, ὀργισθεὶς ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν "εἴγε βούλεσθε τοὺς φίλους ὑμῶν ἰδεῖν μέγα φρονοῦντας ἐφ' οἷς εὐτυχοῦσιν, αὔριον ἀσφαλῶς ὑμῖν τοῦτο ὑπάρξει."
4 καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς τῇ ὑστεραίᾳ τήν τε χώραν τῶν Κορινθίων ἔκοπτε καὶ πρὸς τὴν πόλιν αὐτὴν προσῆλθεν. οὕτω δὲ τοὺς Κορινθίους ἐξελέγξας ἀμύνεσθαι μὴ τολμῶντας, ἀφῆκε τὴν πρεσβείαν. αὐτὸς δὲ τοὺς περιλελειμμένους ἄνδρας ἐκ τῆς μόρας ἀναλαβὼν ἀπῆγεν εἰς Λακεδαίμονα, πρὸ ἡμέρας ποιούμενος τὰς ἀναζεύξεις καὶ πάλιν σκοταίους τὰς καταλύσεις, ὅπως οἱ μισοῦντες καὶ βασκαίνοντες τῶν Ἀρκάδων μὴ ἐπιχαίρωσιν.

5 Ἐκ τούτου χαριζόμενος τοῖς Ἀχαιοῖς διέβαινεν εἰς Ἀκαρνανίαν στρατιᾷ μετ' αὐτῶν, καὶ πολλὴν μὲν ἠλάσατο λείαν, μάχῃ δὲ τοὺς Ἀκαρνᾶνας ἐνίκησε. δεομένων δὲ τῶν Ἀχαιῶν ὅπως τὸν χειμῶνα παραμείνας ἀφέληται τὸν σπόρον τῶν πολεμίων, τοὐναντίον ἔφη ποιήσειν· μᾶλλον γὰρ φοβη-

θήσεσθαι τὸν πόλεμον αὐτούς, ἐὰν ἐσπαρμένην τὴν γῆν εἰς ὥρας ἔχωσιν. ὃ καὶ συνέβη· παραγγελλομένης γὰρ αὖθις ἐπ᾽ αὐτοὺς στρατείας διηλλάγησαν τοῖς Ἀχαιοῖς.

Ἐπεὶ δὲ Κόνων καὶ Φαρνάβαζος τῷ βασιλέως ναυτικῷ 23
θαλαττοκρατοῦντες ἐπόρθουν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς, ἐτειχίσθη δὲ καὶ τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηναίων Φαρναβάζου χρήματα δόντος, ἔδοξε τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰρήνην ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα· καὶ πέμπουσιν Ἀνταλκίδαν πρὸς Τιρίβαζον, αἴσχιστα καὶ παρανομώτατα τοὺς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντας Ἕλληνας, ὑπὲρ ὧν ἐπολέμησεν Ἀγησίλαος, βασιλεῖ παραδιδόντες. ὅθεν ἥκιστα συνέβη τῆς κακοδο- 2
ξίας ταύτης Ἀγησιλάῳ μετασχεῖν· ὁ γὰρ Ἀνταλκίδας ἐχθρὸς ἦν αὐτῷ, καὶ τὴν εἰρήνην ἐξ ἅπαντος ἔπραττεν ὡς τοῦ πολέμου τὸν Ἀγησίλαον αὔξοντος καὶ ποιοῦντος ἐνδοξότατον καὶ μέγιστον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα τοὺς Λακεδαιμονίους μηδίζειν ὁ Ἀγησίλαος ἀπεκρίνατο μᾶλλον τοὺς Μήδους λακωνίζειν. τοῖς δὲ μὴ βουλομένοις 3
δέχεσθαι τὴν εἰρήνην ἀπειλῶν καὶ καταγγέλλων πόλεμον ἠνάγκασεν ἐμμένειν ἅπαντας οἷς ὁ Πέρσης ἐδικαίωσε, μάλιστα διὰ τοὺς Θηβαίους, ὅπως αὐτόνομον τὴν Βοιωτίαν ἀφέντες ἀσθενέστεροι γένωνται. δῆλον δὲ τοῦτο τοῖς ὕστερον ἐποίησεν· ἐπεὶ γὰρ Φοιβίδας ἔργον εἰργάσατο δεινὸν ἐν σπονδαῖς καὶ εἰρήνῃ τὴν Καδμείαν καταλαβών, καὶ πάντες μὲν ἠγανάκτουν οἱ Ἕλληνες, χαλεπῶς δ᾽ ἔφερον οἱ Σπαρτιᾶται, καὶ μάλιστα οἱ διαφερόμενοι τῷ Ἀγησιλάῳ 4
μετ᾽ ὀργῆς ἐπυνθάνοντο τοῦ Φοιβίδου τίνος ταῦτα κελεύσαντος ἔπραξεν, εἰς ἐκεῖνον τὴν ὑπόνοιαν τρέποντες, οὐκ ὤκνησε τῷ Φοιβίδᾳ βοηθῶν λέγειν ἀναφανδὸν ὅτι δεῖ τὴν πρᾶξιν αὐτήν, εἴ τι χρήσιμον ἔχει, σκοπεῖν· τὰ γὰρ συμφέροντα τῇ Λακεδαίμονι καλῶς ἔχειν αὐτοματίζεσθαι, κἂν μηδεὶς κελεύσῃ. καίτοι τῷ λόγῳ πανταχοῦ τὴν δι- 5
καιοσύνην ἀπέφαινε πρωτεύειν τῶν ἀρετῶν· ἀνδρείας μὲν γὰρ οὐδὲν ὄφελος εἶναι μὴ παρούσης δικαιοσύνης, εἰ δὲ δίκαιοι πάντες γένοιντο, μηδὲν ἀνδρείας δεήσεσθαι. πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὅτι ταῦτα δοκεῖ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, "τί δ᾽ ἐκεῖνος ἐμοῦ" εἶπε "μείζων, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος;" ὀρθῶς καὶ καλῶς οἰόμενος δεῖν τῷ δικαίῳ καθάπερ μέτρῳ

6 βασιλικῷ μετρεῖσθαι τὴν ὑπεροχὴν τοῦ μείζονος. ἣν δὲ τῆς εἰρήνης γενομένης ἔπεμψεν αὐτῷ περὶ ξενίας καὶ φιλίας ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἔλαβεν, εἰπὼν ἐξαρκεῖν τὴν κοινὴν φιλίαν καὶ μηδὲν ἰδίας δεήσεσθαι μενούσης ἐκείνης. ἐν δὲ τοῖς ἔργοις οὐκέτι ταύτην διαφυλάττων τὴν δόξαν, ἀλλὰ τῇ φιλοτιμίᾳ καὶ τῇ φιλονεικίᾳ πολλαχοῦ συνεκφερόμενος, καὶ μάλιστα τῇ πρὸς Θηβαίους, οὐ
7 μόνον ἔσωσε τὸν Φοιβίδαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὑτὴν ἀναδέξασθαι τὸ ἀδίκημα καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι' ἑαυτῆς, τῶν δὲ πραγμάτων καὶ τῆς πολιτείας Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν ἀποδεῖξαι κυρίους, δι' ὧν ὁ Φοιβίδας εἰσῆλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν.

24 Ἦν μὲν οὖν εὐθὺς ἐκ τούτων ὑπόνοια Φοιβίδου μὲν ἔργον εἶναι, βούλευμα δὲ Ἀγησιλάου τὸ πεπραγμένον· αἱ δ' ὕστερον πράξεις ὁμολογουμένην ἐποίησαν τὴν αἰτίαν. ὡς γὰρ ἐξέβαλον οἱ Θηβαῖοι τὴν φρουρὰν καὶ τὴν πόλιν ἠλευθέρωσαν, ἐγκαλῶν αὐτοῖς ὅτι τὸν Ἀρχίαν καὶ τὸν Λεοντίδαν ἀπεκτόνεσαν, ἔργῳ μὲν τυράννους λόγῳ δὲ
2 πολεμάρχους ὄντας, ἐξήνεγκε πόλεμον πρὸς αὐτούς. καὶ Κλεόμβροτος ἤδη βασιλεύων Ἀγησιπόλιδος τεθνηκότος εἰς Βοιωτίαν ἐπέμφθη μετὰ δυνάμεως· ὁ γὰρ Ἀγησίλαος, ὡς ἔτη τεσσαράκοντα γεγονὼς ἀφ' ἥβης καὶ στρατείας ἔχων ἄφεσιν ὑπὸ τῶν νόμων, ἔφυγε τὴν στρατείαν ἐκείνην, αἰσχυνόμενος εἰ Φλιασίοις ὀλίγον ἔμπροσθεν ὑπὲρ φυγάδων πεπολεμηκὼς αὖθις ὀφθήσεται Θηβαίους κακῶς ποιῶν διὰ τοὺς τυράννους.

3 Ἦν δέ τις Λάκων Σφοδρίας ἐκ τῆς ὑπεναντίας στάσεως τῷ Ἀγησιλάῳ τεταγμένος ἐν Θεσπιαῖς ἁρμοστής, οὐκ ἄτολμος μὲν οὐδ' ἀφιλότιμος ἀνήρ, ἀεὶ δ' ἐλπίδων μᾶλλον ἢ φρενῶν ἀγαθῶν μεστός. οὗτος ἐπιθυμῶν ὀνόματος μεγάλου, καὶ τὸν Φοιβίδαν νομίζων ἔνδοξον γεγονέναι καὶ περιβόητον ἀπὸ τοῦ περὶ Θήβας τολμήματος, ἐπείσθη πολὺ κάλλιον εἶναι καὶ λαμπρότερον εἰ τὸν Πειραιᾶ καταλάβοι δι' ἑαυτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀφέλοιτο τὴν θά-
4 λασσαν, ἐκ γῆς ἀπροσδοκήτως ἐπελθών. λέγουσι δὲ τοῦτο μηχάνημα γενέσθαι τῶν περὶ Πελοπίδαν καὶ Μέλωνα βοιωταρχῶν· ὑπέπεμψαν γὰρ ἀνθρώπους λακωνίζειν προσ-

*ποιουμένους, οἳ τὸν Σφοδρίαν ἐπαινοῦντες καὶ μεγαλύ-
νοντες ὡς ἔργου τηλικούτου μόνον ἄξιον ἐπῆραν καὶ παρ-
ώρμησαν ἀνελέσθαι πρᾶξιν ἄδικον μὲν ὁμοίως ἐκείνῃ καὶ
παράνομον, τόλμης δὲ καὶ τύχης ἐνδεᾶ γενομένην. ἡμέρα* 5
*γὰρ αὐτὸν ἐν τῷ Θριασίῳ πεδίῳ κατέλαβε καὶ κατέλαμ-
ψεν ἐλπίσαντα νυκτὸς προσμίξειν τῷ Πειραιεῖ· καὶ φῶς
ἀφ' ἱερῶν τινῶν Ἐλευσινόθεν ἰδόντας λέγουσι φρῖξαι καὶ
περιφόβους γενέσθαι τοὺς στρατιώτας. αὐτὸς δὲ τοῦ
θράσους ἐξέπεσεν, ὡς οὐκέτι λαθεῖν ἦν, καί τινα βραχεῖαν
ἁρπαγὴν θέμενος αἰσχρῶς ἀνεχώρησε καὶ ἀδόξως εἰς τὰς
Θεσπιάς. ἐκ δὲ τούτου κατήγοροι μὲν ἐπέμφθησαν εἰς* 6
*Σπάρτην ἐξ Ἀθηνῶν, εὗρον δὲ κατηγόρων μηδὲν ἐπὶ τὸν
Σφοδρίαν δεομένους τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ θανάτου κρίσιν
αὐτῷ προειρηκότας, ἣν ἐκεῖνος ὑπομένειν ἀπέγνω, φοβού-
μενος τὴν ὀργὴν τῶν πολιτῶν αἰσχυνομένων τοὺς Ἀθη-
ναίους καὶ βουλομένων συναδικεῖσθαι δοκεῖν, ἵνα μὴ συν-
αδικεῖν δοκῶσιν. εἶχεν οὖν υἱὸν ὁ Σφοδρίας Κλεώνυμον,* 25
*οὗ παιδὸς ὄντος ἔτι καὶ καλοῦ τὴν ὄψιν Ἀρχίδαμος ὁ
Ἀγησιλάου τοῦ βασιλέως υἱὸς ἤρα. καὶ τότε συνηγωνία
μὲν αὐτῷ κινδυνεύοντι περὶ τοῦ πατρός, συμπράττειν δὲ
φανερῶς καὶ βοηθεῖν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ ὁ Σφοδρίας ἐκ
τῶν διαφόρων τοῦ Ἀγησιλάου. τοῦ δὲ Κλεωνύμου προσ-* 2
*ελθόντος αὐτῷ καὶ μετὰ δεήσεως καὶ δακρύων ἐντυχόντος
ὅπως τὸν Ἀγησίλαον εὔνουν παράσχῃ (μάλιστα γὰρ ἐκεῖ-
νον αὐτοῖς φοβερὸν εἶναι) τρεῖς μὲν ἢ τέσσαρας ἡμέρας
αἰδούμενος τὸν πατέρα καὶ δεδιὼς σιωπῇ παρηκολούθει,
τέλος δὲ τῆς κρίσεως ἐγγὺς οὔσης ἐτόλμησεν εἰπεῖν πρὸς
τὸν Ἀγησίλαον ὅτι Κλεώνυμος αὐτοῦ δεηθείη περὶ τοῦ
πατρός. ὁ δ' Ἀγησίλαος εἰδὼς ἐρῶντα τὸν Ἀρχίδαμον οὐκ* 3
*ἔπαυσεν· ἦν γὰρ ὁ Κλεώνυμος εὐθὺς ἐκ παίδων ἐπίδοξος,
εἴ τις καὶ ἄλλος, ἀνὴρ ἔσεσθαι σπουδαῖος. οὐ μὴν ἐνέ-
δωκέ τι τότε χρηστὸν ἢ φιλάνθρωπον ἐλπίσαι δεομένῳ
τῷ παιδί, σκέψεσθαι δὲ φήσας ὅ τι καλῶς ἔχοι καὶ πρε-
πόντως ἀπῆλθεν. αἰδούμενος οὖν ὁ Ἀρχίδαμος ἐξέλειπε* 4
*τὸ προσιέναι τῷ Κλεωνύμῳ, καίπερ εἰωθὼς πολλάκις
τοῦτο τῆς ἡμέρας ποιεῖν πρότερον. ἐκ δὲ τούτου κἀκεῖνοι
τὰ κατὰ τὸν Σφοδρίαν μᾶλλον ἀπέγνωσαν, ἄχρι οὗ τῶν*

Ἀγησιλάου φίλων Ἐτυμοκλῆς ἔν τινι κοινολογίᾳ πρὸς αὐτοὺς ἀπεγύμνωσε τὴν γνώμην τοῦ Ἀγησιλάου· τὸ μὲν γὰρ ἔργον ὡς ἔνι μάλιστα ψέγειν αὐτόν, ἄλλως γε μὴν ἄνδρα τὸν Σφοδρίαν ἀγαθὸν ἡγεῖσθαι καὶ τὴν πόλιν ὁρᾶν τοι-
5 ούτων στρατιωτῶν δεομένην. τούτους γὰρ ὁ Ἀγησίλαος ἑκάστοτε τοὺς λόγους ἐποιεῖτο περὶ τῆς δίκης τῷ παιδὶ χαρίζεσθαι βουλόμενος, ὥστε καὶ τὸν Κλεώνυμον εὐθὺς αἰσθάνεσθαι τὴν σπουδὴν τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ τοὺς φίλους τοὺς τοῦ Σφοδρίου θαρροῦντας ἤδη βοηθεῖν. ἦν δὲ καὶ φιλότεκνος ὁ Ἀγησίλαος διαφερόντως· καὶ περὶ ἐκείνου τὸ τῆς παιδιᾶς λέγουσιν, ὅτι μικροῖς τοῖς παιδίοις οὖσι κάλαμον περιβεβηκὼς ὥσπερ ἵππον οἴκοι συνέπαιζεν, ὀφθεὶς δ' ὑπό τινος τῶν φίλων παρεκάλει μηδενὶ φράσαι, πρὶν ἂν καὶ αὐτὸς πατὴρ παίδων γένηται.

26 Ἀπολυθέντος δὲ τοῦ Σφοδρίου, καὶ τῶν Ἀθηναίων, ὡς ἐπύθοντο, πρὸς πόλεμον τραπομένων, σφόδρα κακῶς ὁ Ἀγησίλαος ἤκουσε, δι' ἐπιθυμίαν ἄτοπον καὶ παιδαριώδη δοκῶν ἐμποδὼν γεγονέναι κρίσει δικαίᾳ καὶ τὴν πόλιν παραίτιον ἀπειργάσθαι παρανομημάτων τηλικούτων εἰς
2 τοὺς Ἕλληνας. ἐπεὶ δὲ τὸν Κλεόμβροτον οὐχ ἑώρα πρόθυμον ὄντα πολεμεῖν τοῖς Θηβαίοις, οὕτω δὴ χαίρειν τὸν νόμον ἐάσας ᾧ πρόσθεν ἐχρῆτο περὶ τῆς στρατείας, αὐτὸς εἰς Βοιωτίαν ἐνέβαλεν ἤδη καὶ κακῶς ἐποίει τοὺς Θηβαίους καὶ πάλιν ἀντέπασχεν, ὥστε καὶ τρωθέντος αὐτοῦ ποτὲ τὸν Ἀνταλκίδαν εἰπεῖν "ἦ καλὰ τὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, μὴ βουλομένους μηδ' ἐπι-
3 σταμένους μάχεσθαι διδάξας." τῷ γὰρ ὄντι Θηβαίους αὐτοὺς ἑαυτῶν πολεμικωτάτους τότε γενέσθαι φασί, ταῖς πολλαῖς στρατείαις τῶν Λακεδαιμονίων ἐπ' αὐτοὺς ὥσπερ ἐγγυμνασαμένους. διὸ καὶ Λυκοῦργος ὁ παλαιὸς ἐν ταῖς καλουμέναις τρισὶ ῥήτραις ἀπεῖπε μὴ πολλάκις ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς στρατεύειν, ὅπως μὴ πολεμεῖν μανθάνωσιν. ἦν δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις τῶν Λακεδαιμονίων ἐπαχθὴς ὁ Ἀγησίλαος, ὡς δι' οὐδὲν ἔγκλημα δημόσιον ἀλλὰ θυμῷ
4 τινὶ καὶ φιλονεικίᾳ τοὺς Θηβαίους ἀπολέσαι ζητῶν. οὐδὲν οὖν ἔλεγον δεόμενοι φθείρεσθαι δεῦρο κἀκεῖσε καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, ὀλίγοις τοσοῦτοι συνακολουθοῦντες.

ἔνθα δὲ δὴ λέγεται τὸν Ἀγησίλαον ἐξελέγξαι βουλόμενον αὐτῶν τὸ πλῆθος τόδε μηχανήσασθαι. πάντας ἐκέλευσε καθίσαι τοὺς συμμάχους μετ᾽ ἀλλήλων ἀναμεμιγμένους, ἰδίᾳ δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐφ᾽ ἑαυτῶν. εἶτ᾽ ἐκήρυττε τοὺς κεραμεῖς ἀνίστασθαι πρῶτον· ὡς δ᾽ ἀνέστησαν οὗτοι, δεύτερον ἐκήρυττε τοὺς χαλκεῖς, εἶτα τέκτονας ἐφεξῆς καὶ οἰκοδόμους καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ἑκάστην. πάντες οὖν ὀλίγου δεῖν ἀνέστησαν οἱ σύμμαχοι, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων οὐδείς· ἀπείρητο γὰρ αὐτοῖς τέχνην ἐργάζεσθαι καὶ μανθάνειν βάναυσον. οὕτω δὴ γελάσας ὁ Ἀγησίλαος "ὁρᾶτε" εἶπεν "ὦ ἄνδρες ὅσῳ πλείονας ὑμῶν στρατιώτας ἐκπέμπομεν ἡμεῖς."

Ἐν δὲ Μεγάροις, ὅτε τὴν στρατιὰν ἀπῆγεν ἐκ Θηβῶν, 27
ἀναβαίνοντος αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀρχεῖον εἰς τὴν ἀκρόπολιν
σπάσμα καὶ πόνον ἰσχυρὸν ἔλαβε τὸ ὑγιὲς σκέλος· ἐκ δὲ
τούτου διογκωθὲν μεστὸν αἵματος ἔδοξε γεγονέναι, καὶ
φλεγμονὴν ὑπερβάλλουσαν παρεῖχεν. ἰατροῦ δέ τινος Συ- 2
ρακουσίου τὴν ὑπὸ τῷ σφυρῷ φλέβα σχάσαντος αἱ μὲν
ἀλγηδόνες ἔληξαν, αἵματος δὲ πολλοῦ φερομένου καὶ ῥέ-
οντος ἀνεπισχέτως λιποψυχία πολλὴ καὶ κίνδυνος ὀξὺς
ἀπ᾽ αὐτῆς περιέστη τὸν Ἀγησίλαον. οὐ μὴν ἀλλὰ τότε γε
τὴν φορὰν τοῦ αἵματος ἔπαυσε, καὶ κομισθεὶς εἰς Λακε-
δαίμονα πολὺν χρόνον ἔσχεν ἀρρώστως καὶ πρὸς τὰς
στρατείας ἀδυνάτως. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ συνέβη 3
πταίσματα τοῖς Σπαρτιάταις καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θά-
λατταν· ὧν ἦν τὸ περὶ Τεγύρας μέγιστον, ὅπου πρῶτον
ἐκ παρατάξεως κρατηθέντες ὑπὸ Θηβαίων ἡττήθησαν.
ἔδοξεν οὖν πᾶσι θέσθαι πρὸς πάντας εἰρήνην, καὶ συν-
ῆλθον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα ποιη-
σόμενοι τὰς διαλύσεις. ὧν εἷς ἦν Ἐπαμεινώνδας, ἀνὴρ 4
ἔνδοξος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ, στρατηγίας δὲ πεῖραν
οὔπω δεδωκώς. οὗτος ὁρῶν τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπο-
κατακλινομένους τῷ Ἀγησιλάῳ, μόνος ἐχρήσατο φρονήματι
παρρησίαν ἔχοντι, καὶ διεξῆλθε λόγον οὐχ ὑπὲρ Θηβαίων
ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὁμοῦ κοινόν, τὸν μὲν πόλεμον
ἀποδεικνύων αὔξοντα τὴν Σπάρτην ἐξ ὧν ἅπαντες οἱ
λοιποὶ κακῶς πάσχουσι, τὴν δ᾽ εἰρήνην ἰσότητι καὶ τῷ

δικαίῳ κτᾶσθαι κελεύων· οὕτω γὰρ αὐτὴν διαμενεῖν, ἴσων
28 ἁπάντων γενομένων. ὁρῶν οὖν ὁ Ἀγησίλαος ὑπερφυῶς
ἀγαμένους καὶ προσέχοντας αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας, ἠρώτη-
σεν εἰ νομίζει δίκαιον εἶναι καὶ ἴσον αὐτονομεῖσθαι τὴν
Βοιωτίαν. ἀντερωτήσαντος δὲ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ταχὺ
καὶ τεθαρρηκότως εἰ κἀκεῖνος οἴεται δίκαιον αὐτονομεῖ-
σθαι τὴν Λακωνικήν, ἀναπηδήσας ὁ Ἀγησίλαος μετ᾽ ὀργῆς
ἐκέλευσε λέγειν σαφῶς αὐτὸν εἰ τὴν Βοιωτίαν ἀφίησιν
2 αὐτόνομον. τὸ δ᾽ αὐτὸ τοῦτο πάλιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου
φήσαντος, εἰ τὴν Λακωνικὴν ἀφίησιν αὐτόνομον, οὕτω
τραχέως ἔσχεν ὁ Ἀγησίλαος καὶ τὴν πρόφασιν ἠγάπησεν
ὡς εὐθὺς ἐξαλεῖψαι τὸ τῶν Θηβαίων ὄνομα τῆς εἰρή-
νης καὶ προειπεῖν πόλεμον αὐτοῖς. τοὺς δ᾽ ἄλλους Ἕλ-
ληνας διαλλαγέντας ἐκέλευσεν ἀπιέναι, τὰ μὲν ἀκεστὰ
τῆς εἰρήνης τὰ δ᾽ ἀνήκεστα τοῦ πολέμου ποιοῦντας·
ἔργον γὰρ ἦν πάσας ἐκκαθᾶραι καὶ διαλῦσαι τὰς ἀμφι-
λογίας.
3 Ἔτυχε δὲ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐν Φωκεῦσιν ὢν ὁ
Κλεόμβροτος μετὰ δυνάμεως. εὐθὺς οὖν ἔπεμπον οἱ ἔφο-
ροι κελεύοντες αὐτὸν ἐπὶ Θηβαίους ἄγειν τὸ στράτευμα·
καὶ τοὺς συμμάχους περιπέμποντες ἤθροιζον, ἀπροθύ-
μους μὲν ὄντας καὶ βαρυνομένους τὸν πόλεμον, οὔπω δὲ
θαρροῦντας ἀντιλέγειν οὐδ᾽ ἀπειθεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις.
4 πολλῶν δὲ σημείων μοχθηρῶν γενομένων, ὡς ἐν τῷ περὶ
Ἐπαμεινώνδου γέγραπται, καὶ Προθόου τοῦ Λάκωνος
ἐναντιουμένου πρὸς τὴν στρατείαν, οὐκ ἀνῆκεν ὁ Ἀγησί-
λαος ἀλλ᾽ ἐξέπραξε τὸν πόλεμον, ἐλπίζων αὐτοῖς μὲν
[αὐτονόμου] τῆς Ἑλλάδος ὅλης ὑπαρχούσης, ἐκσπόνδων
δὲ τῶν Θηβαίων γενομένων, καιρὸν εἶναι δίκην λαβεῖν
5 παρ᾽ αὐτῶν. δηλοῖ δὲ τὸ σὺν ὀργῇ μᾶλλον ἢ λογισμῷ
γενέσθαι τὴν στρατείαν ἐκείνην ὁ καιρός· τῇ γὰρ τετράδι
ἐπὶ δέκα τοῦ Σκιροφοριῶνος μηνὸς ἐποιήσαντο τὰς σπον-
δὰς ἐν Λακεδαίμονι, τῇ δὲ πέμπτῃ τοῦ Ἑκατομβαιῶνος
ἡττήθησαν ἐν Λεύκτροις ἡμερῶν εἴκοσι διαγενομένων.
ἀπέθανον δὲ χίλιοι Λακεδαιμονίων καὶ Κλεόμβροτος ὁ
βασιλεὺς καὶ περὶ αὐτὸν οἱ κράτιστοι τῶν Σπαρτιατῶν.
6 ἐν οἷς καὶ Κλεώνυμόν φασι τὸν Σφοδρίου τὸν καλὸν τρὶς

*πεσόντα πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ τοσαυτάκις ἐξαναστάντα
καὶ μαχόμενον τοῖς Θηβαίοις ἀποθανεῖν.*

Συμβάντος δὲ τοῖς τε Λακεδαιμονίοις πταίσματος 29
*ἀπροσδοκήτου καὶ τοῖς Θηβαίοις παρὰ δόξαν εὐτυχήμα-
τος οἷον οὐ γέγονεν ἄλλοις Ἕλλησι πρὸς Ἕλληνας ἀγωνι-
σαμένοις, οὐδὲν ἄν τις ἧττον ἐζήλωσε τῆς ἀρετῆς καὶ
ἠγάσθη τὴν ἡττημένην πόλιν ἢ τὴν νικῶσαν. ὁ μὲν γὰρ* 2
*Ξενοφῶν φησὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔχειν τι καὶ τὰς ἐν
οἴνῳ καὶ παιδιᾷ φωνὰς καὶ διατριβὰς ἀξιομνημόνευτον,
ὀρθῶς λέγων· ἔστι δ' οὐχ ἧττον ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἄξιον
κατανοεῖν καὶ θεᾶσθαι τῶν ἀγαθῶν ἃ παρὰ τὰς τύχας
πράττουσι καὶ λέγουσι διευσχημονοῦντες. ἔτυχε μὲν γὰρ
ἡ πόλις ἑορτὴν ἄγουσα καὶ ξένων οὖσα μεστή (γυμνοπαι-
δίαι γὰρ ἦσαν ἀγωνιζομένων χορῶν ἐν τῷ θεάτρῳ), παρῆ-
σαν δ' ἀπὸ Λεύκτρων οἱ τὴν συμφορὰν ἀπαγγέλλοντες.
οἱ δ' ἔφοροι, καίπερ εὐθὺς ὄντος καταφανοῦς ὅτι διέ-* 3
*φθαρται τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπολωλέκασιν, οὔτε
χορὸν ἐξελθεῖν εἴασαν οὔτε τὸ σχῆμα τῆς ἑορτῆς μετα-
βαλεῖν τὴν πόλιν, ἀλλὰ κατ' οἰκίαν τῶν τεθνεώτων τοῖς
προσήκουσι τὰ ὀνόματα πέμψαντες αὐτοὶ τὰ περὶ τὴν
θέαν καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν χορῶν ἔπραττον. ἅμα δ' ἡμέρᾳ* 4
*φανερῶν ἤδη γεγονότων πᾶσι τῶν τε σωζομένων καὶ τῶν
τεθνεώτων, οἱ μὲν τῶν τεθνεώτων πατέρες καὶ κηδεσταὶ
καὶ οἰκεῖοι καταβαίνοντες εἰς ἀγορὰν ἀλλήλους ἐδεξιοῦντο
λιπαροὶ τὰ πρόσωπα, φρονήματος μεστοὶ καὶ γήθους, οἱ
δὲ τῶν σωζομένων, ὥσπερ ἐπὶ πένθει, μετὰ τῶν γυναι-
κῶν οἴκοι διέτριβον, εἰ δέ τις ὑπ' ἀνάγκης προέλθοι, καὶ
σχήματι καὶ φωνῇ καὶ βλέμματι ταπεινὸς ἐφαίνετο καὶ
συνεσταλμένος. ἔτι δὲ μᾶλλον τῶν γυναικῶν ἰδεῖν ἦν καὶ* 5
*πυθέσθαι τὴν μὲν ζῶντα προσδεχομένην υἱὸν ἀπὸ τῆς
μάχης κατηφῆ καὶ σιωπηλήν, τὰς δὲ τῶν πεπτωκέναι
λεγομένων ἔν τε τοῖς ἱεροῖς εὐθὺς ἀναστρεφομένας καὶ
πρὸς ἀλλήλας ἱλαρῶς καὶ φιλοτίμως βαδιζούσας.*

Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς, ὡς ἀφίσταντο μὲν οἱ σύμ- 30
*μαχοι προσεδοκᾶτο δὲ νενικηκὼς Ἐπαμεινώνδας καὶ με-
γαλοφρονῶν ἐμβαλεῖν εἰς Πελοπόννησον, ἔννοια τῶν χρη-
σμῶν ἐνέπεσε τότε πρὸς τὴν χωλότητα τοῦ Ἀγησιλάου καὶ*

δυσθυμία πολλὴ καὶ πτοία πρὸς τὸ θεῖον, ὡς διὰ τοῦτο πραττούσης κακῶς τῆς πόλεως, ὅτι τὸν ἀρτίποδα τῆς βασιλείας ἐκβαλόντες εἵλοντο χωλὸν καὶ πεπηρωμένον, ὃ παντὸς μᾶλλον αὐτοὺς ἐδίδασκε φράζεσθαι καὶ φυλάτ-
2 τεσθαι τὸ δαιμόνιον. διὰ δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἀρετὴν καὶ δόξαν οὐ μόνον ἐχρῶντο βασιλεῖ καὶ στρατηγῷ τῶν κατὰ πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτικῶν ἀποριῶν ἰατρῷ καὶ διαιτητῇ, τοῖς ἐν τῇ μάχῃ καταδειλιάσασιν, οὓς αὐτοὶ τρέσαντας ὀνομάζουσιν, ὀκνοῦντες τὰς ἐκ τῶν νόμων ἀτιμίας προσάγειν, πολλοῖς οὖσι καὶ δυνατοῖς, φοβούμε-
3 νοι νεωτερισμὸν ἀπ᾽ αὐτῶν. οὐ γὰρ μόνον ἀρχῆς ἀπείργονται πάσης, ἀλλὰ καὶ δοῦναί τινι τούτων γυναῖκα καὶ λαβεῖν ἄδοξον ἐστί· παίει δὲ ὁ βουλόμενος αὐτοὺς τῶν ἐντυγχανόντων. οἱ δὲ καρτεροῦσι περιιόντες αὐχμηροὶ καὶ ταπεινοί, τρίβωνάς τε προσερραμμένους χρώματος βαπτοῦ φοροῦσι, καὶ ξυρῶνται μέρος τῆς ὑπήνης, μέρος δὲ τρέ-
4 φουσι. δεινὸν οὖν ἦν τοιούτους ἐν τῇ πόλει περιορᾶν πολλοὺς οὐκ ὀλίγων δεομένῃ στρατιωτῶν. καὶ νομοθέτην αἱροῦνται τὸν Ἀγησίλαον. ὁ δὲ μήτε προσθείς τι μήτ᾽ ἀφελὼν μήτε μεταγράψας εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν Λακεδαιμονίων· καὶ φήσας ὅτι τοὺς νόμους δεῖ σήμερον ἐᾶν καθεύδειν, ἐκ δὲ τῆς σήμερον ἡμέρας κυρίους εἶναι πρὸς τὸ λοιπόν, ἅμα τούς τε νόμους τῇ πόλει καὶ τοὺς
5 ἄνδρας ἐπιτίμους ἐφύλαξεν. βουλόμενος δὲ τὴν παροῦσαν ἀθυμίαν καὶ κατήφειαν ἀφελεῖν τῶν νέων ἐνέβαλεν εἰς Ἀρκαδίαν, καὶ μάχην μὲν ἰσχυρῶς ἐφυλάξατο συνάψαι τοῖς ἐναντίοις, ἑλὼν δὲ πολίχνην τινὰ τῶν Μαντινέων καὶ τὴν χώραν ἐπιδραμὼν ἐλαφροτέραν ἐποίησε ταῖς ἐλπίσι καὶ ἡδίω τὴν πόλιν ὡς οὐ παντάπασιν ἀπεγνωσμένην.

31 Ἐκ δὲ τούτου παρῆν εἰς τὴν Λακωνικὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ τῶν συμμάχων, οὐκ ἐλάττονας ἔχων τετρακισμυρίων ὁπλιτῶν. πολλοὶ δὲ καὶ ψιλοὶ καὶ ἄνοπλοι πρὸς ἁρπαγὴν συνηκολούθουν, ὥστε μυριάδας ἑπτὰ τοῦ σύμ-
2 παντος ὄχλου συνεισβαλεῖν εἰς τὴν Λακωνικήν. ἦν μὲν δὴ χρόνος οὐκ ἐλάττων ἐτῶν ἑξακοσίων ἀφ᾽ οὗ κατῴκουν τὴν Λακεδαίμονα Δωριεῖς· ἐν δὲ τούτῳ παντὶ τότε πρῶτον ὤφθησαν ἐν τῇ χώρᾳ πολέμιοι, πρότερον δ᾽ οὐδεὶς ἐτόλ-

μησεν· ἀλλ' ἀδήωτον καὶ ἄθικτον οὖσαν ἐμβαλόντες ἐπυρ-
πόλουν καὶ διήρπαζον ἄχρι τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως,
μηδενὸς ἐπεξιόντος. ὁ γὰρ Ἀγησίλαος οὐκ εἴα πρὸς το- 3
σοῦτον, ὥς φησι Θεόπομπος, ῥεῦμα καὶ κλύδωνα πολέμου
μάχεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ τῆς πόλεως τὰ μέσα
καὶ κυριώτατα τοῖς ὁπλίταις περιεσπειραμένος ἐκαρτέρει
τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς μεγαλαυχίας τῶν Θηβαίων, προκα-
λουμένων ἐκεῖνον ὀνομαστὶ καὶ διαμάχεσθαι περὶ τῆς
χώρας κελευόντων ὃς τῶν κακῶν αἴτιός ἐστιν ἐκκαύσας
τὸν πόλεμον. οὐχ ἧττον δὲ τούτων ἐλύπουν τὸν Ἀγησί- 4
λαον οἱ κατὰ τὴν πόλιν θόρυβοι καὶ κραυγαὶ καὶ διαδρο-
μαὶ τῶν τε πρεσβυτέρων δυσανασχετούντων τὰ γινόμενα
καὶ τῶν γυναικῶν οὐ δυναμένων ἡσυχάζειν ἀλλὰ παντά-
πασιν ἐκφρόνων οὐσῶν πρός τε τὴν κραυγὴν καὶ τὸ πῦρ
τῶν πολεμίων. ἠνία δὲ καὶ τὸ τῆς δόξης αὐτόν, ὅτι τὴν 5
πόλιν μεγίστην παραλαβὼν καὶ δυνατωτάτην ἑώρα συνε-
σταλμένον αὐτῆς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ αὔχημα κεκολουμένον,
ᾧ καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο πολλάκις, εἰπὼν ὅτι γυνὴ Λάκαινα
καπνὸν οὐχ ἑώρακε πολέμιον. λέγεται δὲ καὶ Ἀνταλκίδας,
Ἀθηναίου τινὸς ἀμφισβητοῦντος ὑπὲρ ἀνδρείας πρὸς αὐ-
τὸν καὶ εἰπόντος "ἡμεῖς μέντοι πολλάκις ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ
Κηφισσοῦ ἐδιώξαμεν," ὑποτυχεῖν "ἀλλ' ἡμεῖς γ' οὐδέποτε
ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα." παραπλησίως δὲ καὶ πρὸς τὸν 6
Ἀργεῖον ἀπεκρίνατο τῶν ἀσημοτέρων τις Σπαρτιατῶν· ὁ
μὲν γὰρ εἶπε "πολλοὶ ὑμῶν ἐν τῇ Ἀργολίδι κεῖνται," ὁ δ'
ἀπήντησεν "ὑμῶν δέ γ' οὐδεὶς ἐν τῇ Λακωνικῇ."

Τότε μέντοι τὸν Ἀνταλκίδαν φασὶν ἔφορον ὄντα τοὺς 32
παῖδας εἰς Κύθηρα ὑπεκθέσθαι, περίφοβον γενόμενον.
ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἐπιχειρούντων διαβαίνειν τὸν ποταμὸν
τῶν πολεμίων καὶ βιάζεσθαι πρὸς τὴν πόλιν, ἐκλιπὼν τὰ
λοιπὰ παρετάξατο πρὸ τῶν μέσων καὶ ὑψηλῶν. ἐρρύη δὲ 2
πλεῖστος ἑαυτοῦ καὶ μέγιστος τότε ὁ Εὐρώτας, χιόνων
γενομένων, καὶ τὸ ῥεῦμα μᾶλλον ὑπὸ ψυχρότητος ἢ τρα-
χύτητος ἐγένετο σκληρὸν καὶ χαλεπὸν τοῖς Θηβαίοις. πο-
ρευόμενον δὲ πρῶτον τῆς φάλαγγος τὸν Ἐπαμεινώνδαν
ἐδείκνυσάν τινες τῷ Ἀγησιλάῳ· κἀκεῖνος, ὡς λέγεται,
πολὺν χρόνον ἐμβλέψας αὐτῷ καὶ συμπαραπέμψας τὴν

ὄψιν οὐδὲν ἢ τοσοῦτον μόνον εἶπεν "ὢ τοῦ μεγαλοπρά-
3 γμονος ἀνθρώπου." ἐπεὶ δὲ φιλοτιμούμενος ὁ Ἐπαμει-
νώνδας ἐν τῇ πόλει μάχην συνάψαι καὶ στῆσαι τρόπαιον
οὐκ ἴσχυσεν ἐξαγαγεῖν οὐδὲ προκαλέσασθαι τὸν Ἀγησί-
λαον, ἐκεῖνος μὲν ἀναζεύξας πάλιν ἐπόρθει τὴν χώραν,
ἐν δὲ Λακεδαίμονι τῶν πάλαι τινὲς ὑπούλων καὶ πονηρῶν
ὡς διακόσιοι συστραφέντες κατελάβοντο τὸ Ἰσσώριον, οὗ
τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἔστιν, εὐερκῆ καὶ δυσεκβίαστον
4 τόπον. ἐφ' οὓς βουλομένων εὐθὺς ὠθεῖσθαι τῶν Λακε-
δαιμονίων, φοβηθεὶς τὸν νεωτερισμὸν ὁ Ἀγησίλαος ἐκέ-
λευσε τοὺς μὲν ἄλλους ἡσυχίαν ἄγειν, αὐτὸς δ' ἐν ἱματίῳ
καὶ μεθ' ἑνὸς οἰκέτου προσῄει, βοῶν ἄλλως ἀκηκοέναι
τοῦ προστάγματος αὐτούς· οὐ γὰρ ἐνταῦθα κελεῦσαι
συνελθεῖν οὐδὲ πάντας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐκεῖ (δείξας ἕτε-
5 ρον τόπον) τοὺς δ' ἀλλαχόσε τῆς πόλεως. οἱ δ' ἀκούσαντες
ἥσθησαν οἰόμενοι λανθάνειν, καὶ διαστάντες ἐπὶ τοὺς
τόπους οὓς ἐκεῖνος ἐκέλευσεν ἀπεχώρουν. ὃ δὲ τὸ μὲν
Ἰσσώριον εὐθὺς μεταπεμψάμενος ἑτέρους κατέσχε, τῶν
δὲ συστάντων ἐκείνων περὶ πεντεκαίδεκά τινας συλλαβὼν
6 νυκτὸς ἀπέκτεινεν. ἄλλη δὲ μείζων ἐμηνύθη συνωμοσία
καὶ σύνοδος ἀνδρῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ πράγμασι νεωτέροις
εἰς οἰκίαν κρύφα συνερχομένων, οὓς καὶ κρίνειν ἄπορον
ἦν ἐν ταραχῇ τοσαύτῃ καὶ περιορᾶν ἐπιβουλεύοντας.
ἀπέκτεινεν οὖν καὶ τούτους μετὰ τῶν ἐφόρων βουλευσά-
μενος ὁ Ἀγησίλαος ἀκρίτους, οὐδενὸς δίχα δίκης τεθανα-
7 τωμένου πρότερον Σπαρτιατῶν. ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν
τεταγμένων εἰς τὰ ὅπλα περιοίκων καὶ εἱλώτων ἀπεδί-
δρασκον ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τοὺς πολεμίους καὶ τοῦτο
πλείστην ἀθυμίαν παρεῖχεν, ἐδίδαξε τοὺς ὑπηρέτας περὶ
ὄρθρον ἐπιφοιτᾶν ταῖς στιβάσι καὶ τὰ ὅπλα τῶν ἀπο-
κεχωρηκότων λαμβάνειν καὶ ἀποκρύπτειν, ὅπως ἀγνοῆται
8 τὸ πλῆθος. ἀναχωρῆσαι δὲ τοὺς Θηβαίους ἐκ τῆς Λακω-
νικῆς οἱ μὲν ἄλλοι λέγουσι χειμώνων γενομένων καὶ τῶν
Ἀρκάδων ἀρξαμένων ἀπιέναι καὶ διαρρεῖν ἀτάκτως, οἱ δὲ
τρεῖς μῆνας ἐμμεμενηκότας ὅλους καὶ τὰ πλεῖστα τῆς
χώρας διαπεπορθηκότας· Θεόπομπος δέ φησιν, ἤδη τῶν
βοιωταρχῶν ἐγνωκότων ἀπαίρειν, ἀφικέσθαι πρὸς αὐτοὺς

*Φρίξον ἄνδρα Σπαρτιάτην, παρ᾽ Ἀγησιλάου δέκα τάλαντα
κομίζοντα τῆς ἀναχωρήσεως μισθόν, ὥστε τὰ πάλαι δε-
δογμένα πράττουσιν αὐτοῖς ἐφόδιον παρὰ τῶν πολεμίων
προσπεριγενέσθαι.*

Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἠγνόησαν οἱ ἄλλοι, μό- 33
*νος δὲ Θεόπομπος ᾔσθετο· τοῦ δὲ σωθῆναι τὴν Σπάρτην
τότε πάντες αἴτιον ὁμολογοῦσι γενέσθαι τὸν Ἀγησίλαον,
ὅτι τῶν ἐμφύτων αὐτῷ παθῶν, φιλονεικίας καὶ φιλοτι-
μίας, ἀποστὰς ἐχρήσατο τοῖς πράγμασιν ἀσφαλῶς. οὐ* 2
*μέντοι τήν γε δύναμιν καὶ τὴν δόξαν ἐδυνήθη τῆς πόλεως
ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ πταίσματος, ἀλλ᾽ ὥσπερ σώματος ὑγιει-
νοῦ, λίαν δ᾽ ἀκριβεῖ καὶ κατησκημένῃ κεχρημένου διαίτῃ
παρὰ πάντα τὸν χρόνον, ἁμαρτία μία καὶ ῥοπὴ τὴν πᾶ-
σαν ἔκλινεν εὐτυχίαν τῆς πόλεως, οὐκ ἀλόγως· πρὸς γὰρ
εἰρήνην καὶ ἀρετὴν καὶ ὁμόνοιαν ἄριστα συντεταγμένῳ
πολιτεύματι προσαγαγόντες ἀρχὰς καὶ δυναστείας βιαίους,
ὧν οὐδενὸς ἡγεῖτο δεῖσθαι πόλιν εὐδαιμόνως βιωσομένην
ὁ Λυκοῦργος, ἐσφάλησαν. αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Ἀγησίλαος* 3
*ἤδη πρὸς τὰς στρατείας ἀπειρήκει διὰ τὸ γῆρας, Ἀρχί-
δαμος δ᾽ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν ἐκ Σικελίας ἥκουσαν παρὰ τοῦ
τυράννου βοήθειαν ἔχων ἐνίκησεν Ἀρκάδας τὴν λεγομένην
ἄδακρυν μάχην· οὐδεὶς γὰρ ἔπεσε τῶν μετ᾽ αὐτοῦ, συχνοὺς
δὲ τῶν ἐναντίων ἀνεῖλεν. αὕτη μάλιστα τὴν ἀσθένειαν
ἤλεγξεν ἡ νίκη τῆς πόλεως. πρότερον μὲν γὰρ οὕτω σύν-* 4
*ηθες ἡγοῦντο καὶ προσῆκον ἔργον αὐτοῖς εἶναι τὸ νικᾶν
τοὺς πολεμίους ὥστε μήτε θύειν τοῖς θεοῖς πλὴν ἀλεκ-
τρυόνα νικητήριον ἐν τῇ πόλει μήτε μεγαληγορεῖν τοὺς
ἀγωνισαμένους μήτε ὑπερχαίρειν τοὺς πυνθανομένους,
ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης γενομένης, ἣν Θουκυδί-
δης γέγραφε, τῷ πρώτῳ φράσαντι τὴν νίκην οἱ ἄρχοντες
ἐκ φιδιτίου κρέας ἔπεμψαν εὐαγγέλιον, ἄλλο δ᾽ οὐδέν·
τότε δὲ τῆς μάχης ἀγγελθείσης καὶ τοῦ Ἀρχιδάμου προσ-* 5
*ιόντος οὐδεὶς ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ πρῶτος ὁ πατὴρ ἀπήντα
δακρύων ὑπὸ χαρᾶς καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον τὰ ἀρχεῖα, τῶν δὲ
πρεσβυτέρων καὶ τῶν γυναικῶν τὸ πλῆθος ἐπὶ τὸν ποτα-
μὸν κατῄει τάς τε χεῖρας ὀρεγόντων καὶ θεοκλυτούντων,
ὥσπερ ἀπεωσμένης τὰ παρ᾽ ἀξίαν ὀνείδη τῆς Σπάρτης*

καὶ λαμπρὸν αὖθις ἐξ ἀρχῆς τὸ φῶς ὁρώσης, ἐπεὶ πρότερόν γέ φασιν οὐδὲ ταῖς γυναιξὶν ἀντιβλέπειν τοὺς ἄνδρας αἰσχυνομένους ἐφ' οἷς ἔπταισαν.

34 *Οἰκιζομένης δὲ Μεσσήνης ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ τῶν ἀρχαίων πολιτῶν πανταχόθεν εἰς αὐτὴν συμπορευομένων, διαμάχεσθαι μὲν οὐκ ἐτόλμων οὐδὲ κωλύειν ἐδύναντο, χαλεπῶς δὲ καὶ βαρέως πρὸς τὸν Ἀγησίλαον εἶχον ὅτι χώραν οὔτε πλήθει τῆς Λακωνικῆς ἐλάσσονα καὶ πρωτεύουσαν ἀρετῇ τῆς Ἑλληνικῆς ἔχοντες καὶ καρπούμενοι χρόνον τοσοῦτον ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας*
2 *ἀπολωλέκασι. διὸ καὶ προτεινομένην ὑπὸ τῶν Θηβαίων τὴν εἰρήνην ὁ Ἀγησίλαος οὐκ ἐδέξατο. μὴ βουλόμενος δὲ τῷ λόγῳ προέσθαι τοῖς ἔργῳ κρατοῦσι τὴν χώραν, ἀλλὰ φιλονεικῶν, ἐκείνην μὲν οὐκ ἀπέλαβε, μικροῦ δὲ τὴν*
3 *Σπάρτην προσαπέβαλε καταστρατηγηθείς. ἐπεὶ γὰρ οἱ Μαντινεῖς αὖθις ἀπέστησαν τῶν Θηβαίων καὶ μετεπέμποντο τοὺς Λακεδαιμονίους, αἰσθόμενος ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸν Ἀγησίλαον ἐξεστρατευμένον μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ προσιόντα, λαθὼν τοὺς Μαντινεῖς ἀνέζευξε νυκτὸς ἐκ Τεγέας ἄγων ἐπ' αὐτὴν τὴν Λακεδαίμονα τὸ στράτευμα, καὶ μικρὸν ἐδέησε παραλλάξας τὸν Ἀγησίλαον ἔρημον ἐξαίφνης*
4 *καταλαβεῖν τὴν πόλιν. Εὐθύνου δὲ Θεσπιέως, ὡς Καλλισθένης φησίν, ὡς δὲ Ξενοφῶν, Κρητός τινος, ἐξαγγείλαντος τῷ Ἀγησιλάῳ, ταχὺ προπέμψας ἱππέα τοῖς ἐν τῇ πόλει φράσοντα μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτὸς παρῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. ὀλίγῳ δ' ὕστερον οἱ Θηβαῖοι διέβαινον τὸν Εὐρώταν καὶ προσέβαλλον τῇ πόλει μάλα ἐρρωμένως τοῦ*
5 *Ἀγησιλάου καὶ παρ' ἡλικίαν ἐπαμύνοντος. οὐ γάρ, ὡς πρότερον, ἀσφαλείας ἑώρα τὸν καιρὸν ὄντα καὶ φυλακῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπονοίας καὶ τόλμης, οἷς τὸν ἄλλον χρόνον οὐδέποτε πιστεύσας οὐδὲ χρησάμενος, τότε μόνοις ἀπεώσατο τὸν κίνδυνον, ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδου τὴν πόλιν ἐξαρπάσας, καὶ στήσας τρόπαιον, καὶ τοῖς παισὶ καὶ ταῖς γυναιξὶν ἐπιδείξας τὰ κάλλιστα τροφεῖα τῇ πα-*
6 *τρίδι τοὺς Λακεδαιμονίους ἀποδιδόντας, ἐν δὲ πρώτοις τὸν Ἀρχίδαμον ἀγωνιζόμενον ὑπερηφάνως τῇ τε ῥώμῃ τῆς ψυχῆς καὶ τῇ κουφότητι τοῦ σώματος, ὀξέως ἐπὶ τὰ*

θλιβόμενα τῆς μάχης διαθέοντα διὰ τῶν στενωπῶν καὶ πανταχοῦ μετ' ὀλίγων ἀντερείδοντα τοῖς πολεμίοις. Ἰσίδαν δὲ δοκῶ, τὸν Φοιβίδου υἱόν, οὐ τοῖς πολίταις μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις θέαμα φανῆναι καλὸν καὶ ἀγαστόν. ἦν μὲν γὰρ ἐκπρεπὴς τὸ εἶδος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ 7
σώματος, ὥραν δ' ἐν ᾗ τὸ ἥδιστον ἀνθοῦσιν ἄνθρωποι παριόντες εἰς ἄνδρας ἐκ παίδων εἶχε, γυμνὸς δὲ καὶ ὅπλων τῶν σκεπόντων καὶ ἱματίων, λίπα χρισάμενος τὸ σῶμα καὶ τῇ μὲν ἔχων χειρὶ λόγχην τῇ δὲ ξίφος, ἐξήλατο τῆς οἰκίας, καὶ διὰ μέσων τῶν μαχομένων ὠσάμενος ἐν τοῖς πολεμίοις ἀνεστρέφετο, παίων τὸν προστυχόντα καὶ καταβάλλων. ἐτρώθη δ' ὑπ' οὐδενός, εἴτε θεοῦ δι' ἀρετὴν 8
φυλάττοντος αὐτόν, εἴτε μεῖζόν τι καὶ κρεῖττον ἀνθρώπου φανεὶς τοῖς ἐναντίοις. ἐπὶ τούτῳ δὲ λέγεται τοὺς ἐφόρους στεφανώσαντας αὐτὸν εἶτα χιλίων δραχμῶν ἐπιβαλεῖν ζημίαν, ὅτι χωρὶς ὅπλων διακινδυνεύειν ἐτόλμησεν.

Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις περὶ τὴν Μαντίνειαν ἐμα- 35
χέσαντο, καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἤδη κρατοῦντα τῶν πρώτων, ἔτι δ' ἐγκείμενον καὶ κατασπεύδοντα τὴν δίωξιν Ἀντικράτης Λάκων ὑποστὰς ἔπαισε δόρατι μέν, ὡς Διοσκουρίδης ἱστόρηκε, Λακεδαιμόνιοι δὲ Μαχαιρίωνας ἔτι νῦν τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀντικράτους καλοῦσιν ὡς μαχαίρᾳ πατάξαντος. οὕτω γὰρ ἐθαύμασαν καὶ ὑπερηγάπησαν 2
αὐτὸν φόβῳ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ζῶντος ὥστε τιμὰς μὲν ἐκείνῳ καὶ δωρεὰς ψηφίσασθαι, τῷ γένει δ' ἀτέλειαν, ἣν ἔτι καὶ καθ' ἡμᾶς ἔχει Καλλικράτης εἷς τῶν Ἀντικράτους ἀπογόνων. μετὰ δὲ τὴν μάχην καὶ θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου γενομένης εἰρήνης τοῖς Ἕλλησι πρὸς αὐτούς, ἀπήλαυνον οἱ περὶ τὸν Ἀγησίλαον τοῦ ὅρκου τοὺς Μεσσηνίους ὡς πόλιν οὐκ ἔχοντας. ἐπεὶ δ' οἱ λοιποὶ πάντες ἐδέχοντο 3
καὶ τοὺς ὅρκους ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν, ἀπέστησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ μόνοις αὐτοῖς πόλεμος ἦν ἐλπίζουσιν ἀναλήψεσθαι τὴν Μεσσηνίαν. βίαιος οὖν ἐδόκει καὶ ἀτενὴς καὶ πολέμων ἄπληστος ὁ Ἀγησίλαος εἶναι, τὰς μὲν κοινὰς διαλύσεις πάντα τρόπον ὑπορύττων καὶ ἀναβάλλων, πάλιν δ' ὑπὸ χρημάτων ἀπορίας ἀναγκαζόμενος ἐνοχλεῖν τοῖς κατὰ πόλιν φίλοις καὶ δανείζεσθαι καὶ συν-

4 ερανίζεσθαι, δέον ἀπηλλάχθαι κακῶν εἰς τοῦτο περιή-
κοντι τῷ καιρῷ, καὶ μὴ τὴν ἅπασαν ἀρχὴν τοσαύτην γε-
νομένην ἀφεικότα καὶ πόλεις καὶ γῆν καὶ θάλατταν ὑπὲρ
τῶν ἐν Μεσσήνῃ κτημάτων καὶ προσόδων σφαδάζειν.

36 Ἔτι δὲ μᾶλλον ἠδόξησε Τάχῳ τῷ Αἰγυπτίῳ στρατηγὸν
ἐπιδοὺς ἑαυτόν. οὐ γὰρ ἠξίουν ἄνδρα τῆς Ἑλλάδος ἄρι-
στον κεκριμένον καὶ δόξης ἐμπεπληκότα τὴν οἰκουμένην
ἀποστάτῃ βασιλέως, ἀνθρώπῳ βαρβάρῳ, χρῆσαι τὸ σῶμα
καὶ τοὔνομα καὶ τὴν δόξαν ἀποδόσθαι χρημάτων, ἔργα
2 μισθοφόρου καὶ ξεναγοῦ διαπραττόμενον. κεἰ γὰρ ὑπὲρ
ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη καὶ πᾶν ὑπὸ τραυμάτων τὸ σῶμα
κατακεκομμένος ἐκείνην αὖθις ἀνεδέξατο τὴν καλὴν καὶ
περίβλεπτον ἡγεμονίαν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθε-
ρίας, οὐ πάμπαν ἄμεμπτον εἶναι τὴν φιλοτιμίαν· τοῦ γὰρ
καλοῦ καιρὸν οἰκεῖον εἶναι καὶ ὥραν, μᾶλλον δ' ὅλως τὰ
3 καλὰ τῶν αἰσχρῶν τῷ μετρίῳ διαφέρειν. οὐ μὴν ἐφρόν-
τιζε τούτων ὁ Ἀγησίλαος, οὐδ' ᾤετο παρ' ἀξίαν εἶναι λει-
τούργημα δημόσιον οὐδέν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάξιον ἑαυτοῦ
τὸ ζῆν ἄπρακτον ἐν τῇ πόλει καὶ καθῆσθαι περιμένοντα
τὸν θάνατον. ὅθεν ἤθροισε μισθοφόρους ἀφ' ὧν ὁ Τά-
χως αὐτῷ χρημάτων ἔπεμψε, καὶ πλοῖα πληρώσας ἀνή-
χθη, τριάκοντα συμβούλους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ Σπαρτιάτας,
4 ὡς πρότερον. ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εὐ-
θὺς οἱ πρῶτοι τῶν βασιλικῶν ἡγεμόνων καὶ διοικητῶν
ἐβάδιζον ἐπὶ ναῦν θεραπεύοντες αὐτόν. ἦν δὲ καὶ τῶν
ἄλλων Αἰγυπτίων σπουδή τε μεγάλη καὶ προσδοκία διὰ
τοὔνομα καὶ τὴν δόξαν τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ συνετρόχαζον
5 ἅπαντες ἐπὶ τὴν θέαν. ὡς δ' ἑώρων λαμπρότητα μὲν καὶ
κατασκευὴν οὐδεμίαν, ἄνθρωπον δὲ πρεσβύτην κατακεί-
μενον ἔν τινι πόᾳ παρὰ τὴν θάλασσαν, εὐτελῆ καὶ μικρὸν
τὸ σῶμα, τραχὺ καὶ φαῦλον ἱμάτιον ἀμπεχόμενον, σκώ-
πτειν αὐτοῖς καὶ γελωτοποιεῖν ἐπῄει, καὶ λέγειν ὅτι τοῦτ'
ἦν τὸ μυθολογούμενον ὠδίνειν ὄρος, εἶτα μῦν ἀποτεκεῖν.
6 ἔτι δὲ μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἀτοπίαν ἐθαύμασαν, ὅτε ξενίων
προσκομισθέντων καὶ προσαχθέντων ἄλευρα μὲν καὶ μό-
σχους καὶ χῆνας ἔλαβε, τραγήματα δὲ καὶ πέμματα καὶ
μύρα διωθεῖτο, καὶ βιαζομένων λαβεῖν καὶ λιπαρούντων

ἐκέλευσε τοῖς εἵλωσι διδόναι κομίζοντας. τῇ μέντοι στεφανωτρίδι βύβλῳ φησὶν αὐτὸν ἡσθέντα Θεόφραστος διὰ τὴν λιτότητα καὶ καθαριότητα τῶν στεφάνων αἰτήσασθαι καὶ λαβεῖν, ὅτ' ἀπέπλει, παρὰ τοῦ βασιλέως.

Τότε δὲ συμμίξας τῷ Τάχῳ παρασκευαζομένῳ πρὸς τὴν 37
στρατείαν, οὐχ ὥσπερ ἤλπιζεν, ἁπάσης στρατηγὸς ἀπεδείχθη τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῶν μισθοφόρων μόνων, τοῦ δὲ ναυτικοῦ Χαβρίας ὁ Ἀθηναῖος· ἡγεμὼν δὲ συμπάντων αὐτὸς ἦν ὁ Τάχως. καὶ τοῦτο πρῶτον ἠνίασε τὸν Ἀγησί- 2
λαον· ἔπειτα τὴν ἄλλην ἀλαζονείαν καὶ κενοφροσύνην τοῦ Αἰγυπτίου βαρυνόμενος ἠναγκάζετο φέρειν, καὶ συνεξέπλευσεν ἐπὶ τοὺς Φοίνικας αὐτῷ, παρὰ τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν φύσιν ὑπείκων καὶ καρτερῶν, ἄχρι οὗ καιρὸν ἔλαβε. Νεκτάναβις γὰρ ἀνεψιὸς ὢν τοῦ Τάχω καὶ μέ- 3
ρος ἔχων ὑφ' ἑαυτῷ τῆς δυνάμεως ἀπέστη, καὶ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀναγορευθεὶς διεπέμπετο πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ἀξιῶν αὐτῷ βοηθεῖν· τὰ δ' αὐτὰ καὶ τὸν Χαβρίαν παρεκάλει, μεγάλας ὑπισχνούμενος ἀμφοτέροις δωρεάς. αἰσθομένου δὲ ταῦτα τοῦ Τάχω καὶ τραπομένου 4
πρὸς δέησιν αὐτῶν, ὁ μὲν Χαβρίας ἐπειρᾶτο καὶ τὸν Ἀγησίλαον ἐν τῇ φιλίᾳ τοῦ Τάχω πείθων καὶ παραμυθούμενος κατέχειν, ὁ δ' Ἀγησίλαος εἶπεν ὅτι σοὶ μέν, ὦ Χαβρία, κατὰ σεαυτὸν ἀφιγμένῳ χρῆσθαι τοῖς σεαυτοῦ λογισμοῖς ἔξεστιν, ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς πατρίδος ἐδόθην Αἰγυπτίοις στρατηγός. οὐκ οὖν ἂν ἔχοι μοι καλῶς οἷς ἐπέμφθην σύμμαχος πολεμεῖν, ἐὰν μὴ πάλιν ἡ πατρὶς κελεύσῃ. ταῦτα δ' εἰπὼν ἔπεμψεν εἰς Σπάρτην ἄνδρας, 5
οἳ τοῦ μὲν Τάχω κατηγορήσειν, ἐπαινέσεσθαι δὲ τὸν Νεκτάναβιν ἔμελλον. ἔπεμψαν δὲ κἀκεῖνοι δεόμενοι τῶν Λακεδαιμονίων, ὃ μὲν ὡς πάλαι σύμμαχος γεγονὼς καὶ φίλος, ὃ δ' ὡς εὔνους καὶ προθυμότερος περὶ τὴν πόλιν ἐσόμενος. ἀκούσαντες οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῖς μὲν Αἰγυπτίοις ἀπεκρίναντο φανερῶς Ἀγησιλάῳ περὶ τούτων μελήσειν, ἐκείνῳ δ' ἐπέστειλαν ὁρᾶν κελεύοντες ὅπως πράξει τὸ τῇ Σπάρτῃ συμφέρον. οὕτω δὴ λαβὼν τοὺς μισθο- 6
φόρους ὁ Ἀγησίλαος ἀπὸ τοῦ Τάχω μετέστη πρὸς τὸν Νεκτάναβιν, ἀτόπου καὶ ἀλλοκότου πράγματος παρακα-

λύμματι τῷ συμφέροντι τῆς πατρίδος χρησάμενος, ἐπεὶ ταύτης γε τῆς προφάσεως ἀφαιρεθείσης τὸ δικαιότατον ὄνομα τῆς πράξεως ἦν προδοσία. Λακεδαιμόνιοι δὲ τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες οὔτε μανθάνουσιν οὔτ' ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο πλὴν ὃ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσιν.

38 Ὁ μὲν οὖν Τάχως ἐρημωθεὶς τῶν μισθοφόρων ἔφυγεν, ἐκ δὲ Μένδητος ἕτερος ἐπανίσταται τῷ Νεκτανάβιδι βασιλεὺς ἀναγορευθείς, καὶ συναγαγὼν δέκα μυριάδας ἀνθρώπων ἐπῄει. θαρσύνοντος δὲ τοῦ Νεκτανάβιδος τὸν Ἀγησίλαον, καὶ λέγοντος ὅτι πολλοὶ μέν εἰσιν οἱ πολέμιοι, μιγάδες δὲ καὶ βάναυσοι καὶ δι' ἀπειρίαν εὐκαταφρόνητοι,
2 "καὶ μὴν οὐ τὸ πλῆθος αὐτῶν" ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν, "ἀλλὰ τὴν ἀπειρίαν φοβοῦμαι καὶ τὴν ἀμαθίαν ὡς δυσεξαπάτητον. αἱ γὰρ ἀπάται τὸ παράδοξον ἐπάγουσι τοῖς πρὸς ἄμυναν ⟨ὧν⟩ ὑπονοοῦσι καὶ προσδοκῶσι τρεπομένοις, ὁ δὲ μὴ προσδοκῶν μηδ' ὑπονοῶν μηδὲν οὐ δίδωσι τῷ παραλογιζομένῳ λαβήν, ὥσπερ οὐδὲ τῷ παλαίοντι ῥοπὴν ὁ μὴ κινούμενος." ἐκ τούτου καὶ ὁ Μενδήσιος ἔπεμπε πει-
3 ρῶν τὸν Ἀγησίλαον. ἔδεισεν οὖν ὁ Νεκτάναβις, καὶ κελεύοντος αὐτοῦ διαμάχεσθαι τὴν ταχίστην καὶ μὴ χρόνῳ πολεμεῖν πρὸς ἀνθρώπους ἀπείρους ἀγῶνος, πολυχειρίᾳ δὲ περιελθεῖν καὶ περιταφρεῦσαι καὶ φθάσαι πολλὰ καὶ προλαβεῖν δυναμένους, ἔτι μᾶλλον ἐν ὑποψίᾳ καὶ φόβῳ γενόμενος πρὸς αὐτὸν ἀπεχώρησεν εἰς πόλιν εὐερκῆ καὶ
4 μέγαν ἔχουσαν περίβολον. ὁ δ' Ἀγησίλαος ἠγανάκτει μὲν ἀπιστούμενος καὶ βαρέως ἔφερεν, αἰσχυνόμενος δὲ καὶ πάλιν μεταστῆναι πρὸς τὸν ἕτερον καὶ τελέως ἀπελθεῖν ἄπρακτος ἠκολούθησε καὶ συνεισῆλθεν εἰς τὸ τεῖχος.

39 Ἐπελθόντων δὲ τῶν πολεμίων καὶ περιταφρευόντων τὴν πόλιν, αὖθις αὖ δείσας τὴν πολιορκίαν ὁ Αἰγύπτιος ἐβούλετο μάχεσθαι καὶ τοὺς Ἕλληνας μάλα συμπροθυμουμένους εἶχεν· οὐ γὰρ ἦν ἐν τῷ χωρίῳ σῖτος. ὁ δ' Ἀγησίλαος οὐκ ἐῶν ἀλλὰ κωλύων ἤκουε μὲν ἔτι μᾶλλον κακῶς ἢ πρότερον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ προδότης ἀπεκαλεῖτο τοῦ βασιλέως, ἔφερε δὲ πρᾳότερον ἤδη τὰς δια-
2 βολὰς καὶ προσεῖχε τῷ καιρῷ τοῦ στρατηγήματος. ἦν δὲ

τοιόνδε. τάφρον ἔξωθεν ἦγον οἱ πολέμιοι περὶ τὸ τεῖχος
βαθεῖαν ὡς παντάπασιν ἀποκλείσοντες αὐτούς. ὡς οὖν
ἐγγὺς ἦσαν αἱ τελευταὶ τοῦ ὀρύγματος ἀπαντῶντος αὐτῷ
καὶ περιιόντος ἐν κύκλῳ τὴν πόλιν, ἑσπέραν ἀναμείνας
γενέσθαι καὶ κελεύσας ἐξοπλίζεσθαι τοὺς Ἕλληνας ἔλεγεν
ἐλθὼν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον "ὁ μὲν τῆς σωτηρίας ὦ νεα-
νία καιρὸς οὗτος ἐστίν, ὃν ἐγὼ διαφθεῖραι φοβούμενος
οὐκ ἔφραζον πρὶν ἐλθεῖν. ἐπεὶ δ' ἡμῖν οἱ πολέμιοι τὴν 3
ἀσφάλειαν αὐτοὶ διὰ τῶν χειρῶν παρεσκευάκασι, τοσαύ-
την ὀρυξάμενοι τάφρον, ἧς τὸ μὲν ἐξειργασμένον ἐκείνοις
ἐμποδών ἐστι τοῦ πλήθους, τὸ δὲ διαλεῖπον ἡμῖν δίδω-
σιν ἴσῳ καὶ δικαίῳ μέτρῳ διαμάχεσθαι πρὸς αὐτούς,
φέρε νῦν, προθυμηθεὶς ἀνὴρ ἀγαθὸς γενέσθαι καὶ μεθ'
ἡμῶν ἐπισπόμενος δρόμῳ σῷζε σεαυτὸν ἅμα καὶ τὴν στρα-
τιάν. ἡμᾶς γὰρ οἱ μὲν κατὰ στόμα τῶν πολεμίων οὐχ 4
ὑπομενοῦσιν, οἱ δ' ἄλλοι διὰ τὴν τάφρον οὐ βλάψουσιν."
ἐθαύμασεν οὖν ὁ Νεκτάναβις τοῦ Ἀγησιλάου τὴν δεινό-
τητα, καὶ δοὺς ἑαυτὸν εἰς μέσα τὰ τῶν Ἑλλήνων ὅπλα
καὶ προσπεσὼν ἐτρέψατο ῥαδίως τοὺς ἀντιστάντας. ὡς
δ' ἅπαξ ἔλαβε πειθόμενον αὐτῷ τὸν Νεκτάναβιν ὁ Ἀγη-
σίλαος, αὖθις ἐπῆγε τὸ αὐτὸ στρατήγημα καθάπερ πά-
λαισμα τοῖς πολεμίοις. τὰ μὲν γὰρ ὑποφεύγων καὶ ὑπά- 5
γων τὰ δ' ἀντιπεριχωρῶν, ἐμβάλλει τὸ πλῆθος αὐτῶν εἰς
τόπον ἔχοντα διώρυχα βαθεῖαν ἐξ ἑκατέρας πλευρᾶς πα-
ραρρέουσαν, ὧν τὸ μέσον ἐμφράξας καὶ καταλαβὼν τῷ
μετώπῳ τῆς φάλαγγος ἐξίσωσε πρὸς τοὺς μαχομένους
τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, οὐκ ἔχοντας περιδρομὴν καὶ
κύκλωσιν. ὅθεν οὐ πολὺν χρόνον ἀντιστάντες ἐτράποντο,
καὶ πολλοὶ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δὲ φεύγοντες ἐσκεδάσθη-
σαν καὶ διερρύησαν.

Ἐκ δὲ τούτου καλῶς μὲν εἶχε τὰ πράγματα καὶ βεβαίως 40
τῷ Αἰγυπτίῳ πρὸς ἀσφάλειαν, ἀγαπῶν δὲ καὶ φιλοφρο-
νούμενος ἐδεῖτο μεῖναι καὶ συνδιαχειμάσαι μετ' αὐτοῦ τὸν
Ἀγησίλαον. ὁ δ' ὥρμητο πρὸς τὸν οἴκοι πόλεμον, εἰδὼς
χρημάτων δεομένην τὴν πόλιν καὶ ξενοτροφοῦσαν. πρού-
πεμψεν οὖν αὐτὸν ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς, ἄλλας τε
λαβόντα τιμὰς καὶ δωρεὰς καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀργυ-

2 ρίου διακόσια καὶ τριάκοντα τάλαντα. χειμῶνος δ' ὄντος ἤδη, τῆς γῆς ἐχόμενος ταῖς ναυσὶ καὶ παρὰ τὴν Λιβύην εἰς χωρίον ἔρημον κομισθεὶς ὃ καλοῦσι Μενελάου λιμένα, θνήσκει, βιώσας μὲν ὀγδοήκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τῆς Σπάρτης ἑνὶ τῶν τεσσαράκοντα πλέον, καὶ τούτων ὑπὲρ τριάκοντα πάντων μέγιστος καὶ δυνατώτατος γενόμενος καὶ σχεδὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡγεμὼν καὶ
3 βασιλεὺς νομισθεὶς ἄχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης. ἔθους δ' ὄντος Λακωνικοῦ τῶν μὲν ἄλλων ἐπὶ ξένης ἀποθανόντων αὐτοῦ τὰ σώματα κηδεύειν καὶ ἀπολείπειν, τὰ δὲ τῶν βασιλέων οἴκαδε κομίζειν, οἱ παρόντες Σπαρτιᾶται κηρὸν ἐπιτήξαντες τῷ νεκρῷ, μέλιτος οὐ παρόντος, ἀπῆγον εἰς Λακεδαίμονα. τὴν δὲ βασιλείαν Ἀρχίδαμος ὁ υἱὸς αὐτοῦ παρέλαβε, καὶ διέμεινε τῷ γένει μέχρις Ἄγιδος, ὃν ἐπιχειροῦντα τὴν πάτριον ἀναλαβεῖν πολιτείαν ἀπέκτεινε Λεωνίδας πέμπτον ἀπ' Ἀγησιλάου γεγονότα.

1 Πρὸς δὲ Πομπήιον ἔοικε τοῦτο παθεῖν ὁ Ῥωμαίων δῆμος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅπερ ὁ Αἰσχύλου Προμηθεὺς πρὸς τὸν Ἡρακλέα σωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ λέγων "ἐχθροῦ πατρός μοι τοῦτο φίλτατον τέκνον·" οὔτε γὰρ μῖσος οὕτως ἰσχυρὸν καὶ ἄγριον ἐπεδείξαντο Ῥωμαῖοι πρὸς ἕτερον στρατηγὸν ὡς τὸν Πομπηίου πατέρα Στράβωνα, ζῶντος μὲν
2 αὐτοῦ φοβούμενοι τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις δύναμιν (ἦν γὰρ ἀνὴρ πολεμικώτατος), ἐπεὶ δ' ἀπέθανε κεραυνωθείς, ἐκκομιζόμενον τὸ σῶμα κατασπάσαντες ἀπὸ τοῦ λέχους καὶ καθυβρίσαντες, οὔτε μὴν εὔνοιαν αὖ πάλιν σφοδροτέραν ἢ θᾶσσον ἀρξαμένην ἢ μᾶλλον εὐτυχοῦντι συνακμάσασαν ἢ πταίσαντι παραμείνασαν βεβαιότερον ἄλλος ἔσχε Ῥω-
3 μαίων ἢ Πομπήιος. αἰτία δὲ τοῦ μὲν μίσους ἐκείνῳ μία, χρημάτων ἄπληστος ἐπιθυμία, τούτῳ δὲ πολλαὶ τοῦ ἀγαπᾶσθαι, σωφροσύνη περὶ δίαιταν, ἄσκησις ἐν ὅπλοις, πιθανότης λόγου, πίστις ἤθους, εὐαρμοστία πρὸς ἔντευξιν, ὡς μηδενὸς ἀλυπότερον δεηθῆναι μηδ' ἥδιον ὑπουργῆσαι δεομένῳ· προσῆν γὰρ αὐτοῦ ταῖς χάρισι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς διδόντος καὶ τὸ σεμνὸν λαμβάνοντος.

2 Ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ τὴν ὄψιν ἔσχεν οὐ μετρίως συνδημαγωγοῦσαν καὶ προεντυγχάνουσαν αὐτοῦ τῆς φωνῆς· τὸ

γὰρ ἐράσμιον ἀξιωματικὸν ἦν φιλανθρώπως, καὶ ⟨ἐν⟩ τῷ νεαρῷ καὶ ἀνθοῦντι διέφαινεν εὐθὺς ἡ ἀκμὴ τὸ γεραρὸν καὶ τὸ βασιλικὸν τοῦ ἤθους. ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα καὶ τῶν περὶ τὰ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προσώπου, ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. ᾗ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων 2
οὐκ ἔφευγεν ὁ Πομπήιος, ὥστε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν Ἀλέξανδρον. διὸ καὶ Λεύκιος Φίλιππος, ἀνὴρ ὑπατικός, συνηγορῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον εἰ Φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρός ἐστιν. Φλώραν δὲ τὴν ἑταίραν ἔφασαν ἤδη πρεσβυτέραν οὖσαν ἐπιεικῶς ἀεὶ μνημονεύειν τῆς γενομένης αὐτῇ πρὸς Πομπήιον ὁμιλίας, λέγουσαν ὡς οὐκ ἦν ἐκείνῳ συναναπαυσαμένην ἀδήκτως ἀπελθεῖν. πρὸς δὲ τούτοις διηγεῖσθαι τὴν Φλώραν ἐπι- 3
θυμῆσαί τινα τῶν Πομπηίου συνήθων αὐτῆς Γεμίνιον, καὶ πράγματα πολλὰ παρέχειν πειρῶντα· αὐτῆς δὲ φαμένης οὐκ ἂν ἐθελῆσαι διὰ Πομπήιον, ἐκείνῳ τὸν Γεμίνιον διαλέγεσθαι· τὸν οὖν Πομπήιον ἐπιτρέψαι μὲν τῷ Γεμινίῳ, μηκέτι δ' αὐτὸν ἅψασθαι τὸ παράπαν μηδ' ἐντυχεῖν αὐτῇ, καίπερ ἐρᾶν δοκοῦντα· τοῦτο δ' αὐτὴν οὐχ ἑταιρικῶς ἐνεγκεῖν, ἀλλὰ πολὺν ὑπὸ λύπης καὶ πόθου χρόνον νοσῆσαι. καίτοι τὴν Φλώραν οὕτω λέγουσιν ἀνθῆσαι καὶ 4
γενέσθαι περιβόητον ὥστε Καικίλιον Μέτελλον ἀνδριᾶσι καὶ γραφαῖς κοσμοῦντα τὸν νεὼν τῶν Διοσκούρων κἀκείνης εἰκόνα γραψάμενον ἀναθεῖναι διὰ τὸ κάλλος. Πομπήιος δὲ καὶ τῇ Δημητρίου τοῦ ἀπελευθέρου γυναικί, πλεῖστον ἰσχύσαντος παρ' αὐτῷ καὶ τετρακισχιλίων ταλάντων ἀπολιπόντος οὐσίαν, ἐχρῆτο παρὰ τὸν αὑτοῦ τρόπον οὐκ ἐπιεικῶς οὐδ' ἐλευθερίως, φοβηθεὶς τὴν εὐμορφίαν αὐτῆς ἄμαχόν τινα καὶ περιβόητον οὖσαν, ὡς μὴ φανείη κεκρατημένος. οὕτω δὲ πάνυ πόρρωθεν εὐλαβὴς 5
ὢν πρὸς τὰ τοιαῦτα καὶ πεφυλαγμένος, ὅμως οὐ διέφυγε τῶν ἐχθρῶν τὸν ἐπὶ τούτῳ ψόγον, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς γαμεταῖς ἐσυκοφαντεῖτο πολλὰ τῶν κοινῶν παριδεῖν καὶ προέσθαι χαριζόμενος ἐκείναις. τῆς δὲ περὶ τὴν δίαιταν εὐκολίας καὶ λιτότητος ἓν ἀπομνημόνευμα λέγεται τοιοῦτον. ἰατρὸς 6

*αὐτῷ νοσοῦντι καὶ κακῶς ἔχοντι πρὸς τὰ σιτία κίχλην
προσέταξε λαβεῖν. ὡς δὲ ζητοῦντες οὐχ εὗρον ὤνιον (ἦν
γὰρ παρ' ὥραν), ἔφη δέ τις εὑρεθήσεσθαι παρὰ Λου-
κούλλῳ δι' ἔτους τρεφομένας, "εἶτα" εἶπεν "εἰ μὴ Λού-
κουλλος ἐτρύφα, Πομπήιος οὐκ ἂν ἔζησεν;" καὶ χαίρειν
ἐάσας τὸν ἰατρὸν ἔλαβέ τι τῶν εὐποριστων.*
3 *Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον, ἔτι δὲ μειράκιον ὢν παντά-
πασι καὶ τῷ πατρὶ συστρατευόμενος ἀντιτεταγμένῳ πρὸς
Κίνναν, Λεύκιόν τινα Τερέντιον εἶχεν ἑταῖρον καὶ σύσκη-
νον. οὗτος ὑπὸ Κίννα πεισθεὶς χρήμασιν αὐτὸς μὲν ἔμελλε
Πομπήιον ἀποκτενεῖν, ἕτεροι δὲ τὴν σκηνὴν ἐμπρήσειν*
2 *τοῦ στρατηγοῦ. μηνύσεως δὲ τῷ Πομπηίῳ περὶ δεῖπνον
ὄντι προσπεσούσης, οὐδὲν διαταραχθεὶς ἀλλὰ καὶ πιὼν
προθυμότερον καὶ φιλοφρονησάμενος τὸν Τερέντιον, ἅμα
τῷ τραπέσθαι πρὸς ἀνάπαυσιν ὑπεκρυεὶς τῆς σκηνῆς
ἔλαθε, καὶ τῷ πατρὶ φρουρὰν περιστήσας ἡσύχαζεν. ὁ
δὲ Τερέντιος ὡς ἐνόμιζε καιρὸν εἶναι, σπασάμενος τὸ
ξίφος ἀνέστη καὶ τῇ στιβάδι τοῦ Πομπηίου προσελθὼν
ὡς κατακειμένου πολλὰς ἐνεφόρει πληγὰς τοῖς στρώμασιν.*
3 *ἐκ δὲ τούτου γίνεται μέγα κίνημα μίσει τοῦ στρατηγοῦ
καὶ πρὸς ἀπόστασιν ὁρμὴ τῶν στρατιωτῶν, τάς τε σκη-
νὰς ἀνασπώντων καὶ τὰ ὅπλα λαμβανόντων. ὁ μὲν οὖν
στρατηγὸς οὐ προῄει δεδιὼς τὸν θόρυβον, ὁ δὲ Πομπήιος
ἐν μέσοις ἀναστρεφόμενος καὶ δακρύων ἱκέτευε, τέλος δὲ
ῥίψας ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα πρὸ τῆς πύλης τοῦ χάρακος ἐμπο-
δὼν ἔκειτο κλαίων καὶ πατεῖν κελεύων τοὺς ἐξιόντας, ὥστε
ἕκαστον ἀναχωρεῖν ὑπ' αἰδοῦς καὶ πάντας οὕτω πλὴν ὀκτα-
κοσίων μεταβαλέσθαι καὶ διαλλαγῆναι πρὸς τὸν στρατηγόν.*
4 *Ἅμα δὲ τῷ τελευτῆσαι τὸν Στράβωνα, δίκην κλοπῆς
ἔσχεν ὑπὲρ αὐτοῦ δημοσίων χρημάτων ὁ Πομπήιος. καὶ
τὰ μὲν πλεῖστα φωράσας ἕνα τῶν ἀπελευθέρων ὁ Πομ-
πήιος νενοσφισμένον Ἀλέξανδρον ἀπέδειξε τοῖς ἄρχουσιν,
αὐτὸς δὲ λίνα θηρατικὰ καὶ βιβλία τῶν ἐν Ἄσκλῳ λη-
φθέντων ἔχειν κατηγορεῖτο. ταῦτα δ' ἔλαβε μὲν παρὰ
τοῦ πατρὸς ἑλόντος τὸ Ἄσκλον, ἀπώλεσε δὲ τῶν Κίννα
δορυφόρων, ὅτε κατῆλθεν, ὠσαμένων εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ*
2 *καὶ διαρπασάντων. ἐγίνοντο δὲ τῆς δίκης αὐτῷ προά-*

γωνες οὐκ ὀλίγοι πρὸς τὸν κατήγορον, ἐν οἷς ὀξὺς ἅμα καὶ παρ' ἡλικίαν εὐσταθὴς φαινόμενος δόξαν ἔσχε μεγάλην καὶ χάριν, ὥστ' Ἀντίστιον στρατηγοῦντα καὶ βραβεύοντα τὴν δίκην ἐκείνην ἐρασθῆναι τοῦ Πομπηίου καὶ γυναῖκα διδόναι τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καὶ περὶ τούτου τοῖς φίλοις διαλέγεσθαι. δεξαμένου δὲ Πομπηίου καὶ γενομένων ἐν 3
αὐτοῖς ἀπορρήτων ὁμολογιῶν, ὅμως οὐκ ἔλαθε τοὺς πολλοὺς τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν τοῦ Ἀντιστίου σπουδήν. τέλος δὲ τὴν γνώμην ἀναγορεύσαντος αὐτοῦ τῶν δικαστῶν ἀπολύουσαν, ὥσπερ ἐκ παραγγέλματος ὁ δῆμος ἐπεφώνησε τοῦτο δὴ τὸ τοῖς γαμοῦσιν ἐπιφωνούμενον ἐξ ἔθους παλαιοῦ, Ταλασίῳ. τὸ δ' ἔθος ἀρχὴν λαβεῖν φασὶ τοιαύτην. ὅτε τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων ἐπὶ θέαν ἀγῶνος εἰς 4
Ῥώμην παραγενομένας οἱ πρωτεύοντες ἀρετῇ Ῥωμαίων ἥρπαζον ἑαυτοῖς γυναῖκας, ἄδοξοί τινες πελάται καὶ βοτῆρες ἀράμενοι κόρην καλὴν καὶ μεγάλην ἐκόμιζον. ὅπως οὖν μὴ προστυχών τις ἀφέληται τῶν κρειττόνων, ἐβόων θέοντες ἅμα Ταλασίῳ (τῶν δὲ χαριέντων καὶ γνωρίμων τις ἦν ὁ Ταλάσιος), ὥστε τοὺς ἀκούσαντας τοὔνομα κροτεῖν καὶ βοᾶν οἷον συνηδομένους καὶ συνεπαινοῦντας. ἐκ 5
τούτου φασί (καὶ γὰρ εὐτυχὴς ὁ γάμος ἀπέβη τῷ Ταλασίῳ) ταύτην τὴν ἐπιφώνησιν μετὰ παιδιᾶς γενέσθαι τοῖς γαμοῦσιν. οὗτος ὁ λόγος πιθανώτατός ἐστι τῶν περὶ τοῦ Ταλασίου λεγομένων. ὀλίγαις δ' οὖν ὕστερον ἡμέραις ὁ Πομπήιος ἠγάγετο τὴν Ἀντιστίαν.

Ἐπεὶ δὲ πρὸς Κίνναν εἰς τὸ στρατόπεδον πορευθεὶς ἐξ 5
αἰτίας τινὸς καὶ διαβολῆς ἔδεισε καὶ ταχὺ λαθὼν ἐκποδὼν ἐποίησεν ἑαυτόν, οὐκ ὄντος ἐμφανοῦς αὐτοῦ θροῦς διῆλθεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ λόγος ὡς ἀνῃρήκοι τὸν νεανίσκον ὁ Κίννας· ἐκ δὲ τούτου οἱ πάλαι βαρυνόμενοι καὶ μισοῦντες ὥρμησαν ἐπ' αὐτόν. ὃ δὲ φεύγων καὶ καταλαμβανόμενος ὑπό τινος τῶν λοχαγῶν γυμνῷ τῷ ξίφει διώκοντος προσέπεσε τοῖς γόνασι καὶ τὴν σφραγῖδα προύτεινε πολύτιμον οὖσαν. ὃ δὲ καὶ μάλα ὑβριστικῶς εἰπὼν 2
"ἀλλ' οὐκ ἐγγύην ἔρχομαι σφραγιούμενος, ἀλλ' ἀνόσιον καὶ παράνομον τιμωρησόμενος τύραννον" ἀπέκτεινεν αὐτόν. οὕτω δὲ τοῦ Κίννα τελευτήσαντος ἐδέξατο μὲν τὰ πρά-

γματα καὶ συνεῖχε Κάρβων ἐμπληκτότερος ἐκείνου τύραννος, ἐπῄει δὲ Σύλλας τοῖς πλείστοις ποθεινός, ὑπὸ τῶν παρόντων κακῶν οὐδὲ δεσπότου μεταβολὴν μικρὸν ἡγουμένοις ἀγαθόν. εἰς τοῦτο προήγαγον αἱ συμφοραὶ τὴν πόλιν ὡς δουλείαν ἐπιεικεστέραν ζητεῖν ἀπογνώσει τῆς ἐλευθερίας.

6 Τότ' οὖν ὁ Πομπήιος ἐν τῇ Πικηνίδι τῆς Ἰταλίας διέτριβεν, ἔχων μὲν αὐτόθι καὶ χωρία, τὸ δὲ πλέον ταῖς πόλεσιν ἡδόμενος οἰκείως καὶ φιλικῶς πατρόθεν ἐχούσαις πρὸς αὐτόν. ὁρῶν δὲ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ βελτίστους τῶν πολιτῶν ἀπολείποντας τὰ οἰκεῖα καὶ πανταχόθεν εἰς τὸ Σύλλα στρατόπεδον ὥσπερ εἰς λιμένα καταθέοντας, αὐτὸς οὐκ ἠξίωσεν ἀποδρὰς οὐδ' ἀσύμβολος οὐδὲ χρῄζων βοηθείας ἀλλ' ὑπάρξας τινὸς χάριτος ἐνδόξως καὶ
2 μετὰ δυνάμεως ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν. ὅθεν ἐκίνει τοὺς Πικηνοὺς ἀποπειρώμενος. οἱ δ' ὑπήκουον αὐτῷ προθύμως καὶ τοῖς παρὰ Κάρβωνος ἥκουσιν οὐ προσεῖχον. Ὀηδίου δέ τινος εἰπόντος ὅτι δημαγωγὸς αὐτοῖς ἐκ παιδαγωγείου παραπεπήδηκεν ὁ Πομπήιος, οὕτως ἠγανάκτησαν ὥστ'
3 εὐθὺς ἀνελεῖν προσπεσόντες τὸν Ὀήδιον. ἐκ τούτου Πομπήιος ἔτη μὲν τρία καὶ εἴκοσι γεγονώς, ὑπ' οὐδενὸς δ' ἀνθρώπων ἀποδεδειγμένος στρατηγός, αὐτὸς ἑαυτῷ δοὺς τὸ ἄρχειν, ἐν Αὐξίμῳ πόλει μεγάλῃ βῆμα θεὶς ἐν ἀγορᾷ καὶ τοὺς πρωτεύοντας αὐτῶν ἀδελφοὺς δύο Ὀεντιδίους ὑπὲρ Κάρβωνος ἀντιπράττοντας διατάγματι μεταστῆναι τῆς πόλεως κελεύσας, στρατιώτας κατέλεγε, καὶ λοχαγοὺς καὶ ταξιάρχους κατὰ κόσμον ἀποδείξας ἑκάστοις τὰς κύ-
4 κλῳ πόλεις ἐπῄει τὸ αὐτὸ ποιῶν. ἐξανισταμένων δὲ καὶ ὑποχωρούντων ὅσοι τὰ Κάρβωνος ἐφρόνουν, τῶν δ' ἄλλων ἀσμένως ἐπιδιδόντων αὐτούς, οὕτω κατανείμας ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τρία τάγματα τέλεια, καὶ τροφὴν πορίσας καὶ σκευαγωγὰ καὶ ἁμάξας καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν παρασκευήν, ἦγε πρὸς Σύλλαν, οὐκ ἐπειγόμενος οὐδὲ τὸ λαθεῖν ἀγαπῶν, ἀλλὰ διατρίβων καθ' ὁδὸν ἐν τῷ κακῶς ποιεῖν τοὺς πολεμίους, καὶ πᾶν ὅσον ἐπῄει τῆς Ἰταλίας πειρώμενος ἀφιστάναι τοῦ Κάρβωνος.

7 Ἀνέστησαν οὖν ἐπ' αὐτὸν τρεῖς ἅμα στρατηγοὶ πολέ-

μιοι, Καρίννας καὶ Κλοίλιος καὶ Βροῦτος, οὐκ ἐναντίοι πάντες οὐδ' ὁμόθεν, ἀλλὰ κύκλῳ τρισὶ στρατοπέδοις περιχωροῦντες ὡς ἀναρπασόμενοι. ὃ δ' οὐκ ἔδεισεν, ἀλλὰ πᾶσαν εἰς ταὐτὸ τὴν δύναμιν συναγαγὼν ὥρμησεν ἐφ' ἓν τὸ τοῦ Βρούτου στράτευμα, τοὺς ἱππεῖς, ἐν οἷς ἦν αὐτός, προτάξας. ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ τῶν πολεμίων ἀντεξίππευ- 2
σαν οἱ Κελτοί, τὸν πρῶτον αὐτῶν καὶ ῥωμαλεώτατον φθάνει παίσας ἐκ χειρὸς δόρατι καὶ καταβαλών. οἱ δ' ἄλλοι τραπόμενοι καὶ τὸ πεζὸν συνετάραξαν ὥστε φυγὴν γενέσθαι πάντων. ἐκ δὲ τούτου στασιάσαντες οἱ στρατηγοὶ πρὸς ἀλλήλους ἀνεχώρησαν, ὡς ἕκαστος ἔτυχε, Πομπηίῳ δὲ προσεχώρουν αἱ πόλεις ὡς διὰ φόβον ἐσκεδασμένων τῶν πολεμίων. αὖθις δὲ Σκιπίωνος ἐπιόντος 3
αὐτῷ τοῦ ὑπάτου, πρὶν ἐν ἐμβολαῖς ὑσσῶν γενέσθαι τὰς φάλαγγας, οἱ Σκιπίωνος ἀσπασάμενοι τοὺς Πομπηίου μετεβάλοντο, Σκιπίων δ' ἔφυγεν. τέλος δὲ Κάρβωνος αὐτοῦ περὶ τὸν Ἄρσιν ποταμὸν ἱππέων συχνὰς ἴλας ἐφέντος, εὐρώστως ὑποστὰς καὶ τρεψάμενος εἰς χαλεπὰ καὶ ἄφιππα χωρία πάντας ἐμβάλλει διώκων· οἳ δὲ τὴν σωτηρίαν ἀνέλπιστον ὁρῶντες ἐνεχείρισαν αὑτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἵππων.

Οὔπω δὲ ταῦτα Σύλλας ἐπέπυστο, πρὸς δὲ τὰς πρώ- 8
τας ἀγγελίας καὶ φήμας ὑπὲρ αὐτοῦ δεδοικὼς ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ἀναστρεφομένου στρατηγοῖς πολεμίοις ἐδίωκε βοηθήσων. γνοὺς δ' ὁ Πομπήιος ἐγγὺς ὄντα προσέταξε τοῖς ἡγεμόσιν ἐξοπλίζειν καὶ διακοσμεῖν τὴν δύναμιν, ὡς καλλίστη τῷ αὐτοκράτορι καὶ λαμπροτάτη φανείη· μεγάλας γὰρ ἤλπιζε παρ' αὐτοῦ τιμάς. ἔτυχε δὲ 2
μειζόνων. ὡς γὰρ εἶδεν αὐτὸν ὁ Σύλλας προσιόντα καὶ τὴν στρατιὰν παρεστῶσαν εὐανδρίᾳ τε θαυμαστὴν καὶ διὰ τὰς κατορθώσεις ἐπηρμένην καὶ ἱλαράν, ἀποπηδήσας τοῦ ἵππου καὶ προσαγορευθείς, ὡς εἰκός, αὐτοκράτωρ ἀντιπροσηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Πομπήιον, οὐδενὸς ἂν προσδοκήσαντος ἀνδρὶ νέῳ καὶ μηδέπω βουλῆς μετέχοντι κοινώσασθαι τοὔνομα τοῦτο Σύλλαν, περὶ οὗ Σκιπίωσι καὶ Μαρίοις ἐπολέμει. καὶ τἆλλα δ' ἦν ὁμολογοῦντα 3
ταῖς πρώταις φιλοφροσύναις, ὑπεξανισταμένου τε προσ-

ιόντι τῷ Πομπηίῳ καὶ τῆς κεφαλῆς ἀπάγοντος τὸ ἱμά-
τιον, ἃ πρὸς ἄλλον οὐ ῥᾳδίως ἑωρᾶτο ποιῶν, καίπερ
4 ὄντων πολλῶν καὶ ἀγαθῶν περὶ αὐτόν. οὐ μὴν ἐκουφί-
σθη γε τούτοις ὁ Πομπήιος, ἀλλ' εὐθὺς εἰς τὴν Κελτικὴν
ὑπ' αὐτοῦ πεμπόμενος, ἣν ἔχων ὁ Μέτελλος ἐδόκει μηδὲν
ἄξιον πράττειν τῆς παρασκευῆς, οὐ καλῶς ἔφη ἔχειν πρε-
σβύτερον καὶ προύχοντα δόξῃ στρατηγίας ἀφαιρεῖσθαι,
βουλομένῳ μέντοι τῷ Μετέλλῳ καὶ κελεύοντι συμπολεμεῖν
5 καὶ βοηθεῖν ἕτοιμος εἶναι. δεξαμένου δὲ τοῦ Μετέλλου
καὶ γράψαντος ἥκειν, ἐμβαλὼν εἰς τὴν Κελτικὴν αὐτός τε
καθ' ἑαυτὸν ἔργα θαυμαστὰ διεπράττετο, καὶ τοῦ Μετέλ-
λου τὸ μάχιμον καὶ θαρσαλέον ἤδη σβεννύμενον ὑπὸ γή-
ρως αὖθις ἐξερρίπιζε καὶ συνεξεθέρμαινεν, ὥσπερ ὁ ῥέων
καὶ πεπυρωμένος χαλκὸς τῷ πεπηγότι καὶ ψυχρῷ περι-
χυθεὶς λέγεται τοῦ πυρὸς μᾶλλον ἀνυγραίνειν καὶ συν-
6 ανατήκειν. ἀλλὰ γάρ, ὥσπερ ἀθλητοῦ πρωτεύσαντος ἐν
ἀνδράσι καὶ τοὺς πανταχοῦ καθελόντος ἐνδόξως ἀγῶνας
εἰς οὐδένα λόγον τὰς παιδικὰς τίθενται νίκας οὐδ' ἀνα-
γράφουσιν, οὕτως ἃς ἔπραξε τότε πράξεις ὁ Πομπήιος,
αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς ὑπερφυεῖς οὔσας, πλήθει δὲ καὶ με-
γέθει τῶν ὑστέρων ἀγώνων καὶ πολέμων κατακεχωσμένας,
ἐδεδίειν κινεῖν, μὴ περὶ τὰ πρῶτα πολλῆς διατριβῆς γε-
νομένης τῶν μεγίστων καὶ μάλιστα δηλούντων τὸ ἦθος
ἔργων καὶ παθημάτων τοῦ ἀνδρὸς ἀπολειφθῶμεν.

9 Ἐπεὶ τοίνυν ἐκράτησε τῆς Ἰταλίας ὁ Σύλλας καὶ δικτά-
τωρ ἀνηγορεύθη, τοὺς μὲν ἄλλους ἡγεμόνας καὶ στρατη-
γοὺς ἠμείβετο πλουσίους ποιῶν καὶ προάγων ἐπ' ἀρχὰς
καὶ χαριζόμενος ἀφθόνως καὶ προθύμως ὧν ἕκαστος
ἐδεῖτο, Πομπήιον δὲ θαυμάζων δι' ἀρετὴν καὶ μέγα νο-
μίζων ὄφελος εἶναι τοῖς ἑαυτοῦ πράγμασιν ἐσπούδασεν
2 ἁμῶς γέ πως οἰκειότητι προσθέσθαι. συμβουλομένης δὲ
τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς Μετέλλης, πείθουσι τὸν Πομ-
πήιον ἀπαλλαγέντα τῆς Ἀντιστίας λαβεῖν γυναῖκα τὴν
Σύλλα πρόγονον Αἰμιλίαν, ἐκ Μετέλλης καὶ Σκαύρου γε-
γενημένην, ἀνδρὶ δὲ συνοικοῦσαν ἤδη καὶ κύουσαν τότε.
ἦν οὖν τυραννικὰ τὰ τοῦ γάμου καὶ τοῖς Σύλλα καιροῖς
μᾶλλον ἢ τοῖς Πομπηίου τρόποις πρέποντα, τῆς μὲν

Αἰμιλίας ἀγομένης ἐγκύμονος παρ' ἑτέρου πρὸς αὐτόν,
ἐξελαυνομένης δὲ τῆς Ἀντιστίας ἀτίμως καὶ οἰκτρῶς ἅτε 3
δὴ καὶ τοῦ πατρὸς ἔναγχος ἐστερημένης διὰ τὸν ἄνδρα·
κατεσφάγη γὰρ ὁ Ἀντίστιος ἐν τῷ βουλευτηρίῳ δοκῶν τὰ
Σύλλα φρονεῖν διὰ Πομπήιον. ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἐπιδοῦσα
ταῦτα προήκατο τὸν βίον ἑκουσίως, ὥστε καὶ τοῦτο τὸ
πάθος τῇ περὶ τὸν γάμον ἐκεῖνον τραγῳδίᾳ προσγενέ-
σθαι καὶ νὴ Δία τὸ τὴν Αἰμιλίαν εὐθὺς διαφθαρῆναι
παρὰ τῷ Πομπηίῳ τίκτουσαν.

Ἐκ τούτου Σικελίαν ἠγγέλλετο Περπέννας ἑαυτῷ κρα-
τύνεσθαι καὶ τοῖς περιοῦσιν ἔτι τῆς ἐναντίας στάσεως
ὁρμητήριον παρέχειν τὴν νῆσον, αἰωρουμένου καὶ Κάρ-
βωνος αὐτόθι ναυτικῷ καὶ Δομετίου Λιβύῃ προσπεπτω-
κότος, ἄλλων τε πολλῶν ἐπ' ἐκεῖνα μεγάλων ὠθουμένων
φυγάδων, ὅσοι τὰς προγραφὰς ἔφθησαν ἀποδράντες. ἐπὶ
τούτους Πομπήιος ἀπεστάλη μετὰ πολλῆς δυνάμεως. καὶ 2
Περπέννας μὲν εὐθὺς αὐτῷ Σικελίας ἐξέστη, τὰς δὲ πό-
λεις ἀνελάμβανε τετρυχωμένας καὶ φιλανθρώπως πάσαις
ἐχρῆτο πλὴν Μαμερτίνων τῶν ἐν Μεσσήνῃ· παραιτουμέ-
νων γὰρ αὐτοῦ τὸ βῆμα καὶ τὴν δικαιοδοσίαν ὡς νόμῳ
παλαιῷ Ῥωμαίων ἀπειρημένα, "οὐ παύσεσθε" εἶπεν "ἡμῖν
ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες;" ἔδοξε δὲ καὶ 3
ταῖς Κάρβωνος οὐκ ἀνθρωπίνως ἐνυβρίσαι συμφοραῖς. εἰ
γὰρ ἦν ἀναγκαῖον αὐτόν, ὥσπερ ἦν ἴσως, ἀνελεῖν, εὐθὺς
ἔδει λαβόντα, καὶ τοῦ κελεύσαντος ἂν ἦν τὸ ἔργον. ὁ δὲ
δέσμιον προαγαγὼν ἄνδρα Ῥωμαῖον τρὶς ὑπατεύσαντα καὶ
πρὸ τοῦ βήματος στήσας καθεζόμενος αὐτὸς ἀνέκρινεν,
ἀχθομένων καὶ βαρυνομένων τῶν παρόντων· εἶτ' ἐκέλευσεν
ἀπαγαγόντας ἀνελεῖν. ἀπαχθέντα μέντοι φασὶν αὐτόν, ὡς 4
εἶδεν ἑλκόμενον ἤδη τὸ ξίφος, δεῖσθαι τόπον αὐτῷ καὶ
χρόνον βραχὺν ὡς ὑπὸ κοιλίας ἐνοχλουμένῳ παρασχεῖν.
Γάιος δὲ Ὄππιος ὁ Καίσαρος ἑταῖρος ἀπανθρώπως φησὶ
καὶ Κοΐντῳ Οὐαλερίῳ χρήσασθαι τὸν Πομπήιον· ἐπιστά-
μενον γὰρ ὡς ἔστι φιλολόγος ἀνὴρ καὶ φιλομαθὴς ἐν ὀλί-
γοις ὁ Οὐαλέριος, ὡς ἤχθη πρὸς αὐτόν, ἐπισπασάμενον
καὶ συμπεριπατήσαντα καὶ πυθόμενον ὧν ἔχρῃζε καὶ
μαθόντα, προστάξαι τοῖς ὑπηρέταις εὐθὺς ἀνελεῖν ἀπα-

5 γαγόντας. ἀλλ᾽ Ὀππίῳ μέν, ὅταν περὶ τῶν Καίσαρος
πολεμίων ἢ φίλων διαλέγηται, σφόδρα δεῖ πιστεύειν μετ᾽
εὐλαβείας· Πομπήιος δὲ τοὺς μὲν ἐν δόξῃ μάλιστα τῶν
Σύλλα πολεμίων καὶ φανερῶς ἁλισκομένους ἀναγκαίως
ἐκόλαζε, τῶν δ᾽ ἄλλων ὅσους ἐξῆν περιεώρα λανθάνον-
6 τας, ἐνίους δὲ καὶ συνεξέπεμπεν. τὴν δ᾽ Ἱμεραίων πόλιν
ἐγνωκότος αὐτοῦ κολάζειν γενομένην μετὰ τῶν πολεμίων,
Σθένις ὁ δημαγωγὸς αἰτησάμενος λόγον οὐκ ἔφη δίκαια
ποιήσειν τὸν Πομπήιον, ἐὰν τὸν αἴτιον ἀφεὶς ἀπολέσῃ
τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας. ἐρομένου δ᾽ ἐκείνου τίνα λέγει
τὸν αἴτιον, ἑαυτὸν ὁ Σθένις ἔφη, τοὺς μὲν φίλους πεί-
7 σαντα τῶν πολιτῶν, τοὺς δ᾽ ἐχθροὺς βιασάμενον. ἀγα-
σθεὶς οὖν τὴν παρρησίαν καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς ὁ
Πομπήιος ἀφῆκε τῆς αἰτίας πρῶτον ἐκεῖνον, εἶτα τοὺς
ἄλλους ἅπαντας. ἀκούων δὲ τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς
ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν
ἐπέβαλεν, ἣν ὁ μὴ φυλάξας ἐκολάζετο.

11 Ταῦτα πράττων ἐν Σικελίᾳ καὶ πολιτευόμενος ἐδέξατο
δόγμα συγκλήτου καὶ γράμματα Σύλλα κελεύοντα εἰς Λι-
βύην πλεῖν καὶ πολεμεῖν Δομετίῳ κατὰ κράτος, ἠθροικότι
πολλαπλασίαν δύναμιν ἧς ἔχων Μάριος οὐ πάλαι διεπέ-
ρασεν ἐκ Λιβύης εἰς Ἰταλίαν καὶ συνέχει τὰ Ῥωμαίων
2 πράγματα, τύραννος ἐκ φυγάδος καταστάς. ὀξέως οὖν
ἅπαντα παρασκευασάμενος ὁ Πομπήιος Σικελίας μὲν ἄρ-
χοντα Μέμμιον κατέλιπε τὸν ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς, αὐτὸς
δ᾽ ἀνήγετο ναυσὶ μὲν μακραῖς ἑκατὸν εἴκοσι, φορτηγοῖς
δὲ σῖτον καὶ βέλη καὶ χρήματα καὶ μηχανὰς κομιζούσαις
ὀκτακοσίαις. κατασχόντι δ᾽ αὐτῷ ταῖς μὲν εἰς Ἰτύκην ναυσὶ
ταῖς δ᾽ εἰς Καρχηδόνα, τῶν πολεμίων ἀποστάντες ἑπτα-
κισχίλιοι προσεχώρησαν. αὐτὸς δ᾽ ἦγεν ἓξ ἐντελῆ τάγματα.
3 συμβῆναι δ᾽ αὐτῷ πρᾶγμα γελοῖον ἱστοροῦσι. στρατιῶται
γάρ τινες, ὡς ἔοικε, θησαυρῷ περιπεσόντες ἔλαβον συχνὰ
χρήματα· τοῦ δὲ πράγματος γενομένου φανεροῦ δόξα τοῖς
ἄλλοις παρέστη πᾶσι χρημάτων μεστὸν εἶναι τὸν τόπον
ἐν ταῖς ποτε τύχαις τῶν Καρχηδονίων ἀποτεθειμένων.
4 οὐδὲν οὖν ὁ Πομπήιος εἶχε χρῆσθαι τοῖς στρατιώταις ἐπὶ
πολλὰς ἡμέρας θησαυροὺς ζητοῦσιν, ἀλλὰ περιῄει γελῶν

καὶ θεώμενος ὁμοῦ μυριάδας τοσαύτας ὀρυσσούσας καὶ στρεφούσας τὸ πεδίον, ἕως ἀπειπόντες ἐκέλευον αὐτοὺς ἄγειν ὅπῃ βούλεται τὸν Πομπήιον ὡς δίκην ἱκανὴν τῆς ἀβελτερίας δεδωκότας.

Ἀντιτεταγμένου δὲ τοῦ Δομετίου καὶ χαράδραν τινὰ 12
προβεβλημένου χαλεπὴν περᾶσαι καὶ τραχεῖαν, ὄμβρος ἅμα πνεύματι πολὺς ἕωθεν ἀρξάμενος κατεῖχεν, ὥστε ἀπογνόντα τῆς ἡμέρας ἐκείνης μαχέσασθαι τὸν Δομέτιον ἀναζυγὴν παραγγεῖλαι. Πομπήιος δὲ τοῦτον αὑτοῦ ποιούμενος τὸν καιρὸν ὀξέως ἐπήει καὶ διέβαινε τὴν χαράδραν. οἳ δ᾽ ἀτάκτως καὶ θορυβούμενοι καὶ οὐ πάντες 2
οὐδ᾽ ὁμαλῶς ὑφίσταντο, καὶ τὸ πνεῦμα περιῄει τὴν ζάλην αὐτοῖς προσβάλλον ἐναντίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς Ῥωμαίους ὁ χειμὼν ἐτάραξεν οὐ καθορῶντας ἀλλήλους ἀκριβῶς, αὐτός τε Πομπήιος ἐκινδύνευσεν ἀγνοηθεὶς ἀποθανεῖν, ἐρωτῶντι στρατιώτῃ τὸ σύνθημα βράδιον ἀποκρινάμενος. ὠσάμενοι δὲ πολλῷ φόνῳ τοὺς πολεμίους 3
(λέγονται γὰρ ἀπὸ δισμυρίων τρισχίλιοι διαφυγεῖν) αὐτοκράτορα τὸν Πομπήιον ἠσπάσαντο. φήσαντος δ᾽ ἐκείνου μὴ δέχεσθαι τὴν τιμὴν ἕως ὀρθὸν ἕστηκε τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, εἰ δ᾽ αὐτὸν ἀξιοῦσι ταύτης τῆς προσηγορίας, ἐκεῖνο χρῆναι πρότερον καταβαλεῖν, ὥρμησαν εὐθὺς ἐπὶ τὸν χάρακα. καὶ Πομπήιος ἄνευ κράνους ἠγωνίζετο δεδοικὼς τὸ πρότερον πάθος. ἁλίσκεται δὴ τὸ στρατό- 4
πεδον καὶ ἀποθνήσκει Δομέτιος. τῶν δὲ πόλεων αἳ μὲν εὐθὺς ὑπήκουον αἳ δὲ κατὰ κράτος ἐλήφθησαν. εἷλε δὲ καὶ τῶν βασιλέων Ἰάρφαν τὸν συμμαχήσαντα Δομετίῳ, τὴν δὲ βασιλείαν Ἰάμψᾳ παρέδωκεν. χρώμενος δὲ τῇ τύχῃ καὶ τῇ ῥύμῃ τοῦ στρατεύματος εἰς τὴν Νομαδικὴν ἐνέβαλε, καὶ πολλῶν ὁδὸν ἡμερῶν ἐλάσας καὶ πάντων κρατήσας οἷς ἐνέτυχε, καὶ τὸ πρὸς Ῥωμαίους δέος ἤδη 5
τῶν βαρβάρων ἐξερρυηκὸς αὖθις ἰσχυρὸν καὶ φοβερὸν ἐγκαταστήσας, οὐδὲ τὰ θηρία δεῖν ἔφη τὰ τὴν Λιβύην κατοικοῦντα τῆς τῶν Ῥωμαίων ἄπειρα ῥώμης καὶ τόλμης ἀπολείπειν. ὅθεν ἐν θήραις λεόντων καὶ ἐλεφάντων ἡμέρας διέτριψεν οὐ πολλάς. ταῖς δὲ πάσαις, ὥς φασί, τεσσαράκοντα τοὺς πολεμίους συνεῖλε καὶ Λιβύην ἐχειρώ-

σατο καὶ διήτησε τὰ τῶν βασιλέων, ἔτος ἄγων ἐκεῖνο τέ-
ταρτον καὶ εἰκοστόν.
13 Ἐπανελθόντι δ' εἰς Ἰτύκην αὐτῷ γράμματα κομίζεται
Σύλλα προστάττοντος ἀφιέναι μὲν τὴν ἄλλην στρατιάν,
αὐτὸν δὲ μεθ' ἑνὸς τάγματος περιμένειν αὐτόθι τὸν δια-
δεξόμενον στρατηγόν. ἐπὶ τούτοις ἀδήλως μὲν αὐτὸς
ἤχθετο καὶ βαρέως ἔφερεν, ἐμφανῶς δ' ὁ στρατὸς ἠγα-
νάκτει· καὶ δεηθέντος τοῦ Πομπηίου προελθεῖν τόν τε
Σύλλαν κακῶς ἔλεγον κἀκεῖνον οὐκ ἔφασαν προήσεσθαι
2 χωρὶς αὐτῶν, οὐδ' εἴων πιστεύειν τῷ τυράννῳ. τὸ μὲν
οὖν πρῶτον ὁ Πομπήιος ἐπειρᾶτο πραΰνειν καὶ παρη-
γορεῖν αὐτούς· ὡς δ' οὐκ ἔπειθε, καταβὰς ἀπὸ τοῦ βή-
ματος ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἀπῄει δεδακρυμένος. οἱ δὲ συλλα-
βόντες αὐτὸν αὖθις ἐπὶ τοῦ βήματος κατέστησαν. καὶ
πολὺ μέρος τῆς ἡμέρας ἀνηλώθη τῶν μὲν μένειν καὶ ἄρ-
χειν κελευόντων, τοῦ δὲ πείθεσθαι δεομένου καὶ μὴ στα-
σιάζειν, ἄχρι οὗ προσλιπαρούντων καὶ καταβοώντων ὤμο-
σεν ἀναιρήσειν ἑαυτὸν εἰ βιάζοιντο, καὶ μόλις οὕτως
3 ἐπαύσαντο. τῷ δὲ Σύλλᾳ πρώτη μὲν ἦλθεν ἀγγελία τὸν
Πομπήιον ἀφεστάναι, καὶ πρὸς τοὺς φίλους εἶπεν ὡς
ἄρα πεπρωμένον ἦν αὐτῷ γενομένῳ γέροντι παίδων ἀγῶ-
νας ἀγωνίζεσθαι, διὰ τὸ καὶ Μάριον αὐτῷ νέον ὄντα
κομιδῇ πλεῖστα πράγματα παρασχεῖν καὶ εἰς τοὺς ἐσχά-
4 τους περιστῆσαι κινδύνους· πυθόμενος δὲ τἀληθῆ, καὶ
πάντας ἀνθρώπους αἰσθανόμενος δέχεσθαι καὶ παρα-
πέμπειν τὸν Πομπήιον ὡρμημένους μετ' εὐνοίας, ἔσπευ-
δεν ὑπερβαλέσθαι, καὶ προελθὼν ἀπήντησεν αὐτῷ, καὶ
δεξιωσάμενος ὡς ἐνῆν προθυμότατα μεγάλῃ φωνῇ Μάγνον
ἠσπάσατο, καὶ τοὺς παρόντας οὕτως ἐκέλευσε προσαγο-
5 ρεῦσαι. σημαίνει δὲ τὸν μέγαν ὁ Μάγνος. ἕτεροι δέ
φασιν ἐν Λιβύῃ πρῶτον ἀναφώνημα τοῦτο τοῦ στρατοῦ
παντὸς γενέσθαι, κράτος δὲ λαβεῖν καὶ δύναμιν ὑπὸ Σύλλα
βεβαιωθέν. αὐτὸς μέντοι πάντων ὕστατος καὶ μετὰ πολὺν
χρόνον εἰς Ἰβηρίαν ἀνθύπατος ἐκπεμφθεὶς ἐπὶ Σερτώριον
ἤρξατο γράφειν ἑαυτὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ τοῖς δια-
τάγμασι Μάγνον Πομπήιον· οὐκέτι γὰρ ἦν ἐπίφθονον τοὔ-
6 νομα σύνηθες γενόμενον. ὅθεν εἰκότως ἂν ἀγασθείη καὶ

θαυμάσειεν ἄν τις τοὺς πάλαι Ῥωμαίους, οἳ ταῖς τοιαύταις ἐπικλήσεσι καὶ προσωνυμίαις οὐ τὰς πολεμικὰς ἠμείβοντο καὶ στρατιωτικὰς κατορθώσεις μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὰς πολιτικὰς πράξεις καὶ ἀρετὰς ἐκόσμουν. δύο 7
γοῦν Μαξίμους, ὅπερ ἐστὶ μεγίστους, ἀνηγόρευσεν ὁ δῆμος, Οὐαλέριον μὲν ἐπὶ τῷ διαλλάξαι στασιάζουσαν αὐτῷ τὴν σύγκλητον, Φάβιον δὲ Ῥοῦλλον, ὅτι πλουσίους τινὰς ἐξ ἀπελευθέρων γεγονότας καὶ καταλελεγμένους εἰς τὴν σύγκλητον ἐξέβαλεν.

Ἐκ τούτου θρίαμβον ᾔτει Πομπήιος, ἀντέλεγε δὲ Σύλ- 14
λας· ὑπάτῳ γὰρ ἢ στρατηγῷ μόνον, ἄλλῳ δ' οὐδενὶ δίδωσιν ὁ νόμος. διὸ καὶ Σκιπίων ὁ πρῶτος ἀπὸ μειζόνων καὶ κρειττόνων ἀγώνων ἐν Ἰβηρίᾳ Καρχηδονίων κρατήσας οὐκ ᾔτησε θρίαμβον· ὕπατος γὰρ οὐκ ἦν οὐδὲ στρατηγός.
εἰ δὲ Πομπήιος οὔπω πάνυ γενειῶν εἰσελᾷ θριαμβεύων 2
εἰς τὴν πόλιν, ᾧ βουλῆς διὰ τὴν ἡλικίαν οὐ μέτεστι, παντάπασιν ἐπίφθονον ἔσεσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν ἑαυτῷ καὶ τὴν τιμὴν ἐκείνῳ. ταῦτα πρὸς Πομπήιον ὁ Σύλλας ἔλεγεν ὡς οὐκ ἐάσων ἀλλ' ἐνστησόμενος αὐτῷ καὶ κολούσων τὸ
φιλόνεικον ἀπειθοῦντος. ὁ δὲ Πομπήιος οὐχ ὑπέπτηξεν, 3
ἀλλ' ἐννοεῖν ἐκέλευσε τὸν Σύλλαν ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα πλείονες ἢ δυόμενον προσκυνοῦσιν, ὡς αὐτῷ μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης ἐκείνῳ τῆς δυνάμεως. ταῦτα ὁ Σύλλας οὐκ ἀκριβῶς ἐξακούσας, ὁρῶν δὲ τοὺς ἀκούσαντας ἀπὸ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σχήματος ἐν θαύματι ποιουμένους, ἤρετο τί τὸ λεχθὲν εἴη· πυθόμενος δὲ καὶ καταπλαγεὶς τοῦ Πομπηίου τὴν τόλμαν
ἀνεβόησε δὶς ἐφεξῆς "θριαμβευσάτω." πολλῶν δὲ δυσ- 4
χεραινόντων καὶ ἀγανακτούντων, ἔτι μᾶλλον αὐτούς, ὥς φασί, βουλόμενος ἀνιᾶν ὁ Πομπήιος ἐπεχείρησεν ἐλεφάντων ἅρματι τεττάρων ἐπιβὰς εἰσελαύνειν· ἤγαγε γὰρ ἐκ Λιβύης τῶν βασιλικῶν συχνοὺς αἰχμαλώτους· ἀλλὰ τῆς πύλης στενωτέρας οὔσης ἀπέστη καὶ μετῆλθεν ἐπὶ τοὺς
ἵππους. ἐπεὶ δ' οἱ στρατιῶται μὴ τυχόντες ἡλίκων προσ- 5
εδόκησαν ἐνοχλεῖν ἐβούλοντο καὶ θορυβεῖν, οὐδὲν ἔφη φροντίζειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφήσειν τὸν θρίαμβον ἢ κολακεύσειν ἐκείνους· ὅτε δὴ καὶ Σερουίλιος, ἀνὴρ ἐπιφανὴς

καὶ μάλιστα πρὸς τὸν θρίαμβον ἐνστὰς τοῦ Πομπηίου,
νῦν ἔφη τὸν Πομπήιον ὁρᾶν καὶ μέγαν ἀληθῶς καὶ ἄξιον
6 τοῦ θριάμβου. δῆλον δ' ἐστὶν ὅτι καὶ βουλῆς ἂν ἐθελή-
σας τότε ῥαδίως ἔτυχεν. ἀλλ' οὐκ ἐσπούδασεν, ὥς λέγουσι,
τὸ ἔνδοξον ἐκ τοῦ παραδόξου θηρώμενος· οὐ γὰρ ἦν θαυ-
μαστὸν εἰ πρὸ ἡλικίας ἐβούλευε Πομπήιος, ἀλλ' ὑπέρλαμ-
προν ὅτι μηδέπω βουλεύων ἐθριάμβευεν. τοῦτο δ' αὐτῷ
καὶ πρὸς εὔνοιαν ὑπῆρχε τῶν πολλῶν οὐ μικρόν· ἔχαιρε
γὰρ ὁ δῆμος αὐτῷ μετὰ θρίαμβον ἐν τοῖς ἱππικοῖς ἐξε-
ταζομένῳ.

15 Σύλλας δ' ἠνιᾶτο μὲν ὁρῶν εἰς ὅσον δόξης πρόεισι καὶ
δυνάμεως, αἰσχυνόμενος δὲ κωλύειν ἡσυχίαν ἦγε· πλήν,
ὅτε βίᾳ καὶ ἄκοντος αὐτοῦ Λέπιδον εἰς ὑπατείαν κατέστησε
συναρχαιρεσιάσας καὶ τὸν δῆμον εὐνοίᾳ τῇ πρὸς ἑαυτὸν
ἐκείνῳ σπουδάζοντα παρασχών, θεασάμενος αὐτὸν ἀπι-
όντα μετὰ πλήθους δι' ἀγορᾶς ὁ Σύλλας "ὁρῶ σε" εἶπεν
2 "ὦ νεανία χαίροντα τῇ νίκῃ· πῶς γὰρ οὐχὶ γενναῖα ταῦτα
καὶ καλά, Κάτλου τοῦ πάντων ἀρίστου Λέπιδον τὸν πάν-
των κάκιστον ἀποδειχθῆναι πρότερον ὕπατον, σοῦ τὸν
δῆμον οὕτω παρασκευάσαντος; ὥρα μέντοι σοι μὴ καθεύ-
δειν, ἀλλὰ προσέχειν τοῖς πράγμασιν· ἰσχυρότερον γὰρ τὸν
ἀνταγωνιστὴν σεαυτῷ κατεσκεύακας." ἐδήλωσε δὲ μάλιστα
Σύλλας ὅτι πρὸς Πομπήιον οὐκ εὐμενῶς εἶχε ταῖς διαθή-
3 καις ἃς ἔγραψεν· ἑτέροις γὰρ φίλοις δωρεὰς ἀπολιπὼν
καὶ τοῦ παιδὸς ἀποδείξας ἐπιτρόπους, τὸν Πομπήιον ὅλως
παρῆλθεν. ἤνεγκε μέντοι τοῦτο μετρίως πάνυ καὶ πολι-
τικῶς ἐκεῖνος, ὥστε Λεπίδου καὶ τινῶν ἄλλων ἐνισταμέ-
νων μὴ ταφῆναι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ πεδίῳ μηδὲ δημοσίᾳ
τὴν ἐκφορὰν γενέσθαι, βοηθῆσαι καὶ παρασχεῖν δόξαν
ἅμα ταῖς ταφαῖς καὶ ἀσφάλειαν.

16 Ἐπεὶ δὲ ταχὺ τοῦ Σύλλα τελευτήσαντος εἰς φῶς παρήει
τὰ μαντεύματα, καὶ Λέπιδος εἰσποιῶν ἑαυτὸν εἰς τὴν
ἐκείνου δύναμιν οὐ κύκλῳ περιιὼν οὐδὲ μετὰ σχήματος,
ἀλλ' εὐθὺς ἐν τοῖς ὅπλοις ἦν τὰ πάλαι νοσοῦντα καὶ δια-
φυγόντα τὸν Σύλλαν ὑπολείμματα τῶν στάσεων αὖθις
ἀνακινῶν καὶ περιβαλλόμενος, ὁ δὲ συνάρχων αὐτοῦ Κάτ-
λος, ᾧ τὸ καθαρὸν καὶ ὑγιαῖνον μάλιστα τῆς βουλῆς καὶ

τοῦ δήμου προσεῖχεν, ἦν μὲν ἐν ἀξιώματι σωφροσύνης καὶ
δικαιοσύνης μέγιστος τῶν τότε Ῥωμαίων, ἐδόκει δὲ πολι- 2
τικῆς ἡγεμονίας μᾶλλον ἢ στρατιωτικῆς οἰκεῖος εἶναι, τῶν
πραγμάτων αὐτῶν ποθούντων τὸν Πομπήιον οὐ διεμέλ-
λησεν ὅποι τράπηται, προσθεὶς δὲ τοῖς ἀρίστοις ἑαυτὸν
ἀπεδείχθη στρατεύματος ἡγεμὼν ἐπὶ τὸν Λέπιδον ἤδη
πολλὰ τῆς Ἰταλίας κεκινηκότα καὶ τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γα-
λατίαν κατέχοντα διὰ Βρούτου στρατεύματι. τῶν μὲν οὖν 3
ἄλλων ἐκράτησε ῥᾳδίως ἐπελθὼν ὁ Πομπήιος, ἐν δὲ Μου-
τίνῃ τῆς Γαλατίας ἀντεκάθητο τῷ Βρούτῳ συχνὸν χρόνον·
ἐν ᾧ Λέπιδος ἐπὶ τὴν Ῥώμην ῥυεὶς καὶ προσκαθήμενος
ἔξωθεν ὑπατείαν ᾔτει δευτέραν, ὄχλῳ πολλῷ δεδιττόμε-
νος τοὺς ἔνδον. ἔλυσε δὲ τὸν φόβον ἐπιστολὴ παρὰ Πομ- 4
πηίου κομισθεῖσα κατωρθωκότος ἄνευ μάχης τὸν πόλε-
μον· ὁ γὰρ Βροῦτος, εἴτε παραδοὺς τὴν δύναμιν αὐτὸς εἴτε
προδοθεὶς μεταβαλομένης ἐκείνης, ἐνεχείρισε τῷ Πομπηίῳ
τὸ σῶμα, καὶ λαβὼν ἱππεῖς προπομποὺς ἀπεχώρησεν εἰς
πολίχνιόν τι τῶν περὶ τὸν Πάδον, ὅπου μεθ᾽ ἡμέραν μίαν,
ἐπιπέμψαντος αὐτῷ τοῦ Πομπηίου Γεμίνιον, ἀνῃρέθη. καὶ 5
πολλὴν ἔσχεν ἀπὸ τούτου Πομπήιος αἰτίαν· γεγραφὼς γὰρ
εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς μεταβολῆς πρὸς τὴν σύγκλητον ὡς ἑκὼν
αὐτῷ πρόσθοιτο Βροῦτος, ἑτέρας αὖθις ἔπεμψεν ἐπιστο-
λὰς ἀνῃρημένου τοῦ ἀνθρώπου κατηγορούσας. τούτου
Βροῦτος ἦν υἱὸς ὁ Καίσαρα σὺν Κασσίῳ κτείνας, ἀνὴρ
ὁμοίως τῷ πατρὶ μήτε πολεμήσας μήτ᾽ ἀποθανών, ὡς ἐν
τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Λέπιδος μὲν οὖν εὐθὺς ἐκ- 6
πεσὼν τῆς Ἰταλίας ἀπέδρα εἰς Σαρδώ, κἀκεῖ νοσήσας
ἐτελεύτησε δι᾽ ἀθυμίαν, οὐ τῶν πραγμάτων, ὥς φασίν,
ἀλλὰ γραμματείῳ περιπεσὼν ἐξ οὗ μοιχείαν τινὰ τῆς
γυναικὸς ἐφώρασεν.

Λεπίδῳ δ᾽ οὐδὲν ὅμοιος στρατηγὸς Ἰβηρίαν κατέχων 17
Σερτώριος ἐπῃωρεῖτο Ῥωμαίοις φοβερός, ὥσπερ ἔσχατον
νόσημα τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἰς τοῦτον τὸν ἄνδρα
συνερρυηκότων, πολλοὺς μὲν ἤδη τῶν ἐλαττόνων στρατη-
γῶν ἀνῃρηκότα, Μετέλλῳ δὲ Πίῳ τότε συμπεπλεγμένον,
ἀνδρὶ λαμπρῷ μὲν καὶ πολεμικῷ, δοκοῦντι δ᾽ ἀργότερον 2
ὑπὸ γήρως ἕπεσθαι τοῖς καιροῖς τοῦ πολέμου καὶ ἀπο-

λείπεσθαι τῶν πραγμάτων ἁρπαζομένων ὀξύτητι καὶ τάχει, τοῦ Σερτωρίου παραβόλως καὶ λῃστρικώτερον αὐτῷ προσφερομένου, καὶ ταράττοντος ἐνέδραις καὶ περιδρομαῖς ἄνδρα νομίμων ἀθλητὴν ἀγώνων καὶ δυνάμεως στασίμου
3 καὶ βαρείας ἡγεμόνα. πρὸς ταῦτα Πομπήιος ἔχων τὴν στρατιὰν ὑφ᾽ ἑαυτῷ διεπράττετο Μετέλλῳ πεμφθῆναι βοηθός, καὶ Κάτλου κελεύοντος οὐ διέλυεν, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ὅπλοις ἦν περὶ τὴν πόλιν, ἀεί τινας ποιούμενος προφάσεις, ἕως ἔδωκαν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν Λευκίου Φιλίππου
4 γνώμην εἰπόντος. ὅτε καί φασιν ἐν συγκλήτῳ πυθομένου τινὸς καὶ θαυμάζοντος εἰ Πομπήιον ἀνθύπατον οἴεται δεῖν ἐκπεμφθῆναι Φίλιππος "οὐκ ἔγωγε" φάναι τὸν Φίλιππον "ἀλλ᾽ ἀνθ᾽ ὑπάτων," ὡς ἀμφοτέρους τοὺς τότε ὑπατεύοντας οὐδενὸς ἀξίους ὄντας.

18 Ἐπεὶ δὲ τῆς Ἰβηρίας ἁψάμενος ὁ Πομπήιος, οἷα φιλεῖ πρὸς νέου δόξαν ἡγεμόνος, ἑτέρους ταῖς ἐλπίσιν ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ μὴ πάνυ βεβαίως τῷ Σερτωρίῳ συνεστῶτα τῶν ἐθνῶν ἐκινεῖτο καὶ μετεβάλλετο, λόγους ὑπερηφάνους ὁ Σερτώριος κατὰ τοῦ Πομπηίου διέσπειρε, καὶ σκώπτων ἔλεγε νάρθηκος ἂν αὐτῷ δεῆσαι καὶ σκύτους ἐπὶ τὸν παῖδα τοῦτον, εἰ μὴ τὴν γραῦν ἐκείνην ἐφοβεῖτο,
2 λέγων τὸν Μέτελλον. ἔργῳ μέντοι φυλαττόμενος σφόδρα καὶ δεδοικὼς τὸν Πομπήιον ἀσφαλέστερον ἐστρατήγει. καὶ γὰρ ὁ Μέτελλος, ὅπερ οὐκ ἄν τις ᾠήθη, διετέθρυπτο τῷ βίῳ κομιδῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἐνδεδωκώς, καὶ μεγάλη τις εἰς ὄγκον καὶ πολυτέλειαν ἐξαίφνης ἐγεγόνει μεταβολὴ περὶ αὐτόν, ὥστε τῷ Πομπηίῳ καὶ τοῦτο θαυμαστὴν εὔνοιαν ἅμα δόξῃ φέρειν, ἐπιτείνοντι τὴν εὐτέλειαν τῆς διαίτης οὐ πολλῆς ἐπιτηδεύσεως δεομένην· φύσει γὰρ ἦν
3 σώφρων καὶ τεταγμένος ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις. τοῦ δὲ πολέμου πολλὰς ἰδέας ἔχοντος, ἠνίασε μάλιστα τὸν Πομπήιον ἡ Λαύρωνος ἅλωσις ὑπὸ Σερτωρίου· κυκλοῦσθαι γὰρ αὐτὸν οἰηθεὶς καί τι μεγαληγορήσας, αὐτὸς ἐξαίφνης ἀνεφάνη περιεχόμενος κύκλῳ, καὶ διὰ τοῦτο κινεῖσθαι δεδιὼς ἐπεῖδε καταπιμπραμένην τὴν πόλιν αὐτοῦ παρόντος. Ἑρέννιον δὲ καὶ Περπένναν, ἄνδρας ἡγεμονικοὺς τῶν πρὸς Σερτώριον καταπεφευγότων καὶ στρατηγούντων

ἐκείνῳ, νικήσας περὶ Οὐαλεντίαν ὑπὲρ μυρίους ἀπέκτεινεν. ἐπαρθεὶς δὲ τῇ πράξει καὶ μέγα φρονῶν ἐπ' αὐτὸν ἔσπευδε 19
Σερτώριον, ὡς μὴ μετάσχοι τῆς νίκης Μέτελλος. περὶ δὲ Σούκρωνι ποταμῷ τῆς ἡμέρας ἤδη τελευτώσης συνέβαλον τὰς δυνάμεις, δεδιότες ἐπελθεῖν τὸν Μέτελλον, ὃ μὲν ὡς μόνος ὃ δ' ὡς μόνῳ διαγωνίσαιτο. τὸ μὲν οὖν τέλος 2
ἀμφίδοξον ἔσχεν ὁ ἀγών· ἑκατέρου γὰρ θάτερον κέρας ἐνίκησε· τῶν δὲ στρατηγῶν πλέον ἠνέγκατο Σερτώριος· ἐτρέψατο γὰρ τὸ καθ' αὑτὸν ἐκεῖνος ἀντιταχθείς. Πομπηίῳ δ' ἀνὴρ μέγας ἱππότῃ πεζὸς ἐφώρμησε· συμπεσόντων δ' αὐτῶν καὶ γενομένων ἐν λαβαῖς ἀπέσκηψαν αἱ πληγαὶ τῶν ξιφῶν εἰς τὰς χεῖρας ἀμφοῖν, οὐχ ὁμοίως· ἐτρώθη μὲν γὰρ ὁ Πομπήιος μόνον, ἐκείνου δ' ἀπέκοψε τὴν χεῖρα. πλειόνων δὲ συνδραμόντων ἐπ' αὐτόν, ἤδη τῆς 3
τροπῆς γεγενημένης, ἀνελπίστως διέφυγε, προέμενος τὸν ἵππον τοῖς πολεμίοις φάλαρα χρυσᾶ καὶ κόσμον ἄξιον πολλοῦ περικείμενον· ταῦτα γὰρ διανεμόμενοι καὶ περὶ τούτων μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους ἀπελείφθησαν. ἅμα δ' 4
ἡμέρᾳ παρετάξαντο μὲν ἀμφότεροι πάλιν ἐκβεβαιούμενοι τὸ νίκημα, Μετέλλου δὲ προσιόντος ἀνεχώρησεν ὁ Σερτώριος σκεδασθέντι τῷ στρατῷ· τοιαῦται γὰρ ἦσαν αἱ διαλύσεις καὶ πάλιν συνδρομαὶ τῶν ἀνθρώπων ὥστε πολλάκις μόνον πλανᾶσθαι τὸν Σερτώριον, πολλάκις δ' αὖθις ἐπιέναι μυριάσι πεντεκαίδεκα στρατιᾶς, ὥσπερ χειμάρρουν ἐξαίφνης πιμπλάμενον. ὁ δ' οὖν Πομπήιος ἐπεὶ 5
μετὰ τὴν μάχην ἀπήντα τῷ Μετέλλῳ καὶ πλησίον ἀλλήλων ἦσαν, ἐκέλευσεν ὑφεῖναι τὰς ῥάβδους, θεραπεύων ὡς προύχοντα τιμῇ τὸν Μέτελλον. ὃ δὲ καὶ τοῦτο διεκώλυσε καὶ τἆλλα χρηστὸς ἦν ἀνὴρ περὶ αὐτόν, οὐδὲν ὡς ὑπατικῷ καὶ πρεσβυτέρῳ νέμων ἑαυτῷ πλέον, ἀλλ' ἢ τὸ σύνθημα κοινῇ στρατοπεδευόντων εἰς ἅπαντας ἐξεπέμπετο παρὰ Μετέλλου. τὰ πολλὰ δὲ χωρὶς ἐστρατοπεδεύοντο· διέ- 6
κοπτε γὰρ αὐτοὺς καὶ διίστη ποικίλος ὢν ὁ πολέμιος καὶ δεινὸς ἐν βραχεῖ πολλαχοῦ περιφανῆναι καὶ μεταγαγεῖν ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλους ἀγῶνας. τέλος δὲ περικόπτων μὲν ἀγοράς, ληζόμενος δὲ τὴν χώραν, ἐπικρατῶν δὲ τῆς θαλάσσης, ἐξέβαλεν ἀμφοτέρους τῆς ὑφ' ἑαυτὸν Ἰβηρίας,

ἀναγκασθέντας εἰς ἀλλοτρίας καταφυγεῖν ἐπαρχίας ἀπο-
ρίᾳ τῶν ἐπιτηδείων.
20 Πομπήιος δὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἰδίων ἐξανηλωκὼς καὶ
κατακεχρημένος εἰς τὸν πόλεμον ᾔτει χρήματα τὴν σύγ-
κλητον, ὡς ἀφιξόμενος εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῆς δυνάμεως εἰ
μὴ πέμποιεν. ὑπατεύων δὲ Λούκουλλος τότε καὶ Πομ-
πηίῳ μὲν ὢν διάφορος, μνώμενος δ᾽ ἑαυτῷ τὸν Μιθρι-
δατικὸν πόλεμον, ἔσπευσεν ἀποσταλῆναι τὰ χρήματα,
φοβούμενος αἰτίαν Πομπηίῳ παρασχεῖν δεομένῳ Σερτώ-
ριον ἀφεῖναι καὶ πρὸς Μιθριδάτην τραπέσθαι, λαμπρὸν
μὲν εἰς δόξαν εὐμεταχείριστον δὲ φαινόμενον ἀνταγωνι-
2 στήν. ἐν τούτῳ δὲ θνήσκει Σερτώριος ὑπὸ τῶν φίλων
δολοφονηθείς· ὧν Περπέννας ὁ κορυφαιότατος ἐπεχείρη-
σεν ἐκείνῳ τὰ αὐτὰ ποιεῖν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν μὲν ὁρμώμενος
δυνάμεων καὶ παρασκευῶν, τὸν δὲ χρώμενον αὐταῖς ὁμοίως
οὐκ ἔχων λογισμόν. εὐθὺς οὖν ὁ Πομπήιος ἐπεξελθὼν
καὶ ῥεμβόμενον ἐν τοῖς πράγμασι τὸν Περπένναν κατα-
μαθὼν δέλεαρ αὐτῷ δέκα σπείρας ὑφῆκεν, εἰς τὸ πεδίον
3 διασπαρῆναι κελεύσας. τραπομένου δὲ πρὸς ταύτας ἐκεί-
νου καὶ διώκοντος, ἄθρους ἐπιφανεὶς καὶ συνάψας μάχην
ἐκράτησε πάντων. καὶ διεφθάρησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἡγε-
μόνων ἐν τῇ μάχῃ· τὸν δὲ Περπένναν ἀχθέντα πρὸς αὐ-
τὸν ἀπέκτεινεν, οὐκ ἀχάριστος οὐδ᾽ ἀμνήμων γενόμενος
τῶν περὶ Σικελίαν, ὡς ἐγκαλοῦσιν ἔνιοι, μεγάλῃ δὲ δια-
4 νοίᾳ καὶ σωτηρίῳ τῶν ὅλων γνώμῃ χρησάμενος. ὁ γὰρ
Περπέννας τῶν Σερτωρίου γραμμάτων γεγονὼς κύριος
ἐδείκνυεν ἐπιστολὰς τῶν ἐν Ῥώμῃ δυνατωτάτων ἀνδρῶν,
οἳ τὰ παρόντα κινῆσαι βουλόμενοι πράγματα καὶ μετα-
στῆσαι τὴν πολιτείαν ἐκάλουν τὸν Σερτώριον εἰς τὴν
Ἰταλίαν. φοβηθεὶς οὖν ὁ Πομπήιος ταῦτα, μὴ μείζονας
ἀναστήσῃ τῶν πεπαυμένων πολέμων, τόν τε Περπένναν
ἀνεῖλε καὶ τὰς ἐπιστολὰς οὐδ᾽ ἀναγνοὺς κατέκαυσεν.
21 Ἐκ δὲ τούτου παραμείνας χρόνον ὅσον τὰς μεγίστας
κατασβέσαι ταραχὰς καὶ τὰ φλεγμαίνοντα μάλιστα κατα-
στῆσαι καὶ διαλῦσαι τῶν πραγμάτων, ἀπῆγεν εἰς Ἰταλίαν
τὸν στρατόν, ἀκμάζοντι τῷ δουλικῷ πολέμῳ κατὰ τύχην
φερόμενος. διὸ καὶ Κράσσος ὁ στρατηγὸς ἤπειξε παρα-

βόλως τὴν μάχην, καὶ κατευτύχησε δισχιλίους τριακοσίους ἐπὶ μυρίοις κτείνας. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτῳ τὸν Πομ- 2
πήιον εἰσποιούσης ἁμῶς γέ πως τῷ κατορθώματι τῆς τύχης, πεντακισχίλιοι φεύγοντες ἐκ τῆς μάχης ἐνέπεσον εἰς αὐτόν, οὓς ἅπαντας διαφθείρας ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον ὑποφθάσας ὡς Κράσσος μὲν ἐκ παρατάξεως νενίκηκε τοὺς μονομάχους, αὐτὸς δὲ τὸν πόλεμον ἐκ ῥιζῶν παντάπασιν ἀνῄρηκε. καὶ ταῦτα βουλομένοις ἦν δι' εὔνοιαν ἀκροᾶσθαι καὶ λέγειν τοῖς Ῥωμαίοις. Ἰβηρίαν δὲ καὶ Σερτώριον οὐδὲ παίζων ἄν τις εἶπεν ἑτέρου καὶ μὴ Πομπηίου τὸ πᾶν ἔργον εἶναι.

Ἐν τοσαύτῃ δὲ τιμῇ καὶ προσδοκίᾳ τοῦ ἀνδρὸς ὅμως 3
ἐνῆν καὶ ὑποψία τις καὶ δέος, ὡς οὐ προησομένου τὸ στράτευμα, βαδιουμένου δὲ δι' ὅπλων καὶ μοναρχίας ἄντικρυς ἐπὶ τὴν Σύλλα πολιτείαν. ὅθεν οὐκ ἐλάττονες ἦσαν τῶν δι' εὔνοιαν τρεχόντων καὶ φιλοφρονουμένων καθ' ὁδὸν οἱ φόβῳ ταῦτα ποιοῦντες. ἐπεὶ δὲ καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν 4
ὑπόνοιαν ὁ Πομπήιος προειπὼν ἀφήσειν τὸ στράτευμα μετὰ τὸν θρίαμβον, ἓν αἰτιᾶσθαι τοῖς βασκαίνουσι περιῆν ὑπόλοιπον, ὅτι τῷ δήμῳ προσνέμει μᾶλλον ἑαυτὸν ἢ τῇ βουλῇ, καὶ τὸ τῆς δημαρχίας ἀξίωμα Σύλλα καταβαλόντος ἔγνωκεν ἀνιστάναι καὶ χαρίζεσθαι τοῖς πολλοῖς. ὅπερ ἦν ἀληθές· οὐ γὰρ ἔστιν οὗ τινὸς ἐμμανέστερον ὁ Ῥωμαίων 5
ἠράσθη δῆμος καὶ μᾶλλον ἐπόθησεν ἢ τὴν ἀρχὴν αὖθις ἐπιδεῖν ἐκείνην, ὥστε καὶ Πομπήιον εὐτύχημα ποιεῖσθαι μέγα τὸν τοῦ πολιτεύματος καιρόν, ὡς οὐκ ἂν εὑρόντα χάριν ἄλλην ᾗ τὴν εὔνοιαν ἀμείψεται τῶν πολιτῶν, εἰ ταύτην ἕτερος προέλαβεν. ψηφισθέντος οὖν αὐτῷ δευ- 22
τέρου θριάμβου καὶ ὑπατείας οὐ διὰ ταῦτα θαυμαστὸς ἐδόκει καὶ μέγας, ἀλλ' ἐκεῖνο τεκμήριον ἐποιοῦντο τῆς λαμπρότητος, ὅτι Κράσσος, ἀνὴρ τῶν τότε πολιτευομένων πλουσιώτατος καὶ δεινότατος εἰπεῖν καὶ μέγιστος, αὐτόν τε Πομπήιον ὑπερφρονῶν καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, οὐκ ἐθάρρησεν ὑπατείαν μετιέναι πρότερον ἢ Πομπηίου δεηθῆναι. καὶ μέντοι Πομπήιος ἠγάπησε, πάλαι δεόμενος 2
χρείας τινὸς ὑπάρξαι καὶ φιλανθρωπίας πρὸς αὐτόν· ὥστε καὶ δεξιοῦσθαι προθύμως καὶ παρακαλεῖν τὸν δῆ-

μον, ἐπαγγελλόμενος χάριν ἕξειν οὐκ ἐλάττονα τοῦ συν-
άρχοντος ἢ τῆς ἀρχῆς. οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδειχθέντες ὕπατοι
3 διεφέροντο πάντα καὶ προσέκρουον ἀλλήλοις. καὶ ἐν μὲν
τῇ βουλῇ μᾶλλον ἴσχυεν ὁ Κράσσος, ἐν δὲ τῷ δήμῳ μέγα
τὸ Πομπηίου κράτος ἦν· καὶ γὰρ ἀπέδωκε τὴν δημαρχίαν
αὐτῷ, καὶ τὰς δίκας περιεῖδεν αὖθις εἰς τοὺς ἱππέας
νόμῳ μεταφερομένας. ἥδιστον δὲ θέαμα τῷ δήμῳ παρ-
4 έσχεν αὐτὸς ἑαυτὸν τὴν στρατείαν παραιτούμενος. ἔθος
γάρ ἐστι Ῥωμαίων τοῖς ἱππεῦσιν, ὅταν στρατεύσωνται τὸν
νόμιμον χρόνον, ἄγειν εἰς ἀγορὰν τὸν ἵππον ἐπὶ τοὺς δύο
ἄνδρας οὓς τιμητὰς καλοῦσι, καὶ καταριθμησαμένους τῶν
στρατηγῶν καὶ αὐτοκρατόρων ἕκαστον ὑφ' οἷς ἐστρατεύ-
σαντο, καὶ δόντας εὐθύνας τῆς στρατείας ἀφίεσθαι. νέ-
μεται δὲ καὶ τιμὴ καὶ ἀτιμία προσήκουσα τοῖς βίοις ἑκά-
5 στων. τότε δὴ προεκάθηντο μὲν οἱ τιμηταὶ Γέλλιος καὶ
Λέντλος ἐν κόσμῳ, καὶ πάροδος ἦν τῶν ἱππέων ἐξεταζο-
μένων, ὤφθη δὲ Πομπήιος ἄνωθεν ἐπ' ἀγορὰν κατερχό-
μενος, τὰ μὲν ἄλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἔχων, αὐτὸς δὲ
διὰ χειρὸς ἄγων τὸν ἵππον. ὡς δ' ἐγγὺς ἦν καὶ καταφα-
νὴς ἐγεγόνει, κελεύσας διασχεῖν τοὺς ῥαβδοφόρους τῷ
6 βήματι προσήγαγε τὸν ἵππον. ἦν δὲ τῷ δήμῳ θαῦμα καὶ
σιωπὴ πᾶσα, τούς τ' ἄρχοντας αἰδὼς ἅμα καὶ χαρὰ πρὸς
τὴν ὄψιν ἔσχεν. εἶτα ὁ μὲν πρεσβύτερος ἠρώτησε "πυν-
θάνομαί σου, ὦ Πομπήιε Μάγνε, εἰ πάσας ἐστράτευσαι
τὰς κατὰ νόμον στρατείας·" Πομπήιος δὲ μεγάλῃ φωνῇ
"πάσας" εἶπεν "ἐστράτευμαι, καὶ πάσας ὑπ' ἐμαυτῷ αὐ-
τοκράτορι." τοῦτ' ἀκούσας ὁ δῆμος ἐξέκραγε, καὶ κατα-
σχεῖν οὐκέτι τὴν βοὴν ὑπὸ χαρᾶς ἦν, ἀλλ' ἀναστάντες οἱ
τιμηταὶ προέπεμπον αὐτὸν οἴκαδε, χαριζόμενοι τοῖς πο-
λίταις ἑπομένοις καὶ κροτοῦσιν.

23 Ἤδη δὲ τῆς ἀρχῆς περαινομένης τῷ Πομπηίῳ, τῆς δὲ
πρὸς Κράσσον αὐξομένης διαφορᾶς, Γάιός τις Αὐρήλιος,
ἀξίωμα μὲν ἱππικὸν ἔχων βίῳ δὲ ἀπράγμονι κεχρημένος,
ἐκκλησίας οὔσης ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ προσελθὼν ἔφη
κατὰ τοὺς ὕπνους αὐτῷ τὸν Δία φανῆναι, κελεύοντα τοῖς
ὑπάτοις φράσαι μὴ πρότερον ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἢ
2 φίλους ἀλλήλοις γενέσθαι. ῥηθέντων δὲ τούτων ὁ μὲν

Πομπήιος ἡσυχίαν ἦγεν ἑστώς, ὁ δὲ Κράσσος ἀρξάμενος δεξιοῦσθαι καὶ προσαγορεύειν αὐτὸν "οὐδὲν" εἶπεν "οἶμαι ποιεῖν ἀγεννὲς οὐδὲ ταπεινόν, ὦ πολῖται, Πομπηίῳ πρότερος ἐνδιδούς, ὃν ὑμεῖς μήπω μὲν γενειῶντα Μέγαν ἠξιώσατε καλεῖν, μήπω δὲ μετέχοντι βουλῆς ἐψηφίσασθε δύο θριάμβους." ἐκ τούτου διαλλαγέντες ἀπέθεντο τὴν ἀρχήν.
καὶ Κράσσος μὲν ὅνπερ ἐξ ἀρχῆς εἵλετο τρόπον τοῦ βίου 3
διεφύλαττε, Πομπήιος δὲ τάς τε πολλὰς ἀνεδύετο συνηγορίας καὶ τὴν ἀγορὰν κατὰ μικρὸν ἀπέλειπε καὶ προῄει σπανίως εἰς τὸ δημόσιον, ἀεὶ δὲ μετὰ πλήθους. οὐ γὰρ ἦν ἔτι ῥᾴδιον ὄχλου χωρὶς ἐντυχεῖν οὐδ' ἰδεῖν αὐτόν, ἀλλ' ἥδιστος ὁμοῦ πολλοῖς καὶ ἀθρόοις ἐφαίνετο, σεμνότητα περιβαλλόμενος ἐκ τούτου τῇ ὄψει καὶ ὄγκον, ταῖς δὲ τῶν πολλῶν ἐντεύξεσι καὶ συνηθείαις ἄθικτον οἰόμενος δεῖν τὸ ἀξίωμα διατηρεῖν. ὁ γὰρ ἐν ἱματίῳ βίος ἐπισφαλής 4
ἐστι πρὸς ἀδοξίαν τοῖς ἐκ τῶν ὅπλων μεγάλοις καὶ πρὸς ἰσότητα δημοτικὴν ἀσυμμέτροις· αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ ἐνταῦθα πρωτεύειν ὡς ἐκεῖ δικαιοῦσι, τοῖς δ' ἐκεῖ φερομένοις ἔλαττον ἐνταῦθα γοῦν μὴ πλέον ἔχειν οὐκ ἀνεκτόν ἐστι. διὸ τὸν ἐν στρατοπέδοις καὶ θριάμβοις λαμπρὸν ὅταν ἐν ἀγορᾷ λάβωσιν, ὑπὸ χεῖρα ποιοῦνται καὶ καταβάλλουσι, τῷ δ' ἀπολεγομένῳ καὶ ὑποχωροῦντι τὴν ἐκεῖ τιμὴν καὶ δύναμιν ἀνεπίφθονον φυλάττουσιν. ἐδήλωσε δ' αὐτὰ τὰ πράγματα μετ' ὀλίγον χρόνον.

Ἡ γὰρ πειρατικὴ δύναμις ὡρμήθη μὲν ἐκ Κιλικίας τὸ 24
πρῶτον, ἀρχὴν παράβολον λαβοῦσα καὶ λανθάνουσαν, φρόνημα δὲ καὶ τόλμαν ἔσχεν ἐν τῷ Μιθριδατικῷ πολέμῳ, χρήσασα ταῖς βασιλικαῖς ὑπηρεσίαις ἑαυτήν. εἶτα Ῥω- 2
μαίων ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις περὶ θύρας τῆς Ῥώμης συμπεσόντων, ἔρημος οὖσα φρουρᾶς ἡ θάλασσα κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἐφείλκετο καὶ προῆγεν, οὐκέτι τοῖς πλέουσι μόνον ἐπιτιθεμένους, ἀλλὰ καὶ νήσους καὶ πόλεις παραλίους ἐκκόπτοντας. ἤδη δὲ καὶ χρήμασι δυνατοὶ καὶ γένεσι λαμπροὶ καὶ τῷ φρονεῖν ἀξιούμενοι διαφέρειν ἄνδρες ἐνέβαινον εἰς τὰ λῃστρικὰ καὶ μετεῖχον, ὡς καὶ δόξαν τινὰ καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἔργου φέροντος. ἦν δὲ καὶ ναύσταθμα 3
πολλαχόθι πειρατικὰ καὶ φρυκτώρια τετειχισμένα, καὶ

στόλοι προσέπιπτον οὐ πληρωμάτων μόνον εὐανδρίαις
οὐδὲ τέχναις κυβερνητῶν οὐδὲ τάχεσι νεῶν καὶ κουφότη-
σιν ἐξησκημένοι πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον, ἀλλὰ τοῦ φοβεροῦ
μᾶλλον αὐτῶν τὸ ἐπίφθονον ἐλύπει καὶ ὑπερήφανον, στυ-
λίσι χρυσαῖς καὶ παραπετάσμασιν ἁλουργοῖς καὶ πλάταις
ἐπαργύροις ὥσπερ ἐντρυφώντων τῷ κακουργεῖν καὶ καλ-
4 λωπιζομένων. αὐλοὶ δὲ καὶ ψαλμοὶ καὶ μέθαι παρὰ πᾶσαν
ἀκτὴν καὶ σωμάτων ἡγεμονικῶν ἁρπαγαὶ καὶ πόλεων
αἰχμαλώτων ἀπολυτρώσεις ὄνειδος ἦσαν τῆς Ῥωμαίων
ἡγεμονίας. ἐγένοντο δ' οὖν αἱ μὲν λῃστρίδες νῆες ὑπὲρ
5 χιλίας, αἱ δ' ἁλοῦσαι πόλεις ὑπ' αὐτῶν τετρακόσιαι. τῶν
δ' ἀσύλων καὶ ἀβάτων πρότερον ἱερῶν ἐξέκοψαν ἐπιόντες
τὸ Κλάριον, τὸ Διδυμαῖον, τὸ Σαμοθρᾴκιον, τὸν ἐν Ἑρ-
μιόνῃ τῆς Χθονίας νεὼν καὶ τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ τοῦ Ἀσκλη-
πιοῦ καὶ τὸν Ἰσθμοῖ καὶ Ταινάρῳ καὶ Καλαυρίᾳ τοῦ Πο-
σειδῶνος, τοῦ δ' Ἀπόλλωνος τὸν ἐν Ἀκτίῳ καὶ Λευκάδι,
τῆς δ' Ἥρας τὸν ἐν Σάμῳ, τὸν ἐν Ἄργει, τὸν ἐπὶ Λακι-
νίῳ. ξένας δὲ θυσίας ἔθυον αὐτοὶ τὰς ἐν Ὀλύμπῳ, καὶ
τελετάς τινας ἀπορρήτους ἐτέλουν, ὧν ἡ τοῦ Μίθρου καὶ
μέχρι δεῦρο διασῴζεται καταδειχθεῖσα πρῶτον ὑπ' ἐκεί-
6 νων. πλεῖστα δὲ Ῥωμαίοις ἐνυβρίσαντες, ἔτι καὶ τὰς
ὁδοὺς αὐτῶν ἀναβαίνοντες ἀπὸ θαλάσσης ἐλῄζοντο καὶ
τὰς ἐγγὺς ἐπαύλεις ἐξέκοπτον. ἥρπασαν δέ ποτε καὶ
στρατηγοὺς δύο Σεξτίλιον καὶ Βελλῖνον ἐν ταῖς περιπορ-
φύροις, καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἅμα καὶ ῥαβδοφόρους ᾤχοντο
σὺν αὐτοῖς ἐκείνοις ἔχοντες. ἥλω δὲ καὶ θυγάτηρ Ἀντω-
νίου θριαμβικοῦ ἀνδρός, εἰς ἀγρὸν βαδίζουσα, καὶ πολ-
7 λῶν χρημάτων ἀπελυτρώθη. ἐκεῖνο δ' ἦν ὑβριστικώτα-
τον. ὁπότε γάρ τις ἑαλωκὼς ἀναβοήσειε Ῥωμαῖος εἶναι
καὶ τοὔνομα φράσειεν, ἐκπεπλῆχθαι προσποιούμενοι καὶ
δεδιέναι τούς τε μηροὺς ἐπαίοντο καὶ προσέπιπτον αὐτῷ,
συγγνώμην ἔχειν ἀντιβολοῦντες· ὁ δ' ἐπείθετο ταπεινοὺς
ὁρῶν καὶ δεομένους. ἐκ τούτου δ' οἱ μὲν ὑπέδουν τοῖς
καλκίοις αὐτόν, οἱ δὲ τήβεννον περιέβαλλον, ὡς δὴ μὴ
8 πάλιν ἀγνοηθείη. πολὺν δὲ χρόνον οὕτω κατειρωνευσά-
μενοι καὶ ἀπολαύσαντες τοῦ ἀνθρώπου, τέλος ἐν μέσῳ
πελάγει κλίμακα προσβαλόντες ἐκέλευον ἐκβαίνειν καὶ

ἀπιέναι χαίροντα, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον ὠθοῦντες αὐτοὶ κατέδυον.

Ἐπενείματο δ' ἡ δύναμις αὕτη πᾶσαν ὁμοῦ τι τὴν καθ' 25
ἡμᾶς θάλασσαν, ὥστ' ἄπλουν καὶ ἄβατον ἐμπορίᾳ πάσῃ γενέσθαι. τοῦτο δὴ μάλιστα Ῥωμαίους ἐπέστρεψε, θλιβομένους τῇ ἀγορᾷ καὶ σπάνιν μεγάλην προσδοκῶντας, ἐκπέμψαι Πομπήιον ἀφαιρησόμενον τῶν πειρατῶν τὴν
θάλασσαν. ἔγραψε δὲ Γαβίνιος, εἷς τῶν Πομπηίου συν- 2
ήθων, νόμον οὐ ναυαρχίαν, ἄντικρυς δὲ μοναρχίαν αὐτῷ διδόντα καὶ δύναμιν ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους ἀνυπεύθυνον. ἐδίδου γὰρ ἄρχειν ὁ νόμος αὐτῷ τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν θαλάσσης, ἠπείρου δὲ πάσης ἐπὶ σταδίους τετρακοσίους ἀπὸ θαλάσσης. τοῦτο δ' οὐ πάνυ πολλὰ χωρία τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων οἰκουμένης τὸ μέτρον ἐξέφυγεν, ἀλλὰ τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν βασιλέων οἱ δυνα-
τώτατοι περιελαμβάνοντο. πρὸς δὲ τούτοις ἑλέσθαι πεν- 3
τεκαίδεκα πρεσβευτὰς αὐτὸν ἐκ βουλῆς ἐπὶ τὰς κατὰ μέρος ἡγεμονίας, χρήματα δὲ λαμβάνειν ἐκ τῶν ταμιείων καὶ παρὰ τῶν τελωνῶν ὅσα βούλοιτο καὶ ναῦς διακοσίας, κύριον ὄντα πλήθους καὶ καταλόγου στρατιᾶς καὶ πληρωμάτων ἐρετικῶν. ἀναγνωσθέντων δὲ τούτων ὁ μὲν δῆμος ὑπερφυῶς ἐδέξατο, τῆς δὲ συγκλήτου τοῖς μεγίστοις καὶ δυνατωτάτοις ἔδοξε μεῖζον μὲν φθόνου φόβου δ' ἄξιον
εἶναι τὸ τῆς ἐξουσίας ἀπερίληπτον καὶ ἀόριστον. ὅθεν 4
ἐνίσταντο τῷ νόμῳ, πλὴν Καίσαρος· οὗτος δὲ συνηγόρει τῷ νόμῳ, Πομπηίου μὲν ἐλάχιστα φροντίζων, ὑποδυόμενος δὲ τὸν δῆμον ἐξ ἀρχῆς ἑαυτῷ καὶ κτώμενος. οἱ δ' ἄλλοι τοῦ Πομπηίου σφοδρῶς καθήπτοντο. καὶ τῶν μὲν ὑπάτων ἅτερος, εἰπὼν πρὸς αὐτὸν ὅτι Ῥωμύλον ζηλῶν οὐ φεύξεται ταὐτὸν ἐκείνῳ τέλος, ἐκινδύνευσεν ὑπὸ τοῦ
πλήθους διαφθαρῆναι· Κάτλου δὲ κατὰ τοῦ νόμου προσ- 5
ελθόντος πολλὴν μὲν αἰδούμενος ὁ δῆμος ἡσυχίαν παρεῖχεν, ἐπεὶ δὲ πολλὰ μετὰ τιμῆς ἀνεπιφθόνως ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου διελθὼν συνεβούλευε φείδεσθαι καὶ μὴ προβάλλειν τοιοῦτον ἄνδρα κινδύνοις ἐπαλλήλοις καὶ πολέμοις "ἢ τίνα" εἶπεν "ἕξετε ἄλλον, ἂν ἀπολέσητε τοῦτον;"
ἐκ μιᾶς γνώμης ὑπεφώνησαν ἅπαντες "σὲ αὐτόν." ὁ μὲν 6

*οὖν Κάτλος ὡς οὐκ ἔπειθεν ἀπέστη, Ῥωσκίου δὲ προσ-
ελθόντος οὐδεὶς ἤκουσεν. ὁ δὲ τοῖς δακτύλοις διεσήμαινε
μὴ μόνον ἀλλὰ δεύτερον αἱρεῖσθαι Πομπήιον. ἐπὶ τούτῳ
λέγεται δυσχεράναντα τὸν δῆμον τηλικοῦτον ἀνακραγεῖν
ὥστε ὑπερπετόμενον κόρακα τῆς ἀγορᾶς τυφωθῆναι καὶ
7 καταπεσεῖν εἰς τὸν ὄχλον. ὅθεν οὐ δοκεῖ ῥήξει τοῦ ἀέρος
καὶ διασπασμῷ κενὸν πολὺ λαμβάνοντος ἐνολισθαίνειν
τὰ πίπτοντα τῶν ὀρνέων, ἀλλὰ τυπτόμενα τῇ πληγῇ τῆς
φωνῆς, ὅταν ἐν τῷ ἀέρι σάλον καὶ κῦμα ποιήσῃ πολλὴ
καὶ ἰσχυρὰ φερομένη.*

26 *Τότε μὲν οὖν διελύθησαν, ᾗ δ' ἡμέρᾳ τὴν ψῆφον ἐποί-
σειν ἔμελλον, ὑπεξῆλθεν ὁ Πομπήιος εἰς ἀγρόν. ἀκούσας
δὲ κεκυρῶσθαι τὸν νόμον εἰσῆλθε νύκτωρ εἰς τὴν πόλιν,
ὡς ἐπιφθόνου τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσεως καὶ συνδρο-
μῆς ἐσομένης. ἅμα δ' ἡμέρᾳ προελθὼν ἔθυσε, καὶ γενο-
μένης ἐκκλησίας αὐτῷ διεπράξατο προσλαβεῖν ἕτερα πολλὰ
τοῖς ἐψηφισμένοις ἤδη, μικροῦ διπλασιάσας τὴν παρα-
2 σκευήν. πεντακόσιαι μὲν γὰρ αὐτῷ νῆες ἐπληρώθησαν,
ὁπλιτῶν δὲ μυριάδες δώδεκα καὶ πεντακισχίλιοι ἱππεῖς
ἠθροίσθησαν. ἡγεμονικοὶ δὲ καὶ στρατηγικοὶ κατελέγησαν
ἀπὸ βουλῆς ἄνδρες εἰκοσιτέσσαρες ὑπ' αὐτοῦ, δύο δὲ τα-
μίαι παρῆσαν. αἱ δὲ τιμαὶ τῶν ὠνίων εὐθὺς πεσοῦσαι
λόγον ἡδομένῳ τῷ δήμῳ παρεῖχον ὡς αὐτὸ τοὔνομα τοῦ
3 Πομπηίου λέλυκε τὸν πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ διελὼν τὰ
πελάγη καὶ τὸ διάστημα τῆς ἐντὸς θαλάσσης εἰς μέρη
τρισκαίδεκα, καὶ νεῶν ἀριθμὸν ἐφ' ἑκάστῳ καὶ ἄρχοντα
τάξας, ἅμα πανταχοῦ τῇ δυνάμει σκεδασθείσῃ τὰ μὲν
ἐμπίπτοντα τῶν πειρατικῶν ἀθρόα περιλαμβάνων εὐθὺς
ἐξεθηρᾶτο καὶ κατῆγεν· οἱ δὲ φθάσαντες διαλυθῆναι καὶ
διεκπεσόντες ὥσπερ εἰς σμῆνος ἐδύοντο πανταχόθεν κατα-
φερόμενοι τὴν Κιλικίαν, ἐφ' οὓς αὐτὸς ἐστέλλετο ναῦς ἔχων
4 ἑξήκοντα τὰς ἀρίστας. οὐ μὴν πρότερον ἐπ' ἐκείνους ἐξέ-
πλευσεν ἢ παντάπασι καθῆραι τῶν αὐτόθι λῃστηρίων τὸ
Τυρρηνικὸν πέλαγος, τὸ Λιβυκόν, τὸ περὶ Σαρδόνα καὶ
Κύρνον καὶ Σικελίαν ἡμέραις τεσσαράκοντα ταῖς πάσαις,
αὑτῷ τε χρώμενος ἀτρύτῳ καὶ τοῖς στρατηγοῖς προθύμοις.
27 ἐν δὲ Ῥώμῃ τοῦ ὑπάτου Πίσωνος ὀργῇ καὶ φθόνῳ λυμαι-*

νομένου τὴν παρασκευὴν καὶ διαλύοντος τὰ πληρώματα,
τὸ μὲν ναυτικὸν εἰς Βρεντέσιον περιέπεμψεν, αὐτὸς δὲ διὰ
Τυρρηνίας εἰς Ῥώμην ἀνέβαινεν. αἰσθόμενοι δὲ πάντες
ἐξεχύθησαν εἰς τὴν ὁδόν, ὥσπερ οὐ πρὸ ἡμερῶν ὀλίγων
ἐκπέμψαντες αὐτόν. ἐποίει δὲ τὴν χαρὰν τὸ παρ' ἐλπίδα 2
τῆς μεταβολῆς τάχος, ὑπερβάλλουσαν ἀφθονίαν τῆς ἀγο-
ρᾶς ἐχούσης. ὅθεν ὁ Πίσων ἐκινδύνευσε τὴν ὑπατείαν
ἀφαιρεθῆναι, Γαβινίου νόμον ἔχοντος ἤδη συγγεγραμμένον.
ἀλλὰ καὶ τοῦτο διεκώλυσεν ὁ Πομπήιος, καὶ τἆλλα χρη-
ματίσας ἐπιεικῶς καὶ διαπραξάμενος ὧν ἐδεῖτο, καταβὰς
εἰς Βρεντέσιον ἐξέπλευσεν. ἐπειγόμενος δὲ τῷ καιρῷ καὶ 3
παραπλέων τὰς πόλεις ὑπὸ σπουδῆς ὅμως οὐ παρῆλθε
τὰς Ἀθήνας, ἀναβὰς δὲ καὶ θύσας τοῖς θεοῖς καὶ προσ-
αγορεύσας τὸν δῆμον εὐθὺς ἀπιὼν ἀνεγίνωσκεν εἰς αὐτὸν
ἐπιγεγραμμένα μονόστιχα, τὸ μὲν ἐντὸς τῆς πύλης

"ἐφ' ὅσον ὢν ἄνθρωπος οἶδας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶ θεός,"

τὸ δ' ἐκτός

"προσεδοκῶμεν, προσεκυνοῦμεν, εἴδομεν, προπέμπομεν."

ἐπεὶ δὲ τῶν συνεστώτων ἔτι καὶ πλανωμένων ἔξω πειρα- 4
τηρίων ἐνίοις δεηθεῖσιν ἐπιεικῶς ἐχρήσατο καὶ παραλαβὼν
τὰ πλοῖα καὶ τὰ σώματα κακὸν οὐδὲν ἐποίησεν, ἐπ' ἐλ-
πίδος χρηστῆς οἱ λοιποὶ γενόμενοι τοὺς μὲν ἄλλους διέ-
φευγον ἡγεμόνας, Πομπηίῳ δὲ φέροντες ἑαυτοὺς μετὰ
τέκνων καὶ γυναικῶν ἐνεχείριζον. ὁ δὲ πάντων ἐφείδετο,
καὶ μάλιστα διὰ τούτων τοὺς ἔτι λανθάνοντας ἐξιχνεύων
καὶ λαμβάνων ἐκόλαζεν ὡς αὐτοὺς ἑαυτοῖς ἀνήκεστα συν-
ειδότας. οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ δυνατώτατοι γενεὰς μὲν αὐ- 28
τῶν καὶ χρήματα καὶ τὸν ἄχρηστον ὄχλον ἐν φρουρίοις
καὶ πολίσμασι καρτεροῖς περὶ τὸν Ταῦρον εἶχον ἀποκεί-
μενα, τὰς δὲ ναῦς πληρώσαντες αὐτοὶ περὶ τὸ Κορακήσιον
τῆς Κιλικίας ἐπιπλέοντα τὸν Πομπήιον ἐδέξαντο, καὶ μά-
χης γενομένης νικηθέντες ἐπολιορκοῦντο. τέλος δὲ πέμ-
ψαντες ἱκετηρίας παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ πόλεις καὶ νήσους
ὧν ἐπεκράτουν ἐντειχισάμενοι, χαλεπὰς βιασθῆναι καὶ
δυσπροσπελάστους.

Κατελύθη μὲν οὖν ὁ πόλεμος καὶ τὰ πανταχοῦ ληστή- 2
ρια τῆς θαλάσσης ἐξέπεσεν οὐκ ἐν πλείονι χρόνῳ τριῶν

μηνῶν, ναῦς δὲ πολλὰς μὲν ἄλλας ἐνενήκοντα δὲ χαλκεμβόλους παρέλαβεν. αὐτοὺς δὲ δισμυρίων πλείονας γενομένους ἀνελεῖν μὲν οὐδ' ἐβουλεύσατο, μεθεῖναι δὲ καὶ περιιδεῖν σκεδασθέντας ἢ συστάντας αὖθις ἀπόρους καὶ πολεμικοὺς καὶ πολλοὺς ὄντας οὐκ ᾤετο καλῶς ἔχειν.
3 *ἐννοήσας οὖν ὅτι φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῷον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίων μεταβολαῖς ἐξημεροῦται, ⟨ὅπου⟩ καὶ θηρία διαίτης κοινωνοῦντα πραοτέρας ἐκδύεται τὸ ἄγριον καὶ χαλεπόν, ἔγνω τοὺς ἄνδρας εἰς γῆν μεταφέρειν ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ βίου γεύειν ἐπιεικοῦς, συνεθισθέντας ἐν πόλεσιν οἰ-*
4 *κεῖν καὶ γεωργεῖν. ἐνίους μὲν οὖν αἱ μικραὶ καὶ ὑπέρημοι τῶν Κιλίκων πόλεις ἐδέξαντο καὶ κατέμιξαν ἑαυταῖς χώραν προσλαβοῦσαι, τὴν δὲ Σολίων ἠρημωμένην ἔναγχος ὑπὸ Τιγράνου τοῦ Ἀρμενίων βασιλέως ἀναλαβὼν ἵδρυσε πολλοὺς ἐν αὐτῇ. τοῖς δὲ πολλοῖς οἰκητήριον ἔδωκε Δύμην τὴν Ἀχαΐδα, χηρεύουσαν ἀνδρῶν τότε, γῆν δὲ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἔχουσαν.*

29 *Ταῦτα μὲν οὖν οἱ βασκαίνοντες ἔψεγον, τοῖς δὲ περὶ Κρήτην πραχθεῖσι πρὸς Μέτελλον οὐδ' οἱ πάνυ φιλοῦντες αὐτὸν ἔχαιρον. ὁ γὰρ Μέτελλος οἰκεῖος ὢν ἐκείνου τοῦ συνάρξαντος ἐν Ἰβηρίᾳ τῷ Πομπηίῳ στρατηγὸς εἰς Κρήτην ἐπέμφθη πρότερον ἢ τὸν Πομπήιον αἱρεθῆναι· δευτέρα γάρ τις ἦν αὕτη τῶν πειρατηρίων πηγὴ μετὰ τὴν ἐν Κιλικίᾳ· καὶ πολλοὺς ἐγκαταλαβὼν ὁ Μέτελλος ἐξῄρει καὶ*
2 *διέφθειρεν. οἱ δὲ περιόντες ἔτι καὶ πολιορκούμενοι πέμψαντες ἱκετηρίαν ἐπεκαλοῦντο τὸν Πομπήιον εἰς τὴν νῆσον ὡς τῆς ἐκείνου μέρος οὖσαν ἀρχῆς καὶ πανταχόθεν ἐμπίπτουσαν εἰς τὸ μέτρον τὸ ἀπὸ θαλάσσης. ὁ δὲ δεξάμενος ἔγραφε τῷ Μετέλλῳ κωλύων τὸν πόλεμον, ἔγραφε δὲ καὶ ταῖς πόλεσι μὴ προσέχειν Μετέλλῳ, καὶ στρατηγὸν ἔπεμψε τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἀρχόντων ἕνα Λεύκιον Ὀκτάειον,*
3 *ὃς συνεισελθὼν εἰς τὰ τείχη τοῖς πολιορκουμένοις καὶ μαχόμενος μετ' αὐτῶν οὐ μόνον ἐπαχθῆ καὶ βαρὺν ἀλλὰ καὶ καταγέλαστον ἐποίει τὸν Πομπήιον, ἀνθρώποις ἀνοσίοις καὶ ἀθέοις τοὔνομα κιχράντα καὶ περιάπτοντα τὴν*

αὐτοῦ δόξαν ὥσπερ ἀλεξιφάρμακον ὑπὸ φθόνου καὶ φιλοτιμίας τῆς πρὸς τὸν Μέτελλον. οὐδὲ γὰρ τὸν Ἀχιλλέα 4
ποιεῖν ἀνδρὸς ἔργον ἀλλὰ μειρακίου παντάπασιν ἐμπλήκτου καὶ σεσοβημένου πρὸς δόξαν, ἀνανεύοντα τοῖς ἄλλοις καὶ διακωλύοντα βάλλειν Ἕκτορα, μή τις κῦδος ἄροιτο
βαλών, ὁ δὲ δεύτερος ἔλθοι· Πομπήιον δὲ καὶ σώζειν 5
ὑπερμαχοῦντα τῶν κοινῶν πολεμίων ἐπὶ τῷ τὸν θρίαμβον ἀφελέσθαι στρατηγοῦ πολλὰ πεπονηκότος. οὐ μὴν ἐνέδωκεν ὁ Μέτελλος, ἀλλὰ τούς τε πειρατὰς ἐξελὼν ἐτιμωρήσατο καὶ τὸν Ὀκτάβιον ἐν τῷ στρατοπέδῳ καθυβρίσας καὶ λοιδορήσας ἀφῆκεν.

Ἀπαγγελθέντος δ᾽ εἰς Ῥώμην πέρας ἔχειν τὸν πειρατι- 30
κὸν πόλεμον καὶ σχολὴν ἄγοντα τὸν Πομπήιον ἐπέρχεσθαι τὰς πόλεις, γράφει νόμον εἷς τῶν δημάρχων Μανίλιος, ὅσης Λούκουλλος ἄρχει χώρας καὶ δυνάμεως, Πομπήιον παραλαβόντα πᾶσαν, προσλαβόντα δὲ καὶ Βιθυνίαν ἣν ἔχει Γλαβρίων, πολεμεῖν Μιθριδάτῃ καὶ Τιγράνῃ τοῖς βασιλεῦσιν, ἔχοντα καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν καὶ τὸ κρά-
τος τῆς θαλάσσης ἐφ᾽ οἷς ἔλαβεν ἐξ ἀρχῆς. τοῦτο δ᾽ ἦν 2
ἐφ᾽ ἑνὶ συλλήβδην γενέσθαι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν· ὧν γὰρ ἐδόκει μόνων ἐπαρχιῶν μὴ ἐφικνεῖσθαι τῷ προτέρῳ νόμῳ, Φρυγίας Λυκαονίας Γαλατίας Καππαδοκίας Κιλικίας, τῆς ἄνω Κολχίδος, Ἀρμενίας, αὗται προσετίθεντο μετὰ στρατοπέδων καὶ δυνάμεων αἷς Λούκουλλος κατε-
πολέμησε Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην. ἀλλὰ Λουκούλλου 3
μὲν ἀποστερουμένου τὴν δόξαν ὧν κατειργάσατο καὶ θριάμβου μᾶλλον ἢ πολέμου διαδοχὴν λαμβάνοντος ἥττων λόγος ἦν τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, καίπερ οἰομένοις ἄδικα καὶ ἀχάριστα πάσχειν τὸν ἄνδρα, τὴν δὲ δύναμιν τοῦ Πομπηίου βαρέως φέροντες ὡς τυραννίδα καθισταμένην, ἰδίᾳ παρεκάλουν καὶ παρεθάρρυνον αὐτοὺς ἐπιλαβέσθαι
τοῦ νόμου καὶ μὴ προέσθαι τὴν ἐλευθερίαν. ἐνστάντος 4
δὲ τοῦ καιροῦ τὸν δῆμον φοβηθέντες ἐξέλιπον καὶ κατεσιώπησαν οἱ λοιποί, Κάτλος δὲ τοῦ νόμου πολλὰ κατηγορήσας καὶ τοῦ δημάρχου, μηδένα δὲ πείθων, ἐκέλευε τὴν βουλὴν ἀπὸ τοῦ βήματος κεκραγὼς πολλάκις ὄρος ζητεῖν, ὥσπερ οἱ πρόγονοι, καὶ κρημνόν, ὅπου καταφυ-

5 γοῦσα διασώσει τὴν ἐλευθερίαν. ἐκυρώθη δ᾽ οὖν ὁ νόμος
πάσαις, ὥς λέγουσι, ταῖς φυλαῖς, καὶ κύριος ἀποδέδεικτο
μὴ παρὼν ὁ Πομπήιος ἁπάντων σχεδὸν ὧν ὁ Σύλλας
ὅπλοις καὶ πολέμῳ τῆς πόλεως κρατήσας. αὐτὸς δὲ δε-
ξάμενος τὰ γράμματα καὶ πυθόμενος τὰ δεδογμένα τῶν
φίλων παρόντων καὶ συνηδομένων τὰς ὀφρῦς λέγεται
συναγαγεῖν καὶ τὸν μηρὸν πατάξαι, καὶ εἰπεῖν ὡς ἂν
6 βαρυνόμενος ἤδη καὶ δυσχεραίνων τὸ ἄρχειν "φεῦ τῶν
ἀνηνύτων ἄθλων, ὡς ἄρα κρεῖττον ἦν ἕνα τῶν ἀδόξων
γενέσθαι, εἰ μηδέποτε παύσομαι στρατευόμενος μηδὲ τὸν
φθόνον τοῦτον ἐκδὺς ἐν ἀγρῷ διαιτήσομαι μετὰ τῆς γυ-
ναικός." ἐφ᾽ οἷς λεγομένοις οὐδ᾽ οἱ πάνυ συνήθεις ἔφερον
αὐτοῦ τὴν εἰρωνείαν, γινώσκοντες ὅτι τῆς ἐμφύτου φιλο-
τιμίας καὶ φιλαρχίας ὑπέκκαυμα τὴν πρὸς Λούκουλλον
ἔχων διαφορὰν μειζόνως ἔχαιρεν.

31 Ἀμέλει δὲ καὶ τὰ ἔργα ταχέως αὐτὸν ἀπεκάλυπτεν.
πανταχοῦ γὰρ ἐκτιθεὶς διαγράμματα τοὺς στρατιώτας
ἀνεκαλεῖτο καὶ μετεπέμπετο τοὺς ὑπηκόους δυνάστας καὶ
βασιλεῖς ὡς ἑαυτόν. ἐπιὼν τε τὴν χώραν οὐδὲν ἀκίνητον
εἴα τῶν ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου γεγονότων, ἀλλὰ καὶ κολά-
σεις ἀνῆκε πολλοῖς καὶ δωρεὰς ἀφείλετο καὶ πάντα ὅλως
ἔπραττεν ἐπιδεῖξαι τὸν ἄνδρα φιλονεικῶν τοῖς θαυμά-
2 ζουσιν οὐδενὸς ὄντα κύριον. ἐγκαλοῦντος δ᾽ ἐκείνου διὰ
τῶν φίλων ἔδοξε συνελθεῖν εἰς ταὐτό· καὶ συνῆλθον περὶ
τὴν Γαλατίαν. οἷα δὲ μεγίστων στρατηγῶν καὶ μέγιστα
κατωρθωκότων δάφναις ἀνεστεμμένας ἔχοντες ὁμοῦ καὶ
τὰς ῥάβδους οἱ ὑπηρέται ἀπήντων· ἀλλὰ Λούκουλλος μὲν
ἐκ τόπων χλοερῶν καὶ κατασκίων προσήει, Πομπήιος δὲ
πολλὴν ἄδενδρον καὶ κατεψυγμένην ἔτυχε διεληλυθώς.
3 ἰδόντες οὖν οἱ τοῦ Λουκούλλου ῥαβδοφόροι τοῦ Πομ-
πηίου τὰς δάφνας ἀθαλλεῖς καὶ μεμαραμμένας παντά-
πασιν, ἐκ τῶν ἰδίων προσφάτων οὐσῶν μεταδιδόντες
ἐπεκόσμησαν καὶ κατέστεψαν τὰς ἐκείνου ῥάβδους. ὃ ση-
μεῖον ἔδοξεν εἶναι τοῦ τὰ Λουκούλλου νικητήρια καὶ τὴν
4 δόξαν οἰσόμενον ἔρχεσθαι Πομπήιον. ἦν δὲ Λούκουλλος
μὲν ἐν ὑπατείας τε τάξει καὶ καθ᾽ ἡλικίαν πρεσβύτερος,
τὸ δὲ τοῦ Πομπηίου μεῖζον ἀξίωμα τοῖς δυσὶ θριάμβοις.

οὐ μὴν ἀλλὰ τὴν πρώτην ἔντευξιν ὡς ἐνῆν μάλιστα πολι-
τικῶς καὶ φιλοφρόνως ἐποιήσαντο, μεγαλύνοντες ἀλλήλων
τὰ ἔργα καὶ συνηδόμενοι τοῖς κατορθώμασιν· ἐν δὲ τοῖς
λόγοις πρὸς οὐδὲν ἐπιεικὲς οὐδὲ μέτριον συμβάντες, ἀλλὰ
καὶ λοιδορήσαντες, ὃ μὲν εἰς φιλαργυρίαν τὸν Λούκουλλον
ὃ δ' εἰς φιλαρχίαν ἐκεῖνον, ὑπὸ τῶν φίλων μόλις διελύ-
θησαν. καὶ Λούκουλλος μὲν ἐν Γαλατίᾳ διέγραψε χώρας 5
τῆς αἰχμαλώτου καὶ δωρεὰς ἄλλας οἷς ἐβούλετο, Πομπήιος
δὲ μικρὸν ἀπωτέρω στρατοπεδεύσας ἐκώλυε προσέχειν
αὐτῷ, καὶ τοὺς στρατιώτας ἅπαντας ἀφείλετο πλὴν χι-
λίων ἑξακοσίων, οὓς ἐνόμιζεν ὑπ' αὐθαδείας ἀχρήστους
μὲν ἑαυτῷ τῷ Λουκούλλῳ δὲ δυσμενεῖς εἶναι. πρὸς δὲ 6
τούτοις διασύρων τὰ ἔργα ἐμφανῶς ἔλεγε τραγῳδίαις καὶ
σκιαγραφίαις πεπολεμηκέναι βασιλικαῖς τὸν Λούκουλλον,
αὐτῷ δὲ πρὸς ἀληθινὴν καὶ σεσωφρονισμένην τὸν ἀγῶνα
λείπεσθαι δύναμιν, εἰς θυρεοὺς καὶ ξίφη καὶ ἵππους Μι-
θριδάτου καταφεύγοντος. ἀμυνόμενος δ' ὁ Λούκουλλος
εἰδώλῳ καὶ σκιᾷ πολέμου τὸν Πομπήιον ἔφη μαχούμενον
βαδίζειν, εἰθισμένον ἀλλοτρίοις νεκροῖς, ὥσπερ ὄρνιν
ἀργόν, ἐπικαταίρειν καὶ λείψανα πολέμων σπαράσσειν.
οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐπιγράψαι Σερτωρίῳ, Λεπίδῳ, τοῖς 7
Σπαρτακείοις, τὰ μὲν Κράσσου τὰ δὲ Μετέλλου τὰ δὲ
Κάτλου κατωρθωκότος. ὅθεν οὐ θαυμάζειν εἰ τῶν Ἀρ-
μενιακῶν καὶ Ποντικῶν πολέμων ὑποβάλλεται τὴν δόξαν
ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς δραπετικὸν θρίαμβον ἁμῶς γέ πως
ἐμβαλεῖν μηχανησάμενος.

Ἐκ τούτου Λούκουλλος μὲν ἀπῆρε, Πομπήιος δὲ τῷ 32
στόλῳ παντὶ τὴν μεταξὺ Φοινίκης καὶ Βοσπόρου θάλασ-
σαν ἐπὶ φρουρᾷ διαλαβὼν αὐτὸς ἐβάδιζεν ἐπὶ Μιθριδά-
την, ἔχοντα τρισμυρίους πεζοὺς ἐν φάλαγγι καὶ δισχιλίους
ἱππεῖς, μάχεσθαι δὲ μὴ θαρροῦντα. καὶ πρῶτον μὲν 2
αὐτοῦ καρτερὸν ὄρος καὶ δύσμαχον, ἐν ᾧ στρατοπεδεύων
ἔτυχεν, ὡς ἄνυδρον ἐκλιπόντος, αὐτὸ τοῦτο κατασχὼν ὁ
Πομπήιος, καὶ τῇ φύσει τῶν βλαστανόντων καὶ ταῖς συγ-
κλινίαις τῶν τόπων τεκμαιρόμενος ἔχειν πηγὰς τὸ χωρίον,
ἐκέλευσεν ἐκβαλεῖν πανταχοῦ φρέατα. καὶ μεστὸν ἦν εὐ-
θὺς ὕδατος ἀφθόνου τὸ στρατόπεδον, ὥστε θαυμάζειν

3 εἰ τῷ παντὶ χρόνῳ τοῦτο Μιθριδάτης ἠγνόησεν. ἔπειτα
περιστρατοπεδεύσας περιετείχιζεν αὐτόν. ὁ δὲ πέντε καὶ
τετταράκοντα πολιορκηθεὶς ἡμέρας ἔλαθεν ἀποδρὰς μετὰ
τῆς ἐρρωμενεστάτης δυνάμεως, κτείνας τοὺς ἀχρήστους
καὶ νοσοῦντας. εἶτα μέντοι περὶ τὸν Εὐφράτην καταλα-
βὼν αὐτὸν ὁ Πομπήιος παρεστρατοπέδευσε, καὶ δεδιὼς
μὴ φθάσῃ περάσας τὸν Εὐφράτην, ἐκ μέσων νυκτῶν ἐπῆ-
4 γεν ὡπλισμένην τὴν στρατιάν. καθ᾽ ὃν χρόνον λέγεται τὸν
Μιθριδάτην ὄψιν ἐν ὕπνοις ἰδεῖν τὰ μέλλοντα προδηλοῦ-
σαν· ἐδόκει γὰρ οὐρίῳ πνεύματι πλέων τὸ Ποντικὸν πέ-
λαγος ἤδη Βόσπορον καθορᾶν καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοὺς
συμπλέοντας ὡς ἄν τις ἐπὶ σωτηρίᾳ σαφεῖ καὶ βεβαίῳ
χαίρων, ἄφνω δ᾽ ἀναφανῆναι πάντων ἔρημος ἐπὶ λεπτοῦ
ναυαγίου διαφερόμενος. ἐν τοιούτοις δ᾽ αὐτὸν ὄντα πά-
θεσι καὶ φάσμασιν ἐπιστάντες ἀνέστησαν οἱ φίλοι, φρά-
5 ζοντες ἐπιέναι Πομπήιον. ἦν οὖν ἐξ ἀνάγκης μαχητέον
ὑπὲρ τοῦ χάρακος, καὶ προαγαγόντες οἱ στρατηγοὶ τὴν
δύναμιν ἔταξαν. αἰσθόμενος δὲ τὴν παρασκευὴν αὐτῶν ὁ
Πομπήιος ὤκνει κατὰ σκότος εἰς κίνδυνον ἐλθεῖν, καὶ
κύκλῳ μόνον ᾤετο δεῖν περιελαύνειν, ὅπως μὴ φεύγοιεν,
ἡμέρας δὲ κρείττους ὄντας ἐπιχειρεῖν. οἱ δὲ πρεσβύτατοι
τῶν ταξιαρχῶν δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες ἐξώρμησαν
αὐτόν· οὐδὲ γὰρ σκότος ἦν παντάπασιν, ἀλλ᾽ ἡ σελήνη
καταφερομένη παρεῖχεν ἔτι τῶν σωμάτων ἱκανὴν ἔποψιν.
6 καὶ τοῦτο μάλιστα τοὺς βασιλικοὺς ἔσφηλεν. ἐπῄεσαν μὲν
γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ νώτου τὴν σελήνην ἔχοντες, πεπιε-
σμένου δὲ περὶ τὰς δύσεις τοῦ φωτὸς αἱ σκιαὶ πολὺ τῶν
σωμάτων ἔμπροσθεν προϊοῦσαι τοῖς πολεμίοις ἐπέβαλ-
λον οὐ δυναμένοις τὸ διάστημα συνιδεῖν ἀκριβῶς· ἀλλ᾽
ὡς ἐν χερσὶν ἤδη γεγονότων τοὺς ὑσσοὺς ἀφέντες μάτην
7 οὐδενὸς ἐφίκοντο. τοῦτο συνιδόντες οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ
κραυγῆς ἐπέδραμον, καὶ μηκέτι μένειν τολμῶντας ἀλλ᾽
ἐκπεπληγμένους καὶ φεύγοντας ἔκτεινον, ὥστε πολὺ πλείο-
νας μυρίων ἀποθανεῖν, ἁλῶναι δὲ τὸ στρατόπεδον. αὐτὸς
δὲ Μιθριδάτης ἐν ἀρχῇ μὲν ὀκτακοσίοις ἱππεῦσι διέκοψε
καὶ διεξήλασε τοὺς Ῥωμαίους, ταχὺ δὲ τῶν ἄλλων σκεδα-
8 σθέντων ἀπελείφθη μετὰ τριῶν. ἐν οἷς ἦν Ὑψικράτεια

παλλακίς, ἀεὶ μὲν ἀνδρώδης τις οὖσα καὶ παράτολμος· Ὑψικράτην γοῦν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἐκάλει· τότε δ' ἀνδρὸς ἔχουσα Πέρσου στολὴν καὶ ἵππον οὔτε τῷ σώματι πρὸς τὰ μήκη τῶν δρόμων ἀπηγόρευσεν οὔτε θεραπεύουσα τοῦ βασιλέως τὸ σῶμα καὶ τὸν ἵππον ἐξέκαμεν, ἄχρι ἧκον εἰς χωρίον Σίνωρα χρημάτων καὶ κειμηλίων βασιλικῶν μεστόν.
ἐξ οὗ λαβὼν ὁ Μιθριδάτης ἐσθῆτας πολυτελεῖς διένειμε 9
τοῖς συνδεδραμηκόσι πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς φυγῆς. ἔδωκε δὲ καὶ τῶν φίλων ἑκάστῳ φορεῖν θανάσιμον φάρμακον, ὅπως ἄκων μηδεὶς ὑποχείριος γένοιτο τοῖς πολεμίοις. ἐντεῦθεν ὥρμητο μὲν ἐπ' Ἀρμενίας πρὸς Τιγράνην, ἐκείνου δ' ἀπαγορεύοντος καὶ τάλαντα ἑκατὸν ἐπικηρύξαντος αὐτῷ παραμειψάμενος τὰς πηγὰς τοῦ Εὐφράτου διὰ τῆς Κολχίδος ἔφευγε.

Πομπήιος δ' εἰς Ἀρμενίαν ἐνέβαλε τοῦ νέου Τιγράνου 33
καλοῦντος αὐτόν· ἤδη γὰρ ἀφειστήκει τοῦ πατρός, καὶ συνήντησε τῷ Πομπηίῳ περὶ τὸν Ἀράξην ποταμόν, ὃς ἀνίσχει μὲν ἐκ τῶν αὐτῶν τῷ Εὐφράτῃ τόπων, ἀποτρεπόμενος δὲ πρὸς τὰς ἀνατολὰς εἰς τὸ Κάσπιον ἐμβάλλει
πέλαγος. οὗτοι μὲν οὖν προῆγον ἅμα τὰς πόλεις παρα- 2
λαμβάνοντες· ὁ δὲ βασιλεὺς Τιγράνης ἔναγχος μὲν ὑπὸ Λουκούλλου συντετριμμένος, ἥμερον δέ τινα τῷ τρόπῳ καὶ πρᾶον εἶναι πυθόμενος τὸν Πομπήιον, ἐδέξατο μὲν εἰς τὰ βασίλεια φρουράν, ἀναλαβὼν δὲ τοὺς φίλους καὶ
συγγενεῖς αὐτὸς ἐπορεύετο παραδώσων ἑαυτόν. ὡς δ' 3
ἦλθεν ἱππότης ἐπὶ τὸν χάρακα, ῥαβδοῦχοι δύο τοῦ Πομπηίου προσελθόντες ἐκέλευσαν ἀποβῆναι τοῦ ἵππου καὶ πεζὸν ἐλθεῖν· οὐδένα γὰρ ἀνθρώπων ἐφ' ἵππου καθεζόμενον ἐν Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ πώποτ' ὀφθῆναι. καὶ ταῦτα οὖν ὁ Τιγράνης ἐπείθετο καὶ τὸ ξίφος αὐτοῖς ἀπολυσάμενος παρεδίδου· καὶ τέλος, ὡς πρὸς αὐτὸν ἦλθε τὸν Πομπήιον, ἀφελόμενος τὴν κίταριν ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι, καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν αἴσχιστα δὴ πάντων
προσπεσεῖν αὐτοῦ τοῖς γόνασιν. ἀλλ' ὁ Πομπήιος ἔφθη 4
τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβόμενος προσαγαγέσθαι· καὶ πλησίον ἱδρυσάμενος ἑαυτοῦ, τὸν δ' υἱὸν ἐπὶ θάτερα, τῶν μὲν ἄλλων ἔφησε δεῖν αἰτιᾶσθαι Λούκουλλον (ὑπ' ἐκείνου γὰρ

ἀφῃρῆσθαι Συρίαν Φοινίκην Κιλικίαν Γαλατίαν Σωφηνήν),
ἃ δ' ἄχρι ἑαυτοῦ διατετήρηκεν, ἕξειν ἐκτίσαντα ποινὴν
ἑξακισχίλια τάλαντα Ῥωμαίοις τῆς ἀδικίας, Σωφηνῆς δὲ
5 *βασιλεύσειν τὸν υἱόν. ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν Τιγράνης ἠγά-*
πησε, καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀσπασαμένων αὐτὸν βασιλέα
περιχαρὴς γενόμενος ἐπηγγείλατο στρατιώτῃ μὲν ἡμι-
μναῖον ἀργυρίου δώσειν, ἑκατοντάρχῃ δὲ μνᾶς δέκα, χιλι-
άρχῳ δὲ τάλαντον· ὁ δ' υἱὸς ἐδυσφόρει, καὶ κληθεὶς ἐπὶ
δεῖπνον οὐκ ἔφη Πομπηίου δεῖσθαι τοιαῦτα τιμῶντος·
6 *καὶ γὰρ αὐτὸς ἄλλον εὑρήσειν Ῥωμαίων. ἐκ τούτου δεθεὶς*
εἰς τὸν θρίαμβον ἐφυλάττετο. καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον
ἔπεμψε Φραάτης ὁ Πάρθος ἀπαιτῶν μὲν τὸν νεανίσκον
ὡς αὑτοῦ γαμβρόν, ἀξιῶν δὲ τῶν ἡγεμονιῶν ὅρῳ χρῆσθαι
τῷ Εὐφράτῃ. Πομπήιος δ' ἀπεκρίνατο τὸν μὲν Τιγράνην
τῷ πατρὶ μᾶλλον ἢ τῷ πενθερῷ προσήκειν, ὅρῳ δὲ χρή-
σεσθαι τῷ δικαίῳ.

34 *Καταλιπὼν δὲ φρουρὸν Ἀρμενίας Ἀφράνιον αὐτὸς ἐβά-*
διζε διὰ τῶν περιοικούντων τὸν Καύκασον ἐθνῶν ἀναγ-
καίως ἐπὶ Μιθριδάτην. μέγιστα δὲ αὐτῶν ἐστὶν ἔθνη
Ἀλβανοὶ καὶ Ἴβηρες, Ἴβηρες μὲν ἐπὶ τὰ Μοσχικὰ ὄρη καὶ
τὸν Πόντον καθήκοντες, Ἀλβανοὶ δ' ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὴν
2 *Κασπίαν κεκλιμένοι θάλασσαν. οὗτοι πρῶτον μὲν αἰ-*
τοῦντι Πομπηίῳ δίοδον ἔδοσαν, χειμῶνος δὲ τὴν στρατιὰν
ἐν τῇ χώρᾳ καταλαβόντος καὶ τῆς Κρονικῆς ἑορτῆς τοῖς
Ῥωμαίοις καθηκούσης γενόμενοι τετρακισμυρίων οὐκ ἐλάτ-
τους ἐπεχείρησαν αὐτοῖς, διαβάντες τὸν Κύρνον ποταμόν,
ὃς ἐκ τῶν Ἰβηρικῶν ὀρῶν ἀνιστάμενος καὶ δεχόμενος κατ-
ιόντα τὸν Ἀράξην ἀπ' Ἀρμενίας ἐξίησι δώδεκα στόμασιν
3 *εἰς τὸ Κάσπιον. οἱ δ' οὔ φασι τούτῳ συμφέρεσθαι τὸν*
Ἀράξην, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐγγὺς δὲ ποιεῖσθαι τὴν ἐκβο-
λὴν εἰς ταὐτὸ πέλαγος. Πομπήιος δέ, καίπερ ἐνστῆναι
δυνάμενος πρὸς τὴν διάβασιν τοῖς πολεμίοις, περιεῖδε
διαβάντας καθ' ἡσυχίαν· εἶτ' ἐπαγαγὼν ἐτρέψατο καὶ δι-
4 *έφθειρε παμπληθεῖς. τῷ δὲ βασιλεῖ δεηθέντι καὶ πέμ-*
ψαντι πρέσβεις ἀφεὶς τὴν ἀδικίαν καὶ σπεισάμενος ἐπὶ
τοὺς Ἴβηρας ἐβάδιζε, πλήθει μὲν οὐκ ἐλάττονας μαχιμω-
τέρους δὲ τῶν ἑτέρων ὄντας, ἰσχυρῶς δὲ βουλομένους τῷ

Μιθριδάτῃ χαρίζεσθαι καὶ διωθεῖσθαι τὸν Πομπήιον.
οὔτε γὰρ Μήδοις οὔτε Πέρσαις ὑπήκουσαν Ἴβηρες, διέφυ- 5
γον δὲ καὶ τὴν Μακεδόνων ἀρχήν, Ἀλεξάνδρου διὰ ταχέων
ἐκ τῆς Ὑρκανίας ἀπάραντος. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτους
μάχῃ μεγάλῃ τρεψάμενος ὁ Πομπήιος, ὥστ᾽ ἀποθανεῖν
μὲν ἐνακισχιλίους ἁλῶναι δὲ πλείους μυρίων, εἰς τὴν Κολ-
χικὴν ἐνέβαλε· καὶ πρὸς τὸν Φᾶσιν αὐτῷ Σερβίλιος ἀπήν-
τησε, τὰς ναῦς ἔχων αἷς ἐφρούρει τὸν Πόντον.

Ἡ μὲν οὖν Μιθριδάτου δίωξις ἐνδεδυκότος εἰς τὰ περὶ 35
Βόσπορον ἔθνη καὶ τὴν Μαιῶτιν ἀπορίας εἶχε μεγάλας,
Ἀλβανοὶ δ᾽ αὖθις ἀφεστῶτες αὐτῷ προσηγγέλθησαν. πρὸς
οὓς ὑπ᾽ ὀργῆς καὶ φιλονεικίας ἐπιστρέψας τόν τε Κύρνον
μόλις καὶ παραβόλως πάλιν διεπέρασεν ἐπὶ πολὺ σταυ-
ροῖς ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀποκεχαρακωμένον, καὶ μακρᾶς 2
αὐτὸν ἐκδεχομένης ἀνύδρου καὶ ἀργαλέας ὁδοῦ μυρίους
ἀσκοὺς ὕδατος ἐμπλησάμενος ἤλαυνεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους,
καὶ κατέλαβε πρὸς Ἄβαντι ποταμῷ παρατεταγμένους ἑξα-
κισμυρίους πεζοὺς καὶ δισχιλίους ἱππεῖς ἐπὶ μυρίοις,
ὡπλισμένους δὲ φαύλως καὶ δέρμασι θηρίων τοὺς πολ-
λούς. ἡγεῖτο δ᾽ αὐτῶν βασιλέως ἀδελφὸς ὄνομα Κῶσις.
οὗτος ἐν χερσὶ τῆς μάχης γενομένης ἐπὶ τὸν Πομπήιον 3
ὁρμήσας αὐτὸν ἔβαλεν ἐπὶ τὴν τοῦ θώρακος ἐπιπτυχὴν
ἀκοντίσματι, Πομπήιος δ᾽ ἐκεῖνον ἐκ χειρὸς διελάσας ἀνεῖ-
λεν. ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ λέγονται καὶ Ἀμαζόνες συναγωνί-
σασθαι τοῖς βαρβάροις, ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Θερμώδοντα
ποταμὸν ὀρῶν καταβᾶσαι· μετὰ γὰρ τὴν μάχην σκυλεύον-
τες οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς βαρβάρους πέλταις Ἀμαζονικαῖς καὶ
κοθόρνοις ἐνετύγχανον, σῶμα δ᾽ οὐδὲν ὤφθη γυναικεῖον.
νέμονται δὲ τοῦ Καυκάσου τὰ καθήκοντα πρὸς τὴν Ὑρκα- 4
νίαν θάλασσαν, οὐχ ὁμοροῦσαι τοῖς Ἀλβανοῖς, ἀλλὰ Γέλαι
καὶ Λῆγες οἰκοῦσι διὰ μέσου· καὶ τούτοις ἔτους ἑκάστου
δύο μῆνας εἰς ταὐτὸ φοιτῶσαι περὶ τὸν Θερμώδοντα ποτα-
μὸν ὁμιλοῦσιν, εἶτα καθ᾽ αὑτὰς ἀπαλλαγεῖσαι βιοτεύουσιν.

Ὁρμήσας δὲ μετὰ τὴν μάχην ὁ Πομπήιος ἐλαύνειν ἐπὶ 36
τὴν Ὑρκανίαν καὶ Κασπίαν θάλασσαν, ὑπὸ πλήθους ἑρ-
πετῶν θανασίμων ἀπετράπη, τριῶν ὁδὸν ἡμερῶν ἀπο-
σχών, εἰς δὲ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν ἀνεχώρησεν. καὶ τῷ 2

μὲν Ἐλυμαίων καὶ Μήδων βασιλεῖ πέμψασι πρέσβεις ἀντ-
έγραψε φιλικῶς, τὸν δὲ Πάρθον εἰς τὴν Γορδυηνὴν ἐμ-
βεβληκότα καὶ περικόπτοντα τοὺς ὑπὸ Τιγράνῃ πέμψας
μετ᾽ Ἀφρανίου δύναμιν ἐξήλασε, διωχθέντα μέχρι τῆς Ἀρ-
βηλίτιδος. ὅσαι δὲ τῶν Μιθριδάτου παλλακίδων ἀνήχθη-
σαν, οὐδεμίαν ἔγνω, πάσας δὲ τοῖς γονεῦσι καὶ οἰκείοις
ἀνέπεμπεν· ἦσαν γὰρ αἱ πολλαὶ θυγατέρες καὶ γυναῖκες
3 στρατηγῶν καὶ δυναστῶν. Στρατονίκη δέ, ἣ μέγιστον εἶχεν
ἀξίωμα καὶ τὸ πολυχρυσότατον τῶν φρουρίων ἐφύλαττεν,
ἦν μέν, ὡς ἔοικε, ψάλτου τινὸς οὐκ εὐτυχοῦς τἆλλα πρε-
σβύτου δὲ θυγάτηρ, οὕτω δ᾽ εὐθὺς εἷλε παρὰ πότον ψή-
λασα τὸν Μιθριδάτην ὥστ᾽ ἐκείνην μὲν ἔχων ἀνεπαύετο,
τὸν δὲ πρεσβύτην ἀπέπεμψε δυσφοροῦντα τῷ μηδὲ προσ-
4 ρήσεως τυχεῖν ἐπιεικοῦς. ὡς μέντοι περὶ ὄρθρον ἐγερθεὶς
εἶδεν ἔνδον ἐκπωμάτων μὲν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν τραπέ-
ζας, ὄχλον δὲ θεραπείας πολύν, εὐνούχους δὲ καὶ παῖδας
ἱμάτια τῶν πολυτελῶν προσφέροντας αὐτῷ, καὶ πρὸ τῆς
θύρας ἵππον ἑστῶτα κεκοσμημένον ὥσπερ οἱ τῶν φίλων
τοῦ βασιλέως, χλευασμὸν εἶναι τὸ χρῆμα καὶ παιδιὰν
5 ἡγούμενος ὥρμησε φεύγειν διὰ θυρῶν. τῶν δὲ θεραπόν-
των ἀντιλαμβανομένων, καὶ λεγόντων ὅτι πλουσίου τεθνη-
κότος ἔναγχος οἶκον αὐτῷ μέγαν ὁ βασιλεὺς δεδώρηται
καὶ ταῦτα μικραί τινες ἀπαρχαὶ καὶ δείγματα τῶν ἄλλων
χρημάτων καὶ κτημάτων εἰσίν, οὕτω πιστεύσας μόλις καὶ
τὴν πορφύραν ἀναλαβὼν καὶ ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον
ἤλαυνε διὰ τῆς πόλεως βοῶν "ἐμὰ ταῦτα πάντα ἐστί."
6 πρὸς δὲ τοὺς καταγελῶντας οὐ τοῦτ᾽ ἔλεγεν εἶναι θαυ-
μαστόν, ἀλλ᾽ ὅτι μὴ λίθοις βάλλει τοὺς ἀπαντῶντας ὑφ᾽
ἡδονῆς μαινόμενος. ταύτης μὲν ἦν καὶ γενεᾶς καὶ αἵματος
ἡ Στρατονίκη, τῷ δὲ Πομπηίῳ καὶ τὸ χωρίον παρεδίδου
τοῦτο καὶ δῶρα πολλὰ προσήνεγκεν, ὧν ἐκεῖνος ὅσα κόσμον
ἱεροῖς καὶ λαμπρότητα τῷ θριάμβῳ παρέξειν ἐφαίνετο
λαβὼν μόνα, τὰ λοιπὰ τὴν Στρατονίκην ἐκέλευε κεκτῆσθαι
7 χαίρουσαν. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἰβήρων κλί-
νην τε καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον, ἅπαντα χρυσᾶ, πέμψαν-
τος αὐτῷ καὶ δεηθέντος λαβεῖν, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις
παρέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον.

37 Ἐν δὲ τῷ Καινῷ φρουρίῳ καὶ γράμμασιν ἀπορρήτοις ὁ Πομπήιος ἐνέτυχε τοῦ Μιθριδάτου, καὶ διῆλθεν οὐκ ἀηδῶς αὐτὰ πολλὴν ἔχοντα τοῦ ἤθους κατανόησιν. ὑπομνήματα γὰρ ἦν, ἐξ ὧν ἐφωράθη φαρμάκοις ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν υἱὸν Ἀριαράθην ἀνῃρηκὼς καὶ τὸν Σαρδιανὸν Ἀλκαῖον, ὅτι παρευδοκίμησεν αὐτὸν ἵππους ἀγωνιστὰς ἐλαύνων. ἦσαν δ' ἀναγεγραμμέναι ⟨καὶ⟩ κρίσεις 2 ἐνυπνίων, ὧν τὰ μὲν αὐτὸς ἑωράκει τὰ δ' ἔνιαι τῶν γυναικῶν, ἐπιστολαί τε Μονίμης πρὸς αὐτὸν ἀκόλαστοι καὶ πάλιν ἐκείνου πρὸς αὐτήν. Θεοφάνης δὲ καὶ Ῥουτιλίου λόγον εὑρεθῆναί φησι παροξυντικὸν ἐπὶ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ῥωμαίων. ὃ καλῶς εἰκάζουσιν οἱ πλεῖστοι 3 κακοήθευμα τοῦ Θεοφάνους εἶναι, τάχα μὲν οὐδὲν αὐτῷ τὸν Ῥουτίλιον ἐοικότα μισοῦντος, εἰκὸς δὲ καὶ διὰ Πομπήιον, οὗ τὸν πατέρα παμπόνηρον ἀπέδειξεν ὁ Ῥουτίλιος ἐν ταῖς ἱστορίαις.

38 Ἐντεῦθεν εἰς Ἀμισὸν ἐλθὼν ὁ Πομπήιος πάθος νεμεσητὸν ὑπὸ φιλοτιμίας ἔπαθεν· πολλὰ γὰρ τὸν Λούκουλλον ἐπικερτομήσας ὅτι τοῦ πολεμίου ζῶντος ἔγραφε διατάξεις καὶ δωρεὰς ἔνεμε καὶ τιμάς, ἃ συνῃρημένου πολέμου καὶ πέρας ἔχοντος εἰώθασι ποιεῖν οἱ νενικηκότες, αὐτὸς ἐν Βοσπόρῳ Μιθριδάτου κρατοῦντος καὶ συνειλοχότος ἀξιόμαχον δύναμιν, ὡς δὴ συντετελεσμένων ἁπάντων, ἔπραττε 2 ταὐτά, διακοσμῶν τὰς ἐπαρχίας καὶ διανέμων δωρεάς, πολλῶν μὲν ἡγεμόνων καὶ δυναστῶν βασιλέων δὲ δώδεκα βαρβάρων ἀφιγμένων πρὸς αὐτόν. ὅθεν οὐδ' ἠξίωσε τὸν Πάρθον ἀντιγράφων, ὥσπερ οἱ λοιποί, βασιλέα βασιλέων προσαγορεῦσαι, τοῖς ἄλλοις χαριζόμενος. αὐτὸν δέ τις ἔρως καὶ ζῆλος εἶχε Συρίαν ἀναλαβεῖν καὶ διὰ τῆς Ἀραβίας ἐπὶ τὴν ἐρυθρὰν ἐλάσαι θάλασσαν, ὡς τῷ περιιόντι τὴν οἰκουμένην πανταχόθεν ὠκεανῷ προσμίξειε νικῶν· καὶ 3 γὰρ ἐν Λιβύῃ πρῶτος ἄχρι τῆς ἐκτὸς θαλάσσης κρατῶν προῆλθε, καὶ τὴν ἐν Ἰβηρίᾳ πάλιν ἀρχὴν ὡρίσατο Ῥωμαίοις τῷ Ἀτλαντικῷ πελάγει, καὶ τρίτον ἔναγχος Ἀλβανοὺς διώκων ὀλίγον ἐδέησεν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὑρκανίαν θάλασσαν. ὡς οὖν συνάψων τῇ ἐρυθρᾷ τὴν περίοδον τῆς στρατείας ἀνίστατο. καὶ γὰρ ἄλλως τὸν Μιθριδάτην ἑώρα

δυσθήρατον ὄντα τοῖς ὅπλοις καὶ φεύγοντα χαλεπώτερον ἢ μαχόμενον.

39 *Διὸ τούτῳ μὲν εἰπὼν ἰσχυρότερον ἑαυτοῦ πολέμιον τὸν λιμὸν ἀπολείψειν, ἐπέστησε φυλακὰς τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσπορον ἐμπόρους· καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· ἀναλαβὼν δὲ τῆς στρατιᾶς τὴν πληθὺν συχνὴν προῆγε. καὶ τῶν μετὰ Τριαρίου πρὸς Μιθριδάτην ἀτυχῶς ἀγωνισαμένων καὶ πεσόντων ἐντυχὼν ἀτάφοις ἔτι τοῖς νεκροῖς ἔθαψε λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως ἅπαντας, ὃ δοκεῖ παραλειφθὲν οὐχ ἥκιστα Λουκούλλῳ*
2 *μίσους αἴτιον γενέσθαι. χειρωσάμενος δὲ δι' Ἀφρανίου τοὺς περὶ Ἀμανὸν Ἄραβας καὶ καταβὰς αὐτὸς εἰς Συρίαν, ταύτην μὲν ὡς οὐκ ἔχουσαν γνησίους βασιλεῖς ἐπαρχίαν ἀπέφηνε καὶ κτῆμα τοῦ δήμου Ῥωμαίων, τὴν δ' Ἰουδαίαν κατεστρέψατο, καὶ συνέλαβεν Ἀριστόβουλον τὸν βασιλέα. πόλεις δὲ τὰς μὲν ἔκτιζε, τὰς δ' ἠλευθέρου κολάζων τοὺς*
3 *ἐν αὐταῖς τυράννους. τὴν δὲ πλείστην διατριβὴν ἐν τῷ δικάζειν ἐποιεῖτο, πόλεων καὶ βασιλέων ἀμφισβητήματα διαιτῶν, ἐφ' ἃ δ' αὐτὸς οὐκ ἐξικνεῖτο, πέμπων τοὺς φίλους, ὥσπερ Ἀρμενίοις καὶ Πάρθοις περὶ ἧς διεφέροντο χώρας τὴν κρίσιν ποιησαμένοις ἐπ' αὐτῷ τρεῖς ἀπέστειλε*
4 *κριτὰς καὶ διαλλακτάς. μέγα μὲν γὰρ ἦν ὄνομα τῆς δυνάμεως, οὐκ ἔλαττον δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ πραότητος· ᾧ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν περὶ αὐτὸν ἁμαρτήματα φίλων καὶ συνήθων ἀπέκρυπτε, κωλύειν μὲν ἢ κολάζειν τοὺς πονηρευομένους οὐ πεφυκώς, αὐτὸν δὲ παρέχων τοῖς ἐντυγχάνουσι τοιοῦτον ὥστε καὶ τὰς ἐκείνων πλεονεξίας καὶ βαρύτητας εὐκόλως ὑπομένειν.*

40 *Ὁ δὲ μέγιστον δυνάμενος παρ' αὐτῷ Δημήτριος ἦν ἀπελεύθερος, οὐκ ἄφρων εἰς τἆλλα νεανίας, ἄγαν δὲ τῇ τύχῃ χρώμενος. περὶ οὗ καὶ τοιόνδε τι λέγεται. Κάτων ὁ φιλόσοφος ἔτι μὲν ὢν νέος, ἤδη δὲ μεγάλην ἔχων δόξαν καὶ μέγα φρονῶν, ἀνέβαινεν εἰς Ἀντιόχειαν οὐκ ὄντος αὐτόθι*
2 *Πομπηίου, βουλόμενος ἱστορῆσαι τὴν πόλιν. αὐτὸς μὲν οὖν ὥσπερ ἀεὶ πεζὸς ἐβάδιζεν, οἱ δὲ φίλοι συνώδευον ἵπποις χρώμενοι. κατιδὼν δὲ πρὸ τῆς πύλης ὄχλον ἀνδρῶν ἐν ἐσθῆσι λευκαῖς καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν ἔνθεν μὲν*

τοὺς ἐφήβους ἔνθεν δὲ τοὺς παῖδας διακεκριμένους, ἐδυσ-
χέραινεν οἰόμενος εἰς τιμήν τινα καὶ θεραπείαν ἑαυτοῦ
μηδὲν δεομένου ταῦτα γίνεσθαι. τοὺς μέντοι φίλους ἐκέ- 3
λευσε καταβῆναι καὶ πορεύεσθαι μετ᾽ αὐτοῦ. γενομένοις
δὲ πλησίον ὁ πάντα διακοσμῶν ἐκεῖνα καὶ καθιστὰς ἔχων
στέφανον καὶ ῥάβδον ἀπήντησε, πυνθανόμενος παρ᾽ αὐτῶν
ποῦ Δημήτριον ἀπολελοίπασι καὶ πότε ἀφίξεται. τοὺς
μὲν οὖν φίλους τοῦ Κάτωνος γέλως ἔλαβεν, ὁ δὲ Κάτων
εἰπὼν "ὢ τῆς ἀθλίας πόλεως" παρῆλθεν, οὐδὲν ἕτερον
ἀποκρινάμενος. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτον τὸν 4
Δημήτριον ἧττον ἐπίφθονον ἐποίει αὐτὸς ὁ Πομπήιος
ἐντρυφώμενος ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ μὴ δυσκολαίνων. λέγεται γὰρ
ὅτι πολλάκις ἐν ταῖς ὑποδοχαῖς τοῦ Πομπηίου προσμέ-
νοντος καὶ δεχομένου τοὺς ἄλλους ἐκεῖνος ἤδη κατέκειτο
σοβαρός, ἔχων δι᾽ ὤτων κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον.
οὔπω δ᾽ εἰς Ἰταλίαν ἐπανεληλυθὼς ἐκέκτητο τῆς Ῥώμης 5
τὰ ἥδιστα προάστεια καὶ τῶν ἡβητηρίων τὰ κάλλιστα,
καὶ κῆποι πολυτελεῖς ἦσαν ὀνομαζόμενοι Δημητρίου· καί-
τοι Πομπήιος αὐτὸς ἄχρι τοῦ τρίτου θριάμβου μετρίως
καὶ ἀφελῶς ᾤκησεν. ὕστερον δὲ Ῥωμαίοις τοῦτο δὴ τὸ
καλὸν καὶ περιβόητον ἀνιστὰς θέατρον, ὥσπερ ἐφόλκιόν
τι παρετεκτήνατο λαμπροτέραν οἰκίαν ἐκείνης, ἀνεπίφθο-
νον δὲ καὶ ταύτην, ὥστε τὸν γενόμενον δεσπότην αὐτῆς
μετὰ Πομπήιον εἰσελθόντα θαυμάζειν καὶ πυνθάνεσθαι
ποῦ Πομπήιος Μάγνος ἐδείπνει.

Ταῦτα μὲν οὖν οὕτω λέγεται, τοῦ δὲ βασιλέως τῶν 41
περὶ τὴν Πέτραν Ἀράβων πρότερον μὲν ἐν οὐδενὶ λόγῳ
τὰ Ῥωμαίων τιθεμένου, τότε δὲ δείσαντος ἰσχυρῶς καὶ
γράψαντος ὅτι πάντα πείθεσθαι καὶ ποιεῖν ἔγνωκεν, ἐκ-
βεβαιώσασθαι βουλόμενος αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ὁ Πομπήιος
ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Πέτραν οὐ πάνυ τι τοῖς πολλοῖς
ἄμεμπτον στρατείαν· ἀπόδρασιν γὰρ ᾤοντο τῆς Μιθρι- 2
δάτου διώξεως εἶναι, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἠξίουν τρέπεσθαι
τὸν ἀρχαῖον ἀνταγωνιστήν, αὖθις ἀναζωπυροῦντα καὶ
παρασκευαζόμενον, ὡς ἀπηγγέλλετο, διὰ Σκυθῶν καὶ
Παιόνων στρατὸν ἐλαύνειν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. ὁ δὲ ῥᾷον
οἰόμενος αὐτοῦ καταλύσειν τὴν δύναμιν πολεμοῦντος ἢ τὸ

σῶμα λήψεσθαι φεύγοντος, οὐκ ἐβούλετο τρίβεσθαι μά-
την περὶ τὴν δίωξιν, ἑτέρας δὲ τοῦ πολέμου παρενθήκας
3 ἐποιεῖτο καὶ τὸν χρόνον εἷλκεν. ἡ δὲ τύχη τὴν ἀπορίαν
ἔλυσεν. οὐκέτι γὰρ αὐτοῦ τῆς Πέτρας πολλὴν ὁδὸν ἀπ-
έχοντος, ἤδη δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης βεβλημένου χάρακα
καὶ γυμνάζοντος ἑαυτὸν ἵππῳ περὶ τὸ στρατόπεδον, γραμ-
ματηφόροι προσήλαυνον ἐκ Πόντου κομίζοντες εὐαγγέλια.
δῆλοι δ' εὐθύς εἰσι ταῖς αἰχμαῖς τῶν δοράτων· δάφναις
γὰρ ἀναστέφονται. τούτους ἰδόντες οἱ στρατιῶται συν-
4 ετρόχαζον πρὸς τὸν Πομπήιον. ὁ δὲ πρῶτον μὲν ἐβού-
λετο τὰ γυμνάσια συντελεῖν, βοώντων δὲ καὶ δεομένων
καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ λαβὼν τὰ γράμματα
προήει. βήματος δὲ οὐκ ὄντος οὐδὲ τοῦ στρατιωτικοῦ
γενέσθαι φθάσαντος (ὃ ποιοῦσιν αὐτοὶ τῆς γῆς ἐκτομὰς
βαθείας λαμβάνοντες καὶ κατ' ἀλλήλων συντιθέντες), ὑπὸ
τῆς τότε σπουδῆς καὶ προθυμίας τὰ σάγματα τῶν ὑπο-
5 ζυγίων συμφορήσαντες ⟨εἰς⟩ ὕψος ἐξῆραν. ἐπὶ τοῦτο προ-
βὰς ὁ Πομπήιος ἀπήγγειλεν αὐτοῖς ὅτι Μιθριδάτης τέ-
θνηκε στασιάσαντος Φαρνάκου τοῦ υἱοῦ διαχρησάμενος
αὑτόν, τὰ δ' ἐκεῖ πάντα πράγματα Φαρνάκης κατεκληρώ-
σατο καὶ ἑαυτῷ καὶ Ῥωμαίοις γέγραφε ποιούμενος.
42 Ἐκ τούτου τὸ μὲν στράτευμα τῇ χαρᾷ χρώμενον, ὡς
εἰκός, ἐν θυσίαις καὶ συνουσίαις διῆγεν ὡς ἐν τῷ Μιθρι-
δάτου σώματι μυρίων τεθνηκότων πολεμίων, Πομπήιος
δὲ ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ταῖς στρατείαις κεφαλὴν ἐπι-
τεθεικὼς οὐ πάνυ ῥᾳδίως οὕτω προσδοκηθεῖσαν εὐθὺς
2 ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Ἀραβίας. καὶ ταχὺ τὰς ἐν μέσῳ διεξελ-
θὼν ἐπαρχίας εἰς Ἀμισὸν ἀφίκετο, καὶ κατέλαβε πολλὰ
μὲν δῶρα παρὰ Φαρνάκου κεκομισμένα πολλὰ δὲ σώματα
τῶν βασιλικῶν, αὐτὸν δὲ τὸν Μιθριδάτου νεκρὸν οὐ πάνυ
γνώριμον ἀπὸ τοῦ προσώπου (τὸν γὰρ ἐγκέφαλον ἔλαθεν
ἐκτῆξαι τοὺς θεραπεύοντας)· ἀλλὰ ταῖς οὐλαῖς ἐπεγίνω-
3 σκον οἱ δεόμενοι τοῦ θεάματος. οὐ γὰρ αὐτὸς Πομπήιος
ἰδεῖν ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἀφοσιωσάμενος τὸ νεμεσητὸν εἰς Σι-
νώπην ἀπέπεμψε. τῆς δ' ἐσθῆτος ἣν ἐφόρει καὶ τῶν
ὅπλων τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα ἐθαύμασε. καί-
τοι τὸν μὲν ξιφιστῆρα πεποιημένον ἀπὸ τετρακοσίων τα-

λάντων Πόπλιος κλέψας ἐπώλησεν Ἀριαράθῃ, τὴν δὲ κίταριν Γάιος ὁ τοῦ Μιθριδάτου σύντροφος ἔδωκε κρύφα δεηθέντι Φαύστῳ τῷ Σύλλα παιδί, θαυμαστῆς οὖσαν ἐργασίας. ὃ τότε τὸν Πομπήιον διέλαθε, Φαρνάκης δὲ γνοὺς ὕστερον ἐτιμωρήσατο τοὺς ὑφελομένους. διοικήσας δὲ τὰ 4
ἐκεῖ καὶ καταστησάμενος οὕτως ἤδη πανηγυρικώτερον ἐχρῆτο τῇ πορείᾳ. καὶ γὰρ εἰς Μιτυλήνην ἀφικόμενος τήν τε πόλιν ἠλευθέρωσε διὰ Θεοφάνη, καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν πάτριον ἐθεάσατο τῶν ποιητῶν, ὑπόθεσιν μίαν ἔχοντα τὰς ἐκείνου πράξεις. ἡσθεὶς δὲ τῷ θεάτρῳ περιεγράψατο τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ τὸν τύπον ὡς ὅμοιον ἀπεργασόμενος τὸ ἐν Ῥώμῃ, μεῖζον δὲ καὶ σεμνότερον. ἐν δὲ Ῥόδῳ γενό- 5
μενος πάντων μὲν ἠκροάσατο τῶν σοφιστῶν, καὶ δωρεὰν ἑκάστῳ τάλαντον ἔδωκε· Ποσειδώνιος δὲ καὶ τὴν ἀκρόασιν ἀνέγραψεν ἣν ἔσχεν ἐπ' αὐτοῦ, πρὸς Ἑρμαγόραν τὸν ῥήτορα περὶ τῆς καθόλου ζητήσεως ἀντιταξάμενος. ἐν δ' Ἀθήναις τὰ μὲν πρὸς τοὺς φιλοσόφους ὅμοια τοῦ Πομπηίου· τῇ πόλει δ' ἐπιδοὺς εἰς ἐπισκευὴν πεντήκοντα τά- 6
λαντα, λαμπρότατος ἀνθρώπων ἤλπιζεν ἐπιβήσεσθαι τῆς Ἰταλίας καὶ ποθῶν ὀφθήσεσθαι τοῖς οἴκοι ποθοῦσιν. ᾧ δ' ἄρα πρὸς τὰ λαμπρὰ καὶ μεγάλα τῶν ἀπὸ τῆς τύχης ἀγαθῶν ἀεί τινα κεραννύναι κακοῦ μοῖραν ἐπιμελές ἐστι δαιμονίῳ, τοῦτο ὑποικούρει πάλαι παρασκευάζον αὐτῷ λυπηροτέραν τὴν ἐπάνοδον. ἐξύβρισε γὰρ ἡ Μουκία παρὰ 7
τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ. καὶ πόρρω μὲν ὢν ὁ Πομπήιος κατεφρόνει τοῦ λόγου, πλησίον δ' Ἰταλίας γενόμενος καὶ σχολάζοντι τῷ λογισμῷ μᾶλλον, ὡς ἔοικε, τῆς αἰτίας ἁψάμενος ἔπεμψεν αὐτῇ τὴν ἄφεσιν, οὔτε τότε γράψας οὔθ' ὕστερον ἐφ' οἷς ἀφῆκεν ἐξειπών. ἐν δ' ἐπιστολαῖς Κικέρωνος ἡ αἰτία γέγραπται.

Λόγοι δὲ παντοδαποὶ περὶ τοῦ Πομπηίου προκατέπι- 43
πτον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ θόρυβος ἦν πολὺς ὡς εὐθὺς ἄξοντος ἐπὶ τὴν πόλιν τὸ στράτευμα καὶ μοναρχίας βεβαίας ἐσομένης. Κράσσος δὲ τοὺς παῖδας καὶ τὰ χρήματα λαβὼν ὑπεξῆλθεν, εἴτε δείσας ἀληθῶς, εἴτε μᾶλλον, ὡς ἐδόκει, πίστιν ἀπολείπων τῇ διαβολῇ καὶ τὸν φθόνον ποιῶν τραχύτερον. εὐθὺς οὖν ἐπιβὰς Ἰταλίας ὁ Πομ- 2

πήιος, καὶ συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τοὺς στρατιώτας καὶ
τὰ πρέποντα διαλεχθεὶς καὶ φιλοφρονησάμενος, ἐκέλευσε
διαλύεσθαι κατὰ πόλιν ἑκάστους καὶ τρέπεσθαι πρὸς τὰ
οἰκεῖα, μεμνημένους αὖθις ἐπὶ τὸν θρίαμβον αὐτῷ συν-
ελθεῖν. οὕτω δὲ τῆς στρατιᾶς σκεδασθείσης καὶ πυνθα-
3 νομένων ἁπάντων πρᾶγμα συνέβη θαυμαστόν· ὁρῶσαι γὰρ
αἱ πόλεις Πομπήιον Μάγνον ἄνοπλον καὶ μετ' ὀλίγων τῶν
συνήθων ὥσπερ ἐξ ἄλλης ἀποδημίας διαπορευόμενον, ἐκ-
χεόμεναι δι' εὔνοιαν καὶ προπέμπουσαι μετὰ μείζονος δυ-
νάμεως συγκατῆγον εἰς τὴν Ῥώμην, εἴ τι κινεῖν διενοεῖτο
καὶ νεωτερίζειν τότε, μηδὲν ἐκείνου δεόμενον τοῦ στρα-
τεύματος.

44 Ἐπεὶ δ' ὁ νόμος οὐκ εἴα πρὸ τοῦ θριάμβου παρελθεῖν
εἰς τὴν πόλιν, ἔπεμψεν ἀξιῶν εἰς τὴν βουλὴν ἀναβαλέ-
σθαι τὰς τῶν ὑπάτων ἀρχαιρεσίας, καὶ δοῦναι ταύτην
αὐτῷ τὴν χάριν ὅπως παρὼν Πίσωνι συναρχαιρεσιάσῃ.
2 Κάτωνος δὲ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ἐνστάντος οὐκ ἔτυχε τοῦ
βουλεύματος. θαυμάσας δὲ τὴν παρρησίαν αὐτοῦ καὶ
τὸν τόνον, ᾧ μόνος ἐχρῆτο φανερῶς ὑπὲρ τῶν δικαίων,
ἐπεθύμησεν ἁμῶς γέ πως κτήσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ δυοῖν
οὐσῶν ἀδελφιδῶν τῷ Κάτωνι τὴν μὲν αὐτὸς ἐβούλετο
3 λαβεῖν γυναῖκα τὴν δὲ τῷ παιδὶ συνοικίσαι. τοῦ δὲ Κά-
τωνος ὑπιδομένου τὴν πεῖραν ὡς διαφθορὰν οὖσαν αὐτοῦ
τρόπον τινὰ δεκαζομένου διὰ τῆς οἰκειότητος, ἥ τ' ἀδελφὴ
καὶ ἡ γυνὴ χαλεπῶς ἔφερον εἰ Πομπήιον Μάγνον ἀποτρί-
ψεται κηδεστήν. ἐν τούτῳ δὲ βουλόμενος ὕπατον ἀπο-
δεῖξαι Πομπήιος Ἀφράνιον ἀργύριον εἰς τὰς φυλὰς ἀνή-
λισκεν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κατιόντες εἰς τοὺς Πομπηίου
4 κήπους ἐλάμβανον, ὥστε τὸ πρᾶγμα περιβόητον εἶναι καὶ
τὸν Πομπήιον ἀκούειν κακῶς, ἧς αὐτὸς ἀρχῆς ἐφ' οἷς
κατώρθωσεν ὡς μεγίστης ἔτυχε, ταύτην ὤνιον ποιοῦντα
τοῖς δι' ἀρετῆς κτήσασθαι μὴ δυναμένοις. "τούτων μέν-
τοι" πρὸς τὰς γυναῖκας ὁ Κάτων ἔφησε "τῶν ὀνειδῶν
κοινωνητέον οἰκείοις Πομπηίου γενομένοις." αἳ δ' ἀκού-
σασαι συνέγνωσαν βέλτιον αὐτῶν ἐκεῖνον λογίζεσθαι περὶ
τοῦ πρέποντος.

45 Τοῦ δὲ θριάμβου τῷ μεγέθει, καίπερ εἰς ἡμέρας δύο

μερισθέντος, ὁ χρόνος οὐκ ἐξήρκεσεν, ἀλλὰ τῶν παρεσκευ-
ασμένων πολλὰ τῆς θέας ἐξέπεσεν, ἑτέρας ἀποχρῶντα
πομπῆς ἀξίωμα καὶ κόσμος εἶναι. γράμμασι δὲ προηγου-
μένοις ἐδηλοῦτο τὰ γένη καθ᾽ ὧν ἐθριάμβευεν. ἦν δὲ τάδε, 2
Πόντος, Ἀρμενία, Καππαδοκία, Παφλαγονία, Μηδία, Κολ-
χίς, Ἴβηρες, Ἀλβανοί, Συρία, Κιλικία, Μεσοποταμία, τὰ
περὶ Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἰουδαία, Ἀραβία, τὸ πει-
ρατικὸν ἅπαν ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ καταπεπολεμημένον. ἐν
δὲ τούτοις φρούρια μὲν ἡλωκότα χιλίων οὐκ ἐλάττονα, πό-
λεις δ᾽ οὐ πολὺ τῶν ἐνακοσίων ἀποδέουσαι, πειρατικαὶ δὲ
νῆες ὀκτακόσιαι, κατοικίαι δὲ πόλεων μιᾶς δέουσαι τετ-
ταράκοντα. πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ τῶν γραμμάτων 3
ὅτι πεντακισχίλιαι μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν ὑπῆρχον,
ἐκ δ᾽ ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο τῇ πόλει μυριάδας ὀκτα-
κισχιλίας πεντακοσίας λαμβάνουσιν, ἀναφέρεται δ᾽ εἰς τὸ
δημόσιον ταμιεῖον ἐν νομίσματι καὶ κατασκευαῖς ἀργυρίου
καὶ χρυσίου δισμύρια τάλαντα, πάρεξ τῶν εἰς τοὺς στρα-
τιώτας δεδομένων, ὧν ὁ τοὐλάχιστον αἴρων κατὰ λόγον
δραχμὰς εἴληφε χιλίας πεντακοσίας. αἰχμάλωτοι δ᾽ ἐπομ- 4
πεύθησαν ἄνευ τῶν ἀρχιπειρατῶν υἱὸς Τιγράνου τοῦ Ἀρ-
μενίου μετὰ γυναικὸς καὶ θυγατρός, αὐτοῦ τε Τιγράνου
τοῦ βασιλέως γυνὴ Ζωσίμη, καὶ βασιλεὺς Ἰουδαίων Ἀρι-
στόβουλος, Μιθριδάτου δ᾽ ἀδελφὴ καὶ πέντε τέκνα, καὶ
Σκυθίδες γυναῖκες, Ἀλβανῶν δὲ καὶ Ἰβήρων ὅμηροι καὶ
τοῦ Κομμαγηνῶν βασιλέως, καὶ τρόπαια πάμπολλα καὶ
ταῖς μάχαις ἰσάριθμα πάσαις ἃς ἢ αὐτὸς ἢ διὰ τῶν στρα-
τηγῶν ἐνίκησε. μέγιστον δ᾽ ὑπῆρχε πρὸς δόξαν καὶ μη- 5
δενὶ τῶν πώποτε Ῥωμαίων γεγονός, ὅτι τὸν τρίτον θρί-
αμβον ἀπὸ τῆς τρίτης ἠπείρου κατήγαγεν, ἐπεὶ τρίς γε
καὶ πρότερον ἦσαν ἕτεροι τεθριαμβευκότες· ἐκεῖνος δὲ
τὸν μὲν πρῶτον ἐκ Λιβύης τὸν δὲ δεύτερον ἐξ Εὐρώπης,
τοῦτον δὲ τὸν τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰσαγαγὼν τρό-
πον τινὰ τὴν οἰκουμένην ἐδόκει τοῖς τρισὶν ὑπῆχθαι θρι-
άμβοις.

Ἡλικίᾳ δὲ τότ᾽ ἦν, ὡς μὲν οἱ κατὰ πάντα τῷ Ἀλεξάν- 46
δρῳ παραβάλλοντες αὐτὸν καὶ προσβιβάζοντες ἀξιοῦσι,
νεώτερος τῶν τριάκοντα καὶ τεττάρων ἐτῶν, ἀληθείᾳ δὲ

τοῖς τετταράκοντα προσῆγεν. ὡς ὤνητό γ' ἂν ἐνταῦθα τοῦ βίου παυσάμενος, ἄχρι οὗ τὴν Ἀλεξάνδρου τύχην ἔσχεν· ὁ δ' ἐπέκεινα χρόνος αὐτῷ τὰς μὲν εὐτυχίας ἤνεγκεν
2 ἐπιφθόνους, ἀνηκέστους δὲ τὰς δυστυχίας. ἣν γὰρ ἐκ προσηκόντων αὐτὸς ἐκτήσατο δύναμιν ἐν τῇ πόλει, ταύτῃ χρώμενος ὑπὲρ ἄλλων οὐ δικαίως, ὅσον ἐκείνοις ἰσχύος προσετίθει τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀφαιρῶν, ἔλαθε ῥώμῃ καὶ μεγέθει τῆς αὑτοῦ δυνάμεως καταλυθείς· καὶ καθάπερ τὰ καρτερώτατα μέρη καὶ χωρία τῶν πόλεων, ὅταν δέξηται πολεμίους, ἐκείνοις προστίθησι τὴν αὑτῶν ἰσχύν, οὕτω διὰ τῆς Πομπηίου δυνάμεως Καῖσαρ ἐξαρθεὶς ἐπὶ τὴν πόλιν, ᾧ κατὰ τῶν ἄλλων ἴσχυσε, τοῦτον ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλεν. ἐπράχθη δ' οὕτως.
3 Λούκουλλος ὡς ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀσίας ὑπὸ Πομπηίου περιυβρισμένος, αὐτίκα τε λαμπρῶς ἡ σύγκλητος ἐδέξατο, καὶ μᾶλλον ἔτι Πομπηίου παραγενομένου κολούουσα τὴν δόξαν ἤγειρεν ἐπὶ τὴν πολιτείαν. ὁ δὲ τἆλλα μὲν ἀμβλὺς ἦν ἤδη καὶ κατέψυκτο τὸ πρακτικόν, ἡδονῇ σχολῆς καὶ ταῖς περὶ τὸν πλοῦτον διατριβαῖς ἑαυτὸν ἐνδεδωκώς, ἐπὶ δὲ Πομπήιον εὐθὺς ἀίξας καὶ λαβόμενος ἐντόνως αὐτοῦ περί τε τῶν διατάξεων ἃς ἔλυσεν ἐκράτει, καὶ πλέον εἶχεν
4 ἐν τῇ βουλῇ συναγωνιζομένου Κάτωνος. ἐκπίπτων δὲ καὶ περιωθούμενος ὁ Πομπήιος ἠναγκάζετο δημαρχοῦσι προσφεύγειν καὶ προσαρτᾶσθαι μειρακίοις· ὧν ὁ βδελυρώτατος καὶ θρασύτατος Κλώδιος ἀναλαβὼν αὐτὸν ὑπέρριψε τῷ δήμῳ, καὶ παρ' ἀξίαν κυλινδούμενον ἐν ἀγορᾷ ἔχων καὶ περιφέρων ἐχρῆτο τῶν πρὸς χάριν ὄχλου καὶ
5 κολακείαν γραφομένων καὶ λεγομένων βεβαιωτῇ, καὶ προσέτι μισθὸν ᾔτει, ὥσπερ οὐ καταισχύνων ἀλλ' εὐεργετῶν, ⟨ὃν⟩ ὕστερον ἔλαβε παρὰ Πομπηίου, προέσθαι Κικέρωνα φίλον ὄντα καὶ πλεῖστα δὴ πεπολιτευμένον ὑπὲρ αὐτοῦ. κινδυνεύοντι γὰρ αὐτῷ καὶ δεομένῳ βοηθείας οὐδ' εἰς ὄψιν προῆλθεν, ἀλλὰ τοῖς ἥκουσιν ἀποκλείσας τὴν αὔλειον ἑτέραις θύραις ᾤχετο ἀπιών. Κικέρων δὲ φοβη-
47 θεὶς τὴν κρίσιν ὑπεξῆλθε τῆς Ῥώμης. τότε δὲ Καῖσαρ ἐλθὼν ἀπὸ στρατείας ἥψατο πολιτεύματος ὃ πλείστην μὲν αὐτῷ χάριν ἐν τῷ παρόντι καὶ δύναμιν εἰσαῦθις

ἤνεγκε, μέγιστα δὲ Πομπήιον ἔβλαψε καὶ τὴν πόλιν. ὑπατείαν μὲν γὰρ μετῄει πρώτην, ὁρῶν δ' ὅτι Κράσσου πρὸς Πομπήιον διαφερομένου θατέρῳ προσθέμενος ἐχθρῷ χρήσεται τῷ ἑτέρῳ, τρέπεται πρὸς διαλλαγὰς ἀμφοῖν, πρᾶγμα καλὸν μὲν ἄλλως καὶ πολιτικόν, αἰτίᾳ δὲ φαύλῃ καὶ μετὰ δεινότητος ὑπ' ἐκείνου συντεθὲν ἐπιβούλως. ἡ γὰρ ὥσπερ 2
ἐν σκάφει τὰς ἀποκλίσεις ἐπανισοῦσα τῆς πόλεως ἰσχὺς εἰς ἓν συνελθοῦσα καὶ γενομένη μία τὴν πάντα πράγματα καταστασιάσασαν καὶ καταβαλοῦσαν ἀνανταγώνιστον ῥοπὴν ἐποίησεν. ὁ γοῦν Κάτων τοὺς λέγοντας ὑπὸ τῆς ὕστερον γενομένης πρὸς Καίσαρα Πομπηίῳ διαφορᾶς ἀνατραπῆναι τὴν πόλιν ἁμαρτάνειν ἔλεγεν αἰτιωμένους τὸ τελευταῖον· οὐ γὰρ τὴν στάσιν οὐδὲ τὴν ἔχθραν ἀλλὰ τὴν 3
σύστασιν καὶ τὴν ὁμόνοιαν αὐτῶν τῇ πόλει κακὸν πρῶτον γενέσθαι καὶ μέγιστον. ᾑρέθη μὲν γὰρ ὕπατος Καῖσαρ, εὐθὺς δὲ θεραπεύων τὸν ἄπορον καὶ πένητα κατοικίας πόλεων καὶ νομὰς ἀγρῶν ἔγραφεν, ἐκβαίνων τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα καὶ τρόπον τινὰ δημαρχίαν τὴν ὑπατείαν καθιστάς. ἐναντιουμένου δὲ τοῦ συνάρχοντος αὐτῷ Βί- 4
βλου, καὶ Κάτωνος ἐρρωμενέστατα τῷ Βίβλῳ παρεσκευασμένου βοηθεῖν, προαγαγὼν ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τοῦ βήματος Πομπήιον ἐμφανῆ καὶ προσαγορεύσας ἠρώτησεν εἰ τοὺς νόμους ἐπαινοίη, τοῦ δὲ συμφήσαντος "οὐκοῦν" εἶπεν "ἄν τις τοὺς νόμους βιάζηται, εἰς τὸν δῆμον ἀφίξῃ βοηθῶν;" "πάνυ μὲν οὖν" ἔφη ὁ Πομπήιος "ἀφίξομαι, πρὸς τοὺς 5
ἀπειλοῦντας τὰ ξίφη μετὰ ξίφους καὶ θυρεὸν κομίζων." τούτου Πομπήιος οὐδὲν οὔτ' εἰπεῖν οὔτε ποιῆσαι μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης φορτικώτερον ἔδοξεν, ὥστε καὶ τοὺς φίλους ἀπολογεῖσθαι φάσκοντας ἐκφυγεῖν αὐτὸν ἐπὶ καιροῦ τὸ ῥῆμα. τοῖς μέντοι μετὰ ταῦτα πραττομένοις φανερὸς ἦν ἤδη παντάπασιν ἑαυτὸν τῷ Καίσαρι χρήσασθαι παραδεδωκώς· Ἰουλίαν γὰρ τὴν Καίσαρος θυγατέρα, Και- 6
πίωνι καθωμολογημένην καὶ γαμεῖσθαι μέλλουσαν ὀλίγων ἡμερῶν, οὐδενὸς ἂν προσδοκήσαντος ἔγημε Πομπήιος, μείλιγμα Καιπίωνι τῆς ὀργῆς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καταινέσας, Φαύστῳ τῷ παιδὶ Σύλλα πρότερον ἐγγεγυημένην. αὐτὸς δὲ Καῖσαρ ἔγημε Καλπουρνίαν τὴν Πίσωνος.

48 Ἐκ δὲ τούτου Πομπήιος ἐμπλήσας στρατιωτῶν τὴν πόλιν ἅπαντα τὰ πράγματα βίᾳ κατεῖχεν. Βίβλῳ τε γὰρ εἰς ἀγορὰν τῷ ὑπάτῳ κατιόντι μετὰ Λουκούλλου καὶ Κάτωνος ἄφνω προσπεσόντες κατέκλασαν τὰς ῥάβδους, αὐτοῦ δέ τις κοπρίων κόφινον ἐκ κεφαλῆς τοῦ Βίβλου κατεσκέδασε, δύο δὲ δήμαρχοι τῶν συμπροπεμπόντων ἐτρώ-
2 θησαν. οὕτω δὲ τῶν ἐνισταμένων τὴν ἀγορὰν ἐρημώσαντες ἐπεκύρωσαν τὸν περὶ τῆς διανομῆς τῶν χωρίων νόμον, ᾧ δελεασθεὶς ὁ δῆμος εἰς πᾶσαν ἤδη τιθασὸς αὐτοῖς ἐγεγόνει καὶ κατάντης πρᾶξιν, οὐδὲν πολυπραγμονῶν, ἀλλ'
3 ἐπιφέρων σιωπῇ τοῖς γραφομένοις τὴν ψῆφον. ἐκυρώθησαν οὖν Πομπηίῳ μὲν αἱ διατάξεις ὑπὲρ ὧν Λούκουλλος ἤριζε, Καίσαρι δὲ τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὴν ἐκτὸς ἔχειν Γαλατίαν καὶ Ἰλλυριοὺς εἰς πενταετίαν καὶ τέσσαρα τάγματα τέλεια στρατιωτῶν, ὑπάτους δ' εἰς τὸ μέλλον εἶναι Πίσωνα τὸν Καίσαρος πενθερὸν καὶ Γαβί-
4 νιον, ἄνδρα τῶν Πομπηίου κολάκων ὑπερφυέστατον. πραττομένων δὲ τούτων Βίβλος μὲν εἰς τὴν οἰκίαν κατακλεισάμενος ὀκτὼ μηνῶν οὐ προῆλθεν ὑπατεύων, ἀλλ' ἐξέπεμπε διαγράμματα βλασφημίας ἀμφοῖν ἔχοντα καὶ κατηγορίας, Κάτων δ' ὥσπερ ἐπίπνους καὶ φοιβόληπτος ἐν τῇ βουλῇ τὰ μέλλοντα τῇ πόλει καὶ τῷ Πομπηίῳ προηγόρευε, Λούκουλλος δ' ἀπειπὼν ἡσυχίαν ἦγεν ὡς οὐκέτι πρὸς πολιτείαν ὡραῖος, ὅτε δὴ καὶ Πομπήιος ἔφη γέροντι τὸ τρυ-
5 φᾶν ἀωρότερον εἶναι τοῦ πολιτεύεσθαι. ταχὺ μέντοι καὶ αὐτὸς ἐμαλάσσετο τῷ τῆς κόρης ἔρωτι καὶ προσεῖχεν ἐκείνῃ τὰ πολλὰ καὶ συνδιημέρευεν ἐν ἀγροῖς καὶ κήποις, ἠμέλει δὲ τῶν κατ' ἀγορὰν πραττομένων, ὥστε καὶ Κλώδιον αὐτοῦ καταφρονῆσαι δημαρχοῦντα τότε καὶ θρασυ-
6 τάτων ἅψασθαι πραγμάτων. ἐπεὶ γὰρ ἐξέβαλε Κικέρωνα, καὶ Κάτωνα προφάσει στρατηγίας εἰς Κύπρον ἀπέπεμψε, Καίσαρος εἰς Γαλατίαν ἐξεληλακότος, αὐτῷ δὲ προσέχοντα τὸν δῆμον ἑώρα πάντα πράττοντι καὶ πολιτευομένῳ πρὸς χάριν, εὐθὺς ἐπεχείρει τῶν Πομπηίου διατάξεων ἐνίας ἀναιρεῖν, καὶ Τιγράνην τὸν αἰχμάλωτον ἀφαρπάσας εἶχε σὺν αὐτῷ, καὶ τοῖς φίλοις δίκας ἐπῆγε, πεῖραν ἐν ἐκείνοις
7 τῆς Πομπηίου λαμβάνων δυνάμεως. τέλος δέ, προελθόν-

τος αὐτοῦ πρός τινα δίκην, ἔχων ὑφ᾽ αὑτῷ πλῆθος ἀνθρώπων ἀσελγείας καὶ ὀλιγωρίας μεστὸν αὐτὸς μὲν εἰς ἐπιφανῆ τόπον καταστὰς ἐρωτήματα τοιαῦτα προύβαλλεν "τίς ἐστιν αὐτοκράτωρ ἀκόλαστος; τίς ἀνὴρ ἄνδρα ζητεῖ; τίς ἑνὶ δακτύλῳ κνᾶται τὴν κεφαλήν;" οἱ δ᾽, ὥσπερ χορὸς εἰς ἀμοιβαῖα συγκεκροτημένος, ἐκείνου τὴν τήβεννον ἀνασείοντος ἐφ᾽ ἑκάστῳ μέγα βοῶντες ἀπεκρίναντο "Πομπήιος."

Ἠνία μὲν οὖν καὶ ταῦτα Πομπήιον ἀήθη τοῦ κακῶς 49
ἀκούειν ὄντα καὶ μάχης τοιαύτης ἄπειρον· ἤχθετο δὲ μᾶλλον αἰσθανόμενος τὴν βουλὴν ἐπιχαίρουσαν αὐτῷ προπηλακιζομένῳ καὶ διδόντι δίκην τῆς Κικέρωνος προδοσίας.
ἐπεὶ δὲ καὶ πληγὰς ἐν ἀγορᾷ μέχρι τραυμάτων συνέβη 2
γενέσθαι, καὶ Κλωδίου τις οἰκέτης παραδυόμενος ἐν ὄχλῳ διὰ τῶν περιεστώτων πρὸς τὸν Πομπήιον ἠλέγχθη ξίφος ἔχειν, ταῦτα ποιούμενος πρόφασιν, ἄλλως δὲ τοῦ Κλωδίου τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὰς βλασφημίας δεδιώς, οὐκέτι προῆλθεν εἰς ἀγορὰν ὅσον ἐκεῖνος ἦρχε χρόνον, ἀλλ᾽ οἰκουρῶν διετέλει καὶ σκεπτόμενος μετὰ τῶν φίλων ὅπως ἂν ἐξακέσαιτο τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἀρίστων τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργήν. Κουλλέωνι μὲν οὖν κελεύοντι τὴν Ἰουλίαν ἀφεῖναι 3
καὶ μεταβαλέσθαι πρὸς τὴν σύγκλητον ἀπὸ τῆς Καίσαρος φιλίας οὐ προσέσχε, τοῖς δὲ Κικέρωνα καταγαγεῖν ἀξιοῦσιν, ἄνδρα καὶ Κλωδίῳ πολεμιώτατον καὶ τῇ βουλῇ προσφιλέστατον, ἐπείσθη· καὶ προαγαγὼν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ δεόμενον σὺν χειρὶ πολλῇ, τραυμάτων ἐν ἀγορᾷ γενομένων καὶ τινῶν ἀναιρεθέντων, ἐκράτησε τοῦ Κλωδίου. καὶ νόμῳ 4
κατελθὼν ὁ Κικέρων τήν τε βουλὴν εὐθὺς τῷ Πομπηίῳ διήλλαττε, καὶ τῷ σιτικῷ νόμῳ συνηγορῶν τρόπῳ τινὶ πάλιν γῆς καὶ θαλάττης, ὅσην ἐκέκτηντο Ῥωμαῖοι, κύριον ἐποίει Πομπήιον. ἐπ᾽ αὐτῷ γὰρ ἐγίνοντο λιμένες, ἐμπόρια, καρπῶν διαθέσεις, ἑνὶ λόγῳ τὰ τῶν πλεόντων πράγματα, τὰ τῶν γεωργούντων. Κλώδιος δ᾽ ᾐτιᾶτο μὴ γε- 5
γράφθαι τὸν νόμον διὰ τὴν σιτοδείαν, ἀλλ᾽ ὅπως ὁ νόμος γραφείη γεγονέναι τὴν σιτοδείαν, ὥσπερ ἐκ λιποθυμίας αὐτοῦ μαραινομένην τὴν δύναμιν ἀρχῇ νέᾳ πάλιν ἀναζωπυροῦντος καὶ ἀναλαμβάνοντος. ἕτεροι δὲ τοῦ ὑπάτου

*Σπινθῆρος ἀποφαίνουσι τοῦτο σόφισμα, κατακλείσαντος
εἰς ἀρχὴν μείζονα Πομπήιον, ὅπως αὐτὸς ἐκπεμφθῇ
6 Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ βοηθῶν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Κανί-
διος εἰσήνεγκε δημαρχῶν νόμον, ἄνευ στρατιᾶς Πομπήιον
ἔχοντα ῥαβδούχους δύο διαλλάττειν Ἀλεξανδρεῦσι τὸν βα-
σιλέα. καὶ Πομπήιος μὲν ἐδόκει τῷ νόμῳ μὴ δυσχεραί-
νειν, ἡ δὲ σύγκλητος ἐξέβαλεν, εὐπρεπῶς σκηψαμένη
δεδιέναι περὶ τἀνδρός. ἦν δὲ γράμμασιν ἐντυχεῖν διερ-
ριμμένοις κατ᾽ ἀγορὰν καὶ παρὰ τὸ βουλευτήριον ὡς δὴ
Πτολεμαίου δεομένου Πομπήιον αὐτῷ στρατηγὸν ἀντὶ
7 τοῦ Σπινθῆρος δοθῆναι. Τιμαγένης δὲ καὶ ἄλλως τὸν
Πτολεμαῖον οὐκ οὔσης ἀνάγκης ἀπελθεῖν φησί, καὶ κατα-
λιπεῖν Αἴγυπτον ὑπὸ Θεοφάνους πεισθέντα πράττοντος
Πομπηίῳ χρηματισμοὺς καὶ στρατηγίας καινῆς ὑπόθεσιν.
ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐχ οὕτως ἡ Θεοφάνους μοχθηρία πιθα-
νὸν ὡς ἄπιστον ἡ Πομπηίου ποιεῖ φύσις, οὐκ ἔχουσα
50 κακόηθες οὐδ᾽ ἀνελεύθερον οὕτω τὸ φιλότιμον· ἐπιστα-
θεὶς δὲ τῇ περὶ τὸ σιτικὸν οἰκονομίᾳ καὶ πραγματείᾳ
πολλαχοῦ μὲν ἀπέστειλε πρεσβευτὰς καὶ φίλους, αὐτὸς
δὲ πλεύσας εἰς Σικελίαν καὶ Σαρδόνα καὶ Λιβύην ἤθροιζε
σῖτον. ἀνάγεσθαι δὲ μέλλων πνεύματος μεγάλου κατὰ
θάλατταν ὄντος καὶ τῶν κυβερνητῶν ὀκνούντων, πρῶτος
ἐμβὰς καὶ κελεύσας τὴν ἄγκυραν αἴρειν ἀνεβόησε "πλεῖν
2 ἀνάγκη, ζῆν οὐκ ἀνάγκη." τοιαύτῃ δὲ τόλμῃ καὶ προθυ-
μίᾳ χρώμενος μετὰ τύχης ἀγαθῆς ἐνέπλησε σίτου τὰ ἐμ-
πόρια καὶ πλοίων τὴν θάλασσαν, ὥστε καὶ τοῖς ἐκτὸς
ἀνθρώποις ἐπαρκέσαι τὴν περιουσίαν ἐκείνης τῆς παρα-
σκευῆς, καὶ γενέσθαι καθάπερ ἐκ πηγῆς ἄφθονον ἀπορ-
ροὴν εἰς πάντας.*

*51 Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ μέγαν ἦραν οἱ Κελτικοὶ πό-
λεμοι Καίσαρα, καὶ δοκῶν πορρωτάτω τῆς Ῥώμης ἀπεῖναι
καὶ συνηρτῆσθαι Βέλγαις καὶ Σουήβοις καὶ Βρεττανοῖς
ἐλάνθανεν ὑπὸ δεινότητος ἐν μέσῳ τῷ δήμῳ καὶ τοῖς
κυριωτάτοις πράγμασι καταπολιτευόμενος τὸν Πομπήιον.
2 αὐτὸς μὲν γὰρ ὡς σῶμα τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν περι-
κείμενος οὐκ ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν θήραις
καὶ κυνηγεσίοις τοῖς πρὸς ἐκείνους ἀγῶσι γυμνάζων διε-*

πόνει καὶ κατεσκεύαζεν ἄμαχον καὶ φοβεράν, χρυσὸν δὲ
καὶ ἄργυρον καὶ τἆλλα λάφυρα καὶ τὸν ἄλλον πλοῦτον
τὸν ἐκ πολέμων τοσούτων περιγινόμενον εἰς τὴν Ῥώμην
ἀποστέλλων καὶ διαπειρῶν ταῖς δωροδοκίαις καὶ συγχο-
ρηγῶν ἀγορανόμοις καὶ στρατηγοῖς καὶ ὑπάτοις καὶ γυ-
ναιξὶν αὐτῶν ᾠκειοῦτο πολλούς, ὥστε ὑπερβαλόντος αὐτοῦ 3
τὰς Ἄλπεις καὶ διαχειμάζοντος ἐν Λούκῃ τῶν μὲν ἄλλων
ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἁμιλλωμένων καὶ φερομένων πολὺ
πλῆθος γενέσθαι, συγκλητικοὺς δὲ διακοσίους, ἐν οἷς καὶ
Πομπήιος ἦν καὶ Κράσσος, ἀνθυπάτων δὲ καὶ στρατηγῶν
ἑκατὸν εἴκοσι ῥάβδους ἐπὶ ταῖς Καίσαρος θύραις ὀφθῆ-
ναι. τοὺς μὲν οὖν ἄλλους ἅπαντας ἐμπλήσας ἐλπίδων 4
καὶ χρημάτων ἀπέστελλε, Κράσσῳ δὲ καὶ Πομπηίῳ πρὸς
αὐτὸν ἐγένοντο συνθῆκαι, μετιέναι μὲν ὑπατείας ἐκείνους
καὶ Καίσαρα συλλαμβάνειν αὐτοῖς, πέμποντα τῶν στρα-
τιωτῶν συχνοὺς ἐπὶ τὴν ψῆφον, ἐπὰν δ᾽ αἱρεθῶσι τάχιστα,
πράττειν μὲν ἑαυτοῖς ἐπαρχιῶν καὶ στρατοπέδων ἡγεμο-
νίας, Καίσαρι δὲ τὰς οὔσας βεβαιοῦν εἰς ἄλλην πεντα-
ετίαν. ἐπὶ τούτοις ἐξενεχθεῖσιν εἰς τοὺς πολλοὺς χαλεπῶς 5
ἔφερον οἱ πρῶτοι, καὶ Μαρκελλῖνος ἐν τῷ δήμῳ καταστὰς
ἀμφοῖν ἐναντίον ἠρώτησεν εἰ μετίασιν ὑπατείαν. καὶ τῶν
πολλῶν ἀποκρίνασθαι κελευόντων, πρῶτος Πομπήιος εἶ-
πεν ὡς τάχα μὲν ἂν μετέλθοι τάχα δ᾽ οὐκ ἂν μετέλθοι,
Κράσσος δὲ πολιτικώτερον· οὕτω γὰρ ἔφη πράξειν ὁπο-
τέρως ἂν οἴηται τῷ κοινῷ συνοίσειν. ἐπιφυομένου δὲ 6
Πομπηίῳ Μαρκελλίνου καὶ σφοδρῶς λέγειν δοκοῦντος, ὁ
Πομπήιος ἔφη πάντων ἀδικώτατον εἶναι τὸν Μαρκελλῖνον,
ὃς χάριν οὐκ ἔχει λόγιος μὲν ἐξ ἀφώνου δι᾽ αὐτόν, ἐμετι-
κὸς δὲ ἐκ πεινατικοῦ γενόμενος.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἄλλων ἀποστάντων τοῦ παραγγέλλειν 52
ὑπατείαν, Λεύκιον Δομέτιον Κάτων ἔπεισε καὶ παρεθάρ-
ρυνε μὴ ἀπειπεῖν· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀρχῆς ἀλλ᾽ ὑπὲρ ἐλευθε-
ρίας εἶναι τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς τυράννους. οἱ δὲ περὶ
τὸν Πομπήιον φοβηθέντες τὸν τόνον τοῦ Κάτωνος, μὴ
τὴν βουλὴν ἔχων ἅπασαν ἀποσπάσῃ καὶ μεταβάλῃ τοῦ
δήμου τὸ ὑγιαῖνον, οὐκ εἴασαν εἰς ἀγορὰν κατελθεῖν τὸν
Δομέτιον, ἀλλ᾽ ἐπιπέμψαντες ἐνόπλους ἄνδρας ἀπέκτειναν 2

μὲν τὸν προηγούμενον λυχνοφόρον, ἐτρέψαντο δὲ τοὺς ἄλλους· ἔσχατος δὲ Κάτων ἀνεχώρησε, τρωθεὶς τὸν δεξιὸν πῆχυν ἀμυνόμενος πρὸ τοῦ Δομετίου. τοιαύτῃ δ' ὁδῷ παρελθόντες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν οὐδὲ τἆλλα κοσμιώτερον ἔπραττον, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸν Κάτωνα τοῦ δήμου στρατηγὸν αἱρουμένου καὶ τὴν ψῆφον ἐπιφέροντος, Πομπήιος ἔλυσε τὴν ἐκκλησίαν οἰωνοὺς αἰτιώμενος, ἀντὶ δὲ Κάτωνος Ὀατίνιον ἀνηγόρευσαν, ἀργυρίῳ τὰς φυλὰς διαφθείραντες.
3 ἔπειτα νόμους διὰ Τρεβωνίου δημαρχοῦντος εἰσέφερον, Καίσαρι μέν, ὥσπερ ὡμολόγητο, δευτέραν ἐπιμετροῦντας πενταετίαν, Κράσσῳ δὲ Συρίαν καὶ τὴν ἐπὶ Πάρθους στρατείαν διδόντας, αὐτῷ δὲ Πομπηίῳ Λιβύην ἅπασαν καὶ Ἰβηρίαν ἑκατέραν καὶ τέσσαρα τάγματα στρατιωτῶν, ὧν ἐπέχρησε δύο Καίσαρι δεηθέντι πρὸς τὸν ἐν Γαλατίᾳ
4 πόλεμον. ἀλλὰ Κράσσος μὲν ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ἀπαλλαγεὶς τῆς ὑπατείας, Πομπήιος δὲ τὸ θέατρον ἀναδείξας ἀγῶνας ἦγε γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς ἐπὶ τῇ καθιερώσει καὶ θηρῶν ἁμίλλας, ἐν οἷς πεντακόσιοι λέοντες ἀνῃρέθησαν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν ἐλεφαντομαχίαν, ἐκπληκτικώτατον θέαμα, παρέσχεν.

53 Ἐπὶ τούτοις δὲ θαυμαστωθεὶς καὶ ἀγαπηθεὶς αὖθις οὐκ ἐλάττονα φθόνον ἔσχεν, ὅτι πρεσβευταῖς φίλοις παραδοὺς τὰ στρατεύματα καὶ τὰς ἐπαρχίας αὐτὸς ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἰταλίαν ἡβητηρίοις, μετιὼν ἄλλοτε ἀλλαχόσε, μετὰ τῆς γυναικὸς διῆγεν, εἴτ' ἐρῶν αὐτῆς εἴτ' ἐρῶσαν οὐχ
2 ὑπομένων ἀπολιπεῖν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγεται. καὶ περιβόητον ἦν τῆς κόρης τὸ φίλανδρον οὐ καθ' ὥραν ποθούσης τὸν Πομπήιον, ἀλλ' αἴτιον ἔοικεν ἥ τε σωφροσύνη τοῦ ἀνδρὸς εἶναι μόνην γινώσκοντος τὴν γεγαμημένην, ἥ τε σεμνότης οὐκ ἄκρατον ἀλλ' εὔχαριν ἔχουσα τὴν ὁμιλίαν καὶ μάλιστα γυναικῶν ἀγωγόν, εἰ δεῖ μηδὲ Φλώ-
3 ραν ἁλῶναι τὴν ἑταίραν ψευδομαρτυριῶν. ἐν δ' οὖν ἀγορανομικοῖς ἀρχαιρεσίοις εἰς χεῖρας τινῶν ἐλθόντων καὶ φονευθέντων περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγων ἀναπλησθεὶς αἵματος ἤλλαξε τὰ ἱμάτια· πολλοῦ δὲ θορύβου καὶ δρόμου πρὸς τὴν οἰκίαν γενομένου τῶν κομιζόντων τὰ ἱμάτια θεραπόντων, ἔτυχε μὲν ἡ κόρη κύουσα, θεασαμένη δὲ

καθημαγμένην τὴν τήβεννον ἐξέλιπε καὶ μόλις ἀνήνεγκεν,
ἐκ δὲ τῆς ταραχῆς ἐκείνης καὶ τοῦ πάθους ἀπήμβλωσεν.
ὅθεν οὐδ᾿ οἱ μάλιστα μεμφόμενοι τὴν πρὸς Καίσαρα Πομ- 4
πηίου φιλίαν ᾐτιῶντο τὸν ἔρωτα τῆς γυναικός. αὖθις μέν-
τοι κυήσασα καὶ τεκοῦσα θῆλυ παιδίον ἐκ τῶν ὠδίνων
ἐτελεύτησε, καὶ τὸ παιδίον οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπέζησε.
παρεσκευασμένου δὲ τοῦ Πομπηίου τὸ σῶμα θάπτειν ἐν
Ἀλβανῷ, βιασάμενος ὁ δῆμος εἰς τὸ Ἄρειον πεδίον κατ-
ήνεγκεν, οἴκτῳ τῆς κόρης μᾶλλον ἢ Πομπηίῳ καὶ Καί-
σαρι χαριζόμενος. αὐτῶν δ᾿ ἐκείνων μεῖζον ἐδόκει μέρος 5
ἀπόντι Καίσαρι νέμειν ὁ δῆμος ἢ Πομπηίῳ παρόντι τῆς
τιμῆς. εὐθὺς γὰρ ἐκύμαινεν ἡ πόλις, καὶ πάντα τὰ πρά-
γματα σάλον εἶχε καὶ λόγους διαστατικούς, ὡς ἡ πρότερον
παρακαλύπτουσα μᾶλλον ἢ κατείργουσα τῶν ἀνδρῶν τὴν
φιλαρχίαν οἰκειότης ἀνῄρηται. μετ᾿ οὐ πολὺ δὲ καὶ Κράσ- 6
σος ἐν Πάρθοις ἀπολωλὼς ἠγγέλλετο, καὶ τοῦτο κώλυμα
ὂν μέγα τοῦ συμπεσεῖν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐκποδὼν
ἐγεγόνει· δεδιότες γὰρ ἐκεῖνον ἀμφότεροι τοῖς πρὸς ἀλλή-
λους ἁμῶς γέ πως ἐνέμενον δικαίοις. ἐπεὶ δ᾿ ἀνεῖλεν ἡ
τύχη τὸν ἔφεδρον τοῦ ἀγῶνος, εὐθὺς ἦν εἰπεῖν τὸ κωμι-
κόν, ὡς ἅτερος πρὸς τὸν ἕτερον ὑπαλείφεται τὼ χεῖρέ θ᾿
ὑποκονίεται. οὕτως ἡ τύχη μικρόν ἐστι πρὸς τὴν φύσιν· 7
οὐ γὰρ ἀποπίμπλησιν αὐτῆς τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπου τοσοῦ-
τον βάθος ἡγεμονίας καὶ μέγεθος εὐρυχωρίας δυοῖν ἀν-
δροῖν οὐκ ἐπέσχεν, ἀλλ᾿ ἀκούοντες καὶ ἀναγινώσκοντες ὅτι
τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται τοῖς θεοῖς, ἕκαστος δ᾿ ἔμμορε
τιμῆς, ἑαυτοῖς οὐκ ἐνόμιζον ἀρκεῖν δυσὶν οὖσι τὴν Ῥω-
μαίων ἀρχήν.

Καίτοι Πομπήιος εἶπέ ποτε δημηγορῶν ὅτι πᾶσαν 54
ἀρχὴν λάβοι πρότερον ἢ προσεδόκησε καὶ κατάθοιτο θᾶτ-
τον ἢ προσεδοκήθη. καὶ νὴ Δία μαρτυρούσας εἶχεν ἀεὶ
τὰς διαλύσεις τῶν στρατοπέδων. τότε δὲ τὸν Καίσαρα
δοκῶν οὐ προήσεσθαι τὴν δύναμιν ἐζήτει ταῖς πολιτικαῖς
ἀρχαῖς ὀχυρὸς εἶναι πρὸς αὐτόν, ἄλλο δ᾿ οὐδὲν ἐνεωτέριζεν,
οὐδ᾿ ἐβούλετο δοκεῖν ἀπιστεῖν ἀλλ᾿ ὑπερορᾶν μᾶλλον καὶ
καταφρονεῖν. ἐπεὶ δὲ τὰς ἀρχὰς οὐ κατὰ γνώμην ἑώρα 2
βραβευομένας δεκαζομένων τῶν πολιτῶν, ἀναρχίαν ἐν τῇ

*πόλει περιεῖδε γενομένην· καὶ λόγος εὐθὺς ἐχώρει πολὺς
ὑπὲρ δικτάτορος, ὃν πρῶτος εἰς μέσον ἐξενεγκεῖν ἐτόλ-
μησε Λουκίλιος ὁ δήμαρχος, τῷ δήμῳ παραινῶν ἑλέσθαι
δικτάτορα Πομπήιον. ἐπιλαβομένου δὲ Κάτωνος οὗτος
μὲν ἐκινδύνευσε τὴν δημαρχίαν ἀποβαλεῖν, ὑπὲρ δὲ Πομ-
πηίου πολλοὶ τῶν φίλων ἀπελογοῦντο παριόντες ὡς οὐ
3 δεομένου τῆς ἀρχῆς ἐκείνης οὐδὲ βουλομένου· Κάτωνος
δὲ Πομπήιον ἐπαινέσαντος καὶ προτρεψαμένου τῆς εὐκο-
σμίας ἐπιμεληθῆναι, τότε μὲν αἰδεσθεὶς ἐπεμελήθη, καὶ
κατεστάθησαν ὕπατοι Δομέτιος καὶ Μεσσάλλας· ὕστερον
δὲ πάλιν ἀναρχίας γινομένης καὶ πλειόνων ἤδη τὸν περὶ
τοῦ δικτάτορος λόγον ἐγειρόντων ἰταμώτερον, φοβηθέντες
οἱ περὶ Κάτωνα μὴ βιασθῶσιν, ἔγνωσαν ἀρχήν τινα τῷ
Πομπηίῳ προέμενοι νόμιμον ἀποτρέψαι τῆς ἀκράτου καὶ
4 τυραννικῆς ἐκείνης. καὶ Βίβλος ἐχθρὸς ὢν Πομπηίῳ πρῶ-
τος ἀπεφήνατο γνώμην ἐν συγκλήτῳ Πομπήιον μόνον ἑλέ-
σθαι ὕπατον· ἢ γὰρ ἀπαλλαγήσεσθαι τῆς παρούσης τὴν
πόλιν ἀκοσμίας, ἢ δουλεύσειν τῷ κρατίστῳ. φανέντος δὲ
παραδόξου τοῦ λόγου διὰ τὸν εἰπόντα, Κάτων ἀναστὰς
καὶ παρασχὼν δόκησιν ὡς ἀντιλέξοι, γενομένης σιωπῆς
εἶπε τὴν προκειμένην γνώμην αὐτὸς μὲν οὐκ ἂν εἰσενεγκεῖν,
εἰσενηνεγμένῃ δ' ὑφ' ἑτέρου πείθεσθαι κελεύειν, πᾶσαν
μὲν ἀρχὴν μᾶλλον αἱρούμενος ἀναρχίας, Πομπηίου δὲ
μηδένα βέλτιον ἄρξειν ἐν ταραχαῖς τηλικαύταις νομίζων.
5 δεξαμένης δὲ τῆς βουλῆς, καὶ ψηφισαμένης ὅπως ὕπατος
αἱρεθεὶς ὁ Πομπήιος ἄρχοι μόνος, εἰ δ' αὐτὸς συνάρχον-
τος δεηθείη, μὴ θᾶττον δυοῖν μηνοῖν δοκιμάσας ἕλοιτο,
κατασταθεὶς οὕτω καὶ ἀποδειχθεὶς διὰ Σουλπικίου μεσο-
βασιλέως ὕπατος ἠσπάζετο φιλοφρόνως τὸν Κάτωνα, πολ-
λὴν ὁμολογῶν χάριν ἔχειν καὶ παρακαλῶν γίνεσθαι σύμ-
6 βουλον ἰδίᾳ τῆς ἀρχῆς. Κάτων δὲ χάριν μὲν ἔχειν αὐτῷ
τὸν Πομπήιον οὐκ ἠξίου· δι' ἐκεῖνον γὰρ ὧν εἶπεν οὐδὲν
εἰπεῖν, διὰ δὲ τὴν πόλιν· ἔσεσθαι δὲ σύμβουλος ἰδίᾳ παρα-
καλούμενος, ἐὰν δὲ μὴ παρακαλῆται, δημοσίᾳ φράσειν τὸ
φαινόμενον.*

55 *Τοιοῦτος μὲν οὖν Κάτων ἐν πᾶσι, Πομπήιος δὲ παρελ-
θὼν εἰς τὴν πόλιν ἔγημε Κορνηλίαν θυγατέρα Μετέλλου*

Σκιπίωνος, οὐ παρθένον ἀλλὰ χήραν ἀπολελειμμένην νεωστὶ Ποπλίου τοῦ Κράσσου παιδός, ᾧ συνῴκησεν ἐκ παρθενίας, ἐν Πάρθοις τεθνηκότος. ἐνῆν δὲ τῇ κόρῃ πολλὰ φίλτρα δίχα τῶν ἀφ᾽ ὥρας· καὶ γὰρ περὶ γράμματα καλῶς ἤσκητο καὶ περὶ λύραν καὶ γεωμετρίαν, καὶ λόγων φιλοσόφων εἴθιστο χρησίμως ἀκούειν. καὶ προσῆν τούτοις 2
ἦθος ἀηδίας καὶ περιεργίας καθαρόν, ἃ δὴ νέαις προστρίβεται γυναιξὶ τὰ τοιαῦτα μαθήματα· πατὴρ δὲ καὶ γένους ἕνεκα καὶ δόξης ἄμεμπτος. ἀλλ᾽ ὅμως τοῦ γάμου τοῖς μὲν οὐκ ἤρεσκε τὸ μὴ καθ᾽ ἡλικίαν· υἱῷ γὰρ αὐτοῦ συνοικεῖν ὥραν εἶχεν ἡ Κορνηλία μᾶλλον· οἱ δὲ κομψό- 3
τεροι τὸ τῆς πόλεως ἡγοῦντο παρεωρακέναι τὸν Πομπήιον ἐν τύχαις οὔσης, ὧν ἐκεῖνον ἰατρὸν ᾕρηται καὶ μόνῳ παραδέδωκεν αὑτήν· ὁ δὲ στεφανοῦται καὶ θύει γάμους, αὐτὴν τὴν ὑπατείαν ὀφείλων ἡγεῖσθαι συμφοράν, οὐκ ἂν οὕτω παρανόμως δοθεῖσαν εὐτυχούσης τῆς πατρίδος. ἐπεὶ 4
δὲ ταῖς δίκαις τῶν δωροδοκιῶν καὶ δεκασμῶν ἐπιστάς, καὶ νόμους γράψας καθ᾽ οὓς αἱ κρίσεις ἐγίνοντο, τὰ μὲν ἄλλα σεμνῶς ἐβράβευε καὶ καθαρῶς, ἀσφάλειαν ἅμα καὶ κόσμον καὶ ἡσυχίαν αὐτοῦ προσκαθημένου μεθ᾽ ὅπλων τοῖς δικαστηρίοις παρέχων, Σκιπίωνος δὲ τοῦ πενθεροῦ κρινομένου μεταπεμψάμενος οἴκαδε τοὺς ἑξήκοντα καὶ τριακοσίους δικαστὰς ἐνέτυχε βοηθεῖν, ὁ δὲ κατήγορος ἀπέστη τῆς δίκης ἰδὼν τὸν Σκιπίωνα προπεμπόμενον ἐξ ἀγορᾶς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, πάλιν οὖν ἤκουε κακῶς, ἔτι 5
δὲ μᾶλλον ὅτι λύσας νόμῳ τοὺς γινομένους περὶ τῶν κρινομένων ἐπαίνους αὐτὸς εἰσῆλθε Πλάγκον ἐπαινεσόμενος. καὶ Κάτων (ἔτυχε γὰρ κρίνων) ἐπισχόμενος τὰ ὦτα ταῖς χερσὶν οὐκ ἔφη καλῶς ἔχειν αὐτῷ παρὰ τὸν νόμον ἀκούειν τῶν ἐπαίνων. ὅθεν ὁ μὲν Κάτων ἀπεβλήθη πρὸ τοῦ φέ- 6
ρειν τὴν ψῆφον, ἑάλω δὲ ταῖς ἄλλαις ὁ Πλάγκος σὺν αἰσχύνῃ τοῦ Πομπηίου. καὶ γὰρ ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις Ὑψαῖος ἀνὴρ ὑπατικός, δίκην φεύγων καὶ παραφυλάξας τὸν Πομπήιον ἐπὶ δεῖπνον ἀπιόντα λελουμένον, ἱκέτευε τῶν γονάτων λαβόμενος. ὁ δὲ παρῆλθεν ὑπεροπτικῶς εἰπὼν διαφθείρειν τὸ δεῖπνον αὐτόν, ἄλλο δὲ μηδὲν περαίνειν. οὕτως οὖν ἄνισος εἶναι δοκῶν αἰτίας εἶχεν. τὰ δ᾽ 7

ἄλλα καλῶς ἅπαντα κατέστησεν εἰς τάξιν, καὶ προσείλετο
συνάρχοντα τὸν πενθερὸν εἰς τοὺς ὑπολοίπους πέντε μῆ-
νας. ἐψηφίσθη δ' αὐτῷ τὰς ἐπαρχίας ἔχειν εἰς ἄλλην
τετραετίαν, καὶ χίλια τάλαντα λαμβάνειν καθ' ἕκαστον ἐνι-
αυτόν, ἀφ' ὧν θρέψει καὶ διοικήσει τὸ στρατιωτικόν.

56 Οἱ δὲ Καίσαρος φίλοι ταύτην ἀρχὴν λαβόντες ἠξίουν
τινὰ γενέσθαι καὶ Καίσαρος λόγον, ἀγωνιζομένου τοσού-
τους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας· ἢ γὰρ ὑπατείας ἄξιον
εἶναι τυχεῖν ἑτέρας, ἢ προσλαβεῖν τῇ στρατείᾳ χρόνον ἐν
ᾧ τῶν πεπονημένων οὐκ ἄλλος ἐπελθὼν ἀφαιρήσεται τὴν
δόξαν, ἀλλ' αὐτὸς ἄρξει καὶ τιμήσεται καθ' ἡσυχίαν ὁ
2 κατεργασάμενος. οὔσης δὲ περὶ τούτων ἁμίλλης, ὡς δὴ
παραιτούμενος ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος ἐπ' εὐνοίᾳ τὸν φθόνον
ὁ Πομπήιος ἔφη γράμματα Καίσαρος ἔχειν βουλομένου
λαβεῖν διάδοχον καὶ παύσασθαι τῆς στρατείας· ὑπατείας
μέντοι καὶ μὴ παρόντι καλῶς ἔχειν αἴτησιν αὐτῷ δοθῆναι.
3 πρὸς ταῦτα ἐνισταμένων τῶν περὶ Κάτωνα καὶ κελευόν-
των ἰδιώτην γενόμενον καὶ τὰ ὅπλα καταθέμενον εὑρί-
σκεσθαί τι παρὰ τῶν πολιτῶν ἀγαθόν, οὐκ ἐξερίσας ἀλλ'
οἷον ἡττηθεὶς ὁ Πομπήιος ὕποπτος ἦν μᾶλλον ὧν ἐφρόνει
περὶ Καίσαρος. ἔπεμψε δὲ καὶ τὰς δυνάμεις ἀπαιτῶν ἃς
ἔχρησεν αὐτῷ, τὰ Παρθικὰ ποιούμενος πρόφασιν. ὁ δέ,
καίπερ εἰδὼς ἐφ' οἷς ἀπῃτεῖτο τοὺς στρατιώτας, ἀπέ-
πεμψε καλῶς δωρησάμενος.

57 Ἐκ τούτου δὲ Πομπήιος ἐν Νεαπόλει νοσήσας ἐπι-
σφαλῶς ἀνέρρωσε, Πραξαγόρου δὲ πείσαντος τοὺς Νεα-
πολίτας ἔθυσαν ὑπὲρ αὐτοῦ σωτήρια. μιμουμένων δὲ
τούτους τῶν προσοίκων καὶ τοῦ πράγματος οὕτω περι-
ιόντος τὴν Ἰταλίαν πᾶσαν, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλη πόλις
2 ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἑώρταζεν. τοὺς δ' ἀπαντῶντας παν-
ταχόθεν οὐδεὶς ἐχώρει τόπος, ἀλλ' ὁδοί τε κατεπίμπλαντο
καὶ κῶμαι καὶ λιμένες εὐωχουμένων καὶ θυόντων. πολ-
λοὶ δὲ καὶ στεφανηφοροῦντες ὑπὸ λαμπάδων ἐδέχοντο
καὶ παρέπεμπον ἀνθοβολούμενον, ὥστε τὴν κομιδὴν αὐ-
τοῦ καὶ πορείαν θέαμα κάλλιστον εἶναι καὶ λαμπρότατον.
3 οὐδενὸς μέντοι τοῦτο λέγεται τῶν ἀπεργασαμένων τὸν
πόλεμον αἰτίων ἔλαττον γενέσθαι· φρόνημα γὰρ εἰσῆλθεν

ὑπεραῖρον ἅμα τῷ μεγέθει τῆς χαρᾶς τοὺς ἀπὸ τῶν πρα-
γμάτων λογισμούς, καὶ τὴν εἰς ἀσφαλὲς ἀεὶ τὰ εὐτυχήματα
καὶ τὰς πράξεις αὑτοῦ θεμένην εὐλάβειαν προέμενος εἰς
ἄκρατον ἐξέπεσε θράσος καὶ περιφρόνησιν τῆς Καίσαρος
δυνάμεως, ὡς οὔτε ὅπλων ἐπ᾽ αὐτὸν οὔτε τινὸς ἐργώδους
πραγματείας δεησόμενος, ἀλλὰ πολὺ ῥᾷον καθαιρήσων ἢ
πρότερον ηὔξησε τὸν ἄνδρα. πρὸς δὲ τούτοις Ἄππιος 4
ἀφίκετο κομίζων ἐκ Γαλατίας ἣν ἔχρησε Πομπήιος Καίσαρι
στρατιάν, καὶ πολλὰ μὲν ἐξεφλαύριζε τὰς ἐκεῖ πράξεις
καὶ λόγους ἐξέφερε βλασφήμους περὶ Καίσαρος, αὐτὸν δὲ
Πομπήιον ἀπείρως ἔχειν ἔλεγε τῆς αὑτοῦ δυνάμεως καὶ
δόξης, ἑτέροις ὅπλοις πρὸς Καίσαρα φραγνύμενον, ὃν αὐ-
τοῖς κατεργάσεται τοῖς ἐκείνου στρατεύμασιν, ὅταν πρῶ-
τον ὀφθῇ· τοσοῦτον καὶ μίσους πρὸς Καίσαρα καὶ πόθου
πρὸς Πομπήιον ἐνυπάρχειν αὐτοῖς. οὕτω δ᾽ οὖν ὁ Πομ- 5
πήιος ἐπήρθη καὶ τοιαύτης καὶ τοσαύτης ὀλιγωρίας διὰ
τὸ θαρρεῖν ἐγένετο μεστὸς ὥστε καὶ τῶν δεδιότων τὸν
πόλεμον κατεγέλα, καὶ τοὺς λέγοντας, ἂν ἐλαύνῃ Καῖσαρ
ἐπὶ τὴν πόλιν, οὐχ ὁρᾶν δυνάμεις αἷς αὐτὸν ἀμυνοῦνται,
μειδιῶν τῷ προσώπῳ καὶ διακεχυμένος ἀμελεῖν ἐκέλευσεν·
"ὅπου γὰρ ἄν" ἔφη "τῆς Ἰταλίας ἐγὼ κρούσω τῷ ποδὶ
τὴν γῆν, ἀναδύσονται καὶ πεζικαὶ καὶ ἱππικαὶ δυνάμεις."

Ἤδη δὲ καὶ Καῖσαρ ἐπεφύετο τοῖς πράγμασιν ἐρρωμε- 58
νέστερον, αὐτὸς μὲν οὐκέτι μακρὰν τῆς Ἰταλίας ἀπαίρων,
εἰς δὲ τὴν πόλιν ἀεὶ τοὺς στρατιώτας ἀποστέλλων ἀρχαι-
ρεσιάσοντας, χρήμασι δὲ πολλοὺς ὑποικουρῶν καὶ διαφθεί-
ρων ἄρχοντας· ὧν καὶ Παῦλος ἦν ὁ ὕπατος ἐπὶ χιλίοις καὶ
πεντακοσίοις ταλάντοις μεταβαλόμενος, καὶ Κουρίων ὁ
δήμαρχος ἀμηχάνων πλήθει δανείων ἐλευθερωθεὶς ὑπ᾽
αὐτοῦ, καὶ Μάρκος Ἀντώνιος διὰ φιλίαν Κουρίωνος ὧν
ὠφελεῖτο μετέχων. ἐλέχθη μὲν οὖν ὅτι τῶν ἀφιγμένων 2
τις ἀπὸ Καίσαρος ταξιαρχῶν ἑστὼς παρὰ τὸ βουλευτή-
ριον, καὶ πυθόμενος ὡς οὐ δίδωσιν ἡ βουλὴ Καίσαρι
χρόνον τῆς ἀρχῆς, εἶπεν ἐπικρούων τῇ χειρὶ τὸ ξίφος
"ἀλλὰ τοῦτο δώσει." καὶ τὰ πραττόμενα καὶ τὰ παρα-
σκευαζόμενα ταύτην εἶχε τὴν διάνοιαν. αἱ μέντοι Κου- 3
ρίωνος ἀξιώσεις καὶ παρακλήσεις ὑπὲρ Καίσαρος ἐφαίνοντο

δημοτικώτεραι. δυοῖν γὰρ ἠξίου θάτερον, ἢ καὶ Πομπήιον
ἀπαιτεῖν ἢ μηδὲ Καίσαρος ἀφαιρεῖσθαι τὸ στρατιωτικόν·
ἢ γὰρ ἰδιώτας γενομένους ἐπὶ τοῖς δικαίοις ἢ μένοντας
ἀντιπάλους ἐφ' οἷς ἔχουσιν ἀτρεμήσειν· ὁ δὲ τὸν ἕτερον
4 ἀσθενῆ ποιῶν ἣν φοβεῖται δύναμιν διπλασιάζει. πρὸς
ταῦτα Μαρκέλλου τοῦ ὑπάτου λῃστὴν ἀποκαλοῦντος τὸν
Καίσαρα, καὶ ψηφίζεσθαι πολέμιον κελεύοντος εἰ μὴ κα-
ταθήσεται τὰ ὅπλα, Κουρίων ὅμως ἴσχυσε μετ' Ἀντωνίου
καὶ Πίσωνος ἐξελέγξαι τὴν σύγκλητον. ἐκέλευσε γὰρ με-
ταστῆναι τοὺς Καίσαρα μόνον τὰ ὅπλα καταθέσθαι κε-
λεύοντας, Πομπήιον δ' ἄρχειν· καὶ μετέστησαν οἱ πλείους.
5 αὖθις δὲ μεταστῆναι κελεύσαντος ὅσοις ἀμφοτέρους ἀρέ-
σκει τὰ ὅπλα καταθέσθαι καὶ μηδέτερον ἄρχειν, Πομπηίῳ
μὲν εἴκοσι καὶ δύο μόνον, Κουρίωνι δὲ πάντες οἱ λοιποὶ
προσέθεντο. κἀκεῖνος μὲν ὡς νενικηκὼς λαμπρὸς ὑπὸ
χαρᾶς εἰς τὸν δῆμον ἐξήλατο, κρότῳ καὶ βολαῖς στεφάνων
καὶ ἀνθῶν δεξιούμενον αὐτόν· ἐν δὲ τῇ βουλῇ Πομπήιος
οὐ παρῆν· οἱ γὰρ ἄρχοντες στρατοπέδων εἰς τὴν πόλιν
6 οὐκ εἰσίασι. Μάρκελλος δ' ἀναστὰς οὐκ ἔφη λόγων ἀκροά-
σεσθαι καθήμενος, ἀλλ' ὁρῶν ὑπερφαινόμενα τῶν Ἄλπεων
ἤδη δέκα τάγματα βαδίζειν καὶ αὐτὸς ἐκπέμψειν τὸν ἀντι-
59 ταξόμενον αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος. ἐκ τούτου τὰς ἐσθῆ-
τας ὡς ἐπὶ πένθει μετεβάλοντο. Μάρκελλος δὲ πρὸς
Πομπήιον δι' ἀγορᾶς ἐβάδιζε τῆς βουλῆς ἑπομένης, καὶ
καταστὰς ἐναντίος "κελεύω σε" εἶπεν "ὦ Πομπήιε βοηθεῖν
τῇ πατρίδι καὶ χρῆσθαι ταῖς παρεσκευασμέναις δυνάμεσι
καὶ καταλέγειν ἑτέρας." τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ Λέντλος
ἔλεγε, τῶν ἀποδεδειγμένων εἰς τὸ μέλλον ὑπάτων ἅτερος.
2 ἀρξαμένου δὲ τοῦ Πομπηίου καταλέγειν οἳ μὲν οὐχ ὑπή-
κουον, ὀλίγοι δὲ γλίσχρως καὶ ἀπροθύμως συνῄεσαν, οἱ
δὲ πλείους διαλύσεις ἐβόων. καὶ γὰρ ἀνέγνω τινὰ Καί-
σαρος ἐπιστολὴν Ἀντώνιος ἐν τῷ δήμῳ, βιασάμενος τὴν
βουλήν, ἔχουσαν ἐπαγωγοὺς ὄχλου προκλήσεις· ἠξίου γὰρ
ἀμφοτέρους ἐκβάντας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὰς στρατιωτικὰς
δυνάμεις ἀφέντας ἐπὶ τῷ δήμῳ γενέσθαι καὶ τῶν πεπρα-
3 γμένων εὐθύνας ὑποσχεῖν. οἱ δὲ περὶ Λέντλον ὑπατεύοντες
ἤδη βουλὴν οὐ συνῆγον. ἄρτι δ' ἐκ Κιλικίας ἀφιγμένος

Κικέρων ἔπραττε διαλλαγάς, ὅπως Καῖσαρ ἐξελθὼν Γα-
λατίας καὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν ἀφεὶς πᾶσαν ἐπὶ δυσὶ
τάγμασι καὶ τῷ Ἰλλυρικῷ τὴν δευτέραν ὑπατείαν περι-
μένῃ. Πομπηίου δὲ δυσκολαίνοντος ἐπείσθησαν οἱ Καί- 4
σαρος φίλοι θάτερον ἀφεῖναι· Λέντλου δ' ἀντικρούσαντος
καὶ Κάτωνος αὖθις ἁμαρτάνειν τὸν Πομπήιον ἐξαπατώ-
μενον βοῶντος οὐκ ἔσχον αἱ διαλύσεις πέρας.
Ἐν τούτῳ δ' ἀπαγγέλλεται Καῖσαρ Ἀρίμινον, πόλιν με- 60
γάλην τῆς Ἰταλίας, κατειληφὼς καὶ βαδίζων ἄντικρυς ἐπὶ
τὴν Ῥώμην μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως. τοῦτο δ' ἦν ψεῦ-
δος· ἐβάδιζε γὰρ οὐ πλείονας ἔχων ἱππέων τριακοσίων
καὶ πεντακισχιλίων ὁπλιτῶν, τὴν δ' ἄλλην δύναμιν ἐπέ-
κεινα τῶν Ἄλπεων οὖσαν οὐ περιέμενεν, ἐμπεσεῖν ἄφνω
τεταραγμένοις καὶ μὴ προσδοκῶσι βουλόμενος μᾶλλον ἢ
χρόνον δοὺς ἐκ παρασκευῆς μάχεσθαι. καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν 2
Ῥουβικῶνα ποταμὸν ἐλθών, ὃς ἀφώριζεν αὐτῷ τὴν δεδο-
μένην ἐπαρχίαν, ἔστη σιωπῇ καὶ διεμέλλησεν, αὐτὸς ἄρα
πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος τὸ μέγεθος τοῦ τολμήματος.
εἶτα, ὥσπερ οἱ πρὸς βάθος ἀφιέντες ἀχανὲς ἀπὸ κρη-
μνοῦ τινὸς ἑαυτούς, μύσας τῷ λογισμῷ καὶ παρακαλυψά-
μενος πρὸς τὸ δεινόν, καὶ τοσοῦτον μόνον ἑλληνιστὶ πρὸς
τοὺς παρόντας ἐκβοήσας "ἀνερρίφθω κύβος," διεβίβαζε
τὸν στρατόν. ὡς δὲ πρῶτον ἡ φήμη προσέπεσε καὶ κατ- 3
έσχε τὴν Ῥώμην μετ' ἐκπλήξεως θόρυβος καὶ φόβος οἷος
οὔπω πρότερον, εὐθὺς μὲν ἡ βουλὴ φερομένη πρὸς τὸν
Πομπήιον συνέτρεχε καὶ παρῆσαν αἱ ἀρχαί, πυθομένου
δὲ τοῦ Τύλλου περὶ στρατιᾶς καὶ δυνάμεως καὶ τοῦ Πομ-
πηίου μετά τινος μελλήσεως ἀθαρσῶς εἰπόντος ὅτι τοὺς
παρὰ Καίσαρος ἥκοντας ἑτοίμους ἔχει, νομίζει δὲ καὶ τοὺς 4
κατειλεγμένους πρότερον ἐν τάχει συνάξειν τρισμυρίους
ὄντας, ὁ μὲν Τύλλος ἀναβοήσας "ἐξηπάτηκας ἡμᾶς ὦ
Πομπήιε" συνεβούλευεν ὡς Καίσαρα πρέσβεις ἀποστέλ-
λειν, Φαώνιος δέ τις, ἀνὴρ τἆλλα μὲν οὐ πονηρός, αὐθα-
δείᾳ δὲ καὶ ὕβρει πολλάκις τὴν Κάτωνος οἰόμενος ἀπο-
μιμεῖσθαι παρρησίαν, ἐκέλευε τὸν Πομπήιον τῷ ποδὶ
τύπτειν τὴν γῆν, ἃς ὑπισχνεῖτο δυνάμεις ἀνακαλούμενον.
ὁ δὲ ταύτην μὲν ἤνεγκε τὴν ἀκαιρίαν πράως, τοῦ δὲ Κά- 5

τωνος ὑπομιμνήσκοντος ὧν ἐν ἀρχῇ περὶ Καίσαρος αὐτῷ
προεῖπεν, ἀπεκρίνατο μαντικώτερα μὲν εἶναι τὰ Κάτωνι
61 λεχθέντα, φιλικώτερα δ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ πεπρᾶχθαι. Κάτων
δὲ συνεβούλευεν αἱρεῖσθαι στρατηγὸν αὐτοκράτορα Πομ-
πήιον, ἐπειπὼν ὅτι τῶν αὐτῶν ἐστὶ καὶ ποιεῖν τὰ μεγάλα
κακὰ καὶ παύειν.

Οὗτος μὲν οὖν εὐθὺς ἐξῆλθεν εἰς Σικελίαν (ἔλαχε γὰρ
αὐτὴν τῶν ἐπαρχιῶν) καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ⟨εἰς⟩ ἃς
ἐκληρώθη· τῆς δ᾽ Ἰταλίας σχεδὸν ὅλης ἀνισταμένης ἀπο-
2 ρίαν εἶχε τὸ γινόμενον. οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν φερόμενοι φυγῇ
πανταχόθεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐνέπιπτον, οἱ δὲ τὴν Ῥώμην
οἰκοῦντες ἐξέπιπτον αὐτοὶ καὶ ἀπέλειπον τὴν πόλιν, ἐν
χειμῶνι καὶ ταράχῳ τοσούτῳ τὸ μὲν χρήσιμον ἀσθενὲς
ἔχουσαν, τὸ δ᾽ ἀπειθὲς ἰσχυρὸν καὶ δυσμεταχείριστον τοῖς
ἄρχουσιν. οὐ γὰρ ἦν παῦσαι τὸν φόβον, οὐδ᾽ εἴασέ τις
χρῆσθαι τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς Πομπήιον, ἀλλ᾽ ᾧ τις ἐνε-
τύγχανε πάθει φοβηθεὶς ἢ λυπηθεὶς ἢ διαπορήσας, τούτῳ
3 φέρων ἐκεῖνον ἀνεπίμπλη. καὶ τἀναντία τῆς αὐτῆς ἡμέρας
ἐκράτει βουλεύματα, καὶ πυθέσθαι περὶ τῶν πολεμίων
οὐδὲν ἦν ἀληθὲς αὐτῷ διὰ τὸ πολλοὺς ἀπαγγέλλειν ὅ τι
τύχοιεν, εἶτ᾽ ἀπιστοῦντι χαλεπαίνειν. οὕτω δὴ ψηφισά-
μενος ταραχὴν ὁρᾶν καὶ κελεύσας ἅπαντας ἕπεσθαι αὐτῷ
τοὺς ἀπὸ βουλῆς, καὶ προειπὼν ὅτι Καίσαρος ἡγήσεται
τὸν ἀπολειφθέντα, περὶ δείλην ὀψίαν ἀπέλιπε τὴν πόλιν.
4 οἱ δ᾽ ὕπατοι μηδὲ θύσαντες ἃ νομίζεται πρὸ πολέμων
ἔφυγον. ἦν δὲ καὶ παρ᾽ αὐτὰ τὰ δεινὰ ζηλωτὸς ἀνὴρ τῆς
πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι πολλῶν τὴν
στρατηγίαν μεμφομένων οὐδεὶς ἦν ὁ μισῶν τὸν στρατη-
γόν, ἀλλὰ πλείονας ἄν τις εὗρε τῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν
φευγόντων τοὺς ἀπολιπεῖν Πομπήιον μὴ δυναμένους.

62 Ὀλίγαις δ᾽ ὕστερον ἡμέραις Καῖσαρ εἰσελάσας καὶ κα-
τασχὼν τὴν Ῥώμην τοῖς μὲν ἄλλοις ἐπιεικῶς ἐνέτυχε καὶ
κατεπράυνε, τῶν δὲ δημάρχων ἑνὶ Μετέλλῳ κωλύοντι χρή-
ματα λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τοῦ ταμιείου θάνατον ἠπείλησε, καὶ
προσέθηκε τῇ ἀπειλῇ τραχύτερον λόγον· ἔφη γὰρ ὡς τοῦτο
2 φῆσαι χαλεπὸν ἦν αὐτῷ μᾶλλον ἢ πρᾶξαι. τρεψάμενος δὲ
τὸν Μέτελλον οὕτω, καὶ λαβὼν ὧν ἔχρῃζεν, ἐδίωκε Πομ-

πήιον, ἐκβαλεῖν σπεύδων ἐκ τῆς Ἰταλίας πρὶν ἀφικέσθαι τὴν ἐξ Ἰβηρίας αὐτῷ δύναμιν. ὁ δὲ τὸ Βρεντέσιον κατασχὼν καὶ πλοίων εὐπορήσας τοὺς μὲν ὑπάτους εὐθὺς ἐμβιβάσας καὶ μετ᾽ αὐτῶν σπείρας τριάκοντα προεξέπεμψεν εἰς Δυρράχιον, Σκιπίωνα δὲ τὸν πενθερὸν καὶ Γναῖον τὸν
υἱὸν εἰς Συρίαν ἀπέστειλε ναυτικὸν κατασκευάσοντας. αὐ- 3
τὸς δὲ φραξάμενος τὰς πύλας καὶ τοῖς τείχεσι τοὺς ἐλαφροτάτους στρατιώτας ἐπιστήσας, τοὺς δὲ Βρεντεσίνους ἀτρεμεῖν κατ᾽ οἰκίαν κελεύσας, ὅλην ἐντὸς τὴν πόλιν ἀνέσκαψε καὶ διετάφρευσε, καὶ σκολόπων ἐνέπλησε τοὺς στενωποὺς πλὴν δυοῖν, δι᾽ ὧν ἐπὶ θάλατταν αὐτὸς κατ-
ῆλθεν. ἡμέρᾳ δὲ τρίτῃ τὸν μὲν ἄλλον ὄχλον ἐν ταῖς ναυσὶν 4
εἶχεν ἤδη καθ᾽ ἡσυχίαν ἐμβεβηκότα, τοῖς δὲ τὰ τείχη φυλάττουσιν ἐξαίφνης σημεῖον ἄρας καὶ καταδραμόντας ὀξέως ἀναλαβὼν ἀπεπέρασεν. ὁ δὲ Καῖσαρ ὡς εἶδεν ἐκλελειμμένα τὰ τείχη, τὴν φυγὴν αἰσθόμενος μικροῦ μὲν ἐδέησε διώκων τοῖς σταυροῖς καὶ τοῖς ὀρύγμασι περιπετὴς γενέσθαι, τῶν δὲ Βρεντεσίνων φρασάντων φυλαττόμενος τὴν πόλιν καὶ κύκλῳ περιιὼν ἀνηγμένους εὗρε πάντας πλὴν δυοῖν πλοίων στρατιώτας τινὰς οὐ πολλοὺς ἐχόντων.

Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τοῦ Πομπηίου τὸν ἀπόπλουν ἐν τοῖς 63
ἀρίστοις τίθενται στρατηγήμασιν, αὐτὸς δὲ Καῖσαρ ἐθαύμαζεν ὅτι καὶ πόλιν ἔχων ὀχυρὰν καὶ προσδοκῶν τὰς ἐξ Ἰβηρίας δυνάμεις καὶ θαλασσοκρατῶν ἐξέλιπε καὶ προήκατο τὴν Ἰταλίαν. αἰτιᾶται καὶ Κικέρων ὅτι τὴν Θεμιστοκλέους ἐμιμήσατο στρατηγίαν μᾶλλον ἢ τὴν Περικλέους,
τῶν πραγμάτων τούτοις ὁμοίων ὄντων, οὐκ ἐκείνοις. ἐδή- 2
λωσε δὲ Καῖσαρ ἔργῳ σφόδρα φοβούμενος τὸν χρόνον· ἑλὼν γὰρ Νουμέριον Πομπηίου φίλον ἀπέστειλεν εἰς Βρεντέσιον ἐπὶ τοῖς ἴσοις ἀξιῶν διαλλαγῆναι. Νουμέριος δὲ Πομπηίῳ συνεξέπλευσεν.

Ἐντεῦθεν ὁ μὲν ⟨ἐν⟩ ἡμέραις ἑξήκοντα κύριος γεγονὼς ἀναιμωτὶ τῆς Ἰταλίας ὅλης ἐβούλετο μὲν εὐθὺς Πομπήιον διώκειν, πλοίων δὲ μὴ παρόντων ἀποστρέψας εἰς Ἰβηρίαν ἤλαυνε, τὰς ἐκεῖ δυνάμεις προσαγαγέσθαι βουλόμενος.
ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ μεγάλη συνέστη Πομπηίῳ δύναμις, 64
ἡ μὲν ναυτικὴ καὶ παντελῶς ἀνανταγώνιστος (ἦσαν γὰρ

αἱ μάχιμοι πεντακόσιαι, λιβυρνίδων δὲ καὶ κατασκόπων
ὑπερβάλλων ἀριθμός), ἱππεῖς δέ, Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν
τὸ ἀνθοῦν, ἑπτακισχίλιοι, γένεσι καὶ πλούτῳ καὶ φρονή-
μασι διαφέροντες. τὴν δὲ πεζὴν σύμμικτον οὖσαν καὶ
μελέτης δεομένην ἐγύμναζεν ἐν Βεροίᾳ καθήμενος οὐκ ἀρ-
γός, ἀλλ' ὥσπερ ἀκμάζοντι χρώμενος αὑτῷ πρὸς τὰ
2 γυμνάσια. μεγάλη γὰρ ἦν ῥοπὴ πρὸς τὸ θαρρεῖν τοῖς
ὁρῶσι Πομπήιον Μάγνον ἑξήκοντα μὲν ἔτη δυοῖν λείποντα
γεγενημένον, ἐν δὲ τοῖς ὅπλοις ἁμιλλώμενον πεζόν, εἶτα
ἱππότην αὖθις ἑλκόμενόν τε τὸ ξίφος ἀπραγμόνως θέοντι
τῷ ἵππῳ καὶ κατακλείοντα πάλιν εὐχερῶς, ἐν δὲ τοῖς
ἀκοντισμοῖς οὐ μόνον ἀκρίβειαν ἀλλὰ καὶ ῥώμην ἐπιδει-
κνύμενον εἰς μῆκος, ὃ πολλοὶ τῶν νέων οὐχ ὑπερέβαλλον.
3 ἐπεφοίτων δὲ καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν καὶ δυνάσται, καὶ τῶν
ἀπὸ Ῥώμης ἡγεμονικῶν ἀριθμὸς ἦν ἐντελοῦς βουλῆς περὶ
αὐτόν. ἦλθε δὲ καὶ Λαβιηνὸς ἀπολιπὼν Καίσαρα φίλος
γεγονὼς καὶ συνεστρατευμένος ἐν Γαλατίᾳ, καὶ Βροῦτος
υἱὸς ὢν Βρούτου τοῦ περὶ Γαλατίαν σφαγέντος, ἀνὴρ με-
γαλόφρων καὶ μηδέποτε Πομπήιον προσειπὼν μηδ' ἀσπα-
σάμενος πρότερον ὡς φονέα τοῦ πατρός, τότε δ' ὡς ἐλευ-
4 θεροῦντι τὴν Ῥώμην ὑπέταξεν ἑαυτόν. Κικέρων δέ, καίπερ
ἄλλα γεγραφὼς καὶ βεβουλευμένος, ὅμως κατῃδέσθη μὴ
γενέσθαι τοῦ προκινδυνεύοντος ἀριθμοῦ τῆς πατρίδος.
ἦλθε δὲ καὶ Τίδιος Σέξτιος, ἐσχατόγηρως ἀνὴρ θάτερον
πεπηρωμένος σκέλος, εἰς Μακεδονίαν· ὃν τῶν ἄλλων γε-
λώντων καὶ χλευαζόντων ὁ Πομπήιος ἰδὼν ἐξανέστη καὶ
προσέδραμε, μέγα νομίζων μαρτύριον εἶναι καὶ τοὺς παρ'
ἡλικίαν καὶ παρὰ δύναμιν αἱρουμένους τὸν μετ' αὐτοῦ
65 κίνδυνον ἀντὶ τῆς ἀσφαλείας. ἐπεὶ δὲ βουλῆς γενομένης
καὶ γνώμην Κάτωνος εἰπόντος ἐψηφίσαντο μηδένα Ῥω-
μαίων ἄνευ παρατάξεως ἀναιρεῖν μηδὲ διαρπάζειν πόλιν
ὑπήκοον Ῥωμαίοις, ἔτι μᾶλλον ἡ Πομπηίου μερὶς ἠγα-
πήθη· καὶ γὰρ οἷς μηδὲν ἦν πρᾶγμα τοῦ πολέμου πόρρω
κατοικοῦσιν ἢ δι' ἀσθένειαν ἀμελουμένοις, τῷ γε βούλεσθαι
συγκατετίθεντο καὶ τῷ λόγῳ συνεμάχουν ὑπὲρ τῶν δι-
καίων, ἡγούμενοι θεοῖς εἶναι καὶ ἀνθρώποις ἐχθρὸν ᾧ
μὴ καθ' ἡδονήν ἐστι νικᾶν Πομπήιον.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Καῖσαρ εὐγνώμονα παρεῖχεν ἑαυτὸν 2
ἐν τῷ κρατεῖν, ὃς καὶ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ τοῦ Πομπηίου δυνάμεις ἑλὼν καὶ καταπολεμήσας ἀφῆκε τοὺς στρατηγούς, τοῖς δὲ στρατιώταις ἐχρῆτο. καὶ πάλιν ὑπερβαλὼν τὰς Ἄλπεις καὶ διαδραμὼν τὴν Ἰταλίαν εἰς Βρεντέσιον ἧκεν ἐν τροπαῖς ἤδη τοῦ χειμῶνος ὄντος, καὶ διαπεράσας τὸ πέ- 3
λαγος αὐτὸς μὲν εἰς Ὠρικὸν παρενέβαλεν, Ἰούβιον δὲ τὸν Πομπηίου φίλον αἰχμάλωτον ἔχων σὺν ἑαυτῷ πρὸς Πομπήιον ἀπέστειλε, προκαλούμενος εἰς ἓν συνελθόντας ἀμφοτέρους ἡμέρᾳ τρίτῃ πάντα διαλῦσαι τὰ στρατεύματα καὶ γενομένους φίλους καὶ ὀμόσαντας ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν. ταῦτα Πομπήιος αὖθις ἐνέδραν ἡγεῖτο, καὶ καταβὰς ὀξέως 4
ἐπὶ θάλατταν κατέλαβε χωρία καὶ τόπους ἕδρας τε τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις ὑπεραλκεῖς ἔχοντα καὶ ναύλοχα καὶ κατάρσεις ἐπιφόρους τοῖς ἐπιφοιτῶσι διὰ θαλάττης, ὥστε πάντα πνεῖν ἄνεμον Πομπηίῳ σῖτον ἢ στρατιὰν ἢ χρήματα κομίζοντα, Καίσαρα δὲ δυσχερείαις κατὰ γῆν ὁμοῦ καὶ κατὰ θάλατταν περιεχόμενον ἐξ ἀνάγκης φιλομαχεῖν, καὶ 5
προσβάλλοντα τοῖς ἐρύμασι καὶ προκαλούμενον ἑκάστοτε τὰ μὲν πλεῖστα νικᾶν καὶ κρατεῖν τοῖς ἀκροβολισμοῖς, ἅπαξ δὲ μικροῦ συντριβῆναι καὶ τὴν στρατιὰν ἀποβαλεῖν, τοῦ Πομπηίου λαμπρῶς ἀγωνισαμένου μέχρι τροπῆς ἁπάντων καὶ φόνου δισχιλίων, βιάσασθαι δὲ καὶ συνεισπεσεῖν μὴ δυνηθέντος ἢ φοβηθέντος, ὥστ' εἰπεῖν Καίσαρα πρὸς τοὺς φίλους ὅτι σήμερον ἂν ἡ νίκη παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ τὸν νικῶντα εἶχον.

Ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονήσαντες οἱ Πομπηίου διὰ μάχης 66
ἔσπευδον κριθῆναι. Πομπήιος δὲ τοῖς μὲν ἔξω βασιλεῦσι καὶ στρατηγοῖς καὶ πόλεσιν ὡς νενικηκὼς ἔγραφε, τὸν δὲ τῆς μάχης κίνδυνον ὠρρώδει, τῷ χρόνῳ καὶ ταῖς ἀπορίαις καταπολεμήσειν νομίζων ἄνδρας ἀμάχους μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ συνειθισμένους νικᾶν μετ' ἀλλήλων πολὺν ἤδη χρόνον, πρὸς δὲ τὴν ἄλλην στρατείαν καὶ πλάνας καὶ μεταβάσεις 2
καὶ τάφρων ὀρύξεις καὶ τειχῶν οἰκοδομίας ἀπαγορεύοντας ὑπὸ γήρως, καὶ διὰ τοῦτο ταῖς χερσὶν ἐμφῦναι τάχιστα καὶ συμπλακῆναι σπεύδοντας. οὐ μὴν ἀλλὰ πρότερον ἁμῶς γέ πως παρῆγε πείθων τοὺς περὶ αὐτὸν ἀτρεμεῖν

ὁ Πομπήιος· ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν μάχην ὁ Καῖσαρ ὑπὸ τῶν
ἀποριῶν ἀναστὰς ἐβάδιζε δι᾽ Ἀθαμάνων εἰς Θετταλίαν,
3 οὐκέτι καθεκτὸν ἦν τὸ φρόνημα τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ φεύγειν
Καίσαρα βοῶντες οἱ μὲν ἀκολουθεῖν καὶ διώκειν ἐκέλευον,
οἱ δὲ διαβαίνειν εἰς Ἰταλίαν· οἱ δὲ θεράποντας εἰς Ῥώμην
καὶ φίλους ἔπεμπον οἰκίας προκαταληψομένους ἐγγὺς ἀγο-
ρᾶς ὡς αὐτίκα μετιόντες ἀρχάς. ἐθελονταὶ δὲ πολλοὶ πρὸς
Κορνηλίαν ἔπλεον εἰς Λέσβον εὐαγγελιζόμενοι πέρας ἔχειν
τὸν πόλεμον· ἐκεῖ γὰρ αὐτὴν ὑπεξέπεμψεν ὁ Πομπήιος.
4 ἀθροισθείσης δὲ βουλῆς Ἀφράνιος μὲν ἀπεφαίνετο γνώμην
ἔχεσθαι τῆς Ἰταλίας, ταύτην γὰρ εἶναι τοῦ πολέμου τὸ
μέγιστον ἆθλον, προστιθέναι δὲ τοῖς κρατοῦσιν εὐθὺς
Σικελίαν Σαρδόνα Κύρνον Ἰβηρίαν Γαλατίαν ἅπασαν· ἧς
τε δὴ πλεῖστος ὁ λόγος Πομπηίῳ πατρίδος ὀρεγούσης
χεῖρας ἐγγύθεν, οὐ καλῶς ἔχειν περιορᾶν προπηλακιζο-
μένην καὶ δουλεύουσαν οἰκέταις καὶ κόλαξι τυράννων.
5 αὐτὸς δὲ Πομπήιος οὔτε πρὸς δόξαν ἡγεῖτο καλὸν αὐτῷ
δευτέραν φυγὴν φεύγειν Καίσαρα καὶ διώκεσθαι, τῆς τύ-
χης διώκειν διδούσης, οὔτε ὅσιον ἐγκαταλιπεῖν Σκιπίωνα
καὶ τοὺς περὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ Θετταλίαν ἄνδρας ὑπατι-
κοὺς εὐθὺς ὑπὸ Καίσαρι γενησομένους μετὰ χρημάτων καὶ
δυνάμεων μεγάλων· τῆς δὲ Ῥώμης μάλιστα κήδεσθαι τὸν
ἀπωτάτω πολεμοῦντα περὶ αὐτῆς, ὅπως ἀπαθὴς κακῶν
οὖσα καὶ ἀνήκοος περιμένῃ τὸν κρατοῦντα.
67 Ταῦτα ψηφισάμενος ἐδίωκε Καίσαρα, μάχης μὲν ἐγνω-
κὼς ἀπέχεσθαι, πολιορκεῖν δὲ καὶ τρίβειν ταῖς ἀπορίαις
ἐγγύθεν ἐπακολουθῶν. καὶ γὰρ ἄλλως ταῦτα συμφέρειν
ἡγεῖτο, καὶ λόγος τις εἰς αὐτὸν ἧκεν ἐν τοῖς ἱππεῦσι φε-
ρόμενος, ὡς χρὴ τάχιστα τρεψαμένους Καίσαρα συγκατα-
2 λύειν κἀκεῖνον αὐτόν. ἔνιοι δέ φασι διὰ τοῦτο καὶ Κάτωνι
μηδὲν ἄξιον σπουδῆς χρήσασθαι Πομπήιον, ἀλλὰ καὶ πο-
ρευόμενον ἐπὶ Καίσαρα πρὸς θαλάσσῃ καταλιπεῖν ἐπὶ τῆς
ἀποσκευῆς, φοβηθέντα μὴ Καίσαρος ἀναιρεθέντος ἀναγ-
κάσῃ κἀκεῖνον εὐθὺς ἀποθέσθαι τὴν ἀρχήν. οὕτω δὲ
παρακολουθῶν ἀτρέμα τοῖς πολεμίοις ἐν αἰτίαις ἦν καὶ
καταβοήσεσιν ὡς οὐ Καίσαρα καταστρατηγῶν ἀλλὰ τὴν
πατρίδα καὶ τὴν βουλήν, ὅπως διὰ παντὸς ἄρχῃ καὶ μηδέ-

ποτε παύσηται τοῖς ἀξιοῦσι τῆς οἰκουμένης ἄρχειν χρώ-
μενος ὑπηρέταις καὶ δορυφόροις. Δομέτιος δὲ αὐτὸν Ἀη- 3
νόβαρβος Ἀγαμέμνονα καλῶν καὶ βασιλέα βασιλέων ἐπί-
φθονον ἐποίει. καὶ Φαώνιος οὐχ ἧττον ἦν ἀηδὴς τῶν
παρρησιαζομένων ἀκαίρως ἐν τῷ σκώπτειν, "ἄνθρωποι"
βοῶν, "οὐδὲ τῆτες ἔσται τῶν ἐν Τουσκλάνῳ σύκων μετα-
λαβεῖν;" Λεύκιος δὲ Ἀφράνιος ὁ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ δυνάμεις
ἀποβαλὼν ἐν αἰτίᾳ προδοσίας γεγονώς, τότε δὲ τὸν Πομ-
πήιον ὁρῶν φυγομαχοῦντα, θαυμάζειν ἔλεγε τοὺς κατη-
γοροῦντας αὐτοῦ, πῶς πρὸς τὸν ἔμπορον τῶν ἐπαρχιῶν
οὐ μάχονται προελθόντες. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πολλὰ 4
λέγοντες ἄνδρα δόξης ἥττονα καὶ τῆς πρὸς τοὺς φίλους
αἰδοῦς τὸν Πομπήιον ἐξεβιάσαντο καὶ συνεπεσπάσαντο
ταῖς ἑαυτῶν ἐλπίσι καὶ ὁρμαῖς ἐπακολουθῆσαι, προέμενον
τοὺς ἀρίστους λογισμούς, ὅπερ οὐδὲ πλοίου κυβερνήτῃ,
μήτοι γε τοσούτων ἐθνῶν καὶ δυνάμεων αὐτοκράτορι στρα-
τηγῷ παθεῖν ἦν προσῆκον. ὃ δὲ τῶν μὲν ἰατρῶν τοὺς 5
μηδέποτε χαριζομένους ταῖς ἐπιθυμίαις ἐπῄνεσεν, αὐτὸς
δὲ τῷ νοσοῦντι τῆς στρατιᾶς ἐνέδωκε, δείσας ἐπὶ σωτη-
ρίᾳ λυπηρὸς γενέσθαι. πῶς γὰρ ἄν τις φήσειεν ὑγιαίνειν
ἐκείνους τοὺς ἄνδρας, ὧν οἳ μὲν ὑπατείας ἤδη καὶ στρα-
τηγίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ περινοστοῦντες ἐμνῶντο, Σπιν-
θῆρι δὲ καὶ Δομετίῳ καὶ Σκιπίωνι περὶ τῆς Καίσαρος
ἀρχιερωσύνης ἔριδες ἦσαν καὶ φιλονεικίαι καὶ δεξιώσεις;
ὥσπερ αὐτοῖς Τιγράνου τοῦ Ἀρμενίου παραστρατοπεδεύ- 6
οντος ἢ τοῦ Ναβαταίων βασιλέως, ἀλλ' οὐ Καίσαρος ἐκεί-
νου καὶ τῆς δυνάμεως ᾗ χιλίας μὲν ᾑρήκει πόλεις κατὰ
κράτος, ἔθνη δὲ πλείονα τριακοσίων ὑπῆκτο, Γερμανοῖς
δὲ καὶ Γαλάταις μεμαχημένος ἀήττητος ὅσας οὐκ ἄν τις
ἀριθμήσαι μάχας ἑκατὸν ⟨μὲν⟩ μυριάδας αἰχμαλώτων ἔλα-
βεν, ἑκατὸν δ' ἀπέκτεινε τρεψάμενος ἐκ παρατάξεως.
Ἀλλ' ὅμως ἐγκείμενοι καὶ θορυβοῦντες, ἐπεὶ κατέβησαν 68
εἰς τὸ Φαρσάλιον πεδίον, ἠνάγκασαν βουλὴν προθεῖναι τὸν
Πομπήιον, ἐν ᾗ Λαβιηνὸς ὁ τῶν ἱππέων ἄρχων πρῶτος
ἀναστὰς ὤμοσε μὴ ἀναχωρήσειν ἐκ τῆς μάχης, εἰ μὴ τρέ-
ψαιτο τοὺς πολεμίους· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ πάντες ὤμνυσαν.
τῆς δὲ νυκτὸς ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους Πομπήιος εἰς τὸ 2

θέατρον εἰσιόντος αὐτοῦ κροτεῖν τὸν δῆμον, αὐτὸς δὲ κοσμεῖν ἱερὸν Ἀφροδίτης νικηφόρου πολλοῖς λαφύροις· καὶ τὰ μὲν ἐθάρρει, τὰ δ᾽ ὑπέθραττεν αὐτὸν ἡ ὄψις, δεδοικότα μὴ τῷ γένει τῷ Καίσαρος εἰς Ἀφροδίτην ἀνήκοντι δόξα καὶ λαμπρότης ἀπ᾽ αὐτοῦ γένηται. καὶ πανικοί
3 τινες θόρυβοι διάττοντες ἐξανέστησαν αὐτόν. ἑωθινῆς δὲ φυλακῆς ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος στρατοπέδου πολλὴν ἡσυχίαν ἄγοντος ἐξέλαμψε μέγα φῶς, ἐκ δὲ τούτου λαμπὰς ἀρθεῖσα φλογοειδὴς ἐπὶ ⟨τὸ⟩ Πομπηίου κατέσκηψε· καὶ τοῦτο ἰδεῖν φησὶ Καῖσαρ αὐτὸς ἐπιὼν τὰς φυλακάς. ἅμα δ᾽ ἡμέρᾳ μέλλοντος αὐτοῦ πρὸς Σκότουσαν ἀναζευγνύειν καὶ τὰς σκηνὰς τῶν στρατιωτῶν καθαιρούντων καὶ προπεμπόντων ὑποζύγια καὶ θεράποντας, ἧκον οἱ σκοποὶ φράζοντες ὅπλα πολλὰ καθορᾶν ἐν τῷ χάρακι τῶν πολεμίων διαφερόμενα, καὶ κίνησιν εἶναι καὶ θόρυβον ἀνδρῶν
4 ἐπὶ μάχην ἐξιόντων. μετὰ δὲ τούτους ἕτεροι παρῆσαν εἰς τάξιν ἤδη καθίστασθαι τοὺς πρώτους λέγοντες. ὁ μὲν οὖν Καῖσαρ εἰπὼν τὴν προσδοκωμένην ἥκειν ἡμέραν, ἐν ᾗ πρὸς ἄνδρας, οὐ πρὸς λιμὸν οὐδὲ πενίαν μαχοῦνται, κατὰ τάχος πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκέλευσε προθεῖναι τὸν φοινικοῦν χιτῶνα· τοῦτο γὰρ μάχης Ῥωμαίοις ἐστὶ σύμβολον·
5 οἱ δὲ στρατιῶται θεασάμενοι μετὰ βοῆς καὶ χαρᾶς τὰς σκηνὰς ἀφέντες ἐφέροντο πρὸς τὰ ὅπλα, καὶ τῶν ταξιαρχῶν ἀγόντων εἰς ἣν ἔδει τάξιν ἕκαστος ὥσπερ χορὸς ἄνευ θορύβου μεμελετημένως [εἰς τάξιν] καὶ πράως καθίστατο.

69 Πομπήιος δὲ τὸ μὲν δεξιὸν αὐτὸς ἔχων ἔμελλεν ἀνθίστασθαι πρὸς Ἀντώνιον, ἐν δὲ τῷ μέσῳ Σκιπίωνα τὸν πενθερὸν ἀντέταξε Καλβίνῳ Λευκίῳ, τὸ δ᾽ εὐώνυμον εἶχε μὲν Λεύκιος Δομέτιος, ἐρρώσθη δὲ τῷ πλήθει τῶν ἱπ-
2 πέων. ἐνταῦθα γὰρ ὀλίγου δεῖν ἅπαντες ἐρρύησαν ὡς Καίσαρα βιασόμενοι καὶ τὸ δέκατον τάγμα διακόψοντες, οὗ πλεῖστος ἦν ὁ λόγος ὡς μαχιμωτάτου, καὶ Καῖσαρ ἐν ἐκείνῳ ταττόμενος εἰώθει μάχεσθαι. κατιδὼν δὲ πεφραγμένον ἵππῳ τοσαύτῃ τῶν πολεμίων τὸ εὐώνυμον, καὶ φοβηθεὶς τὴν λαμπρότητα τοῦ ὁπλισμοῦ, μετεπέμψατο σπείρας ἓξ ἀπὸ τῶν ἐπιταγμάτων καὶ κατέστησεν ὄπισθεν
3 τοῦ δεκάτου, κελεύσας ἡσυχίαν ἄγειν ἀδήλους τοῖς πολε-

μίοις ὄντας, ὅταν δὲ προσελαύνωσιν οἱ ἱππεῖς, διὰ τῶν προμάχων ἐκδραμόντας μὴ προέσθαι τοὺς ὑσσούς, ὥσπερ εἰώθασιν οἱ κράτιστοι σπεύδοντες ἐπὶ τὰς ξιφουλκίας, ἀλλὰ παίειν ἄνω συντιτρώσκοντας ὄμματα καὶ πρόσωπα τῶν πολεμίων· οὐ γὰρ μενεῖν τοὺς καλοὺς τούτους καὶ ἀνθηροὺς πυρριχιστὰς διὰ τὸν ὡραϊσμόν, οὐδ' ἀντιβλέψειν πρὸς τὸν σίδηρον ἐν ὀφθαλμοῖς γινόμενον. ἐν τούτοις μὲν 4
οὖν ὁ Καῖσαρ ἦν· ὁ δὲ Πομπήιος ἀφ' ἵππου τὴν παράταξιν ἐπισκοπῶν, ὡς ἑώρα τοὺς μὲν ἀντιπάλους μεθ' ἡσυχίας τὸν καιρὸν ἐν τάξει προσμένοντας, τῆς δ' ὑφ' αὑτῷ στρατιᾶς τὸ πλεῖστον οὐκ ἀτρεμοῦν ἀλλὰ κυμαῖνον ἀπειρίᾳ καὶ θορυβούμενον, ἔδεισε μὴ διασπασθῇ παντάπασιν ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης, καὶ παράγγελμα τοῖς προτεταγμένοις ἔδωκεν ἑστῶτας ἐν προβολῇ καὶ μένοντας ἀραρότως δέχεσθαι τοὺς πολεμίους. ὁ δὲ Καῖσαρ αἰτιᾶται τὸ στρατήγημα τοῦτο· 5
τῶν τε γὰρ πληγῶν τὸν ἐξ ἐπιδρομῆς τόνον ἀμαυρῶσαι, καὶ τὴν μάλιστα τοὺς πολλοὺς ἐν τῷ συμφέρεσθαι τοῖς πολεμίοις πληροῦσαν ἐνθουσιασμοῦ καὶ φορᾶς ἀντεξόρμησιν, ἅμα κραυγῇ καὶ δρόμῳ τὸν θυμὸν αὔξουσαν, ἀφελόντα πῆξαι καὶ καταψῦξαι τοὺς ἄνδρας. ἦσαν δ' οἱ μὲν μετὰ Καίσαρος δισχίλιοι πρὸς δισμυρίοις, οἱ δὲ μετὰ Πομπηίου βραχεῖ πλείονες ἢ διπλάσιοι τούτων.

Ἤδη δὲ συνθήματος διδομένου παρ' ἀμφοτέρων καὶ 70
τῆς σάλπιγγος ἀρχομένης ἐγκελεύεσθαι πρὸς τὴν σύστασιν, τῶν μὲν πολλῶν ἕκαστος ἐσκόπει τὸ καθ' αὑτόν, ὀλίγοι δὲ Ῥωμαίων οἱ βέλτιστοι καί τινες Ἑλλήνων παρόντες ἔξω τῆς μάχης, ὡς ἐγγὺς ἦν τὸ δεινόν, ἐλογίζοντο τὴν πλεονεξίαν καὶ φιλονεικίαν, ὅπου φέρουσα τὴν ἡγεμονίαν ἐξέθηκεν. ὅπλα γὰρ συγγενικὰ καὶ τάξεις ἀδελφαὶ καὶ 2
κοινὰ σημεῖα καὶ μιᾶς πόλεως εὐανδρία τοσαύτη καὶ δύναμις αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν συνέπιπτεν, ἐπιδεικνυμένη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὡς ἐν πάθει γενομένη τυφλόν ἐστι καὶ μανιῶδες. ἦν μὲν γὰρ ἤδη καθ' ἡσυχίαν χρῄζουσιν ἄρχειν καὶ ἀπολαύειν τῶν κατειργασμένων τὸ πλεῖστον καὶ κράτιστον ἀρετῇ γῆς καὶ θαλάσσης ὑπήκοον, ἦν δ' ἔτι τροπαίων καὶ θριάμβων ἔρωτι βουλομένους χαρίζεσθαι καὶ διψῶντας ἐμπίπλασθαι Παρθικῶν πολέμων ἢ Γερμα-

3 νικῶν. πολὺ δὲ καὶ Σκυθία λειπόμενον ἔργον καὶ Ἰνδοί, καὶ πρόφασις οὐκ ἄδοξος ἐπὶ ταῦτα τῆς πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικά. τίς δ' ἂν ἢ Σκυθῶν ἵππος ἢ τοξεύματα Πάρθων ἢ πλοῦτος Ἰνδῶν ἐπέσχε μυριάδας ἑπτὰ Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἐπερχομένας Πομπηΐου καὶ Καίσαρος ἡγουμένων, ὧν ὄνομα πολὺ πρότερον ἤκουσαν ἢ τὸ Ῥωμαίων; οὕτως ἄμικτα καὶ ποικίλα καὶ θηριώδη φῦλα νι-
4 κῶντες ἐπῆλθον. τότε δ' ἀλλήλοις μαχούμενοι συνῄεσαν, οὐδὲ τὴν δόξαν αὑτῶν, δι' ἣν τῆς πατρίδος ἠφείδουν, οἰκτείραντες, ἄχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀνικήτων προσαγορευομένων. ἡ μὲν γὰρ γενομένη συγγένεια καὶ τὰ Ἰουλίας φίλτρα καὶ γάμος ἐκεῖνος εὐθὺς ἦν ἀπατηλὰ καὶ ὕποπτα κοινωνίας ἐπὶ χρείᾳ συνισταμένης ὁμηρεύματα, φιλίας δ' ἀληθινῆς οὐ μετέσχεν.

71 Ὡς δ' οὖν τὸ Φαρσάλιον πεδίον ἀνδρῶν καὶ ἵππων καὶ ὅπλων ἀνεπέπληστο καὶ μάχης ἤρθη παρ' ἀμφοτέρων σημεῖα, πρῶτος ἐκ τῆς Καίσαρος φάλαγγος ἐξέδραμε Γάιος Κρασσιανός, ἀνδρῶν ἑκατὸν εἴκοσι λοχαγῶν, μεγά-
2 λην ἀποδιδοὺς ὑπόσχεσιν Καίσαρι. πρῶτον γὰρ αὐτὸν ἐξιὼν τοῦ χάρακος εἶδε, καὶ προσαγορεύσας ἤρετο πῶς φρονοίη περὶ τῆς μάχης. ὁ δὲ τὴν δεξιὰν προτείνας ἀνεβόησε "νικήσεις λαμπρῶς ὦ Καῖσαρ, ἐμὲ δ' ἢ ζῶντα τήμερον ἢ νεκρὸν ἐπαινέσεις." τούτων τῶν λόγων μεμνημένος ἐξώρμησε καὶ συνεπεσπάσατο πολλοὺς καὶ προσέβαλε
3 κατὰ μέσους τοὺς πολεμίους· γενομένου δὲ τοῦ ἀγῶνος εὐθὺς ἐν ξίφεσι καὶ πολλῶν φονευομένων, βιαζόμενον πρόσω καὶ διακόπτοντα τοὺς πρώτους ὑποστάς τις ὠθεῖ διὰ τοῦ στόματος τὸ ξίφος, ὥστε τὴν αἰχμὴν περάσασαν ἀνασχεῖν κατὰ τὸ ἰνίον. πεσόντος δὲ τοῦ Κρασσιανοῦ κατὰ τοῦτο μὲν ἦν ἰσόρροπος ἡ μάχη, τὸ δὲ δεξιὸν ὁ Πομπήιος οὐ ταχέως ἐπῆγεν, ἀλλὰ παπταίνων ἐπὶ θάτερα
4 καὶ τὸ τῶν ἱππέων ἀναμένων ἔργον ἐνδιέτριβεν. ἤδη δ' ἐκεῖνοι τοὺς οὐλαμοὺς ἀνῆγον ὡς κυκλωσόμενοι τὸν Καίσαρα, καὶ τοὺς προτεταγμένους ἱππεῖς ὀλίγους ὄντας ἐμβαλοῦντες εἰς τὴν φάλαγγα. Καίσαρος δὲ σημεῖον ἄραντος οἱ μὲν ἱππεῖς ἐξανεχώρησαν, αἱ δ' ἐπιτεταγμέναι σπεῖραι πρὸς τὴν κύκλωσιν ἐκδραμοῦσαι, τρισχίλιοι ἄνδρες, ὑπαν-

τιάζουσι τοὺς πολεμίους, καὶ παριστάμενοι καθ᾽ ἵππων,
ὡς ἐδιδάχθησαν, ὑψηλοῖς ἐχρῶντο τοῖς ὑσσοῖς, ἐφιέμενοι
τῶν προσώπων. οἱ δ᾽, ἅτε μάχης πάσης ἄπειροι, τοιαύτην 5
δὲ μὴ προσδοκήσαντες μηδὲ προμαθόντες, οὐκ ἐτόλμων
οὐδ᾽ ἠνείχοντο τὰς πληγὰς ἐν ὄμμασι καὶ στόμασιν οὔ-
σας, ἀλλ᾽ ἀποστρεφόμενοι καὶ προϊσχόμενοι τῶν ὄψεων
τὰς χεῖρας ἀκλεῶς ἐτράποντο. φευγόντων δὲ τούτων ἀμε-
λήσαντες οἱ Καίσαρος ἐχώρουν ἐπὶ τοὺς πεζούς, ᾗ μάλι-
στα τῶν ἱππέων τὸ κέρας ἐψιλωμένον περιδρομὴν ἐδίδου
καὶ κύκλωσιν. ἅμα δὲ τούτων ἐκ πλαγίου προσπεσόντων 6
καὶ κατὰ στόμα τοῦ δεκάτου προσμίξαντος οὐχ ὑπέμειναν
οὐδὲ συνέστησαν, ὁρῶντες ἐν ᾧ κυκλώσεσθαι τοὺς πολε-
μίους ἤλπιζον αὐτοὺς τοῦτο πάσχοντας.

Τραπομένων δὲ τούτων ὡς κατεῖδε τὸν κονιορτὸν ὁ 72
Πομπήιος καὶ τὸ περὶ τοὺς ἱππέας πάθος εἴκασεν, ᾧ
μὲν ἐχρήσατο λογισμῷ χαλεπὸν εἰπεῖν, μάλιστα δ᾽ ὅμοιος
παράφρονι καὶ παραπλῆγι τὴν διάνοιαν, καὶ μηδ᾽ ὅτι
Μάγνος ἐστὶ Πομπήιος ἐννοοῦντι, μηδένα προσειπὼν ἀπήει
βάδην εἰς τὸν χάρακα, πάνυ τοῖς ἔπεσι πρέπων ἐκείνοις

Ζεὺς δὲ πατὴρ Αἴανθ᾽ ὑψίζυγος ἐν φόβον ὦρσεν· 2
στῆ δὲ ταφών, ὄπιθεν δὲ σάκος βάλεν ἑπταβόειον,
τρέσσε δὲ παπτήνας ἐφ᾽ ὁμίλου.

τοιοῦτος εἰς τὴν σκηνὴν παρελθὼν ἄφθογγος καθῆστο,
μέχρι οὗ τοῖς φεύγουσι πολλοὶ διώκοντες συνεισέπιπτον·
τότε δὲ φωνὴν μίαν ἀφεὶς ταύτην “οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὴν
παρεμβολήν;” ἄλλο δὲ μηδὲν εἰπών, ἀναστὰς καὶ λαβὼν
ἐσθῆτα τῇ παρούσῃ τύχῃ πρέπουσαν ὑπεξῆλθεν. ἔφυγε 3
δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τάγματα, καὶ φόνος ἐν τῷ στρατοπέδῳ
πολὺς ἐγένετο σκηνοφυλάκων καὶ θεραπόντων· στρατιώ-
τας δὲ μόνους ἑξακισχιλίους πεσεῖν φησὶν Ἀσίνιος Πω-
λίων, μεμαχημένος ἐκείνην τὴν μάχην μετὰ Καίσαρος.
αἱροῦντες δὲ τὸ στρατόπεδον ἐθεῶντο τὴν ἄνοιαν καὶ 4
κουφότητα τῶν πολεμίων· πᾶσα γὰρ σκηνὴ μυρσίναις
κατέστεπτο καὶ στρωμναῖς ἀνθιναῖς ἤσκητο καὶ τραπέ-
ζαις ἐκπωμάτων μεσταῖς, καὶ κρατῆρες οἴνου προὔκειντο,
καὶ παρασκευὴ καὶ κόσμος ἦν τεθυκότων καὶ πανηγυρι-
ζόντων μᾶλλον ἢ πρὸς μάχην ἐξοπλιζομένων. οὕτω ταῖς

ἐλπίσι διεφθαρμένοι καὶ γέμοντες ἀνοήτου θράσους ἐπὶ
τὸν πόλεμον ἐχώρουν.
73 Πομπήιος δὲ μικρὸν ἔξω τοῦ χάρακος προελθὼν τὸν
μὲν ἵππον ἀφῆκεν, ὀλίγων δὲ κομιδῇ περὶ αὐτὸν ὄντων,
ὡς οὐδεὶς ἐδίωκεν, ἀπῄει καθ' ἡσυχίαν, ἐν διαλογισμοῖς
ὢν οἵους εἰκὸς λαμβάνειν ἄνθρωπον ἔτη τέτταρα καὶ
τριάκοντα νικᾶν καὶ κρατεῖν ἁπάντων εἰθισμένον, ἥττης
δὲ καὶ φυγῆς τότε πρῶτον ἐν γήρᾳ λαμβάνοντα πεῖραν,
ἐννοούμενον δ' ἐξ ὅσων ἀγώνων καὶ πολέμων ηὐξημένην
2 ἀποβαλὼν ὥρᾳ μιᾷ δόξαν καὶ δύναμιν, [ὁ] πρὸ μικροῦ
τοσούτοις ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ στόλοις δορυφορούμενος
ἀπέρχεται μικρὸς οὕτω γεγονὼς καὶ συνεσταλμένος ὥστε
λανθάνειν ζητοῦντας τοὺς πολεμίους. παραμειψάμενος
δὲ Λάρισαν ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὰ Τέμπη, καταβαλὼν ἑαυτὸν
ἐπὶ στόμα δεδιψηκὼς ἔπινε τοῦ ποταμοῦ, καὶ πάλιν ἀνα-
στὰς ἐβάδιζε διὰ τῶν Τεμπῶν, ἄχρι οὗ κατῆλθεν ἐπὶ θά-
3 λατταν. ἐκεῖ δὲ τῆς νυκτὸς τὸ λοιπὸν ἀναπαυσάμενος ἐν
καλυβίῳ τινὶ σαγηνέων, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἐπιβὰς ποτα-
μίου πλοίου, καὶ τῶν ἑπομένων τοὺς ἐλευθέρους ἀναλα-
βών, τοὺς δὲ θεράποντας ἀπιέναι πρὸς Καίσαρα κελεύ-
σας καὶ μὴ δεδιέναι, παρὰ γῆν κομιζόμενος εἶδεν εὐμεγέθη
φορτηγὸν ἀνάγεσθαι μέλλουσαν, ἧς ἐναυκλήρει Ῥωμαῖος
ἀνὴρ οὐ πάνυ Πομπηίῳ συνήθης, γινώσκων δὲ τὴν ὄψιν
4 αὐτοῦ· Πετίκιος ἐπεκαλεῖτο. τούτῳ συνεβεβήκει τῆς παρῳ-
χημένης νυκτὸς ἰδεῖν κατὰ τοὺς ὕπνους Πομπήιον, οὐχ ὃν
ἑωράκει πολλάκις, ἀλλὰ ταπεινὸν καὶ κατηφῆ προσδιαλε-
γόμενον αὐτῷ. καὶ ταῦτα τοῖς συμπλέουσιν ἐτύγχανε διη-
γούμενος, ὡς δὴ φιλεῖ περὶ πραγμάτων τηλικούτων λόγον
5 ἔχειν ἀνθρώπους σχολὴν ἄγοντας. ἐξαίφνης δέ τις τῶν
ναυτῶν ἔφρασε κατιδὼν ὅτι πλοῖον ποτάμιον ἀπὸ τῆς
γῆς ἐρέσσεται καὶ κατασείουσί τινες ἄνθρωποι τὰ ἱμάτια
καὶ τὰς χεῖρας ὀρέγουσι πρὸς αὐτούς. ἐπιστήσας οὖν ὁ
Πετίκιος εὐθὺς ἔγνω τὸν Πομπήιον οἷον ὄναρ εἶδε, καὶ
πληξάμενος τὴν κεφαλὴν ἐκέλευσε τοὺς ναύτας τὸ ἐφόλ-
κιον παραβαλεῖν, καὶ τὴν δεξιὰν ἐξέτεινε καὶ προσεκάλει
τὸν Πομπήιον, ἤδη συμφρονῶν τῷ σχήματι τὴν τύχην καὶ
6 μεταβολὴν τοῦ ἀνδρός. ὅθεν οὔτε παράκλησιν ἀναμείνας

οὔτε λόγον, ἀλλ' ἀναλαβὼν ὅσους ἐκέλευσε μετ' αὐτοῦ
(Λέντουλοι δ' ἦσαν ἀμφότεροι καὶ Φαώνιος) ἀνήχθη. καὶ
μικρὸν ὕστερον ἰδόντες ἀπὸ γῆς ἁμιλλώμενον Δηιόταρον
τὸν βασιλέα προσαναλαμβάνουσιν. ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν
δείπνου καὶ παρεσκεύασεν ὁ ναύκληρος ἐκ τῶν παρόντων,
ἰδὼν ὁ Φαώνιος οἰκετῶν ἀπορίᾳ τὸν Πομπήιον ἀρχόμε-
νον αὐτὸν ὑπολύειν προσέδραμε καὶ ὑπέλυσε καὶ συνή-
λειψε. καὶ τὸ λοιπὸν ἐκ τούτου περιέπων καὶ θεραπεύων 7
ὅσα δεσπότας δοῦλοι, μέχρι νίψεως ποδῶν καὶ δείπνου
παρασκευῆς, διετέλεσεν, ὥστε τὴν ἐλευθεριότητα τῆς
ὑπουργίας ἐκείνης θεασάμενον ⟨ἄν⟩ τινα καὶ τὸ ἀφελὲς
καὶ ἄπλαστον εἰπεῖν "φεῦ τοῖσι γενναίοισιν ὡς ἅπαν
καλόν."

Οὕτω δὲ παραπλεύσας ἐπ' Ἀμφιπόλεως ἐκεῖθεν εἰς 74
Μιτυλήνην ἐπεραιοῦτο, βουλόμενος τὴν Κορνηλίαν ἀναλα-
βεῖν καὶ τὸν υἱόν. ἐπεὶ δὲ προσέσχε τῇ νήσῳ κατ' αἰγια-
λόν, ἔπεμψεν εἰς πόλιν ἄγγελον, οὐχ ὡς ἡ Κορνηλία προσ-
εδόκα τοῖς πρὸς χάριν ἀπαγγελλομένοις καὶ γραφομένοις,
ἐλπίζουσα τοῦ πολέμου κεκριμένου περὶ Δυρράχιον ἔτι
λοιπὸν ἔργον εἶναι Πομπηίῳ τὴν Καίσαρος δίωξιν. ἐν 2
τούτοις οὖσαν αὐτὴν καταλαβὼν ὁ ἄγγελος ἀσπάσασθαι
μὲν οὐχ ὑπέμεινε, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν κακῶν
τοῖς δάκρυσι μᾶλλον ἢ τῇ φωνῇ φράσας σπεύδειν ἐκέ-
λευσεν, εἰ βούλεταί πως Πομπήιον ἰδεῖν ἐπὶ νεὼς μιᾶς
καὶ ἀλλοτρίας. ἡ δ' ἀκούσασα προήκατο μὲν αὐτὴν χα-
μᾶζε καὶ πολὺν χρόνον ἔκφρων καὶ ἄναυδος ἔκειτο, μόλις
δέ πως ἔμφρων γενομένη καὶ συννοήσασα τὸν καιρὸν οὐκ
ὄντα θρήνων καὶ δακρύων ἐξέδραμε διὰ τῆς πόλεως ἐπὶ
θάλατταν. ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ Πομπηίου καὶ δεξαμένου 3
ταῖς ἀγκάλαις αὐτὴν ὑπερειπομένην καὶ περιπίπτουσαν
"ὁρῶ σε" εἶπεν, "ἄνερ, οὐ τῆς σῆς τύχης ἔργον ἀλλὰ τῆς
ἐμῆς, προσερριμμένον ἑνὶ σκάφει τὸν πρὸ τῶν Κορνηλίας
γάμων πεντακοσίαις ναυσὶ ταύτην περιπλεύσαντα τὴν
θάλασσαν. τί μ' ἦλθες ἰδεῖν καὶ οὐκ ἀπέλιπες τῷ βαρεῖ
δαίμονι τὴν καὶ σὲ δυστυχίας ἀναπλήσασαν τοσαύτης;
ὡς εὐτυχὴς μὲν ἂν ἤμην γυνὴ πρὸ τοῦ Πόπλιον ἐν Πάρ-
θοις ἀκοῦσαι τὸν παρθένιον ἄνδρα κείμενον ἀποθανοῦσα,

σώφρων δὲ μετ' ἐκεῖνον, ὥσπερ ὥρμησα, τὸν ἐμαυτῆς
προεμένη βίον· ἐσωζόμην δ' ἄρα καὶ Πομπηΐῳ Μάγνῳ
75 συμφορὰ γενέσθαι." ταῦτ' εἰπεῖν τὴν Κορνηλίαν λέγουσι,
τὸν δὲ Πομπήιον ἀποκρίνασθαι "μίαν ἄρα, Κορνηλία,
τύχην ᾔδεις τὴν ἀμείνονα, ἣ καὶ σὲ ἴσως ἐξηπάτησεν, ὅτι
μοι χρόνον πλείονα τοῦ συνήθους παρέμεινεν. ἀλλὰ καὶ
ταῦτα δεῖ φέρειν γενομένους ἀνθρώπους, καὶ τῆς τύχης
ἔτι πειρατέον· οὐ γὰρ ἀνέλπιστον ἐκ τούτων ἀναλαβεῖν
2 ἐκεῖνα τὸν ἐξ ἐκείνων ἐν τούτοις γενόμενον." ἡ μὲν οὖν
γυνὴ μετεπέμπετο χρήματα καὶ θεράποντας ἐκ πόλεως,
τῶν δὲ Μιτυληναίων τὸν Πομπήιον ἀσπασαμένων καὶ
παρακαλούντων εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν οὐκ ἠθέλησεν,
ἀλλὰ κἀκείνους ἐκέλευσε τῷ κρατοῦντι πείθεσθαι καὶ
θαρρεῖν· εὐγνώμονα γὰρ εἶναι Καίσαρα καὶ χρηστόν.
3 αὐτὸς δὲ πρὸς Κράτιππον τραπόμενος τὸν φιλόσοφον
(κατέβη γὰρ ἐκ τῆς πόλεως ὀψόμενος αὐτόν) ἐμέμψατο
καὶ συνδιηπόρησε βραχέα περὶ τῆς προνοίας, ὑποκατα-
κλινομένου τοῦ Κρατίππου καὶ παράγοντος αὐτὸν ἐπὶ τὰς
ἀμείνονας ἐλπίδας, ὅπως μὴ λυπηρὸς μηδ' ἄκαιρος ἀντι-
4 λέγων εἴη, ἐπεὶ τὸ μὲν ἐρέσθαι τὸν Πομπήιον ἦν ὑπὲρ
τῆς προνοίας, τὸν δ' ἀποφαίνεσθαι ὅτι τοῖς πράγμασιν
ἤδη μοναρχίας ἔδει διὰ τὴν κακοπολιτείαν, ἐρέσθαι δέ
"πῶς, ὦ Πομπήιε, καὶ τίνι τεκμηρίῳ πεισθῶμεν ὅτι
βέλτιον ἂν σὺ τῇ τύχῃ Καίσαρος ἐχρήσω κρατήσας;"
76 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐατέον ὥσπερ ἔχει τὰ τῶν θεῶν· ἀνα-
λαβὼν δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς φίλους ἐκομίζετο, προσί-
σχων ὅρμοις ἀναγκαίοις ὕδωρ ἢ ἀγορὰν ἔχουσιν. εἰς δὲ
πόλιν εἰσῆλθε πρώτην Ἀττάλειαν τῆς Παμφυλίας. ἐν-
ταῦθα δ' αὐτῷ καὶ τριήρεις τινὲς ἀπήντησαν ἐκ Κιλικίας
καὶ στρατιῶται συνελέγοντο καὶ τῶν συγκλητικῶν πάλιν
2 ἑξήκοντα περὶ αὐτὸν ἦσαν. ἀκούων δὲ καὶ τὸ ναυτικὸν
ἔτι συνεστάναι καὶ Κάτωνα πολλοὺς στρατιώτας ἀνειλη-
φότα περαιοῦν εἰς Λιβύην ὠδύρετο πρὸς τοὺς φίλους,
καταμεμφόμενος ἑαυτὸν ἐκβιασθέντα τῷ πεζῷ συμβαλεῖν,
τῇ δὲ κρείττονι ἀδηρίτως δυνάμει πρὸς μηδὲν ἀποχρήσα-
σθαι μηδὲ περιορμίσαι τὸ ναυτικόν, ὅπου κατὰ γῆν σφα-
λεὶς εὐθὺς ἂν εἶχεν ἀντίπαλον ἐκ θαλάττης παρεστῶσαν

ἀλκὴν καὶ δύναμιν τοσαύτην. οὐδὲν γὰρ ἁμάρτημα Πομ- 3
πηίου μεῖζον οὐδὲ δεινότερον στρατήγημα Καίσαρος ἢ τὸ
τὴν μάχην οὕτω μακρὰν ἀποσπάσασθαι τῆς ναυτικῆς βοη-
θείας. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων κρίνειν τι καὶ πράτ-
τειν ἀναγκαζόμενος ἐπὶ τὰς πόλεις περιέπεμπε· τὰς δ'
αὐτὸς περιπλέων ᾔτει χρήματα καὶ ναῦς ἐπλήρου. τὴν δ'
ὀξύτητα τοῦ πολεμίου καὶ τὸ τάχος δεδοικώς, μὴ προαν-
αρπάσῃ τῆς παρασκευῆς αὐτὸν ἐπελθών, ἐσκόπει κατα-
φυγὴν ἐπὶ τῷ παρόντι καὶ ἀναχώρησιν. ἐπαρχία μὲν οὖν 4
οὐδεμία φύξιμος ἐφαίνετο βουλευομένοις αὐτοῖς, τῶν δὲ
βασιλειῶν αὐτὸς μὲν ἀπέφαινε τὴν Πάρθων ἱκανωτάτην
οὖσαν ἔν τε τῷ παρόντι δέξασθαι καὶ περιβαλεῖν σφᾶς
ἀσθενεῖς ὄντας, αὖθίς τε ῥῶσαι καὶ προπέμψαι μετὰ
πλείστης δυνάμεως· τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν εἰς Λιβύην καὶ 5
Ἰόβαν ἔτρεπον τὴν γνώμην, Θεοφάνει δὲ τῷ Λεσβίῳ μα-
νικὸν ἐδόκει τριῶν ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχουσαν Αἴγυπτον
ἀπολιπόντα καὶ Πτολεμαῖον, ἡλικίαν μὲν ἀντίπαιδα φι-
λίας δὲ καὶ χάριτος πατρῴας ὑπόχρεων, Πάρθοις ὑπο-
βαλεῖν ἑαυτόν, ἀπιστοτάτῳ γένει, καὶ Ῥωμαίῳ μὲν ἀνδρὶ
κηδεστῇ γενομένῳ τὰ δεύτερα λέγοντα πρῶτον εἶναι τῶν
ἄλλων μὴ θέλειν μηδὲ πειρᾶσθαι τῆς ἐκείνου μετριότη-
τος, Ἀρσάκην δὲ ποιεῖσθαι κύριον ἑαυτοῦ τὸν μηδὲ Κράσ- 6
σου δυνηθέντα ζῶντος, καὶ γυναῖκα νέαν οἴκου τοῦ Σκι-
πίωνος εἰς βαρβάρους κομίζειν ὕβρει καὶ ἀκολασίᾳ τὴν
ἐξουσίαν μετροῦντας, ᾗ, κἂν μὴ πάθῃ, δόξῃ δὲ παθεῖν,
δεινόν ἐστιν ἐπὶ τοῖς ποιῆσαι δυναμένοις γενομένῃ. τοῦτο
μόνον, ὥς φασίν, ἀπέτρεψε τῆς ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ὁδοῦ
Πομπήιον, εἰ δή τις ἔτι Πομπηίου λογισμὸς ἀλλ' οὐχὶ
δαίμων ἐκείνην ὑφηγεῖτο τὴν ὁδόν.

Ὡς δ' οὖν ἐνίκα φεύγειν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀναχθεὶς 77
ἀπὸ Κύπρου Σελευκίδι τριήρει μετὰ τῆς γυναικός (τῶν
δ' ἄλλων οἱ μὲν ἐν μακραῖς ὁμοίως ναυσὶν οἱ δ' ἐν ὁλ-
κάσιν ἅμα συμπαρέπλεον) τὸ μὲν πέλαγος διεπέρασεν
ἀσφαλῶς, πυθόμενος δὲ τὸν Πτολεμαῖον ἐν Πηλουσίῳ
καθῆσθαι μετὰ στρατιᾶς, πολεμοῦντα πρὸς τὴν ἀδελφήν,
ἐκεῖ κατέσχε, προπέμψας τὸν φράσοντα τῷ βασιλεῖ καὶ
δεησόμενον. ὁ μὲν οὖν Πτολεμαῖος ἦν κομιδῇ νέος, ὁ δὲ 2

πάντα διέπων τὰ πράγματα Ποθεινὸς ἤθροισε βουλὴν
τῶν δυνατωτάτων (ἐδύναντο δὲ μέγιστον οὓς ἐκεῖνος ἐβού-
λετο) καὶ λέγειν ἐκέλευσεν ἣν ἔχει γνώμην ἕκαστος. ἦν
οὖν δεινὸν περὶ Πομπηίου Μάγνου βουλεύεσθαι Ποθεινὸν
τὸν εὐνοῦχον καὶ Θεόδοτον τὸν Χῖον, ἐπὶ μισθῷ ῥητορι-
κῶν λόγων διδάσκαλον ἀνειλημμένον, καὶ τὸν Αἰγύπτιον
Ἀχιλλᾶν· κορυφαιότατοι γὰρ ἦσαν ἐν κατευνασταῖς καὶ
3 τιθηνοῖς τοῖς ἄλλοις οὗτοι σύμβουλοι. καὶ τοιούτου δι-
καστηρίου ψῆφον Πομπήιος ἐπ' ἀγκυρῶν πρόσω τῆς χώρας
ἀποσαλεύων περιέμενεν, ὃν Καίσαρι σωτηρίας χάριν οὐκ
ἦν ἄξιον ὀφείλειν. τῶν μὲν οὖν ἄλλων τοσοῦτον αἱ γνῶ-
μαι διέστησαν ὅσον οἳ μὲν ἀπελαύνειν ἐκέλευον οἳ δὲ κα-
λεῖν καὶ δέχεσθαι τὸν ἄνδρα· Θεόδοτος δὲ δεινότητα λόγου
4 καὶ ῥητορείαν ἐπιδεικνύμενος οὐδέτερον ἀπέφηνεν ἀσφα-
λές, ἀλλὰ δεξαμένους μὲν ἕξειν Καίσαρα πολέμιον καὶ
δεσπότην Πομπήιον, ἀπωσαμένους δὲ καὶ Πομπηίῳ τῆς
ἐκβολῆς ὑπαιτίους ἔσεσθαι καὶ Καίσαρι τῆς διώξεως·
κράτιστον οὖν εἶναι μεταπεμψαμένους ἀνελεῖν τὸν ἄνδρα·
καὶ γὰρ ἐκείνῳ χαριεῖσθαι καὶ τοῦτον οὐ φοβήσεσθαι.
προσεπεῖπε δὲ διαμειδιάσας, ὥς φασίν, ὅτι νεκρὸς οὐ
δάκνει.

78 Ταῦτα κυρώσαντες ἐπ' Ἀχιλλᾷ ποιοῦνται τὴν πρᾶξιν.
ὃ δὲ Σεπτίμιόν τινα πάλαι γεγονότα Πομπηίου ταξίαρχον
παραλαβών, καὶ Σάλβιον ἕτερον ἑκατοντάρχην καὶ τρεῖς
ἢ τέτταρας ὑπηρέτας, ἀνήχθη πρὸς τὴν Πομπηίου ναῦν.
ἔτυχον δὲ πάντες εἰς αὐτὴν οἱ δοκιμώτατοι τῶν συμπλε-
2 όντων ἐμβεβηκότες, ὅπως εἰδεῖεν τὸ πραττόμενον. ὡς
οὖν εἶδον οὐ βασιλικὴν οὐδὲ λαμπρὰν οὐδὲ ταῖς Θεοφά-
νους ἐλπίσιν ὁμοίαν ὑποδοχήν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς ἁλιάδος
προσπλέοντας ὀλίγους ἀνθρώπους, ὑπείδοντο τὴν ὀλιγω-
ρίαν καὶ τῷ Πομπηίῳ παρῄνουν εἰς πέλαγος ἀνακρούε-
σθαι τὴν ναῦν, ἕως ἔξω βέλους εἰσίν. ἐν τούτῳ δὲ πελα-
ζούσης τῆς ἁλιάδος φθάσας ὁ Σεπτίμιος ἐξανέστη καὶ
3 ῥωμαϊστὶ τὸν Πομπήιον αὐτοκράτορα προσηγόρευσεν. ὁ
δ' Ἀχιλλᾶς ἀσπασάμενος αὐτὸν ἑλληνιστὶ παρεκάλει μετελ-
θεῖν εἰς τὴν ἁλιάδα· τέναγος γὰρ εἶναι πολύ, καὶ βάθος
οὐκ ἔχειν πλόιμον τριήρει τὴν θάλατταν ὑπόψαμμον οὖσαν.

ἅμα δὲ καὶ ναῦς τινὲς ἑωρῶντο τῶν βασιλικῶν πληρού-
μεναι καὶ τὸν αἰγιαλὸν ὁπλῖται κατεῖχον, ὥστ᾽ ἄφυκτα καὶ
μεταβαλλομένοις ἐφαίνετο, καὶ προσῆν τὸ διδόναι τοῖς
φονεῦσι τὴν ἀπιστίαν αὐτὴν τῆς ἀδικίας ἀπολογίαν. ἀσπα- 4
σάμενος οὖν τὴν Κορνηλίαν προαποθρηνοῦσαν αὐτοῦ τὸ
τέλος, καὶ δύο ἑκατοντάρχας προεμβῆναι κελεύσας καὶ τῶν
ἀπελευθέρων ἕνα Φίλιππον καὶ θεράποντα Σκύθην ὄνομα,
δεξιουμένων αὐτὸν ἤδη τῶν περὶ τὸν Ἀχιλλᾶν ἐκ τῆς ἁλιά-
δος, μεταστραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν εἶπε
Σοφοκλέους ἰαμβεῖα "ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
κείνου 'στὶ δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλῃ." ταῦτα δ᾽ ἔσχατα 79
πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φθεγξάμενος ἐνέβη. καὶ συχνοῦ δια-
στήματος ὄντος ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς τριήρους, ὡς οὐδεὶς
παρὰ τῶν συμπλεόντων ἐγίνετο λόγος φιλάνθρωπος πρὸς
αὐτόν, ἀποβλέψας εἰς τὸν Σεπτίμιον "οὐ δή πού σε" εἶ-
πεν "ἐγὼ γεγονότα συστρατιώτην ἐμὸν ἀμφιγνοῶ;" κἀ- 2
κεῖνος ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ μόνον, οὐδὲν προσειπὼν οὐδὲ
φιλοφρονηθείς. πολλῆς οὖν πάλιν οὔσης σιωπῆς ὁ Πομ-
πήιος ἔχων ἐν βιβλίῳ μικρῷ γεγραμμένον ὑπ᾽ αὐτοῦ λόγον
Ἑλληνικόν, ᾧ παρεσκεύαστο χρῆσθαι πρὸς τὸν Πτολε-
μαῖον, ἀνεγίνωσκεν. ὡς δὲ τῇ γῇ προσεπέλαζον, ἡ μὲν 3
Κορνηλία μετὰ τῶν φίλων ἐκ τῆς τριήρους περιπαθὴς
οὖσα τὸ μέλλον ἀπεσκοπεῖτο καὶ θαρρεῖν ἤρχετο, πολλοὺς
ὁρῶσα πρὸς τὴν ἀπόβασιν τῶν βασιλικῶν οἷον ἐπὶ τιμῇ
καὶ δεξιώσει συνερχομένους· ἐν τούτῳ δὲ τὸν Πομπήιον
τῆς τοῦ Φιλίππου λαμβανόμενον χειρός, ὅπως ῥᾷον ἐξα-
ναστταίη, Σεπτίμιος ὄπισθεν τῷ ξίφει διελαύνει πρῶτος,
εἶτα Σάλβιος μετ᾽ ἐκεῖνον, εἶτ᾽ Ἀχιλλᾶς ἐσπάσαντο τὰς
μαχαίρας. ὁ δὲ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις τὴν τήβεννον ἐφελ- 4
κυσάμενος κατὰ τοῦ προσώπου, μηδὲν εἰπὼν ἀνάξιον ἑαυ-
τοῦ μηδὲ ποιήσας, ἀλλὰ στενάξας μόνον ἐνεκαρτέρησε ταῖς
πληγαῖς, ἑξήκοντα μὲν ἑνὸς δέοντα βεβιωκὼς ἔτη, μιᾷ δ᾽
ὕστερον ἡμέρᾳ τῆς γενεθλίου τελευτήσας τὸν βίον.

Οἱ δ᾽ ἀπὸ τῶν νεῶν ὡς ἐθεάσαντο τὸν φόνον, οἰμωγὴν 80
ἐξάκουστον ἄχρι τῆς γῆς ἐκχέαντες ἔφυγον, ἀράμενοι τὰς
ἀγκύρας κατὰ τάχος. καὶ πνεῦμα λαμπρὸν ἐβοήθει πε-
λαγίοις ὑπεκθέουσιν, ὥστε βουλομένους διώκειν ἀποτρα-

πέσθαι τοὺς Αἰγυπτίους. τοῦ δὲ Πομπηίου τὴν μὲν κεφαλὴν ἀποτέμνουσι, τὸ δ' ἄλλο σῶμα γυμνὸν ἐκβαλόντες ἀπὸ τῆς ἁλιάδος τοῖς δεομένοις τοιούτου θεάματος ἀπέ-
2 λιπον. παρέμεινε δ' αὐτῷ Φίλιππος, ἕως ἐγένοντο μεστοὶ τῆς ὄψεως· εἶτα περιλούσας τῇ θαλάσσῃ τὸ σῶμα καὶ χιτωνίῳ τινὶ τῶν ἑαυτοῦ περιστείλας, ἄλλο δ' οὐδὲν ἔχων, ἀλλὰ περισκοπῶν τὸν αἰγιαλὸν εὗρε μικρᾶς ἁλιάδος λείψανα, παλαιὰ μὲν ἀρκοῦντα δὲ νεκρῷ γυμνῷ καὶ οὐδ'
3 ὅλῳ πυρκαϊὰν ἀναγκαίαν παρασχεῖν. ταῦτα συγκομίζοντος αὐτοῦ καὶ συντιθέντος ἐπιστὰς ἀνὴρ Ῥωμαῖος ἤδη γέρων, τὰς δὲ πρώτας στρατείας ἔτι νέος Πομπηίῳ συνεστρατευμένος "τίς ὢν ὦ ἄνθρωπε" ἔφη "θάπτειν διανοῇ Μάγνον Πομπήιον;" ἐκείνου δὲ φήσαντος ὡς ἀπελεύθερος "ἀλλ' οὐ μόνῳ σοι" ἔφη "τοῦτο τὸ καλὸν ὑπάρξει· κἀμὲ δὲ ὥσπερ εὑρήματος εὐσεβοῦς δέξαι κοινωνόν, ὡς μὴ κατὰ πάντα μέμφωμαι τὴν ἀποξένωσιν, ἀντὶ πολλῶν ἀνιαρῶν τοῦτο γοῦν εὑράμενος, ἅψασθαι καὶ περιστεῖλαι ταῖς ἐμαῖς χερσὶ τὸν μέγιστον αὐτοκράτορα Ῥωμαίων."
4 οὕτω μὲν ἐκηδεύετο Πομπήιος, τῇ δ' ὑστεραίᾳ Λεύκιος Λέντλος οὐκ εἰδὼς τὰ πεπραγμένα, πλέων ἀπὸ Κύπρου καὶ παρὰ γῆν κομιζόμενος, ὡς εἶδε νεκροῦ πυρὰν καὶ παρεστῶτα τὸν Φίλιππον, οὔπω καθορώμενος "τίς ἄρα" ἔφη "τὸ πεπρωμένον ἐνταῦθα τελέσας ἀναπέπαυται;" καὶ μικρὸν διαλιπὼν καὶ στενάξας "τάχα δὲ" εἶπε "σὺ Πομπήιε Μάγνε." καὶ μετὰ μικρὸν ἀποβὰς καὶ συλληφθεὶς ἀπέθανεν.

5 Τοῦτο Πομπηίου τέλος. οὐ πολλῷ δ' ὕστερον Καῖσαρ ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον ἄγους τοσούτου καταπεπλησμένην τὸν μὲν προσφέροντα τὴν κεφαλὴν ὡς παλαμναῖον ἀπεστράφη, τὴν δὲ σφραγῖδα τοῦ Πομπηίου δεξάμενος ἐδάκρυσεν· ἦν δὲ γλυφὴ λέων ξιφήρης. Ἀχιλλᾶν δὲ καὶ Ποθεινὸν ἀπέσφαξεν· αὐτὸς δ' ὁ βασιλεὺς μάχῃ λειφθεὶς
6 περὶ τὸν ποταμὸν ἠφανίσθη. Θεόδοτον δὲ τὸν σοφιστὴν ἡ μὲν ἐκ Καίσαρος δίκη παρῆλθε· φυγὼν γὰρ Αἴγυπτον ἐπλανᾶτο ταπεινὰ πράττων καὶ μισούμενος· Βροῦτος δὲ Μάρκος ὅτε Καίσαρα κτείνας ἐκράτησεν, ἐξευρὼν αὐτὸν ἐν Ἀσίᾳ καὶ πᾶσαν αἰκίαν αἰκισάμενος ἀπέκτεινεν. τὰ δὲ

λείψανα τοῦ Πομπηίου Κορνηλία δεξαμένη κομισθέντα
περὶ τὸ Ἀλβανὸν ἔθηκεν.

Ἐκκειμένων οὖν τῶν βίων ἐπιδράμωμεν τῷ λόγῳ τα- 1
χέως τὰ ποιοῦντα τὰς διαφοράς, παρ' ἄλληλα συνάγοντες.
ἔστι δὲ ταῦτα, πρῶτον ὅτι Πομπήιος ἐκ τοῦ δικαιοτάτου
τρόπου παρῆλθεν εἰς δύναμιν καὶ δόξαν, αὐτὸς ὁρμηθεὶς
ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα Σύλλᾳ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ
τῶν τυράννων ἐλευθεροῦντι συγκατεργασάμενος, Ἀγησί- 2
λαος δὲ τὴν βασιλείαν ἔδοξε λαβεῖν οὔτε τὰ πρὸς θεοὺς
ἄμεμπτος οὔτε τὰ πρὸς ἀνθρώπους, κρίνας νοθείας Λεω-
τυχίδην, ὃν υἱὸν αὑτοῦ ἀπέδειξεν ὁ ἀδελφὸς γνήσιον, τὸν
δὲ χρησμὸν κατειρωνευσάμενος τὸν περὶ τῆς χωλότητος.
δεύτερον ὅτι Πομπήιος Σύλλαν καὶ ζῶντα τιμῶν διετέ-
λεσε καὶ τεθνηκότος ἐκήδευσε βιασάμενος Λέπιδον τὸ
σῶμα, καὶ τῷ παιδὶ Φαύστῳ τὴν αὑτοῦ θυγατέρα συνῴ-
κισεν, Ἀγησίλαος δὲ Λύσανδρον ἐκ τῆς τυχούσης προφά-
σεως ὑπεξέρριψε καὶ καθύβρισεν. καίτοι Σύλλας μὲν οὐκ 3
ἐλαττόνων ἔτυχεν ἢ Πομπηίῳ παρέσχεν, Ἀγησίλαον δὲ Λύ-
σανδρος καὶ τῆς Σπάρτης βασιλέα καὶ τῆς Ἑλλάδος στρα-
τηγὸν ἐποίησεν. τρίτον δ' αἱ περὶ τὰ πολιτικὰ τῶν δι-
καίων παραβάσεις Πομπηίῳ μὲν δι' οἰκειότητας ἐγένοντο·
τὰ γὰρ πλεῖστα Καίσαρι καὶ Σκιπίωνι συνεξήμαρτε κη-
δεσταῖς οὖσιν· Ἀγησίλαος δὲ Σφοδρίαν μὲν ἐφ' οἷς Ἀθη- 4
ναίους ἠδίκησεν ἀποθανεῖν ὀφείλοντα τῷ τοῦ παιδὸς ἔρωτι
χαριζόμενος ἐξήρπασε, Φοιβίδᾳ δὲ Θηβαίους παρασπον-
δήσαντι δῆλος ἦν δι' αὐτὸ τὸ ἀδίκημα προθύμως βοηθῶν.
καθόλου δ' ὅσα Ῥωμαίους δι' αἰδῶ Πομπήιος ἢ ἄγνοιαν
αἰτίαν ἔσχε βλάψαι, ταῦτα θυμῷ καὶ φιλονεικίᾳ Λακε-
δαιμονίους Ἀγησίλαος ἔβλαψε τὸν Βοιώτιον ἐκκαύσας
πόλεμον.

Εἰ δὲ καὶ τύχην τινὰ τῶν ἀνδρῶν ἑκατέρου τοῖς σφάλ- 2
μασι προσοιστέον, ἀνέλπιστος μὲν ἡ Πομπηίου Ῥωμαίοις,
Ἀγησίλαος δὲ Λακεδαιμονίους ἀκούοντας καὶ προειδότας
οὐκ εἴασε φυλάξασθαι τὴν χωλὴν βασιλείαν· καὶ γὰρ εἰ
μυριάκις ἠλέγχθη Λεωτυχίδης ἀλλότριος εἶναι καὶ νόθος,
οὐκ ἂν ἠπόρησαν Εὐρυπωντίδαι γνήσιον καὶ ἀρτίποδα τῇ
Σπάρτῃ βασιλέα παρασχεῖν, εἰ μὴ δι' Ἀγησίλαον ἐπεσκό-

2 τησε τῷ χρησμῷ Λύσανδρος. οἷον μέντοι τῇ περὶ τῶν τρεσάντων ἀπορίᾳ προσήγαγεν ὁ Ἀγησίλαος ἴαμα μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις ἀτυχίαν, κελεύσας τοὺς νόμους ἐκείνην τὴν ἡμέραν καθεύδειν, οὐ γέγονεν ἄλλο σόφισμα πολιτικόν, οὐδ' ἔχομέν τι τοῦ Πομπηίου παραπλήσιον, ἀλλὰ τοὐναντίον οὐδ' οἷς αὐτὸς ἐτίθει νόμοις ᾤετο δεῖν ἐμμένειν, τὸ δύνασθαι μέγα τοῖς φίλοις ἐνδεικνύμενος. ὃ δ' εἰς ἀνάγκην καταστὰς τοῦ λῦσαι τοὺς νόμους ἐπὶ τῷ σῶσαι τοὺς πολίτας, ἐξεῦρε τρόπον ᾧ μήτ' ἐκείνους βλάψουσι μήθ' ὅπως οὐ βλάψωσι λυθήσονται. τίθεμαι δὲ
3 κἀκεῖνο τὸ ἀμίμητον ἔργον εἰς πολιτικὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀγησιλάου, τὸ δεξάμενον τὴν σκυτάλην ἀπολιπεῖν τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις. οὐ γὰρ ὡς Πομπήιος, ἀφ' ὧν ἑαυτὸν ἐποίει μέγαν ὠφέλει τὸ κοινόν, ἀλλὰ τὸ τῆς πατρίδος σκοπῶν τηλικαύτην ἀφῆκε δύναμιν καὶ δόξαν ἡλίκην οὐδεὶς πρότερον οὐδ' ὕστερον πλὴν Ἀλέξανδρος ἔσχεν.

3 Ἀπ' ἄλλης τοίνυν ἀρχῆς, ἐν ταῖς στρατηγίαις καὶ τοῖς πολεμικοῖς ἀριθμῷ μὲν τροπαίων καὶ μεγέθει δυνάμεων ἃς ἐπηγάγετο Πομπήιος, καὶ πλήθει παρατάξεων ἃς ἐνίκησεν, οὐδ' ἂν ὁ Ξενοφῶν μοι δοκεῖ παραβαλεῖν τὰς Ἀγησιλάου νίκας, ᾧ διὰ τἆλλα καλὰ καθάπερ γέρας ἐξαίρετον δέδοται καὶ γράφειν ὃ βούλοιτο καὶ λέγειν περὶ τοῦ
2 ἀνδρός. οἶμαι δὲ καὶ τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπιεικείᾳ διαφέρειν τὸν ἄνδρα τοῦ ἀνδρός. ὃ μὲν γὰρ ἀνδραποδίσασθαι Θήβας καὶ Μεσσήνην ἐξοικίσασθαι βουλόμενος, ἣν μὲν ὁμόκληρον τῆς πατρίδος ἣν δὲ μητρόπολιν τοῦ γένους, παρ' οὐδὲν ἦλθε τὴν Σπάρτην ἀποβαλεῖν, ἀπέβαλε δὲ τὴν ἡγεμονίαν· ὃ δὲ καὶ τῶν πειρατῶν τοῖς μεταβαλομένοις πόλεις ἔδωκε, καὶ Τιγράνην τὸν Ἀρμενίων βασιλέα γενόμενον ἐφ' ἑαυτῷ θριαμβεῦσαι σύμμαχον ἐποιήσατο,
3 φήσας ἡμέρας μιᾶς αἰῶνα προτιμᾶν. εἰ μέντοι τοῖς μεγίστοις καὶ κυριωτάτοις εἰς τὰ ὅπλα πράγμασι καὶ λογισμοῖς προστίθεται πρωτεῖον ἀρετῆς ἀνδρὸς ἡγεμόνος, οὐ μικρὸν ὁ Λάκων τὸν Ῥωμαῖον ἀπολέλοιπε. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ προήκατο τὴν πόλιν οὐδ' ἐξέλιπεν ἑπτὰ μυριάσι στρατοῦ τῶν πολεμίων ἐμβαλόντων, ὀλίγους ἔχων ὁπλίτας
4 καὶ προνενικημένους ἐν Λεύκτροις· Πομπήιος δὲ πεντα-

*κισχιλίοις μόνοις καὶ τριακοσίοις μίαν Καίσαρος πόλιν
Ἰταλικὴν καταλαβόντος ἐξέπεσε τῆς Ῥώμης ὑπὸ δέους, ἢ
τοσούτοις εἴξας ἀγεννῶς ἢ πλείονας ψευδῶς εἰκάσας· καὶ
συσκευασάμενος τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα αὑτοῦ, τὰς δὲ
τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐρήμους ἀπολιπὼν ἔφυγε, δέον ἢ κρα-
τεῖν μαχόμενον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἢ δέχεσθαι διαλύσεις
παρὰ τοῦ κρείττονος· ἦν γὰρ πολίτης καὶ οἰκεῖος. νῦν δ᾽* 5
*ᾧ στρατηγίας χρόνον ἐπιμετρῆσαι καὶ ὑπατείαν ψηφίσα-
σθαι δεινὸν ἡγεῖτο, τούτῳ παρέσχε λαβόντι τὴν πόλιν
εἰπεῖν πρὸς Μέτελλον ὅτι κἀκεῖνον αἰχμάλωτον αὑτοῦ νο-
μίζει καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας.*

Ὃ τοίνυν ἔργον ἐστὶν ἀγαθοῦ στρατηγοῦ μάλιστα, κρείτ- 4
*τονα μὲν ὄντα βιάσασθαι τοὺς πολεμίους μάχεσθαι, λει-
πόμενον δὲ δυνάμει μὴ βιασθῆναι, τοῦτο ποιῶν Ἀγησίλαος
ἀεὶ διεφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνίκητον· Πομπήιον δὲ Καῖσαρ, οὗ
μὲν ἦν ἐλάττων, διέφυγε μὴ βλαβῆναι, καθ᾽ ὃ δὲ κρείττων
ἦν, ἠνάγκασεν ἀγωνισάμενον τῷ πεζῷ περὶ πάντων σφα-
λῆναι, καὶ κύριος εὐθὺς ἦν χρημάτων καὶ ἀγορᾶς καὶ
θαλάττης, ὑφ᾽ ὧν διεπέπρακτ᾽ ἂν ἄνευ μάχης ἐκείνοις
προσόντων. τὸ δ᾽ ὑπὲρ τούτων ἀπολόγημα μέγιστόν ἐστιν* 2
*ἔγκλημα στρατηγοῦ τηλικούτου. νέον μὲν γὰρ ἄρχοντα θο-
ρύβοις καὶ καταβοήσεσιν εἰς μαλακίαν καὶ δειλίαν ἐπιτα-
ραχθέντα τῶν ἀσφαλεστάτων ἐκπεσεῖν λογισμῶν εἰκός ἐστι
καὶ συγγνωστόν· Πομπήιον δὲ Μάγνον, οὗ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν
στρατόπεδον πατρίδα, σύγκλητον δὲ τὴν σκηνήν, ἀποστά-
τας δὲ καὶ προδότας τοὺς ἐν Ῥώμῃ πολιτευομένους καὶ
στρατηγοῦντας καὶ ὑπατεύοντας ἐκάλουν, ἀρχόμενον δ᾽
ὑπ᾽ οὐδενὸς ἔγνωσαν, πάσας δ᾽ αὐτοκράτορα στρατευσά-* 3
*μενον ἄριστα τὰς στρατείας, τίς ἂν ἀνάσχοιτο τοῖς Φαω-
νίου σκώμμασι καὶ Δομετίου, καὶ ἵνα μὴ Ἀγαμέμνων λέ-
γηται, παρ᾽ ἐλάχιστον ἐκβιασθέντα τὸν περὶ τῆς ἡγεμονίας
καὶ ἐλευθερίας ἀναρρῖψαι κίνδυνον; ὃς εἰ μόνον ἐσκόπει
τὸ παρ᾽ ἡμέραν ἄδοξον, ὤφειλεν ἀντιστὰς ἐν ἀρχῇ δια-
γωνίσασθαι περὶ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ μὴ τὴν φυγὴν ἐκείνην
ἀποφαίνων στρατήγημα Θεμιστόκλειον ὕστερον ἐν αἰσχρῷ
τίθεσθαι τὴν ἐν Θετταλίᾳ πρὸ μάχης διατριβήν. οὐ γὰρ* 4
ἐκεῖνό γε στάδιον αὐτοῖς καὶ θέατρον ἐναγωνίσασθαι περὶ

τῆς ἡγεμονίας ὁ θεὸς ἀπέδειξε τὸ Φαρσάλιον πεδίον, οὐδ' ὑπὸ κήρυκος ἐκαλεῖτο μάχεσθαι κατιὼν ἢ λιπεῖν ἑτέρῳ τὸν στέφανον, ἀλλὰ πολλὰ μὲν πεδία μυρίας δὲ πόλεις καὶ γῆν ἄπλετον ἡ κατὰ θάλατταν εὐπορία παρέσχε βουλομένῳ μιμεῖσθαι Μάξιμον καὶ Μάριον καὶ Λούκουλλον
5 καὶ αὐτὸν Ἀγησίλαον, ὃς οὐκ ἐλάττονας μὲν ἐν Σπάρτῃ θορύβους ὑπέμεινε βουλομένων Θηβαίοις ὑπὲρ τῆς χώρας μάχεσθαι, πολλὰς δ' ἐν Αἰγύπτῳ διαβολὰς καὶ κατηγορίας καὶ ὑπονοίας τοῦ βασιλέως ἤνεγκεν ἡσυχίαν ἄγειν κελεύων, χρησάμενος δὲ τοῖς ἀρίστοις ὡς ἐβούλετο λογισμοῖς οὐ
6 μόνον Αἰγυπτίους ἄκοντας ἔσωσεν, οὐδὲ τὴν Σπάρτην ἐν τοσούτῳ σεισμῷ μόνος ὀρθὴν ἀεὶ διεφύλαξεν, ἀλλὰ καὶ τρόπαιον ἔστησε κατὰ Θηβαίων ἐν τῇ πόλει, τὸ νικῆσαι παρασχὼν αὖθις ἐκ τοῦ τότε μὴ προαπολέσθαι βιασαμένους. ὅθεν Ἀγησίλαος μὲν ὑπὸ τῶν βιασθέντων ὕστερον ἐπῃνεῖτο σωθέντων, Πομπήιος δὲ δι' ἄλλους ἁμαρτὼν αὐ-
7 τούς, οἷς ἐπείσθη, κατηγόρους εἶχεν. καίτοι φασί τινες ὡς ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ Σκιπίωνος ἐξηπατήθη· τὰ γὰρ πλεῖστα τῶν χρημάτων ὧν ἐκόμιζεν ἐξ Ἀσίας βουλόμενον αὐτὸν νοσφίσασθαι καὶ ἀποκρύψαντα κατεπεῖξαι τὴν μάχην ὡς οὐκέτι χρημάτων ὄντων. ὃ κἂν ἀληθὲς ᾖ, παθεῖν οὐκ ὤφειλεν ὁ στρατηγός, οὐδὲ ῥᾳδίως οὕτω παραλογισθεὶς ἀποκινδυνεῦσαι περὶ τῶν μεγίστων.

Ἐν μὲν οὖν τούτοις οὕτως ἑκάτερον ἀποθεωροῦμεν·
5 εἰς Αἴγυπτον δ' ὃ μὲν ἐξ ἀνάγκης ἔπλευσε φεύγων, ὃ δ' οὔτε καλῶς οὔτ' ἀναγκαίως ἐπὶ χρήμασιν, ὅπως ἔχῃ τοῖς Ἕλλησι πολεμεῖν ἀφ' ὧν τοῖς βαρβάροις ἐστρατήγησεν. εἶτα ἃ διὰ Πομπήιον Αἰγυπτίοις ἐγκαλοῦμεν, ταῦτ' Αἰγύπτιοι κατηγοροῦσιν Ἀγησιλάου· ὃ μὲν γὰρ ἠδικήθη πιστεύσας, ὃ δὲ πιστευθεὶς ἐγκατέλιπε καὶ μετέστη πρὸς τοὺς πολεμοῦντας οἷς ἔπλευσε συμμαχήσων.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ.

Τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως βίον καὶ τοῦ Καίσαρος,
ὑφ᾽ οὗ κατελύθη Πομπήιος, ἐν τούτῳ τῷ βιβλίῳ γράφον-
τες, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποκειμένων πράξεων οὐδὲν ἄλλο
προεροῦμεν ἢ παραιτησόμεθα τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἐὰν
μὴ πάντα μηδὲ καθ᾽ ἕκαστον ἐξειργασμένως τι τῶν περι-
βοήτων ἀπαγγέλλωμεν, ἀλλ᾽ ἐπιτέμνοντες τὰ πλεῖστα, μὴ
συκοφαντεῖν. οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν ἀλλὰ βίους, 2
οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις
ἀρετῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα
καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον ἢ μάχαι
μυριόνεκροι καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται καὶ πολιορκίαι
πόλεων. ὥσπερ οὖν οἱ ζωγράφοι τὰς ὁμοιότητας ἀπὸ 3
τοῦ προσώπου καὶ τῶν περὶ τὴν ὄψιν εἰδῶν, οἷς ἐμφαί-
νεται τὸ ἦθος, ἀναλαμβάνουσιν, ἐλάχιστα τῶν λοιπῶν
μερῶν φροντίζοντες, οὕτως ἡμῖν δοτέον εἰς τὰ τῆς ψυχῆς
σημεῖα μᾶλλον ἐνδύεσθαι καὶ διὰ τούτων εἰδοποιεῖν τὸν
ἑκάστου βίον, ἐάσαντας ἑτέροις τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀγῶνας.

Ἀλέξανδρος ὅτι τῷ γένει πρὸς πατρὸς μὲν ἦν Ἡρακλεί- 2
δης ἀπὸ Καράνου πρὸς δὲ μητρὸς Αἰακίδης ἀπὸ Νεοπτο-
λέμου, τῶν πάνυ πεπιστευμένων ἐστί. λέγεται δὲ Φίλιππος
ἐν Σαμοθρᾴκῃ τῇ Ὀλυμπιάδι συμμυηθεὶς αὐτός τε μειρά-
κιον ὢν ἔτι κἀκείνης παιδὸς ὀρφανῆς γονέων ἐρασθῆναι
καὶ τὸν γάμον οὕτως ἁρμόσαι, πείσας τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς
Ἀρύμβαν. ἡ μὲν οὖν νύμφη, πρὸ τῆς νυκτὸς ᾗ συνείρχθη- 2
σαν εἰς τὸν θάλαμον, ἔδοξε βροντῆς γενομένης ἐμπεσεῖν
αὐτῆς τῇ γαστρὶ κεραυνόν, ἐκ δὲ τῆς πληγῆς πολὺ πῦρ
ἀναφθέν, εἶτα ῥηγνύμενον εἰς φλόγας πάντῃ φερομένας
διαλυθῆναι· ὁ δὲ Φίλιππος ὑστέρῳ χρόνῳ μετὰ τὸν γάμον
εἶδεν ὄναρ αὐτὸν ἐπιβάλλοντα σφραγῖδα τῇ γαστρὶ τῆς
γυναικός· ἡ δὲ γλυφὴ τῆς σφραγῖδος, ὡς ᾤετο, λέοντος
εἶχεν εἰκόνα. τῶν δ᾽ ἄλλων μάντεων ὑφορωμένων τὴν 3

ὄψιν ὡς ἀκριβεστέρας φυλακῆς δεομένων τῷ Φιλίππῳ τῶν περὶ τὸν γάμον, Ἀρίστανδρος ὁ Τελμησσεὺς κύειν ἔφη τὴν ἄνθρωπον, οὐθὲν γὰρ ἀποσφραγίζεσθαι τῶν κενῶν, καὶ κύειν παῖδα θυμοειδῆ καὶ λεοντώδη τὴν φύσιν.
4 ὤφθη δέ ποτε καὶ δράκων κοιμωμένης τῆς Ὀλυμπιάδος παρεκτεταμένος τῷ σώματι· καὶ τοῦτο μάλιστα τοῦ Φιλίππου τὸν ἔρωτα καὶ τὰς φιλοφροσύνας ἀμαυρῶσαι λέγουσιν, ὡς μηδὲ φοιτᾶν ἔτι πολλάκις παρ' αὐτὴν ἀναπαυσόμενον, εἴτε δείσαντά τινας μαγείας ἐπ' αὐτῷ καὶ φάρμακα τῆς γυναικός, εἴτε τὴν ὁμιλίαν ὡς κρείττονι συνούσης
5 ἀφοσιούμενον. ἕτερος δὲ περὶ τούτων ἐστὶ λόγος, ὡς πᾶσαι μὲν αἱ τῇδε γυναῖκες ἔνοχοι τοῖς Ὀρφικοῖς οὖσαι καὶ τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς ἐκ τοῦ πάνυ παλαιοῦ, Κλώδωνές τε καὶ Μιμαλλόνες ἐπωνυμίαν ἔχουσαι, πολλὰ ταῖς Ἠδωνίσι καὶ ταῖς περὶ τὸν Αἷμον Θρῄσσαις ὅμοια δρῶσιν, ἀφ' ὧν δοκεῖ καὶ τὸ θρησκεύειν ὄνομα ταῖς
6 κατακόροις γενέσθαι καὶ περιέργοις ἱερουργίαις, ἡ δ' Ὀλυμπιὰς μᾶλλον ἑτέρων ζηλώσασα τὰς κατοχὰς καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς ἐξάγουσα βαρβαρικώτερον ὄφεις μεγάλους χειροήθεις ἐφείλκετο τοῖς θιάσοις, οἳ πολλάκις ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφάνοις ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας.

3 Οὐ μὴν ἀλλὰ Φιλίππῳ μέν, μετὰ τὸ φάσμα πέμψαντι Χαίρωνα τὸν Μεγαλοπολίτην εἰς Δελφούς, χρησμὸν κομισθῆναι λέγουσι παρὰ τοῦ θεοῦ κελεύοντος Ἄμμωνι θύειν καὶ σέβεσθαι μάλιστα τοῦτον τὸν θεόν· ἀποβαλεῖν δὲ τῶν ὄψεων αὐτὸν τὴν ἑτέραν, ἣν τῷ τῆς θύρας ἁρμῷ προσβαλὼν κατώπτευσεν ἐν μορφῇ δράκοντος συνευναζό-
2 μενον τῇ γυναικὶ τὸν θεόν· ἡ δ' Ὀλυμπιάς, ὡς Ἐρατοσθένης φησί, προπέμπουσα τὸν Ἀλέξανδρον ἐπὶ τὴν στρατείαν, καὶ φράσασα μόνῳ τὸ περὶ τὴν τέκνωσιν ἀπόρρητον, ἐκέλευεν ἄξια φρονεῖν τῆς γενέσεως. ἕτεροι δέ φασιν αὐτὴν ἀφοσιοῦσθαι καὶ λέγειν "οὐ παύσεταί με διαβάλλων Ἀλέ-
3 ξανδρος πρὸς τὴν Ἥραν;" ἐγεννήθη δ' οὖν Ἀλέξανδρος ἱσταμένου μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ὃν Μακεδόνες Λῷον καλοῦσιν, ἕκτῃ, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἐνεπρήσθη

νεώς· ᾧ γ' Ἡγησίας ὁ Μάγνης ἐπιπεφώνηκεν ἐπιφώνημα
κατασβέσαι τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνην ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενον·
εἰκότως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεὼν τῆς Ἀρτέμιδος
ἀσχολουμένης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαίωσιν. ὅσοι δὲ τῶν 4
μάγων ἐν Ἐφέσῳ διατρίβοντες ἔτυχον, τὸ περὶ τὸν νεὼν
πάθος ἡγούμενοι πάθους ἑτέρου σημεῖον εἶναι, διέθεον
τὰ πρόσωπα τυπτόμενοι καὶ βοῶντες ἄτην ἅμα καὶ συμ-
φορὰν μεγάλην τῇ Ἀσίᾳ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τετοκέναι. Φι-
λίππῳ δ' ἄρτι Ποτίδαιαν ᾑρηκότι τρεῖς ἧκον ἀγγελίαι κατὰ
τὸν αὐτὸν χρόνον, ἡ μὲν Ἰλλυριοὺς ἡττᾶσθαι μάχῃ μεγάλῃ 5
διὰ Παρμενίωνος, ἡ δ' Ὀλυμπίασιν ἵππῳ κέλητι νενικηκέναι,
τρίτη δὲ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως. ἐφ' οἷς ἡδόμενον,
ὡς εἰκός, ἔτι μᾶλλον οἱ μάντεις ἐπῆραν ἀποφαινόμενοι τὸν
παῖδα τρισὶ νίκαις συγγεγεννημένον ἀνίκητον ἔσεσθαι.

Τὴν μὲν οὖν ἰδέαν τοῦ σώματος οἱ Λυσίππειοι μάλιστα 4
τῶν ἀνδριάντων ἐμφαίνουσιν, ὑφ' οὗ μόνου καὶ αὐτὸς ἠξίου
πλάττεσθαι· καὶ γὰρ μάλιστα ἃ πολλοὶ τῶν διαδόχων
ὕστερον καὶ τῶν φίλων ἀπεμιμοῦντο, τήν τ' ἀνάτασιν τοῦ
αὐχένος εἰς εὐώνυμον ἡσυχῇ κεκλιμένου καὶ τὴν ὑγρότητα
τῶν ὀμμάτων διατετήρηκεν ἀκριβῶς ὁ τεχνίτης. Ἀπελλῆς 2
δὲ γράφων τὸν κεραυνοφόρον οὐκ ἐμιμήσατο τὴν χρόαν,
ἀλλὰ φαιότερον καὶ πεπινωμένον ἐποίησεν. ἦν δὲ λευκός,
ὡς φασίν· ἡ δὲ λευκότης ἐπεφοίνισσεν αὐτοῦ περὶ τὸ
στῆθος μάλιστα καὶ τὸ πρόσωπον. ὅτι δὲ τοῦ χρωτὸς
ἥδιστον ἀπέπνει καὶ τὸ στόμα κατεῖχεν εὐωδία καὶ τὴν
σάρκα πᾶσαν, ὥστε πληροῦσθαι τοὺς χιτωνίσκους, ἀνέ-
γνωμεν ἐν ὑπομνήμασιν Ἀριστοξενείοις. αἰτία δ' ἴσως ἡ 3
τοῦ σώματος κρᾶσις πολύθερμος οὖσα καὶ πυρώδης· ἡ
γὰρ εὐωδία γίνεται πέψει τῶν ὑγρῶν ὑπὸ θερμότητος, ὡς
οἴεται Θεόφραστος. ὅθεν οἱ ξηροὶ καὶ διάπυροι τόποι
τῆς οἰκουμένης τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἀρωμάτων
φέρουσιν· ἐξαιρεῖ γὰρ ὁ ἥλιος τὸ ὑγρὸν ὥσπερ ὕλην ση-
πεδόνος ἐπιπολάζον τοῖς σώμασιν. Ἀλέξανδρον δ' ἡ θερ- 4
μότης τοῦ σώματος, ὡς ἔοικε, καὶ ποτικὸν καὶ θυμοειδῆ
παρεῖχεν. ἔτι δ' ὄντος αὐτοῦ παιδὸς ἥ τε σωφροσύνη
διεφαίνετο τῷ πρὸς τἆλλα ῥαγδαῖον ὄντα καὶ φερόμενον
σφοδρῶς ἐν ταῖς ἡδοναῖς ταῖς περὶ τὸ σῶμα δυσκίνητον

εἶναι καὶ μετὰ πολλῆς πραότητος ἅπτεσθαι τῶν τοιού-
5 των. ἥ τε φιλοτιμία παρ' ἡλικίαν ἐμβριθὲς εἶχε τὸ φρόνημα καὶ μεγαλόψυχον· οὔτε γὰρ ἀπὸ παντὸς οὔτε πᾶσαν ἠγάπα δόξαν, ὡς Φίλιππος λόγου τε δεινότητι σοφιστικῶς καλλωπιζόμενος καὶ τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκας τῶν ἁρμάτων ἐγχαράττων τοῖς νομίσμασιν, ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀποπειρωμένων εἰ βούλοιτ' ἂν Ὀλυμπίασιν ἀγωνίσασθαι στάδιον (ἦν γὰρ ποδώκης) "εἴ γε" ἔφη "βασιλεῖς ἔμελλον
6 ἕξειν ἀνταγωνιστάς." φαίνεται δὲ καὶ καθόλου πρὸς τὸ τῶν ἀθλητῶν γένος ἀλλοτρίως ἔχων· πλείστους γέ τοι θεὶς ἀγῶνας οὐ μόνον τραγῳδῶν καὶ αὐλητῶν καὶ κιθαρῳδῶν, ἀλλὰ καὶ ῥαψῳδῶν θήρας τε παντοδαπῆς καὶ ῥαβδομαχίας, οὔτε πυγμῆς οὔτε παγκρατίου μετά τινος σπουδῆς ἔθηκεν ἆθλον.

5 Τοὺς δὲ παρὰ τοῦ Περσῶν βασιλέως πρέσβεις ἥκοντας ἀποδημοῦντος Φιλίππου ξενίζων καὶ γενόμενος συνήθης οὕτως ἐχειρώσατο τῇ φιλοφροσύνῃ καὶ τῷ μηδὲν ἐρώτημα παιδικὸν ἐρωτῆσαι μηδὲ μικρόν, ἀλλ' ὁδῶν τε μήκη καὶ πορείας τῆς ἄνω τρόπον ἐκπυνθάνεσθαι, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὁποῖος εἴη πρὸς τοὺς πολέμους, καὶ τίς ἡ Περσῶν ἀλκὴ καὶ δύναμις, ὥστε θαυμάζειν ἐκείνους καὶ τὴν λεγομένην Φιλίππου δεινότητα μηδὲν ἡγεῖσθαι πρὸς
2 τὴν τοῦ παιδὸς ὁρμὴν καὶ μεγαλοπραγμοσύνην. ὁσάκις γοῦν ἀπαγγελθείη Φίλιππος ἢ πόλιν ἔνδοξον ᾑρηκὼς ἢ μάχην τινὰ περιβόητον νενικηκώς, οὐ πάνυ φαιδρὸς ἦν ἀκούων, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἡλικιώτας ἔλεγεν "ὦ παῖδες, πάντα προλήψεται ὁ πατήρ, ἐμοὶ δ' οὐδὲν ἀπολείψει
3 μεθ' ὑμῶν ἔργον ἀποδείξασθαι μέγα καὶ λαμπρόν." οὐ γὰρ ἡδονὴν ζηλῶν οὐδὲ πλοῦτον ἀλλ' ἀρετὴν καὶ δόξαν, ἐνόμιζεν, ὅσῳ πλείονα λήψεται παρὰ τοῦ πατρός, ἐλάττονα κατορθώσειν δι' ἑαυτοῦ. διὸ τοῖς πράγμασιν αὐξομένοις καταναλίσκεσθαι τὰς πράξεις εἰς ἐκεῖνον ἡγούμενος, ἐβούλετο μὴ χρήματα μηδὲ τρυφὰς καὶ ἀπολαύσεις ἀλλ' ἀγῶνας καὶ πολέμους καὶ φιλοτιμίας ἔχουσαν ἀρχὴν παραλαβεῖν.

4 Πολλοὶ μὲν οὖν περὶ τὴν ἐπιμέλειαν, ὡς εἰκός, ἦσαν αὐτοῦ, τροφεῖς καὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι λεγόμενοι,

πᾶσι δ᾽ ἐφειστήκει Λεωνίδας, ἀνὴρ τό τ᾽ ἦθος αὐστηρὸς καὶ συγγενὴς Ὀλυμπιάδος, αὐτὸς μὲν οὐ φεύγων τὸ τῆς παιδαγωγίας ὄνομα καλὸν ἔργον ἐχούσης καὶ λαμπρόν, ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν οἰκειότητα τροφεὺς Ἀλεξάνδρου καὶ καθηγητὴς καλούμενος. ὁ δὲ τὸ 5
σχῆμα τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τὴν προσηγορίαν ὑποποιούμενος ἦν Λυσίμαχος, τῷ γένει Ἀκαρνάν, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἔχων ἀστεῖον, ὅτι δ᾽ ἑαυτὸν μὲν ὠνόμαζε Φοίνικα τὸν δ᾽ Ἀλέξανδρον Ἀχιλλέα, Πηλέα δὲ τὸν Φίλιππον, ἠγαπᾶτο καὶ δευτέραν εἶχε χώραν.

Ἐπεὶ δὲ Φιλονείκου τοῦ Θεσσαλοῦ τὸν Βουκεφάλαν 6
ἀγαγόντος ὤνιον τῷ Φιλίππῳ τρισκαίδεκα ταλάντων κατέβησαν εἰς τὸ πεδίον δοκιμάσοντες τὸν ἵππον, ἐδόκει τε χαλεπὸς εἶναι καὶ κομιδῇ δύσχρηστος οὔτ᾽ ἀναβάτην προσιέμενος οὔτε φωνὴν ὑπομένων τινὸς τῶν περὶ τὸν Φίλιππον, ἀλλ᾽ ἁπάντων κατεξανιστάμενος, δυσχεραίνοντος δὲ 2
τοῦ Φιλίππου καὶ κελεύοντος ἀπάγειν ὡς παντάπασιν ἄγριον καὶ ἀκόλαστον, παρὼν Ἀλέξανδρος εἶπεν "οἷον ἵππον ἀπολλύουσι δι᾽ ἀπειρίαν καὶ μαλακίαν χρήσασθαι μὴ δυνάμενοι," τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὁ Φίλιππος ἐσιώπησε, πολλάκις δ᾽ αὐτοῦ παραφθεγγομένου καὶ περιπαθοῦντος "ἐπιτιμᾷς σύ" ἔφη "πρεσβυτέροις ὥς τι πλέον αὐτὸς εἰδὼς ἢ μᾶλλον ἵππῳ χρήσασθαι δυνάμενος;" "τούτῳ γοῦν" 3
ἔφη "χρησαίμην ἂν ἑτέρου βέλτιον." "ἂν δὲ μὴ χρήσῃ, τίνα δίκην τῆς προπετείας ὑφέξεις;" "ἐγὼ νὴ Δί᾽" εἶπεν "ἀποτίσω τοῦ ἵππου τὴν τιμήν." γενομένου δὲ γέλωτος, εἶτα ὁρισμοῦ πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ ἀργύριον, εὐθὺς προσδραμὼν τῷ ἵππῳ καὶ παραλαβὼν τὴν ἡνίαν ἐπέστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς ἔοικεν, ἐννοήσας ὅτι τὴν σκιὰν προπίπτουσαν καὶ σαλευομένην ὁρῶν πρὸ αὑτοῦ διαταράττοιτο. μικρὰ δὲ οὕτω παρακαλπάσας καὶ καταψήσας, ὡς 4
ἑώρα πληρούμενον θυμοῦ καὶ πνεύματος, ἀπορρίψας ἡσυχῇ τὴν χλαμύδα καὶ μετεωρίσας αὑτὸν ἀσφαλῶς περιέβη. καὶ μικρὰ μὲν περιλαβὼν ταῖς ἡνίαις τὸν χαλινὸν ἄνευ πληγῆς καὶ σπαραγμοῦ προσέστειλεν· ὡς δ᾽ ἑώρα τὸν ἵππον ἀφεικότα τὴν ἀπειλήν, ὀργῶντα δὲ πρὸς τὸν δρόμον, ἐφεὶς ἐδίωκεν ἤδη φωνῇ θρασυτέρᾳ καὶ ποδὸς

5 κρούσει χρώμενος. τῶν δὲ περὶ τὸν Φίλιππον ἦν ἀγωνία
καὶ σιγὴ τὸ πρῶτον· ὡς δὲ κάμψας ἐπέστρεψεν ὀρθῶς
σοβαρὸς καὶ γεγηθώς, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἠλάλαξαν, ὁ
δὲ πατὴρ καὶ δακρῦσαί τι λέγεται πρὸς τὴν χαράν, καὶ
καταβάντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν φιλήσας "ὦ παῖ" φάναι
"ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην· Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ."

7 Καθορῶν δὲ τὴν φύσιν αὐτοῦ δυσκίνητον μὲν οὖσαν
ἐρίσαντος μὴ βιασθῆναι, ῥᾳδίως δὲ ἀγομένην ὑπὸ λόγου
πρὸς τὸ δέον, αὐτός τε πείθειν ἐπειρᾶτο μᾶλλον ἢ προσ-
τάττειν, καὶ τοῖς περὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐγκύκλια παιδευ-
ταῖς οὐ πάνυ τι πιστεύων τὴν ἐπιστασίαν αὐτοῦ καὶ
κατάρτισιν ὡς μείζονος οὖσαν πραγματείας καὶ κατὰ τὸν
2 Σοφοκλέα πολλῶν χαλινῶν ἔργον οἰάκων θ' ἅμα, μετε-
πέμψατο τῶν φιλοσόφων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον
Ἀριστοτέλην, καλὰ καὶ πρέποντα διδασκάλια τελέσας αὐτῷ·
τὴν γὰρ Σταγειριτῶν πόλιν, ἐξ ἧς ἦν Ἀριστοτέλης, ἀνά-
στατον ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένην συνῴκισε πάλιν, καὶ τοὺς
διαφυγόντας ἢ δουλεύοντας τῶν πολιτῶν ἀποκατέστησε.
3 σχολὴν μὲν οὖν αὐτοῖς καὶ διατριβὴν τὸ περὶ Μίεζαν
νυμφαῖον ἀπέδειξεν, ὅπου μέχρι νῦν Ἀριστοτέλους ἕδρας
τε λιθίνας καὶ ὑποσκίους περιπάτους δεικνύουσιν· ἔοικε
δ' Ἀλέξανδρος οὐ μόνον τὸν ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν παρα-
λαβεῖν λόγον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ βαθυτέρων
διδασκαλιῶν, ἃς οἱ ἄνδρες ἰδίως ἀκροαματικὰς καὶ ἐπο-
πτικὰς προσαγορεύοντες οὐκ ἐξέφερον εἰς πολλούς, μετα-
4 σχεῖν. ἤδη γὰρ εἰς Ἀσίαν διαβεβηκώς, καὶ πυθόμενος
λόγους τινὰς ἐν βιβλίοις περὶ τούτων ὑπ' Ἀριστοτέλους
ἐκδεδόσθαι, γράφει πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ φιλοσοφίας παρρη-
σιαζόμενος ἐπιστολήν, ἧς ἀντίγραφόν ἐστιν "Ἀλέξανδρος
Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν. οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοὺς
τοὺς ἀκροαματικοὺς τῶν λόγων· τίνι γὰρ δὴ διοίσομεν
ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν λόγους, οὗτοι
πάντων ἔσονται κοινοί; ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ
τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. ἔρ-
5 ρωσο." ταύτην μὲν οὖν τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ παραμυ-
θούμενος Ἀριστοτέλης ἀπολογεῖται περὶ τῶν λόγων ἐκεί-
νων ὡς καὶ ἐκδεδομένων καὶ μὴ ἐκδεδομένων· ἀληθῶς

γὰρ ἡ μετὰ τὰ φυσικὰ πραγματεία πρὸς διδασκαλίαν καὶ
μάθησιν οὐδὲν ἔχουσα χρήσιμον ὑπόδειγμα τοῖς πεπαι-
δευμένοις ἀπ' ἀρχῆς γέγραπται. δοκεῖ δέ μοι καὶ τὸ φιλ- 8
ιατρεῖν Ἀλεξάνδρῳ προστρίψασθαι μᾶλλον ἑτέρων Ἀρι-
στοτέλης· οὐ γὰρ μόνον τὴν θεωρίαν ἠγάπησεν, ἀλλὰ καὶ
νοσοῦσιν ἐβοήθει τοῖς φίλοις καὶ συνέταττε θεραπείας
τινὰς καὶ διαίτας, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν λαβεῖν ἔστιν. ἦν
δὲ καὶ φύσει φιλολόγος καὶ φιλαναγνώστης. καὶ τὴν μὲν 2
Ἰλιάδα τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον καὶ νομίζων καὶ
ὀνομάζων, ἔλαβε μὲν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος ἣν ἐκ
τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, εἶχε δ' ἀεὶ μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου
κειμένην ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ὡς Ὀνησίκριτος ἱστόρηκε,
τῶν δ' ἄλλων βιβλίων οὐκ εὐπορῶν ἐν τοῖς ἄνω τόποις
Ἅρπαλον ἐκέλευσε πέμψαι. κἀκεῖνος ἔπεμψεν αὐτῷ τάς 3
τε Φιλίστου βίβλους καὶ τῶν Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους
καὶ Αἰσχύλου τραγῳδιῶν συχνάς, καὶ Τελέστου καὶ Φιλο-
ξένου διθυράμβους. Ἀριστοτέλην δὲ θαυμάζων ἐν ἀρχῇ
καὶ ἀγαπῶν οὐχ ἧττον, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τοῦ πατρός, ὡς
δι' ἐκεῖνον μὲν ζῶν διὰ τοῦτον δὲ καλῶς ζῶν, ὕστερον
ὑποπτότερον ἔσχεν, οὐχ ὥστε ποιῆσαί τι κακόν, ἀλλ' αἱ
φιλοφροσύναι τὸ σφοδρὸν ἐκεῖνο καὶ στερκτικὸν οὐκ ἔχου-
σαι πρὸς αὐτὸν ἀλλοτριότητος ἐγένοντο τεκμήριον. ὁ μέν- 4
τοι πρὸς φιλοσοφίαν ἐμπεφυκὼς καὶ συντεθραμμένος ἀπ'
ἀρχῆς αὐτῷ ζῆλος καὶ πόθος οὐκ ἐξερρύη τῆς ψυχῆς, ὡς
ἡ περὶ Ἀνάξαρχόν τε τιμὴ καὶ τὰ πεμφθέντα Ξενοκράτει
πεντήκοντα τάλαντα καὶ Δάνδαμις καὶ Καλανὸς οὕτω
σπουδασθέντες μαρτυροῦσι.

Φιλίππου δὲ στρατεύοντος ἐπὶ Βυζαντίους ἦν μὲν ἑκ- 9
καιδεκέτης Ἀλέξανδρος, ἀπολειφθεὶς δὲ κύριος ἐν Μα-
κεδονίᾳ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς σφραγῖδος Μαίδων τε
τοὺς ἀφεστῶτας κατεστρέψατο, καὶ πόλιν ἑλὼν αὐτῶν
τοὺς μὲν βαρβάρους ἐξήλασε, συμμίκτους δὲ κατοικίσας
Ἀλεξανδρόπολιν προσηγόρευσεν. ἐν δὲ Χαιρωνείᾳ τῆς 2
πρὸς τοὺς Ἕλληνας μάχης παρὼν μετέσχε, καὶ λέγεται
πρῶτος ἐνσεῖσαι τῷ ἱερῷ λόχῳ τῶν Θηβαίων. ἔτι δὲ
καὶ καθ' ἡμᾶς ἐδείκνυτο παλαιὰ παρὰ τὸν Κηφισσὸν
Ἀλεξάνδρου καλουμένη δρῦς, πρὸς ἣν τότε κατεσκή-

*νωσε, καὶ τὸ πολυάνδριον οὐ πόρρω τῶν Μακεδόνων
ἐστίν.*

3 *Ἐκ μὲν οὖν τούτων, ὡς εἰκός, Φίλιππος ὑπερηγάπα
τὸν υἱόν, ὥστε καὶ χαίρειν τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρον
μὲν βασιλέα Φίλιππον δὲ στρατηγὸν καλούντων· αἱ δὲ
περὶ τὴν οἰκίαν ταραχαὶ διὰ τοὺς γάμους καὶ τοὺς ἔρω-
τας αὐτοῦ τρόπον τινὰ τῆς βασιλείας τῇ γυναικωνίτιδι
συννοσούσης πολλὰς αἰτίας καὶ μεγάλας διαφορὰς παρεῖ-
χον, ἃς ἡ τῆς Ὀλυμπιάδος χαλεπότης, δυσζήλου καὶ βαρυ-
θύμου γυναικός, ἔτι μείζονας ἐποίει, παροξυνούσης τὸν
4 Ἀλέξανδρον. ἐκφανεστάτην δ' Ἄτταλος παρέσχεν ἐν τοῖς
Κλεοπάτρας γάμοις, ἣν ὁ Φίλιππος ἠγάγετο παρθένον,
ἐρασθεὶς παρ' ἡλικίαν τῆς κόρης. θεῖος γὰρ ὢν αὐτῆς ὁ
Ἄτταλος ἐν τῷ πότῳ μεθύων παρεκάλει τοὺς Μακεδόνας
αἰτεῖσθαι παρὰ θεῶν γνήσιον ἐκ Φιλίππου καὶ Κλεοπά-
τρας γενέσθαι διάδοχον τῆς βασιλείας. ἐπὶ τούτῳ παρο-
ξυνθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ εἰπών "ἡμεῖς δέ σοι, κακὴ
5 κεφαλή, νόθοι δοκοῦμεν;" ἔβαλε σκύφον ἐπ' αὐτόν. ὁ δὲ
Φίλιππος ἐπ' ἐκεῖνον ἐξανέστη σπασάμενος τὸ ξίφος,
εὐτυχίᾳ δ' ἑκατέρου διὰ τὸν θυμὸν καὶ τὸν οἶνον ἔπεσε
σφαλείς. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἐφυβρίζων "οὗτος μέντοι" εἶ-
πεν, "ἄνδρες, εἰς Ἀσίαν ἐξ Εὐρώπης παρεσκευάζετο δια-
βαίνειν, ὃς ἐπὶ κλίνην ἀπὸ κλίνης διαβαίνων ἀνατέτραπται."
μετὰ ταύτην τὴν παροινίαν ἀναλαβὼν τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ
6 καταστήσας εἰς Ἤπειρον αὐτὸς ἐν Ἰλλυριοῖς διέτριβεν. ἐν
τούτῳ δὲ Δημάρατος ὁ Κορίνθιος, ξένος ὢν τῆς οἰκίας
καὶ παρρησίας μετέχων, ἀφίκετο πρὸς Φίλιππον, μετὰ δὲ
τὰς πρώτας δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας ἐπερωτῶντος
τοῦ Φιλίππου πῶς ἔχουσιν ὁμονοίας πρὸς ἀλλήλους οἱ
Ἕλληνες, "πάνυ γοῦν" ἔφη "σοι προσήκει, Φίλιππε, κή-
δεσθαι τῆς Ἑλλάδος, ὃς τὸν οἶκον τὸν σεαυτοῦ στάσεως
τοσαύτης καὶ κακῶν ἐμπέπληκας." οὕτω δὴ συμφρονήσας
ὁ Φίλιππος ἔπεμψε καὶ κατήγαγε πείσας διὰ τοῦ Δημα-
ράτου τὸν Ἀλέξανδρον.*

10 *Ἐπεὶ δὲ Πιξώδαρος ὁ Καρίας σατράπης ὑποδυόμενος
δι' οἰκειότητος εἰς τὴν Φιλίππου συμμαχίαν ἐβούλετο τὴν
πρεσβυτάτην τῶν θυγατέρων Ἀριδαίῳ τῷ Φιλίππου γυ-*

ναῖκα δοῦναι καὶ περὶ τούτων Ἀριστόκριτον εἰς Μακεδονίαν ἀπέστειλεν, αὖθις ἐγίνοντο λόγοι καὶ διαβολαὶ παρὰ τῶν φίλων καὶ τῆς μητρὸς πρὸς Ἀλέξανδρον, ὡς Ἀριδαῖον ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ Φιλίππου γάμοις λαμπροῖς καὶ πράγμασι μεγάλοις εἰσοικειοῦντος. ὑφ' ὧν διαταραχθεὶς πέμπει Θεσ- 2
σαλὸν εἰς Καρίαν τὸν τῶν τραγῳδιῶν ὑποκριτήν, Πιξοδάρῳ διαλεξόμενον ὡς χρὴ τὸν νόθον ἐάσαντα καὶ οὐ φρενήρη μεθαρμόσασθαι τὸ κῆδος εἰς Ἀλέξανδρον. καὶ Πιξοδάρῳ μὲν οὐ παρὰ μικρὸν ἤρεσκε ταῦτα τῶν προτέρων μᾶλλον· ὁ δὲ Φίλιππος αἰσθόμενος ἰόντα τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὸ δωμάτιον, παραλαβὼν τῶν φίλων αὐτοῦ καὶ συνήθων ἕνα Φιλώταν τὸν Παρμενίωνος, ἐπετίμησεν ἰσχυρῶς καὶ πικρῶς 3
ἐλοιδόρησεν ὡς ἀγεννῆ καὶ τῶν ὑπαρχόντων περὶ αὐτὸν ἀγαθῶν ἀνάξιον, εἰ Καρὸς ἀνθρώπου καὶ βαρβάρῳ βασιλεῖ δουλεύοντος ἀγαπᾷ γαμβρὸς γενέσθαι. τὸν δὲ Θεσσαλὸν ἔγραψε Κορινθίοις ὅπως ἀναπέμψωσιν ἐν πέδαις δεδεμένον. τῶν δ' ἄλλων ἑταίρων Ἅρπαλον καὶ Νέαρχον, ἔτι δ' Ἐρίγυιον καὶ Πτολεμαῖον ἐκ Μακεδονίας μετέστησεν, οὓς ὕστερον Ἀλέξανδρος καταγαγὼν ἐν ταῖς μεγίσταις ἔσχε τιμαῖς.

Ἐπεὶ δὲ Παυσανίας Ἀττάλου γνώμῃ καὶ Κλεοπάτρας 4
ὑβρισθεὶς καὶ μὴ τυχὼν δίκης ἀνεῖλε Φίλιππον, τὸ μὲν πλεῖστον εἰς Ὀλυμπιάδα τῆς αἰτίας περιῆλθεν ὡς θυμουμένῳ τῷ νεανίσκῳ προσεγκελευσαμένην καὶ παροξύνασαν, ἔθιγε δέ τις καὶ Ἀλεξάνδρου διαβολή· λέγεται γὰρ ἐντυχόντος αὐτῷ τοῦ Παυσανίου μετὰ τὴν ὕβριν ἐκείνην καὶ ἀποδυρομένου προενέγκασθαι τὸ τῆς Μηδείας ἰαμβεῖον "τὸν δόντα καὶ γήμαντα καὶ γαμουμένην." οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς συναιτίους τῆς ἐπιβουλῆς ἀναζητήσας ἐκόλασε, καὶ τὴν Κλεοπάτραν ἀποδημοῦντος αὐτοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος ὠμῶς μεταχειρισαμένης ἠγανάκτησεν.

Παρέλαβε μὲν οὖν ἔτη γεγονὼς εἴκοσι τὴν βασιλείαν, 11
φθόνους μεγάλους καὶ δεινὰ μίση καὶ κινδύνους πανταχόθεν ἔχουσαν· οὔτε γὰρ τὰ βάρβαρα καὶ πρόσοικα γένη τὴν δούλωσιν ἔφερε, ποθοῦντα τὰς πατρίους βασιλείας, οὔτε τὴν Ἑλλάδα κρατήσας τοῖς ὅπλοις ὁ Φίλιππος οἷον καταζεῦξαι καὶ τιθασεῦσαι χρόνον ἔσχεν, ἀλλὰ μόνον μετα-

βαλὼν καὶ ταράξας τὰ πράγματα πολὺν σάλον ἔχοντα καὶ
2 κίνησιν ὑπ' ἀηθείας ἀπέλιπεν. φοβουμένων δὲ τῶν Μακεδόνων τὸν καιρόν, καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πάντως ἀφεῖναι καὶ μὴ προσβιάζεσθαι τὸν Ἀλέξανδρον οἰομένων δεῖν, τοὺς δ' ἀφισταμένους τῶν βαρβάρων ἀνακαλεῖσθαι πράως καὶ θεραπεύειν τὰς ἀρχὰς τῶν νεωτερισμῶν, αὐτὸς ἀπ' ἐναντίων λογισμῶν ὥρμησε τόλμῃ καὶ μεγαλοφροσύνῃ κτᾶσθαι τὴν ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν τοῖς πράγμασιν, ὡς, κἂν ὁτιοῦν ὑφιέμενος ὀφθῇ τοῦ φρονήματος, ἐπιβη-
3 σομένων ἁπάντων. τὰ μὲν οὖν βαρβαρικὰ κινήματα καὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους κατέπαυσεν ὀξέως ἐπιδραμὼν στρατῷ μέχρι πρὸς τὸν Ἴστρον, ᾗ καὶ Σύρμον ἐνίκησε μάχῃ μεγάλῃ, τὸν βασιλέα τῶν Τριβαλλῶν· Θηβαίους δ' ἀφεστάναι πυθόμενος καὶ συμφρονεῖν αὐτοῖς Ἀθηναίους εὐθὺς ἦγε διὰ Πυλῶν τὴν δύναμιν, εἰπὼν ὅτι Δημοσθένει παῖδα μὲν αὐτόν, ἕως ἦν ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς, ἀποκαλοῦντι, μειράκιον δὲ περὶ Θετταλίαν γενόμενον, βούλεται πρὸς
4 τοῖς Ἀθηναίων τείχεσιν ἀνὴρ φανῆναι. προσμίξας δὲ ταῖς Θήβαις καὶ διδοὺς ἔτι τῶν πεπραγμένων μετάνοιαν ἐξῄτει Φοίνικα καὶ Προθύτην, καὶ τοῖς μεταβαλλομένοις πρὸς αὐτὸν ἄδειαν ἐκήρυττε. τῶν δὲ Θηβαίων ἀντεξαιτούντων μὲν παρ' αὐτοῦ Φιλώταν καὶ Ἀντίπατρον, κηρυττόντων δὲ τοὺς τὴν Ἑλλάδα βουλομένους συνελευθεροῦν τάττεσθαι μετ' αὐτῶν, οὕτως ἔτρεψε τοὺς Μακεδόνας πρὸς πόλεμον.
5 ἠγωνίσθη μὲν οὖν ὑπὲρ δύναμιν ἀρετῇ καὶ προθυμίᾳ [τὰ] παρὰ τῶν Θηβαίων πολλαπλασίοις οὖσι τοῖς πολεμίοις ἀντιταχθέντων· ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν Καδμείαν ἀφέντες οἱ φρουροὶ τῶν Μακεδόνων ἐπέπιπτον αὐτοῖς ἐξόπισθεν, κυκλωθέντες οἱ πλεῖστοι κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἔπεσον, ἡ δὲ πόλις ἥλω καὶ διαρπασθεῖσα κατεσκάφη, τὸ μὲν ὅλον προσδοκήσαντος αὐτοῦ τοὺς Ἕλληνας ἐκπλαγέντας πάθει τηλικούτῳ καὶ πτήξαντας ἀτρεμήσειν, ἄλλως δὲ καὶ καλλωπισαμένου χαρίζεσθαι τοῖς τῶν συμμάχων ἐγκλήμασι· καὶ γὰρ Φωκεῖς καὶ Πλαταιεῖς τῶν Θηβαίων
6 κατηγόρησαν. ὑπεξελόμενος δὲ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ξένους τῶν Μακεδόνων ἅπαντας καὶ τοὺς ἀπὸ Πινδάρου γεγονότας καὶ τοὺς ὑπεναντιωθέντας τοῖς ψηφισαμέ-

νοις τὴν ἀπόστασιν, ἀπέδοτο τοὺς ἄλλους περὶ τρισμυ-
ρίους γενομένους· οἱ δ᾽ ἀποθανόντες ὑπὲρ ἑξακισχιλίους
ἦσαν.

Ἐν δὲ τοῖς πολλοῖς πάθεσι καὶ χαλεποῖς ἐκείνοις ἃ 12
τὴν πόλιν κατεῖχε, Θρᾷκές τινες ἐκκόψαντες οἰκίαν Τιμο-
κλείας γυναικὸς ἐνδόξου καὶ σώφρονος αὐτοὶ μὲν τὰ χρή-
ματα διήρπαζον, ὁ δ᾽ ἡγεμὼν τῇ γυναικὶ πρὸς βίαν συγ-
γενόμενος καὶ καταισχύνας ἀνέκρινεν εἴ που χρυσίον ἔχοι
κεκρυμμένον ἢ ἀργύριον. ἣ δ᾽ ἔχειν ὡμολόγησε, καὶ μόνον 2
εἰς τὸν κῆπον ἀγαγοῦσα καὶ δείξασα φρέαρ, ἐνταῦθα ἔφη
τῆς πόλεως ἁλισκομένης καταβαλεῖν αὐτὴ τὰ τιμιώτατα
τῶν χρημάτων. ἐγκύπτοντος δὲ τοῦ Θρᾳκὸς καὶ κατα-
σκεπτομένου τὸν τόπον, ἔωσεν αὐτὸν ἐξόπισθεν γενομένη,
καὶ τῶν λίθων ἐπεμβαλοῦσα πολλοὺς ἀπέκτεινεν. ὡς δ᾽ 3
ἀνήχθη πρὸς Ἀλέξανδρον ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν δεδεμένη, πρῶ-
τον μὲν ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ τῆς βαδίσεως ἐφάνη τις ἀξιω-
ματικὴ καὶ μεγαλόφρων, ἀνεκπλήκτως καὶ ἀδεῶς ἑπομένη
τοῖς ἄγουσιν· ἔπειτα τοῦ βασιλέως ἐρωτήσαντος ἥτις εἴη
γυναικῶν, ἀπεκρίνατο Θεαγένους ἀδελφὴ γεγονέναι τοῦ
παραταξαμένου πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων
ἐλευθερίας καὶ πεσόντος ἐν Χαιρωνείᾳ στρατηγοῦντος.
θαυμάσας οὖν ὁ Ἀλέξανδρος αὐτῆς καὶ τὴν ἀπόκρισιν
καὶ τὴν πρᾶξιν, ἐκέλευσεν ἐλευθέραν ἀπιέναι μετὰ τῶν
τέκνων.

Ἀθηναίοις δὲ διηλλάγη καίπερ οὐ μετρίως ἐνεγκοῦσι 13
τὸ περὶ Θήβας δυστύχημα· καὶ γὰρ τὴν τῶν μυστηρίων
ἑορτὴν ἐν χερσὶν ἔχοντες ὑπὸ πένθους ἀφῆκαν, καὶ τοῖς
φυγοῦσιν εἰς τὴν πόλιν ἁπάντων μετεδίδοσαν τῶν φιλαν-
θρώπων. ἀλλ᾽ εἴτε μεστὸς ὢν ἤδη τὸν θυμὸν ὥσπερ οἱ 2
λέοντες, εἴτ᾽ ἐπιεικὲς ἔργον ὠμοτάτῳ καὶ σκυθρωποτάτῳ
παραβαλεῖν βουλόμενος, οὐ μόνον ἀφῆκεν αἰτίας πάσης,
ἀλλὰ καὶ προσέχειν ἐκέλευσε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν τὴν
πόλιν ὡς, εἴ τι συμβαίη περὶ αὐτόν, ἄρξουσαν τῆς Ἑλ-
λάδος. ὕστερον μέντοι πολλάκις αὐτὸν ἡ Θηβαίων ἀνιᾶ-
σαι συμφορὰ λέγεται καὶ πραότερον οὐκ ὀλίγοις παρα-
σχεῖν. ὅλως δὲ καὶ τὸ περὶ Κλεῖτον ἔργον ἐν οἴνῳ γε- 3
νόμενον καὶ τὴν πρὸς Ἰνδοὺς τῶν Μακεδόνων ἀποδει-

*λίασιν, ὥσπερ ἀτελῆ τὴν στρατείαν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ
προεμένων, εἰς μῆνιν ἀνῆγε Διονύσου καὶ νέμεσιν. ἦν δὲ
Θηβαίων οὐδεὶς τῶν περιγενομένων ὃς ἐντυχών τι καὶ
δεηθεὶς ὕστερον οὐ διεπράξατο παρ' αὐτοῦ.*

14 *Ταῦτα μὲν τὰ περὶ Θήβας, εἰς δὲ τὸν Ἰσθμὸν τῶν Ἑλ-
λήνων συλλεγέντων καὶ ψηφισαμένων ἐπὶ Πέρσας μετ'
Ἀλεξάνδρου στρατεύειν ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη. πολλῶν δὲ
καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ φιλοσόφων ἀπηντηκότων αὐτῷ
καὶ συνηδομένων, ἤλπιζε καὶ Διογένην τὸν Σινωπέα ταὐτὸ
2 ποιήσειν, διατρίβοντα περὶ Κόρινθον. ὡς δ' ἐκεῖνος ἐλά-
χιστον Ἀλεξάνδρου λόγον ἔχων ἐν τῷ Κρανείῳ σχολὴν ἦγεν,
αὐτὸς ἐπορεύετο πρὸς αὐτόν. ἔτυχε δὲ κατακείμενος ἐν
ἡλίῳ, καὶ μικρὸν μὲν ἀνεκάθισεν ἀνθρώπων τοσούτων
ἐπερχομένων καὶ διέβλεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὡς δ'
ἐκεῖνος ἀσπασάμενος καὶ προσειπὼν αὐτὸν ἠρώτησεν εἴ
τινος τυγχάνει δεόμενος, "μικρόν" εἶπεν "ἀπὸ τοῦ ἡλίου
3 μετάστηθι." πρὸς τοῦτο λέγεται τὸν Ἀλέξανδρον οὕτω
διατεθῆναι καὶ θαυμάσαι καταφρονηθέντα τὴν ὑπεροψίαν
καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀνδρός, ὥστε τῶν περὶ αὐτόν, ὡς
ἀπῄεσαν, διαγελώντων καὶ σκωπτόντων "ἀλλὰ μὴν ἐγώ"
4 εἶπεν "εἰ μὴ Ἀλέξανδρος ἤμην, Διογένης ἂν ἤμην." βου-
λόμενος δὲ τῷ θεῷ χρήσασθαι περὶ τῆς στρατείας ἦλθεν
εἰς Δελφούς, καὶ κατὰ τύχην ἡμερῶν ἀποφράδων οὐσῶν,
ἐν αἷς οὐ νενόμισται θεμιστεύειν, πρῶτον μὲν ἔπεμπε
παρακαλῶν τὴν πρόμαντιν· ὡς δ' ἀρνουμένης καὶ προϊ-
σχομένης τὸν νόμον αὐτὸς ἀναβὰς βίᾳ πρὸς τὸν ναὸν εἷλ-
κεν αὐτήν, ἡ δ' ὥσπερ ἐξηττημένη τῆς σπουδῆς εἶπεν
"ἀνίκητος εἶ ὦ παῖ," τοῦτ' ἀκούσας Ἀλέξανδρος οὐκέτ'
ἔφη χρῄζειν ἑτέρου μαντεύματος, ἀλλ' ἔχειν ὃν ἐβούλετο
5 παρ' αὐτῆς χρησμόν. ἐπεὶ δ' ὥρμησε πρὸς τὴν στρατείαν,
ἄλλα τε δοκεῖ σημεῖα παρὰ τοῦ δαιμονίου γενέσθαι, καὶ
τὸ περὶ Λείβηθρα τοῦ Ὀρφέως ξόανον (ἦν δὲ κυπαρίττι-
νον) ἱδρῶτα πολὺν ὑπὸ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀφῆκε. φο-
βουμένων δὲ πάντων τὸ σημεῖον, Ἀρίστανδρος ἐκέλευε
θαρρεῖν ὡς ἀοιδίμους καὶ περιβοήτους κατεργασόμενον
πράξεις, αἳ πολὺν ἱδρῶτα καὶ πόνον ὑμνοῦσι ποιηταῖς
καὶ μουσικοῖς παρέξουσιν.*

Τῆς δὲ στρατιᾶς τὸ πλῆθος οἱ μὲν ἐλάχιστον λέγοντες 15
τρισμυρίους πεζοὺς καὶ τετρακισχιλίους ἱππεῖς, οἱ δὲ
πλεῖστον πεζοὺς μὲν τετρακισμυρίους καὶ τρισχιλίους ἱπ-
πέας δὲ πεντακισχιλίους ἀναγράφουσιν. ἐφόδιον δὲ τού-
τοις οὐ πλέον ἑβδομήκοντα ταλάντων ἔχειν αὐτὸν Ἀριστό-
βουλος ἱστορεῖ, Δοῦρις δὲ τριάκοντα μόνον ἡμερῶν διατρο-
φήν, Ὀνησίκριτος δὲ καὶ διακόσια τάλαντα προσοφείλειν.
ἀλλὰ καίπερ ἀπὸ μικρῶν καὶ στενῶν οὕτως ὁρμώμενος, 2
οὐ πρότερον ἐπέβη τῆς νεὼς ἢ τὰ τῶν ἑταίρων πράγματα
σκεψάμενος ἀπονεῖμαι τῷ μὲν ἀγρὸν τῷ δὲ κώμην τῷ δὲ
συνοικίας πρόσοδον ἢ λιμένος. ἤδη δὲ κατανηλωμένων
καὶ διαγεγραμμένων σχεδὸν ἁπάντων τῶν βασιλικῶν ὁ
Περδίκκας „σεαυτῷ δ'" εἶπεν „ὦ βασιλεῦ τί καταλείπεις;"
τοῦ δὲ φήσαντος ὅτι τὰς ἐλπίδας, „οὐκοῦν" ἔφη „καὶ ἡμεῖς
τούτων κοινωνήσομεν οἱ μετὰ σοῦ στρατευόμενοι." παρ- 3
αιτησαμένου δὲ τοῦ Περδίκκου τὴν διαγεγραμμένην κτῆ-
σιν αὐτῷ, καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἔνιοι τὸ αὐτὸ ἐποίησαν.
τοῖς δὲ λαμβάνουσι καὶ δεομένοις προθύμως ἐχαρίζετο,
καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Μακεδονίᾳ διανέμων οὕτω κατη-
νάλωσεν.

Τοιαύτῃ μὲν ὁρμῇ καὶ παρασκευῇ διανοίας τὸν Ἑλλήσ- 4
ποντον διεπέρασεν, ἀναβὰς δ' εἰς Ἴλιον ἔθυσε τῇ Ἀθηνᾷ
καὶ τοῖς ἥρωσιν ἔσπεισε. τὴν δ' Ἀχιλλέως στήλην ἀλει-
ψάμενος λίπα καὶ μετὰ τῶν ἑταίρων συναναδραμὼν γυ-
μνός, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐστεφάνωσε, μακαρίσας αὐτὸν
ὅτι καὶ ζῶν φίλου πιστοῦ καὶ τελευτήσας μεγάλου κήρυκος
ἔτυχεν. ἐν δὲ τῷ περιιέναι καὶ θεᾶσθαι τὰ κατὰ τὴν πό- 5
λιν ἐρομένου τινὸς αὐτὸν εἰ βούλεται τὴν Ἀλεξάνδρου λύραν
ἰδεῖν, ἐλάχιστα φροντίζειν ἐκείνης ἔφη, τὴν δ' Ἀχιλλέως
ζητεῖν, ᾗ τὰ κλέα καὶ τὰς πράξεις ὕμνει τῶν ἀγαθῶν ἀν-
δρῶν ἐκεῖνος.

Ἐν δὲ τούτῳ τῶν Δαρείου στρατηγῶν μεγάλην δύναμιν 16
ἠθροικότων καὶ παρατεταγμένων ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ Γρα-
νίκου, μάχεσθαι μὲν ἴσως ἀναγκαῖον ἦν, ὥσπερ ἐν πύλαις
τῆς Ἀσίας, περὶ τῆς εἰσόδου καὶ ἀρχῆς· τοῦ δὲ ποταμοῦ
τὸ βάθος καὶ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τραχύτητα τῶν πέραν
ὄχθων, πρὸς οὓς ἔδει γίνεσθαι τὴν ἀπόβασιν μετὰ μάχης,

τῶν πλείστων δεδιότων, ἐνίων δὲ καὶ τὸ περὶ τὸν μῆνα
2 νενομισμένον οἰομένων δεῖν φυλάξασθαι (Δαισίου γὰρ οὐκ εἰώθεσαν οἱ βασιλεῖς τῶν Μακεδόνων ἐξάγειν τὴν στρατιάν), τοῦτο μὲν ἐπηνωρθώσατο κελεύσας δεύτερον Ἀρτεμίσιον ἄγειν, τοῦ δὲ Παρμενίωνος ὡς ὀψὲ τῆς ὥρας οὔσης οὐκ ἐῶντος ἀποκινδυνεύειν, εἰπὼν αἰσχύνεσθαι τὸν Ἑλλήσποντον εἰ φοβήσεται τὸν Γράνικον διαβεβηκὼς ἐκεῖνον, ἐμβάλλει τῷ ῥεύματι σὺν ἴλαις ἱππέων τρισκαίδεκα.
3 καὶ πρὸς ἐναντία βέλη καὶ τόπους ἀπορρῶγας ὅπλοις καταπεφραγμένους καὶ ἵπποις ἐλαύνων, καὶ διὰ ῥεύματος παραφέροντος καὶ περικλύζοντος, ἔδοξε μανικῶς καὶ πρὸς ἀπόνοιαν μᾶλλον ἢ γνώμῃ στρατηγεῖν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐμφὺς τῇ διαβάσει καὶ κρατήσας τῶν τόπων χαλεπῶς καὶ μόλις, ὑγρῶν καὶ περισφαλῶν γενομένων διὰ τὸν πηλόν, εὐθὺς ἠναγκάζετο φύρδην μάχεσθαι καὶ κατ' ἄνδρα συμπλέκεσθαι τοῖς ἐπιφερομένοις, πρὶν εἰς τάξιν τινὰ κατα-
4 στῆναι τοὺς διαβαίνοντας. ἐνέκειντο γὰρ κραυγῇ, καὶ τοὺς ἵππους παραβάλλοντες τοῖς ἵπποις ἐχρῶντο δόρασι, καὶ ξίφεσι τῶν δοράτων συντριβέντων. ὠσαμένων δὲ πολλῶν ἐπ' αὐτόν (ἦν δὲ τῇ πέλτῃ καὶ τοῦ κράνους τῇ χαίτῃ διαπρεπής, ἧς ἑκατέρωθεν εἱστήκει πτερὸν λευκότητι καὶ μεγέθει θαυμαστόν), ἀκοντισθεὶς μὲν ὑπὸ τὴν ὑποπτυχίδα τοῦ θώρακος οὐκ ἐτρώθη, Ῥοισάκου δὲ καὶ Σπιθριδάτου τῶν στρατηγῶν προσφερομένων ἅμα τὸν μὲν ἐκκλίνας, Ῥοισάκῃ δὲ προεμβαλὼν τεθωρακισμένῳ καὶ τὸ δόρυ
5 κατακλάσας ἐπὶ τὸ ἐγχειρίδιον ὥρμησε. συμπεπτωκότων δ' αὐτῶν ὁ Σπιθριδάτης ὑποστήσας ἐκ πλαγίων τὸν ἵππον καὶ μετὰ σπουδῆς συνεξαναστὰς κοπίδι βαρβαρικῇ κατήνεγκε, καὶ τὸν μὲν λόφον ἀπήραξε μετὰ θατέρου πτεροῦ, τὸ δὲ κράνος πρὸς τὴν πληγὴν ἀκριβῶς καὶ μόλις ἀντέσχεν, ὥστε τῶν πρώτων ψαῦσαι τριχῶν τὴν πτέρυγα τῆς κοπίδος. ἑτέραν δὲ τὸν Σπιθριδάτην πάλιν ἐπαιρόμενον ἔφθασε Κλεῖτος ὁ μέλας τῷ ξυστῷ διελάσας μέσον.
6 ὁμοῦ δὲ καὶ Ῥοισάκης ἔπεσεν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ξίφει πληγείς. ἐν τούτῳ δὲ κινδύνου καὶ ἀγῶνος οὔσης τῆς ἱππομαχίας ἥ τε φάλαγξ διέβαινε τῶν Μακεδόνων καὶ συνῆγον αἱ πεζαὶ δυνάμεις. οὐ μὴν ὑπέστησαν εὐρώστως οὐδὲ

πολὺν χρόνον, ἀλλ' ἔφυγον τραπόμενοι, πλὴν τῶν μισθοφόρων Ἑλλήνων. οὗτοι δὲ πρός τινι λόφῳ συστάντες ᾔτουν τὰ πιστὰ τὸν Ἀλέξανδρον. ὃ δὲ θυμῷ μᾶλλον ἢ 7
λογισμῷ πρῶτος ἐμβαλὼν τόν τε ἵππον ἀποβάλλει ξίφει πληγέντα διὰ τῶν πλευρῶν (ἦν δ' ἕτερος, οὐχ ὁ Βουκεφάλας), καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἀποθανόντων καὶ τραυματισθέντων ἐκεῖ συνέβη κινδυνεῦσαι καὶ πεσεῖν, πρὸς ἀνθρώπους ἀπεγνωκότας καὶ μαχίμους συμπλεκομένους. λέγονται δὲ πεζοὶ μὲν δισμύριοι τῶν βαρβάρων, ἱππεῖς δὲ δισχίλιοι πεντακόσιοι πεσεῖν. τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀλέξανδρον Ἀριστόβουλός φησι τέσσαρας καὶ τριάκοντα νεκροὺς γενέσθαι τοὺς πάντας, ὧν ἐννέα πεζοὺς εἶναι. τού- 8
των μὲν οὖν ἐκέλευσεν εἰκόνας ἀνασταθῆναι χαλκᾶς, ἃς Λύσιππος εἰργάσατο· κοινούμενος δὲ τὴν νίκην τοῖς Ἕλλησιν ἰδίᾳ μὲν τοῖς Ἀθηναίοις ἔπεμψε τῶν αἰχμαλώτων τριακοσίας ἀσπίδας, κοινῇ δὲ τοῖς ἄλλοις λαφύροις ἐκέλευσεν ἐπιγράψαι φιλοτιμοτάτην ἐπιγραφήν "Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων." ἐκπώματα δὲ καὶ πορφύρας, καὶ ὅσα τοιαῦτα τῶν Περσικῶν ἔλαβε, πάντα τῇ μητρὶ πλὴν ὀλίγων ἔπεμψεν.

Οὗτος ὁ ἀγὼν μεγάλην εὐθὺς ἐποίησε τῶν πραγμάτων 17
μεταβολὴν πρὸς Ἀλέξανδρον, ὥστε καὶ Σάρδεις, τὸ πρόσχημα τῆς ἐπὶ θαλάσσῃ τῶν βαρβάρων ἡγεμονίας, παραλαβεῖν καὶ τἆλλα προστίθεσθαι. μόνη δ' Ἁλικαρνασσὸς ἀντέστη καὶ Μίλητος, ἃς ἑλὼν κατὰ κράτος καὶ τὰ περὶ αὐτὰς πάντα χειρωσάμενος ἀμφίβολος ἦν πρὸς τὰ λοιπὰ τῇ γνώμῃ. καὶ πολλάκις μὲν ἔσπευδε Δαρείῳ συμπεσὼν 2
ἀποκινδυνεῦσαι περὶ τῶν ὅλων, πολλάκις δὲ τοῖς ἐπὶ θαλάσσῃ πράγμασι καὶ χρήμασι διενοεῖτο πρῶτον οἷον ἐνασκήσας καὶ ῥώσας αὑτὸν οὕτως ἀναβαίνειν ἐπ' ἐκεῖνον. ἔστι δὲ τῆς Λυκίας κρήνη περὶ τὴν Ξανθίων πόλιν, ἧς τότε λέγουσιν αὐτομάτως περιτραπείσης καὶ ὑπερβαλούσης ἐκ βυθοῦ δέλτον ἐκπεσεῖν χαλκῆν, τύπους ἔχουσαν ἀρχαίων γραμμάτων, ἐν οἷς ἐδηλοῦτο παύσασθαι τὴν Περσῶν ἀρχὴν ὑπὸ Ἑλλήνων καταλυθεῖσαν. τούτοις ἐπαρθεὶς 3
ἠπείγετο τὴν παραλίαν ἀνακαθήρασθαι μέχρι τῆς Φοινί-

κης καὶ Κιλικίας. ἡ δὲ τῆς Παμφυλίας παραδρομὴ πολλοῖς γέγονε τῶν ἱστορικῶν ὑπόθεσις γραφικὴ πρὸς ἔκπληξιν καὶ ὄγκον, ὡς θείᾳ τινὶ τύχῃ παραχωρήσασαν Ἀλεξάνδρῳ τὴν θάλασσαν, ἄλλως ἀεὶ τραχεῖαν ἐκ πελάγους προσφερομένην, σπανίως δέ ποτε λεπτοὺς καὶ προσεχεῖς ὑπὸ τὰ κρημνώδη καὶ παρερρωγότα τῆς ὀρεινῆς
4 πάγους διακαλύπτουσαν. δηλοῖ δὲ καὶ Μένανδρος ἐν κωμῳδίᾳ παίζων πρὸς τὸ παράδοξον·

ὡς ἀλεξανδρῶδες ἤδη τοῦτο. κἂν ζητῶ τινά,
αὐτόματος οὗτος παρέσται· κἂν διελθεῖν δηλαδή
διὰ θαλάσσης δέῃ τόπον τιν', οὗτος ἔσται μοι βατός.

αὐτὸς δ' Ἀλέξανδρος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς οὐδὲν τοιοῦτον τερατευσάμενος ὁδοποιῆσαί φησι τὴν λεγομένην Κλίμακα
5 καὶ διελθεῖν ὁρμήσας ἐκ Φασήλιδος. διὸ καὶ πλείονας ἡμέρας ἐν τῇ πόλει διέτριψεν· ἐν αἷς καὶ Θεοδέκτου τεθνηκότος (ἦν δὲ Φασηλίτης) ἰδὼν εἰκόνα ἀνακειμένην ἐν ἀγορᾷ, μετὰ δεῖπνον ἐπεκώμασε μεθύων καὶ τῶν στεφάνων ἐπέρριψε πολλούς, οὐκ ἄχαριν ἐν παιδιᾷ ἀποδιδοὺς τιμὴν τῇ γενομένῃ δι' Ἀριστοτέλην καὶ φιλοσοφίαν ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν ἄνδρα.

18 Μετὰ ταῦτα Πισιδῶν τε τοὺς ἀντιστάντας ᾕρει καὶ Φρυγίαν ἐχειροῦτο· καὶ Γόρδιον πόλιν, ἑστίαν Μίδου τοῦ παλαιοῦ γενέσθαι λεγομένην, παραλαβὼν τὴν θρυλουμένην ἅμαξαν εἶδε φλοιῷ κρανείας ἐνδεδεμένην, καὶ λόγον ἐπ' αὐτῇ πιστευόμενον ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἤκουσεν, ὡς τῷ λύσαντι τὸν δεσμὸν εἵμαρται βασιλεῖ γενέσθαι τῆς
2 οἰκουμένης. οἱ μὲν οὖν πολλοί φασι, τῶν δεσμῶν τυφλὰς ἐχόντων τὰς ἀρχὰς καὶ δι' ἀλλήλων πολλάκις σκολιοῖς ἑλιγμοῖς ὑποφερομένων, τὸν Ἀλέξανδρον ἀμηχανοῦντα λῦσαι διατεμεῖν τῇ μαχαίρᾳ τὸ σύναμμα, καὶ πολλὰς ἐξ αὐτοῦ κοπέντος ἀρχὰς φανῆναι· Ἀριστόβουλος δὲ καὶ πάνυ λέγει ῥᾳδίαν αὐτῷ τὴν λύσιν γενέσθαι, ἐξελόντι τοῦ ῥυμοῦ τὸν ἕστορα καλούμενον, ᾧ συνείχετο τὸ ζυγόδεσμον,
3 εἶθ' οὕτως ὑφελκύσαντι τὸν ζυγόν. ἐντεῦθεν Παφλαγόνας τε καὶ Καππαδόκας προσαγαγόμενος, καὶ τὴν Μέμνονος ἀκούσας τελευτήν, ὃς τῶν ἐπὶ θαλάττῃ Δαρείου στρατηγῶν ἐπίδοξος ἦν Ἀλεξάνδρῳ πολλὰ πράγματα καὶ μυρίας

ἀντιλήψεις καὶ ἀσχολίας παρέξειν, ἐπερρώσθη πρὸς τὴν
ἄνω στρατείαν μᾶλλον.

Ἤδη δὲ καὶ Δαρεῖος ἐκ Σούσων κατέβαινεν, ἐπαιρόμε- 4
νός τε τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως (ἑξήκοντα γὰρ ἦγε μυριά-
δας στρατοῦ), καί τινος ὀνείρου θαρρύνοντος αὐτόν, ὃν
οἱ μάγοι πρὸς χάριν ἐξηγοῦντο μᾶλλον ἢ κατὰ τὸ εἰκός.
ἔδοξε γὰρ πυρὶ νέμεσθαι πολλῷ τὴν Μακεδόνων φάλαγγα,
τὸν δ' Ἀλέξανδρον ἔχοντα στολὴν ἣν αὐτὸς ἐφόρει πρό-
τερον ἀστάνδης ὢν βασιλέως, ὑπηρετεῖν αὐτῷ, παρελθόντα
δ' εἰς τὸ τοῦ Βήλου τέμενος ἀφανῆ γενέσθαι. διὰ τούτων, 5
ὡς ἔοικεν, ὑπεδηλοῦτο παρὰ τοῦ θεοῦ λαμπρὰ μὲν γενή-
σεσθαι καὶ περιφανῆ τὰ τῶν Μακεδόνων, Ἀλέξανδρον δὲ
τῆς μὲν Ἀσίας κρατήσειν ὥσπερ ἐκράτησε Δαρεῖος ἐξ
ἀστάνδου βασιλεὺς γενόμενος, ταχὺ δὲ σὺν δόξῃ τὸν βίον
ἀπολείψειν.

Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐθάρρησε καταγνοὺς δειλίαν Ἀλεξάν- 19
δρου πολὺν χρόνον ἐν Κιλικίᾳ διατρίψαντος. ἦν δ' ἡ δια-
τριβὴ διὰ νόσον, ἣν οἳ μὲν ἐκ κόπων οἳ δὲ λουσαμένῳ ἐν
τῷ τοῦ Κύδνου ῥεύματι ⟨καὶ⟩ καταπαγέντι προσπεσεῖν λέ-
γουσι. τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἰατρῶν οὐδεὶς ἐθάρρει βοη- 2
θήσειν, ἀλλὰ τὸν κίνδυνον οἰόμενοι πάσης ἰσχυρότερον
εἶναι βοηθείας ἐφοβοῦντο τὴν ἐκ τοῦ σφαλῆναι διαβολὴν
πρὸς τοὺς Μακεδόνας· Φίλιππος δ' ὁ Ἀκαρνὰν μοχθηρὰ
μὲν ἑώρα τὰ περὶ αὐτὸν ὄντα, τῇ δὲ φιλίᾳ πιστεύων, καὶ
δεινὸν ἡγούμενος εἰ κινδυνεύοντι μὴ συγκινδυνεύσει μέχρι
τῆς ἐσχάτης πείρας βοηθῶν καὶ παραβαλλόμενος, ἐπε-
χείρησε φαρμακείᾳ καὶ συνέπεισεν αὐτὸν ὑπομεῖναι καὶ
πιεῖν, σπεύδοντα ῥωσθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον. ἐν τούτῳ 3
δὲ Παρμενίων ἔπεμψεν ἐπιστολὴν ἀπὸ στρατοπέδου, δια-
κελευόμενος αὐτῷ φυλάξασθαι τὸν Φίλιππον ὡς ὑπὸ Δα-
ρείου πεπεισμένον ἐπὶ δωρεαῖς μεγάλαις καὶ γάμῳ θυ-
γατρὸς ἀνελεῖν Ἀλέξανδρον. ὃ δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνοὺς
καὶ μηδενὶ δείξας τῶν φίλων ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέ-
θηκεν. ὡς δὲ τοῦ καιροῦ παρόντος εἰσῆλθε μετὰ τῶν
ἑταίρων ὁ Φίλιππος τὸ φάρμακον ἐν κύλικι κομίζων,
ἐκείνῳ μὲν ἐπέδωκε τὴν ἐπιστολήν, αὐτὸς δὲ τὸ φάρμα-
κον ἐδέξατο προθύμως καὶ ἀνυπόπτως, ὥστε θαυμαστὴν 4

καὶ θεατρικὴν τὴν ὄψιν εἶναι, τοῦ μὲν ἀναγινώσκοντος τοῦ δὲ πίνοντος, εἶτα ἅμα πρὸς ἀλλήλους ἀποβλεπόντων οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου φαιδρῷ τῷ προσώπῳ καὶ διακεχυμένῳ τὴν πρὸς τὸν Φίλιππον εὐμένειαν καὶ πίστιν ἀποφαίνοντος, ἐκείνου δὲ πρὸς τὴν διαβολὴν ἐξισταμένου καὶ ποτὲ μὲν θεοκλυτοῦντος καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνοντος τὰς χεῖρας, ποτὲ δὲ τῇ κλίνῃ περιπίπτοντος καὶ παρακαλοῦντος τὸν Ἀλέξανδρον εὐθυμεῖν
5 καὶ προσέχειν αὐτῷ. τὸ γὰρ φάρμακον ἐν ἀρχῇ κρατῆσαν τοῦ σώματος οἷον ἀπέωσε καὶ κατέδυσεν εἰς βάθος τὴν δύναμιν, ὥστε καὶ φωνὴν ἐπιλιπεῖν καὶ τὰ περὶ τὴν αἴσθησιν ἀσαφῆ καὶ μικρὰ κομιδῇ γενέσθαι, λιποθυμίας ἐπιπεσούσης. οὐ μὴν ἀλλὰ ταχέως ἀναληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ ῥαΐσας αὑτὸν ἐπέδειξε τοῖς Μακεδόσιν· οὐ γὰρ ἐπαύοντο πρὶν ἰδεῖν τὸν Ἀλέξανδρον ἀθυμοῦντες.

20 Ἦν δέ τις ἐν τῷ Δαρείου στρατῷ πεφευγὼς ἐκ Μακεδονίας ἀνὴρ Μακεδών, Ἀμύντας, οὐκ ἄπειρος τῆς Ἀλεξάνδρου φύσεως. οὗτος ὡρμημένον ἰδὼν Δαρεῖον εἴσω τῶν στενῶν βαδίζειν ἐπ' Ἀλέξανδρον, ἐδεῖτο κατὰ χώραν ὑπομένειν, ἐν πλάτος ἔχουσι πεδίοις καὶ ἀναπεπταμένοις
2 πρὸς ἐλάττονας πλήθει τοσούτῳ διαμαχούμενον. ἀποκριναμένου δὲ Δαρείου δεδιέναι μὴ φθάσωσιν αὐτὸν ἀποδράντες οἱ πολέμιοι καὶ διαφυγὼν Ἀλέξανδρος, "ἀλλὰ τούτου γε" εἶπεν "ὦ βασιλεῦ χάριν θάρρει· βαδιεῖται γὰρ ἐκεῖνος ἐπὶ σέ, καὶ σχεδὸν ἤδη βαδίζει." ταῦτα λέγων Ἀμύντας οὐκ ἔπειθεν, ἀλλ' ἀναστὰς ἐπορεύετο Δαρεῖος εἰς Κιλικίαν, ἅμα δ' Ἀλέξανδρος εἰς Συρίαν ἐπ'
3 ἐκεῖνον. ἐν δὲ τῇ νυκτὶ διαμαρτόντες ἀλλήλων αὖθις ἀνέστρεφον, Ἀλέξανδρος μὲν ἡδόμενός τε τῇ συντυχίᾳ καὶ σπεύδων ἀπαντῆσαι περὶ τὰ στενά, Δαρεῖος δὲ τὴν προτέραν ἀναλαβεῖν στρατοπεδείαν καὶ τῶν στενῶν ἐξελίξαι τὴν δύναμιν· ἤδη γὰρ ἐγνώκει παρὰ τὸ συμφέρον ἐμβεβληκὼς ἑαυτὸν εἰς χωρία θαλάττῃ καὶ ὄρεσι καὶ ποταμῷ διὰ μέσου ῥέοντι τῷ Πινάρῳ δύσιππα καὶ διεσπασμένα πολλαχοῦ καὶ πρὸς τῆς ὀλιγότητος τῶν πολεμίων ἔχοντα
4 τὴν θέσιν. Ἀλεξάνδρῳ δὲ τὸν μὲν τόπον ἡ τύχη παρέσχεν, ἐστρατήγησε δὲ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης ὑπαρχόντων πρὸς τὸ

νικῆσαι βέλτιον, ὅς γε τοσούτῳ πλήθει τῶν βαρβάρων
λειπόμενος ἐκείνοις μὲν οὐ παρέσχε κύκλωσιν, αὐτὸς δὲ
τῷ δεξιῷ τὸ εὐώνυμον ὑπερβαλὼν καὶ γενόμενος κατὰ
κέρας φυγὴν ἐποίησε τῶν καθ' αὑτὸν βαρβάρων, ἐν πρώ-
τοις ἀγωνιζόμενος, ὥστε τρωθῆναι ξίφει τὸν μηρόν, ὡς
μὲν Χάρης φησίν, ὑπὸ Δαρείου (συμπεσεῖν γὰρ αὐτοὺς
εἰς χεῖρας), Ἀλέξανδρος δὲ περὶ τῆς μάχης ἐπιστέλλων 5
τοῖς περὶ τὸν Ἀντίπατρον οὐκ εἴρηκεν ὅστις ἦν ὁ τρώσας,
ὅτι δὲ τρωθείη τὸν μηρὸν ἐγχειριδίῳ, δυσχερὲς δ' οὐδὲν
ἀπὸ τοῦ τραύματος συμβαίη γέγραφεν. νικήσας δὲ λαμ-
πρῶς καὶ καταβαλὼν ὑπὲρ ἕνδεκα μυριάδας τῶν πολεμίων,
Δαρεῖον μὲν οὐχ εἷλε τέτταρας σταδίους ἢ πέντε προλα-
βόντα τῇ φυγῇ, τὸ δ' ἅρμα καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ λαβὼν
ἐπανῆλθε. καὶ κατέλαβε τοὺς Μακεδόνας τὸν μὲν ἄλλον 6
πλοῦτον ἐκ τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοπέδου φέροντας καὶ
ἄγοντας ὑπερβάλλοντα πλήθει, καίπερ εὐζώνων πρὸς τὴν
μάχην παραγενομένων καὶ τὰ πλεῖστα τῆς ἀποσκευῆς ἐν
Δαμασκῷ καταλιπόντων, τὴν δὲ Δαρείου σκηνὴν ἐξῃρηκό-
τας ἐκείνῳ, θεραπείας τε λαμπρᾶς καὶ παρασκευῆς καὶ
χρημάτων πολλῶν γέμουσαν. εὐθὺς οὖν ἀποδυσάμενος 7
τὰ ὅπλα πρὸς τὸ λουτρὸν ἐβάδιζεν, εἰπών "ἴωμεν ἀπο-
λουσόμενοι τὸν ἀπὸ τῆς μάχης ἱδρῶτα τῷ Δαρείου λου-
τρῷ." καί τις τῶν ἑταίρων "μὰ τὸν Δί'" εἶπεν, "ἀλλὰ
τῷ Ἀλεξάνδρου· τὰ γὰρ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ
προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος." ὡς δ' εἶδε μὲν ὁλκία 8
καὶ κρωσσοὺς καὶ πυέλους καὶ ἀλαβάστρους, πάντα χρυ-
σοῦ, ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπ'
ἀρωμάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος, ἐκ δὲ τούτου παρῆλθεν εἰς
σκηνὴν ὕψει τε καὶ μεγέθει καὶ τῶν περὶ τὴν στρωμνὴν
καὶ τραπέζας καὶ τὸ δεῖπνον αὐτοῦ κόσμῳ θαύματος
ἀξίαν, διαβλέψας πρὸς τοὺς ἑταίρους "τοῦτ' ἦν, ὡς ἔοι-
κεν," ἔφη "τὸ βασιλεύειν."

Τρεπομένῳ δὲ πρὸς τὸ δεῖπνον αὐτῷ φράζει τις ἐν 21
τοῖς αἰχμαλώτοις ἀγομένας μητέρα καὶ γυναῖκα Δαρείου
καὶ θυγατέρας δύο παρθένους ἰδούσας τὸ ἅρμα καὶ τὰ
τόξα κόπτεσθαι καὶ θρηνεῖν ὡς ἀπολωλότος ἐκείνου.
συχνὸν οὖν ἐπισχὼν χρόνον Ἀλέξανδρος καὶ ταῖς ἐκείνων

τύχαις μᾶλλον ἢ ταῖς ἑαυτοῦ ἐμπαθὴς γενόμενος πέμπει Λεοννᾶτον, ἀπαγγεῖλαι κελεύσας ὡς οὔτε Δαρεῖος τέθνη-
2 κεν οὔτ' Ἀλέξανδρον δεδιέναι χρή· Δαρείῳ γὰρ ὑπὲρ ἡγεμονίας πολεμεῖν, ἐκείναις δὲ πάντα ὑπάρξειν ὧν καὶ Δαρείου βασιλεύοντος ἠξιοῦντο. τοῦ δὲ λόγου ταῖς γυναιξὶν ἡμέρου καὶ χρηστοῦ φανέντος ἔτι μᾶλλον τὰ τῶν ἔργων ἀπήντα φιλάνθρωπα· θάψαι γὰρ ὅσους ἐβούλοντο Περσῶν ἔδωκεν, ἐσθῆτι καὶ κόσμῳ χρησαμέναις ἐκ τῶν λαφύρων, θεραπείας τε καὶ τιμῆς ἣν εἶχον οὐδ' ὁτιοῦν ἀφεῖλε, συντάξεις δὲ καὶ μείζονας ἐκαρποῦντο τῶν προ-
3 τέρων. ἡ δὲ καλλίστη καὶ βασιλικωτάτη χάρις ἦν παρ' αὐτοῦ γυναιξὶ γενναίαις γενομέναις αἰχμαλώτοις καὶ σώφροσι μήτ' ἀκοῦσαί τι μήτε ὑπονοῆσαι μήτε προσδοκῆσαι τῶν αἰσχρῶν, ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἐν στρατοπέδῳ πολεμίων ἀλλ' ἐν ἱεροῖς καὶ ἁγίοις φυλαττομένας παρθενῶσιν ἀπόρρητον ἔχειν καὶ ἀόρατον ἑτέροις δίαιταν. καίτοι λέγεταί γε τὴν Δαρείου γυναῖκα πολὺ πασῶν τῶν βασιλίδων εὐπρεπεστάτην γενέσθαι, καθάπερ καὶ αὐτὸς Δαρεῖος ἀνδρῶν κάλλιστος καὶ μέγιστος, τὰς δὲ παῖδας ἐοικέναι
4 τοῖς γονεῦσιν. ἀλλ' Ἀλέξανδρος, ὡς ἔοικε, τοῦ νικᾶν τοὺς πολεμίους τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ βασιλικώτερον ἡγούμενος οὔτε τούτων ἔθιγεν οὔτ' ἄλλην ἔγνω γυναῖκα πρὸ γάμου, πλὴν Βαρσίνης. αὕτη δὲ μετὰ τὴν Μέμνονος τελευτὴν χήρα γενομένη περὶ Δαμασκὸν ἐλήφθη, πεπαιδευμένη δὲ παιδείαν Ἑλληνικὴν καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικὴς οὖσα καὶ πατρὸς Ἀρταβάζου γεγονότος ἐκ βασιλέως θυγατρὸς ἐγνώσθη, Παρμενίωνος προτρεψαμένου τὸν Ἀλέξανδρον, ὥς φησὶν Ἀριστόβουλος, καλῆς καὶ γενναίας ἅψασθαι γυναι-
5 κός. τὰς δ' ἄλλας αἰχμαλώτους ὁρῶν ὁ Ἀλέξανδρος κάλλει καὶ μεγέθει διαφερούσας ἔλεγε παίζων ὡς εἰσὶν ἀλγηδόνες ὀμμάτων αἱ Περσίδες. ἀντεπιδεικνύμενος δὲ πρὸς τὴν ἰδέαν τὴν ἐκείνων τὸ τῆς ἰδίας ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης κάλλος, ὥσπερ ἀψύχους εἰκόνας ἀγαλμάτων παρέπεμψεν.

22 Ἐπεὶ δὲ Φιλόξενος ὁ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ στρατηγὸς ἔγραψεν εἶναι παρ' αὐτῷ Θεόδωρόν τινα Ταραντῖνον ἔχοντα παῖδας ὠνίους δύο τὴν ὄψιν ὑπερφυεῖς, καὶ πυν-

θανόμενος εἰ πρίηται, χαλεπῶς ἐνεγκὼν ἐβόα πολλάκις
πρὸς τοὺς φίλους, ἐρωτῶν τί πώποτε Φιλόξενος αἰσχρὸν
αὑτῷ συνεγνωκὼς τοιαῦτα ὀνείδη προξενῶν κάθηται. τὸν
δὲ Φιλόξενον αὐτὸν ἐν ἐπιστολῇ πολλὰ λοιδορήσας ἐκέ-
λευσεν αὐτοῖς φορτίοις τὸν Θεόδωρον εἰς τὸν ὄλεθρον
ἀποστέλλειν. ἐπέπληξε δὲ καὶ Ἅγνωνι γράψαντι πρὸς 2
αὐτὸν ὅτι Κρωβύλον εὐδοκιμοῦντα ἐν Κορίνθῳ βούλεται
πριάμενος ἀγαγεῖν πρὸς αὐτόν. πυνθανόμενος δὲ μισθο-
φόρων τινῶν γύναια διεφθαρκέναι Δάμωνα καὶ Τιμόθεον
Μακεδόνας τῶν ὑπὸ Παρμενίωνι στρατευομένων, ἔγραψε
Παρμενίωνι κελεύων, ἐὰν ἐλεγχθῶσιν, ὡς θηρία ἐπὶ κα-
ταφθορᾷ τῶν ἀνθρώπων γεγονότα τιμωρησάμενον ἀπο-
κτεῖναι. καὶ περὶ ἑαυτοῦ κατὰ λέξιν ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ 3
γέγραφεν "ἐγὼ γὰρ οὐχ ὅτι ἑωρακὼς ἂν εὑρεθείην τὴν
Δαρείου γυναῖκα ἢ βεβουλημένος ἰδεῖν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν
λεγόντων περὶ τῆς εὐμορφίας αὐτῆς προσδεδεγμένος τὸν
λόγον." ἔλεγε δὲ μάλιστα συνιέναι θνητὸς ὢν ἐκ τοῦ
καθεύδειν καὶ συνουσιάζειν, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἐγγινόμενον
ἀσθενείας τῇ φύσει καὶ τὸ πονοῦν καὶ τὸ ἡδόμενον. ἦν 4
δὲ καὶ γαστρὸς ἐγκρατέστατος, καὶ τοῦτ' ἄλλοις τε πολ-
λοῖς ἐδήλωσε καὶ τοῖς πρὸς Ἄδαν λεχθεῖσιν, ἣν ἐποιήσατο
μητέρα καὶ Καρίας βασίλισσαν ἀπέδειξεν. ὡς γὰρ ἐκείνη
φιλοφρονουμένη πολλὰ μὲν ὄψα καθ' ἡμέραν ἀπέστελλεν
αὐτῷ καὶ πέμματα, τέλος δὲ τοὺς δοκοῦντας εἶναι δεινο-
τάτους ὀψοποιοὺς καὶ ἀρτοποιούς, ἔφη τούτων μηδενὸς
δεῖσθαι· βελτίονας γὰρ ὀψοποιοὺς ἔχειν ὑπὸ τοῦ παιδα- 5
γωγοῦ Λεωνίδου δεδομένους αὐτῷ, πρὸς μὲν τὸ ἄριστον
νυκτοπορίαν, πρὸς δὲ τὸ δεῖπνον ὀλιγαριστίαν. "ὁ δ'
αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ" ἔφη "καὶ τῶν στρωμάτων ἐπιὼν τὰ
ἀγγεῖα καὶ τῶν ἱματίων ἔλυεν, ἐπισκοπῶν μή τί μοι τρυ-
φερὸν ἢ περισσὸν ἡ μήτηρ ἐντέθεικεν."

Ἦν δὲ καὶ πρὸς οἶνον ἧττον ἢ ἐδόκει καταφερής. ἔδοξε 23
δὲ διὰ τὸν χρόνον, ὃν οὐ πίνων μᾶλλον ἢ λαλῶν εἷλκεν
ἐφ' ἑκάστης κύλικος, ἀεὶ μακρόν τινα λόγον διατιθέμενος,
καὶ ταῦτα πολλῆς σχολῆς οὔσης, ἐπεὶ πρός γε τὰς πρά-
ξεις οὐκ οἶνος ἐκεῖνον, οὐχ ὕπνος, οὐ παιδιά τις, οὐ γά-
μος, οὐ θέα, καθάπερ ἄλλους στρατηγούς, ἐπέσχεν. δηλοῖ 2

δ' ὁ βίος, ὃν βιώσας βραχὺν παντάπασι πλείστων καὶ μεγίστων πράξεων ἐνέπλησεν. ἐν δὲ ταῖς σχολαῖς πρῶτον μὲν ἀναστὰς καὶ θύσας τοῖς θεοῖς εὐθὺς ἠρίστα καθήμενος, ἔπειτα διημέρευε κυνηγῶν ἢ δικάζων ἢ συντάττων τι τῶν πολεμικῶν ἢ ἀναγινώσκων. εἰ δ' ὁδὸν βαδίζοι μὴ λίαν ἐπείγουσαν, ἐμάνθανεν ἅμα πορευόμενος ἢ τοξεύειν
3 ἢ ἐπιβαίνειν ἅρματος ἐλαυνομένου καὶ ἀποβαίνειν. πολλάκις δὲ παίζων καὶ ἀλώπεκας ἐθήρευε καὶ ὄρνιθας, ὡς ἔστι λαβεῖν ἐκ τῶν ἐφημερίδων. καταλύσας δὲ καὶ τρεπόμενος πρὸς λουτρὸν ἢ ἄλειμμα, τοὺς ἐπὶ τῶν σιτοποιῶν καὶ μαγείρων ἀνέκρινεν εἰ τὰ πρὸς τὸ δεῖπνον εὐτρεπῶς ἔχουσι. καὶ δειπνεῖν μὲν ὀψὲ καὶ σκότους ἤδη κατακλινόμενος ἤρχετο, θαυμαστὴ δ' ἦν ἡ ἐπιμέλεια καὶ περίβλεψις ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὅπως μηδὲν ἀνίσως μηδ' ὀλιγώρως διανέμοιτο. τὸν δὲ πότον, ὥσπερ εἴρηται, μα-
4 κρὸν ὑπὸ ἀδολεσχίας ἐξέτεινε. καὶ τἆλλα πάντων ἥδιστος ὢν βασιλέων συνεῖναι καὶ χάριτος οὐδεμιᾶς ἀμοιρῶν, τότε ταῖς μεγαλαυχίαις ἀηδὴς ἐγίνετο καὶ λίαν στρατιωτικός, αὐτός τε πρὸς τὸ κομπῶδες ὑποφερόμενος καὶ τοῖς κόλαξιν ἑαυτὸν ἀνεικὼς ἱππάσιμον, ὑφ' ὧν οἱ χαριέστεροι τῶν παρόντων ἐπετρίβοντο, μήτε ἁμιλλᾶσθαι τοῖς κόλαξι μήτε λείπεσθαι βουλόμενοι τῶν αὐτῶν ἐπαίνων· τὸ μὲν
5 γὰρ αἰσχρὸν ἐδόκει, τὸ δὲ κίνδυνον ἔφερε. μετὰ δὲ τὸν πότον λουσάμενος ἐκάθευδε πολλάκις μέχρι μέσης ἡμέρας· ἔστι δ' ὅτε καὶ διημέρευεν ἐν τῷ καθεύδειν. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ ὄψων ἐγκρατὴς ἦν, ὥστε καὶ τὰ σπανιώτατα πολλάκις τῶν ἀπὸ θαλάττης αὐτῷ κομιζομένων ἀκροδρύων καὶ ἰχθύων ἑκάστῳ διαπεμπόμενος τῶν ἑταίρων
6 ἑαυτῷ μόνῳ μηδὲν καταλιπεῖν· τὸ μέντοι δεῖπνον ἦν ἀεὶ μεγαλοπρεπές, καὶ τοῖς εὐτυχήμασι τῆς δαπάνης ἅμα συναυξομένης τέλος εἰς μυρίας δραχμὰς προῆλθεν. ἐνταῦθα δ' ἔστη, καὶ τοσοῦτον ὡρίσθη τελεῖν τοῖς ὑποδεχομένοις Ἀλέξανδρον.

24 Μετὰ δὲ τὴν μάχην τὴν ἐν Ἰσσῷ πέμψας εἰς Δαμασκὸν ἔλαβε τὰ χρήματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας τῶν Περσῶν. καὶ πλεῖστα μὲν ὠφελήθησαν οἱ τῶν Θεσσαλῶν ἱππεῖς· τούτους γὰρ ἄνδρας ἀγαθοὺς

διαφερόντως ἐν τῇ μάχῃ γενομένους ἔπεμψεν ἐπίτηδες ὠφεληθῆναι βουλόμενος· ἐνεπλήσθη δὲ καὶ τὸ λοιπὸν εὐπορίας στρατόπεδον. καὶ γευσάμενοι τότε πρῶτον οἱ 2
Μακεδόνες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ γυναικῶν καὶ διαίτης βαρβαρικῆς, ὥσπερ κύνες ἔσπευδον ἀψάμενοι στίβου διώκειν καὶ ἀνιχνεύειν τὸν τῶν Περσῶν πλοῦτον. οὐ μὴν ἀλλ' Ἀλεξάνδρῳ πρῶτον ἐδόκει κρατύνεσθαι τὰ πρὸς θαλάσσῃ. Κύπρον μὲν οὖν εὐθὺς οἱ βασιλεῖς ἧκον ἐγχειρίζοντες αὐτῷ, καὶ Φοινίκην πλὴν Τύρου. Τύρον δὲ πολιορκῶν 3
ἑπτὰ μῆνας χώμασι καὶ μηχαναῖς καὶ τριήρεσι διακοσίαις ἐκ θαλάττης, ὄναρ εἶδε τὸν Ἡρακλέα δεξιούμενον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ καλοῦντα. τῶν δὲ Τυρίων πολλοῖς κατὰ τοὺς ὕπνους ἔδοξεν ὁ Ἀπόλλων λέγειν ὡς ἄπεισι πρὸς Ἀλέξανδρον· οὐ γὰρ ἀρέσκειν αὐτῷ τὰ πρασσόμενα κατὰ τὴν πόλιν. ἀλλ' αὐτοὶ μὲν ὥσπερ ἄνθρωπον αὐτο- 4
μολοῦντα πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν θεὸν εἰληφότες σειράς τε τῷ κολοσσῷ περιέβαλλον αὐτοῦ καὶ καθήλουν πρὸς τὴν βάσιν, ἀλεξανδριστὴν καλοῦντες· ἑτέραν δ' ὄψιν Ἀλέξανδρος εἶδε κατὰ τοὺς ὕπνους. Σάτυρος 5
αὐτῷ φανεὶς ἐδόκει προσπαίζειν πόρρωθεν, εἶτα βουλομένου λαβεῖν ὑπεξέφευγε, τέλος δὲ πολλὰ λιπαρήσαντος καὶ περιδραμόντος ἦλθεν εἰς χεῖρας. οἱ δὲ μάντεις τοὔνομα διαιροῦντες οὐκ ἀπιθάνως ἔφασαν αὐτῷ "σὴ γενήσεται Τύρος." καὶ κρήνην δέ τινα δεικνύουσι, πρὸς ἣν κατὰ τοὺς ὕπνους ἰδεῖν ἔδοξε τὸν Σάτυρον.

Διὰ μέσου δὲ τῆς πολιορκίας ἐπὶ τοὺς Ἄραβας τοὺς 6
προσοικοῦντας τῷ Ἀντιλιβάνῳ στρατεύσας ἐκινδύνευσε διὰ τὸν παιδαγωγὸν Λυσίμαχον· ἐξηκολούθησε γὰρ αὐτῷ λέγων τοῦ Φοίνικος οὐκ εἶναι χείρων οὐδὲ πρεσβύτερος. ἐπεὶ δὲ πλησιάσας τοῖς ὀρεινοῖς καὶ τοὺς ἵππους ἀπολιπὼν πεζὸς ἐβάδιζεν, οἱ μὲν ἄλλοι πολὺ προῆλθον, αὐτὸς 7
δὲ τὸν Λυσίμαχον, ἑσπέρας ἤδη καταλαμβανούσης καὶ τῶν πολεμίων ἐγγὺς ὄντων, ἀπαγορεύοντα καὶ βαρυνόμενον οὐχ ὑπομένων ἀπολιπεῖν ἀλλ' ἀνακαλούμενος καὶ παρακομίζων, ἔλαθε τοῦ στρατεύματος ἀποσπασθεὶς μετ' ὀλίγων καὶ σκότους ἅμα καὶ ῥίγους σφοδροῦ νυκτερεύων ἐν χωρίοις χαλεποῖς. εἶδεν οὖν πόρρω πυρὰ πολλὰ καιόμενα 8

σποράδην τῶν πολεμίων· θαρρῶν δὲ τοῦ σώματος τῇ κουφότητι, καὶ τῷ πονεῖν αὐτὸς ἀεὶ παραμυθούμενος τὴν ἀπορίαν τῶν Μακεδόνων, προσέδραμε τοῖς ἔγγιστα πῦρ καίουσι, καὶ περικαθημένους τῇ πυρᾷ δύο βαρβάρους πατάξας τῷ ἐγχειριδίῳ καὶ δαλὸν ἁρπάσας ἧκε πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ κομίζων. ἐγκαύσαντες δὲ πῦρ πολὺ τοὺς μὲν εὐθὺς ἐφόβησαν ὥστε φυγεῖν, τοὺς δ᾽ ἐπιόντας ἐτρέψαντο καὶ κατηυλίσθησαν ἀκινδύνως.

25 *Ταῦτα μὲν οὖν Χάρης ἱστόρηκεν, ἡ δὲ πολιορκία τοιοῦτον ἔσχε πέρας. Ἀλεξάνδρου τὴν μὲν πολλὴν τῆς δυνάμεως ἀναπαύοντος ἀπὸ πολλῶν ἀγώνων τῶν ἔμπροσθεν, ὀλίγους δέ τινας, ὡς μὴ σχολάζοιεν οἱ πολέμιοι, τοῖς τείχεσι προσάγοντος, Ἀρίστανδρος ὁ μάντις ἐσφαγιάζετο, καὶ τὰ σημεῖα κατιδὼν θρασύτερον διωρίσατο πρὸς τοὺς παρόντας ἐν ἐκείνῳ τῷ μηνὶ πάντως ἁλώσεσθαι τὴν πό-*
2 *λιν. γενομένου δὲ χλευασμοῦ καὶ γέλωτος (ἦν γὰρ ἡ τελευταία τοῦ μηνὸς ἡμέρα), διηπορημένον αὐτὸν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς καὶ συμφιλοτιμούμενος ἀεὶ τοῖς μαντεύμασιν ἐκέλευε μηκέτι τριακάδα τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀλλὰ τρίτην φθίνοντος ἀριθμεῖν, καὶ τῇ σάλπιγγι σημήνας ἀπεπειρᾶτο τῶν τειχῶν ἐρρωμενέστερον ἤπερ ἐξ ἀρχῆς διενοήθη. γενομένης δὲ λαμπρᾶς ἐπιβολῆς, καὶ μηδὲ τῶν ἐπὶ στρατοπέδου καρτερούντων ἀλλὰ συντρεχόντων καὶ προσβοηθούντων, ἀπεῖπον οἱ Τύριοι, καὶ τὴν πόλιν εἷλε κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν.*

3 *Μετὰ δὲ ταῦτα πολιορκοῦντι Γάζαν αὐτῷ, τῆς Συρίας μεγίστην πόλιν, ἐμπίπτει βῶλος εἰς τὸν ὦμον ἀφεθεὶς ἄνωθεν ὑπ᾽ ὄρνιθος. ὁ δ᾽ ὄρνις ἐφ᾽ ἓν τῶν μηχανημάτων καθίσας ἔλαθεν ἐνσχεθεὶς τοῖς νευρίνοις κεκρυφάλοις,*
4 *οἷς πρὸς τὰς ἐπιστροφὰς τῶν σχοινίων ἐχρῶντο. καὶ τὸ σημεῖον ἀπέβη κατὰ τὴν Ἀριστάνδρου πρόρρησιν· ἐτρώθη μὲν γὰρ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν ὦμον, ἔλαβε δὲ τὴν πόλιν. ἀποστέλλων δὲ πολλὰ τῶν λαφύρων Ὀλυμπιάδι καὶ Κλεοπάτρᾳ καὶ τοῖς φίλοις, κατέπεμψε καὶ Λεωνίδῃ τῷ παιδαγωγῷ τάλαντα λιβανωτοῦ πεντακόσια καὶ σμύρνης ἑκα-*
5 *τόν, ἀναμνησθεὶς παιδικῆς ἐλπίδος. ὁ γὰρ Λεωνίδης, ὡς ἔοικεν, ἐν θυσίᾳ ποτὲ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἐπιδρα-*

ξάμενον ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ καὶ καθαγίσαντα τοῦ
θυμιάματος "ὅταν" ἔφη "τῆς ἀρωματοφόρου κρατήσῃς,
Ἀλέξανδρε, πλουσίως οὕτως ἐπιθυμιάσεις· νῦν δὲ φειδο-
μένως χρῶ τοῖς παροῦσι." τότ' οὖν Ἀλέξανδρος ἔγραψε
πρὸς αὐτόν "ἀπεστάλκαμέν σοι λιβανωτὸν ἄφθονον καὶ
σμύρναν, ὅπως παύσῃ πρὸς τοὺς θεοὺς μικρολογούμενος."

Κιβωτίου δέ τινος αὐτῷ προσενεχθέντος οὗ πολυτε- 26
λέστερον οὐδὲν ἐφάνη τοῖς τὰ Δαρείου χρήματα καὶ τὰς
ἀποσκευὰς παραλαμβάνουσιν, ἠρώτα τοὺς φίλους ὅ τι
δοκοίη μάλιστα τῶν ἀξίων σπουδῆς εἰς αὐτὸ καταθέσθαι.
πολλὰ δὲ πολλῶν λεγόντων αὐτὸς ἔφη τὴν Ἰλιάδα φρου-
ρήσειν ἐνταῦθα καταθέμενος. καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ὀλίγοι 2
τῶν ἀξιοπίστων μεμαρτυρήκασιν· εἰ δ', ὅπερ Ἀλεξανδρεῖς
λέγουσιν Ἡρακλείδῃ πιστεύοντες, ἀληθές ἐστιν, οὔκουν
ἀργὸς οὐδ' ἀσύμβολος αὐτῷ συστρατεύειν ἔοικεν Ὅμηρος.
λέγουσι γὰρ ὅτι τῆς Αἰγύπτου κρατήσας ἐβούλετο πόλιν
μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον Ἑλληνίδα συνοικίσας ἐπώνυ-
μον ἑαυτοῦ καταλιπεῖν, καί τινα τόπον γνώμῃ τῶν ἀρχι-
τεκτόνων ὅσον οὐδέπω διεμετρεῖτο καὶ περιέβαλλεν. εἶτα 3
νύκτωρ κοιμώμενος ὄψιν εἶδε θαυμαστήν· ἀνὴρ πολιὸς
εὖ μάλα τὴν κόμην καὶ γεραρὸς τὸ εἶδος ἔδοξεν αὐτῷ
παραστὰς λέγειν τὰ ἔπη τάδε

νῆσος ἔπειτά τις ἔστι πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ,
Αἰγύπτου προπάροιθε· Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσιν.

εὐθὺς οὖν ἐξαναστὰς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν Φάρον, ἣ τότε μὲν
ἔτι νῆσος ἦν, τοῦ Κανωβικοῦ μικρὸν ἀνωτέρω στόματος,
νῦν δὲ διὰ χώματος ἀνείληπται πρὸς τὴν ἤπειρον. ὡς 4
οὖν εἶδε τόπον εὐφυΐᾳ διαφέροντα (ταινία γάρ ἐστιν
ἰσθμῷ πλάτος ἔχοντι σύμμετρον ἐπιεικῶς διείργουσα
λίμνην τε πολλὴν καὶ θάλασσαν ἐν λιμένι μεγάλῳ τελευ-
τῶσαν), εἰπὼν ὡς Ὅμηρος ἦν ἄρα τά τ' ἄλλα θαυμαστὸς
καὶ σοφώτατος ἀρχιτέκτων, ἐκέλευσε διαγράψαι τὸ σχῆμα
τῆς πόλεως τῷ τόπῳ συναρμόττοντας. καὶ γῆ μὲν οὐ 5
παρῆν λευκή, τῶν δ' ἀλφίτων λαμβάνοντες ἐν πεδίῳ με-
λαγγείῳ κυκλοτερῆ κόλπον ἦγον, οὗ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν
εὐθεῖαι βάσεις ὥσπερ ἀπὸ κρασπέδων εἰς σχῆμα χλαμύ-
δος ὑπελάμβανον, ἐξ ἴσου συνάγουσαι τὸ μέγεθος. ἡσθέν-

τος δὲ τῇ διαθέσει τοῦ βασιλέως αἰφνίδιον ὄρνιθες ἀπὸ
τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης, πλήθει τ' ἄπειροι καὶ κατὰ
γένος παντοδαποὶ καὶ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τόπον καταίρον-
τες νέφεσιν ἐοικότες οὐδὲ μικρὸν ὑπέλιπον τῶν ἀλφίτων,
ὥστε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον διαταραχθῆναι πρὸς τὸν οἰωνόν.
6 Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν μάντεων θαρρεῖν παραινούντων (πο-
λυαρκεστάτην γὰρ οἰκίζεσθαι πόλιν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ παν-
τοδαπῶν ἀνθρώπων ἐσομένην τροφόν) ἔργου κελεύσας
ἔχεσθαι τοὺς ἐπιμελητὰς αὐτὸς ὥρμησεν εἰς Ἄμμωνος,
ὁδὸν μακρὰν καὶ πολλὰ μὲν ἔχουσαν ἐργώδη καὶ ταλαί-
πωρα, κινδύνους δὲ δύο, τὸν μὲν ἀνυδρίας, δι' ἣν ἔρημός
ἐστιν οὐκ ὀλίγων ἡμερῶν, τὸν δέ, εἰ λάβρος ἐν ἄμμῳ
βαθείᾳ καὶ ἀχανεῖ πορευομένοις ἐπιπέσοι νότος, ὥς που
καὶ πάλαι λέγεται περὶ τὸν Καμβύσου στρατὸν ἀναστήσας
θῖνα μεγάλην καὶ κυματώσας τὸ πεδίον μυριάδας ἀν-
7 θρώπων πέντε καταχῶσαι καὶ διαφθεῖραι. ταῦτα πάντα
σχεδὸν πάντες ἐλογίζοντο, χαλεπὸν δ' ἦν Ἀλέξανδρον ἀπο-
τρέψαι πρὸς ὁτιοῦν ὡρμημένον· ἥ τε γὰρ τύχη ταῖς ἐπι-
βολαῖς ὑπείκουσα τὴν γνώμην ἰσχυρὰν ἐποίει, καὶ τὸ θυ-
μοειδὲς ἄχρι τῶν πραγμάτων ὑπεξέφερε τὴν φιλονεικίαν
ἀήττητον, οὐ μόνον πολεμίους ἀλλὰ καὶ τόπους καὶ και-
27 ροὺς καταβιαζομένην. ἐν γοῦν τῇ τότε πορείᾳ τὰ συντυ-
χόντα ταῖς ἀπορίαις παρὰ τοῦ θεοῦ βοηθήματα τῶν
ὑστέρων χρησμῶν ἐπιστεύθη μᾶλλον· τρόπον δέ τινα καὶ
τοῖς χρησμοῖς ἡ πίστις ἐκ τούτων ὑπῆρξε. πρῶτον μὲν
γὰρ ἐκ Διὸς ὕδωρ πολὺ καὶ διαρκεῖς ὑετοὶ γενόμενοι τόν
τε τῆς δίψης φόβον ἔλυσαν, καὶ τὴν ξηρότητα κατασβέ-
σαντες τῆς ἄμμου νοτερᾶς γενομένης καὶ πρὸς αὑτὴν
ξυμπεσούσης εὔπνουν τὸν ἀέρα καὶ καθαρώτερον παρέ-
2 σχον. ἔπειτα τῶν ὅρων, οἵπερ ἦσαν τοῖς ὁδηγοῖς, συγχυ-
θέντων, καὶ πλάνης οὔσης καὶ διασπασμοῦ τῶν βαδιζόν-
των διὰ τὴν ἄγνοιαν, κόρακες ἐκφανέντες ὑπελάμβανον
τὴν ἡγεμονίαν τῆς πορείας, ἑπομένων μὲν ἔμπροσθεν
πετόμενοι καὶ σπεύδοντες, ὑστεροῦντας δὲ καὶ βραδύνον-
3 τας ἀναμένοντες· ὃ δ' ἦν θαυμασιώτατον, ὡς Καλλισθένης
φησί, ταῖς φωναῖς ἀνακαλούμενοι τοὺς πλανωμένους
νύκτωρ καὶ κλάζοντες εἰς ἴχνος καθίστασαν τῆς πορείας.

ἐπεὶ δὲ διεξελθὼν τὴν ἔρημον ἧκεν εἰς τὸν τόπον, ὁ μὲν
προφήτης αὐτὸν ὁ Ἄμμωνος ἀπὸ τοῦ θεοῦ χαίρειν ὡς
ἀπὸ πατρὸς προσεῖπεν· ὁ δ' ἐπήρετο μή τις αὐτὸν εἴη
διαπεφευγὼς τῶν τοῦ πατρὸς φονέων. εὐφημεῖν δὲ τοῦ 4
προφήτου κελεύσαντος, οὐ γὰρ εἶναι πατέρα θνητὸν αὐτῷ,
μεταβαλὼν ἐπυνθάνετο, τοὺς Φιλίππου φονεῖς εἰ πάντας
εἴη τετιμωρημένος· εἶτα περὶ τῆς ἀρχῆς, εἰ πάντων αὐτῷ
δίδωσιν ἀνθρώπων κυρίῳ γενέσθαι. χρήσαντος δὲ τοῦ
θεοῦ καὶ τοῦτο διδόναι καὶ Φίλιππον ἀπέχειν ἔκπλεω τὴν
δίκην, ἐδωρεῖτο τὸν θεὸν ἀναθήμασι λαμπροῖς καὶ χρή-
μασι τοὺς ἀνθρώπους.

Ταῦτα περὶ τῶν χρησμῶν οἱ πλεῖστοι γράφουσιν· αὐ- 5
τὸς δ' Ἀλέξανδρος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὴν μητέρα φησὶ
γεγονέναι τινὰς αὐτῷ μαντείας ἀπορρήτους, ἃς αὐτὸς
ἐπανελθὼν φράσει πρὸς μόνην ἐκείνην. ἔνιοι δέ φασι
τὸν μὲν προφήτην ἑλληνιστὶ βουλόμενον προσειπεῖν μετά
τινος φιλοφροσύνης "ὦ παιδίον," ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν
φθόγγων ὑπὸ βαρβαρισμοῦ πρὸς τὸ σίγμα ἐξενεχθῆναι
καὶ εἰπεῖν "ὦ παιδίος," ἀντὶ τοῦ νῦ τῷ σίγμα χρησά-
μενον, ἀσμένῳ δὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὸ σφάλμα τῆς φωνῆς
γενέσθαι καὶ διαδοθῆναι λόγον ὡς παῖδα Διὸς αὐτὸν τοῦ
θεοῦ προσειπόντος. λέγεται δὲ καὶ Ψάμμωνος ἐν Αἰγύ- 6
πτῳ τοῦ φιλοσόφου διακούσας ἀποδέξασθαι μάλιστα τῶν
λεχθέντων, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι βασιλεύονται ὑπὸ
θεοῦ· τὸ γὰρ ἄρχον ἐν ἑκάστῳ καὶ κρατοῦν θεῖόν ἐστιν·
ἔτι δὲ μᾶλλον αὐτὸς περὶ τούτων φιλοσοφώτερον δοξά-
ζειν καὶ λέγειν, ὡς πάντων μὲν ὄντα κοινὸν ἀνθρώπων
πατέρα τὸν θεόν, ἰδίους δὲ ποιούμενον ἑαυτοῦ τοὺς
ἀρίστους.

Καθόλου δὲ πρὸς μὲν τοὺς βαρβάρους σοβαρὸς ἦν καὶ 28
σφόδρα πεπεισμένῳ περὶ τῆς ἐκ θεοῦ γενέσεως καὶ τε-
κνώσεως ὅμοιος, τοῖς δ' Ἕλλησι μετρίως καὶ ὑποφειδο-
μένως ἑαυτὸν ἐξεθείαζε· πλὴν περὶ Σάμου γράφων Ἀθη-
ναίοις "ἐγὼ μὲν οὐκ ἄν" φησίν "ὑμῖν ἐλευθέραν πόλιν
ἔδωκα καὶ ἔνδοξον, ἔχετε δ' αὐτὴν λαβόντες παρὰ τοῦ τότε
κυρίου καὶ πατρὸς ἐμοῦ προσαγορευομένου," λέγων τὸν
Φίλιππον. ὕστερον δὲ πληγῇ περιπεσὼν ὑπὸ τοξεύματος 2

*καὶ περιαλγὴς γενόμενος “τοῦτο μέν” εἶπεν “ὦ φίλοι, τὸ
ῥέον αἷμα, καὶ οὐκ ἰχώρ, οἷός πέρ τε ῥέει μακάρεσσι
θεοῖσιν.” ἐπεὶ δὲ μεγάλης ποτὲ βροντῆς γενομένης καὶ
πάντων ἐκπλαγέντων Ἀνάξαρχος ὁ σοφιστὴς παρὼν ἔφη
πρὸς αὐτόν “μή τι σὺ τοιοῦτον ὁ τοῦ Διός;” γελάσας
ἐκεῖνος “οὐ βούλομαι γάρ” εἶπε “φοβερὸς εἶναι τοῖς φί-
λοις, ὥσπερ σύ με κελεύεις ὁ καταφαυλίζων μου τὸ δεῖ-
πνον, ὅτι ταῖς τραπέζαις ἰχθύας ὁρᾷς ἐπικειμένους, οὐ
3 σατραπῶν κεφαλάς.” τῷ γὰρ ὄντι λέγεται τὸν Ἀνάξαρχον
ἰχθυδίων Ἡφαιστίωνι πεμφθέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τὸν
προειρημένον ἐπιφθέγξασθαι λόγον, οἷον ἐξευτελίζοντα
καὶ κατειρωνευόμενον τοὺς τὰ περίβλεπτα μεγάλοις πό-
νοις καὶ κινδύνοις διώκοντας, ὡς οὐδὲν ἢ μικρὸν ἐν ἡδο-
ναῖς καὶ ἀπολαύσεσι πλέον ἔχοντας τῶν ἄλλων. ὁ δ᾽ οὖν
Ἀλέξανδρος καὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων δῆλός ἐστιν αὐτὸς
οὐδὲν πεπονθὼς οὐδὲ τετυφωμένος, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους
καταδουλούμενος τῇ δόξῃ τῆς θειότητος.*

29 *Εἰς δὲ Φοινίκην ἐπανελθὼν ἐξ Αἰγύπτου θυσίας τοῖς
θεοῖς καὶ πομπὰς ἐπετέλει καὶ χορῶν κυκλίων καὶ τραγι-
κῶν ἀγῶνας, οὐ μόνον ταῖς παρασκευαῖς ἀλλὰ καὶ ταῖς
ἁμίλλαις λαμπροὺς γενομένους. ἐχορήγουν γὰρ οἱ βασι-
λεῖς τῶν Κυπρίων ὥσπερ Ἀθήνησιν οἱ κληρούμενοι τὰς
φυλάς, καὶ ἠγωνίζοντο θαυμαστῇ φιλοτιμίᾳ πρὸς ἀλλή-
λους. μάλιστα δὲ Νικοκρέων ὁ Σαλαμίνιος καὶ Πασικρά-
2 της ὁ Σόλιος διεφιλονείκησαν. οὗτοι γὰρ ἔλαχον τοῖς
ἐνδοξοτάτοις ὑποκριταῖς χορηγεῖν, Πασικράτης μὲν Ἀθη-
νοδώρῳ Νικοκρέων δὲ Θεσσαλῷ, περὶ ὃν ἐσπουδάκει καὶ
αὐτὸς Ἀλέξανδρος. οὐ μὴν διέφηνε τὴν σπουδὴν πρότερον
ἢ ταῖς ψήφοις ἀναγορευθῆναι νικῶντα τὸν Ἀθηνόδωρον·
τότε δ᾽, ὡς ἔοικεν, ἀπιὼν ἔφη τοὺς μὲν κριτὰς ἐπαινεῖν,
αὐτὸς μέντοι μέρος ἂν ἡδέως προέσθαι τῆς βασιλείας
3 ἐπὶ τῷ μὴ Θεσσαλὸν ἰδεῖν νενικημένον. ἐπεὶ δ᾽ Ἀθηνό-
δωρος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ζημιωθείς, ὅτι πρὸς τὸν ἀγῶνα
τῶν Διονυσίων οὐκ ἀπήντησεν, ἠξίου γράψαι περὶ αὐτοῦ
τὸν βασιλέα, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, τὴν δὲ ζημίαν ἀπέ-
στειλε παρ᾽ ἑαυτοῦ. Λύκωνος δὲ τοῦ Σκαρφέως εὐημε-
ροῦντος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ στίχον εἰς τὴν κωμῳδίαν ἐμ-*

βαλόντος αἴτησιν περιέχοντα δέκα ταλάντων, γελάσας ἔδωκεν.

4 *Δαρείου δὲ πέμψαντος ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν καὶ φίλους δεομένους μύρια μὲν ὑπὲρ τῶν ἑαλωκότων λαβεῖν τάλαντα, τὴν δ᾽ ἐντὸς Εὐφράτου πᾶσαν ἔχοντα καὶ γήμαντα μίαν τῶν θυγατέρων φίλον εἶναι καὶ σύμμαχον, ἐκοινοῦτο τοῖς ἑταίροις· καὶ Παρμενίωνος εἰπόντος „ἐγὼ μὲν εἰ Ἀλέξανδρος ἤμην, ἔλαβον ἂν ταῦτα" „κἀγὼ νὴ Δί᾽" εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος „εἰ Παρμενίων." πρὸς δὲ τὸν Δαρεῖον ἔγραψεν ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσει τῶν φιλανθρώπων ἐλθὼν πρὸς αὐτόν, εἰ δὲ μή, αὐτὸς ἐπ᾽ ἐκεῖνον ἤδη πορεύεσθαι.*

30 *ταχὺ μέντοι μετεμελήθη τῆς Δαρείου γυναικὸς ἀποθανούσης ἐν ὠδῖσι, καὶ φανερὸς ἦν ἀνιώμενος ὡς ἐπίδειξιν οὐ μικρὰν ἀφῃρημένος χρηστότητος. ἔθαψεν οὖν τὴν ἄνθρωπον οὐδεμιᾶς πολυτελείας φειδόμενος. τῶν δὲ θαλαμηπόλων τις εὐνούχων, οἳ συνεαλώκεισαν ταῖς γυναιξίν, ἀποδρὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ πρὸς Δαρεῖον ἀφιππασάμενος, Τείρεως ὄνομα, φράζει τὸν θάνατον αὐτῷ τῆς γυναικός. 2 ὡς δὲ πληξάμενος τὴν κεφαλὴν καὶ ἀνακλαύσας „φεῦ τοῦ Περσῶν" ἔφη „δαίμονος, εἰ τὴν βασιλέως γυναῖκα καὶ ἀδελφὴν οὐ μόνον αἰχμάλωτον γενέσθαι ζῶσαν, ἀλλὰ καὶ τελευτήσασαν ἄμοιρον κεῖσθαι ταφῆς βασιλικῆς," ὑπολαβὼν ὁ θαλαμηπόλος „ἀλλὰ ταφῆς γε χάριν" εἶπεν, „ὦ βασιλεῦ, καὶ τιμῆς ἁπάσης καὶ τοῦ πρέποντος οὐδὲν ἔχεις αἰτιάσασθαι τὸν πονηρὸν δαίμονα Περσῶν. 3 οὔτε γὰρ ζώσῃ τῇ δεσποίνῃ Στατείρᾳ καὶ μητρὶ σῇ καὶ τέκνοις ἐνέδει τῶν πρόσθεν ἀγαθῶν καὶ καλῶν ἢ τὸ σὸν ὁρᾶν φῶς, ὃ πάλιν ἀναλάμψει λαμπρὸν ὁ κύριος Ὠρομάσδης, οὔτ᾽ ἀποθανοῦσα κόσμου τινὸς ἄμοιρος γέγονεν, ἀλλὰ καὶ πολεμίων τετίμηται δάκρυσιν. οὕτω γάρ ἐστι χρηστὸς κρατήσας Ἀλέξανδρος ὡς δεινὸς μαχόμενος." 4 ταῦτ᾽ ἀκούσαντα Δαρεῖον ἡ ταραχὴ καὶ τὸ πάθος ἐξέφερε πρὸς ὑποψίας ἀτόπους· καὶ τὸν εὐνοῦχον ἐνδοτέρω τῆς σκηνῆς ἀπαγαγὼν „εἰ μὴ καὶ σὺ μετὰ τῆς Περσῶν" ἔφη „τύχης μακεδονίζεις, ἀλλ᾽ ἔτι σοι δεσπότης ἐγὼ Δαρεῖος, εἰπέ μοι σεβόμενος Μίθρου τε φῶς μέγα καὶ δεξιὰν βασίλειον, ἆρα μὴ τὰ μικρότατα τῶν Στατείρας κλαίω κακῶν, οἰκ-*

πρότερα δὲ ζώσης ἐπάσχομεν καὶ μᾶλλον ἂν κατ' ἀξίαν
ἐδυστυχοῦμεν ὠμῷ καὶ σκυθρωπῷ περιπεσόντες ἐχθρῷ;
τί γὰρ εὐπρεπὲς ἀνδρὶ νέῳ πρὸς ἐχθροῦ γυναῖκα μέχρι
5 τιμῆς τοσαύτης συμβόλαιον;" ἔτι λέγοντος αὐτοῦ κατα-
βαλὼν ἐπὶ τοὺς πόδας Τείρεως αὐτὸν ἱκέτευεν εὐφημεῖν
καὶ μήτ' Ἀλέξανδρον ἀδικεῖν μήτε τὴν τεθνεῶσαν ἀδελφὴν
καὶ γυναῖκα καταισχύνειν, μήθ' αὑτοῦ τὴν μεγίστην ὧν
ἔπταικεν ἀφαιρεῖσθαι παραμυθίαν, τὸ δοκεῖν ὑπ' ἀνδρὸς
ἡττῆσθαι κρείττονος ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλὰ
καὶ θαυμάζειν Ἀλέξανδρον ὡς πλείονα ταῖς Περσῶν γυ-
ναιξὶ σωφροσύνην ἢ Πέρσαις ἀνδρείαν ἐπιδεδειγμένον.
6 ἅμα δ' ὅρκους τε φρικώδεις τοῦ θαλαμηπόλου κινοῦντος
ὑπὲρ τούτων, καὶ περὶ τῆς ἄλλης ἐγκρατείας καὶ μεγα-
λοψυχίας τῆς Ἀλεξάνδρου λέγοντος, ἐξελθὼν πρὸς τοὺς
ἑταίρους ὁ Δαρεῖος καὶ χεῖρας ἀνατείνας πρὸς τὸν οὐρα-
νὸν ἐπεύξατο "θεοὶ γενέθλιοι καὶ βασίλειοι, μάλιστα μὲν
ἐμοὶ διδοίητε τὴν Περσῶν τύχην εἰς ὀρθὸν αὖθις σταθεῖ-
σαν ἐφ' οἷς ἐδεξάμην ἀγαθοῖς ἀπολιπεῖν, ἵνα κρατήσας
ἀμείψωμαι τὰς Ἀλεξάνδρου χάριτας ὧν εἰς τὰ φίλτατα
7 πταίσας ἔτυχον· εἰ δ' ἄρα τις οὗτος εἱμαρτὸς ἥκει χρόνος,
ὀφειλόμενος νεμέσει καὶ μεταβολῇ, παύσασθαι τὰ Περσῶν,
μηδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων καθίσειεν εἰς τὸν Κύρου θρόνον
πλὴν Ἀλεξάνδρου."

Ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι τε καὶ λεχθῆναί φασιν οἱ
31 πλεῖστοι τῶν συγγραφέων, Ἀλέξανδρος δὲ τὴν ἐντὸς τοῦ
Εὐφράτου πᾶσαν ὑφ' ἑαυτῷ ποιησάμενος ἤλαυνεν ἐπὶ
Δαρεῖον ἑκατὸν μυριάσι στρατοῦ καταβαίνοντα. καί τις
αὐτῷ φράζει τῶν ἑταίρων, ὡς δὴ γέλωτος ἄξιον πρᾶγμα,
τοὺς ἀκολούθους παίζοντας εἰς δύο μέρη διῃρηκέναι σφᾶς
αὐτούς, ὧν ἑκατέρου στρατηγὸν εἶναι καὶ ἡγεμόνα, τὸν
μὲν Ἀλέξανδρον τὸν δὲ Δαρεῖον ὑπ' αὐτῶν προσαγορευό-
2 μενον· ἀρξαμένους δὲ βώλοις ἀκροβολίζεσθαι πρὸς ἀλλή-
λους, εἶτα πυγμαῖς, τέλος ἐκκεκαῦσθαι τῇ φιλονεικίᾳ καὶ
μέχρι λίθων καὶ ξύλων, πολλοὺς καὶ δυσκαταπαύστους
γεγονότας. ταῦτ' ἀκούσας ἐκέλευσεν αὐτοὺς μονομαχῆσαι
τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον αὐτὸς ὥπλισε,
τὸν δὲ Δαρεῖον Φιλώτας. ἐθεᾶτο δ' ὁ στρατός, ἐν οἰωνῷ

*τινὶ τοῦ μέλλοντος τιθέμενος τὸ γιγνόμενον. ἰσχυρᾶς δὲ
τῆς μάχης γενομένης ἐνίκησεν ὁ καλούμενος Ἀλέξανδρος,
καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας καὶ στολῇ Περσικῇ χρῆ-
σθαι.*

Ταῦτα μὲν οὖν Ἐρατοσθένης ἱστόρηκε, τὴν δὲ μεγάλην 3
*μάχην πρὸς Δαρεῖον οὐκ ἐν Ἀρβήλοις, ὥσπερ οἱ πολλοὶ
γράφουσιν, ἀλλ' ἐν Γαυγαμήλοις γενέσθαι συνέπεσεν. ση-
μαίνειν δέ φασιν οἶκον καμήλου τὴν διάλεκτον, ἐπεὶ τῶν
πάλαι τις βασιλέων ἐκφυγὼν πολεμίους ἐπὶ καμήλου δρο-
μάδος ἐνταῦθα καθίδρυσεν αὐτήν, ἀποτάξας τινὰς κώμας
καὶ προσόδους εἰς τὴν ἐπιμέλειαν. ἡ μὲν οὖν σελήνη τοῦ* 4
*Βοηδρομιῶνος ἐξέλιπε περὶ τὴν τῶν μυστηρίων τῶν Ἀθή-
νησιν ἀρχήν, ἑνδεκάτῃ δ' ἀπὸ τῆς ἐκλείψεως νυκτὶ τῶν
στρατοπέδων ἐν ὄψει γεγονότων Δαρεῖος μὲν ἐν ὅπλοις
συνεῖχε τὴν δύναμιν, ὑπὸ λαμπάδων ἐπιπορευόμενος τὰς
τάξεις, Ἀλέξανδρος δὲ τῶν Μακεδόνων ἀναπαυομένων αὐ-
τὸς πρὸ τῆς σκηνῆς μετὰ τοῦ μάντεως Ἀριστάνδρου διέ-
τριβεν, ἱερουργίας τινὰς ἀπορρήτους ἱερουργούμενος καὶ
τῷ Φόβῳ σφαγιαζόμενος. οἱ δὲ πρεσβύτεροι τῶν ἑταίρων,* 5
*καὶ μάλιστα Παρμενίων, ὡς τὸ μὲν πεδίον τὸ μεταξὺ τοῦ
Νιφάτου καὶ τῶν ὀρῶν τῶν Γορδυαίων ἅπαν ἑωρᾶτο κα-
ταλαμπόμενον τοῖς βαρβαρικοῖς φέγγεσιν, ἀτέκμαρτος δέ
τις φωνὴ συμμεμιγμένη καὶ θόρυβος ἐκ τοῦ στρατοπέδου
καθάπερ ἐξ ἀχανοῦς προσήχει πελάγους, θαυμάσαντες τὸ* 6
*πλῆθος καὶ πρὸς ἀλλήλους διαλεχθέντες ὡς μέγα καὶ χα-
λεπὸν ἔργον εἴη συμπεσόντας ἐκ προφανοῦς τοσοῦτον
ὤσασθαι πόλεμον, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γενομένῳ τῷ βασιλεῖ
προσελθόντες ἔπειθον αὐτὸν ἐπιχειρῆσαι νύκτωρ τοῖς
πολεμίοις καὶ τῷ σκότῳ τὸ φοβερώτατον συγκαλύψαι τοῦ
μέλλοντος ἀγῶνος. ὁ δὲ τὸ μνημονευόμενον εἰπὼν "οὐ* 7
*κλέπτω τὴν νίκην" ἐνίοις μὲν ἔδοξε μειρακιώδη καὶ κενὴν
ἀπόκρισιν πεποιῆσθαι, παίζων πρὸς τοσοῦτον κίνδυνον,
ἐνίοις δὲ καὶ τῷ παρόντι θαρρεῖν καὶ στοχάζεσθαι τοῦ
μέλλοντος ὀρθῶς, μὴ διδοὺς πρόφασιν ἡττηθέντι Δαρείῳ
πρὸς ἄλλην αὖθις ἀναθαρρῆσαι πεῖραν, αἰτιωμένῳ τού-
των νύκτα καὶ σκότος ὡς ὄρη καὶ στενὰ καὶ θάλασσαν τῶν
πρότερον. οὐ γὰρ ὅπλων οὐδὲ σωμάτων ἀπορίᾳ παύσεσθαι* 8

πολεμοῦντα Δαρεῖον ἀπὸ τηλικαύτης δυνάμεως καὶ χώρας
τοσαύτης, ἀλλ᾽ ὅταν ἀφῇ τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἐλπίδα, δι᾽
ἐμφανοῦς ἥττης κατὰ κράτος ἐξελεγχθείς.
32 Ἀπελθόντων δὲ τούτων κατακλιθεὶς ὑπὸ σκηνὴν λέγε-
ται τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νυκτὸς ὕπνῳ βαθεῖ κρατηθῆναι
παρὰ τὸ εἰωθός, ὥστε θαυμάζειν ἐπελθόντας ὄρθρου
τοὺς ἡγεμόνας καὶ παρ᾽ αὐτῶν ἐξενεγκεῖν παράγγελμα
πρῶτον ἀριστοποιεῖσθαι τοὺς στρατιώτας· ἔπειτα τοῦ
καιροῦ κατεπείγοντος εἰσελθόντα Παρμενίωνα καὶ παρα-
στάντα τῇ κλίνῃ δὶς ἢ τρὶς αὐτοῦ φθέγξασθαι τοὔνομα,
καὶ διεγερθέντος οὕτως ἐρωτᾶν ὅ τι δὴ πεπονθὼς ὕπνον
καθεύδοι νενικηκότος, οὐχὶ μέλλοντος ἀγωνιεῖσθαι τὸν
2 μέγιστον τῶν ἀγώνων. τὸν γοῦν Ἀλέξανδρον εἰπεῖν δια-
μειδιάσαντα "τί γάρ; οὐκ ἤδη σοι νενικηκέναι δοκοῦμεν
ἀπηλλαγμένοι τοῦ πλανᾶσθαι καὶ διώκειν ἐν πολλῇ καὶ
κατεφθαρμένῃ φυγομαχοῦντα χώρᾳ Δαρεῖον;" οὐ μόνον
δὲ πρὸ τῆς μάχης ἀλλὰ καὶ παρ᾽ αὐτὸν τὸν κίνδυνον ἐπε-
δείξατο μέγαν καὶ συνεστηκότα τῷ λογίζεσθαι καὶ θαρ-
3 ρεῖν ἑαυτόν. ἔσχε γὰρ ὁ ἀγὼν ὑποτροπὴν καὶ σάλον ἐν
τῷ εὐωνύμῳ κέρατι κατὰ Παρμενίωνα, τῆς Βακτριανῆς
ἵππου ῥόθῳ πολλῷ καὶ μετὰ βίας παρεμπεσούσης εἰς
τοὺς Μακεδόνας, Μαζαίου δὲ περιπέμψαντος ἔξω τῆς
φάλαγγος ἱππεῖς τοῖς σκευοφυλακοῦσι προσβαλοῦντας.
διὸ καὶ θορυβούμενος ὑπ᾽ ἀμφοτέρων ὁ Παρμενίων ἀπέ-
στειλε πρὸς Ἀλέξανδρον ἀγγέλους φράζοντας οἴχεσθαι
τὸν χάρακα καὶ τὰς ἀποσκευάς, εἰ μὴ κατὰ τάχος βοή-
θειαν ὀχυρὰν ἀπὸ τοῦ στόματος πέμψειε τοῖς ὄπισθεν.
4 ἔτυχε μὲν οὖν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐφόδου
διδοὺς σημεῖον· ὡς δ᾽ ἤκουσε τὰ παρὰ τοῦ Παρμενίωνος,
οὐκ ἔφη σωφρονεῖν αὐτὸν οὐδ᾽ ἐντὸς εἶναι τῶν λογισμῶν,
ἀλλ᾽ ἐπιλελῆσθαι ταραττόμενον ὅτι νικῶντες μὲν προσ-
κτήσονται καὶ τὰ τῶν πολεμίων, ἡττωμένοις δὲ φροντι-
στέον οὐ χρημάτων οὐδ᾽ ἀνδραπόδων, ἀλλ᾽ ὅπως ἀποθα-
5 νοῦνται καλῶς καὶ λαμπρῶς ἀγωνιζόμενοι. ταῦτ᾽ ἐπι-
στείλας Παρμενίωνι τὸ κράνος περιέθετο, τὸν δ᾽ ἄλλον
ὁπλισμὸν εὐθὺς ἀπὸ σκηνῆς εἶχεν, ὑπένδυμα τῶν Σικελι-
κῶν ζωστόν, ἐπὶ δὲ τούτῳ θώρακα διπλοῦν λινοῦν ἐκ

τῶν ληφθέντων ἐν Ἰσσῷ. τὸ δὲ κράνος ἦν μὲν σιδηροῦν, ἔστιλβε δ' ὥσπερ ἄργυρος καθαρός, ἔργον Θεοφίλου· συνήρμοστο δ' αὐτῷ περιτραχήλιον ὁμοίως σιδηροῦν, λιθοκόλλητον. μάχαιραν δὲ θαυμαστὴν βαφῇ καὶ κουφότητι 6
δωρησαμένου τοῦ Κιτιέων βασιλέως εἶχεν, ἠσκημένος τὰ πολλὰ χρῆσθαι μαχαίρᾳ παρὰ τὰς μάχας. ἐπιπόρπωμα δ' ἐφόρει τῇ μὲν ἐργασίᾳ σοβαρώτερον ἢ κατὰ τὸν ἄλλον ὁπλισμόν· ἦν γὰρ ἔργον Ἑλικῶνος τοῦ παλαιοῦ, τιμὴ δὲ τῆς Ῥοδίων πόλεως, ὑφ' ἧς ἐδόθη δῶρον· ἐχρῆτο δὲ καὶ τούτῳ πρὸς τοὺς ἀγῶνας. ἄχρι μὲν οὖν συντάττων τι τῆς 7
φάλαγγος ἢ παρακελευόμενος ἢ διδάσκων ἢ ἐφορῶν παρεξήλαυνεν, ἄλλον ἵππον εἶχε, τοῦ Βουκεφάλα φειδόμενος ἤδη παρήλικος ὄντος· χωροῦντι δὲ πρὸς ἔργον ἐκεῖνος προσήγετο, καὶ μεταβὰς εὐθὺς ἦρχεν ἐφόδου.

Τότε δὲ τοῖς Θετταλοῖς πλεῖστα διαλεχθεὶς καὶ τοῖς 33
ἄλλοις Ἕλλησιν, ὡς ἐπέρρωσαν αὐτὸν βοῶντες ἄγειν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τὸ ξυστὸν εἰς τὴν ἀριστερὰν μεταβαλὼν τῇ δεξιᾷ παρεκάλει τοὺς θεούς, ὡς Καλλισθένης φησίν, ἐπευχόμενος, εἴπερ ὄντως Διόθεν ἐστὶ γεγονώς, ἀμῦναι καὶ συνεπιρρῶσαι τοὺς Ἕλληνας. ὁ δὲ μάντις Ἀρίσταν- 2
δρος χλανίδα λευκὴν ἔχων καὶ χρυσοῦν στέφανον ἐπεδείκνυτο παριππεύων ἀετὸν ὑπὲρ κεφαλῆς Ἀλεξάνδρου συνεπαιωρούμενον καὶ κατευθύνοντα τῇ πτήσει ὄρθιον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ὥστε πολὺ μὲν θάρσος ἐγγενέσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ἐκ δὲ τοῦ θαρρεῖν καὶ παρακαλεῖν ἀλλήλους δρόμῳ τοῖς ἱππεῦσιν ἱεμένοις ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἐπικυμαίνειν τὴν φάλαγγα. πρὶν δὲ συμμῖξαι τοὺς πρώτους ἐξέκλιναν 3
οἱ βάρβαροι, καὶ διωγμὸς ἦν πολύς, εἰς τὰ μέσα συνελαύνοντος Ἀλεξάνδρου τὸ νικώμενον, ὅπου Δαρεῖος ἦν. πόρρωθεν γὰρ αὐτὸν κατεῖδε διὰ τῶν προτεταγμένων ἐν βάθει τῆς βασιλικῆς ἴλης ἐκφανέντα, καλὸν ἄνδρα καὶ μέγαν ἐφ' ἅρματος ὑψηλοῦ βεβῶτα, πολλοῖς ἱππεῦσι καὶ λαμπροῖς καταπεφραγμένον εὖ μάλα συνεσπειραμένοις περὶ τὸ ἅρμα καὶ παρατεταγμένοις δέχεσθαι τοὺς πολεμίους. ἀλλὰ δεινὸς ὀφθεὶς ἐγγύθεν Ἀλέξανδρος καὶ τοὺς φεύ- 4
γοντας ἐμβαλὼν εἰς τοὺς μένοντας ἐξέπληξε καὶ διεσκέδασε τὸ πλεῖστον. οἱ δ' ἄριστοι καὶ γενναιότατοι πρὸ

τοῦ βασιλέως φονευόμενοι καὶ κατ' ἀλλήλων πίπτοντες
ἐμποδὼν τῆς διώξεως ἦσαν, ἐμπλεκόμενοι καὶ περισπαί-
5 ροντες αὐτοῖς καὶ ἵπποις. Δαρεῖος δέ, τῶν δεινῶν ἁπάν-
των ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντων καὶ τῶν προτεταγμένων δυνά-
μεων ἐρειπομένων εἰς αὐτόν, ὡς οὐκ ἦν ἀποστρέψαι τὸ
ἅρμα καὶ διεξελάσαι ῥάδιον, ἀλλ' οἵ τε τροχοὶ συνείχοντο
πτώμασι πεφυρμένοι τοσούτοις οἵ τε ἵπποι καταλαμβα-
νόμενοι καὶ ἀποκρυπτόμενοι τῷ πλήθει τῶν νεκρῶν ἐξ-
ήλλοντο καὶ συνετάραττον τὸν ἡνίοχον, ἀπολείπει μὲν τὸ
ἅρμα καὶ τὰ ὅπλα, θήλειαν δ', ὥς φασί, νεοτόκον ἵππον
6 περιβὰς ἔφυγεν. οὐ μὴν τότ' ἂν ἐδόκει διαφυγεῖν, εἰ μὴ
πάλιν ἧκον ἕτεροι παρὰ τοῦ Παρμενίωνος ἱππεῖς μετα-
καλοῦντες Ἀλέξανδρον ὡς συνεστώσης ἔτι πολλῆς δυνά-
μεως ἐκεῖ καὶ τῶν πολεμίων οὐκ ἐνδιδόντων. ὅλως γὰρ
αἰτιῶνται Παρμενίωνα κατ' ἐκείνην τὴν μάχην νωθρὸν γε-
νέσθαι καὶ δύσεργον, εἴτε τοῦ γήρως ἤδη τι παραλύοντος
τῆς τόλμης, εἴτε τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ὄγκον, ὥς Καλλι-
σθένης φησί, τῆς Ἀλεξάνδρου δυνάμεως βαρυνόμενον καὶ
7 προσφθονοῦντα. τότε δ' οὖν ὁ βασιλεὺς ἀνιαθεὶς τῇ με-
ταπέμψει τοῖς μὲν στρατιώταις οὐκ ἔφρασε τὸ ἀληθές,
ἀλλ' ὡς ἀνέχων τοῦ φονεύειν καὶ σκότους ὄντος ἀνάκλησιν
ἐσήμανεν· ἐλαύνων δὲ πρὸς τὸ κινδυνεῦον μέρος ἤκουσε
καθ' ὁδὸν ἡττῆσθαι παντάπασι καὶ φεύγειν τοὺς πολε-
μίους.

34 Τοῦτο τῆς μάχης ἐκείνης λαβούσης τὸ πέρας, ἡ μὲν
ἀρχὴ παντάπασιν ἡ Περσῶν ἐδόκει καταλελύσθαι, βασι-
λεὺς δὲ τῆς Ἀσίας Ἀλέξανδρος ἀνηγορευμένος ἔθυε τοῖς
θεοῖς μεγαλοπρεπῶς καὶ τοῖς φίλοις ἐδωρεῖτο πλούτους
καὶ οἴκους καὶ ἡγεμονίας. φιλοτιμούμενος δὲ πρὸς τοὺς
Ἕλληνας ἔγραψε τὰς τυραννίδας πάσας καταλυθῆναι καὶ
πολιτεύειν αὐτονόμους, ἰδίᾳ δὲ Πλαταιεῦσι τὴν πόλιν
ἀνοικοδομεῖν, ὅτι τὴν χώραν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐναγωνί-
σασθαι τοῖς Ἕλλησιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας παρέσχον.
2 ἔπεμψε δὲ καὶ Κροτωνιάταις εἰς Ἰταλίαν μέρος τῶν λα-
φύρων, τὴν Φαΰλλου τοῦ ἀθλητοῦ τιμῶν προθυμίαν καὶ
ἀρετήν, ὃς περὶ τὰ Μηδικὰ τῶν ἄλλων Ἰταλιωτῶν ἀπε-
γνωκότων τοὺς Ἕλληνας ἰδιόστολον ἔχων ναῦν ἔπλευσεν

εἰς Σαλαμῖνα, τοῦ κινδύνου τι μεθέξων. οὕτω τις εὐμε-
νὴς ἦν πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν καὶ καλῶν ἔργων φύλαξ καὶ
οἰκεῖος.

Ἐπιὼν δὲ τὴν Βαβυλωνίαν ἅπασαν εὐθὺς ἐπ' αὐτῷ γε- 35
νομένην ἐθαύμασε μάλιστα τό τε χάσμα τοῦ πυρὸς [ἐν
Ἐκβατάνοις] ὥσπερ ἐκ πηγῆς συνεχῶς ἀναφερομένου καὶ
τὸ ῥεῦμα τοῦ νάφθα λιμνάζοντος διὰ τὸ πλῆθος οὐ πόρρω
τοῦ χάσματος, ὃς τἆλλα μὲν ἀσφάλτῳ προσέοικεν, οὕτω
δ' εὐπαθὴς πρὸς τὸ πῦρ ἐστὶν ὥστε, πρὶν ἢ θιγεῖν τὴν
φλόγα, δι' αὐτῆς τῆς περὶ τὸ φῶς ἐξαπτόμενος αὐγῆς τὸν
μεταξὺ πολλάκις ἀέρα συνεκκαίειν. ἐπιδεικνύμενοι δὲ τὴν 2
φύσιν αὐτοῦ καὶ δύναμιν οἱ βάρβαροι τὸν ἄγοντα πρὸς
τὴν κατάλυσιν τοῦ βασιλέως στενωπὸν ἐλαφρῷ τῷ φαρ-
μάκῳ κατεψέκασαν, εἶτα στάντες ἐπ' ἄκρῳ τοὺς λαμπτῆ-
ρας τοῖς βεβρεγμένοις προσέθηκαν· ἤδη γὰρ συνεσκόταζεν.
τῶν δὲ πρώτων εὐθὺς ἁψαμένων οὐκ ἔσχεν ἡ νομὴ χρό-
νον αἰσθητόν, ἀλλ' ἅμα νοήματι διῆκτο πρὸς θάτερον
πέρας καὶ πῦρ ἐγεγόνει συνεχὲς ὁ στενωπός. ἦν δέ τις 3
Ἀθηνοφάνης Ἀθηναῖος τῶν περὶ ἄλειμμα καὶ λουτρὸν
εἰωθότων τὸ σῶμα θεραπεύειν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν
διάνοιαν ἐμμελῶς ἀπάγειν ἐπὶ τὸ ῥᾴθυμον. οὗτος ἐν τῷ
λουτρῶνι τότε παιδαρίου τῷ Ἀλεξάνδρῳ παρεστῶτος εὐ-
τελοῦς σφόδρα καὶ γελοίου τὴν ὄψιν, ᾄδοντος δὲ χαριέν-
τως (Στέφανος ἐκαλεῖτο), "βούλει" φησίν "ὦ βασιλεῦ
διάπειραν ἐν Στεφάνῳ τοῦ φαρμάκου λάβωμεν; ἂν γὰρ
ἅψηται τούτου καὶ μὴ κατασβεσθῇ, παντάπασιν ἂν φαίην
ἄμαχον καὶ δεινὴν αὐτοῦ τὴν δύναμιν εἶναι." προθύμως 4
δέ πως καὶ τοῦ παιδαρίου διδόντος ἑαυτὸν πρὸς τὴν πεῖ-
ραν, ἅμα τῷ περιαλεῖψαι καὶ θιγεῖν ἐξήνθησε φλόγα
τοσαύτην τὸ σῶμα καὶ πυρὶ κατεσχέθη τὸ πᾶν ὥστε τὸν
Ἀλέξανδρον εἰς πᾶν ἀπορίας καὶ δέους ἐλθεῖν· εἰ δὲ μὴ
κατὰ τύχην πολλοὶ παρῆσαν ἀγγεῖα πρὸς τὸ λουτρὸν ὕδα-
τος διὰ χειρῶν ἔχοντες, οὐκ ἂν ἔφθασεν ἡ βοήθεια τὴν
ἐπινομήν. ἀλλὰ καὶ τότε μόγις κατέσβεσαν τὸ σῶμα τοῦ 5
παιδὸς δι' ὅλου πῦρ γενόμενον, καὶ μετὰ ταῦτα χαλεπῶς
ἔσχεν. εἰκότως οὖν ἔνιοι τὸν μῦθον ἀνασῴζοντες πρὸς τὴν
ἀλήθειαν, τοῦτό φασιν εἶναι τὸ τῆς Μηδείας φάρμακον,

ᾧ τὸν τραγῳδούμενον στέφανον καὶ τὸν πέπλον ἔχρισεν. οὐ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων οὐδ' ἀπ' αὐτομάτου λάμψαι τὸ πῦρ, ἀλλὰ φλογὸς ἐγγύθεν παρατεθείσης ὀξεῖαν ὁλκὴν
6 καὶ συναφὴν ἄδηλον αἰσθήσει γενέσθαι. τὰς γὰρ ἀκτῖνας καὶ τὰ ῥεύματα τοῦ πυρὸς ἄπωθεν ἐπερχόμενα τοῖς μὲν ἄλλοις σώμασι φῶς καὶ θερμότητα προσβάλλειν μόνον, ἐν δὲ τοῖς ξηρότητα πνευματικὴν ἢ νοτίδα λιπαρὰν καὶ διαρκῆ κεκτημένοις ἀθροιζόμενα καὶ πυριμανοῦντα μεταβάλλειν ὀξέως τὴν ὕλην. παρεῖχε δ' ἀπορίαν ἡ γένεσις... εἴτε μᾶλλον ὑπέκκαυμα τῆς φλογὸς ὑπορρεῖ τὸ ὑγρὸν ἐκ
7 τῆς γῆς φύσιν λιπαρὰν καὶ πυριγόνον ἐχούσης. καὶ γάρ ἐστιν ἡ Βαβυλωνία σφόδρα πυρώδης, ὥστε τὰς μὲν κριθὰς χαμόθεν ἐκπηδᾶν καὶ ἀποπάλλεσθαι πολλάκις οἷον ὑπὸ φλεγμονῆς τῶν τόπων σφυγμοὺς ἐχόντων, τοὺς δ' ἀνθρώπους ἐν τοῖς καύμασιν ἐπ' ἀσκῶν πεπληρωμένων
8 ὕδατος καθεύδειν. Ἅρπαλος δὲ τῆς χώρας ἀπολειφθεὶς ἐπιμελητής, καὶ φιλοκαλῶν Ἑλληνικαῖς φυτείαις διακοσμῆσαι τὰ βασίλεια καὶ τοὺς περιπάτους, τῶν μὲν ἄλλων ἐκράτησε, τὸν δὲ κιττὸν οὐκ ἔστεξεν ἡ γῆ μόνον, ἀλλ' ἀεὶ διέφθειρεν οὐ φέροντα τὴν κρᾶσιν· ἣ μὲν γὰρ πυρώδης, ὃ δὲ φιλόψυχρος.

Τῶν μὲν οὖν τοιούτων παρεκβάσεων, ἂν μέτρον ἔχωσιν,
36 ἧττον ἴσως οἱ δύσκολοι κατηγορήσουσιν· Ἀλέξανδρος δὲ Σούσων κυριεύσας παρέλαβεν ἐν τοῖς βασιλείοις τετρακισμύρια τάλαντα νομίσματος, τὴν δ' ἄλλην κατασκευὴν καὶ πολυτέλειαν ἀδιήγητον. ὅπου φασὶ καὶ πορφύρας Ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα πεντακισχίλια, συγκειμένης μὲν ἐξ ἐτῶν δέκα δεόντων διακοσίων, πρόσφατον δὲ
2 τὸ ἄνθος ἔτι καὶ νεαρὸν φυλαττούσης. αἴτιον δὲ τούτου φασὶν εἶναι τὸ τὴν βαφὴν διὰ μέλιτος γίνεσθαι τῶν ἁλουργῶν, δι' ἐλαίου δὲ λευκοῦ τῶν λευκῶν· καὶ γὰρ τούτων τὸν ἴσον χρόνον ἐχόντων τὴν λαμπρότητα καθαρὰν καὶ στίλβουσαν ὁρᾶσθαι. Δείνων δέ φησι καὶ ὕδωρ ἀπό τε τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Ἴστρου μετὰ τῶν ἄλλων μεταπεμπομένους εἰς τὴν γάζαν ἀποτίθεσθαι τοὺς βασιλεῖς, οἷον ἐκβεβαιουμένους τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ κυριεύειν ἁπάντων.

Τῆς δὲ Περσίδος οὔσης διὰ τραχύτητα δυσεμβόλου καὶ 37
φυλαττομένης ὑπὸ γενναιοτάτων Περσῶν (Δαρεῖος μὲν γὰρ
ἐπεφεύγει) γίνεταί τινος περιόδου κύκλον ἐχούσης οὐ πο-
λὺν ἡγεμὼν αὐτῷ δίγλωσσος ἄνθρωπος, ἐκ πατρὸς Λυ-
κίου μητρὸς δὲ Περσίδος γεγονώς· ὅν φασιν ἔτι παιδὸς
ὄντος Ἀλεξάνδρου τὴν Πυθίαν προειπεῖν, ὡς λύκος ἔσται
καθηγεμὼν Ἀλεξάνδρῳ τῆς ἐπὶ Πέρσας πορείας. φόνον 2
μὲν οὖν ἐνταῦθα πολὺν τῶν ἁλισκομένων γενέσθαι συν-
έπεσε· γράφει γὰρ αὐτὸς ὡς νομίζων αὐτῷ τοῦτο λυσι-
τελεῖν ἐκέλευεν ἀποσφάττεσθαι τοὺς ἀνθρώπους· νομί-
σματος δ᾽ εὑρεῖν πλῆθος ὅσον ἐν Σούσοις, τὴν δ᾽ ἄλλην
κατασκευὴν καὶ τὸν πλοῦτον ἐκκομισθῆναί φασι μυρίοις
ὀρικοῖς ζεύγεσι καὶ πεντακισχιλίαις καμήλοις. Ξέρξου δ᾽ 3
ἀνδριάντα μέγαν θεασάμενος ὑπὸ πλήθους τῶν ὠθου-
μένων εἰς τὰ βασίλεια πλημμελῶς ἀνατετραμμένον ἐπέστη,
καὶ καθάπερ ἔμψυχον προσαγορεύσας “πότερόν σε” εἶπε
“διὰ τὴν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας στρατείαν κείμενον παρέλθω-
μεν ἢ διὰ τὴν ἄλλην μεγαλοφροσύνην καὶ ἀρετὴν ἐγεί-
ρωμεν;” τέλος δὲ πολὺν χρόνον πρὸς ἑαυτῷ γενόμενος
καὶ σιωπήσας παρῆλθεν. βουλόμενος δὲ τοὺς στρατιώ-
τας ἀναλαβεῖν (καὶ γὰρ ἦν χειμῶνος ὥρα) τέσσαρας μῆνας
αὐτόθι διήγαγεν. λέγεται δὲ καθίσαντος αὐτοῦ τὸ πρῶ- 4
τον ὑπὸ τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ
τὸν Κορίνθιον Δημάρατον εὔνουν ὄντα ἄνδρα καὶ πατρῷον
φίλον Ἀλεξάνδρου πρεσβυτικῶς ἐπιδακρῦσαι, καὶ εἰπεῖν
ὡς μεγάλης ἡδονῆς στέροιντο τῶν Ἑλλήνων οἱ τεθνηκό-
τες πρὶν ἰδεῖν Ἀλέξανδρον ἐν τῷ Δαρείου θρόνῳ καθή-
μενον.

Ἐκ τούτου μέλλων ἐξελαύνειν ἐπὶ Δαρεῖον ἔτυχε μὲν 38
εἰς μέθην τινὰ καὶ παιδιὰν τοῖς ἑταίροις ἑαυτὸν δεδω-
κώς, ὥστε καὶ γύναια συμπίνειν ἐπὶ κῶμον ἥκοντα πρὸς
τοὺς ἐραστάς· ἐν δὲ τούτοις εὐδοκιμοῦσα μάλιστα Θαῒς ἡ
Πτολεμαίου τοῦ βασιλεύσαντος ὕστερον ἑταίρα, γένος Ἀτ-
τική, τὰ μὲν ἐμμελῶς ἐπαινοῦσα τὰ δὲ παίζουσα πρὸς
τὸν Ἀλέξανδρον, ἅμα τῇ μέθῃ λόγον εἰπεῖν προήχθη τῷ
μὲν τῆς πατρίδος ἤθει πρέποντα, μείζονα δ᾽ ἢ καθ᾽ αὐ-
τήν. ἔφη γὰρ ὧν πεπόνηκε πεπλανημένη τὴν Ἀσίαν ἀπο- 2

λαμβάνειν χάριν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐντρυφῶσα τοῖς ὑπερηφάνοις Περσῶν βασιλείοις· ἔτι δ' ἂν ἥδιον ὑποπρῆσαι κωμάσασα τὸν Ξέρξου τοῦ κατακαύσαντος τὰς Ἀθήνας οἶκον, αὐτὴ τὸ πῦρ ἅψασα τοῦ βασιλέως ὁρῶντος, ὡς ἂν λόγος ἔχῃ πρὸς ἀνθρώπους ὅτι τῶν ναυμάχων καὶ πεζομάχων ἐκείνων στρατηγῶν τὰ μετ' Ἀλεξάνδρου γύναια
3 μείζονα δίκην ἐπέθηκε Πέρσαις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ κρότου καὶ θορύβου γενομένου καὶ παρακελεύσεως τῶν ἑταίρων καὶ φιλοτιμίας, ἐπισπασθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ ἀναπηδήσας ἔχων στέφανον καὶ λαμπάδα προῆγεν· οἳ δ' ἑπόμενοι κώμῳ καὶ βοῇ περιί-
4 σταντο τὰ βασίλεια. καὶ τῶν ἄλλων Μακεδόνων οἱ πυνθανόμενοι συνέτρεχον μετὰ λαμπάδων χαίροντες· ἤλπιζον γὰρ ὅτι τοῖς οἴκοι προσέχοντός ἐστι τὸν νοῦν καὶ μὴ μέλλοντος ἐν βαρβάροις οἰκεῖν τὸ πιμπράναι τὰ βασίλεια καὶ διαφθείρειν. οἳ μὲν οὕτω ταῦτα γενέσθαι φασίν, οἳ δ' ἀπὸ γνώμης· ὅτι δ' οὖν μετενόησε ταχὺ καὶ κατασβέσαι προσέταξεν ὁμολογεῖται.

39 Φύσει δ' ὢν μεγαλοδωρότατος ἔτι μᾶλλον ἐπέδωκεν εἰς τοῦτο τῶν πραγμάτων αὐξομένων· καὶ προσῆν ἡ φιλοφροσύνη, μεθ' ἧς μόνης ὡς ἀληθῶς οἱ διδόντες χαρίζονται. μνησθήσομαι δ' ὀλίγων. Ἀρίστων ὁ τῶν Παιόνων ἡγούμενος ἀποκτείνας πολέμιον ἄνδρα καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπιδειξάμενος αὐτῷ "τοῦτ'" εἶπεν "ὦ βασιλεῦ παρ'
2 ἡμῖν ἐκπώματος χρυσοῦ τιμᾶται τὸ δῶρον." ὁ δ' Ἀλέξανδρος γελάσας "κενοῦ γε" εἶπεν· "ἐγὼ δέ σοι μεστὸν ἀκράτου προπίομαι." τῶν δὲ πολλῶν τις Μακεδόνων ἤλαυνεν ἡμίονον βασιλικὸν χρυσίον κομίζοντα· κάμνοντος δὲ τοῦ κτήνους αὐτὸς ἀράμενος ἐκόμιζε τὸ φορτίον. ἰδὼν οὖν ὁ βασιλεὺς θλιβόμενον αὐτὸν σφόδρα καὶ πυθόμενος τὸ πρᾶγμα, μέλλοντος κατατίθεσθαι "μὴ κάμῃς" εἶπεν, "ἀλλὰ πρόσθες ἔτι τὴν λοιπὴν ὁδὸν ἐπὶ τὴν σκηνὴν σε-
3 αυτῷ τοῦτο κομίσας." ὅλως δ' ἤχθετο τοῖς μὴ λαμβάνουσι μᾶλλον ἢ τοῖς αἰτοῦσι· καὶ Φωκίωνι μὲν ἔγραψεν ἐπιστολὴν ὡς οὐ χρησόμενος αὐτῷ φίλῳ τὸ λοιπόν, εἰ διωθοῖτο τὰς χάριτας, Σεραπίωνι δὲ τῶν ἀπὸ σφαίρας τινὶ νεανίσκων οὐδὲν ἐδίδου διὰ τὸ μηδὲν αἰτεῖν. ὡς

οὖν εἰς τὸ σφαιρίζειν παραγενόμενος ὁ Σεραπίων ἄλλοις ἔβαλλε τὴν σφαῖραν, εἰπόντος δὲ τοῦ βασιλέως "ἐμοὶ δ' οὐ δίδως;" "οὐ γὰρ αἰτεῖς" εἶπε, τούτῳ μὲν δὴ γελάσας πολλὰ ἔδωκε. Πρωτέᾳ δέ τινι τῶν περὶ σκώμματα καὶ 4
πότον οὐκ ἀμούσων ἔδοξε δι' ὀργῆς γεγονέναι, τῶν δὲ φίλων δεομένων κἀκείνου δακρύοντος ἔφη διαλλάττεσθαι. κἀκεῖνος "οὐκοῦν" εἶπεν "ὦ βασιλεῦ δός τί μοι πιστὸν πρῶτον." ἐκέλευσεν οὖν αὐτῷ πέντε τάλαντα δοθῆναι. περὶ δὲ τῶν τοῖς φίλοις καὶ τοῖς σωματοφύλαξι νεμομένων πλούτων, ἡλίκον εἶχον ὄγκον, ἐμφαίνει δι' ἐπιστολῆς Ὀλυμπιάς, ἣν ἔγραψε πρὸς αὐτόν. "ἄλλως" φησίν 5
"εὖ ποίει τοὺς φίλους καὶ ἐνδόξους ἄγε· νῦν δ' ἰσοβασιλέας πάντας ποιεῖς καὶ πολυφιλίας παρασκευάζεις αὐτοῖς, σεαυτὸν δ' ἐρημοῖς." πολλάκις δὲ τοιαῦτα τῆς Ὀλυμπιάδος γραφούσης ἐφύλαττεν ἀπόρρητα τὰ γράμματα· πλὴν ἅπαξ Ἡφαιστίωνος, ὥσπερ εἰώθει, λυθεῖσαν ἐπιστολὴν αὐτῷ συναναγινώσκοντος οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τὸν δακτύλιον ἀφελόμενος τὸν αὑτοῦ προσέθηκε τῷ ἐκείνου στόματι τὴν σφραγῖδα. Μαζαίου δὲ τοῦ με- 6
γίστου παρὰ Δαρείῳ γενομένου παιδὶ σατραπείαν ἔχοντι δευτέραν προσετίθει μείζονα· παραιτούμενος δ' ἐκεῖνος εἶπεν "ὦ βασιλεῦ, τότε μὲν ἦν εἷς Δαρεῖος, νῦν δὲ σὺ πολλοὺς πεποίηκας Ἀλεξάνδρους." Παρμενίωνι μὲν οὖν τὸν Βαγώου ἔδωκεν οἶκον τὸν περὶ Σοῦσα, ἐν ᾧ λέγεται χιλίων ταλάντων εὑρεθῆναι ἱματισμόν· πρὸς δ' Ἀντίπατρον ἔγραψε κελεύων ἔχειν φύλακας τοῦ σώματος ὡς ἐπιβουλευόμενον. τῇ δὲ μητρὶ πολλὰ μὲν ἐδωρεῖτο καὶ 7
κατέπεμπεν, οὐκ εἴα δὲ πολυπραγμονεῖν οὐδὲ παραστρατηγεῖν· ἐγκαλούσης δὲ πράως ἔφερε τὴν χαλεπότητα. πλὴν ἅπαξ ποτὲ Ἀντιπάτρου μακρὰν κατ' αὐτῆς γράψαντος ἐπιστολὴν ἀναγνοὺς ἀγνοεῖν εἶπεν Ἀντίπατρον ὅτι μυρίας ἐπιστολὰς ἓν δάκρυον ἀπαλείφει μητρός.

Ἐπεὶ δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἑώρα παντάπασιν ἐκτετρυ- 40
φηκότας καὶ φορτικοὺς ταῖς διαίταις καὶ πολυτελείαις ὄντας, ὥσθ' Ἅγνωνα μὲν τὸν Τήιον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλους φορεῖν, Λεοννάτῳ δὲ πολλαῖς καμήλοις ἀπ'

Αἰγύπτου κόνιν εἰς τὰ γυμνάσια παρακομίζεσθαι, Φιλώτᾳ δὲ πρὸς θήρας σταδίων ἑκατὸν αὐλαίας γεγονέναι, μύρῳ δὲ χρωμένους ἰέναι πρὸς ἄλειμμα καὶ λουτρὸν ὅσους οὐδ' ἐλαίῳ, τρίπτας δὲ καὶ κατευναστὰς περιαγομένους, ἐπε-
2 τίμησε πράως καὶ φιλοσόφως, θαυμάζειν φάμενος εἰ τοσούτους ἠγωνισμένοι καὶ τηλικούτους ἀγῶνας οὐ μνημονεύουσιν ὅτι τῶν καταπονηθέντων οἱ καταπονήσαντες ἥδιον καθεύδουσιν, οὐδ' ὁρῶσι, τοῖς Περσῶν βίοις τοὺς ἑαυτῶν παραβάλλοντες, ὅτι δουλικώτατον μέν ἐστι τὸ τρυφᾶν βασιλικώτατον δὲ τὸ πονεῖν. "καίτοι πῶς ἄν τις" ἔφη "δι' ἑαυτοῦ θεραπεύσειεν ἵππον ἢ λόγχην ἀσκήσειεν ἢ κράνος, ἀπειθικὼς τοῦ φιλτάτου σώματος ἅπτεσθαι
3 τὰς χεῖρας; οὐκ ἴστε" εἶπεν "ὅτι τοῦ κρατεῖν πέρας ἡμῖν ἐστὶ τὸ μὴ ταὐτὰ ποιεῖν τοῖς κεκρατημένοις;" ἐπέτεινεν οὖν ἔτι μᾶλλον αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν ταῖς στρατείαις καὶ τοῖς κυνηγεσίοις κακοπαθῶν καὶ παραβαλλόμενος, ὥστε καὶ Λάκωνα πρεσβευτὴν παραγενόμενον αὐτῷ λέοντα καταβάλλοντι μέγαν εἰπεῖν "καλῶς γ' Ἀλέξανδρε πρὸς τὸν
4 λέοντα ἠγώνισαι περὶ τᾶς βασιλείας." τοῦτο τὸ κυνήγιον Κρατερὸς εἰς Δελφοὺς ἀνέθηκεν, εἰκόνας χαλκᾶς ποιησάμενος τοῦ λέοντος καὶ τῶν κυνῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῷ λέοντι συνεστῶτος καὶ αὐτοῦ προσβοηθοῦντος, ὧν τὰ μὲν Λύσιππος ἔπλασε τὰ δὲ Λεωχάρης.

41 Ἀλέξανδρος μὲν οὖν ἑαυτὸν ἀσκῶν ἅμα καὶ τοὺς ἄλλους παροξύνων πρὸς ἀρετὴν ἐκινδύνευεν· οἱ δὲ φίλοι διὰ πλοῦτον καὶ ὄγκον ἤδη τρυφᾶν βουλόμενοι καὶ σχολάζειν ἐβαρύνοντο τὰς πλάνας καὶ τὰς στρατείας, καὶ κατὰ μικρὸν οὕτω προῆλθον εἰς τὸ βλασφημεῖν καὶ κακῶς λέγειν αὐτόν. ὁ δὲ καὶ πάνυ πράως ἐν ἀρχῇ πρὸς ταῦτα διέκειτο, φάσκων βασιλικὸν εἶναι τὸ κακῶς ἀκούειν εὖ ποιοῦντα.
2 καίτοι τὰ μικρότατα τῶν γενομένων τοῖς συνήθεσι παρ' αὐτοῦ σημεῖα μεγάλης ὑπῆρχεν εὐνοίας καὶ τιμῆς· ὧν ὀλίγα παραθήσομαι. Πευκέστᾳ μὲν ἔγραψε μεμφόμενος ὅτι δηχθεὶς ὑπ' ἄρκτου τοῖς μὲν ἄλλοις ἔγραψεν, αὐτῷ δὲ οὐκ ἐδήλωσεν· "ἀλλὰ νῦν γε" φησί "γράψον πῶς ἔχεις, καὶ μή τινές σε τῶν συγκυνηγετούντων ἐγκατέλιπον, ἵνα
3 δίκην δῶσι." τοῖς δὲ περὶ Ἡφαιστίωνα διὰ πράξεις τινὰς

ἀποῦσιν ἔγραψεν ὅτι παιζόντων αὐτῶν πρὸς ἰχνεύμονα
τῷ Περδίκκου δορατίῳ περιπεσὼν Κρατερὸς τοὺς μηροὺς
ἐτρώθη. Πευκέστα δὲ σωθέντος ἔκ τινος ἀσθενείας ἔγραψε
πρὸς Ἀλέξιππον τὸν ἰατρὸν εὐχαριστῶν. Κρατεροῦ δὲ
νοσοῦντος ὄψιν ἰδὼν καθ᾽ ὕπνον αὐτός τέ τινας θυσίας
ἔθυσεν ὑπὲρ αὐτοῦ κἀκεῖνον θῦσαι ἐκέλευσεν. ἔγραψε δὲ 4
καὶ Παυσανίᾳ τῷ ἰατρῷ βουλομένῳ τὸν Κρατερὸν ἐλλεβο-
ρίσαι, τὰ μὲν ἀγωνιῶν, τὰ δὲ παραινῶν ὅπως χρήσεται
τῇ φαρμακείᾳ. τοὺς δὲ πρώτους τὴν Ἁρπάλου φυγὴν καὶ
ἀπόδρασιν ἀπαγγείλαντας ἔδησεν, Ἐφιάλτην καὶ Κίσσον,
ὡς καταψευδομένους τοῦ ἀνδρός. ἐπεὶ δὲ τοὺς ἀσθε- 5
νοῦντας αὐτοῦ καὶ γέροντας εἰς οἶκον ἀποστέλλοντος Εὐ-
ρύλοχος Αἰγαῖος ἐνέγραψεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς νοσοῦντας,
εἶτα φωραθεὶς ἔχων οὐδὲν κακὸν ὡμολόγησε Τελεσίππας
ἐρᾶν καὶ συνεπακολουθεῖν ἐπὶ θάλασσαν ἀπιούσης ἐκεί-
νης, ἠρώτησε τίνων ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ γύναιον, ἀκούσας
δ᾽ ὅτι τῶν ἐλευθέρων ἑταιρῶν, "ἡμᾶς μέν" εἶπεν "ὦ
Εὐρύλοχε συνερῶντας ἔχεις· ὅρα δ᾽ ὅπως πείθωμεν ἢ
λόγοις ἢ δώροις τὴν Τελεσίππαν, ἐπειδήπερ ἐξ ἐλευθέ-
ρων ἐστίν."

Θαυμάσαι δὲ αὐτὸν ἔστιν ὅτι καὶ μέχρι τοιούτων ἐπι- 42
στολῶν τοῖς φίλοις ἐσχόλαζεν, οἷα γράφει παῖδα Σελεύ-
κου εἰς Κιλικίαν ἀποδεδρακότα κελεύων ἀναζητῆσαι, καὶ
Πευκέσταν ἐπαινῶν ὅτι Νίκωνα Κρατεροῦ δοῦλον συν-
έλαβε, καὶ Μεγαβύζῳ περὶ τοῦ θεράποντος τοῦ ἐν τῷ
ἱερῷ καθεζομένου, κελεύων αὐτόν, ἂν δύνηται συλλαβεῖν
ἔξω τοῦ ἱεροῦ προκαλεσάμενος, ἐν δὲ τῷ ἱερῷ μὴ προσ-
άπτεσθαι. λέγεται δὲ καὶ τὰς δίκας διακρίνων ἐν ἀρχῇ 2
τὰς θανατικὰς τὴν χεῖρα τῶν ὤτων τῷ ἑτέρῳ προστιθέ-
ναι τοῦ κατηγόρου λέγοντος, ὅπως τῷ κινδυνεύοντι κα-
θαρὸν φυλάττηται καὶ ἀδιάβλητον. ἀλλ᾽ ὕστερόν γ᾽ αὐτὸν
ἐξετράχυναν αἱ πολλαὶ διαβολαί, διὰ τῶν ἀληθῶν πάρο-
δον ἐπὶ τὰ ψευδῆ λαβοῦσαι. καὶ μάλιστα κακῶς ἀκούων
ἐξίστατο τοῦ φρονεῖν καὶ χαλεπὸς ἦν καὶ ἀπαραίτητος,
ἅτε δὴ τὴν δόξαν ἀντὶ τοῦ ζῆν καὶ τῆς βασιλείας ἠγα-
πηκώς.

Τότε δ᾽ ἐξήλαυνεν ἐπὶ Δαρεῖον ὡς πάλιν μαχούμενος· 3

*ἀκούσας δὲ τὴν ὑπὸ Βήσσου γενομένην αὐτοῦ σύλληψιν
ἀπέλυσε τοὺς Θεσσαλοὺς οἴκαδε, δισχίλια τάλαντα δω-
ρεὰν ἐπιμετρήσας ταῖς μισθοφοραῖς. πρὸς δὲ τὴν δίωξιν
ἀργαλέαν καὶ μακρὰν γενομένην (ἕνδεκα γὰρ ἡμέραις
ἱππάσατο τρισχιλίους καὶ τριακοσίους σταδίους) ἀπη-
γόρευσαν μὲν οἱ πλεῖστοι, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀνυδρίαν.
4 ἔνθα δὴ Μακεδόνες ἀπήντησαν αὐτῷ τινὲς ὕδωρ ἐν ἀσκοῖς
ἐφ᾽ ἡμιόνων κομίζοντες ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, καὶ θεασάμε-
νοι τὸν Ἀλέξανδρον ἤδη μεσημβρίας οὔσης κακῶς ὑπὸ
δίψους ἔχοντα ταχὺ πλησάμενοι κράνος προσήνεγκαν.
πυθομένου δ᾽ αὐτοῦ τίσι κομίζοιεν, "υἱοῖς" ἔφασαν
"ἰδίοις· ἀλλὰ σοῦ ζῶντος ἑτέρους ποιησόμεθα, κἂν ἐκεί-
5 νους ἀπολέσωμεν." ταῦτ᾽ ἀκούσας ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας
τὸ κράνος· περιβλέψας δὲ καὶ θεασάμενος τοὺς περὶ
αὐτὸν ἱππεῖς ἅπαντας ἐγκεκλικότας ταῖς κεφαλαῖς καὶ
πρὸς τὸ ποτὸν βλέποντας ἀπέδωκεν οὐ πιών, ἀλλ᾽ ἐπαι-
νέσας τοὺς ἀνθρώπους "ἂν γὰρ αὐτός" ἔφη "πίω μόνος,
6 ἀθυμήσουσιν οὗτοι." θεασάμενοι δὲ τὴν ἐγκράτειαν αὐ-
τοῦ καὶ μεγαλοψυχίαν οἱ ἱππεῖς ἄγειν ἀνέκραγον θαρ-
ροῦντα καὶ τοὺς ἵππους ἐμάστιζον· οὔτε γὰρ κάμνειν
οὔτε διψᾶν οὐθ᾽ ὅλως θνητοὺς εἶναι νομίζειν αὑτούς, ἕως
ἂν ἔχωσι βασιλέα τοιοῦτον.*

43 *Ἡ μὲν οὖν προθυμία πάντων ἦν ὁμοία, μόνους δέ
φασιν ἑξήκοντα συνεισπεσεῖν εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν πο-
λεμίων. ἔνθα δὴ πολὺν μὲν ἄργυρον καὶ χρυσὸν ἐρριμ-
μένον ὑπερβαίνοντες, πολλὰς δὲ παίδων καὶ γυναικῶν
ἁρμαμάξας ἡνιόχων ἐρήμους διαφερομένας παρερχόμενοι,
τοὺς πρώτους ἐδίωκον ὡς ἐν ἐκείνοις Δαρεῖον ὄντα.
μόλις δ᾽ εὑρίσκεται πολλῶν ἀκοντισμάτων κατάπλεως τὸ
σῶμα κείμενος ἐν ἁρμαμάξῃ, μικρὸν ἀπολείπων τοῦ τε-
2 λευτᾶν. ὅμως δὲ καὶ πιεῖν ᾔτησε, καὶ πιὼν ὕδωρ ψυχρὸν
εἶπε πρὸς τὸν δόντα Πολύστρατον "ὦ ἄνθρωπε, τοῦτό
μοι πέρας γέγονε δυστυχίας ἁπάσης, εὖ παθεῖν ἀμείψα-
σθαι μὴ δυνάμενον· ἀλλ᾽ Ἀλέξανδρος ἀποδώσει σοι τὴν
χάριν, Ἀλεξάνδρῳ δ᾽ οἱ θεοὶ τῆς εἰς μητέρα καὶ γυναῖκα
καὶ παῖδας τοὺς ἐμοὺς ἐπιεικείας, ᾧ ταύτην δίδωμι τὴν
δεξιὰν διὰ σοῦ." ταῦτ᾽ εἰπὼν καὶ λαβόμενος τῆς τοῦ Πο-*

λυσιράτου χειρὸς ἐξέλιπεν. Ἀλέξανδρος δ' ὡς ἐπῆλθεν, 3 ἀλγῶν τε τῷ πάθει φανερὸς ἦν καὶ τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι καὶ περιέστειλεν. καὶ Βῆσσον μὲν ὕστερον εὑρὼν διεσφενδόνησεν, ὀρθίων δένδρων εἰς ταὐτὸ καμφθέντων ἑκατέρῳ μέρος προσαρτήσας τοῦ σώματος, εἶτα μεθεὶς ἑκάτερον, ὡς ὥρμητο ῥύμῃ φερόμενον, τὸ προσῆκον αὐτῷ μέρος νείμασθαι. τότε δὲ τοῦ Δαρείου τὸ μὲν σῶμα κεκοσμημένον βασιλικῶς πρὸς τὴν μητέρα ἀπέστειλε, τὸν δ' ἀδελφὸν Ἐξάθρην εἰς τοὺς ἑταίρους ἀνέλαβεν.

Αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς ἀκμαιοτάτης δυνάμεως εἰς Ὑρκανίαν κατέβαινε, καὶ πελάγους ἰδὼν κόλπον οὐκ ἐλάττονα μὲν τοῦ Πόντου φανέντα, γλυκύτερον δὲ τῆς ἄλλης θαλάττης, σαφὲς μὲν οὐδὲν ἔσχε πυθέσθαι περὶ αὐτοῦ, μάλιστα δ' εἴκασε τῆς Μαιώτιδος λίμνης ἀνακοπὴν εἶναι. καίτοι τούς γε φυσικοὺς ἄνδρας οὐκ ἔλαθε τἀληθές, ἀλλὰ 2 πολλοῖς ἔτεσιν ἔμπροσθεν τῆς Ἀλεξάνδρου στρατείας ἱστορήκασιν ὅτι τεσσάρων κόλπων εἰσεχόντων ἀπὸ τῆς ἔξω θαλάσσης βορειότατος οὗτός ἐστι, τὸ Ὑρκάνιον πέλαγος καὶ Κάσπιον ὁμοῦ προσαγορευόμενον. ἐνταῦθα τῶν βαρβάρων τινὲς ἀπροσδοκήτως περιτυχόντες τοῖς ἄγουσι τὸν ἵππον αὐτοῦ τὸν Βουκεφάλαν λαμβάνουσιν. ὁ δ' ἤνεγκεν οὐ μετρίως, ἀλλὰ κήρυκα πέμψας ἠπείλησε 3 πάντας ἀποκτενεῖν μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, εἰ τὸν ἵππον αὐτῷ μὴ ἀναπέμψειαν. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν ἵππον ἄγοντες ἧκον καὶ τὰς πόλεις ἐγχειρίζοντες, ἐχρήσατο φιλανθρώπως πᾶσι καὶ τοῦ ἵππου λύτρα τοῖς λαβοῦσιν ἔδωκεν. 44

Ἐντεῦθεν εἰς τὴν Παρθικὴν ἀναζεύξας καὶ σχολάζων 45 πρῶτον ἐνεδύσατο τὴν βαρβαρικὴν στολήν, εἴτε βουλόμενος αὐτὸν συνοικειοῦν τοῖς ἐπιχωρίοις νόμοις, ὡς μέγα πρὸς ἐξημέρωσιν ἀνθρώπων τὸ σύνηθες καὶ ὁμόφυλον, εἴτ' ἀπόπειρά τις ὑφεῖτο τῆς προσκυνήσεως αὕτη τοῖς Μακεδόσι, κατὰ μικρὸν ἀνασχέσθαι τὴν ἐκδιαίτησιν αὐτοῦ καὶ μεταβολὴν ἐθιζομένοις. οὐ μὴν τήν γε Μηδικὴν ἐκεί- 2 νην προσήκατο παντάπασι βαρβαρικὴν καὶ ἀλλόκοτον οὖσαν, οὐδ' ἀναξυρίδας οὐδὲ κάνδυν οὐδὲ τιάραν ἔλαβεν,

ἀλλ' ἐν μέσῳ τινὰ τῆς Περσικῆς καὶ τῆς Μηδικῆς μιξάμενος εὖ πως, ἀτυφοτέραν μὲν ἐκείνης, ταύτης δὲ σοβαρωτέραν οὖσαν. ἐχρῆτο δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐντυγχάνων τοῖς βαρβάροις καὶ τοῖς ἑταίροις κατ' οἶκον, εἶτα τοῖς
3 πολλοῖς οὕτως ἐξελαύνων καὶ χρηματίζων ἑωρᾶτο. καὶ λυπηρὸν μὲν ἦν τοῖς Μακεδόσι τὸ θέαμα, τὴν δ' ἄλλην αὐτοῦ θαυμάζοντες ἀρετὴν ᾤοντο δεῖν ἔνια τῶν πρὸς ἡδονὴν αὐτῷ καὶ δόξαν ἐπιχωρεῖν· ὅς γε πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἔναγχος τόξευμα μὲν εἰς τὴν κνήμην λαβών, ὑφ' οὗ τὸ τῆς κερκίδος ὀστέον ἀποθραυσθὲν ἐξέπεσε, λίθῳ δὲ πληγεὶς πάλιν εἰς τὸν τράχηλον ὥστε καὶ ταῖς ὄψεσιν
4 ἀχλὺν ὑποδραμεῖν παραμείνασαν οὐκ ὀλίγον χρόνον, ὅμως οὐκ ἐπαύετο χρώμενος ἑαυτῷ πρὸς τοὺς κινδύνους ἀφειδῶς, ἀλλὰ καὶ τὸν Ὀρεξάρτην διαβὰς ποταμόν, ὃν αὐτὸς ᾤετο Τάναϊν εἶναι, καὶ τοὺς Σκύθας τρεψάμενος ἐδίωξεν ἐπὶ σταδίους ἑκατόν, ἐνοχλούμενος ὑπὸ διαρροίας.

46 Ἐνταῦθα δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὴν Ἀμαζόνα οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ὧν καὶ Κλείταρχός ἐστι καὶ Πολύκλειτος καὶ Ὀνησίκριτος καὶ Ἀντιγένης καὶ Ἴστρος· Ἀριστόβουλος δὲ καὶ Χάρης ὁ εἰσαγγελεὺς καὶ Πτολεμαῖος καὶ Ἀντικλείδης καὶ Φίλων ὁ Θηβαῖος καὶ Φίλιππος ὁ Θεαγγελεύς, πρὸς δὲ τούτοις Ἑκαταῖος ὁ Ἐρετριεὺς καὶ Φίλιππος ὁ Χαλκιδεὺς καὶ Δοῦρις ὁ Σάμιος πλάσμα φασὶ γεγονέναι
2 τοῦτο. καὶ μαρτυρεῖν αὐτοῖς ἔοικεν Ἀλέξανδρος· Ἀντιπάτρῳ γὰρ ἅπαντα γράφων ἀκριβῶς τὸν μὲν Σκύθην αὐτῷ φησὶ διδόναι τὴν θυγατέρα πρὸς γάμον, Ἀμαζόνος δ' οὐ μνημονεύει. λέγεται δὲ πολλοῖς χρόνοις Ὀνησίκριτος ὕστερον ἤδη βασιλεύοντι Λυσιμάχῳ τῶν βιβλίων τὸ τέταρτον ἀναγινώσκειν, ἐν ᾧ γέγραπται περὶ τῆς Ἀμαζόνος· τὸν οὖν Λυσίμαχον ἀτρέμα μειδιάσαντα "καὶ ποῦ" φάναι "τότ' ἤμην ἐγώ;"

Ταῦτα μὲν οὖν ἄν τις οὔτ' ἀπιστῶν ἧττον οὔτε πι-
47 στεύων μᾶλλον Ἀλέξανδρον θαυμάσειεν· φοβούμενος δὲ τοὺς Μακεδόνας, μὴ εἰς τὰ ὑπόλοιπα τῆς στρατείας ἀπαγορεύσωσι, τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος εἴασε κατὰ χώραν, τοὺς δ' ἀρίστους ἔχων ἐν Ὑρκανίᾳ μεθ' ἑαυτοῦ, δισμυρίους πεζοὺς καὶ τρισχιλίους ἱππεῖς, προσέβαλε λέγων ὡς νῦν

μὲν αὐτοὺς ἐνύπνιον τῶν βαρβάρων ὁρώντων, ἂν δὲ μόνον ταράξαντες τὴν Ἀσίαν ἀπίωσιν, ἐπιθησομένων εὐθὺς ὥσπερ γυναιξίν. οὐ μὴν ἀλλ' ἀφιέναι γε τοὺς βουλομένους 2
ἔφη, μαρτυράμενος ὅτι τὴν οἰκουμένην τοῖς Μακεδόσι κτώμενος ἐγκαταλέλειπται μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν ἐθελόντων στρατεύειν. ταῦτα σχεδὸν αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐν τῇ πρὸς Ἀντίπατρον ἐπιστολῇ γέγραπται, καὶ ὅτι ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ πάντες ἐξέκραγον ὅποι βούλεται τῆς οἰκουμένης ἄγειν. δεξαμένων δὲ τούτων τὴν πεῖραν οὐκέτ' ἦν χαλεπὸν προαχθῆναι τὸ πλῆθος, ἀλλὰ ῥᾳδίως ἐπηκολούθησεν. οὕτω δὴ καὶ τὴν δίαιταν ἔτι μᾶλλον ὡμοίου 3
τε τοῖς ἐπιχωρίοις ἑαυτόν, ἐκεῖνά τε προσῆγε τοῖς Μακεδονικοῖς ἔθεσιν, ἀνακράσει καὶ κοινωνίᾳ μᾶλλον δι' εὐνοίας καταστήσεσθαι τὰ πράγματα νομίζων ἢ βίᾳ, μακρὰν ἀπαίροντος αὐτοῦ. διὸ καὶ τρισμυρίους παῖδας ἐπιλεξάμενος ἐκέλευσε γράμματά τε μανθάνειν Ἑλληνικὰ καὶ Μακεδονικοῖς ὅπλοις ἐντρέφεσθαι, πολλοὺς ἐπιστάτας καταστήσας. καὶ τὰ περὶ Ῥωξάνην ἔρωτι μὲν ἐπράχθη, καλὴν καὶ 4
ὡραίαν ἔν τινι χορῷ παρὰ πότον ὀφθεῖσαν, ἔδοξε δ' οὐκ ἀνάρμοστα τοῖς ὑποκειμένοις εἶναι πράγμασιν· ἐθάρρησαν γὰρ οἱ βάρβαροι τῇ κοινωνίᾳ τοῦ γάμου, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ὑπερηγάπησαν, ὅτι σωφρονέστατος περὶ ταῦτα γεγονὼς οὐδ' ἧς μόνης ἡττήθη γυναικὸς ἄνευ νόμου θιγεῖν ὑπέμεινεν. ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν φίλων ἑώρα τῶν μεγίστων 5
Ἡφαιστίωνα μὲν ἐπαινοῦντα καὶ συμμετακοσμούμενον αὐτῷ Κρατερὸν δὲ τοῖς πατρίοις ἐμμένοντα, δι' ἐκείνου μὲν ἐχρημάτιζε τοῖς βαρβάροις, διὰ τούτου δὲ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Μακεδόσι· καὶ ὅλως τὸν μὲν ἐφίλει μάλιστα τὸν δ' ἐτίμα, νομίζων καὶ λέγων ἀεὶ τὸν μὲν Ἡφαιστίωνα φιλαλέξανδρον εἶναι τὸν δὲ Κρατερὸν φιλοβασιλέα. διὸ 6
καὶ πρὸς ἀλλήλους ὑπούλως ἔχοντες συνέκρουον πολλάκις. ἅπαξ δὲ περὶ τὴν Ἰνδικὴν καὶ εἰς χεῖρας ἦλθον σπασάμενοι τὰ ξίφη, καὶ τῶν φίλων ἑκατέρῳ παραβοηθούντων προσελάσας Ἀλέξανδρος ἐλοιδόρει τὸν Ἡφαιστίωνα φανερῶς, ἔμπληκτον καλῶν καὶ μαινόμενον, εἰ μὴ συνίησιν ὡς, ἐάν τις αὐτοῦ τὸν Ἀλέξανδρον ἀφέληται, μηδέν ἐστιν· ἰδίᾳ δὲ καὶ τοῦ Κρατεροῦ πικρῶς καθήψατο. καὶ συν- 7

αγαγὼν αὐτοὺς καὶ διαλλάξας ἐπώμοσε τὸν Ἄμμωνα καὶ τοὺς ἄλλους θεούς, ἦ μὴν μάλιστα φιλεῖν ἀνθρώπων ἁπάντων ἐκείνους· ἂν δὲ πάλιν αἴσθηται διαφερομένους, ἀποκτενεῖν ἀμφοτέρους ἢ τὸν ἀρξάμενον. ὅθεν ὕστερον οὐδὲ παίζοντες εἰπεῖν τι οὐδὲ πρᾶξαι πρὸς ἀλλήλους λέγονται.

48 Φιλώτας δ' ὁ Παρμενίωνος ἀξίωμα μὲν εἶχεν ἐν τοῖς Μακεδόσι μέγα· καὶ γὰρ ἀνδρεῖος ἐδόκει καὶ καρτερικὸς εἶναι, φιλόδωρος δ' οὕτω καὶ φιλέταιρος μετ' αὐτὸν Ἀλέξανδρον οὐδείς. λέγεται γοῦν ὅτι τῶν συνήθων τινὸς αἰτοῦντος ἀργύριον ἐκέλευσε δοῦναι, φήσαντος δὲ τοῦ διοικητοῦ μὴ ἔχειν "τί λέγεις;" εἶπεν· "οὐδὲ ποτήριον ἔχεις
2 οὐδ' ἱμάτιον;" ὄγκῳ δὲ φρονήματος καὶ βάρει πλούτου καὶ τῇ περὶ τὸ σῶμα θεραπείᾳ καὶ διαίτῃ χρώμενος ἐπαχθέστερον ἢ κατ' ἰδιώτην, καὶ τότε δὴ τὸ σεμνὸν καὶ ὑψηλὸν οὐκ ἐμμελῶς ἀλλ' ἄνευ χαρίτων τῷ σολοίκῳ καὶ παρασήμῳ μιμούμενος, ὑποψίαν καὶ φθόνον ἔσχεν, ὥστε καὶ Παρμενίωνά ποτε εἰπεῖν πρὸς αὐτόν "ὦ παῖ, χείρων
3 μοι γίνου." πρὸς δ' αὐτὸν Ἀλέξανδρον ἐκ πάνυ πολλῶν χρόνων ἐτύγχανε διαβεβλημένος. ὅτε γὰρ τὰ περὶ Δαμασκὸν ἑάλω χρήματα Δαρείου νικηθέντος ἐν Κιλικίᾳ, πολλῶν σωμάτων κομισθέντων εἰς τὸ στρατόπεδον εὑρέθη γύναιον ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις τῷ μὲν γένει Πυδναῖον εὐ-
4 πρεπὲς δὲ τὴν ὄψιν· ἐκαλεῖτο δ' Ἀντιγόνη. τοῦτ' ἔσχεν ὁ Φιλώτας· οἷα δὲ νέος πρὸς ἐρωμένην καὶ σὺν οἴνῳ πολλὰ φιλότιμα καὶ στρατιωτικὰ παρρησιαζόμενος ἑαυτοῦ τὰ μέγιστα τῶν ἔργων ἀπέφαινε καὶ τοῦ πατρός, Ἀλέξανδρον δὲ μειράκιον ἀπεκάλει δι' αὐτοὺς τὸ τῆς ἀρχῆς ὄνομα
5 καρπούμενον. ταῦτα τῆς γυναικὸς ἐκφερούσης πρός τινα τῶν συνήθων, ἐκείνου δ' ὡς εἰκὸς πρὸς ἕτερον, περιῆλθεν εἰς Κρατερὸν ὁ λόγος· καὶ λαβὼν τὸ γύναιον εἰσήγαγε κρύφα πρὸς Ἀλέξανδρον. ἀκούσας δ' ἐκεῖνος ἐκέλευσε φοιτᾶν εἰς ταὐτὸ τῷ Φιλώτᾳ, καὶ πᾶν, ὅ τι ἂν ἐκπύθη-
49 ται τούτου, πρὸς αὐτὸν ἀπαγγέλλειν βαδίζουσαν. ὁ μὲν οὖν Φιλώτας ἐπιβουλευόμενος οὕτως ἠγνόει, καὶ συνῆν τῇ Ἀντιγόνῃ πολλὰ [καὶ] πρὸς ὀργὴν καὶ μεγαλαυχίαν ῥήματα καὶ λόγους κατὰ τοῦ βασιλέως ἀνεπιτηδείους προϊέμενος·

ὁ δ᾽ Ἀλέξανδρος, καίπερ καρτερᾶς ἐνδείξεως κατὰ τοῦ Φι- 2
λώτου προσπεσούσης, ἐκαρτέρησε σιωπῇ καὶ κατέσχεν,
εἴτε θαρρῶν τῇ Παρμενίωνος εὐνοίᾳ πρὸς αὐτόν, εἴτε δε-
διὼς τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ τὴν δύναμιν. ἐν δὲ τῷ τότε
χρόνῳ Μακεδὼν ὄνομα Λίμνος, ἐκ Χαλαίστρας, ἐπιβου-
λεύων Ἀλεξάνδρῳ Νικόμαχόν τινα τῶν νέων, πρὸς ὃν
αὐτὸς ἐρωτικῶς εἶχεν, ἐπὶ τὴν κοινωνίαν τῆς πράξεως
παρεκάλει. τοῦ δὲ μὴ δεξαμένου, φράσαντος δὲ τἀδελφῷ 3
Κεβαλίνῳ τὴν πεῖραν, ἐλθὼν ἐκεῖνος πρὸς Φιλώταν ἐκέ-
λευσεν εἰσάγειν αὐτοὺς πρὸς Ἀλέξανδρον ὡς περὶ ἀναγ-
καίων ἔχοντας ἐντυχεῖν καὶ μεγάλων. ὁ δὲ Φιλώτας ὅ τι
δὴ παθών (ἄδηλον γάρ ἐστιν) οὐ παρῆγεν αὐτούς, ὡς πρὸς
ἄλλοις μείζοσι γινομένου τοῦ βασιλέως. καὶ τοῦτο δὶς
ἐποίησεν. οἳ δὲ καθ᾽ ὑποψίαν ἤδη τοῦ Φιλώτου τραπό- 4
μενοι πρὸς ἕτερον καὶ δι᾽ ἐκείνου τῷ Ἀλεξάνδρῳ προσ-
αχθέντες πρῶτον μὲν τὰ τοῦ Λίμνου κατεῖπον, ἔπειτα
παρεδήλωσαν ἡσυχῇ τὸν Φιλώταν, ὡς ἀμελήσειεν αὐτῶν
δὶς ἐντυχόντων. καὶ τοῦτο δὴ σφόδρα παρώξυνε τὸν Ἀλέ-
ξανδρον· καὶ τοῦ πεμφθέντος ἐπὶ τὸν Λίμνον, ὡς ἠμύνετο
συλλαμβανόμενος, ἀποκτείναντος αὐτόν, ἔτι μᾶλλον διε-
ταράχθη, τὸν ἔλεγχον ἐκπεφευγέναι τῆς ἐπιβουλῆς νομί-
ζων. καὶ πικρῶς ἔχων πρὸς τὸν Φιλώταν ἐπεσπάσατο 5
τοὺς πάλαι μισοῦντας αὐτόν, ἤδη φανερῶς λέγοντας ὡς
ῥᾳθυμία τοῦ βασιλέως εἴη Λίμνον οἰομένου, Χαλαιστραῖον
ἄνθρωπον, ἐπιχειρῆσαι τολμήματι τοσούτῳ καθ᾽ αὐτόν·
ἀλλὰ τοῦτον μὲν ὑπηρέτην εἶναι, μᾶλλον δ᾽ ὄργανον ἀπὸ
μείζονος ἀρχῆς ἀφιέμενον, ἐν ἐκείνοις δὲ τὴν ἐπιβουλὴν
ζητητέον οἷς μάλιστα ταῦτα λανθάνειν συνέφερε. τοιού- 6
τοις λόγοις καὶ ὑπονοίαις ἀναπετάσαντος τὰ ὦτα τοῦ
βασιλέως ἐπῆγον ἤδη μυρίας κατὰ τοῦ Φιλώτου διαβολάς.
ἐκ τούτου δὲ συλληφθεὶς ἀνεκρίνετο, τῶν ἑταίρων ἐφεστώ-
των ταῖς βασάνοις, Ἀλεξάνδρου δὲ κατακούοντος ἔξωθεν
αὐλαίας παρατεταμένης· ὅτε δὴ καί φασιν αὐτὸν εἰπεῖν,
οἰκτρὰς καὶ ταπεινὰς τοῦ Φιλώτου φωνὰς καὶ δεήσεις
τοῖς περὶ τὸν Ἡφαιστίωνα προσφέροντος, "οὕτω δὴ μα-
λακὸς ὢν ὦ Φιλῶτα καὶ ἄνανδρος ἐπεχείρεις πράγμασι
τηλικούτοις;" ἀποθανόντος δὲ τοῦ Φιλώτου καὶ Παρμε- 7

νίωνα πέμψας εὐθὺς εἰς Μηδίαν ἀνεῖλεν, ἄνδρα πολλὰ
μὲν Φιλίππῳ συγκατεργασάμενον, μόνον δ' ἢ μάλιστα
τῶν πρεσβυτέρων φίλων Ἀλέξανδρον εἰς Ἀσίαν ἐξορμή-
σαντα διαβῆναι, τριῶν δ' υἱῶν οὓς ἔσχεν ἐπὶ τῆς στρατιᾶς
δύο μὲν ἐπιδόντα πρότερον ἀποθανόντας, τῷ δὲ τρίτῳ
συναναιρεθέντα.

8 Ταῦτα πραχθέντα πολλοῖς τῶν φίλων φοβερὸν ἐποίησε
τὸν Ἀλέξανδρον, μάλιστα δ' Ἀντιπάτρῳ· καὶ πρὸς Αἰτω-
λοὺς ἔπεμψε κρύφα πίστεις διδοὺς καὶ λαμβάνων. ἐφο-
βοῦντο γὰρ Ἀλέξανδρον Αἰτωλοὶ διὰ τὴν Οἰνιαδῶν ἀνά-
στασιν, ἣν πυθόμενος οὐκ Οἰνιαδῶν ἔφη παῖδας ἀλλ'
αὐτὸν ἐπιθήσειν δίκην Αἰτωλοῖς.

50 Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον συνηνέχθη καὶ τὰ περὶ Κλεῖτον,
οὕτω μὲν ἁπλῶς πυθομένοις τῶν κατὰ Φιλώταν ἀγριώ-
τερα· λόγῳ μέντοι συντιθέντες ἅμα καὶ τὴν αἰτίαν καὶ
τὸν καιρόν, οὐκ ἀπὸ γνώμης ἀλλὰ δυστυχίᾳ τινὶ ταῦτα
εὑρίσκομεν πεπραγμένα τοῦ βασιλέως, ὀργὴν καὶ μέθην
2 πρόφασιν τῷ Κλείτου δαίμονι παρασχόντος. ἐπράχθη δ'
οὕτως. ἧκόν τινες ὀπώραν Ἑλληνικὴν ἀπὸ θαλάσσης τῷ
βασιλεῖ κομίζοντες. ὁ δὲ θαυμάσας τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ
κάλλος ἐκάλει τὸν Κλεῖτον ἐπιδεῖξαι καὶ μεταδοῦναι βου-
λόμενος. ὁ δὲ θύων μὲν ἐτύγχανεν, ἀφεὶς δὲ τὴν θυσίαν
ἐβάδιζε· καὶ τρία τῶν κατεσπεισμένων προβάτων ἐπηκο-
3 λούθησεν αὐτῷ. πυθόμενος δ' ὁ βασιλεὺς ἀνεκοινοῦτο
τοῖς μάντεσιν Ἀριστάνδρῳ καὶ Κλεομάντει τῷ Λάκωνι,
φησάντων δὲ πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον, ἐκέλευσεν ἐκθύ-
σασθαι κατὰ τάχος ὑπὲρ τοῦ Κλείτου. καὶ γὰρ αὐτὸς
ἡμέρᾳ τρίτῃ κατὰ τοὺς ὕπνους ἰδεῖν ὄψιν ἄτοπον· δόξαι
γὰρ αὐτῷ τὸν Κλεῖτον μετὰ τῶν Παρμενίωνος υἱῶν ἐν
4 μέλασιν ἱματίοις καθέζεσθαι, τεθνηκότων ἁπάντων. οὐ
μὴν ἔφθασεν ὁ Κλεῖτος ἐκθυσάμενος, ἀλλ' εὐθὺς ἐπὶ τὸ
δεῖπνον ἧκε, τεθυκότος τοῦ βασιλέως Διοσκούροις. πό-
του δὲ νεανικοῦ συρραγέντος ᾔδετο ποιήματα Πρανίχου
τινός, ὡς δέ φασιν ἔνιοι, Πιερίωνος, εἰς τοὺς στρατηγοὺς
πεποιημένα τοὺς ἔναγχος ἡττημένους ὑπὸ τῶν βαρβάρων
5 ἐπ' αἰσχύνῃ καὶ γέλωτι. τῶν δὲ πρεσβυτέρων δυσχεραι-
νόντων καὶ λοιδορούντων τόν τε ποιητὴν καὶ τὸν ᾄδοντα,

τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἡδέως ἀκροωμένων καὶ λέγειν κελευόντων, ὁ Κλεῖτος ἤδη μεθύων καὶ φύσει τραχὺς ὢν ὀργὴν καὶ αὐθάδης ἠγανάκτει μάλιστα, φάσκων οὐ καλῶς ἐν βαρβάροις καὶ πολεμίοις ὑβρίζεσθαι Μακεδόνας πολὺ βελτίονας τῶν γελώντων, εἰ καὶ δυστυχίᾳ κέχρηνται. φήσαντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν Κλεῖτον αὑτῷ 6
συνηγορεῖν δυστυχίαν ἀποφαίνοντα τὴν δειλίαν, ἐπαναστὰς ὁ Κλεῖτος "αὕτη μέντοι σε" εἶπεν "ἡ δειλία τὸν ἐκ θεῶν ἤδη τῷ Σπιθριδάτου ξίφει τὸν νῶτον ἐκτρέποντα περιεποίησε, καὶ τῷ Μακεδόνων αἵματι καὶ τοῖς τραύμασι τούτοις ἐγένου τηλικοῦτος ὥστ' Ἄμμωνι σαυτὸν εἰσποιεῖν ἀπειπάμενος Φίλιππον." παροξυνθεὶς οὖν ὁ Ἀλέξανδρος 51
"ἦ ταῦτ'" εἶπεν, "ὦ κακὴ κεφαλή, σὺ περὶ ἡμῶν ἑκάστοτε λέγων καὶ διαστασιάζων Μακεδόνας χαιρήσειν νομίζεις;" "ἀλλ' οὐδὲ νῦν" ἔφη "χαίρομεν, Ἀλέξανδρε, τοιαῦτα τέλη τῶν πόνων κομιζόμενοι, μακαρίζομεν δὲ τοὺς ἤδη τεθνηκότας πρὶν ἐπιδεῖν Μηδικαῖς ῥάβδοις ξαινομένους Μακεδόνας, καὶ Περσῶν δεομένους ἵνα τῷ βασιλεῖ προσέλθωμεν." τοιαῦτα τοῦ Κλείτου παρρησιαζομένου καὶ τῶν 2
περὶ Ἀλέξανδρον ἀντανισταμένων καὶ λοιδορούντων αὐτόν, οἱ πρεσβύτεροι κατέχειν ἐπειρῶντο τὸν θόρυβον. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἀποστραφεὶς πρὸς Ξενόδοχον τὸν Καρδιανὸν καὶ τὸν Κολοφώνιον Ἀρτέμιον "οὐ δοκοῦσιν" εἶπεν "ὑμῖν οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς Μακεδόσιν ὥσπερ ἐν θηρίοις ἡμίθεοι περιπατεῖν;" τοῦ δὲ Κλείτου μὴ εἴκοντος, ἀλλ' εἰς μέσον 3
ἃ βούλεται λέγειν τὸν Ἀλέξανδρον κελεύοντος, ἢ μὴ καλεῖν ἐπὶ δεῖπνον ἄνδρας ἐλευθέρους καὶ παρρησίαν ἔχοντας, ἀλλὰ μετὰ βαρβάρων ζῆν καὶ ἀνδραπόδων, οἳ τὴν Περσικὴν ζώνην καὶ τὸν διάλευκον αὐτοῦ χιτῶνα προσκυνήσουσιν, οὐκέτι φέρων τὴν ὀργὴν Ἀλέξανδρος μήλων παρακειμένων ἑνὶ βαλὼν ἔπαισεν αὐτὸν καὶ τὸ ἐγχειρίδιον ἐζήτει. τῶν δὲ σωματοφυλάκων ἑνὸς Ἀριστοφάνους φθάσαντος 4
ὑφελέσθαι, καὶ τῶν ἄλλων περιεχόντων καὶ δεομένων, ἀναπηδήσας ἀνεβόα μακεδονιστὶ καλῶν τοὺς ὑπασπιστάς (τοῦτο δὲ ἦν σύμβολον θορύβου μεγάλου), καὶ τὸν σαλπιγκτὴν ἐκέλευσε σημαίνειν, καὶ πὺξ ἔπαισεν ὡς διατρίβοντα καὶ μὴ βουλόμενον. οὗτος μὲν οὖν ὕστερον εὐδο-

κίμησεν ὡς τοῦ μὴ συνταραχθῆναι τὸ στρατόπεδον αἰτιώτατος γενόμενος, τὸν δὲ Κλεῖτον οὐχ ὑφιέμενον οἱ φίλοι
5 μόλις ἐξέωσαν τοῦ ἀνδρῶνος. ὃ δὲ κατ' ἄλλας θύρας αὖθις εἰσῄει, μάλ' ὀλιγώρως καὶ θρασέως Εὐριπίδου τὰ ἐξ Ἀνδρομάχης ἰαμβεῖα ταῦτα περαίνων "οἴμοι, καθ' Ἑλλάδ' ὡς κακῶς νομίζεται." οὕτω δὴ λαβὼν παρά τινος τῶν δορυφόρων Ἀλέξανδρος αἰχμὴν ἀπαντῶντα τὸν Κλεῖτον αὐτῷ καὶ παράγοντα τὸ πρὸ τῆς θύρας παρακάλυμμα
6 διελαύνει. πεσόντος δὲ μετὰ στεναγμοῦ καὶ βρυχήματος εὐθὺς ἀφῆκεν ὁ θυμὸς αὐτόν, καὶ γενόμενος παρ' ἑαυτῷ καὶ τοὺς φίλους ἰδὼν ἀφώνους ἑστῶτας ἑλκύσασθαι μὲν ἐκ τοῦ νεκροῦ τὴν αἰχμὴν ἔφθασε, παῖσαι δ' ἑαυτὸν ὁρμήσας παρὰ τὸν τράχηλον ἐπεσχέθη, τῶν σωματοφυλάκων τὰς χεῖρας αὐτοῦ λαβόντων καὶ τὸ σῶμα βίᾳ παρενεγκόντων εἰς τὸν θάλαμον.

52 Ἐπεὶ δὲ τήν τε νύκτα κακῶς κλαίων διήνεγκε καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἤδη τῷ βοᾶν καὶ θρηνεῖν ἀπειρηκὼς ἄναυδος ἔκειτο, βαρεῖς ἀναφέρων στεναγμούς, δείσαντες οἱ φίλοι τὴν ἀποσιώπησιν εἰσῆλθον βίᾳ. καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὐ προσίετο τοὺς λόγους, Ἀριστάνδρου δὲ τοῦ μάντεως ὑπομιμνήσκοντος αὐτὸν τήν τε ὄψιν ἣν εἶδε περὶ τοῦ Κλείτου καὶ τὸ σημεῖον, ὡς δὴ πάλαι καθειμαρμένων
2 τούτων, ἔδοξεν ἐνδιδόναι. διὸ Καλλισθένην τε τὸν φιλόσοφον παρεισήγαγον, Ἀριστοτέλους οἰκεῖον ὄντα, καὶ τὸν Ἀβδηρίτην Ἀνάξαρχον. ὧν Καλλισθένης μὲν ἠθικῶς ἐπειρᾶτο καὶ πράως ὑποδυόμενος τῷ λόγῳ καὶ περιιὼν ἀλύπως λαβέσθαι τοῦ πάθους, ὁ δ' Ἀνάξαρχος ἰδίαν τινὰ πορευόμενος ἐξ ἀρχῆς ὁδὸν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ δόξαν εἰ-
3 ληφὼς ὑπεροψίας καὶ ὀλιγωρίας τῶν συνήθων, εὐθὺς εἰσελθὼν ἀνεβόησεν "οὗτός ἐστιν Ἀλέξανδρος, εἰς ὃν ἡ οἰκουμένη νῦν ἀποβλέπει· ὃ δ' ἔρριπται κλαίων ὥσπερ ἀνδράποδον, ἀνθρώπων νόμον καὶ ψόγον δεδοικώς, οἷς αὐτὸν προσήκει νόμον εἶναι καὶ ὅρον τῶν δικαίων, ἐπείπερ ἄρχειν καὶ κρατεῖν νενίκηκεν, ἀλλὰ μὴ δουλεύειν ὑπὸ
4 κενῆς δόξης κεκρατημένον. οὐκ οἶσθα" εἶπεν "ὅτι τὴν Δίκην ἔχει πάρεδρον ὁ Ζεὺς καὶ τὴν Θέμιν, ἵνα πᾶν τὸ πραχθὲν ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος θεμιτὸν ᾖ καὶ δίκαιον;"

τοιούτοις τισὶ λόγοις χρησάμενος ὁ Ἀνάξαρχος τὸ μὲν πάθος ἐκούφισε τοῦ βασιλέως, τὸ δ' ἦθος εἰς πολλὰ χαυνότερον καὶ παρανομώτερον ἐποίησεν, αὐτὸν δὲ δαιμονίως ἐνήρμοσε, καὶ τοῦ Καλλισθένους τὴν ὁμιλίαν, οὐδ' ἄλλως ἐπίχαριν διὰ τὸ αὐστηρὸν οὖσαν, προσδιέβαλεν.

Λέγεται δέ ποτε παρὰ δεῖπνον ὑπὲρ ὡρῶν καὶ κράσεως 5
τοῦ περιέχοντος λόγων ὄντων τὸν Καλλισθένην, μετέχοντα
δόξης τοῖς λέγουσι τἀκεῖ μᾶλλον εἶναι ψυχρὰ καὶ δυσχεί-
μερα τῶν Ἑλληνικῶν, ἐναντιουμένου τοῦ Ἀναξάρχου καὶ
φιλονεικοῦντος εἰπεῖν "ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη σοι ταῦτα ἐκεί-
νων ὁμολογεῖν ψυχρότερα· σὺ γὰρ ἐκεῖ μὲν ἐν τρίβωνι
διεχείμαζες, ἐνταῦθα δὲ τρεῖς ἐπιβεβλημένος δάπιδας
κατάκεισαι." τὸν μὲν οὖν Ἀνάξαρχον καὶ τοῦτο προσ-
παρώξυνε, τοὺς δ' ἄλλους σοφιστὰς καὶ κόλακας ὁ Καλ- 53
λισθένης ἐλύπει σπουδαζόμενος μὲν ὑπὸ τῶν νέων διὰ
τὸν λόγον, οὐχ ἧττον δὲ τοῖς πρεσβυτέροις ἀρέσκων διὰ
τὸν βίον εὔτακτον ὄντα καὶ σεμνὸν καὶ αὐτάρκη καὶ βε-
βαιοῦντα τὴν λεγομένην τῆς ἀποδημίας πρόφασιν, ὅτι
τοὺς πολίτας καταγαγεῖν καὶ κατοικίσαι πάλιν τὴν πατρίδα
φιλοτιμούμενος ἀνέβη πρὸς Ἀλέξανδρον. φθονούμενος δὲ 2
διὰ τὴν δόξαν ἔστιν ἃ καὶ καθ' αὑτοῦ τοῖς διαβάλλουσι
παρεῖχε, τάς τε κλήσεις τὰ πολλὰ διωθούμενος, ἔν τε τῷ
συνεῖναι βαρύτητι καὶ σιωπῇ δοκῶν οὐκ ἐπαινεῖν οὐδ'
ἀρέσκεσθαι τοῖς γινομένοις, ὥστε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον
εἰπεῖν ἐπ' αὐτῷ "μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐδ' αὑτῷ σοφός."
λέγεται δέ ποτε πολλῶν παρακεκλημένων ἐπὶ τὸ δεῖπνον 3
ἐπαινέσαι κελευσθεὶς ἐπὶ τοῦ ποτηρίου Μακεδόνας ὁ Καλ-
λισθένης οὕτως εὐροῆσαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ὥστ' ἀνι-
σταμένους κροτεῖν καὶ βάλλειν τοὺς στεφάνους ἐπ' αὐτόν.
εἰπεῖν οὖν τὸν Ἀλέξανδρον ὅτι, κατ' Εὐριπίδην, τὸν λα-
βόντα τῶν λόγων καλὰς ἀφορμὰς οὐ μέγ' ἔργον εὖ λέγειν·
"ἀλλ' ἔνδειξαι" φάναι "τὴν σαυτοῦ δύναμιν ἡμῖν κατηγο- 4
ρήσας Μακεδόνων, ἵνα καὶ βελτίους γένωνται μαθόντες ἃ
πλημμελοῦσιν." οὕτω δὴ τὸν ἄνδρα πρὸς τὴν παλινῳδίαν
τραπόμενον πολλὰ παρρησιάσασθαι κατὰ τῶν Μακεδόνων,
καὶ τὴν Ἑλληνικὴν στάσιν αἰτίαν ἀποφήναντα τῆς γενομέ-
νης περὶ Φίλιππον αὐξήσεως καὶ δυνάμεως εἰπεῖν "ἐν δὲ

5 διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔλλαχε τιμῆς," ἐφ' ᾧ πικρὸν
καὶ βαρὺ ἐγγενέσθαι μῖσος τοῖς Μακεδόσι, καὶ τὸν Ἀλέ-
ξανδρον εἰπεῖν ὡς οὐ τῆς δεινότητος ὁ Καλλισθένης ἀλλὰ
τῆς δυσμενείας Μακεδόσιν ἀπόδειξιν δέδωκεν.

54 Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ἕρμιππος φησὶ τὸν ἀναγνώστην τοῦ
Καλλισθένους Στροῖβον Ἀριστοτέλει διηγεῖσθαι, τὸν δὲ
Καλλισθένην συνέντα τὴν ἀλλοτριότητα τοῦ βασιλέως δὶς
ἢ τρὶς ἀπιόντα πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν "κάτθανε καὶ Πάτρο-
κλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων." οὐ φαύλως οὖν εἰπεῖν
ἔοικεν ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι Καλλισθένης λόγῳ μὲν ἦν δυνα-
2 τὸς καὶ μέγας, νοῦν δ' οὐκ εἶχεν. ἀλλὰ τήν γε προσκύνη-
σιν ἰσχυρῶς ἀπωσάμενος καὶ φιλοσόφως, καὶ μόνος ἐν
φανερῷ διελθὼν ἃ κρύφα πάντες οἱ βέλτιστοι καὶ πρε-
σβύτατοι τῶν Μακεδόνων ἠγανάκτουν, τοὺς μὲν Ἕλληνας
αἰσχύνης ἀπήλλαξε μεγάλης, καὶ μείζονος Ἀλέξανδρον,
ἀποτρέψας τὴν προσκύνησιν, αὑτὸν δ' ἀπώλεσεν, ἐκβιά-
3 σασθαι δοκῶν μᾶλλον ἢ πεῖσαι τὸν βασιλέα. Χάρης δ' ὁ
Μιτυληναῖος φησὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τῷ συμποσίῳ πιόντα
φιάλην προτεῖναί τινι τῶν φίλων, τὸν δὲ δεξάμενον πρὸς
ἑστίαν ἀναστῆναι καὶ πιόντα προσκυνῆσαι πρῶτον, εἶτα
4 φιλῆσαι τὸν Ἀλέξανδρον καὶ κατακλιθῆναι. πάντων δὲ
τοῦτο ποιούντων ἐφεξῆς τὸν Καλλισθένην λαβόντα τὴν
φιάλην, οὐ προσέχοντος τοῦ βασιλέως ἀλλ' Ἡφαιστίωνι
προσδιαλεγομένου, πιόντα προσιέναι φιλήσοντα, Δημη-
τρίου δὲ τοῦ προσονομαζομένου Φείδωνος εἰπόντος "ὦ
βασιλεῦ, μὴ φιλήσῃς· οὗτος γάρ σε μόνος οὐ προσεκύνη-
σεν," διακλῖναι τὸ φίλημα τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν δὲ Καλλι-
σθένη μέγα φθεγξάμενον εἰπεῖν "φιλήματι τοίνυν ἔλασ-
σον ἔχων ἄπειμι."

55 Τοιαύτης ὑπογενομένης ἀλλοτριότητος πρῶτον μὲν
Ἡφαιστίων ἐπιστεύετο λέγων ὅτι συνθέμενος πρὸς αὐτὸν
ὁ Καλλισθένης προσκυνῆσαι ψεύσαιτο τὴν ὁμολογίαν·
ἔπειτα Λυσίμαχοι καὶ Ἅγνωνες ἐπεφύοντο φάσκοντες πε-
ριιέναι τὸν σοφιστὴν ὡς ἐπὶ καταλύσει τυραννίδος μέγα
φρονοῦντα, καὶ συντρέχειν πρὸς αὐτὸν τὰ μειράκια καὶ
2 περιέπειν ὡς μόνον ἐλεύθερον ἐν τοσαύταις μυριάσι. διὸ
καὶ τῶν περὶ Ἑρμόλαον ἐπιβουλευσάντων τῷ Ἀλεξάνδρῳ

*καὶ φανερῶν γενομένων ἔδοξαν ἀληθέσιν ὅμοια κατηγο-
ρεῖν οἱ διαβάλλοντες, ὡς τῷ μὲν προβαλόντι πῶς ἂν ἐν-
δοξότατος γένοιτο ἄνθρωπος, εἶπεν "ἂν ἀποκτείνῃ τὸν
ἐνδοξότατον," τὸν δ' Ἑρμόλαον ἐπὶ τὴν πρᾶξιν παροξύνων
ἐκέλευε μὴ δεδιέναι τὴν χρυσῆν κλίνην, ἀλλὰ μνημονεύειν
ὅτι καὶ νοσοῦντι καὶ τιτρωσκομένῳ πρόσεισιν ἀνθρώπῳ.
καίτοι τῶν περὶ Ἑρμόλαον οὐδεὶς οὐδὲ διὰ τῆς ἐσχάτης* 3
*ἀνάγκης τοῦ Καλλισθένους κατεῖπεν. ἀλλὰ καὶ Ἀλέξαν-
δρος αὐτὸς εὐθὺς Κρατερῷ γράφων καὶ Ἀττάλῳ καὶ Ἀλ-
κέτᾳ φησὶ τοὺς παῖδας βασανιζομένους ὁμολογεῖν ὡς αὐτοὶ
ταῦτα πράξειαν, ἄλλος δ' οὐδεὶς συνειδείη. ὕστερον δὲ
γράφων πρὸς Ἀντίπατρον καὶ τὸν Καλλισθένην συνεπαι-
τιασάμενος "οἱ μὲν παῖδες" φησίν "ὑπὸ τῶν Μακεδόνων* 4
*κατελεύσθησαν, τὸν δὲ σοφιστὴν ἐγὼ κολάσω καὶ τοὺς
ἐκπέμψαντας αὐτὸν καὶ τοὺς ὑποδεχομένους ταῖς πόλεσι
τοὺς ἐμοὶ ἐπιβουλεύοντας," ἄντικρυς ἔν γε τούτοις ἀπο-
καλυπτόμενος πρὸς Ἀριστοτέλην· καὶ γὰρ ἐτέθραπτο Καλ-
λισθένης παρ' αὐτῷ διὰ τὴν συγγένειαν, ἐξ Ἡροῦς γεγονὼς
ἀνεψιᾶς Ἀριστοτέλους. ἀποθανεῖν δ' αὐτὸν οἳ μὲν ὑπ'* 5
*Ἀλεξάνδρου κρεμασθέντα λέγουσιν, οἳ δ' ἐν πέδαις δεδε-
μένον καὶ νοσήσαντα, Χάρης δὲ μετὰ τὴν σύλληψιν ἑπτὰ
μῆνας φυλάττεσθαι δεδεμένον, ὡς ἐν τῷ συνεδρίῳ κριθείη
παρόντος Ἀριστοτέλους, ἐν αἷς δ' ἡμέραις Ἀλέξανδρος
ἐτρώθη περὶ τὴν Ἰνδίαν, ἀποθανεῖν ὑπέρπαχυν γενόμενον
καὶ φθειριάσαντα.*

Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐπράχθη, Δημάρατος δ' ὁ Κο- 56
*ρίνθιος ἤδη πρεσβύτερος ὢν ἐφιλοτιμήθη πρὸς Ἀλέξαν-
δρον ἀναβῆναι, καὶ θεασάμενος αὐτὸν εἶπε μεγάλης ἡδο-
νῆς ἐστερῆσθαι τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι τεθνήκασι πρὶν ἰδεῖν
Ἀλέξανδρον ἐν τῷ Δαρείου θρόνῳ καθήμενον. οὐ μὴν ἐπὶ
πλέον γε τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ βασιλέως ἀπέλαυ-
σεν, ἀλλ' ἐξ ἀρρωστίας ἀποθανὼν ἐκηδεύθη μεγαλοπρε-
πῶς, καὶ τάφον ἔχωσεν ὁ στρατὸς ἐπ' αὐτῷ τῇ περιμέτρῳ
μέγαν, ὕψος δὲ πηχῶν ὀγδοήκοντα. τὰ δὲ λείψανα τέθριπ-
πον κεκοσμημένον λαμπρῶς ἐπὶ θάλασσαν κατεκόμισεν.*

Μέλλων δ' ὑπερβάλλειν εἰς τὴν Ἰνδικήν, ὡς ἑώρα πλή- 57
θει λαφύρων τὴν στρατιὰν ἤδη βαρεῖαν καὶ δυσκίνητον

οὖσαν, ἅμ' ἡμέρᾳ συνεσκευασμένων τῶν ἁμαξῶν πρώτας μὲν ὑπέπρησε τὰς αὑτοῦ καὶ τῶν ἑταίρων, μετὰ δὲ ταύτας ἐκέλευσε καὶ ταῖς τῶν Μακεδόνων ἐνεῖναι πῦρ. καὶ τοῦ πράγματος τὸ βούλευμα μεῖζον ἐφάνη καὶ δεινότερον
2 ἢ τὸ ἔργον· ὀλίγους μὲν γὰρ ἠνίασεν, οἱ δὲ πλεῖστοι βοῇ καὶ ἀλαλαγμῷ μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τοῖς δεομένοις μεταδιδόντες, τὰ δὲ περιόντα τῆς χρείας αὐτοὶ κατακαίοντες καὶ διαφθείροντες ὁρμῆς καὶ προθυμίας ἐνεπίμπλασαν τὸν Ἀλέξανδρον. ἤδη δὲ καὶ φοβερὸς ἦν καὶ ἀπαραίτητος κολαστὴς τῶν πλημμελούντων· καὶ γὰρ Μένανδρόν τινα τῶν ἑταίρων ἄρχοντα φρουρίου καταστήσας, ὡς οὐκ ἐβούλετο μένειν, ἀπέκτεινε, καὶ τῶν ἀποστάντων βαρβάρων Ὀρσοδάτην αὐτὸς κατετόξευσε.
3 Προβάτου δὲ τεκόντος ἄρνα περὶ τῇ κεφαλῇ σχῆμα καὶ χρῶμα τιάρας ἔχοντα καὶ διδύμους ἑκατέρωθεν αὐτοῦ, βδελυχθεὶς τὸ σημεῖον ἐκαθάρθη μὲν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, οὓς ἐξ ἔθους ἐπήγετο πρὸς τὰ τοιαῦτα, διελέχθη δὲ πρὸς τοὺς φίλους, ὡς οὐ δι' αὑτὸν ἀλλὰ δι' ἐκείνους ταράττοιτο, μὴ τὸ κράτος εἰς ἀγεννῆ καὶ ἄναλκιν ἄνθρωπον ἐκλιπόντος αὐτοῦ περιστήσῃ τὸ δαιμόνιον. οὐ μὴν ἀλλὰ βέλτιόν τι σημεῖον γενόμενον τὴν ἀθυμίαν
4 ἔλυσεν. ὁ γὰρ ἐπὶ τῶν στρωματοφυλάκων τεταγμένος ἀνὴρ Μακεδών, ὄνομα Πρόξενος, τῇ βασιλικῇ σκηνῇ χώραν ὀρύττων παρὰ τὸν Ὦξον ποταμὸν ἀνεκάλυψε πηγὴν ὑγροῦ λιπαροῦ καὶ πιμελώδους· ἀπαντλουμένου δὲ τοῦ πρώτου καθαρὸν ἀνέβλυζεν ἤδη καὶ διαυγὲς ἔλαιον, οὔτ' ὀσμῇ δοκοῦν οὔτε γεύσει ἐλαίου διαφέρειν, στιλπνότητά τε καὶ λιπαρότητα παντάπασιν ἀπαράλλακτον, καὶ ταῦτα
5 τῆς χώρας μηδ' ἐλαίας φερούσης. λέγεται μὲν οὖν καὶ τὸν Ὦξον αὐτὸν εἶναι μαλακώτατον ὕδωρ, ὥστε τὸ δέρμα τοῖς λουομένοις ἐπιλιπαίνειν· οὐ μὴν ἀλλὰ θαυμασίως Ἀλέξανδρος ἡσθεὶς δῆλός ἐστιν ἐξ ὧν γράφει πρὸς Ἀντίπατρον, ἐν τοῖς μεγίστοις τοῦτο τῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ γεγονότων αὑτῷ τιθέμενος. οἱ δὲ μάντεις ἐνδόξου μὲν στρατείας ἐπιπόνου δὲ καὶ χαλεπῆς τὸ σημεῖον ἐποιοῦντο· πόνων γὰρ ἀρωγὴν ἔλαιον ἀνθρώποις ὑπὸ θεοῦ δεδόσθαι.

Πολλοὶ μὲν οὖν κατὰ τὰς μάχας αὐτῷ κίνδυνοι συν- 58
έπεσον καὶ τραύμασι νεανικοῖς ἀπήντησε, τὴν δὲ πλείστην
φθορὰν ἀπορίαι τῶν ἀναγκαίων καὶ δυσκρασίαι τοῦ περι-
έχοντος ἀπειργάσαντο τῆς στρατιᾶς. αὐτὸς δὲ τόλμῃ τὴν
τύχην ὑπερβαλέσθαι καὶ τὴν δύναμιν ἀρετῇ φιλοτιμού-
μενος, οὐδὲν ᾤετο τοῖς θαρροῦσιν ἀνάλωτον οὐδ᾽ ὀχυρὸν
εἶναι τοῖς ἀτόλμοις. λέγεται δὲ τὴν Σισιμίθρου πολιορ- 2
κῶν πέτραν ἄβατον οὖσαν καὶ ἀπρόσμαχον ἀθυμούντων
τῶν στρατιωτῶν ἐρωτῆσαι τὸν Ὀξυάρτην ποῖός τις αὐ-
τὸς εἴη τὴν ψυχὴν ὁ Σισιμίθρης, φήσαντος δὲ τοῦ Ὀξυ-
άρτου δειλότατον ἀνθρώπων "λέγεις σύ γε" φάναι "τὴν
πέτραν ἁλώσιμον ἡμῖν εἶναι· τὸ γὰρ ἄρχον αὐτῆς οὐκ
ὀχυρόν ἐστι." ταύτην μὲν οὖν ἐκφοβήσας τὸν Σισιμί- 3
θρην ἔλαβεν, ἑτέρᾳ δ᾽ ὁμοίως ἀποτόμῳ προσβαλὼν τοὺς
νεωτέρους τῶν Μακεδόνων παρώρμα, καὶ Ἀλέξανδρόν τινα
καλούμενον προσαγορεύσας "ἀλλὰ σοί γε" εἶπεν "ἀνδρα-
γαθεῖν προσήκει καὶ διὰ τὴν ἐπωνυμίαν." ἐπεὶ δὲ λαμ-
πρῶς ὁ νεανίας ἀγωνιζόμενος ἔπεσεν, οὐ μετρίως ἐδήχθη.
τῇ δὲ καλουμένῃ Νύσῃ τῶν Μακεδόνων ὀκνούντων προσ- 4
άγειν (καὶ γὰρ ποταμὸς ἦν πρὸς αὐτῇ βαθύς) ἐπιστάς
"τί γάρ" εἶπεν "ὁ κάκιστος ἐγὼ νεῖν οὐκ ἔμαθον;" καὶ
ἤδη ἔχων τὴν ἀσπίδα περᾶν ἠθέλησεν. ἐπεὶ δὲ καταπαύ-
σαντος τὴν μάχην αὐτοῦ παρῆσαν ἀπὸ τῶν πολιορκου-
μένων πόλεων πρέσβεις δεησόμενοι, πρῶτον μὲν ὀφθεὶς
ἀθεράπευτος ἐν τοῖς ὅπλοις ἐξέπληξεν αὐτούς, ἔπειτα
προσκεφαλαίου τινὸς αὐτῷ κομισθέντος ἐκέλευσε λαβόντα
καθίσαι τὸν πρεσβύτατον· Ἄκουφις ἐκαλεῖτο. θαυμάσας 5
οὖν τὴν λαμπρότητα καὶ φιλανθρωπίαν ὁ Ἄκουφις ἠρώτα
τί βούλεται ποιοῦντας αὐτοὺς ἔχειν φίλους. φήσαντος
δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου "σὲ μὲν ἄρχοντα καταστήσαντας αὐ-
τῶν, πρὸς δ᾽ ἡμᾶς πέμψαντας ἑκατὸν ἄνδρας τοὺς ἀρί-
στους," γελάσας ὁ Ἄκουφις "ἀλλὰ βέλτιον" εἶπεν "ἄρξω,
βασιλεῦ, τοὺς κακίστους πρὸς σὲ πέμψας μᾶλλον ἢ τοὺς
ἀρίστους."

Ὁ δὲ Ταξίλης λέγεται μὲν τῆς Ἰνδικῆς ἔχειν μοῖραν οὐκ 59
ἀποδέουσαν Αἰγύπτου τὸ μέγεθος, εὔβοτον δὲ καὶ καλ-
λίκαρπον ἐν τοῖς μάλιστα, σοφὸς δέ τις ἀνὴρ εἶναι, καὶ

τὸν Ἀλέξανδρον ἀσπασάμενος "τί δεῖ πολέμων" φάναι
"καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε
ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν,
ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώ-
2 ποις; τοῖς δ' ἄλλοις χρήμασι καὶ κτήμασι λεγομένοις, εἰ
μέν εἰμι κρείττων, ἕτοιμος εὖ ποιεῖν, εἰ δ' ἥττων, οὐ
φεύγω χάριν ἔχειν εὖ παθών." ἡσθεὶς οὖν ὁ Ἀλέξανδρος
καὶ δεξιωσάμενος αὐτόν "ἦ που νομίζεις" ἔφη "δίχα
μάχης ἔσεσθαι τὴν ἔντευξιν ἡμῖν ἀπὸ τοιούτων λόγων
καὶ φιλοφροσύνης; ἀλλ' οὐδέν σοι πλέον· ἐγὼ γὰρ ἀγω-
νιοῦμαι πρὸς σὲ καὶ διαμαχοῦμαι ταῖς χάρισιν, ὥς μου
3 χρηστὸς ὢν μὴ περιγένῃ." λαβὼν δὲ δῶρα πολλὰ καὶ
δοὺς πλείονα τέλος χίλια τάλαντα νομίσματος αὐτῷ προ-
έπιεν· ἐφ' οἷς τοὺς μὲν φίλους ἰσχυρῶς ἐλύπησε, τῶν δὲ
βαρβάρων πολλοὺς ἐποίησεν ἡμερωτέρως ἔχειν πρὸς αὐ-
τόν. ἐπεὶ δὲ τῶν Ἰνδῶν οἱ μαχιμώτατοι μισθοφοροῦντες
ἐπεφοίτων ταῖς πόλεσιν ἐρρωμένως ἀμύνοντες καὶ πολλὰ
τὸν Ἀλέξανδρον ἐκακοποίουν, σπεισάμενος ἔν τινι πόλει
πρὸς αὐτοὺς ἀπιόντας ἐν ὁδῷ λαβὼν ἅπαντας ἀπέκτεινε.
4 καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τἆλλα νομίμως
καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος, ὥσπερ κηλὶς πρόσεστιν.
οὐκ ἐλάσσονα δὲ τούτων οἱ φιλόσοφοι πράγματα παρ-
έσχον αὐτῷ, τούς τε προστιθεμένους τῶν βασιλέων κα-
κίζοντες καὶ τοὺς ἐλευθέρους δήμους ἀφιστάντες. διὸ
καὶ τούτων πολλοὺς ἐκρέμασεν.
60 Τὰ δὲ πρὸς Πῶρον αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ὡς ἐπρά-
χθη γέγραφεν. φησὶ γὰρ ἐν μέσῳ τῶν στρατοπέδων τοῦ
Ὑδάσπου ῥέοντος ἀντιπόρους ἱστάντα τοὺς ἐλέφαντας
ἀεὶ τὸν Πῶρον ἐπιτηρεῖν τὴν διάβασιν. αὐτὸν μὲν οὖν
καθ' ἡμέραν ἑκάστην ψόφον ποιεῖν καὶ θόρυβον ἐν τῷ
στρατοπέδῳ πολύν, ἐθίζοντα τοὺς βαρβάρους μὴ φοβεῖ-
2 σθαι· νυκτὸς δὲ χειμερίου καὶ ἀσελήνου λαβόντα τῶν πε-
ζῶν μέρος, ἱππεῖς δὲ τοὺς κρατίστους, καὶ προελθόντα
πόρρω τῶν πολεμίων διαπεράσαι πρὸς νῆσον οὐ μεγάλην.
ἐνταῦθα δὲ ῥαγδαίου μὲν ἐκχυθέντος ὄμβρου, πρηστήρων
δὲ πολλῶν καὶ κεραυνῶν εἰς τὸ στρατόπεδον φερομένων,
ὅμως ὁρῶν ἀπολλυμένους τινὰς καὶ συμφλεγομένους ὑπὸ

τῶν κεραυνῶν ἀπὸ τῆς νησῖδος ἄρας προσφέρεσθαι ταῖς
ἀντιπέρας ὄχθαις. τραχὺν δὲ τὸν Ὑδάσπην ὑπὸ τοῦ χει- 3
μῶνος ἐπιόντα καὶ μετέωρον ἔκρηγμα ποιῆσαι μέγα, καὶ
πολὺ μέρος ἐκείνῃ φέρεσθαι τοῦ ῥεύματος· αὐτοὺς δὲ
δέξασθαι τὸ μέσον οὐ βεβαίως ἅτε δὴ συνολισθάνον καὶ
περιρρηγνύμενον. ἐνταῦθα δ᾽ εἰπεῖν φασὶν αὐτόν "ὦ
Ἀθηναῖοι, ἆρά γε πιστεύσαιτ᾽ ἂν ἡλίκους ὑπομένω κιν-
δύνους ἕνεκα τῆς παρ᾽ ὑμῖν εὐδοξίας;" ἀλλὰ τοῦτο μὲν 4
Ὀνησίκριτος εἴρηκεν, αὐτὸς δέ φησι τὰς σχεδίας ἀφέντας
αὐτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων τὸ ἔκρηγμα διαβαίνειν ἄχρι μα-
στῶν βρεχομένους, διαβὰς δὲ τῶν πεζῶν εἴκοσι σταδίους
προϊππεῦσαι λογιζόμενος, εἰ μὲν οἱ πολέμιοι τοῖς ἵπποις
προσβάλοιεν, πολὺ κρατήσειν, εἰ δὲ κινοῖεν τὴν φάλαγγα,
φθήσεσθαι τοὺς πεζοὺς αὐτῷ προσγενομένους. θάτερον 5
δὲ συμβῆναι· τῶν γὰρ ἱππέων χιλίους καὶ τῶν ἁρμάτων
ἑξήκοντα συμπεσόντα τρεψάμενος, τὰ μὲν ἅρματα λαβεῖν
ἅπαντα, τῶν δ᾽ ἱππέων ἀνελεῖν τετρακοσίους. οὕτω δὴ
συμφρονήσαντα τὸν Πῶρον ὡς αὐτὸς εἴη διαβεβηκὼς Ἀλέ-
ξανδρος, ἐπιέναι μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, πλὴν ὅσον
ἐμποδὼν εἶναι τοῖς διαβαίνουσι τῶν Μακεδόνων ἀπέλειπε.
φοβηθεὶς δὲ τὰ θηρία καὶ τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων αὐ-
τὸς μὲν ἐνσεῖσαι κατὰ θάτερον κέρας, Κοῖνον δὲ τῷ δεξιῷ
προσβαλεῖν κελεῦσαι. γενομένης δὲ τροπῆς ἑκατέρωθεν 6
ἀναχωρεῖν ἀεὶ πρὸς τὰ θηρία καὶ συνειλεῖσθαι τοὺς ἐκ-
βιαζομένους, ὅθεν ἤδη τὴν μάχην ἀναμεμιγμένην εἶναι
καὶ μόλις ὀγδόης ὥρας ἀπειπεῖν τοὺς πολεμίους. ταῦτα
μὲν οὖν ὁ τῆς μάχης ποιητὴς αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς
εἴρηκεν, οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων ὁμολογοῦσι τὸν
Πῶρον ὑπεραίροντα τεσσάρων πηχῶν σπιθαμῇ τὸ μῆκος
ἱππότου μηδὲν ἀποδεῖν πρὸς τὸν ἐλέφαντα συμμετρίᾳ
διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τοῦ σώματος. καίτοι μέ- 7
γιστος ἦν ὁ ἐλέφας· σύνεσιν δὲ θαυμαστὴν ἐπεδείξατο
καὶ κηδεμονίαν τοῦ βασιλέως, ἐρρωμένου μὲν ἔτι θυμῷ
τοὺς προσμαχομένους ἀμυνόμενος καὶ ἀνακόπτων, ὡς δ᾽
ᾔσθετο βελῶν πλήθει καὶ τραυμάτων κάμνοντα, δείσας
μὴ περιρρυῇ, τοῖς μὲν γόνασιν εἰς γῆν ὑφῆκε πράως ἑαυ-
τόν, τῇ δὲ προνομαίᾳ λαμβάνων ἀτρέμα τῶν δορατίων

8 ἕκαστον ἐξῄρει τοῦ σώματος. ἐπεὶ δὲ ληφθέντα τὸν Πῶ-
ρον ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτα πῶς αὐτῷ χρήσηται, "βασιλι-
κῶς" εἶπε· προσπυθομένου δὲ μή τι ἄλλο λέγει, "πάντα"
εἶπεν "ἐστὶν ἐν τῷ βασιλικῶς." οὐ μόνον οὖν ἀφῆκεν αὐ-
τὸν ἄρχειν ὧν ἐβασίλευε, σατράπην καλούμενον, ἀλλὰ καὶ
προσέθηκε χώραν, [καὶ] τοὺς αὐτονόμους καταστρεψά-
μενος, ἐν ᾗ πεντεκαίδεκα μὲν ἔθνη, πόλεις δὲ πεντακισ-
χιλίας ἀξιολόγους, κώμας δὲ παμπόλλας εἶναι φασίν·
ἄλλην δὲ τρὶς τοσαύτην ἧς Φίλιππόν τινα τῶν ἑταίρων
σατράπην ἀπέδειξεν.

61 Ἐκ δὲ τῆς πρὸς Πῶρον μάχης καὶ ὁ Βουκεφάλας ἐτε-
λεύτησεν, οὐκ εὐθὺς ἀλλ' ὕστερον, ὡς οἱ πλεῖστοι λέγουσιν
ἀπὸ τραυμάτων θεραπευόμενος, ὡς δ' Ὀνησίκριτος, διὰ
γῆρας ὑπέρπονος γενόμενος· τριάκοντα γὰρ ἐτῶν ἀποθα-
νεῖν αὐτόν. ἐδήχθη δ' ἰσχυρῶς Ἀλέξανδρος, οὐδὲν ἄλλο
ἢ συνήθη καὶ φίλον ἀποβεβληκέναι νομίζων· καὶ πόλιν
οἰκίσας ἐπ' αὐτῷ παρὰ τὸν Ὑδάσπην Βουκεφαλίαν προσ-
ηγόρευσε. λέγεται δὲ καὶ κύνα Περίταν ὄνομα τεθραμ-
μένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ στεργόμενον ἀποβαλὼν κτίσαι πόλιν
ἐπώνυμον. τοῦτο δὲ Σωτίων φησὶ Ποτάμωνος ἀκοῦσαι
τοῦ Λεσβίου.

62 Τοὺς μέντοι Μακεδόνας ὁ πρὸς Πῶρον ἀγὼν ἀμβλυ-
τέρους ἐποίησε καὶ τοῦ πρόσω τῆς Ἰνδικῆς ἔτι προελθεῖν
ἐπέσχε. μόλις γὰρ ἐκεῖνον ὠσάμενοι δισμυρίοις πεζοῖς
καὶ δισχιλίοις ἱππεῦσι παραταξάμενον, ἀντέστησαν ἰσχυ-
ρῶς Ἀλεξάνδρῳ βιαζομένῳ καὶ τὸν Γάγγην περᾶσαι πο-
ταμόν, εὖρος μὲν αὐτοῦ δύο καὶ τριάκοντα σταδίων εἶναι
πυνθανόμενοι καὶ βάθος ὀργυιὰς ἑκατόν, ἀντιπέρας δὲ
τὰς ὄχθας ἀποκεκρύφθαι πλήθεσιν ὅπλων καὶ ἵππων
2 καὶ ἐλεφάντων· ἐλέγοντο γὰρ ὀκτὼ μὲν μυριάδας ἱππο-
τῶν εἴκοσι δὲ πεζῶν, ἅρματα δ' ὀκτακισχίλια καὶ μαχί-
μους ἐλέφαντας ἑξακισχιλίους ἔχοντες οἱ Γανδαριτῶν καὶ
Πραισίων βασιλεῖς ὑπομένειν. καὶ κόμπος οὐκ ἦν περὶ
ταῦτα· Ἀνδρόκοττος γὰρ ὕστερον οὐ πολλῷ βασιλεύσας
Σελεύκῳ πεντακοσίους ἐλέφαντας ἐδωρήσατο, καὶ στρατοῦ
μυριάσιν ἑξήκοντα τὴν Ἰνδικὴν ἐπῆλθεν ἅπασαν καταστρε-
3 φόμενος. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὑπὸ δυσθυμίας καὶ ὀργῆς

αὐτὸν εἰς τὴν σκηνὴν καθείρξας ἔκειτο, χάριν οὐδεμίαν
εἰδὼς τοῖς διαπεπραγμένοις εἰ μὴ περάσειε τὸν Γάγγην,
ἀλλ' ἐξομολόγησιν ἥττης τιθέμενος τὴν ἀναχώρησιν· ὡς
δ' οἵ τε φίλοι τὰ εἰκότα παρηγοροῦντες αὐτὸν οἵ τε στρα-
τιῶται κλαυθμῷ καὶ βοῇ προσιστάμενοι ταῖς θύραις ἱκέ-
τευον, ἐπικλασθεὶς ἀνεζεύγνυε, πολλὰ πρὸς δόξαν ἀπατηλὰ
καὶ σοφιστικὰ μηχανώμενος. καὶ γὰρ ὅπλα μείζονα καὶ 4
φάτνας ἵππων καὶ χαλινοὺς βαρυτέρους κατασκευάσας ἀπέ-
λιπέ τε καὶ διέρριψεν. ἱδρύσατο δὲ βωμοὺς θεῶν, οὓς
μέχρι νῦν οἱ Πραισίων βασιλεῖς διαβαίνοντες σέβονται καὶ
θύουσιν Ἑλληνικὰς θυσίας. Ἀνδρόκοττος δὲ μειράκιον ὢν
αὐτὸν Ἀλέξανδρον εἶδε, καὶ λέγεται πολλάκις εἰπεῖν ὕστε-
ρον ὡς παρ' οὐδὲν ἦλθε τὰ πράγματα λαβεῖν Ἀλέξανδρος,
μισουμένου τε καὶ καταφρονουμένου τοῦ βασιλέως διὰ
μοχθηρίαν καὶ δυσγένειαν.

Ἐντεῦθεν ὁρμήσας Ἀλέξανδρος τὴν ἔξω θάλασσαν ἐπι- 63
δεῖν, καὶ πολλὰ πορθμεῖα κωπήρη καὶ σχεδίας πηξάμενος,
ἐκομίζετο τοῖς ποταμοῖς ὑποφερόμενος σχολαίως. ὁ δὲ
πλοῦς οὐκ ἀργὸς ἦν οὐδ' ἀπόλεμος, προσβάλλων δὲ ταῖς
πόλεσι καὶ ἀποβαίνων ἐχειροῦτο πάντα. πρὸς δὲ τοῖς
καλουμένοις Μαλλοῖς, οὕς φασιν Ἰνδῶν μαχιμωτάτους γε-
νέσθαι, μικρὸν ἐδέησε κατακοπῆναι. τοὺς μὲν γὰρ ἀν- 2
θρώπους βέλεσιν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀπεσκέδασε, πρῶτος
δὲ διὰ κλίμακος τεθείσης ἀναβὰς ἐπὶ τὸ τεῖχος, ὡς ἥ τε
κλίμαξ συνετρίβη καὶ τῶν βαρβάρων ὑφισταμένων παρὰ
τὸ τεῖχος ἐλάμβανε πληγὰς κάτωθεν, ὀλιγοστὸς ὢν συ-
στρέψας ἑαυτὸν εἰς μέσους ἀφῆκε τοὺς πολεμίους καὶ
κατὰ τύχην ὀρθὸς ἔστη. τιναξαμένου δὲ τοῖς ὅπλοις ἔδο- 3
ξαν οἱ βάρβαροι σέλας τι καὶ φάσμα πρὸ τοῦ σώματος
φέρεσθαι. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἔφυγον καὶ διεσκεδάσθη-
σαν· ὡς δ' εἶδον αὐτὸν μετὰ δυοῖν ὑπασπιστῶν, ἐπιδρα-
μόντες οἱ μὲν ἐκ χειρὸς ξίφεσι καὶ δόρασι διὰ τῶν ὅπλων
συνετίτρωσκον ἀμυνόμενον, εἷς δὲ μικρὸν ἀπωτέρω στὰς
ἐφῆκεν ἀπὸ τόξου βέλος οὕτως εὔτονον καὶ βίαιον ὥστε
τὸν θώρακα διακόψαν ἐμπαγῆναι τοῖς περὶ τὸν μασθὸν
ὀστέοις. πρὸς δὲ τὴν πληγὴν ἐνδόντος αὐτοῦ καὶ τὸ σῶμα 4
κάμψαντος, ὁ μὲν βαλὼν ἐπέδραμε βαρβαρικὴν μάχαιραν

*σπασάμενος, Πευκέστας δὲ καὶ Λιμναῖος προέστησαν· ὧν
πληγέντων ἑκατέρων ὃ μὲν ἀπέθανε, Πευκέστας δ' ἀντ-
εῖχε, τὸν δὲ βάρβαρον Ἀλέξανδρος ἀπέκτεινεν. αὐτὸς δὲ
τραύματα πολλὰ λαβών, τέλος δὲ πληγεὶς ὑπέρῳ κατὰ
τοῦ τραχήλου, προσήρεισε τῷ τείχει τὸ σῶμα, βλέπων
5 πρὸς τοὺς πολεμίους. ἐν τούτῳ δὲ τῶν Μακεδόνων περι-
χυθέντων ἁρπασθεὶς ἀναίσθητος ἤδη τῶν περὶ αὐτὸν
ἐπὶ σκηνῆς ἐκομίζετο. καὶ παραυτίκα μὲν ὡς τεθνεῶτος
ἦν λόγος ἐν τῷ στρατοπέδῳ· χαλεπῶς δὲ καὶ πολυπόνως
τὸν ὀιστὸν ἐκπρισάντων ξύλινον ὄντα, καὶ τοῦ θώρακος
οὕτω μόλις ἀπολυθέντος, περὶ τὴν ἐκκοπὴν ἐγίνοντο τῆς
ἀκίδος ἐνδεδυκυίας ἑνὶ τῶν ὀστέων. λέγεται δὲ τὸ μὲν
πλάτος τριῶν δακτύλων εἶναι, τὸ δὲ μῆκος τεσσάρων.
6 διὸ ταῖς λιποθυμίαις ἔγγιστα θανάτου συνελαυνόμενος
ἐξαιρουμένης αὐτῆς, ὅμως ἀνέλαβεν. καὶ διαφυγὼν τὸν
κίνδυνον, ἔτι δ' ἀσθενὴς ὢν καὶ πολὺν χρόνον ἐν διαίτῃ
καὶ θεραπείαις ἔχων αὐτόν, ἔξω θορυβοῦντας ὡς ᾔσθετο
ποθοῦντας αὐτὸν ἰδεῖν τοὺς Μακεδόνας, λαβὼν ἱμάτιον
προῆλθε. καὶ θύσας τοῖς θεοῖς αὖθις ἀνήχθη καὶ παρ-
εκομίζετο χώραν τε πολλὴν καὶ πόλεις μεγάλας καταστρε-
φόμενος.*

64 *Τῶν δὲ Γυμνοσοφιστῶν τοὺς μάλιστα τὸν Σάββαν ἀνα-
πείσαντας ἀποστῆναι καὶ κακὰ πλεῖστα τοῖς Μακεδόσι
παρασχόντας λαβὼν δέκα, δεινοὺς δοκοῦντας εἶναι περὶ
τὰς ἀποκρίσεις καὶ βραχυλόγους, ἐρωτήματα προὔβαλεν
αὐτοῖς ἄπορα, φήσας ἀποκτενεῖν τὸν μὴ ὀρθῶς ἀποκρι-
νάμενον πρῶτον, εἶτ' ἐφεξῆς οὕτω τοὺς ἄλλους· ἕνα δὲ
2 τὸν πρεσβύτατον ἐκέλευσε κρίνειν. ὁ μὲν οὖν πρῶτος
ἐρωτηθεὶς πότερον οἴεται τοὺς ζῶντας εἶναι πλείονας ἢ
τοὺς τεθνηκότας, ἔφη τοὺς ζῶντας· οὐκέτι γὰρ εἶναι τοὺς
τεθνηκότας. ὁ δὲ δεύτερος, πότερον τὴν γῆν ἢ τὴν θά-
λατταν μείζονα τρέφειν θηρία, τὴν γῆν· ταύτης γὰρ μέρος
εἶναι τὴν θάλατταν. ὁ δὲ τρίτος, ποῖόν ἐστι ζῷον παν-
ουργότατον, "ὃ μέχρι νῦν" εἶπεν "ἄνθρωπος οὐκ ἔγνωκεν."
3 ὁ δὲ τέταρτος ἀνακρινόμενος τίνι λογισμῷ τὸν Σάββαν
ἀπέστησεν, ἀπεκρίνατο "καλῶς ζῆν βουλόμενος αὐτὸν ἢ
καλῶς ἀποθανεῖν." ὁ δὲ πέμπτος ἐρωτηθεὶς πότερον*

οἴεται τὴν ἡμέραν ἢ τὴν νύκτα προτέραν γεγονέναι, “τὴν
ἡμέραν” εἶπεν “ἡμέρᾳ μιᾷ.” καὶ προσεπεῖπεν οὗτος,
θαυμάσαντος τοῦ βασιλέως, ὅτι τῶν ἀπόρων ἐρωτήσεων
ἀνάγκη καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἀπόρους εἶναι. μεταβαλὼν 4
οὖν τὸν ἕκτον ἠρώτα πῶς ἄν τις φιληθείη μάλιστα· “ἂν
κράτιστος ὢν” ἔφη “μὴ φοβερὸς ᾖ.” τῶν δὲ λοιπῶν
τριῶν ὁ μὲν ἐρωτηθεὶς πῶς ἄν τις ἐξ ἀνθρώπων γένοιτο
θεός, “εἴ τι πράξειεν” εἶπεν “ὃ πρᾶξαι δυνατὸν ἀν-
θρώπῳ μὴ ἔστιν·” ὁ δὲ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, πότερον
ἰσχυρότερον, ἀπεκρίνατο τὴν ζωὴν τοσαῦτα κακὰ φέρου-
σαν. ὁ δὲ τελευταῖος, μέχρι τίνος ἀνθρώπῳ καλῶς ἔχοι 5
ζῆν, “μέχρι οὗ μὴ νομίζει τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν ἄμεινον.”
οὕτω δὴ τραπόμενος πρὸς τὸν δικαστὴν ἐκέλευσεν ἀπο-
φαίνεσθαι. τοῦ δ᾽ ἕτερον ἑτέρου χεῖρον εἰρηκέναι φήσαν-
τος “οὐκοῦν” ἔφη “σὺ πρῶτος ἀποθανῇ τοιαῦτα κρίνων.”
“οὐκ ἄν γε” εἶπεν “ὦ βασιλεῦ, εἰ μὴ σὺ ψεύδη φήσας
πρῶτον ἀποκτενεῖν τὸν ἀποκρινάμενον κάκιστα.”

Τούτους μὲν οὖν ἀφῆκε δωρησάμενος, πρὸς δὲ τοὺς ἐν 65
δόξῃ μάλιστα καὶ καθ᾽ αὑτοὺς ἐν ἡσυχίᾳ ζῶντας ἔπεμψεν
Ὀνησίκριτον, ἀφικέσθαι δεόμενος πρὸς αὐτόν. ὁ δ᾽ Ὀνη-
σίκριτος ἦν φιλόσοφος τῶν Διογένει τῷ κυνικῷ συνεσχο-
λακότων. καί φησι τὸν μὲν Καλανὸν ὑβριστικῶς πάνυ 2
καὶ τραχέως κελεύειν ἀποδύντα τὸν χιτῶνα γυμνὸν ἀκροᾶ-
σθαι τῶν λόγων· ἄλλως δ᾽ οὐ διαλέξεσθαι πρὸς αὐτόν,
οὐδ᾽ εἰ παρὰ τοῦ Διὸς ἀφῖκται· τὸν δὲ Δάνδαμιν πρα-
ότερον εἶναι, καὶ διακούσαντα περὶ Σωκράτους καὶ Πυθα-
γόρου καὶ Διογένους εἰπεῖν ὡς εὐφυεῖς μὲν αὐτῷ γεγονέ-
ναι δοκοῦσιν οἱ ἄνδρες, λίαν δὲ τοὺς νόμους αἰσχυνόμενοι
βεβιωκέναι. ἄλλοι δέ φασι τὸν Δάνδαμιν οὐδὲν εἰπεῖν 3
ἀλλ᾽ ἢ τοσοῦτον μόνον “τίνος χάριν ὁ Ἀλέξανδρος ὁδὸν
τοσαύτην δεῦρ᾽ ἦλθεν;” τὸν μέντοι Καλανὸν ἔπεισεν ὁ
Ταξίλης ἐλθεῖν πρὸς Ἀλέξανδρον. ἐκαλεῖτο δὲ Σφίνης,
ἐπεὶ δὲ κατ᾽ Ἰνδικὴν γλῶτταν τῷ καλὲ προσαγορεύων ἀντὶ
τοῦ χαίρειν τοὺς ἐντυγχάνοντας ἠσπάζετο, Καλανὸς ὑπὸ
τῶν Ἑλλήνων ὠνομάσθη. τοῦτον δὲ λέγεται καὶ τὸ πα-
ράδειγμα τῆς ἀρχῆς τῷ Ἀλεξάνδρῳ προθέσθαι. καταβα- 4
λὼν γὰρ ἐν μέσῳ βύρσαν τινὰ ξηρὰν καὶ κατεσκληκυῖαν

ἐπάτησε τὸ ἄκρον· ἡ δ᾽ εἰς ἓν πιεσθεῖσα τοῖς ἄλλοις ἐπήρθη μέρεσι. καὶ τοῦτο περιιὼν ἐν κύκλῳ καὶ πιέζων καθ᾽ ἕκαστον ἐδείκνυε γινόμενον, ἄχρι οὗ τὸ μέσον ἐπιστὰς κατέσχε καὶ πάντα οὕτως ἠρέμησεν. ἐβούλετο δ᾽ ἡ εἰκὼν ἔνδειξις εἶναι τοῦ τὰ μέσα δεῖν μάλιστα τῆς ἀρχῆς πιέζειν καὶ μὴ μακρὰν ἀποπλανᾶσθαι τὸν Ἀλέξανδρον.

66 Ἡ δὲ διὰ τῶν ποταμῶν πρὸς τὴν θάλατταν ὑπαγωγὴ μηνῶν ἑπτὰ χρόνον ἀνάλωσεν. ἐμβαλὼν δὲ ταῖς ναυσὶν εἰς τὸν ὠκεανὸν ἀνέπλευσε πρὸς νῆσον ἣν Σκιλλοῦστιν αὐτὸς ὠνόμασεν, ἕτεροι δὲ Ψιλτοῦκιν. ἐνταῦθα δ᾽ ἀποβὰς ἔθυε τοῖς θεοῖς, καὶ τὴν φύσιν ἐπεῖδε τοῦ πελάγους καὶ τῆς παραλίας, ὅσον ἐφικτὸν ἦν. εἶτ᾽ ἐπευξάμενος μηδένα μετ᾽ αὐτὸν ἀνθρώπων ὑπερβῆναι τοὺς ὅρους τῆς
2 στρατείας ἀνέστρεφεν. καὶ τὰς μὲν ναῦς ἐκέλευσε περιπλεῖν ἐν δεξιᾷ τὴν Ἰνδικὴν ἐχούσας, ἡγεμόνα μὲν Νέαρχον ἀποδείξας ἀρχικυβερνήτην δ᾽ Ὀνησίκριτον· αὐτὸς δὲ πεζῇ δι᾽ Ὠρειτῶν πορευόμενος εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν προήχθη καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἀπώλεσεν, ὥστε τῆς μαχίμου δυνάμεως μηδὲ τὸ τέταρτον ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἀπαγαγεῖν. καίτοι δώδεκα μὲν μυριάδες ἦσαν οἱ πεζοί, τὸ δ᾽ ἱππικὸν
3 εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους. ἀλλὰ καὶ νόσοι χαλεπαὶ καὶ δίαιται πονηραὶ καὶ καύματα ξηρὰ καὶ πλείστους ὁ λιμὸς διέφθειρεν, ἄσπορον χώραν ἐπιόντας ἀνθρώπων κακοβίων, ὀλίγα καὶ ἀγεννῆ πρόβατα κεκτημένων, ἃ τοὺς θαλαττίους ἰχθῦς εἰθισμένα προσφέρεσθαι σάρκα μοχθηρὰν εἶχε καὶ δυσώδη. μόλις οὖν ἐν ἡμέραις ἑξήκοντα ταύτην διελθὼν καὶ τῆς Γεδρωσίας ἁψάμενος εὐθὺς ἐν ἀφθόνοις ἦν πᾶσι, τῶν ἔγγιστα σατραπῶν καὶ βασιλέων παρασκευασάντων.

67 Ἀναλαβὼν οὖν ἐνταῦθα τὴν δύναμιν ἐξώρμησε κώμῳ χρώμενος ἐφ᾽ ἡμέρας ἑπτὰ διὰ τῆς Καρμανίας. αὐτὸν μὲν οὖν ἵπποι σχέδην ἐκόμιζον ὀκτώ, μετὰ τῶν ἑταίρων ὑπὲρ θυμέλης ἐν ὑψηλῷ καὶ περιφανεῖ πλαισίῳ πεπηγυίας εὐωχούμενον συνεχῶς ἡμέρας καὶ νυκτός· ἅμαξαι δὲ παμπληθεῖς, αἱ μὲν ἁλουργοῖς καὶ ποικίλοις περιβολαίοις αἱ δ᾽ ὕλης ἀεὶ προσφάτου καὶ χλωρᾶς σκιαζόμεναι

κλάδοις, εἵποντο τοὺς ἄλλους ἄγουσαι φίλους καὶ ἡγεμόνας ἐστεφανωμένους καὶ πίνοντας. εἶδες δ' ἂν οὐ πέλτην, 2
οὐ κράνος, οὐ σάρισαν, ἀλλὰ φιάλαις καὶ ῥυτοῖς καὶ Θηρικλείοις παρὰ τὴν ὁδὸν ἅπασαν οἱ στρατιῶται βαπτίζοντες ἐκ πίθων μεγάλων καὶ κρατήρων ἀλλήλοις προέπινον, οἳ μὲν ἐν τῷ προάγειν ἅμα καὶ βαδίζειν, οἳ δὲ κατακείμενοι. πολλὴ δὲ μοῦσα συρίγγων καὶ αὐλῶν ᾠδῆς τε καὶ ψαλμοῦ καὶ βακχείας γυναικῶν κατεῖχε πάντα τόπον. τῷ 3
δ' ἀτάκτῳ καὶ πεπλανημένῳ τῆς πορείας παρείπετο [ταῖς φιάλαις] καὶ παιδιὰ βακχικῆς ὕβρεως, ὡς τοῦ θεοῦ παρόντος αὐτοῦ καὶ συμπαραπέμποντος τὸν κῶμον. ἐπεὶ δ' ἧκε τῆς Γεδρωσίας εἰς τὸ βασίλειον, αὖθις ἀνελάμβανε τὴν στρατιὰν πανηγυρίζων. λέγεται δὲ μεθύοντα αὐτὸν 4
θεωρεῖν ἀγῶνας χορῶν, τὸν δ' ἐρώμενον Βαγώαν χορεύοντα νικῆσαι καὶ κεκοσμημένον διὰ τοῦ θεάτρου παρελθόντα καθίσαι παρ' αὐτόν· ἰδόντας δὲ τοὺς Μακεδόνας κροτεῖν καὶ βοᾶν φιλῆσαι κελεύοντας, ἄχρι οὗ περιβαλὼν κατεφίλησεν.

Ἐνταῦθα τῶν περὶ Νέαρχον ἀναβάντων πρὸς αὐτὸν 68
ἡσθεὶς καὶ διακούσας τὰ περὶ τὸν πλοῦν, ὥρμησεν αὐτὸς πλεύσας κατὰ τὸν Εὐφράτην στόλῳ μεγάλῳ, εἶτα περὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Λιβύην παρακομισθεὶς διὰ στηλῶν Ἡρακλείων ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἐντὸς θάλασσαν. καὶ πλοῖα παντοδαπὰ περὶ Θάψακον ἐπήγνυτο, καὶ συνήγοντο ναῦται καὶ κυβερνῆται πανταχόθεν. ἡ δ' ἄνω στρατεία χα- 2
λεπὴ γενομένη καὶ τὸ περὶ Μαλλοὺς τραῦμα καὶ ἡ φθορὰ πολλὴ λεχθεῖσα τῆς δυνάμεως ἀπιστίᾳ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τά τε ὑπήκοα πρὸς ἀποστάσεις ἐπῆρε καὶ τοῖς στρατηγοῖς καὶ σατράπαις ἀκηδίαν πολλὴν καὶ πλεονεξίαν καὶ ὕβριν ἐνεποίησε· καὶ ὅλως διέδραμε σάλος ἁπάντων καὶ νεωτερισμός, ὅπου καὶ πρὸς Ἀντίπατρον Ὀλυμπιὰς 3
καὶ Κλεοπάτρα στασιάσασαι διείλοντο τὴν ἀρχήν, Ὀλυμπιὰς μὲν Ἤπειρον Κλεοπάτρα δὲ Μακεδονίαν παραλαβοῦσα. καὶ τοῦτ' ἀκούσας Ἀλέξανδρος βέλτιον ἔφη βεβουλεῦσθαι τὴν μητέρα· Μακεδόνας γὰρ οὐκ ἂν ὑπομεῖναι βασιλευομένους ὑπὸ γυναικός. διὰ ταῦτα Νέαρχον μὲν αὖθις ἐπὶ θάλασσαν ἔπεμψεν, ἐμπλῆσαι πολέμων ἅπασαν

ἐγνωκὼς τὴν παραλίαν, αὐτὸς δὲ καταβαίνων ἐκόλαζε τοὺς
4 πονηροὺς τῶν στρατηγῶν. τῶν δ' Ἀβουλήτου παίδων ἕνα
μὲν Ὀξυάρτην αὐτὸς ἀπέκτεινε σαρίσῃ διελάσας, Ἀβου-
λήτου δὲ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων παρασκευάσαντος, ἀλλ'
ἢ τρισχίλια τάλαντα νομίσματος αὐτῷ προσαγαγόντος,
ἐκέλευσε τοῖς ἵπποις τὸ ἀργύριον παραβαλεῖν, ὡς δ' οὐκ
ἐγεύοντο, φήσας "τί οὖν ὄφελος ἡμῖν τῆς σῆς παρα-
σκευῆς;" καθεῖρξε τὸν Ἀβουλήτην.

69 Ἐν δὲ Πέρσαις πρῶτον μὲν ἀπέδωκε τὸ νόμισμα ταῖς
γυναιξίν, ὥσπερ εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς, ὁσάκις εἰς Πέρ-
σας ἀφίκοιντο, διδόναι χρυσοῦν ἑκάστῃ. καὶ διὰ τοῦτό
φασιν ἐνίους μὴ πολλάκις, Ὦχον δὲ μηδ' ἅπαξ εἰς Πέρσας
παραγενέσθαι, διὰ μικρολογίαν ἀποξενώσαντα τῆς πα-
2 τρίδος ἑαυτόν. ἔπειτα τὸν Κύρου τάφον εὑρὼν διορωρυ-
γμένον ἀπέκτεινε τὸν ἀδικήσαντα· καίτοι Πελλαῖος ἦν
οὐ τῶν ἀσημοτάτων ὁ πλημμελήσας, ὄνομα Πολύμαχος.
τὴν δ' ἐπιγραφὴν ἀναγνοὺς ἐκέλευσεν Ἑλληνικοῖς ὑποχα-
ράξαι γράμμασιν. εἶχε δ' οὕτως· "ὦ ἄνθρωπε, ὅστις εἶ
καὶ ὅθεν ἥκεις, ὅτι μὲν γὰρ ἥξεις οἶδα, ἐγὼ Κῦρός εἰμι
ὁ Πέρσαις κτησάμενος τὴν ἀρχήν. μὴ οὖν τῆς ὀλίγης μοι
ταύτης γῆς φθονήσῃς ἣ τοὐμὸν σῶμα περικαλύπτει."
3 Ταῦτα μὲν οὖν ἐμπαθῆ σφόδρα τὸν Ἀλέξανδρον ἐποίη-
σεν, ἐν νῷ λαβόντα τὴν ἀδηλότητα καὶ μεταβολήν· ὁ δὲ
Καλανὸς ἐνταῦθα χρόνον οὐ πολὺν ὑπὸ κοιλίας ἐνοχλη-
θεὶς ᾐτήσατο πυρὰν αὑτῷ γενέσθαι. καὶ κομισθεὶς ἵππῳ
πρὸς αὐτήν, ἐπευξάμενος καὶ κατασπείσας ἑαυτοῦ καὶ
τῶν τριχῶν ἀπαρξάμενος, ἀναβαίνων ἐδεξιοῦτο τοὺς παρ-
όντας τῶν Μακεδόνων, καὶ παρεκάλει τὴν ἡμέραν ἐκείνην
ἡδέως γενέσθαι καὶ μεθυσθῆναι μετὰ τοῦ βασιλέως, αὐ-
τὸν δ' ἐκεῖνον ἔφη μετ' ὀλίγον χρόνον ἐν Βαβυλῶνι ὄψε-
4 σθαι· ταῦτα δ' εἰπὼν κατακλιθεὶς καὶ συγκαλυψάμενος
οὐκ ἐκινήθη τοῦ πυρὸς πλησιάζοντος, ἀλλ' ἐν ᾧ κατε-
κλίθη σχήματι, τοῦτο διατηρῶν ἐκαλλιέρησεν ἑαυτὸν τῷ
πατρίῳ νόμῳ τῶν ἐκεῖ σοφιστῶν. τοῦτο πολλοῖς ἔτεσιν
ὕστερον ἄλλος Ἰνδὸς ἐν Ἀθήναις Καίσαρι συνὼν ἐποίησε,
καὶ δείκνυται μέχρι νῦν τὸ μνημεῖον Ἰνδοῦ προσαγο-
ρευόμενον.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς πυρᾶς γενόμενος, καὶ συν- 70
αγαγὼν πολλοὺς τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων ἐπὶ δεῖ-
πνον, ἀγῶνα προὔθηκε καὶ στέφανον ἀκρατοποσίας. ὁ
μὲν οὖν πλεῖστον πιὼν Πρόμαχος ἄχρι χοῶν τεσσάρων
προῆλθε, καὶ λαβὼν τὸ νικητήριον, στέφανον ταλαντιαῖον,
ἡμέρας τρεῖς ἐπέζησεν· τῶν δ' ἄλλων, ὥς Χάρης φησί,
τετταράκοντα καὶ εἷς ἀπέθανον πιόντες, ἰσχυροῦ τῇ μέθῃ
κρύους ἐπιγενομένου. τῶν δ' ἑταίρων γάμον ἐν Σούσοις 2
ἐπιτελῶν, καὶ λαμβάνων μὲν αὐτὸς γυναῖκα τὴν Δαρείου
θυγατέρα Στάτειραν, διανέμων δὲ τὰς ἀρίστας τοῖς ἀρί-
στοις, κοινὸν δὲ τῶν ἤδη προγεγαμηκότων Μακεδόνων
γάμον ἄλλον ἑστιάσας, ἐν ᾧ φασὶν ἐνακισχιλίων τῶν
παρακεκλημένων ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὄντων ἑκάστῳ χρυσῆν
φιάλην πρὸς τὰς σπονδὰς δοθῆναι, τά τ' ἄλλα θαυμαστῶς
ἐλαμπρύνατο καὶ τὰ χρέα τοῖς δανείσασιν ὑπὲρ τῶν ὀφει-
λόντων αὐτὸς διαλύσας, τοῦ παντὸς ἀναλώματος ἐλάσσο-
νος μυρίων ταλάντων ἑκατὸν τριάκοντα ταλάντοις γενο-
μένου. ἐπεὶ δ' Ἀντιγένης ὁ ἑτερόφθαλμος ὡς ὀφείλων 3
ἀπεγράψατο ψευδῶς καὶ παραγαγών τινα φάσκοντα δε-
δανεικέναι πρὸς τὴν τράπεζαν ἀπέτισε τὸ ἀργύριον, εἶτ'
ἐφωράθη ψευδόμενος, ὀργισθεὶς ὁ βασιλεὺς ἀπήλασε τῆς
αὐλῆς αὐτὸν καὶ παρείλετο τὴν ἡγεμονίαν. ἦν δὲ λαμπρὸς
ἐν τοῖς πολεμικοῖς ὁ Ἀντιγένης· καὶ ἔτι δὲ νέος ὤν, Φιλίπ-
που πολιορκοῦντος Πέρινθον, ἐμπεσόντος αὐτῷ καταπελ-
τικοῦ βέλους εἰς τὸν ὀφθαλμόν, οὐ παρέσχε βουλομένοις
ἐξελεῖν τὸ βέλος οὐδ' ὑφήκατο πρὶν ὤσασθαι προσμαχό-
μενος καὶ κατακλεῖσαι τοὺς πολεμίους εἰς τὸ τεῖχος. οὐ 4
μετρίως οὖν τότε τὴν ἀτιμίαν ἔφερεν, ἀλλὰ δῆλος ἦν ἑαυ-
τὸν ὑπὸ λύπης καὶ βαρυθυμίας διαχρησόμενος. καὶ τοῦτο
δείσας ὁ βασιλεὺς ἀνῆκε τὴν ὀργὴν καὶ τὰ χρήματα ἔχειν
ἐκέλευσεν αὐτόν.

Τῶν δὲ παίδων τῶν τρισμυρίων, οὓς ἀσκουμένους καὶ 71
μανθάνοντας ἀπέλιπε, τοῖς τε σώμασιν ἀνδρείων φανέν-
των καὶ τοῖς εἴδεσιν εὐπρεπῶν, ἔτι δὲ καὶ ταῖς μελέταις
εὐχέρειαν καὶ κουφότητα θαυμαστὴν ἐπιδειξαμένων, αὐ-
τὸς μὲν ἥσθη, τοῖς δὲ Μακεδόσι δυσθυμία παρέστη καὶ
δέος ὡς ἧττον αὐτοῖς τοῦ βασιλέως προσέξοντος. διὸ καὶ 2

τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πεπηρωμένους αὐτοῦ καταπέμποντος ἐπὶ θάλατταν ὕβριν ἔφασαν εἶναι καὶ προπηλακισμόν, ἀνθρώποις ἀποχρησάμενον εἰς ἅπαντα νῦν ἀποτίθεσθαι σὺν αἰσχύνῃ καὶ προσρίπτειν ταῖς πατρίσι καὶ τοῖς γονεῦσιν οὐ τοιούτους παραλαβόντα. πάντας οὖν ἐκέλευον ἀφιέναι καὶ πάντας ἀχρήστους νομίζειν Μακεδόνας, ἔχοντα τοὺς νέους τούτους πυρριχιστάς, σὺν οἷς ἐπιὼν κατακτή-
3 σεται τὴν οἰκουμένην. πρὸς ταῦτα χαλεπῶς ὁ Ἀλέξανδρος ἔσχε, καὶ πολλὰ μὲν ἐλοιδόρησεν αὐτοὺς πρὸς ὀργήν, ἀπελάσας δὲ τὰς φυλακὰς παρέδωκε Πέρσαις καὶ κατέστησεν ἐκ τούτων δορυφόρους καὶ ῥαβδοφόρους. ὑφ' ὧν ὁρῶντες αὐτὸν παραπεμπόμενον, αὑτοὺς δ' ἀπειργομένους καὶ προπηλακιζομένους, ἐταπεινοῦντο, καὶ διδόντες λόγον εὕρισκον αὑτοὺς ὀλίγου δεῖν μανέντας ὑπὸ ζηλοτυπίας
4 καὶ ὀργῆς. τέλος δὲ συμφρονήσαντες ἐβάδιζον ἄνοπλοι καὶ μονοχίτωνες ἐπὶ τὴν σκηνήν, μετὰ βοῆς καὶ κλαυθμοῦ παραδιδόντες ἑαυτοὺς καὶ χρήσασθαι κελεύοντες ὡς κακοῖς καὶ ἀχαρίστοις. ὃ δ' οὐ προσίετο, καίπερ ἤδη μαλασσόμενος. οἳ δ' οὐκ ἀπέστησαν, ἀλλ' ἡμέρας δύο καὶ νύκτας οὕτω προσεστῶτες καὶ ὀλοφυρόμενοι καὶ κοίρανον
5 ἀνακαλοῦντες ἐκαρτέρησαν. τῇ δὲ τρίτῃ προελθὼν καὶ θεασάμενος οἰκτροὺς καὶ τεταπεινωμένους ἐδάκρυε πολὺν χρόνον· εἶτα μεμψάμενος μέτρια καὶ προσαγορεύσας φιλανθρώπως ἀπέλυσε τοὺς ἀχρήστους δωρησάμενος μεγαλοπρεπῶς, καὶ γράψας πρὸς Ἀντίπατρον ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς θεάτροις προεδρίαν ἔχοντες ἐστεφανωμένοι καθέζοιντο. τῶν δὲ τεθνηκότων τοὺς παῖδας ὀρφανοὺς ὄντας ἐμμίσθους ἐποίησεν.

72 Ὡς δ' ἧκεν εἰς Ἐκβάτανα τῆς Μηδίας καὶ διῴκησε τὰ κατεπείγοντα, πάλιν ἦν ἐν θεάτροις καὶ πανηγύρεσιν ἅτε δὴ τρισχιλίων αὐτῷ τεχνιτῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀφιγμένων. ἔτυχε δὲ περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας Ἡφαιστίων πυρέσσων· οἷα δὲ νέος καὶ στρατιωτικὸς οὐ φέρων ἀκριβῆ δίαιταν, ἅμα τῷ τὸν ἰατρὸν Γλαῦκον ἀπελθεῖν εἰς τὸ θέατρον περὶ ἄριστον γενόμενος καὶ καταφαγὼν ἀλεκτρυόνα ἑφθὸν καὶ ψυκτῆρα μέγαν ἐκπιὼν οἴνου κακῶς
2 ἔσχε καὶ μικρὸν διαλιπὼν ἀπέθανε. τοῦτ' οὐδενὶ λογισμῷ

τὸ πάθος Ἀλέξανδρος ἤνεγκεν, ἀλλ' εὐθὺς μὲν ἵππους τε κεῖραι πάντας ἐπὶ πένθει καὶ ἡμιόνους ἐκέλευσε καὶ τῶν πέριξ πόλεων ἀφεῖλε τὰς ἐπάλξεις, τὸν δ' ἄθλιον ἰατρὸν ἀνεσταύρωσεν, αὐλοὺς δὲ κατέπαυσε καὶ μουσικὴν πᾶσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ πολὺν χρόνον ἕως ἐξ Ἄμμωνος ἦλθε μαντεία τιμᾶν Ἡφαιστίωνα καὶ θύειν ὡς ἥρωι παρακελεύουσα. τοῦ δὲ πένθους παρηγορίᾳ τῷ πολέμῳ χρώμε- 3
νος, ὥσπερ ἐπὶ θήραν καὶ κυνηγέσιον ἀνθρώπων ἐξῆλθε καὶ τὸ Κοσσαίων ἔθνος κατεστρέφετο, πάντας ἡβηδὸν ἀποσφάττων. τοῦτο δ' Ἡφαιστίωνος ἐναγισμὸς ἐκαλεῖτο. τύμβον δὲ καὶ ταφὴν αὐτοῦ καὶ τὸν περὶ ταῦτα κόσμον ἀπὸ μυρίων ταλάντων ἐπιτελέσαι διανοούμενος, ὑπερβαλέσθαι δὲ τῷ φιλοτέχνῳ καὶ περιττῷ τῆς κατασκευῆς τὴν δαπάνην, ἐπόθησε μάλιστα τῶν τεχνιτῶν Στασικράτην, μεγαλουργίαν τινὰ καὶ τόλμαν καὶ κόμπον ἐν ταῖς καινοτομίαις ἐπαγγελλόμενον. οὗτος γὰρ αὐτῷ πρότερον 4
ἐντυχὼν ἔφη τῶν ὀρῶν μάλιστα τὸν Θρᾴκιον Ἄθων διατύπωσιν ἀνδρείκελον δέχεσθαι καὶ διαμόρφωσιν· ἂν οὖν κελεύῃ, μονιμώτατον ἀγαλμάτων αὐτῷ καὶ περιφανέστατον ἐξεργάσεσθαι τὸν Ἄθων, τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ περιλαμβάνοντα μυρίανδρον πόλιν οἰκουμένην, τῇ δὲ δεξιᾷ σπένδοντα ποταμοῦ ῥεῦμα δαψιλὲς εἰς τὴν θάλασσαν ἀπορρέοντος. ταῦτα μὲν οὖν παρῃτήσατο, πολλῷ δ' ἀτοπώτερα καὶ δαπανηρότερα τούτων σοφιζόμενος τότε καὶ μηχανώμενος ἐν τοῖς τεχνίταις διέτριβεν.

Εἰς δὲ Βαβυλῶνα προάγοντος αὐτοῦ Νέαρχος (ἀφίκετο 73
γὰρ αὖθις εἰσπλεύσας εἰς τὸν Εὐφράτην διὰ τῆς μεγάλης θαλάσσης) ἔφη τινὰς ἐντυχεῖν αὐτῷ Χαλδαίους, παραινοῦντας ἀπέχεσθαι Βαβυλῶνος τὸν Ἀλέξανδρον. ὁ δ' οὐκ ἐφρόντισεν ἀλλ' ἐπορεύετο· καὶ πρὸς τοῖς τείχεσι γενόμενος ὁρᾷ κόρακας πολλοὺς διαφερομένους καὶ τύπτοντας ἀλλήλους, ὧν ἔνιοι κατέπεσον παρ' αὐτόν. ἔπειτα 2
μηνύσεως γενομένης κατ' Ἀπολλοδώρου τοῦ στρατηγοῦ τῆς Βαβυλῶνος ὡς εἴη περὶ αὐτοῦ τεθυμένος, ἐκάλει Πυθαγόραν τὸν μάντιν. οὐκ ἀρνουμένου δὲ τὴν πρᾶξιν ἠρώτησε τῶν ἱερῶν τὸν τρόπον. φήσαντος δ' ὅτι τὸ ἧπαρ ἦν ἄλοβον "παπαί" εἶπεν, "ἰσχυρὸν τὸ σημεῖον." καὶ

τὸν Πυθαγόραν οὐδὲν ἠδίκησεν, ἤχθετο δὲ μὴ πεισθεὶς
τῷ Νεάρχῳ, καὶ τὰ πολλὰ τῆς Βαβυλῶνος ἔξω κατασκη-
3 *νῶν καὶ περιπλέων τὸν Εὐφράτην διέτριβεν. ἠνώχλει δ'*
αὐτὸν σημεῖα πολλά. καὶ γὰρ λέοντα τῶν τρεφομένων
μέγιστον καὶ κάλλιστον ἥμερος ὄνος ἐπελθὼν καὶ λακτί-
σας ἀνεῖλεν. ἀποδυσαμένου δὲ πρὸς ἄλειμμα καὶ σφαῖ-
ραν αὐτοῦ παίζοντος οἱ νεανίσκοι οἱ σφαιρίζοντες, ὡς
ἔδει πάλιν λαβεῖν τὰ ἱμάτια, καθορῶσιν ἄνθρωπον ἐν τῷ
θρόνῳ καθεζόμενον σιωπῇ, τὸ διάδημα καὶ τὴν στολὴν
4 *τὴν βασιλικὴν περικείμενον. οὗτος ἀνακρινόμενος ὅστις*
εἴη, πολὺν χρόνον ἄναυδος ἦν· μόλις δὲ συμφρονήσας
Διονύσιος μὲν ἔφη καλεῖσθαι, Μεσσήνιος δ' εἶναι τὸ γέ-
νος, ἐκ δέ τινος αἰτίας καὶ κατηγορίας ἐνταῦθα κομισθεὶς
ἀπὸ θαλάσσης πολὺν χρόνον γεγονέναι ἐν δεσμοῖς· ἄρτι
δ' αὐτῷ τὸν Σάραπιν ἐπιστάντα τοὺς δεσμοὺς ἀνεῖναι καὶ
προαγαγεῖν δεῦρο, καὶ κελεῦσαι λαβόντα τὴν στολὴν καὶ
74 *τὸ διάδημα καθίσαι καὶ σιωπᾶν. ταῦτ' ἀκούσας ὁ Ἀλέ-*
ξανδρος τὸν μὲν ἄνθρωπον, ὥσπερ ἐκέλευον οἱ μάντεις,
ἠφάνισεν, αὐτὸς δ' ἠθύμει καὶ δύσελπις ἦν πρὸς τὸ θεῖον
ἤδη καὶ πρὸς τοὺς φίλους ὕποπτος. μάλιστα δ' Ἀντίπα-
τρον ἐφοβεῖτο καὶ τοὺς παῖδας, ὧν Ἰόλας μὲν ἀρχιοινο-
χόος ἦν, ὁ δὲ Κάσανδρος ἀφῖκτο μὲν νεωστί, θεασάμενος
δὲ βαρβάρους τινὰς προσκυνοῦντας, ἅτε δὴ τεθραμμένος
ἑλληνικῶς καὶ τοιοῦτο πρότερον μηδὲν ἑωρακώς, ἐγέλασε
2 *προπετέστερον. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὠργίσθη, καὶ δραξά-*
μενος αὐτοῦ τῶν τριχῶν σφόδρα ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις
ἔπαισε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν τοῖχον. αὖθις δὲ πρὸς
τοὺς κατηγοροῦντας Ἀντιπάτρου λέγειν τι βουλόμενον τὸν
Κάσανδρον ἐκκρούων "τί λέγεις;" ἔφη· "τοσαύτην ὁδὸν
ἀνθρώπους μηδὲν ἀδικουμένους ἀλλὰ συκοφαντοῦντας
3 *ἐλθεῖν;" φήσαντος δὲ τοῦ Κασάνδρου τοῦτ' αὐτὸ σημεῖον*
εἶναι τοῦ συκοφαντεῖν, ὅτι μακρὰν ἥκουσι τῶν ἐλέγχων,
ἀναγελάσας ὁ Ἀλέξανδρος "ταῦτ' ἐκεῖνα" ἔφη "σοφίσματα
τῶν Ἀριστοτέλους εἰς ἑκάτερον τὸν λόγον· οἰμώξῃ μὲν
οὖν, ἂν καὶ μικρὸν ἀδικοῦντες τοὺς ἀνθρώπους φανῆτε."
4 *τὸ δ' ὅλον οὕτω φασὶ δεινὸν ἐνδῦναι καὶ δευσοποιὸν ἐγγε-*
νέσθαι τῇ ψυχῇ τοῦ Κασάνδρου τὸ δέος ὥστε ὕστερον

*χρόνοις πολλοῖς, ἤδη Μακεδόνων βασιλεύοντα καὶ κρα-
τοῦντα τῆς Ἑλλάδος, ἐν Δελφοῖς περιπατοῦντα καὶ θεώ-
μενον τοὺς ἀνδριάντας, εἰκόνος Ἀλεξάνδρου φανείσης
ἄφνω πληγέντα φρῖξαι καὶ κραδανθῆναι τὸ σῶμα καὶ
μόλις ἀναλαβεῖν ἑαυτόν, ἰλιγγιάσαντα πρὸς τὴν ὄψιν.*

Ὁ δ' οὖν Ἀλέξανδρος ὡς ἐνέδωκε τότε πρὸς τὰ θεῖα 75
*ταραχώδης γενόμενος καὶ περίφοβος τὴν διάνοιαν, οὐδὲν
ἦν μικρὸν οὕτω τῶν ἀήθων καὶ ἀτόπων ὃ μὴ τέρας ἐποι-
εῖτο καὶ σημεῖον, ἀλλὰ θυομένων καὶ καθαιρόντων καὶ
μαντευόντων μεστὸν ἦν τὸ βασίλειον. οὕτως ἄρα δεινὸν* 2
*μὲν ἀπιστία πρὸς τὰ θεῖα καὶ καταφρόνησις αὐτῶν, δεινὴ
δ' αὖθις ἡ δεισιδαιμονία, ⟨ἣ⟩ δίκην ὕδατος ἀεὶ πρὸς τὸ
ταπεινούμενον ⟨καταρρέοντος⟩ ἀνεπλήρου ἀβελτερίας κα-
τάφοβον τὸν Ἀλέξανδρον γενόμενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
χρησμῶν γε τῶν περὶ Ἡφαιστίωνος ἐκ θεοῦ κομισθέντων
ἀποθέμενος τὸ πένθος αὖθις ἦν ἐν θυσίαις καὶ πότοις.
ἑστιάσας δὲ λαμπρῶς τοὺς περὶ Νέαρχον, εἶτα λουσάμε-* 3
*νος ὥσπερ εἰώθει μέλλων καθεύδειν, Μηδίου δεηθέντος
ᾤχετο κωμασόμενος πρὸς αὐτόν, κἀκεῖ πιὼν ὅλην τὴν
ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἤρξατο πυρέττειν, οὔτε σκύφον Ἡρα-
κλέους ἐκπιὼν οὔτ' ἄφνω διαλγὴς γενόμενος τὸ μετάφρε-
νον ὥσπερ λόγχῃ πεπληγώς, ἀλλὰ ταῦτά τινες ᾤοντο δεῖν
γράφειν ὥσπερ δράματος μεγάλου τραγικὸν ἐξόδιον καὶ
περιπαθὲς πλάσαντες. Ἀριστόβουλος δέ φησιν αὐτὸν* 4
*πυρέττοντα μανικῶς διψήσαντα δὲ σφόδρα πιεῖν οἶνον, ἐκ
τούτου δὲ φρενιτιᾶσαι καὶ τελευτῆσαι τριακάδι Δαισίου
μηνός.*

Ἐν δὲ ταῖς ἐφημερίσιν οὕτω γέγραπται ⟨τὰ⟩ περὶ τὴν 76
*νόσον. ὀγδόῃ ἐπὶ δεκάτῃ Δαισίου μηνὸς ἐκάθευδεν ἐν τῷ
λουτρῶνι διὰ τὸ πυρέξαι. τῇ δ' ἑξῆς λουσάμενος εἰς τὸν
θάλαμον μετῆλθε, καὶ διημέρευε πρὸς Μήδιον κυβεύων·
εἶτ' ὀψὲ λουσάμενος καὶ τὰ ἱερὰ τοῖς θεοῖς ἐπιθεὶς ἐμ-
φαγὼν διὰ νυκτὸς ἐπύρεξεν. τῇ εἰκάδι λουσάμενος πάλιν* 2
*ἔθυσε τὴν εἰθισμένην θυσίαν, καὶ κατακείμενος ἐν τῷ
λουτρῶνι τοῖς περὶ Νέαρχον ἐσχόλαζεν, ἀκροώμενος τὰ
περὶ τὸν πλοῦν καὶ τὴν μεγάλην θάλατταν. τῇ δεκάτῃ
φθίνοντος ταῦτὰ ποιήσας μᾶλλον ἀνεφλέχθη, καὶ τὴν*

νύκτα βαρέως ἔσχε, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἐπύρεττε σφόδρα. καὶ μεταρθεὶς κατέκειτο παρὰ τὴν μεγάλην κολυμβήθραν, ὅτε δὴ τοῖς ἡγεμόσι διελέχθη περὶ τῶν ἐρήμων ἡγεμονίας τάξεων, ὅπως καταστήσωσι δοκιμά-
3 σαντες. ἑβδόμῃ σφόδρα πυρέττων ἔθυσεν ἐξαρθεὶς πρὸς τὰ ἱερά· τῶν δ' ἡγεμόνων ἐκέλευε τοὺς μεγίστους διατρίβειν ἐν τῇ αὐλῇ, ταξιάρχους δὲ καὶ πεντακοσιάρχους ἔξω νυκτερεύειν. εἰς δὲ τὰ πέραν βασίλεια διακομισθεὶς τῇ ἕκτῃ μικρὸν ὕπνωσεν, ὁ δὲ πυρετὸς οὐκ ἀνῆκεν. ἐπελθόντων δὲ τῶν ἡγεμόνων ἦν ἄφωνος, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν
4 πέμπτην· διὸ καὶ τοῖς Μακεδόσιν ἔδοξε τεθνάναι, καὶ κατεβόων ἐλθόντες ἐπὶ τὰς θύρας, καὶ διηπειλοῦντο τοῖς ἑταίροις ἕως ἐβιάσαντο, καὶ τῶν θυρῶν αὐτοῖς ἀνοιχθεισῶν ἐν τοῖς χιτῶσι καθ' ἕνα πάντες παρὰ τὴν κλίνην παρεξῆλθον. ταύτης δὲ τῆς ἡμέρας οἱ περὶ Πύθωνα καὶ Σέλευκον εἰς τὸ Σαραπεῖον ἀποσταλέντες ἠρώτων εἰ κομίσωσιν ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον· ὁ δὲ θεὸς κατὰ χώραν ἐᾶν ἀνεῖλε. τῇ δὲ τρίτῃ φθίνοντος πρὸς δείλην ἀπέθανεν.

77 Τούτων τὰ πλεῖστα κατὰ λέξιν ἐν ταῖς ἐφημερίσιν οὕτω γέγραπται. φαρμακείας δ' ὑποψίαν παραυτίκα μὲν οὐδεὶς ἔσχεν, ἕκτῳ δ' ἔτει φασὶ μηνύσεως γενομένης τὴν Ὀλυμπιάδα πολλοὺς μὲν ἀνελεῖν, ἐκρῖψαι δὲ τὰ λείψανα τοῦ Ἰόλα τεθνηκότος ὡς τούτου τὸ φάρμακον ἐγχέαντος.
2 οἱ δ' Ἀριστοτέλην φάσκοντες Ἀντιπάτρῳ σύμβουλον γεγενῆσθαι τῆς πράξεως, καὶ ὅλως δι' ἐκείνου πορισθῆναι τὸ φάρμακον, Ἁγνόθεμίν τινα διηγεῖσθαι λέγουσιν ὡς Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως ἀκούσαντα· τὸ δὲ φάρμακον ὕδωρ εἶναι ψυχρὸν καὶ παγετῶδες ἀπὸ πέτρας τινὸς ἐν Νωνάκριδι οὔσης, ἣν ὥσπερ δρόσον λεπτὴν ἀναλαμβάνοντες εἰς ὄνου χηλὴν ἀποτίθενται· τῶν γὰρ ἄλλων οὐδὲν ἀγγείων στέγειν, ἀλλὰ διακόπτειν ὑπὸ ψυχρότητος καὶ
3 δριμύτητος. οἱ δὲ πλεῖστοι τὸν λόγον ὅλως οἴονται πεπλάσθαι τὸν περὶ τῆς φαρμακείας· καὶ τεκμήριον αὐτοῖς ἐστὶν οὐ μικρὸν ὅτι τῶν ἡγεμόνων στασιασάντων ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἀθεράπευτον τὸ σῶμα κείμενον ἐν τόποις θερμοῖς καὶ πνιγώδεσιν οὐδὲν ἔσχε τοιαύτης φθορᾶς σημεῖον, ἀλλ' ἔμεινε καθαρὸν καὶ πρόσφατον.

Ἡ δὲ Ῥωξάνη κύουσα μὲν ἐτύγχανε καὶ διὰ τοῦτο τιμω- 4
μένη παρὰ τοῖς Μακεδόσι, δυσζήλως δ᾽ ἔχουσα πρὸς τὴν
Στάτειραν ἐξηπάτησεν αὐτὴν ἐπιστολῇ τινὶ πεπλασμένῃ
παραγενέσθαι, καὶ προσαγαγοῦσα μετὰ τῆς ἀδελφῆς ἀπέ-
κτεινε, καὶ τοὺς νεκροὺς εἰς τὸ φρέαρ κατέβαλε καὶ συν-
έχωσεν, εἰδότος ταῦτα Περδίκκου καὶ συμπράττοντος. ἦν 5
γὰρ ἐκεῖνος εὐθὺς ἐν δυνάμει μεγίστῃ, τὸν Ἀριδαῖον ὥσπερ
δορυφόρημα τῆς βασιλείας ἐφελκόμενος, γεγονότα μὲν ἐκ
γυναικὸς ἀδόξου καὶ κοινῆς Φιλίννης, ἀτελῆ δὲ τὸ φρονεῖν
ὄντα διὰ σώματος νόσον οὐ φύσει προσπεσοῦσαν οὐδ᾽ αὐ-
τομάτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ φασὶ παιδὸς ὄντος αὐτοῦ δια-
φαίνεσθαι χάριεν ἦθος καὶ οὐκ ἀγεννές, εἶτα μέντοι φαρ-
μάκοις ὑπ᾽ Ὀλυμπιάδος κακωθέντα διαφθαρῆναι τὴν
διάνοιαν.

Τὴν Κίννα τοῦ μοναρχήσαντος θυγατέρα Κορνηλίαν, ὡς 1
ἐπεκράτησε Σύλλας, οὔτ᾽ ἐλπίσιν οὔτε φόβῳ δυνηθεὶς ἀπο-
σπάσαι Καίσαρος, ἐδήμευσε τὴν φερνὴν αὐτῆς. αἰτία δὲ
Καίσαρι τῆς πρὸς Σύλλαν ἀπεχθείας ἡ πρὸς Μάριον οἰ-
κειότης ἦν· Ἰουλίᾳ γάρ, πατρὸς ἀδελφῇ Καίσαρος, ὁ
πρεσβύτερος συνῴκει Μάριος, ἐξ ἧς ἐγεγόνει Μάριος ὁ
νεώτερος, ἀνεψιὸς ὢν Καίσαρος. ὡς δ᾽ ὑπὸ πλήθους 2
φόνων ἐν ἀρχῇ καὶ δι᾽ ἀσχολίας ὑπὸ Σύλλα παρορώμενος
οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλὰ μετιὼν ἱερωσύνην εἰς τὸν δῆμον προ-
ῆλθεν οὔπω πάνυ μειράκιον ὤν, ταύτης μὲν ἐκπεσεῖν αὐ-
τὸν ὑπεναντιωθεὶς Σύλλας παρεσκεύασε, περὶ δ᾽ ἀναιρέ-
σεως βουλευόμενος, ἐνίων λεγόντων ὡς οὐκ ἔχοι λόγον
ἀποκτιννύναι παῖδα τηλικοῦτον, οὐκ ἔφη νοῦν ἔχειν αὐ-
τούς, εἰ μὴ πολλοὺς ἐν τῷ παιδὶ τούτῳ Μαρίους ἐνορῶσι.
ταύτης τῆς φωνῆς ἀνενεχθείσης πρὸς Καίσαρα συχνὸν 3
μέν τινα χρόνον πλανώμενος ἐν Σαβίνοις ἔκλεπτεν ἑαυτόν·
ἔπειτα δι᾽ ἀρρωστίαν εἰς οἰκίαν ἑτέραν μετακομιζόμενος
κατὰ νύκτα περιπίπτει στρατιώταις τοῦ Σύλλα διερευνω-
μένοις ἐκεῖνα τὰ χωρία καὶ τοὺς κεκρυμμένους συλλαμ-
βάνουσιν. ὧν τὸν ἡγεμόνα Κορνήλιον πείσας δυσὶ ταλάν-
τοις ἀφείθη, καὶ καταβὰς εὐθὺς ἐπὶ θάλατταν ἐξέπλευσεν
εἰς Βιθυνίαν πρὸς Νικομήδην τὸν βασιλέα. παρ᾽ ᾧ δια- 4
τρίψας χρόνον οὐ πολύν, εἶτ᾽ ἀποπλέων ἁλίσκεται περὶ

τὴν Φαρμακοῦσσαν νῆσον ὑπὸ πειρατῶν ἤδη τότε στόλοις μεγάλοις καὶ σκάφεσιν ἀπλέτοις κατεχόντων τὴν θάλατ-
2 ταν. πρῶτον μὲν οὖν αἰτηθεὶς ὑπ' αὐτῶν λύτρα εἴκοσι τάλαντα κατεγέλασεν ὡς οὐκ εἰδότων ὃν ᾑρήκοιεν, αὐτὸς δ' ὡμολόγησε πεντήκοντα δώσειν· ἔπειτα τῶν περὶ αὐτὸν ἄλλον εἰς ἄλλην διαπέμψας πόλιν ἐπὶ τὸν τῶν χρημάτων πορισμόν, ἐν ἀνθρώποις φονικωτάτοις Κίλιξι μεθ' ἑνὸς φίλου καὶ δυοῖν ἀκολούθοιν ἀπολελειμμένος οὕτω καταφρονητικῶς εἶχεν ὥστε πέμπων ὁσάκις ἀναπαύοιτο
2 προσέταττεν αὐτοῖς σιωπᾶν. ἡμέραις δὲ τεσσαράκοντα δυοῖν δεούσαις, ὥσπερ οὐ φρουρούμενος ἀλλὰ δορυφορούμενος ὑπ' αὐτῶν, ἐπὶ πολλῆς ἀδείας συνέπαιζε καὶ συνεγυμνάζετο. καὶ ποιήματα γράφων καὶ λόγους τινὰς ἀκροαταῖς ἐκείνοις ἐχρῆτο, καὶ τοὺς μὴ θαυμάζοντας ἄντικρυς ἀπαιδεύτους καὶ βαρβάρους ἀπεκάλει, καὶ σὺν γέ-
3 λωτι πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾶν αὐτούς. οἱ δ' ἔχαιρον, ἀφελείᾳ τινὶ καὶ παιδιᾷ τὴν παρρησίαν ταύτην νέμοντες. ὡς δ' ἧκον ἐκ Μιλήτου τὰ λύτρα καὶ δοὺς ἀφείθη, πλοῖα πληρώσας εὐθὺς ἐκ τοῦ Μιλησίων λιμένος ἐπὶ τοὺς λῃστὰς ἀνήγετο, καὶ καταλαβὼν ἔτι πρὸς τῇ νήσῳ ναυλοχοῦντας ἐκράτησε τῶν πλείστων. καὶ τὰ μὲν χρήματα λείαν ἐποιήσατο, τοὺς δ' ἄνδρας ἐν Περγάμῳ καταθέμενος εἰς τὸ δεσμωτήριον αὐτὸς ἐπορεύθη πρὸς τὸν διέποντα τὴν Ἀσίαν Ἰοῦγκον, ὡς ἐκείνῳ προσῆκον ὄντι στρα-
4 τηγῷ κολάσαι τοὺς ἑαλωκότας. ἐκείνου δὲ καὶ τοῖς χρήμασιν ἐποφθαλμιῶντος (ἦν γὰρ οὐκ ὀλίγα) καὶ περὶ τῶν αἰχμαλώτων σκέψεσθαι φάσκοντος ἐπὶ σχολῆς, χαίρειν ἐάσας αὐτὸν ὁ Καῖσαρ εἰς Πέργαμον ᾤχετο, καὶ προαγαγὼν τοὺς λῃστὰς ἅπαντας ἀνεσταύρωσεν, ὥσπερ αὐτοῖς δοκῶν παίζειν ἐν τῇ νήσῳ προειρήκει πολλάκις.

3 Ἐκ δὲ τούτου τῆς Σύλλα δυνάμεως ἤδη μαραινομένης καὶ τῶν οἴκοι καλούντων αὐτὸν ἔπλευσεν εἰς Ῥόδον ἐπὶ σχολὴν πρὸς Ἀπολλώνιον τὸν τοῦ Μόλωνος, οὗ καὶ Κικέρων ἠκροᾶτο, σοφιστεύοντος ἐπιφανῶς καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικοῦς εἶναι δοκοῦντος. λέγεται δὲ καὶ φῦναι πρὸς λόγους πολιτικοὺς ὁ Καῖσαρ ἄριστα, καὶ διαπονῆσαι φιλοτιμότατα τὴν φύσιν, ὡς τὰ δευτερεῖα μὲν ἀδηρίτως

ἔχειν, τὸ δὲ πρωτεῖον, ὅπως τῇ δυνάμει καὶ τοῖς ὅπλοις
πρῶτος εἴη μᾶλλον ἀσχοληθείς, ἀφεῖναι, πρὸς ὅπερ ἡ 2
φύσις ὑφηγεῖτο τῆς ἐν τῷ λέγειν δεινότητος ὑπὸ στρα-
τειῶν καὶ πολιτείας, ᾗ κατεκτήσατο τὴν ἡγεμονίαν, οὐκ
ἐξικόμενος. αὐτὸς δ' οὖν ὕστερον ἐν τῇ πρὸς Κικέρωνα
περὶ Κάτωνος ἀντιγραφῇ παραιτεῖται μὴ στρατιωτικοῦ
λόγον ἀνδρὸς ἀντεξετάζειν πρὸς δεινότητα ῥήτορος εὐ-
φυοῦς καὶ σχολὴν ἐπὶ τοῦτο πολλὴν ἄγοντος.

Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ῥώμην Δολοβέλλαν ἔκρινε κακώσεως 4
ἐπαρχίας, καὶ πολλαὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πόλεων μαρ-
τυρίας αὐτῷ παρέσχον. ὁ μὲν οὖν Δολοβέλλας ἀπέφυγε
τὴν δίκην, ὁ δὲ Καῖσαρ ἀμειβόμενος τὴν Ἑλλάδα τῆς προ-
θυμίας συνηγόρευσεν αὐτῇ Πόπλιον Ἀντώνιον διωκούσῃ
δωροδοκίας ἐπὶ Λουκούλλου τοῦ Μάρκου Μακεδονίας στρα-
τηγοῦ. καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν ὥστε τὸν Ἀντώνιον ἐπικα- 2
λέσασθαι τοὺς δημάρχους, σκηψάμενον οὐκ ἔχειν τὸ ἴσον
ἐν τῇ Ἑλλάδι πρὸς Ἕλληνας. ἐν δὲ Ῥώμῃ πολλὴ μὲν ἐπὶ
τῷ λόγῳ περὶ τὰς συνηγορίας αὐτοῦ χάρις ἐξέλαμπε,
πολλὴ δὲ τῆς περὶ τὰς δεξιώσεις καὶ ὁμιλίας φιλοφρο-
σύνης εὔνοια παρὰ τῶν δημοτῶν ἀπήντα, θεραπευτικοῦ
παρ' ἡλικίαν ὄντος. ἦν δέ τις καὶ ἀπὸ δείπνων καὶ τρα- 3
πέζης καὶ ὅλως τῆς περὶ τὴν δίαιταν λαμπρότητος αὐ-
ξανομένη κατὰ μικρὸν αὐτῷ δύναμις εἰς τὴν πολιτείαν.
ἣν τὸ πρῶτον οἱ φθονοῦντες οἰόμενοι ταχὺ τῶν ἀναλω-
μάτων ἐπιλιπόντων ἐξίτηλον ἔσεσθαι, περιεώρων ἀνθοῦ-
σαν ἐν τοῖς πολλοῖς· ὀψὲ δ' ᾔσθοντο, μεγάλης καὶ δυσ-
ανατρέπτου γενομένης καὶ βαδιζούσης ἄντικρυς ἐπὶ τὴν
τῶν ὅλων μεταβολήν, ὡς οὐδεμίαν ἀρχὴν πράγματος ⟨οὕ-
τως⟩ ἡγητέον μικρὰν ἣν οὐ ταχὺ ποιεῖ μεγάλην τὸ ἐνδε-
λεχές, ἐκ τοῦ καταφρονηθῆναι τὸ μὴ κωλυθῆναι λαβοῦσαν.
ὁ γοῦν πρῶτος ὑπιδέσθαι δοκῶν αὐτοῦ καὶ φοβηθῆναι 4
τῆς πολιτείας ὥσπερ θαλάττης τὰ διαγελῶντα καὶ τὴν ἐν
τῷ φιλανθρώπῳ καὶ ἱλαρῷ κεκρυμμένην δεινότητα τοῦ
ἤθους καταμαθὼν Κικέρων ἔλεγε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐπι-
βουλεύμασιν αὐτοῦ καὶ πολιτεύμασι τυραννικὴν ἐνορᾶν
διάνοιαν, "ἀλλ' ὅταν" ἔφη "τὴν κόμην οὕτω διακειμένην
περιττῶς ἴδω κἀκεῖνον ἑνὶ δακτύλῳ κνώμενον, οὔ μοι

δοκεῖ πάλιν οὗτος ἄνθρωπος εἰς νοῦν ἂν ἐμβαλέσθαι τηλικοῦτο κακόν, ἀναίρεσιν τῆς Ῥωμαίων πολιτείας."

5 *Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον, τοῦ δὲ δήμου πρώτην μὲν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας ἔλαβεν ὅτε πρὸς Γάιον Ποπίλιον ἐρίσας ὑπὲρ χιλιαρχίας πρότερος ἀνηγορεύθη, δευτέραν δὲ καὶ καταφανεστέραν ὅτε, τῆς Μαρίου γυναικὸς Ἰουλίας ἀποθανούσης, ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτῆς ἐγκώμιόν τε λαμπρὸν ἐν ἀγορᾷ διῆλθε καὶ περὶ τὴν ἐκφορὰν ἐτόλμησεν εἰκόνας Μαρίου προθέσθαι, τότε πρῶτον ὀφθείσας μετὰ τὴν ἐπὶ Σύλλα πολιτείαν, πολεμίων τῶν ἀνδρῶν*
2 *κριθέντων. ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐνίων καταβοησάντων τοῦ Καίσαρος ὁ δῆμος ἀντήχησε λαμπρῶς, δεξάμενος κρότῳ καὶ θαυμάσας ὥσπερ ἐξ Ἅιδου διὰ χρόνων πολλῶν ἀνάγοντα τὰς Μαρίου τιμὰς εἰς τὴν πόλιν. τὸ μὲν οὖν ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίους διεξιέναι πάτριον ἦν Ῥωμαίοις, νέαις δ' οὐκ ὂν ἐν ἔθει πρῶτος εἶπε Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀποθανούσης· καὶ τοῦτ' ἤνεγκεν αὐτῷ χάριν τινὰ καὶ συνεδημαγώγησε τῷ πάθει τοὺς πολλοὺς ὡς ἥμερον ἄνδρα καὶ περίμεστον ἤθους ἀγαπᾶν.*
3 *θάψας δὲ τὴν γυναῖκα ταμίας εἰς Ἰβηρίαν ἑνὶ τῶν στρατηγῶν Ὀέτερι συνεξῆλθεν, ὃν αὐτόν τε τιμῶν ἀεὶ διετέλεσε καὶ τὸν υἱὸν πάλιν αὐτὸς ἄρχων ταμίαν ἐποίησε. γενόμενος δ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τρίτην ἠγάγετο γυναῖκα Πομπηίαν, ἔχων ἐκ Κορνηλίας θυγατέρα τὴν ὕστερον*
4 *Πομπηίῳ Μάγνῳ γαμηθεῖσαν. χρώμενος δὲ ταῖς δαπάναις ἀφειδῶς, καὶ δοκῶν μὲν ἐφήμερον καὶ βραχεῖαν ἀντικαταλλάττεσθαι μεγάλων ἀναλωμάτων δόξαν, ὠνούμενος δὲ ταῖς ἀληθείαις τὰ μέγιστα μικρῶν, λέγεται πρὶν εἰς ἀρχήν τινα καθίστασθαι χιλίων καὶ τριακοσίων γενέ-*
5 *σθαι χρεωφειλέτης ταλάντων. ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν ὁδοῦ τῆς Ἀππίας ἀποδειχθεὶς ἐπιμελητὴς πάμπολλα χρήματα προσανάλωσε τῶν ἑαυτοῦ, τοῦτο δ' ἀγορανομῶν ζεύγη μονομάχων τριακόσια καὶ εἴκοσι παρέσχε καὶ ταῖς ἄλλαις περὶ θέατρα καὶ πομπὰς καὶ δεῖπνα χορηγίαις καὶ πολυτελείαις τὰς πρὸ αὐτοῦ κατέκλυσε φιλοτιμίας, οὕτω διέθηκε τὸν δῆμον ὡς καινὰς μὲν ἀρχὰς καινὰς δὲ τιμὰς ζητεῖν ἕκαστον, αἷς αὐτὸν ἀμείψαιντο.*

Δυοῖν δ' οὐσῶν ἐν τῇ πόλει στάσεων, τῆς μὲν ἀπὸ 6
Σύλλα μέγα δυναμένης, τῆς δὲ Μαριανῆς, ἣ τότε κατε-
πτήχει καὶ διέσπαστο κομιδῇ ταπεινὰ πράττουσα, ταύ-
την ἀναρρῶσαι καὶ προσαγαγέσθαι βουλόμενος ἐν ταῖς
ἀγορανομικαῖς φιλοτιμίαις ἀκμὴν ἐχούσαις εἰκόνας ἐποι-
ήσατο Μαρίου κρύφα καὶ Νίκας τροπαιοφόρους, ἃς φέρων
νυκτὸς εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀνέστησεν. ἅμα δ' ἡμέρᾳ τοὺς 2
θεασαμένους μαρμαίροντα πάντα χρυσῷ καὶ τέχνῃ κατε-
σκευασμένα περιττῶς (διεδήλου δὲ γράμμασι τὰ Κιμβρικὰ
κατορθώματα) θάμβος ἔσχε τῆς τόλμης τοῦ ἀναθέντος
(οὐ γὰρ ἦν ἄδηλος), ταχὺ δὲ περιιὼν ὁ λόγος ἤθροιζε
πάντας ἀνθρώπους πρὸς τὴν ὄψιν. ἀλλ' οἳ μὲν ἐβόων 3
τυραννίδα πολιτεύεσθαι Καίσαρα, νόμοις καὶ δόγμασι
κατορωρυγμένας ἐπανιστάντα τιμάς, καὶ τοῦτο πεῖραν
ἐπὶ τὸν δῆμον εἶναι προμαλαττόμενον, εἰ τετιθάσευται
ταῖς φιλοτιμίαις ὑπ' αὐτοῦ καὶ δίδωσι παίζειν τοιαῦτα
καὶ καινοτομεῖν· οἱ δὲ Μαριανοὶ παραθαρρύναντες ἀλλή-
λους πλήθει τε θαυμαστοὶ ὅσοι διεφάνησαν ἐξαίφνης,
καὶ κρότῳ κατεῖχον τὸ Καπιτώλιον. πολλοῖς δὲ καὶ δά- 4
κρυα τὴν Μαρίου θεωμένοις ὄψιν ὑφ' ἡδονῆς ἐχώρει, καὶ
μέγας ἦν ὁ Καῖσαρ ἐγκωμίοις αἰρόμενος, ὡς ἀντὶ πάντων
ἄξιος εἴη ὁ ἀνὴρ τῆς Μαρίου συγγενείας. συναχθείσης
δὲ περὶ τούτων τῆς βουλῆς Κάτλος Λουτάτιος, ἀνὴρ εὐ-
δοκιμῶν τότε μάλιστα Ῥωμαίων, ἀναστὰς καὶ κατηγορή-
σας Καίσαρος ἐπεφθέγξατο τὸ μνημονευόμενον· "οὐκέτι
γὰρ ὑπονόμοις" ἔφη "Καῖσαρ, ἀλλ' ἤδη μηχαναῖς αἱρεῖ
τὴν πολιτείαν." ἐπεὶ δ' ἀπολογησάμενος πρὸς ταῦτα Καῖ- 5
σαρ ἔπεισε τὴν σύγκλητον, ἔτι μᾶλλον οἱ θαυμάζοντες
αὐτὸν ἐπήρθησαν, καὶ παρεκελεύοντο μηδενὶ τοῦ φρονή-
ματος ὑφίεσθαι· πάντων γὰρ ἑκόντι τῷ δήμῳ περιέσε-
σθαι καὶ πρωτεύσειν.

Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Μετέλλου τοῦ ἀρχιερέως τελευτήσαν- 7
τος καὶ τὴν ἱερωσύνην περιμάχητον οὖσαν Ἰσαυρικοῦ καὶ
Κάτλου μετιόντων, ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μέγιστον
ἐν βουλῇ δυναμένων, οὐχ ὑπεῖξεν αὐτοῖς ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ
καταβὰς εἰς τὸν δῆμον ἀντιπαρήγγελλεν. ἀγχωμάλου δὲ 2
τῆς σπουδῆς φαινομένης ὁ Κάτλος, ἀπὸ μείζονος ἀξίας

μᾶλλον ὀρρωδῶν τὴν ἀδηλότητα, προσέπεμψε πείθων ἀποστῆναι τὸν Καίσαρα τῆς φιλοτιμίας ἐπὶ πολλοῖς χρήμασιν. ὃ δὲ καὶ πλείω προσδανεισάμενος ἔφη διαγωνιεῖσθαι. τῆς δ' ἡμέρας ἐνστάσης καὶ τῆς μητρὸς ἐπὶ τὰς θύρας αὐτὸν οὐκ ἀδακρυτὶ προπεμπούσης, ἀσπασάμενος αὐτήν "ὦ μῆτερ" εἶπε, "τήμερον ἢ ἀρχιερέα τὸν υἱὸν ἢ φυ-
3 *γάδα ὄψει." διενεχθείσης δὲ τῆς ψήφου καὶ γενομένης ἁμίλλης ἐκράτησε, καὶ παρέσχε τῇ βουλῇ καὶ τοῖς ἀρίστοις φόβον ὡς ἐπὶ πᾶν θρασύτητος προάξων τὸν δῆμον. ὅθεν οἱ περὶ Πίσωνα καὶ Κάτλον ᾐτιῶντο Κικέρωνα φεισάμενον Καίσαρος ἐν τοῖς περὶ Κατιλίναν λαβὴν παρασχόντος.*
4 *ὁ γὰρ δὴ Κατιλίνας οὐ μόνον τὴν πολιτείαν μεταβαλεῖν ἀλλ' ὅλην ἀνελεῖν τὴν ἡγεμονίαν καὶ πάντα τὰ πράγματα συγχέαι διανοηθεὶς αὐτὸς μὲν ἐξέπεσε, περιπταίσας ἐλάττοσιν ἐλέγχοις πρὸ τοῦ τὰς ἐσχάτας αὐτοῦ βουλὰς ἀποκαλυφθῆναι, Λέντλον δὲ καὶ Κέθηγον ἐν τῇ πόλει διαδόχους ἀπέλιπε τῆς συνωμοσίας, οἷς εἰ μὲν κρύφα παρεῖχέ τι θάρσους καὶ δυνάμεως ὁ Καῖσαρ ἄδηλόν ἐστιν, ἐν δὲ τῇ βουλῇ κατὰ κράτος ἐξελεγχθέντων καὶ Κικέρωνος τοῦ*
5 *ὑπάτου γνώμας ἐρωτῶντος περὶ κολάσεως ἕκαστον, οἱ μὲν ἄλλοι μέχρι Καίσαρος θανατοῦν ἐκέλευον, ὁ δὲ Καῖσαρ ἀναστὰς λόγον διῆλθε πεφροντισμένον, ὡς ἀποκτεῖναι μὲν ἀκρίτους ἄνδρας ἀξιώματι καὶ γένει λαμπροὺς οὐ δοκεῖ πάτριον οὐδὲ δίκαιον εἶναι, μὴ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης, εἰ δὲ φρουροῖντο δεθέντες ἐν πόλεσι τῆς Ἰταλίας, ἃς ἂν αὐτὸς ἕληται Κικέρων, μέχρι οὗ καταπολεμηθῇ Κατιλίνας, ὕστερον ἐν εἰρήνῃ καὶ καθ' ἡσυχίαν περὶ ἑκάστου*
8 *τῇ βουλῇ γνῶναι παρέξει. οὕτω δὲ τῆς γνώμης φιλανθρώπου φανείσης καὶ τοῦ λόγου δυνατῶς ἐπ' αὐτῇ ῥηθέντος οὐ μόνον οἱ μετὰ τοῦτον ἀνιστάμενοι προσετίθεντο, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τὰς εἰρημένας γνώμας ἀπειπάμενοι πρὸς τὴν ἐκείνου μετέστησαν, ἕως ἐπὶ Κάτωνα τὸ πρᾶγμα καὶ Κάτλον περιῆλθε. τούτων δὲ νεανικῶς ἐναντιωθέντων, Κάτωνος δὲ καὶ τὴν ὑπόνοιαν ἅμα τῷ λόγῳ συνεπερείσαντος αὐτῷ καὶ συγκατεξαναστάντος ἐρ-*
2 *ρωμένως, οἱ μὲν ἄνδρες ἀποθανούμενοι παρεδόθησαν, Καίσαρι δὲ τῆς βουλῆς ἐξιόντι πολλοὶ τῶν Κικέρωνα*

φρουρούντων τότε νέων γυμνὰ τὰ ξίφη συνδραμόντες ἐπέσχον. ἀλλὰ Κουρίων τε λέγεται τῇ τηβέννῳ περιβαλὼν ὑπεξαγαγεῖν, αὐτός τε ὁ Κικέρων, ὡς οἱ νεανίσκοι προσέβλεψαν, ἀνανεῦσαι, φοβηθεὶς τὸν δῆμον, ἢ τὸν φόνον ὅλως ἄδικον καὶ παράνομον ἡγούμενος.

Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ οἶδα ὅπως ὁ Κικέρων, εἴπερ ἦν ἀλη- 3
θές, ἐν τῷ περὶ τῆς ὑπατείας οὐκ ἔγραψεν· αἰτίαν δ' εἶχεν ὕστερον ὡς ἄριστα τῷ καιρῷ τότε παρασχόντι κατὰ τοῦ Καίσαρος μὴ χρησάμενος, ἀλλ' ἀποδειλιάσας τὸν δῆμον ὑπερφυῶς περιεχόμενον τοῦ Καίσαρος, ὅς γε καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν βουλὴν εἰσελθόντος αὐτοῦ, καὶ περὶ ὧν ἐν ὑποψίαις ἦν ἀπολογουμένου καὶ περιπίπτοντος θορύβοις πονηροῖς, ἐπειδὴ πλείων τοῦ συνήθους ἐγίνετο τῇ βουλῇ καθεζομένῃ χρόνος, ἐπῆλθε μετὰ κραυγῆς καὶ περιέστη τὴν σύγκλητον, ἀπαιτῶν τὸν ἄνδρα καὶ κελεύων ἀφεῖ-
ναι. διὸ καὶ Κάτων φοβηθεὶς μάλιστα τὸν ἐκ τῶν ἀπό- 4
ρων νεωτερισμόν, οἳ τοῦ παντὸς ὑπέκκαυμα πλήθους ἦσαν ἐν τῷ Καίσαρι τὰς ἐλπίδας ἔχοντες, ἔπεισε τὴν σύγκλητον ἀπονεῖμαι σιτηρέσιον αὐτοῖς ἔμμηνον, ἐξ οὗ δαπάνης μὲν ἑπτακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες ἐνιαύσιοι προσεγίνοντο τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασι, τὸν μέντοι μέγαν ἐν τῷ παρόντι φόβον ἔσβεσε περιφανῶς τὸ πολίτευμα τοῦτο, καὶ τὸ πλεῖστον ἀπέρρηξε τῆς Καίσαρος δυνάμεως καὶ διεσκέδασεν ἐν καιρῷ, στρατηγεῖν μέλλοντος καὶ φοβερωτέρου διὰ τὴν ἀρχὴν ὄντος.

Οὐ μὴν ἀπέβη τι ταραχῶδες ἀπ' αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τύχη 9
τις ἄχαρις τῷ Καίσαρι συνηνέχθη περὶ τὸν οἶκον. Πόπλιος Κλώδιος ἦν ἀνὴρ γένει μὲν εὐπατρίδης καὶ πλούτῳ καὶ λόγῳ λαμπρός, ὕβρει δὲ καὶ θρασύτητι τῶν ἐπὶ βδε-
λυρίᾳ περιβοήτων οὐδενὸς δεύτερος. οὗτος ἤρα Πομπηίας 2
τῆς Καίσαρος γυναικὸς οὐδ' αὐτῆς ἀκούσης. ἀλλὰ φυλακαί τε τῆς γυναικωνίτιδος ἀκριβεῖς ἦσαν, ἥ τε μήτηρ τοῦ Καίσαρος Αὐρηλία, γυνὴ σώφρων, περιέπουσα τὴν νύμφην ἀεὶ χαλεπὴν καὶ παρακεκινδυνευμένην αὐτοῖς ἐποίει τὴν ἔντευξιν. ἔστι δὲ Ῥωμαίοις θεὸς ἣν Ἀγαθὴν ὀνομά-
ζουσιν, ὥσπερ Ἕλληνες Γυναικείαν. καὶ Φρύγες μὲν οἰ- 3
κειούμενοι Μίδα μητέρα τοῦ βασιλέως γενέσθαι φασί,

Ῥωμαῖοι δὲ νύμφην Δρυάδα Φαύνῳ συνοικήσασαν, Ἕλλη-
νες δὲ τῶν Διονύσου μητέρων τὴν ἄρρητον, ὅθεν ἀμπελί-
νοις τε τὰς σκηνὰς κλήμασιν ἑορτάζουσαι κατερέφουσι,
καὶ δράκων ἱερὸς παρακαθίδρυται τῇ θεῷ κατὰ τὸν μῦ-
θον. ἄνδρα δὲ προσελθεῖν οὐ θέμις οὐδ' ἐπὶ τῆς οἰκίας
γενέσθαι τῶν ἱερῶν ὀργιαζομένων· αὐταὶ δὲ καθ' ἑαυτὰς
αἱ γυναῖκες πολλὰ τοῖς Ὀρφικοῖς ὁμολογοῦντα δρᾶν λέ-
4 γονται περὶ τὴν ἱερουργίαν. ὅταν οὖν ὁ τῆς ἑορτῆς καθήκῃ
χρόνος, ὑπατεύοντος ἢ στρατηγοῦντος ἀνδρός, αὐτὸς μὲν
ἐξίσταται καὶ πᾶν τὸ ἄρρεν, ἡ δὲ γυνὴ τὴν οἰκίαν παρα-
λαβοῦσα διακοσμεῖ. καὶ τὰ μέγιστα νύκτωρ τελεῖται,
παιδιᾶς ἀναμεμιγμένης ταῖς παννυχίσι καὶ μουσικῆς ἅμα
πολλῆς παρούσης.

10 Ταύτην τότε τὴν ἑορτὴν τῆς Πομπηίας ἐπιτελούσης, ὁ
Κλώδιος οὔπω γενειῶν καὶ διὰ τοῦτο λήσειν οἰόμενος
ἐσθῆτα καὶ σκευὴν ψαλτρίας ἀναλαβὼν ἐχώρει, νέᾳ γυναικὶ
τὴν ὄψιν ἐοικώς. καὶ ταῖς θύραις ἐπιτυχὼν ἀνεῳγμέναις
εἰσήχθη μὲν ἀδεῶς ὑπὸ τῆς συνειδυίας θεραπαινίδος,
2 ἐκείνης δὲ προδραμούσης ὡς τῇ Πομπηίᾳ φράσειε, καὶ
γενομένης διατριβῆς, περιμένειν μὲν ὅπου κατελείφθη τῷ
Κλωδίῳ μὴ καρτεροῦντι, πλανωμένῳ δ' ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ
καὶ περιφεύγοντι τὰ φῶτα προσπεσοῦσα τῆς Αὐρηλίας
ἀκόλουθος ὡς δὴ γυνὴ γυναῖκα παίζειν προυκαλεῖτο, καὶ
μὴ βουλόμενον εἰς τὸ μέσον εἷλκε, καὶ τίς ἐστι καὶ πόθεν
3 ἐπυνθάνετο. τοῦ δὲ Κλωδίου φήσαντος ἄβραν περιμένειν
Πομπηίας, αὐτὸ τοῦτο καλουμένην, καὶ τῇ φωνῇ γενομένου
καταφανοῦς, ἡ μὲν ἀκόλουθος εὐθὺς ἀπεπήδησε κραυγῇ
πρὸς τὰ φῶτα καὶ τὸν ὄχλον, ἄνδρα πεφωρακέναι βοῶσα,
τῶν δὲ γυναικῶν διαπτοηθεισῶν ἡ Αὐρηλία τὰ μὲν ὄργια
τῆς θεοῦ κατέπαυσε καὶ συνεκάλυψεν, αὐτὴ δὲ τὰς θύρας
ἀποκλεῖσαι κελεύσασα περιῄει τὴν οἰκίαν ὑπὸ λαμπάδων,
4 ζητοῦσα τὸν Κλώδιον. εὑρίσκεται δ' εἰς οἴκημα παιδίσκης,
ᾗ συνεισῆλθε, καταπεφευγώς, καὶ γενόμενος φανερὸς ὑπὸ
τῶν γυναικῶν ἐξελαύνεται διὰ τῶν θυρῶν. τὸ δὲ πρᾶγμα
καὶ νυκτὸς εὐθὺς αἱ γυναῖκες ἀπιοῦσαι τοῖς αὐτῶν ἔφραζον
ἀνδράσι, καὶ μεθ' ἡμέραν ἐχώρει διὰ τῆς πόλεως λόγος
ὡς ἀθέσμοις ἐπικεχειρηκότος τοῦ Κλωδίου καὶ δίκην οὐ

τοῖς ὑβρισμένοις μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ πόλει καὶ τοῖς θεοῖς
ὀφείλοντος. ἐγράψατο μὲν οὖν τὸν Κλώδιον εἷς τῶν δη- 5
μάρχων ἀσεβείας, καὶ συνέστησαν ἐπ' αὐτὸν οἱ δυνατώ-
τατοι τῶν ἀπὸ τῆς βουλῆς, ἄλλας τε δεινὰς ἀσελγείας
καταμαρτυροῦντες καὶ μοιχείαν ἀδελφῆς, ἣ Λουκούλλῳ
συνῳκήκει· πρὸς δὲ τὰς τούτων σπουδὰς ὁ δῆμος ἀντι-
τάξας ἑαυτὸν ἤμυνε τῷ Κλωδίῳ, καὶ μέγα πρὸς τοὺς δι-
καστὰς ὄφελος ἦν ἐκπεπληγμένους καὶ δεδοικότας τὸ πλῆ-
θος. ὁ δὲ Καῖσαρ ἀπεπέμψατο μὲν εὐθὺς τὴν Πομπηίαν, 6
μάρτυς δὲ πρὸς τὴν δίκην κληθεὶς οὐδὲν ἔφη τῶν λεγομέ-
νων κατὰ τοῦ Κλωδίου γινώσκειν. ὡς δὲ τοῦ λόγου παρα-
δόξου φανέντος ὁ κατήγορος ἠρώτησε "πῶς οὖν ἀπεπέμψω
τὴν γυναῖκα;" "ὅτι" ἔφη "τὴν ἐμὴν ἠξίουν μηδ' ὑπονοη-
θῆναι." ταῦτα οἳ μὲν οὕτω φρονοῦντα τὸν Καίσαρα λέ-
γουσιν εἰπεῖν, οἳ δὲ τῷ δήμῳ χαριζόμενον ὡρμημένῳ σώ-
ζειν τὸν Κλώδιον. ἀποφεύγει δ' οὖν τὸ ἔγκλημα τῶν 7
πλείστων δικαστῶν συγκεχυμένοις τοῖς γράμμασι τὰς γνώ-
μας ἀποδόντων, ὅπως μήτε παρακινδυνεύσωσιν ἐν τοῖς
πολλοῖς καταψηφισάμενοι μήτ' ἀπολύσαντες ἀδοξήσωσι
παρὰ τοῖς ἀρίστοις.

Ὁ δὲ Καῖσαρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς στρατηγίας τῶν ἐπαρχιῶν 11
τὴν Ἰβηρίαν λαβών, ὡς ἦν δυσδιάθετον αὐτῷ τὸ περὶ τοὺς
δανειστὰς ἐνοχλοῦντας ἐξιόντι καὶ καταβοῶντας, ἐπὶ Κράσ-
σον κατέφυγε πλουσιώτατον ὄντα Ῥωμαίων, δεόμενον δὲ
τῆς Καίσαρος ἀκμῆς καὶ θερμότητος ἐπὶ τὴν πρὸς Πομ-
πήιον ἀντιπολιτείαν. ἀναδεξαμένου δὲ τοῦ Κράσσου τοὺς
μάλιστα χαλεποὺς καὶ ἀπαραιτήτους τῶν δανειστῶν καὶ
διεγγυήσαντος ὀκτακοσίων καὶ τριάκοντα ταλάντων, οὕ-
τως ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν ἐπαρχίαν. λέγεται δέ, τὰς Ἄλπεις 2
ὑπερβάλλοντος αὐτοῦ καὶ πολίχνιόν τι βαρβαρικὸν οἰκού-
μενον ὑπ' ἀνθρώπων παντάπασιν ὀλίγων καὶ λυπρὸν παρ-
ερχομένου, τοὺς ἑταίρους ἅμα γέλωτι καὶ μετὰ παιδιᾶς
"ἦ που" φάναι "κἀνταῦθά τινες εἰσὶν ὑπὲρ ἀρχῶν φιλο-
τιμίαι καὶ περὶ πρωτείων ἅμιλλαι καὶ φθόνοι τῶν δυνα-
τῶν πρὸς ἀλλήλους·" τὸν δὲ Καίσαρα σπουδάσαντα πρὸς
αὐτοὺς εἰπεῖν "ἐγὼ μὲν ἐβουλόμην παρὰ τούτοις εἶναι
μᾶλλον πρῶτος ἢ παρὰ Ῥωμαίοις δεύτερος." ὁμοίως δὲ 3

πάλιν ἐν Ἰβηρίᾳ σχολῆς οὔσης ἀναγινώσκοντά τι τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου γεγραμμένων σφόδρα γενέσθαι πρὸς ἑαυτῷ πολὺν χρόνον, εἶτα καὶ δακρῦσαι· τῶν δὲ φίλων θαυμασάντων τὴν αἰτίαν εἰπεῖν "οὐ δοκεῖ ὑμῖν ἄξιον εἶναι λύπης, εἰ τηλικοῦτος μὲν ὢν Ἀλέξανδρος ἤδη τοσούτων ἐβασίλευεν, ἐμοὶ δὲ λαμπρὸν οὐδὲν οὔπω πέπρακται;"

12 Τῆς γοῦν Ἰβηρίας ἐπιβὰς εὐθὺς ἦν ἐνεργός, ὥσθ' ἡμέραις ὀλίγαις δέκα σπείρας συναγαγεῖν πρὸς ταῖς πρότερον οὔσαις εἴκοσι, καὶ στρατεύσας ἐπὶ Καλαϊκοὺς καὶ Λυσιτανοὺς κρατῆσαι, καὶ προελθεῖν ἄχρι τῆς ἔξω θαλάσσης τὰ μὴ πρότερον ὑπακούοντα Ῥωμαίοις ἔθνη καταστρεφόμενος. θέμενος δὲ τὰ τοῦ πολέμου καλῶς, οὐ χεῖρον ἐβράβευε τὰ τῆς εἰρήνης, ὁμόνοιάν τε ταῖς πόλεσι καθιστάς, καὶ μάλιστα τὰς τῶν χρεωφειλετῶν καὶ δανειστῶν
2 ἰώμενος διαφοράς. ἔταξε γὰρ τῶν προσιόντων τοῖς ὀφείλουσι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν δύο μὲν μέρη τὸν δανειστὴν ἀναιρεῖσθαι, τῷ δὲ λοιπῷ χρῆσθαι τὸν δεσπότην, ἄχρι ἂν οὕτως ἐκλυθῇ τὸ δάνειον. ἐπὶ τούτοις εὐδοκιμῶν ἀπηλλάγη τῆς ἐπαρχίας, αὐτός τε πλούσιος γεγονὼς καὶ τοὺς στρατιώτας ὠφεληκὼς ἀπὸ τῶν στρατειῶν, καὶ προσηγορευμένος αὐτοκράτωρ ὑπ' αὐτῶν.

13 Ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν μνωμένους θρίαμβον ἔξω διατρίβειν ἔδει, τοὺς δὲ μετιόντας ὑπατείαν παρόντας ἐν τῇ πόλει τοῦτο πράττειν, ἐν τοιαύτῃ γεγονὼς ἀντινομίᾳ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ὑπατικὰς ἀφιγμένος ἀρχαιρεσίας ἔπεμψε πρὸς τὴν σύγκλητον αἰτούμενος αὐτῷ δοθῆναι παραγγέλλειν εἰς ὑπατείαν ἀπόντι διὰ τῶν φίλων. Κάτωνος δὲ πρῶτον μὲν ἰσχυριζομένου τῷ νόμῳ πρὸς τὴν ἀξίωσιν, εἶτα, ὡς ἑώρα πολλοὺς τεθεραπευμένους ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ἐκκρούσαντος τῷ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τῷ λέγειν κατατρίψαντος, ἔγνω τὸν θρίαμβον ἀφεὶς ὁ Καῖ-
2 σαρ ἔχεσθαι τῆς ὑπατείας. καὶ παρελθὼν εὐθὺς ὑποδύεται πολίτευμά τι πάντας ἀνθρώπους ἐξαπατῆσαν πλὴν Κάτωνος. ἦν δὲ τοῦτο διαλλαγὴ Πομπηίου καὶ Κράσσου τῶν μέγιστον ἐν τῇ πόλει δυναμένων· οὓς συναγαγὼν ὁ Καῖσαρ εἰς φιλίαν ἐκ διαφορᾶς, καὶ τὴν ἀπ' ἀμφοῖν συνενεγκάμενος ἰσχὺν εἰς ἑαυτόν, ἔργῳ φιλάνθρω-

πον ἔχοντι προσηγορίαν ἔλαθε μεταστήσας τὴν πολιτείαν. οὐ γάρ, ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσιν, ἡ Καίσαρος καὶ Πομ- 3
πηίου διαφορὰ τοὺς ἐμφυλίους ἀπειργάσατο πολέμους, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φιλία, συστάντων ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀριστοκρατίας τὸ πρῶτον, εἶτα οὕτω καὶ πρὸς ἀλλήλους διαστάντων. Κάτωνι δὲ πολλάκις τὰ μέλλοντα προθεσπίζοντι περιῆν δυσκόλου μὲν ἀνθρώπου τότε καὶ πολυπράγμονος, ὕστερον δὲ φρονίμου μὲν οὐκ εὐτυχοῦς δὲ συμβούλου λαβεῖν δόξαν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Καῖσαρ ἐν μέσῳ τῆς Κράσσου καὶ Πομ- 14
πηίου φιλίας δορυφορούμενος ἐπὶ τὴν ὑπατείαν κατήχθη, καὶ λαμπρῶς ἀναγορευθεὶς μετὰ Καλπουρνίου Βίβλου καὶ καταστὰς εἰς τὴν ἀρχὴν εὐθὺς εἰσέφερε νόμους οὐχ ὑπάτῳ προσήκοντας ἀλλὰ δημάρχῳ τινὶ θρασυτάτῳ, πρὸς ἡδονὴν τῶν πολλῶν κληρουχίας τινὰς χώρας καὶ διανομὰς εἰσηγούμενος. ἐν δὲ τῇ βουλῇ τῶν καλῶν τε 2
καὶ ἀγαθῶν ἀντικρουσάντων, πάλαι δεόμενος προφάσεως, ἀνακραγὼν καὶ μαρτυράμενος ὡς εἰς τὸν δῆμον ἄκων ἐξελαύνοιτο θεραπεύσων ἐκεῖνον ἐξ ἀνάγκης ὕβρει καὶ χαλεπότητι τῆς βουλῆς, πρὸς αὐτὸν ἐξεπήδησε, καὶ περιστησάμενος ἔνθεν μὲν Κράσσον ἔνθεν δὲ Πομπήιον, ἠρώτησεν εἰ τοὺς νόμους ἐπαινοῖεν. ἐπαινεῖν δὲ φασκόντων, παρε- 3
κάλει βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς ἐνίστασθαι μετὰ ξιφῶν ἀπειλοῦντας. ἐκεῖνοι δ' ὑπισχνοῦντο· Πομπήιος δὲ καὶ προσεπεῖπεν ὡς ἀφίξοιτο πρὸς τὰ ξίφη μετὰ τοῦ ξίφους καὶ θυρεὸν κομίζων. ἐπὶ τούτῳ τοὺς μὲν ἀριστοκρατικοὺς ἠνίασεν, οὐκ ἀξίαν τῆς περὶ αὐτὸν αἰδοῦς, οὐδὲ τῇ πρὸς τὴν σύγκλητον εὐλαβείᾳ πρέπουσαν, ἀλλὰ μανικὴν καὶ μειρακιώδη φωνὴν ἀκούσαντας, ὁ δὲ δῆμος ἥσθη. Καῖσαρ 4
δὲ μειζόνως ἔτι τῆς Πομπηίου δυνάμεως ἐπιδραττόμενος, ἦν γὰρ αὐτῷ Ἰουλία θυγάτηρ ἐγγεγυημένη Σερβιλίῳ Καιπίωνι, ταύτην ἐνεγύησε Πομπηίῳ, τὴν δὲ Πομπηίου τῷ Σερβιλίῳ δώσειν ἔφησεν, οὐδ' αὐτὴν ἀνέγγυον οὖσαν, ἀλλὰ Φαύστῳ τῷ Σύλλα παιδὶ καθωμολογημένην. ὀλίγῳ δ' 5
ὕστερον Καῖσαρ ἠγάγετο Καλπουρνίαν θυγατέρα Πίσωνος, τὸν δὲ Πίσωνα κατέστησεν ὕπατον εἰς τὸ μέλλον, ἐνταῦθα δὴ καὶ σφόδρα μαρτυρομένου Κάτωνος καὶ βοῶντος οὐκ

*ἀνεκτὸν εἶναι, γάμοις διαμαστροπευομένης τῆς ἡγεμονίας
καὶ διὰ γυναίων εἰς ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα καὶ δυνά-
6 μεις ἀλλήλους ἀντεισαγόντων. ὁ μὲν οὖν συνάρχων τοῦ
Καίσαρος Βίβλος, ἐπεὶ κωλύων τοὺς νόμους οὐδὲν ἐπέ-
ραινεν ἀλλὰ πολλάκις ἐκινδύνευε μετὰ Κάτωνος ἐπὶ τῆς
ἀγορᾶς ἀποθανεῖν, ἐγκλεισάμενος οἴκοι τὸν τῆς ἀρχῆς
χρόνον διετέλεσε· Πομπήιος δὲ γήμας εὐθὺς ἐνέπλησε τὴν
ἀγορὰν ὅπλων καὶ συνεπεκύρου τῷ δήμῳ τοὺς νόμους,
Καίσαρι δὲ τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὴν ἐκτὸς ἅπασαν Κελ-
τικήν, προσθεὶς τὸ Ἰλλυρικὸν μετὰ ταγμάτων τεσσάρων
7 εἰς πενταετίαν. Κάτωνα μὲν οὖν ἐπιχειρήσαντα τούτοις
ἀντιλέγειν ἀπῆγεν εἰς φυλακὴν ὁ Καῖσαρ, οἰόμενος αὐτὸν
ἐπικαλέσεσθαι τοὺς δημάρχους· ἐκείνου δ᾿ ἀφώνου βαδί-
ζοντος ὁρῶν ὁ Καῖσαρ οὐ μόνον τοὺς κρατίστους δυσφο-
ροῦντας ἀλλὰ καὶ τὸ δημοτικὸν αἰδοῖ τῆς Κάτωνος ἀρετῆς
σιωπῇ καὶ μετὰ κατηφείας ἑπόμενον, αὐτὸς ἐδεήθη κρύφα
8 τῶν δημάρχων ἑνὸς ἀφελέσθαι τὸν Κάτωνα. τῶν δ᾿ ἄλ-
λων συγκλητικῶν ὀλίγοι παντάπασιν αὐτῷ συνῄεσαν εἰς
βουλήν, οἱ δὲ λοιποὶ δυσχεραίνοντες ἐκποδὼν ἦσαν. εἰ-
πόντος δὲ Κωνσιδίου τινὸς τῶν σφόδρα γερόντων ὡς φο-
βούμενοι τὰ ὅπλα καὶ τοὺς στρατιώτας οὐ συνέρχοιντο,
"τί οὖν" ἔφη ὁ Καῖσαρ "οὐ καὶ σὺ ταῦτα δεδιὼς οἰκου-
ρεῖς;" καὶ ὁ Κωνσίδιος εἶπεν "ὅτι με ποιεῖ μὴ φοβεῖσθαι
τὸ γῆρας· ὁ γὰρ ἔτι λειπόμενος βίος οὐ πολλῆς ὀλίγος
9 ὢν δεῖται προνοίας." αἴσχιστον δὲ τῶν τότε πολιτευμά-
των ἔδοξεν ἐν τῇ Καίσαρος ὑπατείᾳ δήμαρχον αἱρεθῆναι
Κλώδιον ἐκεῖνον, ὑφ᾿ οὗ τὰ περὶ τὸν γάμον καὶ τὰς ἀπορ-
ρήτους παρενομήθη παννυχίδας. ᾑρέθη δὲ ἐπὶ τῇ Κι-
κέρωνος καταλύσει, καὶ Καῖσαρ οὐ πρότερον ἐξῆλθεν ἐπὶ
τὴν στρατιὰν ἢ καταστασιάσαι Κικέρωνα μετὰ Κλωδίου
καὶ συνεκβαλεῖν ἐκ τῆς Ἰταλίας.*

15 *Τοιαῦτα μὲν οὖν λέγεται γενέσθαι τὰ πρὸ τῶν Γαλα-
τικῶν· ὁ δὲ τῶν πολέμων οὓς ἐπολέμησε μετὰ ταῦτα, καὶ
τῶν στρατειῶν αἷς ἡμερώσατο τὴν Κελτικήν, χρόνος,
ὥσπερ ἄλλην ἀρχὴν λαβόντος αὐτοῦ καὶ καταστάντος εἰς
ἑτέραν τινὰ βίου καὶ πραγμάτων καινῶν ὁδόν, οὐκ ἔστιν
ὅτου τῶν μάλιστα τεθαυμασμένων ἐφ᾿ ἡγεμονίᾳ καὶ μεγί-*

στων γεγονότων ἀπολείποντα πολεμιστὴν καὶ στρατηλάτην
ἀπέδειξεν αὐτόν, ἀλλ' εἴτε Φαβίους καὶ Σκιπίωνας καὶ 2
Μετέλλους καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ἢ μικρὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ,
Σύλλαν καὶ Μάριον ἀμφοτέρους τε Λουκούλλους ἢ καὶ
Πομπήιον αὐτόν, οὗ κλέος ὑπουράνιον ἤνθει τότε παν-
τοίας περὶ πόλεμον ἀρετῆς, παραβάλοι τις, αἱ Καίσαρος
ὑπερβάλλουσι πράξεις τὸν μὲν χαλεπότητι τόπων ἐν οἷς
ἐπολέμησε, τὸν δὲ μεγέθει χώρας ἣν προσεκτήσατο, τὸν
δὲ πλήθει καὶ βίᾳ πολεμίων οὓς ἐνίκησε, τὸν δὲ ἀτοπίαις 3
καὶ ἀπιστίαις ἠθῶν ἃ καθωμίλησε, τὸν δ' ἐπιεικείᾳ καὶ
πραότητι πρὸς τοὺς ἁλισκομένους, τὸν δὲ δώροις καὶ
χάρισι πρὸς τοὺς συστρατευομένους, πάντας δὲ τῷ πλεί-
στας μεμαχῆσθαι μάχας καὶ πλείστους ἀνῃρηκέναι τῶν
ἀντιταχθέντων. ἔτη γὰρ οὐδὲ δέκα πολεμήσας περὶ Γα-
λατίαν πόλεις μὲν ὑπὲρ ὀκτακοσίας κατὰ κράτος εἷλεν,
ἔθνη δ' ἐχειρώσατο τριακόσια, μυριάσι δὲ παραταξάμενος
κατὰ μέρος τριακοσίαις ἑκατὸν μὲν ἐν χερσὶ διέφθειρεν,
ἄλλας δὲ τοσαύτας ἐζώγρησεν.

Εὐνοίᾳ δὲ καὶ προθυμίᾳ στρατιωτῶν ἐχρήσατο τοσαύτῃ 16
περὶ αὐτὸν ὥστε τοὺς ἑτέρων μηδὲν ἐν ταῖς ἄλλαις στρα-
τείαις διαφέροντας ἀμάχους καὶ ἀνυποστάτους φέρεσθαι
πρὸς πᾶν δεινὸν ὑπὲρ τῆς Καίσαρος δόξης. οἷος ἦν τοῦτο
μὲν Ἀκίλιος, ὃς ἐν τῇ περὶ Μασσαλίαν ναυμαχίᾳ νεὼς
πολεμίας ἐπιβεβηκὼς τὴν μὲν δεξιὰν ἀπεκόπη χεῖρα μα-
χαίρᾳ, τῇ δ' ἀριστερᾷ τὸν θυρεὸν οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλὰ
τύπτων εἰς τὰ πρόσωπα τοὺς πολεμίους ἀπέστρεψε πάν-
τας καὶ τοῦ σκάφους ἐπεκράτησε· τοῦτο δὲ Κάσσιος 2
Σκεύας, ὃς ἐν τῇ περὶ Δυρράχιον μάχῃ τὸν ὀφθαλμὸν
ἐκκοπεὶς τοξεύματι, τὸν δ' ὦμον ὑσσῷ καὶ τὸν μηρὸν
ἑτέρῳ διεληλαμένος, τῷ δὲ θυρεῷ βελῶν ἑκατὸν καὶ τριά-
κοντα πληγὰς ἀναδεδεγμένος, ἐκάλει τοὺς πολεμίους ὡς
παραδώσων ἑαυτόν, δυοῖν δὲ προσιόντων τοῦ μὲν ἀπέ-
κοψε τὸν ὦμον τῇ μαχαίρᾳ, τὸν δὲ κατὰ τοῦ προσώπου
πατάξας ἀπέστρεψεν, αὐτὸς δὲ διεσώθη τῶν οἰκείων
περισχόντων. ἐν δὲ Βρεττανίᾳ τῶν πολεμίων εἰς τόπον 3
ἑλώδη καὶ μεστὸν ὑδάτων ἐμπεσοῦσι τοῖς πρώτοις τα-
ξιάρχοις ἐπιθεμένων στρατιώτης, Καίσαρος αὐτοῦ τὴν

μάχην ἐφορῶντος, ὠσάμενος εἰς μέσους καὶ πολλὰ καὶ
περίοπτα τόλμης ἀποδειξάμενος ἔργα τοὺς μὲν ταξιάρ-
χους ἔσωσε τῶν βαρβάρων φυγόντων, αὐτὸς δὲ χαλεπῶς
ἐπὶ πᾶσι διαβαίνων ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς ῥεύματα τελμα-
τώδη, καὶ μόλις ἄνευ τοῦ θυρεοῦ, τὰ μὲν νηχόμενος τὰ
4 δὲ βαδίζων, διεπέρασε. θαυμαζόντων δὲ τῶν περὶ τὸν
Καίσαρα καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ κραυγῆς ἀπαντώντων, αὐ-
τὸς εὖ μάλα κατηφὴς καὶ δεδακρυμένος προσέπεσε τῷ
Καίσαρι, συγγνώμην αἰτούμενος ἐπὶ τῷ προέσθαι τὸν
θυρεόν. ἐν δὲ Λιβύῃ ναῦν ἑλόντες οἱ περὶ Σκιπίωνα
Καίσαρος, ἐν ᾗ Γράνιος Πέτρων ἐπέπλει ταμίας ἀποδε-
δειγμένος, τοὺς μὲν ἄλλους ἐποιοῦντο λείαν, τῷ δὲ ταμίᾳ
διδόναι τὴν σωτηρίαν ἔφασαν. ὁ δ' εἰπὼν ὅτι τοῖς Καί-
σαρος στρατιώταις οὐ λαμβάνειν ἀλλὰ διδόναι σωτηρίαν
ἔθος ἐστίν, ἑαυτὸν τῷ ξίφει πατάξας ἀνεῖλεν.

17 Τὰ δὲ τοιαῦτα λήματα καὶ τὰς φιλοτιμίας αὐτὸς ἀνέ-
θρεψε καὶ κατεσκεύασε Καῖσαρ, πρῶτον μὲν τῷ χαρίζε-
σθαι καὶ τιμᾶν ἀφειδῶς ἐνδεικνύμενος ὅτι τὸν πλοῦτον
οὐκ εἰς τρυφὴν ἰδίαν οὐδέ τινας ἡδυπαθείας ἐκ τῶν πο-
λέμων ἀθροίζει, κοινὰ δ' ἆθλα τῆς ἀνδραγαθίας παρ'
αὐτῷ φυλασσόμενα ἀπόκειται καὶ μέτεστιν ἐκείνῳ τοῦ
πλουτεῖν ὅσα τοῖς ἀξίοις τῶν στρατιωτῶν δίδωσιν·
ἔπειτα τῷ πάντα μὲν κίνδυνον ἑκὼν ὑφίστασθαι, πρὸς
2 μηδένα δὲ τῶν πόνων ἀπαγορεύειν. τὸ μὲν οὖν φιλοκίν-
δυνον οὐκ ἐθαύμαζον αὐτοῦ διὰ τὴν φιλοτιμίαν· ἡ δὲ τῶν
πόνων ὑπομονὴ παρὰ τὴν τοῦ σώματος δύναμιν ἐγκαρτε-
ρεῖν δοκοῦντος ἐξέπληττεν, ὅτι καὶ τὴν ἕξιν ὢν ἰσχνὸς καὶ
τὴν σάρκα λευκὸς καὶ ἁπαλὸς καὶ τὴν κεφαλὴν νοσώδης
καὶ τοῖς ἐπιληπτικοῖς ἔνοχος, ἐν Κορδύβῃ πρῶτον αὐτῷ
τοῦ πάθους, ὡς λέγεται, τούτου προσπεσόντος, οὐ μαλα-
3 κίας ἐποιήσατο τὴν ἀρρωστίαν πρόφασιν, ἀλλὰ θεραπείαν
τῆς ἀρρωστίας τὴν στρατείαν, ταῖς ἀτρύτοις ὁδοιπορίαις
καὶ ταῖς εὐτελέσι διαίταις καὶ τῷ θυραυλεῖν ἐνδελεχῶς
καὶ ταλαιπωρεῖν ἀπομαχόμενος τῷ πάθει καὶ τὸ σῶμα
τηρῶν δυσάλωτον. ἐκοιμᾶτο μέν γε τοὺς πλείστους ὕπνους
ἐν ὀχήμασιν ἢ φορείοις, εἰς πρᾶξιν τὴν ἀνάπαυσιν κατα-
τιθέμενος, ὠχεῖτο δὲ μεθ' ἡμέραν ἐπὶ τὰ φρούρια καὶ τὰς

πόλεις καὶ τοὺς χάρακας, ἑνὸς αὐτῷ συγκαθημένου παι-
δὸς τῶν ὑπογράφειν ἅμα διώκοντος εἰθισμένων, ἑνὸς δ'
ἐξόπισθεν ἐφεστηκότος στρατιώτου ξίφος ἔχοντος. συν- 4
τόνως δ' ἤλαυνεν οὕτως ὥστε τὴν πρώτην ἔξοδον ἀπὸ
Ῥώμης ποιησάμενος ὀγδοαῖος ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν ἐλθεῖν.
τὸ μὲν οὖν ἱππεύειν ἐκ παιδὸς ἦν αὐτῷ ῥᾴδιον· εἴθιστο
γὰρ εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας ἀπάγων καὶ τῷ νώτῳ περι-
πλέκων ἀνὰ κράτος ἐλαύνειν τὸν ἵππον· ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ
στρατείᾳ προσεξήσκησεν ἱππαζόμενος τὰς ἐπιστολὰς ὑπα-
γορεύειν καὶ δυσὶν ὁμοῦ γράφουσιν ἐξαρκεῖν, ὡς δ' Ὄπ-
πιός φησι, καὶ πλείοσιν. λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμά- 5
των τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι,
τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων τοῦ
καιροῦ διά τε πλῆθος ἀσχολιῶν καὶ τῆς πόλεως τὸ μέγε-
θος μὴ περιμένοντος. τῆς δὲ περὶ τὴν δίαιταν εὐκολίας
κἀκεῖνο ποιοῦνται σημεῖον, ὅτι τοῦ δειπνίζοντος αὐτὸν ἐν
Μεδιολάνῳ ξένου Οὐαλερίου Λέοντος παραθέντος ἀσπά-
ραγον καὶ μύρον ἀντ' ἐλαίου καταχέαντος αὐτὸς μὲν ἀφε-
λῶς ἔφαγε, τοῖς δὲ φίλοις δυσχεραίνουσιν ἐπέπληξεν.
"ἤρκει γάρ" ἔφη "τὸ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἀπαρέσκουσιν· ὁ 6
δὲ τὴν τοιαύτην ἀγροικίαν ἐξελέγχων αὐτός ἐστιν ἄγροι-
κος." ἐν ὁδῷ δέ ποτε συνελασθεὶς ὑπὸ χειμῶνος εἰς ἔπαυ-
λιν ἀνθρώπου πένητος, ὡς οὐδὲν εὗρε πλέον οἰκήματος
ἑνὸς γλίσχρως ἕνα δέξασθαι δυναμένου, πρὸς τοὺς φίλους
εἰπὼν ὡς τῶν μὲν ἐντίμων παραχωρητέον εἴη τοῖς κρα-
τίστοις τῶν δ' ἀναγκαίων τοῖς ἀσθενεστάτοις, Ὄππιον
ἐκέλευσεν ἀναπαύσασθαι, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ
τῷ προστεγίῳ τῆς θύρας ἐκάθευδεν.

Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν πρῶτος αὐτῷ τῶν Κελτικῶν πολέμων 18
πρὸς Ἑλβηττίους συνέστη καὶ Τιγυρίνους, οἳ τὰς αὑτῶν
δώδεκα πόλεις καὶ κώμας τετρακοσίας ἐμπρήσαντες ἐχώ-
ρουν πρόσω διὰ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους Γαλατίας, ὥσπερ
πάλαι Κίμβροι καὶ Τεύτονες, οὔτε τόλμαν ἐκείνων ὑπο-
δεέστεροι δοκοῦντες εἶναι καὶ πλῆθος ὁμαλῶς τριάκοντα
μὲν αἱ πᾶσαι μυριάδες ὄντες, εἴκοσι δ' αἱ μαχόμεναι
μιᾶς δέουσαι. τούτων Τιγυρίνους μὲν οὐκ αὐτὸς ἀλλὰ 2
Λαβιηνὸς πεμφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸν Ἄραρα ποταμὸν

συνέτριψεν, Ἐλβηττίων δ᾽ αὐτῷ πρός τινα πόλιν φίλην ἄγοντι τὴν στρατιὰν καθ᾽ ὁδὸν ἀπροσδοκήτως ἐπιθεμένων φθάσας ἐπὶ χωρίον καρτερὸν κατέφυγε. κἀκεῖ συναγαγὼν καὶ παρατάξας τὴν δύναμιν, ὡς ἵππος αὐτῷ προσήχθη "τούτῳ μέν" ἔφη "νικήσας χρήσομαι πρὸς τὴν δίωξιν, νῦν δ᾽ ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους," καὶ πεζὸς
3 ὁρμήσας ἐνέβαλεν. χρόνῳ δὲ καὶ χαλεπῶς ὠσάμενος τὸ μάχιμον περὶ ταῖς ἁμάξαις καὶ τῷ χάρακι τὸν πλεῖστον ἔσχε πόνον, οὐκ αὐτῶν μόνων ὑφισταμένων ἐκεῖ καὶ μαχομένων, ἀλλὰ καὶ παῖδες αὐτῶν καὶ γυναῖκες ἀμυνόμενοι μέχρι θανάτου συγκατεκόπησαν, ὥστε τὴν μάχην μόλις
4 εἰς μέσας νύκτας τελευτῆσαι. καλῷ δὲ τῷ τῆς νίκης ἔργῳ κρεῖττον ἐπέθηκε τὸ συνοικίσαι τοὺς διαφυγόντας ἐκ τῆς μάχης τῶν περιόντων βαρβάρων, καὶ καταναγκάσαι τὴν χώραν ἀναλαβεῖν ἣν ἀπέλιπον καὶ τὰς πόλεις ἃς διέφθειραν, ὄντας ὑπὲρ δέκα μυριάδας. ἔπραξε δὲ τοῦτο δεδιὼς μὴ τὴν χώραν ἔρημον γενομένην οἱ Γερμανοὶ διαβάντες κατάσχωσιν.

19 Δεύτερον δὲ πρὸς Γερμανοὺς ἄντικρυς ὑπὲρ Κελτῶν ἐπολέμησε, καίτοι τὸν βασιλέα πρότερον αὐτῶν Ἀριόβιστον ἐν Ῥώμῃ σύμμαχον πεποιημένος· ἀλλ᾽ ἦσαν ἀφόρητοι τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ γείτονες, καὶ καιροῦ παραδόντος οὐκ ἂν ἐδόκουν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἀτρεμήσειν ἀλλ᾽ ἐπινεμήσε-
2 σθαι καὶ καθέξειν τὴν Γαλατίαν. ὁρῶν δὲ τοὺς ἡγεμόνας ἀποδειλιῶντας, καὶ μάλιστα ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν καὶ νέων αὐτῷ συνεξῆλθον ὡς δὴ τρυφῇ χρησόμενοι καὶ χρηματισμῷ τῇ μετὰ Καίσαρος στρατείᾳ, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν ἐκέλευσεν ἀπιέναι καὶ μὴ κινδυνεύειν παρὰ γνώμην οὕτως ἀνάνδρως καὶ μαλακῶς ἔχοντας, αὐτὸς δ᾽ ἔφη τὸ δέκατον τάγμα μόνον παραλαβὼν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους πορεύσεσθαι, μήτε κρείττοσι μέλλων Κίμβρων μάχεσθαι
3 πολεμίοις, μήτ᾽ αὐτὸς ὢν Μαρίου χείρων στρατηγός. ἐκ τούτου τὸ μὲν δέκατον τάγμα πρεσβευτὰς ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν χάριν ἔχειν ὁμολογοῦντες, τὰ δ᾽ ἄλλα τοὺς ἑαυτῶν ἐκάκιζον ἡγεμόνας, ὁρμῆς δὲ καὶ προθυμίας γενόμενοι πλήρεις ἅπαντες ἠκολούθουν ὁδὸν ἡμερῶν πολλῶν, ἕως ἐν διακοσίοις τῶν πολεμίων σταδίοις κατεστρατοπέδευ-

σαν. ἦν μὲν οὖν ὅ τι καὶ πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτὴν ἐτέθραυστο τῆς γνώμης τοῦ Ἀριοβίστου· Γερμανοῖς γὰρ ἐπιθήσεσθαι Ῥωμαίους, ὧν ἐπερχομένων οὐκ ἂν ἐδόκουν ὑποστῆναι, μὴ προσδοκήσας ἐθαύμαζε τὴν Καίσαρος τόλμαν καὶ
τὸν στρατὸν ἑώρα τεταραγμένον. ἔτι δὲ μᾶλλον αὐτοὺς 4
ἤμβλυνε τὰ μαντεύματα τῶν ἱερῶν γυναικῶν, αἳ ποταμῶν δίναις προσβλέπουσαι καὶ ῥευμάτων ἑλιγμοῖς καὶ ψόφοις τεκμαιρόμεναι προεθέσπιζον, οὐκ ἐῶσαι μάχην τίθεσθαι πρὶν ἐπιλάμψαι νέαν σελήνην. ταῦτα τῷ Καίσαρι πυνθανομένῳ καὶ τοὺς Γερμανοὺς ἡσυχάζοντας ὁρῶντι καλῶς ἔχειν ἔδοξεν ἀπροθύμοις οὖσιν αὐτοῖς συμβαλεῖν μᾶλλον
ἢ τὸν ἐκείνων ἀναμένοντα καιρὸν καθῆσθαι. καὶ προσ- 5
βολὰς ποιούμενος τοῖς ἐρύμασι καὶ λόφοις ἐφ᾽ ὧν ἐστρατοπέδευον, ἐξηγρίαινε καὶ παρώξυνε καταβάντας πρὸς ὀργὴν διαγωνίσασθαι. γενομένης δὲ λαμπρᾶς τροπῆς αὐτῶν, ἐπὶ σταδίους τετρακοσίους ἄχρι τοῦ Ῥήνου διώξας κατέπλησε τοῦτο πᾶν νεκρῶν τὸ πεδίον καὶ λαφύρων. Ἀριόβιστος δὲ φθάσας μετ᾽ ὀλίγων διεπέρασε τὸν Ῥῆνον· ἀριθμὸν δὲ νεκρῶν μυριάδας ὀκτὼ γενέσθαι λέγουσιν.

Ταῦτα διαπραξάμενος τὴν μὲν δύναμιν ἐν Σηκουανοῖς 20
ἀπέλιπε διαχειμάσουσαν, αὐτὸς δὲ τοῖς ἐν Ῥώμῃ προσέχειν βουλόμενος εἰς τὴν περὶ Πάδον Γαλατίαν κατέβη, τῆς αὐτῷ δεδομένης ἐπαρχίας οὖσαν· ὁ γὰρ καλούμενος Ῥουβίκων ποταμὸς ἀπὸ τῆς ὑπὸ ταῖς Ἄλπεσι Κελτικῆς
ὁρίζει τὴν ἄλλην Ἰταλίαν. ἐνταῦθα καθήμενος ἐδημαγώ- 2
γει, πολλῶν πρὸς αὐτὸν ἀφικνουμένων, διδοὺς ὧν ἕκαστος δεηθείη, καὶ πάντας ἀποπέμπων τὰ μὲν ἔχοντας ἤδη παρ᾽ αὐτοῦ τὰ δ᾽ ἐλπίζοντας. καὶ παρὰ τὸν ἄλλον δὲ πάντα τῆς στρατείας χρόνον ἐλάνθανε τὸν Πομπήιον ἐν μέρει νῦν μὲν τοὺς πολεμίους τοῖς τῶν πολιτῶν ὅπλοις καταστρεφόμενος, νῦν δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν πολεμίων χρήμασιν αἱρῶν τοὺς πολίτας καὶ χειρούμενος.

Ἐπεὶ δὲ Βέλγας ἤκουσε δυνατωτάτους Κελτῶν καὶ τὴν 3
τρίτην ἁπάσης τῆς Κελτικῆς νεμομένους ἀφεστάναι, πολλάς δή τινας μυριάδας ἐνόπλων ἀνδρῶν ἠθροικότας, ἐπιστρέψας εὐθὺς ἐχώρει τάχει πολλῷ· καὶ πορθοῦσι τοὺς συμμάχους Γαλάτας ἐπιπεσὼν τοῖς πολεμίοις τοὺς μὲν

ἀθρουστάτους καὶ πλείστους αἰσχρῶς ἀγωνισαμένους τρε-
ψάμενος διέφθειρεν, ὥστε καὶ λίμνας καὶ ποταμοὺς βαθεῖς
4 τοῖς Ῥωμαίοις νεκρῶν πλήθει περατοὺς γενέσθαι, τῶν δ'
ἀποστάντων οἱ μὲν παρωκεάνιοι πάντες ἀμαχεὶ προσεχώ-
ρησαν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἀγριωτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν
τῇδε Νερβίους ἐστράτευσεν, οἵπερ εἰς συμμιγεῖς δρυ-
μοὺς κατῳκημένοι, γενεὰς δὲ καὶ κτήσεις ἔν τινι βυθῷ
τῆς ὕλης ἀπωτάτω θέμενοι τῶν πολεμίων, αὐτοὶ τῷ
Καίσαρι ποιουμένῳ χάρακα καὶ μὴ προσδεχομένῳ τηνι-
καῦτα τὴν μάχην ἑξακισμύριοι τὸ πλῆθος ὄντες αἰφνι-
δίως προσέπεσον, καὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς ἐτρέψαντο, τῶν
δὲ ταγμάτων τὸ δωδέκατον καὶ τὸ ἕβδομον περισχόντες
5 ἅπαντας ἀπέκτειναν τοὺς ταξιάρχους. εἰ δὲ μὴ Καῖσαρ
ἁρπάσας τὸν θυρεὸν καὶ διασχὼν τοὺς πρὸ αὐτοῦ μαχο-
μένους ἐνέβαλε τοῖς βαρβάροις, καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων τὸ
δέκατον κινδυνεύοντος αὐτοῦ κατέδραμε καὶ διέκοψε τὰς
τάξεις τῶν πολεμίων, οὐδεὶς ἂν δοκεῖ περιγενέσθαι. νῦν
δὲ τῇ Καίσαρος τόλμῃ τὴν λεγομένην ὑπὲρ δύναμιν μά-
χην ἀγωνισάμενοι τρέπονται μὲν οὐδ' ὣς τοὺς Νερβίους,
κατακόπτουσι δ' ἀμυνομένους· πεντακόσιοι γὰρ ἀπὸ μυ-
ριάδων ἓξ σωθῆναι λέγονται, βουλευταὶ δὲ τρεῖς ἀπὸ
τετρακοσίων.

21 Ταῦτα ἡ σύγκλητος πυθομένη πεντεκαίδεκα ἡμέρας
ἐψηφίσατο θύειν τοῖς θεοῖς καὶ σχολάζειν ἑορτάζοντας,
ὅσας ἐπ' οὐδεμιᾷ νίκῃ πρότερον. καὶ γὰρ ὁ κίνδυνος
ἐφάνη μέγας, ἐθνῶν ἅμα τοσούτων ἀναρραγέντων, καὶ
τὸ νίκημα λαμπρότερον, ὅτι Καῖσαρ ἦν ὁ νικῶν, ἡ πρὸς
ἐκεῖνον εὔνοια τῶν πολλῶν ἐποίει. αὐτὸς δ' εὖ θέμενος
τὰ κατὰ τὴν Γαλατίαν πάλιν ἐν τοῖς περὶ Πάδον χωρίοις
2 διεχείμαζε, συσκευαζόμενος τὴν πόλιν. οὐ γὰρ μόνον οἱ
τὰς ἀρχὰς παραγγέλλοντες ἐκείνῳ χρώμενοι χορηγῷ καὶ
τοῖς παρ' ἐκείνου χρήμασι διαφθείροντες τὸν δῆμον ἀνη-
γορεύοντο, καὶ πᾶν ἔπραττον ὃ τὴν ἐκείνου δύναμιν αὔ-
ξειν ἔμελλεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ
μεγίστων οἱ πλεῖστοι συνῆλθον πρὸς αὐτὸν εἰς Λοῦκαν,
Πομπήιός τε καὶ Κράσσος καὶ Ἄππιος ὁ τῆς Σαρδόνος
ἡγεμὼν καὶ Νέπως ὁ τῆς Ἰβηρίας ἀνθύπατος, ὥστε

ῥαβδούχους μὲν ἑκατὸν εἴκοσι γενέσθαι, συγκλητικοὺς δὲ
πλείονας ἢ διακοσίους. βουλὴν δὲ θέμενοι διεκρίθησαν 3
ἐπὶ τούτοις· ἔδει Πομπήιον μὲν καὶ Κράσσον ὑπάτους
ἀποδειχθῆναι, Καίσαρι δὲ χρήματα καὶ πενταετίαν ἄλλην
ἐπιμετρηθῆναι τῆς στρατηγίας. ὃ καὶ παραλογώτατον
ἐφαίνετο τοῖς νοῦν ἔχουσιν· οἱ γὰρ τοσαῦτα χρήματα
παρὰ Καίσαρος λαμβάνοντες ὡς οὐκ ἔχοντι διδόναι τὴν
βουλὴν ἔπειθον, μᾶλλον δ' ἠνάγκαζον ἐπιστένουσαν οἷς
ἐψηφίζοντο, Κάτωνος μὲν οὐ παρόντος (ἐπίτηδες γὰρ αὐ- 4
τὸν εἰς Κύπρον ἀπεδιοπομπήσαντο), Φαωνίου δέ, ὃς ἦν
ζηλωτὴς Κάτωνος, ὡς οὐδὲν ἐπέραινεν ἀντιλέγων, ἐξαλ-
λομένου διὰ θυρῶν καὶ βοῶντος εἰς τὸ πλῆθος. ἀλλὰ
προσεῖχεν οὐδείς, τῶν μὲν Πομπήιον αἰδουμένων καὶ
Κράσσον, οἱ δὲ πλεῖστοι Καίσαρι χαριζόμενοι καὶ πρὸς
τὰς ἀπ' ἐκείνου ζῶντες ἐλπίδας ἡσύχαζον.

Τραπόμενος δ' αὖθις ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τὰς ἐν τῇ Κελτικῇ 22
δυνάμεις πολὺν καταλαμβάνει πόλεμον ἐν τῇ χώρᾳ, δύο
Γερμανικῶν ἐθνῶν μεγάλων ἐπὶ κατακτήσει γῆς ἄρτι τὸν
Ῥῆνον διαβεβηκότων· Οὐσίπας καλοῦσι τοὺς ἑτέρους, τοὺς
δὲ Τεντερίτας. περὶ δὲ τῆς πρὸς τούτους γενομένης μά- 2
χης ὁ μὲν Καῖσαρ ἐν ταῖς ἐφημερίσι γέγραφεν ὡς οἱ βάρ-
βαροι διαπρεσβευόμενοι πρὸς αὐτὸν ἐν σπονδαῖς ἐπι-
θοῖντο καθ' ὁδόν, καὶ διὰ τοῦτο τρέψαιντο τοὺς αὐτοῦ
πεντακισχιλίους ὄντας ἱππεῖς ὀκτακοσίοις τοῖς ἐκείνων
μὴ προσδοκῶντας, εἶτα πέμψειαν ἑτέρους πρὸς αὐτὸν
αὖθις ἐξαπατῶντας, οὓς κατασχὼν ἐπαγάγοι τοῖς βαρ-
βάροις τὸ στράτευμα, τὴν πρὸς οὕτως ἀπίστους καὶ
παρασπόνδους πίστιν εὐήθειαν ἡγούμενος· Τανύσιος δὲ 3
λέγει Κάτωνα, τῆς βουλῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ ψηφιζομένης ἑορ-
τὰς καὶ θυσίας, ἀποφήνασθαι γνώμην ὡς ἐκδοτέον ἐστὶ
τὸν Καίσαρα τοῖς βαρβάροις, ἀφοσιουμένους τὸ παρα-
σπόνδημα ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἀρὰν εἰς τὸν αἴτιον
τρέποντας. τῶν δὲ διαβάντων αἱ μὲν κατακοπεῖσαι τεσ-
σαράκοντα μυριάδες ἦσαν, ὀλίγους δὲ τοὺς ἀποπεράσαν-
τας αὖθις ὑπεδέξαντο Σούγαμβροι, Γερμανικὸν ἔθνος.
καὶ ταύτην λαβὼν αἰτίαν ἐπ' αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ, ἄλλως δὲ 4
δόξης ἐφιέμενος καὶ τοῦ πρῶτος ἀνθρώπων στρατῷ δια-

βῆναι τὸν Ῥῆνον, ἐγεφύρου πλάτος τε πολὺν ὄντα καὶ
κατ' ἐκεῖνο τοῦ πόρου μάλιστα πλημμυροῦντα καὶ τραχὺν
καὶ ῥοώδη καὶ τοῖς καταφερομένοις στελέχεσι καὶ ξύλοις
πληγὰς καὶ σπαραγμοὺς ἐνδιδόντα κατὰ τῶν ἐρειδόντων
5 τὴν γέφυραν. ἀλλὰ ταῦτα προβόλοις ξύλων μεγάλων
διὰ τοῦ πόρου καταπεπηγότων ἀναδεχόμενος, καὶ χαλι-
νώσας τὸ προσπῖπτον ῥεῦμα τῷ ζεύγματι, πίστεως
πάσης θέαμα κρεῖττον ἐπεδείξατο τὴν γέφυραν ἡμέραις
23 δέκα συντελεσθεῖσαν. περαιώσας δὲ τὴν δύναμιν οὐδε-
νὸς ὑπαντῆσαι τολμήσαντος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡγεμονικωτά-
των τοῦ Γερμανικοῦ Σουήβων εἰς βαθεῖς καὶ ὑλώδεις
αὐλῶνας ἀνασκευασαμένων, πυρπολήσας μὲν τὴν τῶν πο-
λεμίων θαρρύνας δὲ τοὺς ἀεὶ τὰ Ῥωμαίων ἀσπαζομένους
ἀνεχώρησεν αὖθις εἰς τὴν Γαλατίαν, εἴκοσι δυοῖν δεούσας
ἡμέρας ἐν τῇ Γερμανικῇ διατετριφώς.

2 Ἡ δ' ἐπὶ τοὺς Βρεττανοὺς στρατεία τὴν μὲν τόλμαν
εἶχεν ὀνομαστήν· πρῶτος γὰρ εἰς τὸν ἑσπέριον ὠκεανὸν
ἐπέβη στόλῳ, καὶ διὰ τῆς Ἀτλαντικῆς θαλάττης στρατὸν
ἐπὶ πόλεμον κομίζων ἔπλευσε, καὶ νῆσον ἀπιστουμένην
ὑπὸ μεγέθους καὶ πολλὴν ἔριν παμπόλλοις συγγραφεῦσι
παρασχοῦσαν, ὡς ὄνομα καὶ λόγος οὐ γενομένης οὐδ' οὔ-
σης πέπλασται, κατασχεῖν ἐπιθέμενος προήγαγεν ἔξω τῆς
3 οἰκουμένης τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. δὶς δὲ διαπλεύσας
εἰς τὴν νῆσον ἐκ τῆς ἀντιπέρας Γαλατίας, καὶ μάχαις
πολλαῖς κακώσας τοὺς πολεμίους μᾶλλον ἢ τοὺς ἰδίους
ὠφελήσας (οὐδὲν γὰρ ὅ τι καὶ λαβεῖν ἦν ἄξιον ἀπ' ἀν-
θρώπων κακοβίων καὶ πενήτων), οὐχ οἷον ἐβούλετο τῷ
πολέμῳ τέλος ἐπέθηκεν, ἀλλ' ὁμήρους λαβὼν παρὰ τοῦ
βασιλέως καὶ ταξάμενος φόρους ἀπῆρεν ἐκ τῆς νήσου.

4 Καὶ καταλαμβάνει γράμματα μέλλοντα διαπλεῖν πρὸς
αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ φίλων, δηλοῦντα τὴν τῆς θυγα-
τρὸς αὐτοῦ τελευτήν· τελευτᾷ δὲ τίκτουσα παρὰ Πομ-
πηίῳ. καὶ μέγα μὲν αὐτὸν ἔσχε Πομπήιον μέγα δὲ Καί-
σαρα πένθος, οἱ δὲ φίλοι συνεταράχθησαν ὡς τῆς ἐν
εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ τἆλλα νοσοῦσαν τὴν πολιτείαν φυλατ-
τούσης οἰκειότητος λελυμένης· καὶ γὰρ τὸ βρέφος εὐθὺς
οὐ πολλὰς ἡμέρας μετὰ τὴν μητέρα διαζῆσαν ἐτελεύτησεν.

Τὴν μὲν οὖν Ἰουλίαν βίᾳ τῶν δημάρχων ἀράμενον τὸ
πλῆθος εἰς τὸ Ἄρειον ἤνεγκε πεδίον, κἀκεῖ κηδευθεῖσα
κεῖται· τοῦ δὲ Καίσαρος μεγάλην ἤδη τὴν δύναμιν οὖσαν 24
εἰς πολλὰ κατ᾽ ἀνάγκην χειμάδια διελόντος, αὐτοῦ δὲ
πρὸς τὴν Ἰταλίαν ὥσπερ εἰώθει τραπομένου, πάντα μὲν
αὖθις ἀνερρήγνυτο τὰ τῶν Γαλατῶν, καὶ στρατοὶ μεγάλοι
περιιόντες ἐξέκοπτον τὰ χειμάδια καὶ προσεμάχοντο τοῖς
χαρακώμασι τῶν Ῥωμαίων, οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ κράτιστοι
τῶν ἀποστάντων μετ᾽ Ἀμβιόριγος Κότταν μὲν αὐτῷ στρα-
τοπέδῳ καὶ Τιτύριον διέφθειραν, τὸ δ᾽ ὑπὸ Κικέρωνι 2
τάγμα μυριάσιν ἓξ περισχόντες ἐπολιόρκουν καὶ μικρὸν
ἀπέλιπον ᾑρηκέναι κατὰ κράτος, συντετρωμένων ἁπάν-
των καὶ παρὰ δύναμιν ὑπὸ προθυμίας ἀμυνομένων. ὡς
δ᾽ ἠγγέλθη ταῦτα τῷ Καίσαρι μακρὰν ὄντι, ταχέως ἐπι-
στρέψας καὶ συναγαγὼν ἑπτακισχιλίους τοὺς σύμπαντας
ἠπείγετο τὸν Κικέρωνα τῆς πολιορκίας ἐξαιρησόμενος.
τοὺς δὲ πολιορκοῦντας οὐκ ἔλαθεν, ἀλλ᾽ ἀπήντων ὡς ἀναρ-
πασόμενοι, τῆς ὀλιγότητος καταφρονήσαντες. κἀκεῖνος 3
ἐξαπατῶν ὑπέφευγεν ἀεί, καὶ χωρία λαβὼν ἐπιτηδείως
ἔχοντα πρὸς πολλοὺς μαχομένῳ μετ᾽ ὀλίγων φράγνυται
στρατόπεδον, καὶ μάχης ἔσχε τοὺς ἑαυτοῦ πάσης, ἀναγα-
γεῖν δὲ τὸν χάρακα καὶ τὰς πύλας ἐνοικοδομεῖν ὡς δε-
δοικότας ἠνάγκαζε, καταφρονηθῆναι στρατηγῶν, μέχρι
οὗ σποράδην ὑπὸ θράσους προσβάλλοντας ἐπεξελθὼν
ἐτρέψατο καὶ πολλοὺς αὐτῶν διέφθειρεν.

Τοῦτο τὰς πολλὰς ἀποστάσεις τῶν ἐνταῦθα Γαλατῶν 25
κατεστόρεσε, καὶ τοῦ χειμῶνος αὐτὸς ἐπιφοιτῶν τε παν-
ταχόσε καὶ προσέχων ὀξέως τοῖς νεωτερισμοῖς. καὶ γὰρ
ἧκεν ἐξ Ἰταλίας ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων αὐτῷ τρία τά-
γματα, Πομπηίου μὲν ἐκ τῶν ὑφ᾽ αὑτῷ δύο χρήσαντος,
ἓν δὲ νεοσύλλεκτον ἐκ τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας. πόρρω 2
δὲ τούτων αἱ πάλαι καταβεβλημέναι κρύφα καὶ νεμόμε-
ναι διὰ τῶν δυνατωτάτων ἀνδρῶν ἐν τοῖς μαχιμωτάτοις
γένεσιν ἀρχαὶ τοῦ μεγίστου καὶ κινδυνωδεστάτου τῶν ἐκεῖ
πολέμων ἀνεφαίνοντο, ῥωσθεῖσαι πολλῇ μὲν ἡλικίᾳ καὶ
πανταχόθεν ὅπλοις ἀθροισθεῖσι, μεγάλοις δὲ πλούτοις
εἰς ταὐτὸ συνενεχθεῖσιν, ἰσχυραῖς δὲ πόλεσι, δυσεμβόλοις

3 δὲ χώραις. τότε δὲ καὶ χειμῶνος ὥρᾳ πάγοι ποταμῶν
καὶ νιφετοῖς ἀποκεκρυμμένοι δρυμοὶ καὶ πεδία χειμάρ-
ροις ἐπιλελιμνασμένα, καὶ πῇ μὲν ἀτέκμαρτοι βάθει χιό-
νος ἀτραποί, πῇ δὲ δι᾽ ἑλῶν καὶ ῥευμάτων παρατρεπο-
μένων ἀσάφεια πολλὴ τῆς πορείας παντάπασιν ἐδόκουν
ἀνεπιχείρητα Καίσαρι τὰ τῶν ἀφισταμένων ποιεῖν. ἀφει-
στήκει μὲν οὖν πολλὰ φῦλα, πρόσχημα δ᾽ ἦσαν Ἀρβέρνοι
καὶ Καρνουτῖνοι, τὸ δὲ σύμπαν αἱρεθεὶς κράτος εἶχε τοῦ
πολέμου Οὐεργεντόριξ, οὗ τὸν πατέρα Γαλάται τυραννίδα
δοκοῦντα πράττειν ἀπέκτειναν.

26 Οὗτος οὖν εἰς πολλὰ διελὼν τὴν δύναμιν μέρη καὶ πολ-
λοὺς ἐπιστήσας ἡγεμόνας ᾠκειοῦτο τὴν πέριξ ἅπασαν
ἄχρι τῶν πρὸς τὸν Ἄραριν κεκλιμένων, διανοούμενος ἤδη
τῶν ἐν Ῥώμῃ συνισταμένων ἐπὶ Καίσαρα σύμπασαν ἐγεί-
ρειν τῷ πολέμῳ Γαλατίαν. ὅπερ εἰ μικρὸν ὕστερον ἔπραξε,
Καίσαρος εἰς τὸν ἐμφύλιον ἐμπεσόντος πόλεμον, οὐκ ἂν
ἐλαφρότεροι τῶν Κιμβρικῶν ἐκείνων φόβοι τὴν Ἰταλίαν
2 κατέσχον. νυνὶ δ᾽ ὁ πᾶσι μὲν ἄριστα χρῆσθαι τοῖς πρὸς
πόλεμον, μάλιστα δὲ καιρῷ πεφυκὼς Καῖσαρ ἅμα τῷ
πυθέσθαι τὴν ἀπόστασιν ἄρας ἐχώρει ταῖς αὐταῖς ὁδοῖς
ἃς διῆλθε, καὶ βίᾳ καὶ τάχει τῆς πορείας διὰ τοσούτου
χειμῶνος ἐπιδειξάμενος τοῖς βαρβάροις ὡς ἄμαχος αὐ-
τοῖς καὶ ἀήττητος ἔπεισι στρατός. ὅπου γὰρ ἄγγελον ἢ
γραμματοφόρον διαδῦναι τῶν παρ᾽ αὐτοῦ χρόνῳ πολλῷ
ἦν ἄπιστον, ἐνταῦθα μετὰ πάσης ἑωρᾶτο τῆς στρατιᾶς
ἅμα χώρας λυμαινόμενος αὐτῶν καὶ ἐκκόπτων τὰ χωρία,
3 καταστρεφόμενος πόλεις, ἀναλαμβάνων τοὺς μετατιθε-
μένους, μέχρι καὶ τὸ τῶν Αἰδούων ἔθνος ἐξεπολεμώθη
πρὸς αὐτόν, οἳ τὸν ἄλλον χρόνον ἀδελφοὺς ἀναγορεύοντες
αὑτοὺς Ῥωμαίων καὶ τιμώμενοι διαπρεπῶς, τότε δὲ τοῖς
ἀποστάταις προσγενόμενοι πολλὴν τῇ Καίσαρος στρατιᾷ
περιέστησαν ἀθυμίαν. διόπερ καὶ κινήσας ἐκεῖθεν ὑπερ-
έβαλε τὰ Λιγγονικά, βουλόμενος ἅψασθαι τῆς Σηκουα-
νῶν φίλων ὄντων καὶ προκειμένων τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν
4 ἄλλην Γαλατίαν. ἐνταῦθα δ᾽ αὐτῷ τῶν πολεμίων ἐπιπε-
σόντων καὶ περισχόντων μυριάσι πολλαῖς, ὁρμήσας δια-
γωνίσασθαι τοῖς μὲν ὅλοις καταπολεμῶν ἐκράτησε, χρόνῳ

πολλῷ καὶ φόνῳ καταβιασάμενος τοὺς βαρβάρους, ἔδοξε
δὲ κατ᾽ ἀρχάς τι καὶ σφαλῆναι, καὶ δεικνύουσιν Ἀρβέρνοι
ξιφίδιον πρὸς ἱερῷ κρεμάμενον ὡς δὴ Καίσαρος λάφυρον.
ὃ θεασάμενος αὐτὸς ὕστερον ἐμειδίασε καὶ τῶν φίλων
καθελεῖν κελευόντων οὐκ εἴασεν, ἱερὸν ἡγούμενος.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε τῶν διαφυγόντων οἱ πλεῖστοι μετὰ 27
τοῦ βασιλέως εἰς πόλιν Ἀλησίαν συνέφυγον. καὶ πολιορ-
κοῦντι ταύτην Καίσαρι δοκοῦσαν ἀνάλωτον εἶναι μεγέθει
τε τειχῶν καὶ πλήθει τῶν ἀπομαχομένων ἐπιπίπτει παν-
τὸς λόγου μείζων κίνδυνος ἔξωθεν. ὃ γὰρ ἦν ἐν Γαλατίᾳ 2
κράτιστον, ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀθροισθέν, ἐν ὅπλοις ἧκον
ἐπὶ τὴν Ἀλησίαν τριάκοντα μυριάδες· αἱ δ᾽ ἐν αὐτῇ τῶν
μαχομένων οὐκ ἐλάττονες ἦσαν ἑπτακαίδεκα μυριάδων,
ὥστ᾽ ἐν μέσῳ πολέμου τοσούτου τὸν Καίσαρα κατειλημ-
μένον καὶ πολιορκούμενον ἀναγκασθῆναι διττὰ τείχη προ-
βαλέσθαι, τὸ μὲν πρὸς τὴν πόλιν τὸ δ᾽ ἀπὸ τῶν ἐπελη-
λυθότων, ὡς, εἰ συνέλθοιεν αἱ δυνάμεις, κομιδῇ διαπε-
πραγμένων τῶν καθ᾽ αὐτόν. διὰ πολλὰ μὲν οὖν εἰκότως 3
ὁ πρὸς Ἀλησίᾳ κίνδυνος ἔσχε δόξαν, ὡς ἔργα τόλμης καὶ
δεινότητος οἷα τῶν ἄλλων ἀγώνων οὐδεὶς παρασχόμενος·
μάλιστα δ᾽ ἄν τις θαυμάσειε τὸ λαθεῖν τοὺς ἐν τῇ πόλει
Καίσαρα τοσαύταις μυριάσι ταῖς ἔξω συμβαλόντα καὶ
περιγενόμενον, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων τοὺς τὸ πρὸς
τῇ πόλει τεῖχος φυλάττοντας. οὐ γὰρ πρότερον ᾔσθοντο 4
τὴν νίκην ἢ κλαυθμὸν ἐκ τῆς Ἀλησίας ἀνδρῶν καὶ κοπε-
τὸν γυναικῶν ἀκουσθῆναι, θεασαμένων ἄρα κατὰ θάτερα
μέρη πολλοὺς μὲν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ κεκοσμημένους θυ-
ρεούς, πολλοὺς δ᾽ αἵματι πεφυρμένους θώρακας, ἔτι δ᾽
ἐκπώματα καὶ σκηνὰς Γαλατικὰς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰς
τὸ στρατόπεδον κομιζομένας. οὕτως ὀξέως ἡ τοσαύτη
δύναμις, ὥσπερ εἴδωλον ἢ ὄνειρον, ἠφάνιστο καὶ διεπε-
φόρητο, τῶν πλείστων ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων. οἱ δὲ τὴν 5
Ἀλησίαν ἔχοντες οὐκ ὀλίγα πράγματα παρασχόντες ἑαυ-
τοῖς καὶ Καίσαρι τέλος παρέδοσαν ἑαυτούς. ὁ δὲ τοῦ
σύμπαντος ἡγεμὼν πολέμου Οὐεργεντόριξ ἀναλαβὼν τῶν
ὅπλων τὰ κάλλιστα καὶ κοσμήσας τὸν ἵππον ἐξιππάσατο
διὰ τῶν πυλῶν, καὶ κύκλῳ περὶ τὸν Καίσαρα καθεζό-

μενον ἐλάσας, εἶτ' ἀφαλόμενος τοῦ ἵππου τὴν μὲν πανο-
πλίαν ἀπέρριψεν, αὐτὸς δὲ καθίσας ὑπὸ πόδας τοῦ Καί-
σαρος ἡσυχίαν ἦγεν, ἄχρι οὗ παρεδόθη φρουρησόμενος
ἐπὶ τὸν θρίαμβον.

28 Καίσαρι δὲ πάλαι μὲν ἐδέδοκτο καταλύειν Πομπήιον,
ὥσπερ ἀμέλει κἀκείνῳ τοῦτον· Κράσσου γὰρ ἐν Πάρθοις
ἀπολωλότος, ὃς ἦν ἔφεδρος ἀμφοῖν, ἀπελείπετο τῷ μὲν
ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι μεγίστῳ τὸν ὄντα καταλύειν, τῷ δέ,
2 ἵνα μὴ πάθῃ τοῦτο, προαναιρεῖν ὃν ἐδεδοίκει. τοῦτο δὲ
Πομπηίῳ μὲν ἐξ ὀλίγου φοβεῖσθαι παρέστη τέως ὑπερ-
ορῶντι Καίσαρος, ὡς οὐ χαλεπὸν ἔργον ὃν αὐτὸς ηὔξησε
καταλυθῆναι πάλιν ὑπ' αὐτοῦ, Καῖσαρ δ' ἀπ' ἀρχῆς ὑπό-
θεσιν ταύτην πεποιημένος, ἀπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν ὥσπερ
ἀθλητὴς ἑαυτὸν ἀποστήσας μακρὰν καὶ τοῖς Κελτικοῖς
3 ἐγγυμνασάμενος πολέμοις ἐπήσκησε μὲν τὴν δύναμιν, ηὔ-
ξησε δὲ τὴν δόξαν, ἀπὸ τῶν ἔργων εἰς ἀντίπαλον ἀρθεὶς
τοῖς Πομπηίου κατορθώμασι, λαμβάνων προφάσεις τὰς
μὲν αὐτοῦ Πομπηίου τὰς δὲ τῶν καιρῶν ἐνδιδόντων καὶ
τῆς ἐν Ῥώμῃ κακοπολιτείας, δι' ἣν οἱ μὲν ἀρχὰς μετιόντες
ἐν μέσῳ θέμενοι τραπέζας ἐδέκαζον ἀναισχύντως τὰ πλήθη,
κατῄει δ' ὁ δῆμος ἔμμισθος, οὐ ψήφοις ὑπὲρ τοῦ δεδω-
κότος ἀλλὰ τόξοις καὶ ξίφεσι καὶ σφενδόναις ἁμιλλώμε-
4 νος. αἵματι δὲ καὶ νεκροῖς πολλάκις αἰσχύναντες τὸ βῆμα
διεκρίθησαν, ἀναρχίᾳ τὴν πόλιν ὥσπερ ἀκυβέρνητον ⟨ναῦν⟩
ὑποφερομένην ἀπολιπόντες, ὥστε τοὺς νοῦν ἔχοντας ἀγαπᾶν
εἰ πρὸς μηδὲν αὐτοῖς χεῖρον ἀλλὰ μοναρχίαν ἐκ τοιαύτης
παραφροσύνης καὶ τοσούτου κλύδωνος ἐκπεσεῖται τὰ πρά-
γματα. πολλοὶ δ' ἦσαν οἱ καὶ λέγειν ἐν μέσῳ τολμῶντες
ἤδη πλὴν ὑπὸ μοναρχίας ἀνήκεστον εἶναι τὴν πολιτείαν,
καὶ τὸ φάρμακον τοῦτο χρῆναι τοῦ πραοτάτου τῶν ἰατρῶν
ἀνασχέσθαι προσφέροντος, ὑποδηλοῦντες τὸν Πομπήιον.
5 ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνος λόγῳ παραιτεῖσθαι καλλωπιζόμενος ἔργῳ
παντὸς μᾶλλον ἐπέραινεν ἐξ ὧν ἀναδειχθήσοιτο δικτά-
τωρ, συμφρονήσαντες οἱ περὶ Κάτωνα πείθουσι τὴν γε-
ρουσίαν ὕπατον αὐτὸν ἀποδεῖξαι μόνον, ὡς μὴ βιάσαιτο
δικτάτωρ γενέσθαι, νομιμωτέρᾳ μοναρχίᾳ παρηγορηθείς.
οἳ δὲ καὶ χρόνον ἐπεψηφίσαντο τῶν ἐπαρχιῶν· δύο δ' εἶ-

χεν, Ἰβηρίαν καὶ Λιβύην σύμπασαν, ἃς διῴκει πρεσβευ-
τὰς ἀποστέλλων καὶ στρατεύματα τρέφων, οἷς ἐλάμβανεν
ἐκ τοῦ δημοσίου ταμιείου χίλια τάλαντα καθ᾽ ἕκαστον ἐνι-
αυτόν.

Ἐκ τούτου Καῖσαρ ὑπατείαν ἐμνᾶτο πέμπων, καὶ χρόνον 29
ὁμοίως τῶν ἰδίων ἐπαρχιῶν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον Πομ-
πηίου σιωπῶντος οἱ περὶ Μάρκελλον καὶ Λέντλον ἠναν-
τιοῦντο, μισοῦντες ἄλλως Καίσαρα καὶ τοῖς ἀναγκαίοις
οὐκ ἀναγκαῖα προστιθέντες εἰς ἀτιμίαν αὐτοῦ καὶ προ-
πηλακισμόν. Νεοκωμίτας γὰρ ἔναγχος ὑπὸ Καίσαρος ἐν 2
Γαλατίᾳ κατῳκισμένους ἀφῃροῦντο τῆς πολιτείας· καὶ
Μάρκελλος ὑπατεύων ἕνα τῶν ἐκεῖ βουλευτῶν εἰς Ῥώμην
ἀφικόμενον ᾔκιστο ῥάβδοις, ἐπιλέγων ὡς ταῦτα τοῦ μὴ
Ῥωμαῖον εἶναι παράσημα προστίθησιν αὐτῷ, καὶ δει-
κνύειν ἀπιόντα Καίσαρι ἐκέλευεν. μετὰ δὲ Μάρκελλον,
ἤδη Καίσαρος τὸν Γαλατικὸν πλοῦτον ῥύδην ἀφεικότος
πᾶσι τοῖς πολιτευομένοις, καὶ Κουρίωνα μὲν δημαρχοῦντα
πολλῶν ἐλευθερώσαντος δανείων, Παύλῳ δ᾽ ὑπατεύοντι 3
χίλια καὶ πεντακόσια τάλαντα δόντος, ἀφ᾽ ὧν καὶ τὴν
βασιλικὴν ἐκεῖνος, ὀνομαστὸν ἀνάθημα, τῇ ἀγορᾷ προσ-
εκόσμησεν ἀντὶ τῆς Φουλβίας οἰκοδομηθεῖσαν, οὕτω δὴ
φοβηθεὶς τὴν σύστασιν ὁ Πομπήιος ἀναφανδὸν ἤδη δι᾽
ἑαυτοῦ καὶ τῶν φίλων ἔπραττεν ἀποδειχθῆναι διάδοχον
Καίσαρι τῆς ἀρχῆς, καὶ πέμπων ἀπῄτει τοὺς στρατιώ-
τας οὓς ἔχρησεν αὐτῷ πρὸς τοὺς Κελτικοὺς ἀγῶνας. ὁ
δ᾽ ἀποπέμπει, δωρησάμενος ἕκαστον ἄνδρα πεντήκοντα
καὶ διακοσίαις δραχμαῖς. οἱ δὲ τούτους Πομπηίῳ κομί- 4
σαντες εἰς μὲν τὸ πλῆθος οὐκ ἐπιεικεῖς οὐδὲ χρηστοὺς
κατέσπειραν λόγους ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος, αὐτὸν δὲ Πομ-
πήιον ἐλπίσι κεναῖς διέφθειραν ὡς ποθούμενον ὑπὸ τῆς
Καίσαρος στρατιᾶς καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα διὰ φθόνον πο-
λιτείας ὑπούλου μόλις ἔχοντα, τῆς δ᾽ ἐκεῖ δυνάμεως ἑτοί-
μης ὑπαρχούσης αὐτῷ, κἂν μόνον ὑπερβάλωσιν εἰς Ἰτα-
λίαν εὐθὺς ἐσομένης πρὸς ἐκεῖνον· οὕτω γεγονέναι τὸν
Καίσαρα πλήθει στρατειῶν λυπηρὸν αὐτοῖς καὶ φόβῳ
μοναρχίας ὕποπτον. ἐπὶ τούτοις Πομπήιος ἐχαυνοῦτο, 5
καὶ παρασκευῆς μὲν ἠμέλει στρατιωτῶν ὡς μὴ δεδοι-

κώς, λόγοις δὲ καὶ γνώμαις κατεπολιτεύετο τῷ δοκεῖν
Καίσαρα, ψηφιζόμενος ὧν ἐκεῖνος οὐδὲν ἐφρόντιζεν. ἀλλὰ
καὶ λέγεταί τινα τῶν ἀφιγμένων παρ᾽ αὐτοῦ ταξιάρχων
ἑστῶτα πρὸ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ πυθόμενον ὡς οὐ
δίδωσιν ἡ γερουσία Καίσαρι χρόνον τῆς ἀρχῆς, "ἀλλ᾽
αὕτη" φάναι "δώσει," κρούσαντα τῇ χειρὶ τὴν λαβὴν τῆς
μαχαίρας.

30 Οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἥ γε παρὰ Καίσαρος ἀξίωσις τὸ πρό-
σχημα τῆς δικαιολογίας λαμπρὸν εἶχεν. ἠξίου γὰρ αὐτός
τε καταθέσθαι τὰ ὅπλα, καὶ Πομπηίου ταὐτὸ πράξαν-
τος ἀμφοτέρους ἰδιώτας γενομένους εὑρίσκεσθαί τι παρὰ
τῶν πολιτῶν ἀγαθόν, ὡς τοὺς αὐτὸν μὲν ἀφαιρουμένους
ἐκείνῳ δ᾽ ἣν εἶχε βεβαιοῦντας δύναμιν, ἕτερον διαβάλ-
2 λοντας, ἕτερον κατασκευάζειν τύραννον. ταῦτα προκα-
λούμενος ἐν τῷ δήμῳ Κουρίων ὑπὲρ Καίσαρος ἐκροτεῖτο
λαμπρῶς· οἱ δὲ καὶ στεφάνους ἐπ᾽ αὐτὸν ὥσπερ ἀθλη-
τὴν ἀνθοβολοῦντες ἠφίεσαν. Ἀντώνιος δὲ δημαρχῶν Καί-
σαρος ὑπὲρ τούτων ἐπιστολὴν κομισθεῖσαν εἰς τὸ πλῆθος
ἐξήνεγκε καὶ ἀνέγνω βίᾳ τῶν ὑπάτων. ἐν δὲ τῇ βουλῇ
Σκιπίων μὲν ὁ Πομπηίου πενθερὸς εἰσηγήσατο γνώμην,
ἂν ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ μὴ κατάθηται τὰ ὅπλα Καῖσαρ, ἀπο-
3 δειχθῆναι πολέμιον αὐτόν· ἐρωτώντων δὲ τῶν ὑπάτων
εἰ δοκεῖ Πομπήιον ἀφεῖναι τοὺς στρατιώτας, καὶ πάλιν
εἰ δοκεῖ Καίσαρα, τῇ μὲν ὀλίγοι παντάπασι τῇ δὲ πάν-
τες παρ᾽ ὀλίγους προσέθεντο· τῶν δὲ περὶ Ἀντώνιον πά-
λιν ἀξιούντων ἀμφοτέρους τὴν ἀρχὴν ἀφεῖναι, πάντες
ὁμαλῶς προσεχώρησαν. ἀλλ᾽ ἐκβιαζομένου Σκιπίωνος,
καὶ Λέντλου τοῦ ὑπάτου βοῶντος ὅπλων δεῖν πρὸς ἄν-
δρα λῃστήν, οὐ ψήφων, τότε μὲν διελύθησαν καὶ μετε-
31 βάλοντο τὰς ἐσθῆτας ἐπὶ πένθει διὰ τὴν στάσιν. ἐπεὶ
δὲ παρὰ Καίσαρος ἧκον ἐπιστολαὶ μετριάζειν δοκοῦντος
(ἠξίου γὰρ ἀφεὶς τἆλλα πάντα τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὸ
Ἰλλυρικὸν μετὰ δυοῖν ταγμάτων αὐτῷ δοθῆναι, μέχρι οὗ
τὴν δευτέραν ὑπατείαν μέτεισι), καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ
ἄρτι παρὼν ἐκ Κιλικίας καὶ διαλλαγὰς πράττων ἐμάλαττε
τὸν Πομπήιον, ὁ δὲ τἆλλα συγχωρῶν τοὺς στρατιώτας
ἀφῄρει. καὶ Κικέρων μὲν ἔπειθε τοὺς Καίσαρος φίλους

συνενδόντας ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ἐπαρχίαις καὶ στρατιώταις μόνοις ἑξακισχιλίοις ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις· Πομ- 2
πηίου δὲ καμπτομένου καὶ διδόντος οἱ περὶ Λέντλον οὐκ εἴων ὑπατεύοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς Ἀντώνιον καὶ Κουρίωνα προπηλακίσαντες ἐξήλασαν ἀτίμως, τὴν εὐπρεπεστάτην Καίσαρι τῶν προφάσεων αὐτοὶ μηχανησάμενοι, καὶ δι' ἧς μάλιστα τοὺς στρατιώτας παρώξυνεν, ἐπιδεικνύμενος ἄνδρας ἐλλογίμους καὶ ἄρχοντας ἐπὶ μισθίων ζευγῶν πεφευγότας ἐν ἐσθῆσιν οἰκετικαῖς. οὕτω γὰρ ἀπὸ Ῥώμης σκευάσαντες ἑαυτοὺς διὰ φόβον ὑπεξῄεσαν.

Ἦσαν μὲν οὖν περὶ αὐτὸν οὐ πλείους ἱππέων τριακο- 32
σίων καὶ πεντακισχιλίων ὁπλιτῶν· τὸ γὰρ ἄλλο στράτευμα πέραν Ἄλπεων ἀπολελειμμένον ἔμελλον ἄξειν οἱ πεμφθέντες· ὁρῶν δὲ τὴν ἀρχὴν ὧν ἐνίστατο πραγμάτων καὶ τὴν ἔφοδον οὐ πολυχειρίας δεομένην ἐν τῷ παρόντι μᾶλλον ἢ θάμβει τε τόλμης καὶ τάχει καιροῦ καταληπτέαν οὖσαν (ἐκπλήξειν γὰρ ἀπιστούμενος ῥᾷον ἢ βιάσεσθαι μετὰ 2
παρασκευῆς ἐπελθών), τοὺς μὲν ἡγεμόνας καὶ ταξιάρχους ἐκέλευσε μαχαίρας ἔχοντας ἄνευ τῶν ἄλλων ὅπλων κατασχεῖν Ἀρίμινον τῆς Κελτικῆς μεγάλην πόλιν, ὡς ἐνδέχεται μάλιστα φεισαμένους φόνου καὶ ταραχῆς, Ὁρτησίῳ δὲ τὴν δύναμιν παρέδωκεν. αὐτὸς δὲ τὴν μὲν ἡμέραν 3
διῆγεν ἐν φανερῷ μονομάχοις ἐφεστὼς γυμναζομένοις καὶ θεώμενος· μικρὸν δὲ πρὸ ἑσπέρας θεραπεύσας τὸ σῶμα καὶ παρελθὼν εἰς τὸν ἀνδρῶνα καὶ συγγενόμενος βραχέα τοῖς κεκλημένοις ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἤδη συσκοτάζοντος ἐξανέστη, τοὺς μὲν ἄλλους φιλοφρονηθεὶς καὶ κελεύσας περιμένειν αὐτὸν ὡς ἐπανελευσόμενον, ὀλίγοις δὲ τῶν φίλων προείρητο μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ πάντας, ἄλλον δ' ἄλλῃ διώκειν. αὐτὸς δὲ τῶν μισθίων ζευγῶν ἐπιβὰς ἑνὸς ἤλαυ- 4
νεν ἑτέραν τινὰ πρῶτον ὁδόν, εἶτα πρὸς τὸ Ἀρίμινον ἐπιστρέψας ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν διορίζοντα τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἰταλίας ποταμόν (Ῥουβίκων καλεῖται), καὶ λογισμὸς αὐτὸν εἰσῄει μᾶλλον ἐγγίζοντα τῷ δεινῷ καὶ περιφερόμενον τῷ μεγέθει τῶν τολμωμένων, ἔσχετο δρόμου, καὶ τὴν πορείαν ἐπιστήσας πολλὰ 5
μὲν αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ διήνεγκε σιγῇ τὴν γνώμην ἐπ' ἀμφό-

τερα μεταλαμβάνων, καὶ τροπὰς ἔσχεν αὐτῷ τότε τὸ βούλευμα πλείστας, πολλὰ δὲ καὶ τῶν φίλων τοῖς παροῦσιν, ὧν ἦν καὶ Πωλίων Ἀσίνιος, συνδιηπόρησεν, ἀναλογιζόμενος ἡλίκων κακῶν ἄρξει πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ διάβασις,
6 ὅσον τε λόγον αὐτῆς τοῖς αὖθις ἀπολείψουσιν. τέλος δὲ μετὰ θυμοῦ τινὸς ὥσπερ ἀφεὶς ἑαυτὸν ἐκ τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ μέλλον, καὶ τοῦτο δὴ τὸ κοινὸν τοῖς εἰς τύχας ἐμβαίνουσιν ἀπόρους καὶ τόλμας προοίμιον ὑπειπών "ἀνερρίφθω κύβος," ὥρμησε πρὸς τὴν διάβασιν, καὶ δρόμῳ τὸ λοιπὸν ἤδη χρώμενος εἰσέπεσε πρὸ ἡμέρας εἰς τὸ Ἀρίμινον καὶ κατέσχεν. λέγεται δὲ τῇ προτέρᾳ νυκτὶ τῆς διαβάσεως ὄναρ ἰδεῖν ἔκθεσμον· ἐδόκει γὰρ αὐτὸς τῇ ἑαυτοῦ μητρὶ μίγνυσθαι τὴν ἄρρητον μῖξιν.

33 Ἐπεὶ δὲ κατελήφθη τὸ Ἀρίμινον, ὥσπερ ἀνεῳγμένου τοῦ πολέμου πλατείαις πύλαις ἐπὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ συγκεχυμένων ἅμα τοῖς ὅροις τῆς ἐπαρχίας τῶν νόμων τῆς πόλεως, οὐκ ἄνδρας ἄν τις ᾠήθη καὶ γυναῖκας, ὥσπερ ἄλλοτε, σὺν ἐκπλήξει διαφοιτᾶν τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ τὰς πόλεις αὐτὰς ἀνισταμένας
2 φυγῇ διαφέρεσθαι δι' ἀλλήλων, τὴν δὲ Ῥώμην ὥσπερ ὑπὸ ῥευμάτων πιμπλαμένην φυγαῖς τῶν πέριξ δήμων καὶ μεταστάσεσιν, οὔτ' ἄρχοντι πεῖσαι ῥᾳδίαν οὖσαν οὔτε λόγῳ καθεκτήν, ἐν πολλῷ κλύδωνι καὶ σάλῳ μικρὸν ἀπολιπεῖν αὐτὴν ὑφ' αὑτῆς ἀνατετράφθαι. πάθη γὰρ ἀντί-
3 παλα καὶ βίαια κατεῖχε κινήματα πάντα τόπον. οὔτε γὰρ τὸ χαῖρον ἡσυχίαν ἦγεν, ἀλλὰ τῷ δεδοικότι καὶ λυπουμένῳ κατὰ πολλὰ συμπῖπτον ἐν μεγάλῃ πόλει καὶ θρασυνόμενον ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος δι' ἐρίδων ἦν, αὐτόν τε Πομπήιον ἐκπεπληγμένον ἄλλος ἀλλαχόθεν ἐτάραττε, τοῖς μέν, ὡς ηὔξησε Καίσαρα καθ' ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἡγεμονίας, εὐθύνας ὑπέχοντα, τῶν δέ, ὅτι παρείκοντα καὶ προτεινόμενον εὐγνώμονας διαλύσεις ἐφῆκε τοῖς περὶ Λέντλον
4 ὑβρίσαι, κατηγορούντων. Φαώνιος δ' αὐτὸν ἐκέλευε τῷ ποδὶ κτυπεῖν τὴν γῆν, ἐπεὶ μεγαληγορῶν ποτὲ πρὸς τὴν σύγκλητον οὐδὲν εἴα πολυπραγμονεῖν οὐδὲ φροντίζειν ἐκείνους τῆς ἐπὶ τὸν πόλεμον παρασκευῆς· αὐτὸς γάρ, ὅταν ἐπίῃ, κρούσας τὸ ἔδαφος τῷ ποδὶ στρατευμάτων

ἐμπλήσειν τὴν Ἰταλίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε πλήθει δυνάμεως ὑπερέβαλλεν ὁ Πομπήιος τὴν Καίσαρος· εἴασε 5
δ' οὐδεὶς τὸν ἄνδρα χρήσασθαι τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς, ἀλλ' ὑπ' ἀγγελμάτων πολλῶν καὶ ψευδῶν καὶ φόβων, ὡς ἐφεστῶτος ἤδη τοῦ πολέμου καὶ πάντα κατέχοντος, εἴξας καὶ συνεκκρουσθεὶς τῇ πάντων φορᾷ ψηφίζεται ταραχὴν ὁρᾶν, καὶ τὴν πόλιν ἐξέλιπε κελεύσας ἕπεσθαι τὴν γερουσίαν καὶ μηδένα μένειν τῶν πρὸ τῆς τυραννίδος ᾑρημένων τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Οἱ μὲν οὖν ὕπατοι μηδ' ἃ νόμος ἐστὶ πρὸ ἐξόδου θύ- 34
σαντες ἔφυγον· ἔφευγον δὲ καὶ τῶν βουλευτῶν οἱ πλεῖστοι, τρόπον τινὰ δι' ἁρπαγῆς ἀπὸ τῶν ἰδίων ὅ τι τύχοιεν ὥσπερ ἀλλοτρίων λαμβάνοντες. εἰσὶ δ' οἳ καὶ σφόδρα τὰ Καίσαρος ᾑρημένοι πρότερον ἐξέπεσον ὑπὸ θάμβους τότε τῶν λογισμῶν καὶ συμπαρηνέχθησαν οὐδὲν δεόμενοι τῷ ῥεύματι τῆς φορᾶς ἐκείνης. οἰκτρότατον δὲ τὸ θέαμα 2
τῆς πόλεως ἦν ἐπιφερομένου τοσούτου χειμῶνος, ὥσπερ νεὼς ὑπὸ κυβερνητῶν ἀπαγορευόντων πρὸς τὸ συντυχὸν ἐκπεσεῖν κομιζομένης. ἀλλὰ καίπερ οὕτω τῆς μεταστάσεως οἰκτρᾶς οὔσης, τὴν μὲν φυγὴν οἱ ἄνθρωποι πατρίδα διὰ Πομπήιον ἡγοῦντο, τὴν δὲ Ῥώμην ὡς Καίσαρος στρατόπεδον ἐξέλειπον· ὅπου καὶ Λαβιηνός, ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα φίλος Καίσαρος καὶ πρεσβευτὴς γεγονὼς καὶ συνηγωνισμένος ἐν πᾶσι προθυμότατα τοῖς Κελτικοῖς πολέμοις, τότ' ἐκεῖνον ἀποδρὰς ἀφίκετο πρὸς Πομπήιον. ἀλλὰ 3
τούτῳ μὲν καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς ἀπέπεμψεν ὁ Καῖσαρ, Δομετίῳ δ' ἡγουμένῳ σπειρῶν τριάκοντα καὶ κατέχοντι Κορφίνιον ἐπελθὼν παρεστρατοπέδευσεν. ὃ δ' ἀπογνοὺς τὰ καθ' ἑαυτὸν ᾔτησε τὸν ἰατρὸν οἰκέτην ὄντα φάρμακον, καὶ λαβὼν τὸ δοθὲν ἔπιεν ὡς τεθνηξόμενος. μετ' ὀλίγον δ' ἀκούσας τὸν Καίσαρα θαυμαστῇ 4
τινὶ φιλανθρωπίᾳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς ἑαλωκότας, αὐτὸς αὑτὸν ἀπεθρήνει καὶ τὴν ὀξύτητα τοῦ βουλεύματος ᾐτιᾶτο. τοῦ δ' ἰατροῦ θαρρύναντος αὐτὸν ὡς ὑπνωτικόν, οὐ θανάσιμον πεπωκότα, περιχαρὴς ἀναστὰς ἀπῄει πρὸς Καίσαρα, καὶ λαβὼν δεξιὰν αὖθις διεξέπεσε πρὸς Πομπήιον. ταῦτ' εἰς τὴν Ῥώμην ἀπαγγελλόμενα τοὺς

*ἀνθρώπους ἡδίους ἐποίει, καί τινες φυγόντες ἀνέ-
στρεψαν.*

35 *Ὁ δὲ Καῖσαρ τήν τε τοῦ Δομετίου στρατιὰν παρέλαβε
καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσους ἐν ταῖς πόλεσι Πομπηίῳ στρατολο-
γουμένους ἔφθασε καταλαβών· πολὺς δὲ γεγονὼς ἤδη καὶ
φοβερὸς ἐπ' αὐτὸν ἤλαυνε Πομπήιον. ὃ δ' οὐκ ἐδέξατο τὴν
ἔφοδον, ἀλλ' εἰς Βρεντέσιον φυγὼν τοὺς μὲν ὑπάτους πρό-
τερον ἔστειλε μετὰ δυνάμεως εἰς Δυρράχιον, αὐτὸς δ' ὀλί-
γον ὕστερον ἐπελθόντος Καίσαρος ἐξέπλευσεν, ὡς ἐν τοῖς
περὶ ἐκείνου γραφησομένοις τὰ καθ' ἕκαστον δηλωθήσεται.
2 Καίσαρι δὲ βουλομένῳ μὲν εὐθὺς διώκειν ἀπορία νεῶν ἦν,
εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἀνέστρεψε, γεγονὼς ἐν ἡμέραις ἑξήκοντα
πάσης ἀναιμωτὶ τῆς Ἰταλίας κύριος. ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν πό-
λιν εὗρε μᾶλλον ἢ προσεδόκα καθεστῶσαν καὶ τῶν ἀπὸ
βουλῆς ἐν αὐτῇ συχνούς, τούτοις μὲν ἐπιεικῆ καὶ δημοτικὰ
διελέχθη, παρακαλῶν αὐτοὺς καὶ πρὸς Πομπήιον ἀπο-
στέλλειν ἄνδρας ἐπὶ συμβάσεσι πρεπούσαις· ὑπήκουσε δ'
οὐδείς, εἴτε φοβούμενοι Πομπήιον ἐγκαταλελειμμένον, εἴτε
μὴ νομίζοντες οὕτω Καίσαρα φρονεῖν, ἀλλ' εὐπρεπείᾳ λό-
3 γων χρῆσθαι. τοῦ δὲ δημάρχου Μετέλλου κωλύοντος αὐ-
τὸν ἐκ τῶν ἀποθέτων χρήματα λαμβάνειν καὶ νόμους τινὰς
προφέροντος, οὐκ ἔφη τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν
εἶναι· "σὺ δ' εἰ τοῖς πραττομένοις δυσκολαίνεις, νῦν μὲν
ἐκποδὼν ἄπιθι· παρρησίας γὰρ οὐ δεῖται πόλεμος· ὅταν
δὲ κατάθωμαι τὰ ὅπλα συμβάσεων γενομένων, τότε παρ-
ιὼν δημαγωγήσεις. καὶ ταῦτα" ἔφη "λέγω τῶν ἐμαυτοῦ
δικαίων ὑφιέμενος· ἐμὸς γὰρ εἶ καὶ σὺ καὶ πάντες ὅσους
4 εἴληφα τῶν πρὸς ἐμὲ στασιασάντων." ταῦτα πρὸς τὸν
Μέτελλον εἰπὼν ἐβάδιζε πρὸς τὰς θύρας τοῦ ταμιείου,
μὴ φαινομένων δὲ τῶν κλειδῶν χαλκεῖς μεταπεμψάμενος
ἐκκόπτειν ἐκέλευεν· αὖθις δ' ἐνισταμένου τοῦ Μετέλλου
καὶ τινῶν ἐπαινούντων, διατεινάμενος ἠπείλησεν ἀποκτε-
νεῖν αὐτόν, εἰ μὴ παύσαιτο παρενοχλῶν. "καὶ τοῦτο"
ἔφη, "μειράκιον, οὐκ ἀγνοεῖς ὅτι μοι δυσκολώτερον ἦν
εἰπεῖν ἢ πρᾶξαι." οὗτος ὁ λόγος τότε καὶ Μέτελλον ἀπελ-
θεῖν ἐποίησε καταδείσαντα καὶ τὰ ἄλλα ῥᾳδίως αὐτῷ καὶ
ταχέως ὑπηρετεῖσθαι πρὸς τὸν πόλεμον.*

Ἐστράτευε δ' εἰς Ἰβηρίαν πρότερον ἐγνωκὼς τοὺς περὶ 36
Ἀφράνιον καὶ Βάρρωνα Πομπηίου πρεσβευτὰς ἐκβαλεῖν
καὶ τὰς ἐκεῖ δυνάμεις καὶ τὰς ἐπαρχίας ὑφ' αὑτῷ ποιησάμενος οὕτως ἐπὶ Πομπήιον ἐλαύνειν, μηδένα κατὰ νώτου τῶν πολεμίων ὑπολειπόμενος. κινδυνεύσας δὲ καὶ τῷ σώματι πολλάκις κατ' ἐνέδρας καὶ τῷ στρατῷ μάλιστα διὰ λιμόν, οὐκ ἀνῆκε πρότερον διώκων καὶ προκαλούμενος καὶ περιταφρεύων τοὺς ἄνδρας ἢ κύριος βίᾳ γενέσθαι τῶν στρατοπέδων καὶ τῶν δυνάμεων. οἱ δ' ἡγεμόνες ᾤχοντο πρὸς Πομπήιον φεύγοντες.

Ἐπανελθόντα δ' εἰς Ῥώμην Καίσαρα Πίσων μὲν ὁ πεν- 37
θερὸς παρεκάλει πρὸς Πομπήιον ἀποστέλλειν ἄνδρας ὑπὲρ διαλύσεως, Ἰσαυρικὸς δὲ Καίσαρι χαριζόμενος ἀντεῖπεν. αἱρεθεὶς δὲ δικτάτωρ ὑπὸ τῆς βουλῆς φυγάδας τε κατήγαγε, καὶ τῶν ἐπὶ Σύλλα δυστυχησάντων τοὺς παῖδας ἐπιτίμους ἐποίησε, καὶ σεισαχθείᾳ τινὶ τόκων ἐκούφιζε τοὺς χρεωφειλέτας, ἄλλων τε τοιούτων ἥψατο πολιτευμάτων οὐ πολλῶν, ἀλλ' ἐν ἡμέραις ἕνδεκα τὴν μὲν μοναρχίαν ἀπειπάμενος, ὕπατον δ' ἀναδείξας ἑαυτὸν καὶ
Σερβίλιον Ἰσαυρικόν, εἴχετο τῆς στρατείας. καὶ τὰς μὲν 2
ἄλλας δυνάμεις καθ' ὁδὸν ἐπειγόμενος παρῆλθεν, ἱππεῖς δ' ἔχων λογάδας ἑξακοσίους καὶ πέντε τάγματα, χειμῶνος ἐν τροπαῖς ὄντος, ἱσταμένου Ἰανουαρίου μηνός (οὗτος δ' ἂν εἴη Ποσειδεὼν Ἀθηναίοις) ἀφῆκεν εἰς τὸ πέλαγος. καὶ διαβαλὼν τὸν Ἰόνιον Ὤρικὸν καὶ Ἀπολλωνίαν αἱρεῖ, τὰ δὲ πλοῖα πάλιν ἀπέπεμψεν εἰς Βρεντέσιον ἐπὶ τοὺς
ὑστερήσαντας τῇ πορείᾳ στρατιώτας. οἱ δ' ἄχρι μὲν καθ' 3
ὁδὸν ἦσαν, ἅτε δὴ καὶ παρηκμακότες ἤδη τοῖς σώμασι καὶ πρὸς τὰ πλήθη τῶν πολέμων ἀπειρηκότες, ἐν αἰτίαις εἶχον τὸν Καίσαρα· "ποῖ δὴ καὶ πρὸς τί πέρας ἡμᾶς οὗτος ὁ ἀνὴρ καταθήσεται περιφέρων, καὶ χρώμενος ὥσπερ ἀτρύτοις καὶ ἀψύχοις ἡμῖν; καὶ σίδηρος ἐξέκαμε πληγαῖς, καὶ θυρεοῦ τις ἔστι φειδὼ ἐν χρόνῳ τοσούτῳ
καὶ θώρακος. οὐδ' ἀπὸ τῶν τραυμάτων ἄρα λογίζεται 4
Καῖσαρ ὅτι θνητῶν μὲν ἄρχει, θνητὰ δὲ πεφύκαμεν πάσχειν καὶ ἀλγεῖν; ὥραν δὲ χειμῶνος καὶ πνεύματος ἐν θαλάττῃ καιρὸν οὐδὲ θεῷ βιάζεσθαι δυνατόν· ἀλλ' οὐ-

τος παραβάλλεται καθάπερ οὐ διώκων πολεμίους ἀλλὰ φεύγων." τοιαῦτα λέγοντες ἐπορεύοντο σχολαίως εἰς τὸ
5 Βρεντέσιον. ὡς δ' ἐλθόντες εὗρον ἀνηγμένον τὸν Καίσαρα, ταχὺ πάλιν αὖ μεταβαλόντες ἐκάκιζον ἑαυτοὺς προδότας ἀποκαλοῦντες τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκάκιζον δὲ καὶ τοὺς ἡγεμόνας οὐκ ἐπιταχύναντας τὴν πορείαν. καθήμενοι δ' ἐπὶ τῶν ἄκρων πρὸς τὸ πέλαγος καὶ τὴν Ἤπειρον ἀπεσκόπουν τὰς ναῦς ἐφ' ὧν ἔμελλον περαιοῦσθαι πρὸς ἐκεῖνον.

38 Ἐν δ' Ἀπολλωνίᾳ Καῖσαρ οὐκ ἔχων ἀξιόμαχον τὴν μεθ' ἑαυτοῦ δύναμιν, βραδυνούσης δὲ τῆς ἐκεῖθεν ἀπορούμενος καὶ περιπαθῶν, δεινὸν ἐβούλευσε βούλευμα, κρύφα πάντων εἰς πλοῖον ἐμβὰς τὸ μέγεθος δωδεκάσκαλμον ἀναχθῆναι πρὸς τὸ Βρεντέσιον, τηλικούτοις στόλοις περιεχο-
2 μένου τοῦ πελάγους ὑπὸ τῶν πολεμίων. νυκτὸς οὖν ἐσθῆτι θεράποντος ἐπικρυψάμενος ἐνέβη, καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν ὥς τινα τῶν παρημελημένων ἡσύχαζε. τοῦ δ' Ἀώου ποταμοῦ τὴν ναῦν ὑποφέροντος εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν μὲν ἑωθινὴν αὔραν, ἣ παρεῖχε τηνικαῦτα περὶ τὰς ἐκβολὰς γαλήνην ἀπωθοῦσα πόρρω τὸ κῦμα, πολὺς πνεύ-
3 σας πελάγιος διὰ νυκτὸς ἀπέσβεσε· πρὸς δὲ τὴν πλημύραν τῆς θαλάττης καὶ τὴν ἀντίβασιν τοῦ κλύδωνος ἀγριαίνων ὁ ποταμός, καὶ τραχὺς ἅμα καὶ κτύπῳ μεγάλῳ καὶ σκληραῖς ἀνακοπτόμενος δίναις, ἄπορος ἦν βιασθῆναι τῷ κυβερνήτῃ, καὶ μεταβαλεῖν ἐκέλευσε τοὺς ναύτας ὡς ἀποστρέψων τὸν πλοῦν. αἰσθόμενος δ' ὁ Καῖσαρ ἀναδείκνυσιν ἑαυτόν, καὶ τοῦ κυβερνήτου λαβόμενος τῆς χειρὸς ἐκπεπληγμένου πρὸς τὴν ὄψιν "ἴθι" ἔφη "γενναῖε, τόλμα, καὶ δέδιθι μηδέν· Καίσαρα φέρεις
4 καὶ τὴν Καίσαρος τύχην συμπλέουσαν." ἐλάθοντο τοῦ χειμῶνος οἱ ναῦται, καὶ ταῖς κώπαις ἐμφύντες ἐβιάζοντο πάσῃ προθυμίᾳ τὸν ποταμόν. ὡς δ' ἦν ἄπορα, δεξάμενος πολλὴν θάλατταν καὶ κινδυνεύσας ἐν τῷ στόματι συνεχώρησε μάλ' ἄκων τῷ κυβερνήτῃ μεταβαλεῖν. ἀνιόντι δ' αὐτῷ κατὰ πλῆθος ἀπήντων οἱ στρατιῶται, πολλὰ μεμφόμενοι καὶ δυσπαθοῦντες εἰ μὴ πέπεισται καὶ σὺν αὐτοῖς μόνοις ἱκανὸς εἶναι νικᾶν, ἀλλ' ἄχθεται καὶ

παραβάλλεται διὰ τοὺς ἀπόντας ὡς ἀπιστῶν τοῖς παροῦσιν.

39 Ἐκ τούτου κατέπλευσε μὲν Ἀντώνιος ἀπὸ Βρεντεσίου τὰς δυνάμεις ἄγων, θαρρήσας δὲ Καῖσαρ προυκαλεῖτο Πομπήιον ἱδρυμένον ἐν καλῷ καὶ χορηγούμενον ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης ἀποχρώντως, αὐτὸς ἐν οὐκ ἀφθόνοις διάγων κατ᾽ ἀρχάς, ὕστερον δὲ καὶ σφόδρα πιεσθεὶς ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων. ἀλλὰ ῥίζαν τινὰ κόπτοντες οἱ στρατιῶται καὶ γάλακτι φυρῶντες προσεφέροντο· καί ποτε καὶ 2 διαπλάσαντες ἐξ αὐτῆς ἄρτους καὶ ταῖς προφυλακαῖς τῶν πολεμίων ἐπιδραμόντες ἔβαλλον εἴσω καὶ διερρίπτουν, ἐπιλέγοντες ὡς, ἄχρι ἂν ἡ γῆ τοιαύτας ἐκφέρῃ ῥίζας, οὐ παύσονται πολιορκοῦντες Πομπήιον. ὁ μέντοι Πομπήιος οὔτε τοὺς ἄρτους οὔτε τοὺς λόγους εἴα τούτους ἐκφέρεσθαι πρὸς τὸ πλῆθος· ἠθύμουν γὰρ οἱ στρατιῶται τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν ἀπάθειαν τῶν πολεμίων ὥσπερ θηρίων ὀρρωδοῦντες. ἀεὶ δέ τινες περὶ τοῖς ἐρύμασι τοῖς 3 Πομπηίου μάχαι σποράδες ἐγίνοντο· καὶ περιῆν πάσαις ὁ Καῖσαρ πλὴν μιᾶς, ἐν ᾗ τροπῆς μεγάλης γενομένης ἐκινδύνευσεν ἀπολέσαι τὸ στρατόπεδον. Πομπηίου γὰρ προσβαλόντος οὐδεὶς ἔμεινεν, ἀλλὰ καὶ τάφροι κατεπίμπλαντο κτεινομένων, καὶ περὶ τοῖς αὐτῶν χαρακώμασι καὶ περιτειχίσμασιν ἔπιπτον ἐλαυνόμενοι προτροπάδην. Καῖσαρ δ᾽ ὑπαντιάζων ἐπειρᾶτο μὲν ἀναστρέφειν τοὺς 4 φεύγοντας, ἐπέραινε δ᾽ οὐδέν, ἀλλ᾽ ἐπιλαμβανομένου τῶν σημείων ἀπερρίπτουν οἱ κομίζοντες, ὥστε δύο καὶ τριάκοντα λαβεῖν τοὺς πολεμίους. αὐτὸς δὲ παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀποθανεῖν· ἀνδρὶ γὰρ μεγάλῳ καὶ ῥωμαλέῳ φεύγοντι παρ᾽ αὐτὸν ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα μένειν ἐκέλευσε καὶ στρέφεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους· ὁ δὲ μεστὸς ὢν ταραχῆς παρὰ τὸ δεινὸν ἐπήρατο τὴν μάχαιραν ὡς καθιξόμενος, φθάνει δ᾽ ὁ τοῦ Καίσαρος ὑπασπιστὴς ἀποκόψας αὐτοῦ τὸν ὦμον. οὕτω δ᾽ ἀπέγνω τὰ καθ᾽ αὑτὸν ὥστ᾽, 5 ἐπεὶ Πομπήιος ὑπ᾽ εὐλαβείας τινὸς ἢ τύχης ἔργῳ μεγάλῳ τέλος οὐκ ἐπέθηκεν, ἀλλὰ καθείρξας εἰς τὸν χάρακα τοὺς φεύγοντας ἀνεχώρησεν, εἶπεν ἄρα πρὸς τοὺς φίλους ἀπιὼν ὁ Καῖσαρ "σήμερον ἂν ἡ νίκη παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ

6 τὸν νικῶντα εἶχον.” αὐτὸς δὲ παρελθὼν εἰς τὴν σκηνὴν
καὶ κατακλιθεὶς νύκτα πασῶν ἐκείνην ἀνιαροτάτην διή-
γαγεν ἐν ἀπόροις λογισμοῖς, ὡς κακῶς ἐστρατηγηκὼς ὅτι
καὶ χώρας ἐπικειμένης βαθείας καὶ πόλεων εὐδαιμόνων
τῶν Μακεδονικῶν καὶ Θετταλικῶν, ἐάσας ἐκεῖ περισπάσαι
τὸν πόλεμον ἐνταῦθα καθέζοιτο πρὸς θαλάττῃ, ναυκρα-
τούντων τῶν πολεμίων πολιορκούμενος τοῖς ἀναγκαίοις
7 μᾶλλον ἢ τοῖς ὅπλοις πολιορκῶν. οὕτω δὴ ῥιπτασθεὶς
καὶ ἀδημονήσας πρὸς τὴν ἀπορίαν καὶ χαλεπότητα τῶν
παρόντων ἀνίστη τὸν στρατόν, ἐπὶ Σκιπίωνα προάγειν
εἰς Μακεδονίαν ἐγνωκώς· ἢ γὰρ ἐπισπάσεσθαι Πομπήιον
ὅπου μαχεῖται μὴ χορηγούμενος ὁμοίως ἀπὸ τῆς θαλάτ-
της, ἢ περιέσεσθαι μεμονωμένου Σκιπίωνος.

40 Τοῦτο τὴν Πομπηίου στρατιὰν ἐπῆρε καὶ τοὺς περὶ
αὐτὸν ἡγεμόνας ὡς ἡττημένου καὶ φεύγοντος ἔχεσθαι
Καίσαρος. αὐτὸς μὲν γὰρ εὐλαβῶς εἶχε Πομπήιος ἀναρ-
ρῖψαι μάχην περὶ τηλικούτων, καὶ παρεσκευασμένος ἄρι-
στα πᾶσι πρὸς τὸν χρόνον ἠξίου τρίβειν καὶ μαραίνειν
τὴν τῶν πολεμίων ἀκμὴν βραχεῖαν οὖσαν. τὸ γάρ τοι
μαχιμώτατον τῆς Καίσαρος δυνάμεως ἐμπειρίαν μὲν εἶχε
2 καὶ τόλμαν ἀνυπόστατον πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἐν δὲ ταῖς
πλάναις καὶ ταῖς στρατοπεδείαις καὶ τειχομαχοῦντες καὶ
νυκτεγερτοῦντες ἐξέκαμνον ὑπὸ γήρως, καὶ βαρεῖς ἦσαν
τοῖς σώμασι πρὸς τοὺς πόνους, δι᾿ ἀσθένειαν ἐγκαταλεί-
ποντες τὴν προθυμίαν. τότε δὲ καί τι νόσημα λοιμῶδες
ἐλέχθη, τὴν ἀτοπίαν τῆς διαίτης ποιησάμενον ἀρχήν, ἐν
τῇ στρατιᾷ περιφέρεσθαι τῇ Καίσαρος. καὶ τὸ μέγιστον,
οὔτε χρήμασιν ἐρρωμένος οὔτε τροφῆς εὐπορῶν χρόνου
βραχέος ἐδόκει περὶ αὐτῷ καταλυθήσεσθαι.

41 Διὰ ταῦτα Πομπήιον μάχεσθαι μὴ βουλόμενον μόνος
ἐπῄνει Κάτων φειδοῖ τῶν πολιτῶν· ὅς γε καὶ τοὺς πε-
σόντας ἐν τῇ μάχῃ τῶν πολεμίων εἰς χιλίους τὸ πλῆθος
γενομένους ἰδὼν ἀπῆλθεν ἐγκαλυψάμενος καὶ καταδακρύ-
σας. οἱ δ᾿ ἄλλοι πάντες ἐκάκιζον τὸν Πομπήιον φυγομα-
χοῦντα, καὶ παρώξυνον Ἀγαμέμνονα καὶ βασιλέα βασι-
λέων ἀποκαλοῦντες ὡς δὴ μὴ βουλόμενον ἀποθέσθαι τὴν
μοναρχίαν, ἀλλ᾿ ἀγαλλόμενον ἡγεμόνων τοσούτων ἐξηρτη-

μένων αὐτοῦ καὶ φοιτώντων ἐπὶ σκηνήν. Φαώνιος δὲ τὴν 2
Κάτωνος παρρησίαν ὑποποιούμενος μανικῶς, ἐσχετλίαζεν
εἰ μηδὲ τῆτες ἔσται τῶν περὶ Τουσκλᾶνον ἀπολαῦσαι σύ-
κων διὰ τὴν Πομπηίου φιλαρχίαν. Ἀφράνιος δέ (νεωστὶ
γὰρ ἐξ Ἰβηρίας ἀφῖκτο κακῶς στρατηγήσας) διαβαλλόμε-
νος ἐπὶ χρήμασι προδοῦναι τὸν στρατόν, ἠρώτα διὰ τί
πρὸς τὸν ἔμπορον οὐ μάχονται τὸν ἐωνημένον παρ᾽ αὐ-
τοῦ τὰς ἐπαρχίας. ἐκ τούτων ἁπάντων συνελαυνόμενος
ἄκων εἰς μάχην ὁ Πομπήιος ἐχώρει τὸν Καίσαρα διώκων.
ὃ δὲ τὴν μὲν ἄλλην πορείαν χαλεπῶς ἤνυσεν, οὐδενὸς 3
παρέχοντος ἀγοράν, ἀλλὰ πάντων καταφρονούντων διὰ
τὴν ἔναγχος ἧτταν· ὡς δ᾽ εἷλε Γόμφους Θεσσαλικὴν πόλιν,
οὐ μόνον ἔθρεψε τὴν στρατιάν, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοσήματος
ἀπήλλαξε παραλόγως. ἀφθόνῳ γὰρ ἐνέτυχον οἴνῳ, καὶ
πιόντες ἀνέδην, εἶτα χρώμενοι κώμοις καὶ βακχεύοντες
ἀνὰ τὴν ὁδὸν ἐκ μέθης διεκρούσαντο καὶ παρήλλαξαν τὸ
πάθος, εἰς ἕξιν ἑτέραν τοῖς σώμασι μεταπεσόντες.

Ὡς δ᾽ εἰς τὴν Φαρσαλίαν ἐμβαλόντες ἀμφότεροι κατε- 42
στρατοπέδευσαν, ὁ μὲν Πομπήιος αὖθις εἰς τὸν ἀρχαῖον
ἀνεκρούετο λογισμὸν τὴν γνώμην, ἔτι καὶ φασμάτων οὐκ
αἰσίων προσγενομένων καὶ καθ᾽ ὕπνον ὄψεως. ἐδόκει γὰρ
ἑαυτὸν ὁρᾶν ἐν τῷ θεάτρῳ κροτούμενον ὑπὸ Ῥωμαίων...
οἱ δὲ περὶ αὐτὸν οὕτω θρασεῖς ἦσαν καὶ τὸ νίκημα ταῖς
ἐλπίσι προειληφότες ὥστε φιλονεικεῖν ὑπὲρ τῆς Καίσα-
ρος ἀρχιερωσύνης Δομίτιον καὶ Σπινθῆρα καὶ Σκιπίωνα
διαμιλλωμένους ἀλλήλοις, πέμπειν δὲ πολλοὺς εἰς Ῥώμην 2
μισθουμένους καὶ προκαταλαμβάνοντας οἰκίας ὑπατεύ-
ουσι καὶ στρατηγοῦσιν ἐπιτηδείους, ὡς εὐθὺς ἄρξοντες
μετὰ τὸν πόλεμον. μάλιστα δ᾽ ἐσφάδαζον οἱ ἱππεῖς ἐπὶ
τὴν μάχην ἠσκημένοι περιττῶς ὅπλων λαμπρότησι καὶ
τροφαῖς ἵππων καὶ κάλλει σωμάτων, μέγα φρονοῦντες
καὶ διὰ τὸ πλῆθος, ἑπτακισχίλιοι πρὸς χιλίους τοὺς Καί-
σαρος ὄντες. ἦν δὲ καὶ τὸ τῶν πεζῶν πλῆθος οὐκ ἀγχώ-
μαλον, ἀλλὰ τετρακισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι παρετάτ-
τοντο δισμυρίοις καὶ δισχιλίοις.

Ὁ δὲ Καῖσαρ τοὺς στρατιώτας συναγαγών, καὶ προει- 43
πὼν ὡς δύο μὲν αὐτῷ τάγματα Κορφίνιος ἄγων ἐγγύς

ἐστιν, ἄλλαι δὲ πεντεκαίδεκα σπεῖραι μετὰ Καληνοῦ κάθηνται περὶ Μέγαρα καὶ Ἀθήνας, ἠρώτησεν εἴτε βούλονται περιμένειν ἐκείνους εἴτ' αὐτοὶ διακινδυνεῦσαι καθ' ἑαυτούς. οἱ δ' ἀνεβόησαν δεόμενοι μὴ περιμένειν, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅπως τάχιστα συνίασιν εἰς χεῖρας τοῖς πολεμίοις,
2 τεχνάζεσθαι καὶ στρατηγεῖν. ποιουμένῳ δὲ καθαρμὸν αὐτῷ τῆς δυνάμεως καὶ θύσαντι τὸ πρῶτον ἱερεῖον εὐθὺς ὁ μάντις ἔφραζε τριῶν ἡμερῶν μάχῃ κριθήσεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. ἐρομένου δὲ τοῦ Καίσαρος εἰ καὶ περὶ τοῦ τέλους ἐνορᾷ τι τοῖς ἱεροῖς εὔσημον "αὐτὸς ἂν" ἔφη "σὺ τοῦτο βέλτιον ὑποκρίναιο σαυτῷ· μεγάλην γὰρ οἱ θεοὶ μεταβολὴν καὶ μετάπτωσιν ἐπὶ τὰ ἐναντία τῶν καθεστώτων δηλοῦσιν, ὥστ' εἰ μὲν εὖ πράττειν ἡγῇ σεαυτὸν ἐπὶ τῷ παρόντι, τὴν χείρονα προσδόκα τύχην, εἰ δὲ
3 κακῶς, τὴν ἀμείνονα." τῇ δὲ πρὸ τῆς μάχης νυκτὶ τὰς φυλακὰς ἐφοδεύοντος αὐτοῦ περὶ τὸ μεσονύκτιον ὤφθη λαμπὰς οὐρανίου πυρός, ἣν ὑπερενεχθεῖσαν τὸ Καίσαρος στρατόπεδον λαμπρὰν καὶ φλογώδη γενομένην ἔδοξεν εἰς τὸ Πομπηίου καταπεσεῖν. ἑωθινῆς δὲ φυλακῆς καὶ πανικὸν τάραχον ᾔσθοντο γινόμενον παρὰ τοῖς πολεμίοις. οὐ μὴν μαχεῖσθαί γε κατ' ἐκείνην προσεδόκα τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ Σκοτούσσης ὁδεύων ἀνεζεύγνυεν.

44 Ἐπεὶ δὲ τῶν σκηνῶν ἤδη καταλελυμένων οἱ σκοποὶ προσίππευσαν αὐτῷ τοὺς πολεμίους ἐπὶ μάχῃ καταβαίνειν ἀπαγγέλλοντες, περιχαρὴς γενόμενος καὶ προσευξάμενος τοῖς θεοῖς παρέταττε τὴν φάλαγγα, τὴν τάξιν τριπλῆν ποιῶν. καὶ τοῖς μὲν μέσοις ἐπέστησε Καλβῖνον Δομίτιον, τῶν δὲ κεράτων τὸ μὲν εἶχεν Ἀντώνιος, αὐτὸς δὲ τὸ δεξιόν, ἐν τῷ δεκάτῳ τάγματι μέλλων μάχεσθαι.
2 κατὰ τοῦτο δὲ τοὺς τῶν πολεμίων ἱππεῖς ἀντιπαραταττομένους ὁρῶν, καὶ δεδοικὼς τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἀπὸ τῆς ἐσχάτης τάξεως ἀδήλως ἐκέλευσε περιελθεῖν πρὸς ἑαυτὸν ἓξ σπείρας καὶ κατόπιν ἔστησε τοῦ δεξιοῦ, διδάξας ἃ χρὴ ποιεῖν ὅταν οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς προσφέρωνται. Πομπήιος δὲ τὸ μὲν αὐτὸς εἶχε τῶν κεράτων, τὸ δ' εὐώνυμον Δομίτιος, τοῦ δὲ μέσου
3 Σκιπίων ἦρχεν ὁ πενθερός. οἱ δ' ἱππεῖς ἅπαντες ἐπὶ τὸ

ἀριστερὸν ἔβρισαν ὡς τὸ δεξιὸν κυκλωσόμενοι τῶν πολεμίων καὶ λαμπρὰν περὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα ποιησόμενοι τροπήν· οὐδὲν γὰρ ἀνθέξειν βάθος ὁπλιτικῆς φάλαγγος, ἀλλὰ συντρίψεσθαι καὶ καταρράξεσθαι πάντα τοῖς ἐναντίοις ἐπιβολῆς ἅμα τοσούτων ἱππέων γενομένης. ἐπεὶ 4
δὲ σημαίνειν ἔμελλον ἀμφότεροι τὴν ἔφοδον, Πομπήιος μὲν ἐκέλευσε τοὺς ὁπλίτας ἑστῶτας ἐν προβολῇ καὶ μένοντας ἀραρότως δέχεσθαι τὴν ἐπιδρομὴν τῶν πολεμίων, μέχρι ἂν ὑσσοῦ βολῆς ἐντὸς γένωνται, Καῖσαρ δὲ καὶ περὶ τοῦτο διαμαρτεῖν φησὶν αὐτόν, ἀγνοήσαντα τὴν μετὰ δρόμου καὶ φορᾶς ἐν ἀρχῇ γινομένην σύρραξιν, ὡς ἔν τε ταῖς πληγαῖς βίαν προστίθησι καὶ συνεκκαίει τὸν θυμὸν ἐκ πάντων ἀναρριπιζόμενον. αὐτὸς δὲ κινεῖν τὴν φάλαγγα 5
μέλλων καὶ προϊὼν ἐπ' ἔργον ἤδη πρῶτον ὁρᾷ τῶν ταξιάρχων ἄνδρα πιστὸν αὐτῷ καὶ πολέμων ἔμπειρον, ἐπιθαρσύνοντα τοὺς ὑφ' αὑτῷ καὶ προκαλούμενον εἰς ἅμιλλαν ἀλκῆς. τοῦτον ὀνομαστὶ προσαγορεύσας "τί ἐλπίζομεν" εἶπεν, "ὦ Γάιε Κρασσίνιε, καὶ πῶς τι θάρσους ἔχομεν;" ὁ δὲ Κρασσίνιος ἐκτείνας τὴν δεξιὰν καὶ μέγα βοήσας 6
"νικήσομεν" ἔφη "λαμπρῶς ὦ Καῖσαρ· ἐμὲ δ' ἢ ζῶντα τήμερον ἢ τεθνηκότα ἐπαινέσεις." ταῦτ' εἰπὼν πρῶτος ἐμβάλλει τοῖς πολεμίοις δρόμῳ, συνεπισπασάμενος τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στρατιώτας· διακόψας δὲ τοὺς πρώτους καὶ πρόσω χωρῶν φόνῳ πολλῷ καὶ βιαζόμενος ἀνακόπτεται ξίφει πληγεὶς διὰ τοῦ στόματος, ὥστε καὶ τὴν αἰχμὴν ὑπὲρ τὸ ἰνίον ἀνασχεῖν.

Οὕτω δὲ τῶν πεζῶν κατὰ τὸ μέσον συρραγέντων καὶ 45
μαχομένων, ἀπὸ τοῦ κέρατος οἱ Πομπηίου ἱππεῖς σοβαρῶς ἐπήλαυνον εἰς κύκλωσιν τοῦ δεξιοῦ τὰς ἴλας ἀναχεόμενοι· καὶ πρὶν ἢ προσβαλεῖν αὐτοὺς ἐκτρέχουσιν αἱ σπεῖραι παρὰ Καίσαρος, οὐχ ὥσπερ εἰώθεσαν, ἀκοντίσμασι χρώμενοι τοῖς ὑσσοῖς, οὐδὲ μηροὺς παίοντες ἐκ 2
χειρὸς ἢ κνήμας τῶν πολεμίων, ἀλλὰ τῶν ὄψεων ἐφιέμενοι καὶ τὰ πρόσωπα συντιτρώσκοντες, ὑπὸ Καίσαρος δεδιδαγμένοι τοῦτο ποιεῖν, ἐλπίζοντος ἄνδρας οὐ πολλὰ πολέμοις οὐδὲ τραύμασιν ὡμιληκότας, νέους δὲ καὶ κομῶντας ἐπὶ κάλλει καὶ ὥρᾳ, μάλιστα τὰς τοιαύτας πλη-

γὰς ὑπόψεσθαι καὶ μὴ μενεῖν, τὸν ἐν τῷ παρόντι κίνδυ-
3 νον ἅμα καὶ τὴν αὖθις αἰσχύνην δεδοικότας. ὃ δὴ καὶ συνέβαινεν· οὐ γὰρ ἠνείχοντο τῶν ὑσσῶν ἀναφερομένων, οὐδ' ἐτόλμων ἐν ὀφθαλμοῖς τὸν σίδηρον ὁρῶντες, ἀλλ' ἀπεστρέφοντο καὶ συνεκαλύπτοντο φειδόμενοι τῶν προσώπων, καὶ τέλος οὕτω ταράξαντες ἑαυτοὺς ἐτράποντο φεύγειν αἴσχιστα, λυμηνάμενοι τὸ σύμπαν. εὐθὺς γὰρ οἱ μὲν νενικηκότες τούτους ἐκυκλοῦντο τοὺς πεζοὺς καὶ κατὰ
4 νώτου προσπίπτοντες ἔκοπτον· Πομπήιος δ' ὡς κατεῖδεν ἀπὸ θατέρου τοὺς ἱππεῖς φυγῇ σκεδασθέντας, οὐκέτ' ἦν ὁ αὐτὸς οὐδ' ἐμέμνητο Πομπήιος ὢν Μάγνος, ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ μάλιστα βλαπτομένῳ τὴν γνώμην ἐοικὼς [ἢ διὰ θείας ἥττης τεθαμβημένος] ἄφθογγος ᾤχετο ἀπιὼν ἐπὶ σκηνήν, καὶ καθεζόμενος ἐκαραδόκει τὸ μέλλον, ἄχρι οὗ τροπῆς ἁπάντων γενομένης ἐπέβαινον οἱ πολέμιοι τοῦ
5 χάρακος καὶ διεμάχοντο πρὸς τοὺς φυλάττοντας. τότε δ' ὥσπερ ἔννους γενόμενος, καὶ ταύτην μόνην, ὥς φασί, φωνὴν ἀφείς "οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὴν παρεμβολήν;" ἀπεδύσατο μὲν τὴν ἐναγώνιον καὶ στρατηγικὴν ἐσθῆτα, φεύγοντι δὲ πρέπουσαν μεταλαβὼν ὑπεξῆλθεν.

Ἀλλ' οὗτος μὲν οἵαις ὕστερον χρησάμενος τύχαις ὅπως τε παραδοὺς ἑαυτὸν τοῖς Αἰγυπτίοις ἀνδράσιν ἀνῃρέθη,
46 δηλοῦμεν ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γράμμασιν· ὁ δὲ Καῖσαρ ὡς ἐν τῷ χάρακι τοῦ Πομπηίου γενόμενος τούς τε κειμένους νεκροὺς ἤδη τῶν πολεμίων εἶδε καὶ τοὺς ἔτι κτεινομένους, εἶπεν ἄρα στενάξας "τοῦτ' ἐβουλήθησαν, εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπηγάγοντο, ἵνα Γάιος Καῖσαρ ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προηκάμην τὰ στρα-
2 τεύματα, κἂν κατεδικάσθην." ταῦτά φησι Πωλίων Ἀσίνιος τὰ ῥήματα ῥωμαϊστὶ μὲν ἀναφθέγξασθαι τὸν Καίσαρα παρὰ τὸν τότε καιρόν, ἑλληνιστὶ δ' ὑπ' αὐτοῦ γεγράφθαι· τῶν δ' ἀποθανόντων τοὺς πλείστους οἰκέτας γενέσθαι περὶ τὴν κατάληψιν τοῦ χάρακος ἀναιρεθέντας, στρατιώτας δὲ μὴ πλείους ἑξακισχιλίων πεσεῖν. τῶν δὲ ζώντων ἁλόντων κατέμιξε τοὺς πλείστους ὁ Καῖσαρ εἰς ⟨τὰ⟩ τάγματα· πολλοῖς δὲ καὶ τῶν ἐπιφανῶν ἄδειαν ἔδωκεν, ὧν καὶ Βροῦτος ἦν ὁ κτείνας αὐτὸν ὕστερον, ἐφ' ᾧ

λέγεται μὴ φαινομένῳ μὲν ἀγωνιᾶσαι, σωθέντος δὲ καὶ παραγενομένου πρὸς αὐτὸν ἡσθῆναι διαφερόντως.

Σημείων δὲ πολλῶν γενομένων τῆς νίκης ἐπιφανέστα- 47
τον ἱστορεῖται τὸ περὶ Τράλλεις. ἐν γὰρ ἱερῷ Νίκης ἀνδριὰς εἱστήκει Καίσαρος, καὶ τὸ περὶ αὐτῷ χωρίον αὐτό τε στερεὸν φύσει καὶ λίθῳ σκληρῷ κατεστρωμένον ἦν ἄνωθεν· ἐκ τούτου λέγουσιν ἀνατεῖλαι φοίνικα παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ἀνδριάντος. ἐν δὲ Παταβίῳ Γάιος Κορνήλιος, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ μαντικῇ, Λιβίου τοῦ συγγραφέως πολίτης καὶ γνώριμος, ἐτύγχανεν ἐπ᾽ οἰωνοῖς καθήμενος
ἐκείνην τὴν ἡμέραν. καὶ πρῶτον μέν, ὡς Λίβιός φησι, 2
τὸν καιρὸν ἔγνω τῆς μάχης, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἶπεν ὅτι καὶ δὴ περαίνεται τὸ χρῆμα καὶ συνίασιν εἰς ἔργον οἱ ἄνδρες· αὖθις δὲ πρὸς τῇ θέᾳ γενόμενος καὶ τὰ σημεῖα κατιδὼν ἀνήλατο μετ᾽ ἐνθουσιασμοῦ, βοῶν "νικᾷς ὦ Καῖσαρ." ἐκπλαγέντων δὲ τῶν παρατυχόντων περιελὼν τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐνωμότως ἔφη μὴ πρὶν ἐπιθήσεσθαι πάλιν ἢ τῇ τέχνῃ μαρτυρῆσαι τὸ ἔργον.

Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Λίβιος οὕτω γενέσθαι καταβεβαιοῦ-
ται· Καῖσαρ δὲ τῷ Θετταλῶν ἔθνει τὴν ἐλευθερίαν ἀνα- 48
θεὶς νικητήριον ἐδίωκε Πομπήιον, ἁψάμενος δὲ τῆς Ἀσίας Κνιδίους τε Θεοπόμπῳ τῷ συναγαγόντι τοὺς μύθους χαριζόμενος ἠλευθέρωσε, καὶ πᾶσι τοῖς τὴν Ἀσίαν κατοι-
κοῦσι τὸ τρίτον τῶν φόρων ἀνῆκεν. εἰς δ᾽ Ἀλεξάνδρειαν 2
ἐπὶ Πομπηίῳ τεθνηκότι καταχθεὶς Θεόδοτον μὲν ἀπεστράφη τὴν Πομπηίου κεφαλὴν προσφέροντα, τὴν δὲ σφραγῖδα δεξάμενος τοῦ ἀνδρὸς κατεδάκρυσεν· ὅσοι δὲ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ καὶ συνήθων πλανώμενοι κατὰ τὴν χώραν ἑαλώκεσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, πάντας εὐεργέτησε καὶ προσηγάγετο. τοῖς δὲ φίλοις εἰς Ῥώμην ἔγραφεν ὅτι τῆς νίκης ἀπολαύοι τοῦτο μέγιστον καὶ ἥδιστον, τὸ σώ-
ζειν τινὰς ἀεὶ τῶν πεπολεμηκότων πολιτῶν αὐτῷ. τὸν δ᾽ 3
αὐτόθι πόλεμον οἱ μὲν οὐκ ἀναγκαῖον ἀλλ᾽ ἔρωτι Κλεοπάτρας ἄδοξον αὐτῷ καὶ κινδυνώδη γενέσθαι λέγουσιν, οἱ δὲ τοὺς βασιλικοὺς αἰτιῶνται, καὶ μάλιστα τὸν εὐνοῦχον Ποθεινόν, ὃς πλεῖστον δυνάμενος καὶ Πομπήιον μὲν

ἀνῃρηκὼς ἔναγχος, ἐκβεβληκὼς δὲ Κλεοπάτραν, κρύφα
μὲν ἐπεβούλευε τῷ Καίσαρι (καὶ διὰ τοῦτό φασιν αὐτὸν
ἀρξάμενον ἔκτοτε διανυκτερεύειν ἐν τοῖς πότοις ἕνεκα
φυλακῆς τοῦ σώματος), φανερῶς δ' οὐκ ἦν ἀνεκτὸς ἐπί-
φθονα πολλὰ καὶ πρὸς ὕβριν εἰς τὸν Καίσαρα λέγων καὶ
4 πράττων. τοὺς μὲν γὰρ στρατιώτας τὸν κάκιστον με-
τρουμένους καὶ παλαιότατον σῖτον ἐκέλευεν ἀνέχεσθαι
καὶ στέργειν, ἐσθίοντας τὰ ἀλλότρια, πρὸς δὲ τὰ δεῖπνα
σκεύεσιν ἐχρῆτο ξυλίνοις καὶ κεραμεοῖς, ὡς τὰ χρυσᾶ καὶ
ἀργυρᾶ πάντα Καίσαρος ἔχοντος εἴς τι χρέος. ὤφειλε
γὰρ ὁ τοῦ βασιλεύοντος τότε πατὴρ Καίσαρι χιλίας ἑπτα-
κοσίας πεντήκοντα μυριάδας, ὧν τὰς μὲν ἄλλας ἀνῆκε
τοῖς παισὶν αὐτοῦ πρότερον ὁ Καῖσαρ, τὰς δὲ χιλίας ἠξίου
5 τότε λαβὼν διαθρέψαι τὸ στράτευμα. τοῦ δὲ Ποθεινοῦ
νῦν μὲν αὐτὸν ἀπιέναι καὶ τῶν μεγάλων ἔχεσθαι πραγμά-
των κελεύοντος, ὕστερον δὲ κομιεῖσθαι μετὰ χάριτος,
εἰπὼν ὡς Αἰγυπτίων ἐλάχιστα δέοιτο συμβούλων, κρύφα
49 τὴν Κλεοπάτραν ἀπὸ τῆς χώρας μετεπέμπετο. κἀκείνη
παραλαβοῦσα τῶν φίλων Ἀπολλόδωρον τὸν Σικελιώτην
μόνον, εἰς ἀκάτιον μικρὸν ἐμβᾶσα τοῖς μὲν βασιλείοις
προσέσχεν ἤδη συσκοτάζοντος· ἀπόρου δὲ τοῦ λαθεῖν
ὄντος ἄλλως, ἡ μὲν εἰς στρωματόδεσμον ἐνδῦσα προ-
τείνει μακρὰν ἑαυτήν, ὁ δ' Ἀπολλόδωρος ἱμάντι συνδήσας
τὸν στρωματόδεσμον εἰσκομίζει διὰ θυρῶν πρὸς τὸν
2 Καίσαρα. καὶ τούτῳ τε πρώτῳ λέγεται τῷ τεχνήματι
τῆς Κλεοπάτρας ἁλῶναι, λαμυρᾶς φανείσης, καὶ τῆς ἄλ-
λης ὁμιλίας καὶ χάριτος ἥττων γενόμενος διαλλάξαι πρὸς
τὸν ἀδελφὸν ὡς συμβασιλεύσουσαν. ἔπειτα δ' ἐν ταῖς
διαλλαγαῖς ἑστιωμένων ἁπάντων οἰκέτης Καίσαρος κου-
ρεύς, διὰ δειλίαν, ᾗ πάντας ἀνθρώπους ὑπερέβαλλεν,
οὐδὲν ἐῶν ἀνεξέταστον ἀλλ' ὠτακουστῶν καὶ πολυπρα-
γμονῶν, συνῆκεν ἐπιβουλὴν Καίσαρι πραττομένην ὑπ'
3 Ἀχιλλᾶ τοῦ στρατηγοῦ καὶ Ποθεινοῦ τοῦ εὐνούχου. φω-
ράσας δ' ὁ Καῖσαρ φρουρὰν μὲν περιέστησε τῷ ἀνδρῶνι,
τὸν δὲ Ποθεινὸν ἀνεῖλεν· ὁ δ' Ἀχιλλᾶς φυγὼν εἰς τὸ στρα-
τόπεδον περιίστησιν αὐτῷ βαρὺν καὶ δυσμεταχείριστον
πόλεμον, ὀλιγοστῷ τοσαύτην ἀμυνομένῳ πόλιν καὶ δύνα-

μιν. ἐν ᾧ πρῶτον μὲν ἐκινδύνευσεν ὕδατος ἀποκλεισθείς
(αἱ γὰρ διώρυχες ἀπῳκοδομήθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων),
δεύτερον δὲ περικοπτόμενος τὸν στόλον ἠναγκάσθη διὰ
πυρὸς ἀπώσασθαι τὸν κίνδυνον, ὃ καὶ τὴν μεγάλην βι-
βλιοθήκην ἐκ τῶν νεωρίων ἐπινεμόμενον διέφθειρε. τρί- 4
τον δὲ περὶ τῇ Φάρῳ μάχης συνεστώσης κατεπήδησε μὲν
ἀπὸ τοῦ χώματος εἰς ἀκάτιον καὶ παρεβοήθει τοῖς ἀγω-
νιζομένοις, ἐπιπλεόντων δὲ πολλαχόθεν αὐτῷ τῶν Αἰγυ-
πτίων ῥίψας ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν ἀπενήξατο μόλις
καὶ χαλεπῶς· ὅτε καὶ λέγεται βιβλίδια κρατῶν πολλὰ μὴ
προέσθαι βαλλόμενος καὶ βαπτιζόμενος, ἀλλ' ἀνέχων ὑπὲρ
τῆς θαλάσσης τὰ βιβλίδια τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ νήχεσθαι. τὸ
δ' ἀκάτιον εὐθὺς ἐβυθίσθη. τέλος δέ, τοῦ βασιλέως 5
πρὸς τοὺς πολεμίους ἀποχωρήσαντος, ἐπελθὼν καὶ συν-
άψας μάχην ἐνίκησε, πολλῶν πεσόντων αὐτοῦ τε τοῦ βα-
σιλέως ἀφανοῦς γενομένου. καταλιπὼν δὲ τὴν Κλεοπάτραν
βασιλεύουσαν Αἰγύπτου καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτοῦ τε-
κοῦσαν υἱόν, ὃν Ἀλεξανδρεῖς Καισαρίωνα προσηγόρευον,
ὥρμησεν ἐπὶ Συρίας.

Κἀκεῖθεν ἐπιὼν τὴν Ἀσίαν ἐπυνθάνετο Δομίτιον μὲν 50
ὑπὸ Φαρνάκου τοῦ Μιθριδάτου παιδὸς ἡττημένον ἐκ Πόν-
του πεφευγέναι σὺν ὀλίγοις, Φαρνάκην δὲ τῇ νίκῃ χρώ-
μενον ἀπλήστως καὶ Βιθυνίαν ἔχοντα καὶ Καππαδοκίαν
Ἀρμενίας ἐφίεσθαι τῆς μικρᾶς καλουμένης, καὶ πάντας
ἀνιστάναι τοὺς ταύτῃ βασιλεῖς καὶ τετράρχας. εὐθὺς 2
οὖν ἐπὶ τὸν ἄνδρα τρισὶν ἤλαυνε τάγμασι, καὶ περὶ πόλιν
Ζῆλαν μάχην μεγάλην συνάψας αὐτὸν μὲν ἐξέβαλε τοῦ
Πόντου φεύγοντα, τὴν δὲ στρατιὰν ἄρδην ἀνεῖλε. καὶ τῆς
μάχης ταύτης τὴν ὀξύτητα καὶ τὸ τάχος ἀναγγέλλων εἰς
Ῥώμην πρός τινα τῶν φίλων Ἀμάντιον ἔγραψε τρεῖς λέ-
ξεις· "ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα." ῥωμαϊστὶ δὲ αἱ λέξεις εἰς
ὅμοιον ἀπολήγουσαι σχῆμα ῥήματος οὐκ ἀπίθανον τὴν
βραχυλογίαν ἔχουσιν.

Ἐκ τούτου διαβαλὼν εἰς Ἰταλίαν ἀνέβαινεν εἰς Ῥώμην, 51
τοῦ μὲν ἐνιαυτοῦ καταστρέφοντος εἰς ὃν ᾕρητο δικτάτωρ
τὸ δεύτερον, οὐδέποτε τῆς ἀρχῆς ἐκείνης πρότερον ἐνι-
αυσίου γενομένης· εἰς δὲ τοὐπιὸν ὕπατος ἀπεδείχθη. καὶ

κακῶς ἤκουσεν ὅτι τῶν στρατιωτῶν στασιασάντων καὶ δύο
στρατηγικοὺς ἄνδρας ἀνελόντων, Κοσκώνιον καὶ Γάλβαν,
ἐπετίμησε μὲν αὐτοῖς τοσοῦτον ὅσον ἀντὶ στρατιωτῶν πο-
λίτας προσαγορεῦσαι, χιλίας δὲ διένειμεν ἑκάστῳ δραχμὰς
2 καὶ χώραν τῆς Ἰταλίας ἀπεκλήρωσε πολλήν. ἦν δ' αὐτοῦ
διαβολὴ καὶ ἡ Δολοβέλλα μανία καὶ ἡ Ἀμαντίου φιλαρ-
γυρία, καὶ μεθύων Ἀντώνιος, καὶ Κορφίνιος τὴν Πομπηίου
σκευωρούμενος οἰκίαν καὶ μετοικοδομῶν ὡς ἱκανὴν οὐκ
οὖσαν. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐδυσφόρουν Ῥωμαῖοι. Καῖσαρ
δὲ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς πολιτείας οὐκ ἀγνοῶν οὐδὲ βου-
λόμενος ἠναγκάζετο χρῆσθαι τοῖς ὑπουργοῦσιν.

52 Τῶν δὲ περὶ Κάτωνα καὶ Σκιπίωνα μετὰ τὴν ἐν Φαρ-
σάλῳ μάχην εἰς Λιβύην φυγόντων, κἀκεῖ τοῦ βασιλέως
Ἰόβα βοηθοῦντος αὐτοῖς ἠθροικότων δυνάμεις ἀξιολό-
γους, ἔγνω στρατεύειν ὁ Καῖσαρ ἐπ' αὐτούς· καὶ περὶ
τροπὰς χειμερινὰς διαβὰς εἰς Σικελίαν, καὶ βουλόμενος
εὐθὺς ἀποκόψαι τῶν περὶ αὐτὸν ἡγεμόνων ἅπασαν ἐλ-
πίδα μελλήσεως καὶ διατριβῆς, ἐπὶ τοῦ κλύσματος ἔπηξε
τὴν ἑαυτοῦ σκηνήν, καὶ γενομένου πνεύματος ἐμβὰς ἀνή-
2 χθη μετὰ τρισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων ὀλίγων. ἀποβι-
βάσας δὲ τούτους λαθὼν ἀνήχθη πάλιν, ὑπὲρ τῆς μεί-
ζονος ὀρρωδῶν δυνάμεως, καὶ κατὰ θάλατταν οὖσιν ἤδη
προστυχὼν κατήγαγεν ἅπαντας εἰς τὸ στρατόπεδον. πυν-
θανόμενος δὲ χρησμῷ τινὶ παλαιῷ θαρρεῖν τοὺς πολε-
μίους ὡς προσῆκον ἀεὶ τῷ Σκιπιώνων γένει κρατεῖν ἐν
Λιβύῃ, χαλεπὸν εἰπεῖν εἴτε φλαυρίζων ἐν παιδιᾷ τινὶ
3 τὸν Σκιπίωνα στρατηγοῦντα τῶν πολεμίων, εἴτε καὶ
σπουδῇ τὸν οἰωνὸν οἰκειούμενος, ἦν γὰρ καὶ παρ' αὐτῷ
τις ἄνθρωπος ἄλλως μὲν εὐκαταφρόνητος καὶ παρημελη-
μένος οἰκίας δὲ τῆς Ἀφρικανῶν (Σκιπίων ἐκαλεῖτο Σαλ-
λουτίων), τοῦτον ἐν ταῖς μάχαις προέταττεν ὥσπερ ἡγε-
μόνα τῆς στρατιᾶς, ἀναγκαζόμενος πολλάκις ἐξάπτεσθαι
4 τῶν πολεμίων καὶ φιλομαχεῖν. ἦν γὰρ οὔτε σῖτος τοῖς
ἀνδράσιν ἄφθονος οὔτε ὑποζυγίοις χιλός, ἀλλὰ βρύοις
ἠναγκάζοντο θαλαττίοις, ἀποπλυνθείσης τῆς ἁλμυρίδος,
ὀλίγην ἄγρωστιν ὥσπερ ἥδυσμα παραμιγνύντες ἐπάγειν
τοὺς ἵππους. οἱ γὰρ Νομάδες ἐπιφαινόμενοι πολλοὶ καὶ

ταχεῖς ἑκάστοτε κατεῖχον τὴν χώραν· καί ποτε τῶν Καί-
σαρος ἱππέων σχολὴν ἀγόντων (ἔτυχε γὰρ αὐτοῖς ἀνὴρ 5
Λίβυς ἐπιδεικνύμενος ὄρχησιν ἅμα καὶ μοναυλῶν θαύ-
ματος ἀξίως, οἳ δὲ τερπόμενοι καθῆντο τοῖς παισὶ τοὺς
ἵππους ἐπιτρέψαντες) ἐξαίφνης περιελθόντες ἐμβάλλου-
σιν οἱ πολέμιοι, καὶ τοὺς μὲν αὐτοῦ κτείνουσι, τοῖς δ' εἰς
τὸ στρατόπεδον προτροπάδην ἐλαυνομένοις συνεισέπεσον.
εἰ δὲ μὴ Καῖσαρ αὐτός, ἅμα δὲ Καίσαρι Πωλίων Ἀσίνιος 6
βοηθοῦντες ἐκ τοῦ χάρακος ἔσχον τὴν φυγήν, διεπέπρακτ'
ἂν ὁ πόλεμος. ἔστι δ' ὅτε καὶ καθ' ἑτέραν μάχην ἐπλε-
ονέκτησαν οἱ πολέμιοι συμπλοκῆς γενομένης, ἐν ᾗ Καῖσαρ
τὸν ἀετοφόρον φεύγοντα λέγεται κατασχὼν ἐκ τοῦ αὐχένος
ἀναστρέψαι καὶ εἰπεῖν "ἐνταῦθα εἰσὶν οἱ πολέμιοι."

Τούτοις μέντοι τοῖς προτερήμασιν ἐπήρθη Σκιπίων 53
μάχῃ κριθῆναι, καὶ καταλιπὼν χωρὶς μὲν Ἀφράνιον χω-
ρὶς δ' Ἰόβαν δι' ὀλίγου στρατοπεδεύοντας, αὐτὸς ἐτείχιζεν
ὑπὲρ λίμνης ἔρυμα τῷ στρατοπέδῳ περὶ πόλιν Θάψον,
ὡς εἴη πᾶσιν ἐπὶ τὴν μάχην ὁρμητήριον καὶ καταφυγή.
πονουμένῳ δ' αὐτῷ περὶ ταῦτα Καῖσαρ ὑλώδεις τόπους 2
καὶ προσβολὰς ἀφράστους ἔχοντας ἀμηχάνῳ τάχει διελ-
θὼν τοὺς μὲν ἐκυκλοῦτο τοῖς δὲ προσέβαλλε κατὰ στόμα,
τρεψάμενος δὲ τούτους ἐχρῆτο τῷ καιρῷ καὶ τῇ ῥύμῃ
τῆς τύχης, ὑφ' ἧς αὐτοβοεὶ μὲν ᾕρει τὸ Ἀφρανίου στρα-
τόπεδον, αὐτοβοεὶ δὲ φεύγοντος Ἰόβα διεπόρθει τὸ τῶν
Νομάδων· ἡμέρας δὲ μιᾶς μέρει μικρῷ τριῶν στρατοπέ-
δων ἐγκρατὴς γεγονὼς καὶ πεντακισμυρίους τῶν πολεμίων
ἀνῃρηκὼς οὐδὲ πεντήκοντα τῶν ἰδίων ἀπέβαλεν. οἳ μὲν 3
ταῦτα περὶ τῆς μάχης ἐκείνης ἀναγγέλλουσιν· οἳ δ' οὔ
φασιν αὐτὸν ἐν τῷ ἔργῳ γενέσθαι, συντάττοντος δὲ τὴν
στρατιὰν καὶ διακοσμοῦντος ἅψασθαι τὸ σύνηθες νό-
σημα· τὸν δ' εὐθὺς αἰσθόμενον ἀρχομένου, πρὶν ἐκταράτ-
τεσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι παντάπασιν ὑπὸ τοῦ πάθους
τὴν αἴσθησιν ἤδη σειομένην, εἴς τινα τῶν πλησίον πύρ-
γων κομισθῆναι καὶ διαγαγεῖν ἐν ἡσυχίᾳ. τῶν δὲ πεφευ-
γότων ἐκ τῆς μάχης ὑπατικῶν καὶ στρατηγικῶν ἀνδρῶν
οἳ μὲν ἑαυτοὺς διέφθειραν ἁλισκόμενοι, συχνοὺς δὲ Καῖ-
σαρ ἔκτεινεν ἁλόντας.

54 Κάτωνα δὲ λαβεῖν ζῶντα φιλοτιμούμενος ἔσπευδε πρὸς Ἰτύκην· ἐκείνην γὰρ παραφυλάττων τὴν πόλιν οὐ μετέσχε τοῦ ἀγῶνος. πυθόμενος δ' ὡς ἑαυτὸν ὁ ἀνὴρ διεργάσαιτο, δῆλος μὲν ἦν δηχθείς, ἐφ' ᾧ δ' ἄδηλον. εἶπε δ' οὖν "ὦ Κάτων, φθονῶ σοι τοῦ θανάτου· καὶ γὰρ σύ μοι τῆς σωτηρίας ἐφθόνησας." ὁ μὲν οὖν μετὰ ταῦτα γραφεὶς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς Κάτωνα τεθνεῶτα λόγος οὐ δοκεῖ πράως ἔχοντος οὐδ' εὐδιαλλάκτως σημεῖον εἶναι· πῶς γὰρ ἂν ἐφείσατο ζῶντος εἰς ἀναίσθητον ἐκχέας ὀργὴν
2 τοσαύτην; τῇ δὲ πρὸς Κικέρωνα καὶ Βροῦτον αὐτοῦ καὶ μυρίους ἄλλους τῶν πεπολεμηκότων ἐπιεικείᾳ τεκμαίρονται καὶ τὸν λόγον ἐκεῖνον οὐκ ἐξ ἀπεχθείας ἀλλὰ φιλοτιμίᾳ πολιτικῇ συντετάχθαι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ἔγραψε Κικέρων ἐγκώμιον Κάτωνος, ὄνομα τῷ λόγῳ θέμενος Κάτωνα· καὶ πολλοῖς ὁ λόγος ἦν διὰ σπουδῆς, ὡς εἰκός, ὑπὸ τοῦ δεινοτάτου τῶν ῥητόρων εἰς τὴν καλλίστην πε-
3 ποιημένος ὑπόθεσιν. τοῦτ' ἠνία Καίσαρα, κατηγορίαν αὐτοῦ νομίζοντα τὸν τοῦ τεθνηκότος δι' αὐτὸν ἔπαινον. ἔγραψεν οὖν πολλάς τινας κατὰ τοῦ Κάτωνος αἰτίας συναγαγών· τὸ δὲ βιβλίον Ἀντικάτων ἐπιγέγραπται. καὶ σπουδαστὰς ἔχει τῶν λόγων ἑκάτερος διὰ Καίσαρα καὶ Κάτωνα πολλούς.

55 Ἀλλὰ γὰρ ὡς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην ἀπὸ Λιβύης, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς νίκης ἐμεγαληγόρησε πρὸς τὸν δῆμον, ὡς τοσαύτην κεχειρωμένος χώραν ὅση παρέξει καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸ δημόσιον σίτου μὲν εἴκοσι μυριάδας Ἀττικῶν μεδίμνων, ἐλαίου δὲ λιτρῶν μυριάδας τριακοσίας· ἔπειτα θριάμβους κατήγαγε τὸν Αἰγυπτιακόν, τὸν Ποντικόν, τὸν Λιβυκόν, οὐκ ἀπὸ Σκιπίωνος ἀλλ' ἀπ' Ἰόβα
2 δῆθεν τοῦ βασιλέως. τότε καὶ Ἰόβας υἱὸς ὢν ἐκείνου κομιδῇ νήπιος ἐν τῷ θριάμβῳ παρήχθη, μακαριωτάτην ἁλοὺς ἅλωσιν, ἐκ βαρβάρου καὶ Νομάδος Ἑλλήνων τοῖς πολυμαθεστάτοις ἐναρίθμιος γενέσθαι συγγραφεῦσιν. μετὰ δὲ τοὺς θριάμβους στρατιώταις τε μεγάλας δωρεὰς ἐδίδου καὶ τὸν δῆμον ἀνελάμβανεν ἑστιάσεσι καὶ θέαις, ἑστιάσας μὲν ἐν δισμυρίοις καὶ δισχιλίοις τρικλίνοις ὁμοῦ σύμπαντας, θέας δὲ καὶ μονομάχων καὶ ναυμάχων ἀνδρῶν

παρασχὼν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Ἰουλίᾳ πάλαι τεθνεώσῃ. μετὰ 3
δὲ τὰς θέας γενομένων τιμήσεων ἀντὶ τῶν προτέρων δυοῖν καὶ τριάκοντα μυριάδων ἐξητάσθησαν αἱ πᾶσαι πεντεκαίδεκα. τηλικαύτην ἡ στάσις ἀπειργάσατο συμφορὰν καὶ τοσοῦτον ἀπανάλωσε τοῦ δήμου μέρος, ἔξω λόγου τιθεμένοις τὰ κατασχόντα τὴν ἄλλην Ἰταλίαν ἀτυχήματα καὶ τὰς ἐπαρχίας.

Συντελεσθέντων δὲ τούτων ὕπατος ἀποδειχθεὶς τὸ τέ- 56
ταρτον εἰς Ἰβηρίαν ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Πομπηίου παῖδας, νέους μὲν ὄντας ἔτι, θαυμαστὴν δὲ τῷ πλήθει στρατιὰν συνειλοχότας καὶ τόλμαν ἀποδεικνυμένους ἀξιόχρεων πρὸς ἡγεμονίαν, ὥστε κίνδυνον τῷ Καίσαρι περιστῆσαι
τὸν ἔσχατον. ἡ δὲ μεγάλη μάχη περὶ πόλιν συνέστη Μοῦν- 2
δαν, ἐν ᾗ Καῖσαρ ἐκθλιβομένους ὁρῶν τοὺς ἑαυτοῦ καὶ κακῶς ἀντέχοντας ἐβόα, διὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν τάξεων διαθέων, εἰ μηδὲν αἰδοῦνται λαβόντες αὐτὸν ἐγχειρίσαι τοῖς παιδαρίοις. μόλις δὲ προθυμίᾳ πολλῇ τοὺς πολεμίους ὠσάμενος ἐκείνων μὲν ὑπὲρ τρισμυρίους διέφθειρε,
τῶν δ᾽ αὑτοῦ χιλίους ἀπώλεσε τοὺς ἀρίστους. ἀπιὼν δὲ 3
μετὰ τὴν μάχην πρὸς τοὺς φίλους εἶπεν ὡς πολλάκις μὲν ἀγωνίσαιτο περὶ νίκης, νῦν δὲ πρῶτον περὶ ψυχῆς. ταύτην τὴν μάχην ἐνίκησε τῇ τῶν Διονυσίων ἑορτῇ, καθ᾽ ἣν λέγεται καὶ Πομπήιος Μάγνος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελθεῖν· διὰ μέσου δὲ χρόνος ἐνιαυτῶν τεσσάρων διῆλθε. τῶν δὲ Πομπηίου παίδων ὁ μὲν νεώτερος διέφυγε, τοῦ δὲ πρεσβυτέρου μεθ᾽ ἡμέρας ὀλίγας Δίδιος ἀνήνεγκε τὴν κεφαλήν.

Τοῦτον ἔσχατον Καῖσαρ ἐπολέμησε τὸν πόλεμον· ὁ δὲ 4
ἀπ᾽ αὐτοῦ καταχθεὶς θρίαμβος ὡς οὐδὲν ἄλλο Ῥωμαίους ἠνίασεν. οὐ γὰρ ἀλλοφύλους ἡγεμόνας οὐδὲ βαρβάρους βασιλεῖς κατηγωνισμένον, ἀνδρὸς δὲ Ῥωμαίων κρατίστου τύχαις κεχρημένου παῖδας καὶ γένος ἄρδην ἀνῃρηκότα ταῖς τῆς πατρίδος ἐπιπομπεύειν συμφοραῖς οὐ καλῶς εἶχεν, ἀγαλλόμενον ἐπὶ τούτοις ὧν μία καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπολογία τὸ μετ᾽ ἀνάγκης πεπρᾶχθαι, καὶ ταῦτα πρότερον μήτ᾽ ἄγγελον μήτε γράμματα δημοσίᾳ πέμψαντα περὶ νίκης ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἀλλ᾽ ἀπωσάμενον αἰσχύνῃ τὴν δόξαν.

57 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τύχην τοῦ ἀνδρὸς ἐγκεκλι-
κότες καὶ δεδεγμένοι τὸν χαλινόν, καὶ τῶν ἐμφυλίων πο-
λέμων καὶ κακῶν ἀναπνοὴν ἡγούμενοι τὴν μοναρχίαν,
δικτάτορα μὲν αὐτὸν ἀπέδειξαν διὰ βίου· τοῦτο δ' ἦν
ὁμολογουμένη [μὲν] τυραννίς, τῷ ἀνυπευθύνῳ τῆς μοναρ-
2 χίας τὸ ἀκατάπαυστον προσλαβούσης· τιμὰς δὲ τὰς πρώ-
τας Κικέρωνος εἰς τὴν βουλὴν γράψαντος, ὧν ἁμῶς γέ
πως ἀνθρώπινον ἦν τὸ μέγεθος, ἕτεροι προστιθέντες
ὑπερβολὰς καὶ διαμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐξειργά-
σαντο καὶ τοῖς πραοτάτοις ἐπαχθῆ τὸν ἄνδρα καὶ λυπη-
ρὸν γενέσθαι διὰ τὸν ὄγκον καὶ τὴν ἀτοπίαν τῶν ψηφι-
ζομένων, οἷς οὐδὲν ἧττον οἴονται συναγωνίσασθαι τῶν
3 κολακευόντων Καίσαρα τοὺς μισοῦντας, ὅπως ὅτι πλεί-
στας κατ' αὐτοῦ προφάσεις ἔχωσι καὶ μετὰ μεγίστων
ἐγκλημάτων ἐπιχειρεῖν δοκῶσιν, ἐπεὶ τά γ' ἄλλα, τῶν ἐμ-
φυλίων αὐτῷ πολέμων πέρας ἐσχηκότων, ἀνέγκλητον ⟨ἑαυ-
τὸν⟩ παρεῖχε, καὶ τό γε τῆς Ἐπιεικείας ἱερὸν οὐκ ἀπὸ
τρόπου δοκοῦσι χαριστήριον ἐπὶ τῇ πραότητι ψηφίσα-
σθαι. καὶ γὰρ ἀφῆκε πολλοὺς τῶν πεπολεμηκότων πρὸς
αὐτόν, ἐνίοις δὲ καὶ ἀρχὰς καὶ τιμάς, ὡς Βρούτῳ καὶ
4 Κασσίῳ, προσέθηκεν· ἐστρατήγουν γὰρ ἀμφότεροι. καὶ
τὰς Πομπηίου καταβεβλημένας εἰκόνας οὐ περιεῖδεν ἀλλ'
ἀνέστησεν, ἐφ' ὧν καὶ Κικέρων εἶπεν ὅτι Καῖσαρ τοὺς
Πομπηίου στήσας ἀνδριάντας τοὺς ἰδίους ἔπηξεν. τῶν
δὲ φίλων ἀξιούντων αὐτὸν δορυφορεῖσθαι καὶ πολλῶν
ἐπὶ τοῦτο παρεχόντων ἑαυτοὺς οὐχ ὑπέμεινεν, εἰπὼν ὡς
5 βέλτιόν ἐστιν ἅπαξ ἀποθανεῖν ἢ ἀεὶ προσδοκᾶν. τὴν δ'
εὔνοιαν ὡς κάλλιστον ἅμα καὶ βεβαιότατον ἑαυτῷ περι-
βαλλόμενος φυλακτήριον, αὖθις ἀνελάμβανε τὸν δῆμον
ἑστιάσεσι καὶ σιτηρεσίοις, τὸ δὲ στρατιωτικὸν ἀποικίαις,
ὧν ἐπιφανέσταται Καρχηδὼν καὶ Κόρινθος ἦσαν, αἷς καὶ
πρότερον τὴν ἅλωσιν καὶ τότε τὴν ἀνάληψιν ἅμα καὶ
κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀμφοτέραις γενέσθαι συνέτυχεν.
58 τῶν δὲ δυνατῶν τοῖς μὲν ὑπατείας καὶ στρατηγίας εἰς
τοὐπιὸν ἐπηγγέλλετο, τοὺς δ' ἄλλαις τισὶν ἐξουσίαις καὶ
τιμαῖς παρεμυθεῖτο, πᾶσι δ' ἐλπίζειν ἐνεδίδου, μνηστευό-
μενος ἄρχειν ἑκόντων, ὡς καὶ Μαξίμου τοῦ ὑπάτου τε-

λευτήσαντος εἰς τὴν περιοῦσαν ἔτι τῆς ἀρχῆς μίαν ἡμέραν ὕπατον ἀποδεῖξαι Κανίνιον Ῥεβίλιον. πρὸς ὅν, ὡς ἔοικε, πολλῶν δεξιώσασθαι καὶ προπέμψαι βαδιζόντων ὁ Κικέρων "σπεύδωμεν" ἔφη "πρὶν φθάσῃ τῆς ὑπατείας ἐξελθὼν ὁ ἄνθρωπος."

Ἐπεὶ δὲ τὸ φύσει μεγαλουργὸν αὐτοῦ καὶ φιλότιμον 2
αἱ πολλαὶ κατορθώσεις οὐ πρὸς ἀπόλαυσιν ἔτρεπον τῶν πεπονημένων, ἀλλ' ὑπέκκαυμα καὶ θάρσος οὖσαι πρὸς τὰ μέλλοντα μειζόνων ἐνέτικτον ἐπινοίας πραγμάτων καὶ καινῆς ἔρωτα δόξης ὡς ἀποκεχρημένῳ τῇ παρούσῃ, τὸ μὲν πάθος οὐδὲν ἦν ἕτερον ἢ ζῆλος αὑτοῦ καθάπερ ἄλλου καὶ φιλονεικία τις ὑπὲρ τῶν μελλόντων πρὸς τὰ πεπραγμένα,
παρασκευὴ δὲ καὶ γνώμη στρατεύειν μὲν ἐπὶ Πάρθους, 3
καταστρεψαμένῳ δὲ τούτους, καὶ δι' Ὑρκανίας παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ τὸν Καύκασον ἐκπεριελθόντι τὸν Πόντον, εἰς τὴν Σκυθικὴν ἐμβαλεῖν, καὶ τὰ περίχωρα Γερμανοῖς καὶ Γερμανίαν αὐτὴν ἐπιδραμόντι διὰ Κελτῶν ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν, καὶ συνάψαι τὸν κύκλον τοῦτον τῆς ἡγεμονίας τῷ πανταχόθεν ὠκεανῷ περιορισθείσης.
διὰ μέσου δὲ τῆς στρατείας τόν τε Κορίνθιον Ἰσθμὸν 4
ἐπεχείρει διασκάπτειν, Ἀνιηνὸν ἐπὶ τούτῳ προχειρισάμενος, καὶ τὸν Τίβεριν εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως ὑπολαβὼν διώρυχι βαθείᾳ καὶ περικλάσας ἐπὶ τὸ Κιρκαῖον ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πρὸς Ταρρακίνῃ θάλατταν, ἀσφάλειαν ἅμα καὶ ῥᾳστώνην τοῖς δι' ἐμπορίας φοιτῶσιν εἰς Ῥώμην μηχανώμενος·
πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν ἕλη τὰ περὶ Πωμέντιον 5
καὶ Σητίαν ἐκτρέψας πεδίον ἀποδεῖξαι πολλαῖς ἐνεργὸν ἀνθρώπων μυριάσι, τῇ δ' ἔγγιστα τῆς Ῥώμης θαλάσσῃ κλεῖθρα διὰ χωμάτων ἐπαγαγών, καὶ τὰ τυφλὰ καὶ δύσορμα τῆς Ὠστιανῆς ἠόνος ἀνακαθηράμενος, λιμένας ἐμποιήσασθαι καὶ ναύλοχα πρὸς τοσαύτην ἀξιόπιστα ναυτιλίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρασκευαῖς ἦν, ἡ δὲ τοῦ ἡμερολο- 59
γίου διάθεσις καὶ διόρθωσις τῆς περὶ τὸν χρόνον ἀνωμαλίας φιλοσοφηθεῖσα χαριέντως ὑπ' αὐτοῦ καὶ τέλος λαβοῦσα γλαφυρωτάτην παρέσχε χρείαν. οὐ γὰρ μόνον ἐν τοῖς παλαιοῖς πάνυ χρόνοις τεταραγμέναις ἐχρῶντο Ῥωμαῖοι ταῖς τῶν μηνῶν πρὸς τὸν ἐνιαυτὸν περιόδοις, ὥστε

τὰς θυσίας καὶ τὰς ἑορτὰς ὑποφερομένας κατὰ μικρὸν εἰς
2 ἐναντίας ἐκπεπτωκέναι τοῖς χρόνοις ὥρας, ἀλλὰ καὶ περὶ
τὴν τότε οὖσαν ἡλιακὴν οἱ μὲν ἄλλοι παντάπασι τούτων
ἀσυλλογίστως εἶχον, οἱ δ' ἱερεῖς μόνοι τὸν καιρὸν εἰδότες
ἐξαίφνης καὶ προῃσθημένου μηδενὸς τὸν ἐμβόλιμον προσ-
έγραφον μῆνα, Μερκηδόνιον ὀνομάζοντες, ὃν Νομᾶς ὁ βα-
σιλεὺς πρῶτος ἐμβαλεῖν λέγεται, μικρὰν καὶ διατείνουσαν
οὐ πόρρω βοήθειαν ἐξευρὼν τῆς περὶ τὰς ἀποκαταστάσεις
3 πλημμελείας, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγραπται. Καῖσαρ
δὲ τοῖς ἀρίστοις τῶν φιλοσόφων καὶ μαθηματικῶν τὸ πρό-
βλημα προθεὶς ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἤδη μεθόδων ἔμιξεν
ἰδίαν τινὰ καὶ διηκριβωμένην μᾶλλον ἐπανόρθωσιν, ᾗ
χρώμενοι μέχρι νῦν Ῥωμαῖοι δοκοῦσιν ἧττον ἑτέρων σφάλ-
λεσθαι περὶ τὴν ἀνωμαλίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο τοῖς
βασκαίνουσι καὶ βαρυνομένοις τὴν δύναμιν αἰτίας παρεῖχε.
Κικέρων γοῦν ὁ ῥήτωρ, ὡς ἔοικε, φήσαντός τινος αὔριον
ἐπιτέλλειν Λύραν "ναί" εἶπεν "ἐκ διατάγματος," ὡς καὶ
τοῦτο πρὸς ἀνάγκην τῶν ἀνθρώπων δεχομένων.

60 Τὸ δ' ἐμφανὲς μάλιστα μῖσος καὶ θανατηφόρον ἐπ' αὐ-
τὸν ὁ τῆς βασιλείας ἔρως ἐξειργάσατο, τοῖς μὲν πολλοῖς
αἰτία πρώτη, τοῖς δ' ὑπούλοις πάλαι πρόφασις εὐπρεπε-
στάτη γενομένη. καίτοι καὶ λόγον τινὰ κατέσπειραν εἰς
τὸν δῆμον οἱ ταύτην Καίσαρι τὴν τιμὴν προξενοῦντες, ὡς
ἐκ γραμμάτων Σιβυλλείων ἁλώσιμα τὰ Πάρθων φαίνοιτο
Ῥωμαίοις σὺν βασιλεῖ στρατευομένοις ἐπ' αὐτούς, ἄλλως
2 ἀνέφικτα ὄντα. καὶ καταβαίνοντος ἐξ Ἄλβης Καίσαρος εἰς
τὴν πόλιν ἐτόλμησαν αὐτὸν ἀσπάσασθαι βασιλέα· τοῦ δὲ
δήμου διαταραχθέντος ἀχθεσθεὶς ἐκεῖνος οὐκ ἔφη βασι-
λεὺς ἀλλὰ Καῖσαρ καλεῖσθαι, καὶ γενομένης πρὸς τοῦτο
πάντων σιωπῆς οὐ πάνυ φαιδρὸς οὐδ' εὐμενὴς παρῆλθεν.
3 ἐν δὲ συγκλήτῳ τιμάς τινας ὑπερφυεῖς αὐτῷ ψηφισαμένων
ἔτυχε μὲν ὑπὲρ τῶν ἐμβόλων καθεζόμενος, προσιόντων δὲ
τῶν ὑπάτων καὶ τῶν στρατηγῶν, ἅμα δὲ καὶ τῆς βουλῆς
ἁπάσης ἑπομένης, οὐχ ὑπεξαναστὰς ἀλλ' ὥσπερ ἰδιώταις
τισὶ χρηματίζων, ἀπεκρίνατο συστολῆς μᾶλλον ἢ προσ-
θέσεως τὰς τιμὰς δεῖσθαι. καὶ τοῦτ' οὐ μόνον ἠνίασε τὴν
βουλήν, ἀλλὰ καὶ τὸν δῆμον, ὡς ἐν τῇ βουλῇ τῆς πόλεως

προπηλακιζομένης, καὶ μετὰ δεινῆς κατηφείας ἀπῆλθον
εὐθὺς οἷς ἐξῆν μὴ παραμένειν, ὥστε κἀκεῖνον ἐννοήσαντα 4
παραχρῆμα μὲν οἴκαδε τραπέσθαι καὶ βοᾶν πρὸς τοὺς
φίλους, ἀπαγαγόντα τοῦ τραχήλου τὸ ἱμάτιον, ὡς ἕτοιμος
εἴη τῷ βουλομένῳ τὴν σφαγὴν παρέχειν, ὕστερον δὲ προ-
φασίζεσθαι τὴν νόσον· οὐ γὰρ ἐθέλειν τὴν αἴσθησιν ἀτρε-
μεῖν τῶν οὕτως ἐχόντων, ὅταν ἱστάμενοι διαλέγωνται πρὸς
ὄχλον, ἀλλὰ σειομένην ταχὺ καὶ παραφερομένην ἰλίγγους
ἐπισπᾶσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι. τὸ δ' οὐκ εἶχεν οὕτως, 5
ἀλλὰ καὶ πάνυ βουλόμενον αὐτὸν ὑπεξαναστῆναι τῇ βουλῇ
λέγουσιν ὑπό του τῶν φίλων, μᾶλλον δὲ κολάκων, Κορνη-
λίου Βάλβου, κατασχεθῆναι φήσαντος "οὐ μεμνήσῃ Καῖσαρ
ὤν, οὐδ' ἀξιώσεις ὡς κρείττονα θεραπεύεσθαι σεαυτόν;"

Ἐπιγίνεται τούτοις τοῖς προσκρούσμασιν ὁ τῶν δημάρ- 61
χων προπηλακισμός. ἦν μὲν γὰρ ἡ τῶν Λουπερκαλίων
ἑορτή, περὶ ἧς πολλοὶ γράφουσιν ὡς ποιμένων τὸ παλαιὸν
εἴη, καί τι καὶ προσήκει τοῖς Ἀρκαδικοῖς Λυκαίοις. τῶν 2
δ' εὐγενῶν νεανίσκων καὶ ἀρχόντων πολλοὶ διαθέουσιν ἀνὰ
τὴν πόλιν γυμνοί, σκύτεσι λασίοις τοὺς ἐμποδὼν ἐπὶ παι-
διᾷ καὶ γέλωτι παίοντες· πολλαὶ δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει γυ-
ναικῶν ἐπίτηδες ὑπαντῶσαι παρέχουσιν ὥσπερ ἐν διδα-
σκάλου τὼ χεῖρε ταῖς πληγαῖς, πεπεισμέναι πρὸς εὐτοκίαν
κυούσαις, ἀγόνοις δὲ πρὸς κύησιν ἀγαθὸν εἶναι. ταῦτα 3
Καῖσαρ ἐθεᾶτο καθήμενος ἐπὶ τῶν ἐμβόλων ἐπὶ δίφρου
χρυσοῦ, θριαμβικῷ κόσμῳ κεκοσμημένος. Ἀντώνιος δὲ τῶν
θεόντων τὸν ἱερὸν δρόμον εἷς ἦν· καὶ γὰρ ὑπάτευεν. ὡς
οὖν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέβαλε καὶ τὸ πλῆθος αὐτῷ διέστη,
φέρων διάδημα στεφάνῳ δάφνης περιπεπλεγμένον ὤρεξε
τῷ Καίσαρι· καὶ γίνεται κρότος οὐ λαμπρὸς ἀλλ' ὀλίγος
ἐκ παρασκευῆς. ἀπωσαμένου δὲ τοῦ Καίσαρος ἅπας ὁ 4
δῆμος ἀνεκρότησεν. αὖθις δὲ προσφέροντος ὀλίγοι, καὶ
μὴ δεξαμένου πάλιν ἅπαντες. οὕτω δὲ τῆς πείρας ἐξε-
λεγχομένης Καῖσαρ μὲν ἀνίσταται, τὸν στέφανον εἰς τὸ
Καπιτώλιον ἀπενεχθῆναι κελεύσας, ὤφθησαν δ' ἀνδριάν-
τες αὐτοῦ διαδήμασιν ἀναδεδεμένοι βασιλικοῖς. καὶ τῶν
δημάρχων δύο, Φλάβιος καὶ Μάρυλλος, ἐπελθόντες ἀπέ-
σπασαν, καὶ τοὺς ἀσπασαμένους βασιλέα τὸν Καίσαρα

5 πρώτους ἐξευρόντες ἀπῆγον εἰς τὸ δεσμωτήριον. ὁ δὲ δῆμος εἵπετο κροτῶν, καὶ Βρούτους ἀπεκάλει τοὺς ἄνδρας, ὅτι Βροῦτος ἦν ὁ καταλύσας τὴν τῶν βασιλέων διαδοχὴν καὶ τὸ κράτος εἰς βουλὴν καὶ δῆμον ἐκ μοναρχίας καταστήσας. ἐπὶ τούτῳ Καῖσαρ παροξυνθεὶς τὴν μὲν ἀρχὴν ἀφείλετο τῶν περὶ τὸν Μάρυλλον, ἐν δὲ τῷ κατηγορεῖν αὐτῶν ἅμα καὶ τὸν δῆμον ἐφυβρίζων πολλάκις Βρούτους τε καὶ Κυμαίους ἀπεκάλει τοὺς ἄνδρας.

62 Οὕτω δὴ τρέπονται πρὸς Μάρκον Βροῦτον οἱ πολλοί, γένος μὲν ἐκεῖθεν εἶναι δοκοῦντα πρὸς πατέρων, καὶ τὸ πρὸς μητρὸς δὲ ἀπὸ Σερβιλίων, οἰκίας ἑτέρας ἐπιφανοῦς, γαμβρὸν δὲ καὶ ἀδελφιδοῦν Κάτωνος. τοῦτον ἐξ ἑαυτοῦ μὲν ὁρμῆσαι πρὸς κατάλυσιν τῆς μοναρχίας ἤμβλυνον αἱ
2 παρὰ Καίσαρος τιμαὶ καὶ χάριτες. οὐ γὰρ μόνον ἐσώθη περὶ Φάρσαλον ἀπὸ τῆς Πομπηίου φυγῆς, οὐδὲ πολλοὺς τῶν ἐπιτηδείων ἔσωσεν ἐξαιτησάμενος, ἀλλὰ καὶ πίστιν εἶχε μεγάλην παρ᾽ αὐτῷ, καὶ στρατηγίαν μὲν ἐν τοῖς τότε τὴν ἐπιφανεστάτην ἔλαβεν, ὑπατεύειν δ᾽ ἔμελλεν εἰς τέταρτον ἔτος, ἐρίσαντος Κασσίου προτιμηθείς· λέγεται γὰρ ὁ Καῖσαρ εἰπεῖν ὡς δικαιότερα μὲν λέγοι Κάσσιος, αὐτὸς
3 μέντοι Βροῦτον οὐκ ἂν παρέλθοι. καί ποτε καὶ διαβαλλόντων τινῶν τὸν ἄνδρα πραττομένης ἤδη τῆς συνωμοσίας οὐ προσέσχεν, ἀλλὰ τοῦ σώματος τῇ χειρὶ θιγὼν ἔφη πρὸς τοὺς διαβάλλοντας "ἀναμένει τοῦτο τὸ δέρμα Βροῦτος," ὡς ἄξιον μὲν ὄντα τῆς ἀρχῆς δι᾽ ἀρετήν, διὰ δὲ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἂν ἀχάριστον καὶ πονηρὸν γενόμενον.
4 οἱ δὲ τῆς μεταβολῆς ἐφιέμενοι καὶ πρὸς μόνον ἐκεῖνον ἢ πρῶτον ἀποβλέποντες αὐτῷ μὲν οὐκ ἐτόλμων διαλέγεσθαι, νύκτωρ δὲ κατεπίμπλασαν γραμμάτων τὸ βῆμα καὶ τὸν δίφρον ἐφ᾽ οὗ στρατηγῶν ἐχρημάτιζεν· ὧν ἦν τὰ πολλὰ τοιαῦτα "καθεύδεις ὦ Βροῦτε" καί "οὐκ εἶ Βροῦτος." ὑφ᾽ ὧν ὁ Κάσσιος αἰσθόμενος διακινούμενον ἡσυχῇ τὸ φιλότιμον αὐτοῦ, μᾶλλον ἢ πρότερον ἐνέκειτο καὶ παρώξυνεν, αὐτὸς ἰδίᾳ τι καὶ μίσους ἔχων πρὸς τὸν Καίσαρα δι᾽ αἰτίας ἃς ἐν τοῖς περὶ Βρούτου γεγραμμένοις δεδηλώκαμεν.
5 εἶχε μέντοι καὶ δι᾽ ὑποψίας ὁ Καῖσαρ αὐτόν, ὥστε καὶ πρὸς τοὺς φίλους εἰπεῖν ποτέ "τί φαίνεται βουλόμενος

ὑμῖν Κάσσιος; ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐ λίαν ἀρέσκει λίαν ὠχρὸς
ὤν." πάλιν δὲ λέγεται περὶ Ἀντωνίου καὶ Δολοβέλλα δια-
βολῆς πρὸς αὐτόν, ὡς νεωτερίζοιεν, ἐλθούσης "οὐ πάνυ"
φάναι "τούτους δέδοικα τοὺς παχεῖς καὶ κομήτας, μᾶλλον
δὲ τοὺς ὠχροὺς καὶ λεπτοὺς ἐκείνους," Κάσσιον λέγων καὶ
Βροῦτον.
Ἀλλ' ἔοικεν οὐχ οὕτως ἀπροσδόκητον ὡς ἀφύλακτον εἶ- 63
ναι τὸ πεπρωμένον, ἐπεὶ καὶ σημεῖα θαυμαστὰ καὶ φά-
σματα φανῆναι λέγουσι. σέλα μὲν οὖν οὐράνια καὶ κτύπους
νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένους καὶ καταίροντας εἰς ἀγο-
ρὰν ἐρήμους ὄρνιθας οὐκ ἄξιον ἴσως ἐπὶ πάθει τηλικούτῳ
μνημονεῦσαι· Στράβων δ' ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖ πολλοὺς 2
μὲν ἀνθρώπους διαπύρους ἐπιφερομένους φανῆναι, στρα-
τιώτου δ' ἀνδρὸς οἰκέτην ἐκ τῆς χειρὸς ἐκβαλεῖν πολλὴν
φλόγα καὶ δοκεῖν καίεσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ὡς δ' ἐπαύσατο,
μηδὲν ἔχειν κακὸν τὸν ἄνθρωπον. αὐτῷ δὲ Καίσαρι θύ-
οντι τὴν καρδίαν ἀφανῆ γενέσθαι τοῦ ἱερείου καὶ δεινὸν
εἶναι τὸ τέρας· οὐ γὰρ ἂν φύσει γε συστῆναι ζῷον ἀκάρ-
διον. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα πολλῶν ἀκοῦσαι διεξιόντων, ὥς 3
τις αὐτῷ μάντις ἡμέρᾳ Μαρτίου μηνός, ἣν εἰδοὺς Ῥωμαῖοι
καλοῦσι, προείποι μέγαν φυλάττεσθαι κίνδυνον, ἐλθού-
σης δὲ τῆς ἡμέρας προϊὼν ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν σύγκλητον
ἀσπασάμενος προσπαίξειε τῷ μάντει φάμενος "αἱ μὲν
δὴ Μάρτιαι εἰδοὶ πάρεισιν," ὃ δ' ἡσυχῇ πρὸς αὐτὸν εἴποι
"ναὶ πάρεισιν, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν." πρὸ μιᾶς δ' ἡμέ- 4
ρας Μάρκου Λεπίδου δειπνίζοντος αὐτὸν ἔτυχε μὲν ἐπι-
στολαῖς ὑπογράφων, ὥσπερ εἰώθει, κατακείμενος, ἐμπε-
σόντος δὲ λόγου ποῖος ἄρα τῶν θανάτων ἄριστος, ἅπαν-
τας φθάσας ἐξεβόησεν "ὁ ἀπροσδόκητος." μετὰ ταῦτα 5
κοιμώμενος, ὥσπερ εἰώθει, παρὰ τῇ γυναικί, πασῶν ἅμα
τῶν θυρῶν τοῦ δωματίου καὶ τῶν θυρίδων ἀναπεταννυ-
μένων διαταραχθεὶς ἅμα τῷ κτύπῳ καὶ τῷ φωτὶ κατα-
λαμπούσης τῆς σελήνης, ᾔσθετο τὴν Καλπουρνίαν βαθέως
μὲν καθεύδουσαν, ἀσαφεῖς δὲ φωνὰς καὶ στεναγμοὺς ἀν-
άρθρους ἀναπέμπουσαν ἐκ τῶν ὕπνων· ἐδόκει δ' ἄρα
κλαίειν ἐκεῖνον ἐπὶ ταῖς ἀγκάλαις ἔχουσα κατεσφαγμένον.
οἱ δ' οὔ φασι τῇ γυναικὶ ταύτην γενέσθαι τὴν ὄψιν· ἀλλ' 6

ἦν γάρ τι τῇ Καίσαρος οἰκίᾳ προσκείμενον οἷον ἐπὶ κό-
σμῳ καὶ σεμνότητι τῆς βουλῆς ψηφισαμένης ἀκρωτήριον,
ὡς Λίβιος ἱστορεῖ, τοῦτ' ὄναρ ἡ Καλπουρνία θεασαμένη
καταρρηγνύμενον ἔδοξε ποτνιᾶσθαι καὶ δακρύειν. ἡμέρας
δ' οὖν γενομένης ἐδεῖτο τοῦ Καίσαρος, εἰ μὲν οἷόν τε, μὴ
προελθεῖν ἀλλ' ἀναβαλέσθαι τὴν σύγκλητον, εἰ δὲ τῶν
ἐκείνης ὀνείρων ἐλάχιστα φροντίζει, σκέψασθαι διὰ μαν-
7 τικῆς ἄλλης καὶ ἱερῶν περὶ τοῦ μέλλοντος. εἶχε δέ τις,
ὡς ἔοικε, κἀκεῖνον ὑποψία καὶ φόβος· οὐδένα γὰρ γυναι-
κισμὸν ἐν δεισιδαιμονίᾳ πρότερον κατεγνώκει τῆς Καλ-
πουρνίας, τότε δ' ἑώρα περιπαθοῦσαν. ὡς δὲ καὶ πολλὰ
καταθύσαντες οἱ μάντεις ἔφρασαν αὐτῷ δυσιερεῖν, ἔγνω
πέμψας Ἀντώνιον ἀφεῖναι τὴν σύγκλητον.

64 Ἐν δὲ τούτῳ Δέκιμος Βροῦτος ἐπίκλησιν Ἀλβῖνος, πι-
στευόμενος μὲν ὑπὸ Καίσαρος ὥστε καὶ δεύτερος ὑπ'
αὐτοῦ κληρονόμος γεγράφθαι, τοῖς δὲ περὶ Βροῦτον τὸν
ἕτερον καὶ Κάσσιον μετέχων τῆς συνωμοσίας, φοβηθεὶς
μὴ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διακρουσαμένου τοῦ Καίσαρος
2 ἔκπυστος ἡ πρᾶξις γένηται, τούς τε μάντεις ἐχλεύαζε καὶ
καθήπτετο τοῦ Καίσαρος ὡς αἰτίας καὶ διαβολὰς ἑαυτῷ
κτωμένου πρὸς τὴν σύγκλητον ἐντρυφᾶσθαι δοκοῦσαν·
ἥκειν μὲν γὰρ αὐτὴν κελεύσαντος ἐκείνου, καὶ προθύμους
εἶναι ψηφίζεσθαι πάντας ὅπως τῶν ἐκτὸς Ἰταλίας ἐπαρ-
χιῶν βασιλεὺς ἀναγορεύοιτο καὶ φοροίη διάδημα τὴν
3 ἄλλην ἐπιὼν γῆν καὶ θάλασσαν· εἰ δὲ φράσει τις αὐτοῖς
καθεζομένοις νῦν μὲν ἀπαλλάττεσθαι, παρεῖναι δ' αὖθις
ὅταν ἐντύχῃ βελτίοσιν ὀνείροις Καλπουρνία, τίνας ἔσε-
σθαι λόγους παρὰ τῶν φθονούντων; ἢ τίνα τῶν φίλων
ἀνέξεσθαι διδασκόντων ὡς οὐχὶ δουλεία ταῦτα καὶ τυ-
ραννίς ἐστιν; "ἀλλ' εἰ δοκεῖ πάντως" ἔφη "τὴν ἡμέραν
ἀφοσιώσασθαι, βέλτιον αὐτὸν παρελθόντα καὶ προσα-
4 γορεύσαντα τὴν βουλὴν ὑπερθέσθαι." ταῦθ' ἅμα λέγων
ὁ Βροῦτος ἦγε τῆς χειρὸς λαβόμενος τὸν Καίσαρα. καὶ
μικρὸν μὲν αὐτῷ προελθόντι τῶν θυρῶν οἰκέτης ἀλλό-
τριος ἐντυχεῖν προθυμούμενος, ὡς ἡττᾶτο τοῦ περὶ ἐκεῖ-
νον ὠθισμοῦ καὶ πλήθους, βιασάμενος εἰς τὴν οἰκίαν
παρέδωκεν ἑαυτὸν τῇ Καλπουρνίᾳ, φυλάττειν κελεύσας

ἄχρι ἂν ἐπανέλθῃ Καῖσαρ, ὡς ἔχων μεγάλα πράγματα
κατειπεῖν πρὸς αὐτόν. Ἀρτεμίδωρος δὲ Κνίδιος τὸ γένος, 65
Ἑλληνικῶν λόγων σοφιστὴς καὶ διὰ τοῦτο γεγονὼς ἐνίοις
συνήθης τῶν περὶ Βροῦτον, ὥστε καὶ γνῶναι τὰ πλεῖστα
τῶν πραττομένων, ἧκε μὲν ἐν βιβλιδίῳ κομίζων ἅπερ
ἔμελλε μηνύειν, ὁρῶν δὲ τὸν Καίσαρα τῶν βιβλιδίων ἕκα-
στον δεχόμενον καὶ παραδιδόντα τοῖς περὶ αὐτὸν ὑπη-
ρέταις, ἐγγὺς σφόδρα προσελθών "τοῦτο" ἔφη, "Καῖσαρ,
ἀνάγνωθι μόνος καὶ ταχέως· γέγραπται γὰρ ὑπὲρ πρα-
γμάτων μεγάλων καί σοι διαφερόντων." δεξάμενος οὖν 2
ὁ Καῖσαρ ἀναγνῶναι μὲν ὑπὸ πλήθους τῶν ἐντυγχανόν-
των ἐκωλύθη, καίπερ ὁρμήσας πολλάκις, ἐν δὲ τῇ χειρὶ
κατέχων καὶ φυλάττων μόνον ἐκεῖνο παρῆλθεν εἰς τὴν
σύγκλητον. ἔνιοι δέ φασιν ἄλλον ἐπιδοῦναι τὸ βιβλίον
τοῦτο, τὸν δ' Ἀρτεμίδωρον οὐδ' ὅλως προσελθεῖν ἀλλ'
ἐκθλιβῆναι παρὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἤδη που φέρει καὶ τὸ αὐτόματον· ὁ 66
δὲ δεξάμενος τὸν φόνον ἐκεῖνον καὶ τὸν ἀγῶνα χῶρος, εἰς
ὃν ἡ σύγκλητος ἠθροίσθη τότε, Πομπηίου μὲν εἰκόνα
κειμένην ἔχων, Πομπηίου δ' ἀνάθημα γεγονὼς τῶν προσ-
κεκοσμημένων τῷ θεάτρῳ, παντάπασιν ἀπέφαινε δαίμο-
νός τινος ὑφηγουμένου καὶ καλοῦντος ἐκεῖ τὴν πρᾶξιν
ἔργον γεγονέναι. καὶ γὰρ οὖν καὶ λέγεται Κάσσιος εἰς 2
τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πομπηίου πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως ἀπο-
βλέπων ἐπικαλεῖσθαι σιωπῇ, καίπερ οὐκ ἀλλότριος ὢν
τῶν Ἐπικούρου λόγων· ἀλλ' ὁ καιρός, ὡς ἔοικεν, ἤδη τοῦ
δεινοῦ παρεστῶτος ἐνθουσιασμὸν ἐνεποίει καὶ πάθος
ἀντὶ τῶν προτέρων λογισμῶν. Ἀντώνιον μὲν οὖν πιστὸν 3
ὄντα Καίσαρι καὶ ῥωμαλέον ἔξω παρακατεῖχε Βροῦτος
Ἀλβῖνος, ἐμβαλὼν ἐπίτηδες ὁμιλίαν μῆκος ἔχουσαν· εἰσι-
όντος δὲ Καίσαρος ἡ βουλὴ μὲν ὑπεξανέστη θεραπεύουσα,
τῶν δὲ περὶ Βροῦτον οἳ μὲν ἐξόπισθεν τὸν δίφρον αὐτοῦ
περιέστησαν, οἳ δ' ἀπήντησαν ὡς δὴ Τιλλίῳ Κίμβρῳ περὶ
ἀδελφοῦ φυγάδος ἐντυγχάνοντι συνδεησόμενοι, καὶ συνε-
δέοντο μέχρι τοῦ δίφρου παρακολουθοῦντες. ὡς δὲ κα- 4
θίσας διεκρούετο τὰς δεήσεις καὶ προσκειμένων βιαιότε-
ρον ἠγανάκτει πρὸς ἕκαστον, ὁ μὲν Τίλλιος τὴν τήβεννον

*αὐτοῦ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις συλλαβὼν ἀπὸ τοῦ τρα-
χήλου κατῆγεν, ὅπερ ἦν σύνθημα τῆς ἐπιχειρήσεως, πρῶ-
τος δὲ Κάσκας ξίφει παίει παρὰ τὸν αὐχένα πληγὴν οὐ
θανατηφόρον οὐδὲ βαρεῖαν, ἀλλ' ὡς εἰκός, ἐν ἀρχῇ τολ-
μήματος μεγάλου ταραχθείς, ὥστε καὶ τὸν Καίσαρα με-
ταστραφέντα τοῦ ἐγχειριδίου λαβέσθαι καὶ κατασχεῖν.*
5 *ἅμα δέ πως ἐξεφώνησαν ὁ μὲν πληγεὶς ῥωμαϊστί "μια-
ρώτατε Κάσκα, τί ποιεῖς;" ὁ δὲ πλήξας ἑλληνιστὶ πρὸς
τὸν ἀδελφόν "ἀδελφέ, βοήθει." τοιαύτης δὲ τῆς ἀρχῆς
γενομένης τοὺς μὲν οὐδὲν συνειδότας ἔκπληξις εἶχε καὶ
φρίκη πρὸς τὰ δρώμενα, μήτε φεύγειν μήτ' ἀμύνειν, ἀλλὰ
μηδὲ φωνὴν ἐκβάλλειν τολμῶντας· τῶν δὲ παρεσκευασμέ-
νων ἐπὶ τὸν φόνον ἑκάστου γυμνὸν ἀποδείξαντος τὸ ξίφος,*
6 *ἐν κύκλῳ περιεχόμενος καὶ πρὸς ὅ τι τρέψειε τὴν ὄψιν
πληγαῖς ἀπαντῶν καὶ σιδήρῳ φερομένῳ καὶ κατὰ προσ-
ώπου καὶ κατ' ὀφθαλμῶν διελαυνόμενος ὥσπερ θηρίον
ἐνειλεῖτο ταῖς πάντων χερσίν· ἅπαντας γὰρ ἔδει κατάρξα-
σθαι καὶ γεύσασθαι τοῦ φόνου. διὸ καὶ Βροῦτος αὐτῷ
πληγὴν ἐνέβαλε μίαν εἰς τὸν βουβῶνα. λέγεται δ' ὑπό
τινῶν ὡς ἄρα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπομαχόμενος καὶ δια-
φέρων δεῦρο κἀκεῖ τὸ σῶμα καὶ κεκραγώς, ὅτε Βροῦτον
εἶδεν ἐσπασμένον τὸ ξίφος, ἐφειλκύσατο κατὰ τῆς κεφα-*
7 *λῆς τὸ ἱμάτιον καὶ παρῆκεν ἑαυτόν, εἴτ' ἀπὸ τύχης εἴτε
ὑπὸ τῶν κτεινόντων ἀπωσθείς, πρὸς τὴν βάσιν ἐφ' ἧς ὁ
Πομπηίου βέβηκεν ἀνδριάς. καὶ πολὺ καθήμαξεν αὐτὴν
ὁ φόνος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ἐφεστάναι τῇ τιμωρίᾳ τοῦ πο-
λεμίου Πομπήιον ὑπὸ πόδας κεκλιμένου καὶ περισπαί-
ροντος ὑπὸ πλήθους τραυμάτων· εἴκοσι γὰρ καὶ τρία
λαβεῖν λέγεται, καὶ πολλοὶ κατετρώθησαν ὑπ' ἀλλήλων,
εἰς ἓν ἀπερειδόμενοι σῶμα πληγὰς τοσαύτας.*

67 *Κατειργασμένου δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἡ μὲν γερουσία, καίπερ
εἰς μέσον ἐλθόντος Βρούτου ὥς τι περὶ τῶν πεπραγμένων
ἐροῦντος, οὐκ ἀνασχομένη διὰ θυρῶν ἐξέπιπτε καὶ φεύ-
γουσα κατέπλησε ταραχῆς καὶ δέους ἀπόρου τὸν δῆμον,
ὥστε τοὺς μὲν οἰκίας κλείειν, τοὺς δ' ἀπολείπειν τραπέζας
καὶ χρηματιστήρια, δρόμῳ δὲ χωρεῖν τοὺς μὲν ἐπὶ τὸν
τόπον ὀψομένους τὸ πάθος, τοὺς δ' ἐκεῖθεν ἑωρακότας.*

Ἀντώνιος δὲ καὶ Λέπιδος οἱ μάλιστα φίλοι Καίσαρος 2
ὑπεκδύντες εἰς οἰκίας ἑτέρας κατέφυγον. οἱ δὲ περὶ Βροῦτον, ὥσπερ ἦσαν ἔτι θερμοὶ τῷ φόνῳ, γυμνὰ τὰ ξίφη δεικνύντες, ἅμα πάντες ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου συστραφέντες ἐχώρουν εἰς τὸ Καπιτώλιον, οὐ φεύγουσιν ἐοικότες ἀλλὰ μάλα φαιδροὶ καὶ θαρραλέοι, παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν τὸ πλῆθος καὶ προσδεχόμενοι τοὺς ἀρίστους τῶν ἐντυγχανόντων. ἔνιοι δὲ καὶ συνανέβαινον 3
αὐτοῖς καὶ κατεμίγνυσαν ἑαυτοὺς ὡς μετεσχηκότες τοῦ ἔργου καὶ προσεποιοῦντο τὴν δόξαν, ὧν ἦν καὶ Γάιος Ὀκτάβιος καὶ Λέντλος Σπινθήρ. οὗτοι μὲν οὖν τῆς ἀλαζονείας δίκην ἔδωκαν ὕστερον ὑπ' Ἀντωνίου καὶ τοῦ νέου Καίσαρος ἀναιρεθέντες καὶ μηδὲ τῆς δόξης, δι' ἣν ἀπέθνησκον, ἀπολαύσαντες ἀπιστίᾳ τῶν ἄλλων· οὐδὲ γὰρ οἱ κολάζοντες αὐτοὺς τῆς πράξεως ἀλλὰ τῆς βουλήσεως τὴν δίκην ἔλαβον. μεθ' ἡμέραν δὲ τῶν περὶ Βροῦτον κατελ- 4
θόντων καὶ ποιησαμένων λόγους, ὁ μὲν δῆμος οὔτε δυσχεραίνων οὔτε ὡς ἐπαινῶν τὰ πεπραγμένα τοῖς λεγομένοις προσεῖχεν, ἀλλ' ὑπεδήλου τῇ πολλῇ σιωπῇ Καίσαρα μὲν οἰκτείρων αἰδούμενος δὲ Βροῦτον, ἡ δὲ σύγκλητος ἀμνηστίας τινὰς καὶ συμβάσεις πράττουσα πᾶσι Καίσαρα μὲν ὡς θεὸν τιμᾶν ἐψηφίσατο καὶ κινεῖν μηδὲ τὸ μικρότατον ὧν ἐκεῖνος ἄρχων ἐβούλευσε, τοῖς δὲ περὶ Βροῦτον ἐπαρχίας τε διένειμε καὶ τιμὰς ἀπέδωκε πρεπούσας, ὥστε πάντας οἴεσθαι τὰ πράγματα κατάστασιν ἔχειν καὶ σύγκρασιν ἀπειληφέναι τὴν ἀρίστην. ἐπεὶ δὲ τῶν διαθη- 68
κῶν τῶν Καίσαρος ἀνοιχθεισῶν εὑρέθη δεδομένη Ῥωμαίων ἑκάστῳ δόσις ἀξιόλογος, καὶ τὸ σῶμα κομιζόμενον δι' ἀγορᾶς ἐθεάσαντο ταῖς πληγαῖς διαλελωβημένον, οὐκέτι κόσμον εἶχεν οὐδὲ τάξιν αὐτῶν τὸ πένθος, ἀλλὰ τῷ μὲν νεκρῷ περισωρεύσαντες ἐξ ἀγορᾶς βάθρα καὶ κιγκλίδας καὶ τραπέζας ὑφῆψαν αὐτοῦ καὶ κατέκαυσαν, ἀράμενοι δὲ δαλοὺς διαπύρους ἔθεον ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ἀνῃρηκότων ὡς καταφλέξοντες, ἄλλοι δ' ἐφοίτων πανταχόσε τῆς πόλεως συλλαβεῖν καὶ διασπάσασθαι τοὺς ἄνδρας ζητοῦντες. οἷς ἐκείνων μὲν οὐδεὶς ἀπήντησεν, ἀλλ' εὖ πεφρα- 2
γμένοι πάντες ἦσαν· Κίννας δέ τις τῶν Καίσαρος ἑταίρων

ἔτυχε μέν, ὥς φασί, τῆς παρῳχημένης νυκτὸς ὄψιν ἑωρακὼς ἄτοπον (ἐδόκει γὰρ ὑπὸ Καίσαρος ἐπὶ δεῖπνον καλεῖσθαι, παραιτούμενος δὲ ἄγεσθαι τῆς χειρὸς ὑπ' αὐτοῦ μὴ βουλόμενος ἀλλ' ἀντιτείνων), ὡς δ' ἤκουσεν ἐν ἀγορᾷ τὸ σῶμα καίεσθαι τοῦ Καίσαρος, ἀναστὰς ἐβάδιζεν ἐπὶ τιμῇ, καίπερ ὑφορώμενός τε τὴν ὄψιν ἅμα καὶ πυρέττων.
3 *καί τις ὀφθέντος αὐτοῦ τῶν πολλῶν ἔφρασεν ἑτέρῳ τοὔνομα πυνθανομένῳ, κἀκεῖνος ἄλλῳ, καὶ διὰ πάντων εὐθὺς ἦν ὡς οὗτός ἐστιν ὁ ἀνὴρ τῶν ἀνῃρηκότων Καίσαρα· καὶ γὰρ ἦν τις ὁμώνυμος ἐκείνῳ Κίννας ἐν τοῖς συνομοσαμένοις, ὃν τοῦτον εἶναι ὑπολαβόντες ὥρμησαν εὐθὺς καὶ*
4 *διέσπασαν ἐν μέσῳ τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο μάλιστα δείσαντες οἱ περὶ Βροῦτον καὶ Κάσσιον οὐ πολλῶν ἡμερῶν διαγενομένων ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς πόλεως. ἃ δὲ καὶ πράξαντες καὶ παθόντες ἐτελεύτησαν, ἐν τοῖς περὶ Βρούτου γέγραπται.*

69 *Θνήσκει δὲ Καῖσαρ τὰ μὲν πάντα γεγονὼς ἔτη πεντήκοντα καὶ ἕξ, Πομπηίῳ δ' ἐπιβιώσας οὐ πολὺ πλέον ἐτῶν τεσσάρων, ἣν δὲ τῷ βίῳ παντὶ ἀρχὴν καὶ δυναστείαν διὰ κινδύνων τοσούτων διώκων μόλις κατειργάσατο, ταύτης οὐδὲν ὅτι μὴ τοὔνομα μόνον καὶ τὴν ἐπίφθονον καρπω-*
2 *σάμενος δόξαν παρὰ τῶν πολιτῶν. ὁ μέντοι μέγας αὐτοῦ δαίμων, ᾧ παρὰ τὸν βίον ἐχρήσατο, καὶ τελευτήσαντος ἐπηκολούθησε τιμωρὸς τοῦ φόνου, διά τε γῆς πάσης καὶ θαλάττης ἐλαύνων καὶ ἀνιχνεύων ἄχρι τοῦ μηδένα λιπεῖν τῶν ἀπεκτονότων, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθ' ὁτιοῦν ἢ χειρὶ τοῦ ἔργου θιγόντας ἢ γνώμης μετασχόντας ἐπεξελ-*
3 *θεῖν. θαυμασιώτατον δὲ τῶν μὲν ἀνθρωπίνων τὸ περὶ Κάσσιον (ἡττηθεὶς γὰρ ἐν Φιλίπποις ἐκείνῳ τῷ ξιφιδίῳ διέφθειρεν ἑαυτὸν ᾧ κατὰ Καίσαρος ἐχρήσατο), τῶν δὲ θείων ὅ τε μέγας κομήτης (ἐφάνη γὰρ ἐπὶ νύκτας ἑπτὰ μετὰ τὴν Καίσαρος σφαγὴν διαπρεπής, εἶτ' ἠφανίσθη)*
4 *καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς αὐγῆς. ὅλον γὰρ ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν ὠχρὸς μὲν ὁ κύκλος καὶ μαρμαρυγὰς οὐκ ἔχων ἀνέτελλεν, ἀδρανὲς δὲ καὶ λεπτὸν ἀπ' αὐτοῦ κατῄει τὸ θερμόν, ὥστε τὸν μὲν ἀέρα δνοφερὸν καὶ βαρὺν ἀσθενείᾳ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἀλέας ἐπιφέρεσθαι, τοὺς*

δὲ καρποὺς ἡμιπέπτους καὶ ἀτελεῖς ἀπανθῆσαι καὶ παρα-
κμάσαι διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ περιέχοντος. μάλιστα δὲ τὸ 5
Βρούτῳ γενόμενον φάσμα τὴν Καίσαρος ἐδήλωσε σφαγὴν οὐ γενομένην θεοῖς ἀρεστήν. ἦν δὲ τοιόνδε. μέλλων τὸν στρατὸν ἐξ Ἀβύδου διαβιβάζειν εἰς τὴν ἑτέραν ἤπειρον ἀνεπαύετο νυκτός, ὥσπερ εἰώθει, κατὰ σκηνήν, οὐ καθεύδων ἀλλὰ φροντίζων περὶ τοῦ μέλλοντος· λέγεται γὰρ οὗτος ὁ ἀνὴρ ἥκιστα δὴ τῶν στρατηγῶν ὑπνώδης γενέσθαι καὶ πλεῖστον
ἑαυτῷ χρόνον ἐγρηγορότι χρῆσθαι πεφυκώς. ψόφου δέ 6
τινος αἰσθέσθαι περὶ τὴν θύραν ἔδοξε, καὶ πρὸς τὸ τοῦ λύχνου φῶς ἤδη καταφερομένου σκεψάμενος ὄψιν εἶδε φοβερὰν ἀνδρὸς ἐκφύλου τὸ μέγεθος καὶ χαλεποῦ τὸ εἶδος. ἐκπλαγεὶς δὲ τὸ πρῶτον, ὡς ἑώρα μήτε πράττοντά τι μήτε φθεγγόμενον ἀλλ᾽ ἑστῶτα σιγῇ παρὰ τὴν κλίνην,
ἠρώτα ὅστις ἐστίν. ἀποκρίνεται δ᾽ αὐτῷ τὸ φάσμα "ὁ 7
σὸς ὦ Βροῦτε δαίμων κακός· ὄψει δέ με περὶ Φιλίππους." τότε μὲν οὖν ὁ Βροῦτος εὐθαρσῶς "ὄψομαι" εἶπεν, καὶ τὸ δαιμόνιον εὐθὺς ἐκποδὼν ἀπῄει· τῷ δ᾽ ἱκνουμένῳ χρόνῳ περὶ τοὺς Φιλίππους ἀντιταχθεὶς Ἀντωνίῳ καὶ Καίσαρι τῇ μὲν πρώτῃ μάχῃ κρατήσας τὸ καθ᾽ ἑαυτὸν ἐτρέψατο καὶ διεξήλασε πορθῶν τὸ Καίσαρος στρατόπε-
δον, τὴν δὲ δευτέραν αὐτῷ μάχεσθαι μέλλοντι φοιτᾷ τὸ 8
αὐτὸ φάσμα τῆς νυκτὸς αὖθις, οὐχ ὥστε τι προσειπεῖν, ἀλλὰ συνεὶς ὁ Βροῦτος τὸ πεπρωμένον ἔρριψε φέρων ἑαυτὸν εἰς τὸν κίνδυνον. οὐ μὴν ἔπεσεν ἀγωνιζόμενος, ἀλλὰ τῆς τροπῆς γενομένης ἀναφυγὼν πρός τι κρημνῶδες καὶ τῷ ξίφει γυμνῷ προσβαλὼν τὸ στέρνον, ἅμα καὶ φίλου τινός, ὥς φασί, συνεπιρρώσαντος τὴν πληγήν, ἀπέθανεν.
